CONSTANTIN ȚOIU

Galeria cu viță sălbatică

Editura Eminescu

BIBLIOTECA DE PROZĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

DE ACELAŞI AUTOR:

La Editura Eminescu:

GALERIA CU VIŢĂ SĂLBATICĂ (roman), Ediţia I, 1976; ediţia a II-a, 1978

ALTE PRETEXTE (eseuri), 1977

ÎNSOŢITORUL (roman), 1981

La alte edituri:

MOARTEA ÎN PĂDURE (roman)
Editura pentru literatură, 1965

DUMINICA MUŢILOR (nuvele)
Editura pentru literatură, 1967

DESTINUL CUVINTELOR (publicistică)
Editura Cartea românească, 1971

PRETEXTE (eseuri)
Editura Albatros, 1973

CONSTANTIN ŢOIU

Galeria cu viţă sălbatică

Ediţia a treia, postfaţată de autor
Cuvîntul editorului, de VALERIU RÂPEANU

Editura *Eminescu*
BUCUREŞTI, 1984, PIAŢA SCINTEII 1

Coperta seriei

VAL MUNTEANU

Ilustraţia de pe copertă

Soţiei mele

Răstriştea treacă, s-o numim vis…

Cheile sună… tot s-a deschis.

I. HELIADE RADULESCU

„Sonet. La anul 1830“

CUPRINS

Capitolul I

PRIN ANII CINCIZECI, CHIRIL ÎNCEPUSE SĂ SE REFERE din ce în ce mai des, în discuţiile lui, la Hary Brummer, un bătrîn evreu anticar, om de spirit şi cu multe relaţii. El nici nu mai putea stabili precis în ce zi anume şi cum îl cunoscuse. Nu se petrecuse nimic extraordinar în acea primă a lor întîlnire. Nimic memorabil, în afara senzaţiei că un astfel de om, lui, pînă atunci, îi lipsise. Pe urmă, despre cîte un astfel de ins, necesar, zici, tu însuţi mirat: parcă-l cunosc de cînd lumea…

Acest Hary Brummer făcuse vîlvă înainte de război tipărind în pragul unui revelion un almanah scandalos intitulat „Istoria veselă şi completă a principalilor zei ai omenirii, de la origini pînă în prezent". Era o broşură ieftină şi plină de blasfemii, menită să distreze lumea în tren, în vacanţe, şi care avusese la vremea ei un succes de pomină. Biografiile zeităţilor, pline de intrigi omeneşti, de ambiţii şi de extravaganţe erau comentate cu haz şi umor în această lucrare uşuratică, foarte pe placul cititorilor, mai ales cînd ei constată că o credinţă ce i-a ţinut pe alţi semeni de-ai lor, din trecut, la respect, se dovedeşte a fi o farsă bună de azvîrlit în abisul rîsului popular. Cînd lumea rîde – zicea Brummer – e semn bun! Înseamnă că lumea a mers mai departe!… Atunci, dînd lovitura cu „Almanahul" lui libertin şi cîştigînd o importantă sumă de bani, reuşise el să cumpere cea mai mare anticărie din Bucureşti, ani de zile rîvnită. Aici îl cunoscuse Chiril pe anticar, prin 1952… Era o clădire rotundă şi îndesată, ca o

bazilică, aşezată în mijlocul pieţei unde pe timpuri se ridica edificiul unui cotidian de mare tiraj: „al micilor intelectuali, eterni, oricît de mici şi orice s-ar zice”, cum spunea tot bătrînul, ironic, lipsit de orice pietate şi al cărui cap extrem de agil ieşise teafăr şi la fel de tăios şi de bine înarmat dintre mormanele de idei ruginite şi de sfărîmături ale istoriei.

Anticăria aceasta a lui rotundă, solidă, gheboasă, avea şase intrări. Număr apocaliptic anunţînd monştri neterminaţi, neajunşi pe culmea impară a cifrei a şaptea, din a cărei divină asimetrie creaturile primesc impulsul viu, trebuincios mişcării lor spre desăvîrşire. La intrare, scrisă pe ciment cu litere negre, o inscripţie anume făcută, la comandă, cînd anticăria fusese preluată, îţi atrăgea atenţia: „Fie ca învăţătura ta să nu întreacă faptele tale”. Prima dată, Chiril nu luase în seamă aceste cuvinte. El de obicei reacţiona tîrziu. Pe urmă înţelesese maxima aleasă de Brummer. Asta, într-adevăr, ar fi trebuit s-o fi învăţat încă înainte de a fi ştiut pe de rost *Tatăl nostru.* Ceva mai tîrziu, el încercase să comenteze: „Asta înseamnă că orice teorie…”, dar anticarul îl oprise numaidecît, mimînd o enervare comică: „Ei, vezi cum eşti? Ce nevoie ai să ştie toţi ce ştii tu? Lasă – îl bătuse părinteşte pe umăr –, să fie alţii deştepţi, ce te costă? Numai cine nu-i sigur că-i deştept, simte nevoia să explice tot timpul…” – şi-l zăpăcise cu o mulţime de sfaturi şi de poveţe.

Anticăria bătrînului îl indispunea pe Chiril din pricina înfăţişării ei reci şi lugubre, plus uşile acelea, – şase! Ceva mai tîrziu, la această impresie neplăcută contribuise şi întîmplarea cu cele două camioane de cărţi aparţinînd unui profesor universitar şi descărcate într-o zi de sfîrşit de noiembrie ploios pe trotuarul anticăriei, înalt cam de o palmă faţă de restul caldarîmului şi înconjurînd ca un brîu prăvălia. Bibliofilii, absorbiţi în gîndurile lor, se poticneau de regulă de acest brîu de beton cu mult înainte de a ajunge la scările propriu-zise. Din ziua aceea începuse să-i spună în glumă Chiril dughenei pline de cărţi rare *crematoriu,* crematoriul lui Brummer, în care ar fi intrat la

rînd ca la moară şi înfrățite pe veci oasele a mii şi mii de autori.

Trecuseră destui ani de cînd anticarul încetase să mai fie patron, dacă fusese vreodată. Fire de boem, înstărit ce-i drept, nepunînd totuşi preț pe bani, disprețuindu-i cu un calcul ce-i făcea să se lipească mereu de el ca o femeie respinsă, nu se ştie cum ajunsese responsabil, din patron. Trecerea se făcuse fără zdruncinături sau pierderi financiare. *Merge şi-aşa,* părea că spune întreaga sa înfățişare voioasă de om harnic şi întreprinzător. Comerțul se dă totdeauna după politică, zicea el, politica taie ori astupă pîrtiile caravanelor, n-ai ce-i face, pe urmă, mai zicea, cămilele care au rumegat liniştite pe loc, îngenuncheate o mie de ani, aşteptînd să lucească iar lumina Profetului, se ridică una cîte una, mărețe, pe cele patru catarge ale lor de corăbii ale deşertului, reluîndu-şi mersul cuminte şi resemnat. Erau ideile unui vechi şi liberal fiu al pustiului, ai cărui strămoşi văzuseră, constataseră atîtea şi în ale cărui pleoape roşii de iepure, mereu umflate, mereu bolnave, se ascundeau probabil încă multe fire de nisip – ori nisip, ori sare! una din două, precis, filozofa Brummer, văitîndu-se de conjunctivita lui şi pretinzînd că erau nopți cînd visa că trece Marea Roşie – asta, regulat, cînd mînca peşte – al doilea în ordine după Moise, bîlbîitul, cu toiagul grosolan de cedru izbind suprafața apei. Atunci văzduhul se umplea de stropii sărați, încremeniți în aer, cum ți s-ar aşterne pe gene, în loc de zăpadă, un strat fin de sare de lux…

Ziua în care cele două camioane de cărți ale profesorului universitar opriseră lîngă anticăria lui Brummer, Chiril o povestise cu multe amănunte, ca pe un eveniment extraordinar. El recunoscuse după aceea cu toată sinceritatea că, dacă ar fi fost singur, ar fi trecut cu vederea acest eveniment, însă reacția anticarului, isteria ce-l cuprinsese, comentariile şi tot ce mai urmase seara şi noaptea pînă tîrziu, umflaseră întîmplarea, grăbind idei, dînd naştere unor sentimente a căror înțelegere cere de obicei un anume răgaz ca să le faci față cum se cuvine şi cu întreaga putere a minții de a le primi

senină şi într-o ordine cît de cît logică…

Volumele scumpe, frumos legate în piele ale fostului profesor universitar aşteptaseră multă vreme în ploaie pe trotuarul noroios. Brummer nu mai ştia ce să facă cu ele şi se agita speriat în jurul lor. În respectul lui sfînt pentru tot ce înseamnă o carte, asta era o mare suferință, era ca şi cum el însuşi ar fi fost tăvălit gol sub mizerabila țîrîială a ploii murdare. „Cine-i birocratul? Cine-i tîmpitul?” striga el, țopăind enervat între cărți – „Taci! strîngea din dinți spre el Chiril, taci!” Şi, în mijlocul acelei aiureli, sosi cineva cu o geantă din care scoase un borderou gros, bătut la maşină cu panglică violetă, în două exemplare, pe unul încredințîndu-l anticarului, punîndu-l să semneze de primire, pe celălalt arătîndu-i-l doar, înainte de a-l vîrî din nou în servietă, probabil cu gîndul de a-l face pe Brummer să priceapă că orice şmecherie, orice încercare de sustragere a vreunei cărți, ori de înlocuire a uneia prin alta, ar fi fost imediat cunoscută şi sancționată.

Anticarul şi Chiril, care se constituise pe loc într-un fel de ucenic benevol, se apucaseră de treabă cărînd cărțile ude, aruncîndu-le pe toboganul de lemne în pivnița anticăriei, astfel încît ce remarcase ulterior Chiril, faptul că volumele acelea de ştiință şi filozofie arătau „ca nişte grămezi de lemne gata tăiate”, comparația în sine adică, îşi pierduse tot înțelesul ei poetic, abstract, cărțile fiind, sau redevenind, prin simpla alunecare pe jgheabul căptuşit cu tinichea, către interiorul beciului, chiar materia inertă, trunchiurile legănate odinioară de vînt, acum retezate, în vederea iernii, cînd trosnetele lor vesele din sobe compun poveşti atît de ciudate…

Noaptea, în pivniță, la lumina unui bec chior şi a flăcării sforăitoare ce o scotea lampa de benzină pe care Brummer o folosea în dublu scop, şi pentru a spori la fața locului lumina şi pentru a zvînta oopertile grele îmbrobonate de ploaia măruntă de afară, amîndoi începuseră să trieze cărțile, – ce mergea şi ce nu. Era o activitate lipsită de orice criteriu; încă nu fusese pus la punct un serviciu special

pentru astfel de treburi, toată răspunderea, pînă una-alta, căzînd, neliniştitor de liberă, în acest prim act de selecţie, pe umerii anticarului. „Frumos ne mai şade!” bombănea Brummer, umblînd încoace şi încolo cu lampa lui de benzină, aceeaşi, Chiril pretindea că era aceeaşi pe care bătrînul o întrebuinţase o dată spre a stîrpi ploşniţele cuibărite în lemnăria casei lui mari din strada Olteni, — Chiril o mînuise atunci, personal, îndreptînd flacăra vîjîi- toare spre crăpăturile mobilelor mari şi negre, cu scîrba pe care nu o întrece decît satisfacţia de a purifica drastic prin foc o colcăială imundă… iar Brummer, zăpăcit atunci, cum era şi acum, cu biblioteca aceea scumpă picată pe capul lui din senin, ţinînd în mînă acelaşi instrument zgomotos ce scotea o limbă roşie, violacee, îi spusese istorii nemaipomenite despre ploşniţe, despre viclenia lor gregară, cum nici lumina aprinsă în toiul nopţii nu le alunga, nici ziarele în care se învelise, fel de fel de tactici disperate, ci flacăra doar, dragă Chiril, „focul Gheenei voastre de goi… — voi cu focul, noi cu umorul!”… „Ei, poftim! se văicărea Brummer învîrtindu-se înnebunit în pivniţa plină de cărţi, azvîrlite într-o dezordine cumplită: John Stuart Mill, *Principii de psihologie,… Sistem de logică…* ce facem noi cu ăsta?” Chiril punea cîte o vorbă bună. Din cînd în cînd tresărea la auzul unor foşnete suspecte. Precis că erau şobolani. Dîmboviţa nu era departe. „Bine, bine ai să vezi tu!” îl ameninţa Brummer în glumă, plin de praf, tuşind, gîfîind bătrîneşte, mic, grăsuţ, cu veşnicul său papion pleoştit, ce-i strîngea gîtul, făcînd să i se umfle în părţi vinele, dar pe care în lume nu şi l-ar fi scos niciodată. Ochii lui vii şi pătrunzători, tineri încă la şaptezeci de ani, nu puteai să-i înfrunţi uşor. Ei îţi dădeau revelaţia propriului tău caracter, făcîndu-te să simţi dacă acel „arc al demnităţii” se mai afla încă la locul lui, bine întins, ori slăbise din cine ştie ce motive: servituţi, intimidări, atîtea şi atîtea mici, mizere şi fatale eroziuni… „Dignitas!” făcea Hary în primele luni ale prieteniei sale cu Chiril. „Dignitas!” anunţa actoriceşte, înălţînd arătătorul mîinii drepte în sus şi lăsînd în acelaşi

timp capul în jos, strîngînd uşor din fălcile revărsate peste guler, cînd ceva nu era în regulă. Ca şi cum, în orice problemă, de asta ar fi depins totul. Un lucru neglijabil parcă, de care te poţi lipsi, de care oamenii chiar şi rîd uneori şi care, iată, nu ajunge niciodată să fie estimat la adevăratul său preţ. Aceste reflecţii grave erau totdeauna păstrate cu grijă în învelişul unor relaţii de pură amicalitate pusă pe flecăreli, convenţie pe care Chiril, oricît de lipsit de umor ar fi fost el, se străduia s-o respecte. Astfel încît şi acum, triind cărţile profesorului universitar (Brummer îl cunoscuse personal), operaţia aceea a lor începută în pivniţa anticăriei pe la orele şapte seara, o seară sumbră şi friguroasă de noiembrie, devenea aproape un joc, o comedie, al cărei rol principal îl deţinea, cu verva lui de septuagenar, Brummer. Chiril pleda pentru o carte sau alta, ca un veritabil avocat. Anticarul îl asculta concentrat, cu papionul dus într-o parte, de atîtea aplecări şi eforturi, apoi se făcea că acceptă, că-i face un hatîr, aşezînd cartea, cu mimica omului care n-are încotro, în partea pozitivă a realităţii: un teanc de volume destul de modest. O nelinişte însă se furişase în ei, chiar şi lăsîndu-se pradă acestui joc ironic al lor de a hotărî, provizoriu, ce era rău şi ce era bine, în toată acea impunătoare bibliotecă înghesuită în beci; bine sau rău faţă de un funcţionar închipuit, căruia ar fi trebuit să-i fie înfăţişate în cele din urmă roadele muncii lor, atît da plină de răspundere. Neliniştea, probabil, plus oboseala celor două ceasuri de lucru, la subsol, în atmosfera viciată de gazele arse ale lămpii de benzină care funcţionase tot timpul, îl făcură la un moment dat pe Brummer să exclame sincer, cu un accent retrezit de cine ştie ce strat adînc al zbuciumatei experienţe trăite de ai lui, o tînguire şi dulce şi comică, de tîrg moldovenesc: „Oi, oi, baiete (cu un „a” pur), să vezi tu acum şe perioadă înşepe!” – cuvinte pe care, într-una din zilele următoare, Chiril avea să le repete în faţa Galeriei, foarte bine dispus, ca şi cum ar fi venit cu o veste formidabilă, silindu-se să dea cuvintelor accentul anticarului, ceea ce, în pronunţia lui, totdeauna cultă, corectă, suna

bizar, în orice caz, ca o frază ce trebuia neapărat tradusă. „Shakespeare! poftim!” exclamase istovit Brummer pe la orele zece, stivuind volumele, sub veghea becului chior spînzurat de tavanul beciului (benzina din lampă se terminase), tavan străbătut de grinzi groase dispuse în toate direcțiile, pentru a întări rezistența duşumelii de sus apăsată de povara mărfii lui anticăreşti, – „după plumb, pe una din scările densității pe care mi-am permis s-o stabilesc eu, spusese odată bătrînul, la «Vizuina cu hoți», cel mai greu cîntăresc cărțile, eu am avut de-a face cu ele, am fost hamalul lor o viață întreagă!” Se oprise iarăşi din munca aceea silnică, surprins că printre atîtea opere de ştiință şi filozofie se strecurase şi o carte de literatură. Se apropie cu ea în mînă de becul prăfuit, călcînd cu grijă printre cărți, şi un timp rămase astfel, incredibil de scund şi de tînăr, citind fără ochelari, cu brațul mult întins. Era o ediție grea în unsprezece tomuri tipărite pe două coloane, adunate la un loc între coperțile îmbrăcate într-o pînză de culoarea zmeurei, cu portretul autorului, stanțat, o efigie aurie încadrată de o eşarfă, ca tablourile cu ramă ovală ale anonimilor flamanzi şi pe care scria, – deviză pe care Brummer o citi anevoie, dar cu mîndrie: „1564. *Non Sanz Droict. 1616”* – apoi, cu un glas mai încet şi mai jos, ca pentru el, care cunoştea marile edituri europene, cu unele întreținînd o corespondență profesională, silabisise fermecat: „*The Shakespeare Head Press Odhams Press LTD and Basil Blackwel MCMLVII. 1957!* exclamă anticarul, mirat. Asta a apărut chiar anul ăsta!” se întoarse el uimit spre Chiril, care îl asculta din partea slab luminată a beciului, – uimit de traiectoria scurtă şi de destinul absurd al acelui exemplar. „Închipuie-ți că a apărut anul ăsta!” repetă Brummer, nerevenindu-şi, parcă ar fi fost vorba de o ediție princeps scoasă cu secole în urmă. „Ce ştii tu pe dinafară din Shakespeare?” îşi interogă anticarul ucenicul, de la distanța la care se afla. „A fi sau a nu fi…” dădu din umeri modest acesta. Brummer rîse. „Numai atît?” Chiril nu răspunse. „Eu ştiu, reluă anticarul, adică *mai* ştiu trei, în ultima vreme ținerea de minte mă lasă”, şi, cu capul în jos,

strîngînd volumul la piept cu amîndouă mîinile ca pe o evanghelie, se gîndi, căută în memorie… „A, primul! se învioră el subit, şi cită o frază din *Iuliu Cezar*. Bun, făcu, mulțumit că îşi adusese aminte. Al doilea. Stai… stai puțin… şi înălțase capul, clipind des din ochi, schimbîndu-şi poziția, ținînd de astă dată volumul masiv sub braț, ca pe un dosar. *Coriolan*! anunță, ca şi cum s-ar fi pregătit să recite o poezie, şi recită cu mult zel: „*Flacăra alungă flacăra, cuiul pe cui scoate, rangurile sub ranguri se surpă, forța prin forță piere.* Ce zici… ai? Ce zici?! se agita fericit, cu papionul răsucit, ajuns acum, nu se ştie cum, în poziția lui normală… *Rangurile sub ranguri se surpă…*" repetă rărind cuvintele, cu o imensă încîntare. Brummer era pornit. Chiril însă, din semiumbra în care şedea, îi aduse aminte: „Şi al treilea?"… Anticarul uitase. Al treilea…, da, care era al treilea… — făcea cu ochii pe sus, privind tavanul grosolan străbătut de bîrne puternice. „Habar n-am, recunoscu, uite, zău dacă-mi mai aduc aminte!…" Chiril se uită la el cu încordare, ca şi cum ar fi vrut să stimuleze memoria bătrînului, ce dădea semne de uzură. Văzînd că pe fața lui nu apărea nici o lumină, îi suflă ca un profesor indulgent: „*Noi… sîntem… în ordine…*" şi se opri, încurajîndu-l din ochi. Efectul se arătă imediat: „… *mai ales cînd sîntem în dezordine!* aproape că explodă Brummer. Cum să nu, vorbele lui Jack Cade, domnule, răsculatul plebeu din Henric al VI-lea… un nihilist… un anarhist modern, domnule!" Anticarul se apropie recunoscător de ucenicul său improvizat, nemaiferind de astă dată cărțile. El păşi de-a dreptul peste ele cu efortul şi neregularitatea de mişcări pe care le-ai avea suind pieptiş o colină în timpul unui asalt decisiv, îi puse mîna pe umăr lui Chiril, apăsîndu-l în jos cu o forță neaşteptată pentru brațul său de om în vîrstă, dîndu-i această acoladă jovială ca pe un cîmp de bătălie semănat cu muribunzi. „Dar de unde ştiai tu?… — se minuna el – cum de ştii tu deviza golanului ăluia de Jack Cade?" şi îl privi drept în față, plin de admirație. Chiril îi reaminti: din ziua cînd el îl dusese prima dată să-i cunoască pe cei de la „Vizuina cu hoți", –

Le repaire des voyous, cum îi zicea Praxiteea, stăpîna salonului, despre care anticarul afirmase că era o doamnă foarte inteligentă şi distinsă ce greşise secolul, locul ei adevărat fiind în „al optsprezecelea". De faţă era şi prietenul său, – Hary pesemne se zaharisise de tot dacă uitase de Cavadia – domnul Pavel… sau Puiu, sclipitorul Puiu Cavadia, răsfăţatul amfitrioanei. Se discuta despre Carta- gina, cum o araseră cu plugul romanii, iar Chiril îi aduse aminte lui Brummer că şi atunci se lăsase o mare tăcere, musafirii tăcuseră mîlc, şi Cavadia schimbase vorba numaidecît. „Vrei să-ţi spun şi ce-a spus el atunci?" îl somă Chiril pe anticar, care asculta năuc, ca şi cum de atunci s-ar fi scurs cel puţin un sfert de secol. „Ce?" suflă bătrînul, complet dezorientat, probă că lucrurile se iuţiseră şi că un singur an, încărcat de atîtea evenimente, cel puţin pentru o minte de om cu experienţa aproape încheiată, însemna enorm. Chiril îi aduse aminte metodic că Puiu Cavadia, la cuvintele lui, adică ale lui Brummer, „un anarhist al epocii feudale", rostite şi cu acel prilej ca şi acum în beciul în care ei triau cărţile, prietenul său spusese tare şi absolut fără nici o legătură cu cele de mai înainte: „Somnu-i singura afacere privată". Toată „vizuina" bătuse din palme entuziasmată. Era o chestie. Splendid! Minunat!… Numai Brummer, întrerupt în felul acela, rămăsese cu gura căscată. „Cum adică? exclamase el. Ce-nseamnă asta: somnu-i singura afacere privată?… Asta-i o… neghiobie…" Observaţia era a lui Cavadia?… Chiril îl lămurea acum în beciul anticăriei că şi ceilalţi, care erau atunci de faţă, întrebaseră cine spusese „asta" şi că Puiu Cavadia făcuse atunci o pauză, tuşind cu înţeles, răstimp în care avu grijă să se uite la toţi şi la fiecare în parte, ca şi cum ar fi fost vorba de o ghicitoare, apoi rostise scurt: Hitler! Brummer se dădu surprins un pas îndărăt, împiedicîndu-se de un morman de cărţi care se afla în spatele său, gata să cadă. „Cum?! Hitler?!…" bîiguie el. „Hitler, Hitler", aprobă neînduplecat Chiril – cel puţin aşa afirmase atunci Cavadia. În orice caz, în acel moment, în salon se lăsase o tăcere adîncă, deşi nu acesta era termenul cel mai

nimerit. Mai reuşită ar fi fost comparaţia cu un sistem refrigerator a cărui manetă cineva ar fi împins-o brusc şi în joacă şi fără nici un fel de prevenire, pînă la gradul maxim al congelării. „Bine, dar tot nu văd legătură", reluase îndărătnic anticarul, livid în lumina săracă din beci, după ce îşi mai revenise… Acum, da, îşi aducea aminte. Dar ce curios că uitase… Astfel de lucruri nu se uită uşor. Însemna că memoria lui începuse să dea rateuri serioase, că se ramolise. Aici trebuie spus că între cei doi prieteni fusese încheiat încă din primele luni ale amiciţiei lor un pact. Brummer îl rugase pe tînărul său prieten să nu ţină cont de marea lor diferenţă de vîrstă, să nu-l cruţe, orice prostie ar fi făcut sau zis, respectul în acest caz putînd să fie o formă de compasiune jalnică – cum sînt priviţi ramoliţii, zaharisiţii… Duritatea – spunea anticarul – e un semn de tinereţe şi de libertate, şi pentru cel ce o practică şi pentru cel ce o acceptă. Aşa încît Chiril să se poarte fără menajamente, ceea ce el şi făcea. De pildă acum îi spunea: „Hary, m-ai înnebunit cu citatele tale. Vorbeşti ca un papagal!" Anticarul îl privea duios şi recunoscător ca un cîine bătut… Totuşi, de unde şi pînă unde Hitler?… Ucenicul său îl lămuri iarăşi cu aceeaşi răbdare că acesta fusese probabil „un test psihologic", una din şotiile drăceşti ale lui Cavadia, ale fermecătorului Cavadia, ascetul, bînd, ca alcool, cel mult şampanie, „apa campionilor", cum zicea el şi al cărui spirit neiertător Praxiteea îl admira atît, şi că el voise probabil să pună oarecare ordine în atmosfera lejeră în care picase citatul cu totul şi cu totul deplasat al bătrînului său prieten, cuvintele anarhice ale lui Jack Cade, dar mai ales aluzia, aluzia aia complet tîmpită – „Pricepi, Hary?" îi căută Chiril privirea, obligîndu-l să se uite astfel cîteva clipe în ochii săi. Anticarul strînse din buze, clătinînd din cap de mai multe ori, dezamăgit, – uite cum bătea el cîmpii, cum îl lua gura pe dinainte, tocmai pe el, care spunea că niciodată nu-i bine să faci pe deşteptul, şi care îi dădea sfaturile, poveţile acelea… — asta fără să se fi despărţit nici un moment de ediţia Shakespeare îmbrăcată în pînza zmeurie, pe care continua s-o ţină strîns la piept.

Neplăcuta amintire legată de acel incident îi tăiase anticarului toată verva. El medita acum tăcut asupra acestei întâmplări, iar cînd Brummer nu vorbea, sau era preocupat de ceva, părea într-adevăr un om bătrîn ce-şi arată vîrsta reală… Chiril se gîndea că poate acum ar fi fost momentul să-i mărturisească în sfîrşit bătrînului său prieten de ce venise la el în după-amiaza aceea. Din două întîmplări neplăcute, confruntate între ele, împărtăşite, ca de la un prieten la altul, poate ieşi, dacă nu o lumină, măcar o mîngîiere… Era vorba, în ce-l privea, de un lucru care începuse să-l chinuie… Un caiet de însemnări pierdut într-un magazin de confecții. Îl uitase în cabina de probe, încercînd un costum. Octavia, soră-sa, nu mai voia să-l vadă cu hainele vechi care se lustruiseră, şi urma să-l însoțească, să-i aleagă ea, după gustul ei, un costum nou, dar în după-amiaza aceea trebuise să se ducă la spital, unde lucra ca infirmieră. O încurcătură exista şi aici. Octavia făcuse un an de medicină şi, cînd să treacă în al doilea, trebuise să se retragă din cauza dosarului, povestea veche cu tatăl lor care murise în 1942 şi care între cele două războaie fusese medicul unei închisori. Acest lucru, arătat de altfel în autobiografiile celor doi copii ai săi, Chiril şi Octavia, orfani – mama lor murise în vara lui 1939 în urma unei congestii cerebrale, – ieşise la iveală abia în 1954. Profesia şi locul unde îşi exercitase tatăl lor meseria de doctor fuseseră menționate de fiecare dată, în afara omisiunii involuntare, sau dictată de o jenă intimă, cine ştie… Cum să scrii „medic de închisoare? Un medic rămîne medic oriunde ar lucra. Tatăl lor fusese un om onest, nu avea nimic pe conştiință, de asta îi asigura şi Aurică, tipograful, vecin cu ei şi care devenise cu timpul un fel de tutore al lor, nelegal, şi care, pînă reuşise Chiril să obțină un salariu, îi şi întreținuse, fapt la care contribuise în bună măsură şi nevasta lui Aurică, „Naşa Primavera”, cum îi ziceau amîndoi, şi Octavia şi Chiril, o femeie foarte cumsecade, fără copii, italiancă de origine, fata unui zidar din sudul Italiei pripăşit la noi. Această omisiune, faptul că tatăl lor lucrase ca medic într-un penitenciar unde o vreme se aflaseră şi deținuți politici, şi ei nu

spuseseră, o costase în primul rînd pe Octavia, care îşi întrerupsese astfel medicina, o tradiție în familia lor, întrucît şi bunicul lor dinspre tată fusese tot doctor. Octavia suferise mult. Ea luase acest fapt ca pe o degradare pe viață. Chiril, şi-aşa, nu mai avea ce pierde. El fusese exclus din partid mai înainte, în 1950, şi din cu totul alte motive. Pierderea acelui caiet se putea pune pe seama simplei împrejurări că Octavia, sora lui, nu-l însoțise la „Confecția"; tocmai ea, a cărei fire nu răbda să fie păcălită de jocul orb al întîmplării şi care se înverşuna totdeauna să găsească şi acul în carul cu fîn. Privindu-se distrat în oglindă, pe cînd îşi încerca hainele noi, Chiril uitase pe scaunul fără spetează din cabina de probe caietul albastru de dictando pe care pînă atunci îl ținuse cu grijă în mînă, făcut sul. Îşi dăduse seama de lipsa lui peste vreo jumătate de oră mergînd pe stradă cu costumul împachetat, simțise în tot acel timp că ceva nu era în regulă, că el dusese pînă atunci în mînă *un lucru cu mult mai uşor;* cînd îşi dăduse seama, fugise zăpăcit înapoi, îl întrebase pe vînzător dacă nu găsise înăuntru în cabina de probe un caiet de şcoală cu coperta albastră, pe care era scris cu cerneală neagră numele său, Chiril Merişor, scosese buletinul, ca să-l convingă. Vînzătorul dăduse draperia la o parte, pe scaun nu se vedea nimic, se interesase şi la ceilalți colegi ai lui, la casă nu fusese predat nici un fel de caiet. E drept că între timp în cabina de probe intraseră doi clienți, rude între ei după toate aparențele, un bărbat mai în vîrstă, „cu o mustață mică, neagră, ca a lui Charlie Chaplin – precizase vînzătorul – şi cu doi dinți de aur în față". Omul care-l servise pe Chiril dăduse aceste amănunte cu toată siguranța şi cu aerul unuia căruia nu-i scapă nimic, sau care găseşte chiar o plăcere în a reține semnalmentele clienților, iar despre cel de al doilea spusese că părea mai tînăr, nu frate, frații vorbesc între ei altfel, nu se înşela, mai curînd înclina să creadă că îi era cumnat. Exista între ei, de la cel mai mare la cel mai mic, – sporovăia vînzătorul, care avea o vorbire cultă de om cu şcoală, – un fel de răsfăț, ca de la cumnat la cumnat, şi el avusese un cumnățel, aşa că înțelegea situația. Nici prieteni nu

puteau fi, Chiril asculta amețit, cu atît mai puțin veri; putea să jure că bărbatul mai în vîrstă o „ținea” pe sora ălui mai mic, şi tipul îi cumpărase ăstuia o pereche de pantaloni bufanți, d-ăia „retezați de tren”, care nu se mai poartă. Culmea era că pînă atunci Chiril nu scosese niciodată caietul din casă, nici nu ar fi avut de ce, însemnările le făcea de obicei noaptea, tîrziu, în orice caz la sfîrşitul zilei, şi nu zilnic, ci numai cînd credea că se petrecuse un eveniment vrednic de a fi consemnat, şi important, important pentru el. În ziua aceea trecuse pe la biblioteca de pe bulevardul Dacia, să ia nişte note dintr-o enciclopedie veche pe care o mai consultase. Normal ar fi fost să-şi facă însemnările pe cartonaşele pe care le purta în buzunar totdeauna şi apoi să le treacă acasă în caietul de însemnări, dar fiind vorba de cîteva extrase mai lungi ce trebuiau inserate în textul deja conceput şi transcris în caiet, şi fiindcă îi fusese lene să facă de două ori operația, luase caietul cu el, şi cum la un moment dat îi trecuse prin cap ideea că pe stradă, în înghesuială, cineva ar fi putut să i-l extragă uşor din buzunar, preferase să-l țină în mînă, făcut sul, de aici i se trăgea ghinionul, uşurința cu care-l aşezase pe scaun, încercînd haina nouă. Mai dăduse pe la magazin în zilele următoare, sperînd că cel care-l luase, dacă-l luase cineva, îl adusese; fie că la mijloc era o greşeală, o neatenție, o confuzie, caietul lipindu-se, agățîndu-se pur şi simplu de pachetele, de lucrurile; de hainele unuia dintre clienții de care vorbea vînzătorul, dacă într-adevăr vreun client, şi nimeni altcineva, văzuse mai întîi obiectul pierdut; fie că acel cineva, oricare ar fi fost el, curios să vadă ce scria în caiet, îl luase să-l citească şi văzînd că nu era nimic interesant pentru el, nimic amuzant, în orice caz, îl restituise a doua, a treia zi; fapt e că, în ciuda stăruințelor şi revenirilor lui, care începuseră să-i sîcîie pe vînzătorii magazinului, Chiril trebui să considere caietul definitiv pierdut. Asta-l rodea, de aceea venise la Brummer, să-i ceară un sfat. (Du-te la oracolul tău, îi şoptise un glas, du-te la Brummer al tău, el se mişcă, circulă, află, ştie, cunoaşte, are relații…) Cum putea totuşi să-l ajute anticarul? Şi, la urma urmelor,

cine ar fi putut stabili unde începe şi unde se termină un lucru presupus primejdios? Încerca să rememoreze pasaje, să-şi imagineze fața necunoscutului care ar fi stat aplecată asupra acelor însemnări. Ce anume ar fi înțeles el; ce şi-ar fi zis, răsfoind filă cu filă? Pe lîngă pierderea irecuperabilă a celor scrise, îl chinuia şi ideea asta că nişte gînduri, observații şi reflecții ale lui, intime, căzuseră în mîna unui om necunoscut. Oricum, nu se hotărîse încă să-i vorbească lui Brummer despre treaba asta. Ceva îl oprea, ca şi cum lucrul, odată mărturisit, lucrul pe care îl ştia numai el, şi de aici înainte, eventual, şi acel chip imposibil de desluşit, aplecat asupra paginilor mărunt şi ordonat scrise, fără să țină seama de liniile de dictando, umplînd spațiile paralele, des, ca notele unei partituri muzicale…

Bătrînul său prieten, încă turburat de ciudata intervenție a lui Puiu Cavadia în seara petrecută la Praxiteea, contempla absorbit, cu brațele întinse, mult depărtate de ochi, volumul de care nu se despărțise între timp şi pe a cărui copertă sclipea enigmaticul portret auriu, cu creştet pleşuv şi bucle lungi de femeie, al Elisabetanului…

Voi face o mică fraudă, dar merită, în amintirea zilei de azi, anunță el punîndu-se din nou în mişcare. Îți dau ție ediția asta, şi în locul ei aduc eu mîine alta, ca să fie în regulă, pe borderoul pe care mi l-a dat să-l semnez cetățeanul acela nu cred să figureze şi numele editorului, nu se încurcă el în amănunte, pun ceva, o traducere de a noastră, sus am cîteva. O iei, o duci la tine acasă, continuă el pe un ton metodic de conspirator, punînd pentru ultima dată la punct lucrurile înaintea unei acțiuni decisive, – şi te rog, te rog mult, dacă eu nu mai trăiesc sau n-am să mai am puterea… în sfîrşit… să-i restitui, cînd o fi şi o fi, proprietarului acestei frumoase biblioteci, pe care-l cunosc… pe care am avut onoarea de a-l cunoaşte… şi pe care… — începuse să se bîlbîie anticarul, angajat deodată într-un veritabil discurs… — pe care-l stimez şi care n-ar fi capabil să facă vreodată un rău… (aici

Brummer avu un rîset isteric)… să-i restitui aşadar această superbă ediție, între filele căreia voi avea grijă să strecor cu toată discreția o carte de vizită, dacă-mi dai voie: «With the compliments of mister Hary Brummer», vechiul său furnizor, şi data, neapărat data… Va fi o surpriză! Dar ce surpriză!” se bucura el dinainte. În asemenea cazuri, avea obiceiul să-şi frece mîinile cu o iuțeală de necrezut, îngropîndu-şi pe jumătate capul între umeri. Chiril observă că lipsa acestui gest, tipic negustoresc, determinată de faptul că anticarul ținea încă strîns în mîinile sale mici ediția lui Shakespeare, era compensată de jocul fizionomiei. Fața lui Brummer radia o satisfacție ascuțită, aproape neumană, ceva din aerul muților transfigurați de o emoție puternică şi care reuşesc să se facă înțeleşi printr-o suprasolicitare a muşchilor feței.

Bătrînul obosise. Gîfîia din ce în ce mai repede în atmosfera umedă, călduță şi înăbuşitoare a beciului, la care se adăuga şi mirosul dulce-grețos de celuloză şi de clei, emanat de cărțile ce se uscau.

Era trecut de zece. Ar fi fost momentul să iasă undeva în oraş să mănînce. Fusese o zi lungă, o zi istovitoare şi murdară, de salahori. Chiril se arătă gata să-l însoțească. Amîndoi se pregătiră să urce scara de lemn ce ducea deasupra, lăsînd în urmă treaba făcută nici măcar pe sfert. Brummer, econom, voi să stingă lumina. Chiril îi recomandă s-o lase mai bine aprinsă. Îi spusese asta oprit la jumătatea scării, privindu-l de sus pe anticar, uitat acolo ca într-o mină părăsită. „Ai dreptate”, răspunsese imediat de jos Brummer, învoindu-se, şi, îndreptîndu-se spre scară, începu să urce treptele, sprijinindu-şi bătrîneşte genunchii cu palmele; avea dreptate băiatul, ucenicul său – era ca o veghe, da, trebuia să fie ca o veghe, un omagiu, un salut al lor, şi acea clipă lui Chiril i se întipări adînc în minte: el la jumătatea scării, aşteptînd, cu chepengul deschis spre bolta întunecată a anticăriei şi anticarul suind, proptindu-se cu palma, cînd într-un genunchi, cînd într-altul, şuierînd din plămînii săi prăpădiți.

Peste două luni, cînd gluma lui sinistră în legătură cu „crematoriul

lui Brummer” devenise realitate (încă o dovadă că vorbele nu trebuie aruncate prea uşor), Chiril îl însoțea pe bătrînul său prieten pe drumul fără de întoarcere, prezent la ceremonia incinerării. Brummer şedea întins pe platforma cu scripeți ai cărei voleți se deschiseseră lent, în acordurile imnului funebru, primindu-l cu o şiretenie ce zadarnic încerca să-şi dea un aer solemn, făcîndu-l să lunece încet în jos, pe nesimțite, spre subsolul în care duduia focul încins… Chiril pretindea că totul, dar absolut totul, lunecarea aia de vis, mai ales, i se păruse o amăgire, şi că îşi muşcase pe furiş un deget, durerea să-l facă să admită că totuşi asta era realitatea. Pe urmă, treptat, şi în acordurile aceluiaşi imn de pe la începuturile Fonografului, bătrînul dispăruse de tot. Voleții se închiseseră la loc, mai iute acum, cu o satisfacție hapsînă, în sensul că treaba, în ce-i privea, fusese făcută. Lui Chiril nu-i venea să creadă; el alergase repede în jos pe o scară turnantă către sala cuptoarelor, unde lucrurile, apucînd-o pe făgaşul final, nu mai aveau nimic funebru, intrînd într-o agitație gospodărească. Mecanicul cu ajutoarele îl luaseră pe anticar în primire, şi ce mai putuse Chiril să vadă în mediul acela riguros, de strictă specialitate, fusese scena la care şeful întreprinderii, cu un semn politicos, îl îndemnase să asiste, – gest ce ascundea în el o filozofică, abia deslușită ironie, ceva din umorul clasic al groparilor… — deschizîndu-i, lui, lui Chiril, atras de cuptorul duduind ca o locomotivă în plin travaliu, o fantă, prin care el, dacă binevoieşte, să se uite, şi să fiți atent, țipase mecanicul la urechea lui, pe un ton profesional, să fiți atent ce face răposatul băgat la ardere, parcă învie, zău!… Chiril îi urmase instrucțiunile, privind la momentul oportun. Hary, veselul Hary, înțeleptul lui Hary, prietenul său iubit, se ridicase fulgerător pe şezut în mijlocul flăcărilor brusc ațîțate, stînd astfel buimac trei-patru dacă nu chiar cinci secunde bune, ca unul abia trezit din somn şi care nu ştie deocamdată pe ce lume se află, dar zicînd, în buimăceala aceasta, ori gîndind doar, repetînd parcă vorba aceea a lui plină de haz: „Merge treaba? Merge!” cînd ceva continua să funcționeze totuşi, în

ciuda celei mai mari dezordini şi confuzii, în Valahia lui veche şi mult iubită… Apoi… De fapt, acest *Apoi* nu mai avea nici o ordine logică în situația lui Brummer; veşnicia fiind întreg acest adverb temporal cu majusculă… mai bine zis *în aceeaşi fracțiune de secundă,* deschizîndu-şi larg brațele în vîlvătaia uriaşă, ca în întîmpinarea cuiva, anticarul strigă ceva cu fața în flăcări, ceva ce nu-i este dat nici unui muritor să audă, vrînd să-i mai spună lui Chiril un ultim cuvînt, să-i atragă atenția…

Brummer era însă viu pînă una, alta şi avea o foame de lup. Ei bine, unde îşi închipuia bunul său ucenic că vor lua cina? La Capşa! anunță el ca pe o mare surpriză. Meritau, după atîta muncă, o masă de lux. Bătrînul se spăla vorbind la chiuveta de fontă din biroul lui mic şi urît unde îşi ținea şi obiectele de toaletă pentru cazurile neprevăzute de peste zi. Îl invită şi pe Chiril să-şi facă toaleta, erau murdari de noroi, de funinginea lămpii şi miroseau de trăsneau a benzină. Rotonda anticăriei cu vitrine largi pe cele şase laturi şi cu cele şase uşi exterioare avea acelaşi număr de raioane unite prin arcade practicate în zidul de cărămidă. Lumina ardea numai în primul raion, cel mai frecventat, şi unde se afla biroul lui Brummer mascat de un dulap şi cu un covor de iută pe jos acoperind trapa pivniței care avea un belciug gros, ce înălța puțin în acel loc covorul, făcîndu-i pe mulți clienți să se împiedice în el – a doua încercare după brîul de beton de afară înconjurînd anticăria. Cineva ciocăni în uşa primului raion luminat. Era gardianul de noapte venit în inspecție să vadă de ce se auzeau la ora aceea tîrzie zgomote înăuntru. Anticarul deschise, îl salută voios, parcă pe el l-ar fi aşteptat, se cunoşteau, şi-l pofti să intre. Gardianul refuză, dîndu-se cu mişcări greoaie îndărăt, nu era nimic, el voise să vadă numai dacă totul era în regulă. Brummer îi spuse că erau în inventar, *trudim, trudim, marfă multă, bade, ce să-i faci,* silindu-se să vorbească pe un ton cît mai popular. Anticarul avea

obiceiul ăsta, să intre în voia tuturor, schimbîndu-şi vorbirea după stratul social cu care intra în legătură, iar neaoşismele sale, ieşite de mult din uz, îi lăsau pe țărani cu gura căscată. Între timp Brummer se repezise în biroul lui scotocind în sertar de unde luase un pachet de țigări *Chesterfield* început, păstrat pentru musafiri mai distinşi; scoțînd din mers o țigară, alergă cu ea după gardian. Chiril   îl vedea prin uşa deschisă, agitîndu-se, cum îi dădea cu un gest larg să aprindă, scăpărînd cu o mare risipă de energie bățul de chibrit. „Anticarul – spusese o dată Chiril   – era unul din acei bărbați mici care fac mişcări mari.” Bătrînul tocmai îi făcea gardianului de noapte urarea veselă: „Fumează mata una d-asta, americană, fir-ar ea a naibii să fie, şi să fii mata sănătos!” La întoarcere el îi oferi zăpăcit şi tînărului său prieten o țigară, uitînd că nu fuma, îşi aprinse una pufăind-o repede şi cu bărbia în sus pînă cînd vîrful țigării se contură de un jăratec frumos umplînd încăperea de un parfum foarte plăcut, de viață bună şi fără griji. Brummer mai aruncă două-trei ochiri în oglinda cu suport de sîrmă prinsă deasupra chiuvetei simple de bucătărie, aranjîndu-şi cochet părul des, bogat, pe care şi-l pieptăna cu o nemaipomenită şi de mult ieşită din modă cărare la mijloc. Chiril   nu prea avea chef să meargă la Capşa. Localul ăsta totdeauna îl intimida, obişnuit cum era cu cantinele studențeşti; şi liceul tot la internat îl făcuse, iar acasă mînca de obicei în bucătărie într-un spațiu strîmt în care bucatele, pregătite de obicei de Octavia, n-aveau alte calități, nici ca gust, nici ca prezentare, în afara unei funcții spartane, strict nutritive. În afară de aceasta, Octavia îl aştepta, se făcuse aproape unsprezece, şi nu avea cum s-o anunțe, nu-şi instalaseră încă telefon. Vru să se scuze şi să plece, dar văzîndu-l pe Brummer atît de bine dispus şi pus pe petrecere, se răzgîndi şi-i făcu hatârul.

Ploaia stătuse. Cînd ieşiră afară, în aerul iute al nopții de noiembrie, rece şi înstelată, fără lună, toată încordarea şi oboseala acelei seri neobişnuite, petrecută în subsol, dispăruseră. O linişte adîncă şi curată se lăsase peste oraş. Suiră strada scurtă, în pantă, plină

de dughenele mici ale şepcarilor, ce dădea în Calea Victoriei. Într-unul din gangurile neluminate pe lîngă care trecură tăcuți se auzeau gemete înfundate. Amîndoi rămaseră cîteva secunde pe loc privind, fără a fi văzuți. „Porci!” – exclamă Brummer. Cotiră energic la stînga, pe trotuarul Căii Victoriei. „Tu ai fost vreodată în *Crucea de piatră?* — se interesa anticarul ațîțat de scena văzută – ştii ce-i aia un bordel… ai apucat, vreau să zic?” Chiril negă, din jenă pentru bătrîn, deşi relațiile lor erau, cu toată marea diferență de vîrstă dintre ei, declarat camaradereşti. Totuşi, el se ferea pe cît putea să intre în astfel de discuții cu Brummer, în ciuda faptului că anticarul era un afemeiat, romantic dar întreprinzător. Lecțiile lui de germană, de exemplu, pe care le dădea vara numai în grup şi numai pentru fete, pe care le înconjura cu atenții de bunic emancipat, constituiau de mult obiectul ironiei spiritualilor oaspeți ai „Vizuinii cu hoți”. Cea mai pornită împotriva acestui libertinaj, inocent, pe care un ultim rest de decență şi de bun-simț îl împiedica să nu devină real, făcînd din Brummer un bătrîn ridicul şi libidinos, era Praxiteea, stăpîna casei. „Praxi, dragă, – căuta s-o îmbuneze anticarul după o «călătorie de studii» făcută la Sibiu cu trei eleve pe care le dusese la «Împăratul Roman» cu învoirea părinților, el luîndu-şi bineînțeles o cameră separată – să le vezi dimineața, somnoroase şi în cămeşuțele lor de noapte, căscînd în pătucul lor ca nişte pisicuțe…” „Puah! făcea Praxiteea, fugi să nu te mai aud!” Chiril se amuza ascultîndu-i în serile acelea în care reînvia un trecut uşor, atît de uşor. Şi numele pe care şi-l dăduseră ei singuri: „hoți”, „conspiratori” care beau ceai de tei şi mîncau praz, conopidă şi morcovi fierți. Între Brummer şi amfitrioană existase pe vremuri un început de iubire, ceva însă cu totul gratuit, ca-n dragostea răsfățată dintre un bărbat hiperinteligent, dar foarte urît şi o femeie foarte frumoasă şi în acelaşi timp prea deşteaptă, pentru ca farmecul acestui gen tiranic de bărbați – „care fac istoria!” striga în disputele lor anticarul – să nu-şi demaşte artificiile sub ochii albaştri, lucizi, mereu scrutînd fizionomiile,

nevoalați de acele mici slăbiciuni feminine, mărindu-se mai mult şi scînteind de plăcerea unui raționament bine condus, cum îi avea Praxiteea. Chiril îi mărturisise anticarului: „Dacă Praxiteea ar avea *măcar patruzeci de ani* (el avea pe atunci 26) m-aş îndrăgosti de ea nebuneşte.” Brummer devenise grav. Privindu-l în ochi, îl bătu uşor cu palma pe obraz, mai mult mîngîindu-l. „Praxiteea?…” făcu el gînditor. Era taina vieții lui.

Capitolul II

INTRARĂ LA CAPŞA ODATĂ CU UN GRUP DE ACTORI cunoscuţi, care îşi terminaseră spectacolul şi care vorbeau zgomotos, încălziţi, abia demachiaţi, pleoape fumurii, încercănate şi care răspîndeau un aer de libertate stridentă, starea personajelor a căror piele fierbinte, strălucitoare încă n-o lepădaseră. Spiridonachis, *Oberul,* îi întîmpină ca un tată, cu mustăţile lui de epocă, evocînd figura unui vestit ministru conservator de pe timpuri. El făcea din ce în ce mai greu faţă schimbării survenite în compoziţia socială a localului. Brummer îl ştia de pe vremea lui Ferdinand şi a reginei Maria. Cînd era „garçon” — „piccolo” se pare că fusese încă din primii ani, după ce venise în ţară cu taică-său, de la Salonic, Carol I mai trăia, astfel încît toată istoria României moderne defilase printre platourile şi notele de plată servite în farfurioare albe de porţelan „Meissen” ale acestui grec, mai degrabă cinstit, inflexibil pînă la grosolănie, decît stilat. „Nici nu ne-a luat în seamă! bombănea anticarul căutînd o masă liberă, şi-i dau bacşişuri de treizeci de ani şi mai bine, o simbrie în toată regula! În schimb, pîrliţii ăia de actori se împrumută de la el, pînă la chenzina lor nenorocită, şi uite cum îi mai răsfaţă! Să vezi ce-i fac!”

Chiril intra pentru prima dată în astfel de relaţii la Capşa şi

stinghereala lui spori. „Ți-a spus Georgeoiu ce-a pățit cu Spiridonachis cînd l-a căutat aici pe” – şi rosti numele unui poet boem şi noctambul – îl întrebă anticarul, după ce descoperiseră în sfîrşit o masă retrasă în colțul rezervat, printr-un consens tacit, persoanelor intruse, neobişnuiților Capşei. Georgeoiu era directorul editurii unde lucra Chiril, şi oricît de popular ar fi fost el şi de amical cu salariații săi, de întîmplarea pe care se pregătea s-o povestească Brummer acest Georgeoiu nu le pomenise nimic. Anticarul nu pierdu ocazia să-i relateze pe larg cum venise Georgeoiu întîia oară la Capşa în căutarea poetului, ştiind că acesta trecea zilnic pe-acolo, trebuia să semneze un contract important. Era seara, pe la şapte şi ceva, în local nu se afla nici un client. Directorul editurii se aşezase la o masă, chiar în mijloc, şi comandase un peşte şi o sticlă de vin, negru! închipuie-ți tu! vin negru la şalău, era şalău, mi-a spus chiar el! Georgeoiu mînca, sorbind încet vinul, în aşteptarea poetului, şi la un moment dat, văzînd că acesta nu mai apărea, îi făcuse un semn cu degetul; lui Spiridonachis, semn cu degetul! *Oberul* se plimba nervos de la un capăt la altul al salonului, şi Georgeoiu îl întrebase „cînd vine domnul T.”, – era opt, nici opt. Spiridonachis trecuse pe lîngă masa lui în culmea iritării, şi-i răspunsese din mers, fără să se oprească, „Domnul T. treçe pe la douăsprezece, bea o cafea şi pleaca!” dînd informația asta despre poet ca un şef de gară despre un expres internațional de noapte, a cărui oră de sosire toată lumea o cunoaşte, şi numai un mocofan ca Georgeoiu habar n-are, un mitocan rătăcit în localul lui şi care mai bea şi vin negru după şalău, şi mai zdrobeşte şi peştele cu furculița, ca pe o tocană de cîrciumă, fără să puie mîna pe cuțitul cuvenit, numai fiindcă o fi auzit el dracu’ ştie unde că nu se bagă în peşte cuțit! Directorul se întorsese cu scaun cu tot în direcția în care grecul pornise furios printre banchetele şi scaunele căptuşite cu un pluş obosit, pe care se lăfăise aproape un secol „monstruoasa coaliție”, întrebîndu-l de ce era atît de supărat, pe tonul acela al lui, bonom, popular, pe care Chiril îl cunoştea atît de bine. Spiridonachis se

oprise pufăind pe sub mustăţi şi îi înşirase pe loc motivele, profitînd de faptul că în salon nu se mai afla nimeni, altfel, pretindea Brummer, grecul nu şi-ar fi permis. Georgeoiu îl înjurase urît, dar urît de tot, – spunea anticarul –, asemenea vorbe nu mai răsunaseră în localul acela ce păstra în pereţi ecouri ilustre, replici memorabile, sau, ca violenţă, cel mult cîte un gest bine studiat acasă, în faţa oglinzii, cărţi de vizită schimbate în vederea duelului din zorii zilei următoare, în pădurea Băneasa. Spiridonachis chemase miliţia. Georgeoiu nu se intimidase deloc şi rămăsese pe poziţie la masa lui. În nici cinci minute apăruse un reprezentant al forţei publice. Văzînd promptitudinea acestuia, grecul se răzgîndise. Nu era el omul să umble cu pîra. Spre surprinderea lui Georgeoiu, Spiridonachis îi spusese omului legii că avusese un incident „cu o persoană”, dar că între timp persoana plecase. Asta-i plăcuse democratului director al editurii, şi, cu jovialitatea sa, îi ceruse *Oberului* scuze pentru înjurătura urîtă. Grecul se înclinase ţeapăn, adică el, ca sentinelă pusă la bariera claselor, era gata să înţeleagă orice insultă şi să accepte scuzele, deşi un domn adevărat – şi acest lucru de asemeni ar fi trebuit să-l înveţe omul acela gras şi vulgar din faţa lui – nu cere niciodată scuze unui chelner. Invitat să ia loc la masă, Spiridonachis nu-şi îngădui, „— de ce? — se mira Georgeoiu – hai să fim prieteni! de un’ să ştiu eu aiurelile de aici, eu m-am născut în mahalaua Ploieştiului, domnule, eu sînt proletar, neam de neamul meu n-a mîncat la Capşa, aşa că, dă-mi voie, asta-i situaţia istorică!” Brummer povesti toate acestea ca la el acasă, cu multă vioiciune şi cu gesturile cele mai expresive.

Grecul sosi în sfîrşit să ia comanda. Anticarul îl beşteli cu o simpatie vădită. Spiridonachis ştia, şi încasă totul fără a crîcni, aproape cu plăcere. Chiril nu avea nici o preferinţă, astfel încît Brummer stabili pentru amîndoi:

— Şalău „ca al morarului” (iar am să visez la noapte că trec Marea Roşie, murmură el în surdină). Grecul notă, obişnuit cu modul neaoş al lui Brummer de a traduce lista de bucate cosmopolită. Muşchi de

vacă în sînge, – mie nu-mi pui unt, îi atrase el atenția, îmi pui numai cimbru…

— Cimbru?! exclamă ofensat Spiridonachis. Nu sîntem zahana!

— Ba sîntem, ce ne împiedică? îl contrazise anticarul cu severitate prefăcută. Mie să-mi pui cimbru! Gusturile se schimbă şi ele, domnule Spiridonachis. Dacă n-ai, trimite fuga un băiat la o crîşmă ordinară. Înghețată de alune apoi, şi două cafele mari, dar te rog să fii de față la fierbere. Nu cumva să se ardă zahărul pe fundul ibricului, ca atunci, ții minte?, să miroasă cafeaua a caramel.

Grecul încuviința grăbit; dispozițiile vechiului său client erau mai mult o tragere de timp, un fel de a întinde vorba, sau, cine ştie, o inițiere a tînărului ce-l însoțea în arta de a fi cîrcotaş.

— Vin? se interesă el, privindu-l cu luare-aminte pe Chiril, aşteptînd din partea lui o preferință măcar la băutură.

Brummer consideră pe cont propriu că cel mai nimerit la ora aceea tîrzie din noapte ar fi fost un „Riesling italian” fin, uşor, foarte sec, dar nu prea rece, stomacul său nu suporta fermentațiile vinurilor româneşti de elită, prea grele după părerea lui de băutor mofturos. În lume, anticarul putea să-şi îngăduie orice fantezie, încâlcind regulile stabilite. La tonul şi la siguranța lui de dandy înrăit de trai bun, care nu dusese niciodată lipsă de bani şi care trăise pe picior mare zece ani la Paris făcînd speculații la bursă în epoca cea mai frumoasă, se adăuga o notă de prietenie uşoară, convențională, fără să-şi piardă însă o clipă distanța lui ascunsă de domn, ori să alunece în acele intimități tipice localurilor de cartier. Cu o asemenea purtare, orice erezie a bunelor maniere ar fi trecut drept un rafinament nou, neintrat încă în obişnuință şi pe care alții îl încearcă cu stîngăcie. Larghețea lui Brummer însă, felul cum arunca el totdeauna banii pe masă, lejer, ca pe o masă de joc, provocînd cu superioritate hazardul, numărul cîştigător, erau ale unei firi calculate pînă la parcimonie.

Chiril observase de cîteva ori ce zgîrcit era în stare să fie bătrînul, cum se tocmea pînă la ultima centimă, lucru pe care, – pretindea el, –

îl învățase în Franța, avariția „rațională” a acestei țări socotind-o un semn de civilizație solidă. Chiril era surprins de prodigalitatea lui Brummer. Mai ales că acasă la el, cînd îl invita, şi se întimpla să-i apuce ora dejunului sau a cinei, anticarul scotea văitîn- du-se din frigiderul aproape gol cel mult un borcan de iaurt sau o sticlă cu suc de roşii pe care le împărțeau. Zgîrcenia de acasă a lui Brummer îți dădea totdeauna o senzație de asediu… Pe urmă, deodată, el slăbea frîul şi dădea prietenilor săi cîte o masă ca aceea pe care o comandase. Mecanismul acesta contradictoriu al purtării lui, bătrînul îl explicase o dată la „Vizuina hoților”, de ziua Praxiteei, aducînd caviar, şampanie *Cordon rouge* – ceea ce stîrnise aclamații – cumpărături făcute prin intermediul unui diplomat de la un magazin special, precum şi o sută unul fire de anemone, – tradiție ştiută de toți vizitatorii „Vizuinii” – floarea preferată a gazdei. Sînt atît de puține ocazii în viață cînd se cuvine să ne onorăm unii pe alții – spusese cu acel prilej bunul Hary – încît atunci cînd o facem, s-o facem în stil mare. Se amețiseră şi cîntaseră în şoaptă marsilieza. Văzîndu-i cu gurile larg deschise, Chiril avusese o clipă impresia că ei cîntau foarte tare şi că el, nu ştiu cum, asurzise deodată. Era curios, pentru el, care făcea parte din generația tînără, să vadă elanul acelor bătrîni uzați, a căror viață se terminase, cîntînd marşul vijelios ce făgăduia pripit o eră a fraternității, veselă şi fecundă. Chiril, abținîndu-se, compara în gînd marsilieza lor frenetică, zburînd pe sus plină de o retorică energie, cu *Internaționala* pe care o cîntau ei la şedințe. Aceasta mergea apăsat pe jos fără cadențe vane sau uşoare, reproducînd înaintarea legănată a unei mulțimi ce purta în mijlocul ei o greutate incalculabilă. Asta te îndemna să te gîndeşti mai mult la eforturi, la o lungă, masivă înaintare spre zorii unei omeniri ce avea deocamdată mai mult de dărîmat, decît de clădit, înainte de a clădi ea însăşi o altă existență, şi care, şi aceasta dobîndită, probabil că încă ar mai fi rămas ceva de făcut. Dar aceste cîntări cereau omului ceva pentru care el încă nu era pregătit. Nu îți rămînea, ascultîndu-le,

decît să fii ori erou, ori nemernic. Alternativă absolută, care i se mai înfăţişase o dată lui Chiril, cînd se dusese la înmormîntarea unui coleg ungur, într-un cimitir reformat. Aici, într-o capelă scundă, solidă, ca o cazemată, îl văzuse el pe organistul cu mutră de boxer, zbierînd, roşu la faţă, în timp ce lovea clapele orgii, cîntînd cu vigoare „Dies Irae". Ziua Mîniei, psalmul unui popor creştinat mai tîrziu şi care, spre rău ori spre bine, ţine încă la orgoliul lui păgîn. Un fior îl străbătuse din cap pînă-n picioare. Abia stăpînindu-şi plînsul, ieşise afară, apucînd-o pe una din aleile bine îngrijite, unde două femei-gropar tocmai isprăveau de săpat groapa, grase, harnice şi curate. În ziua aceea, în cimitirul reformat, înţelesese el că foarte important e cum şi pentru ce, mai ales, mori, acesta fiind poate adevăratul certificat de naştere, obţinut în momentul cînd nu-ţi mai e în nici un fel de folos, dacă Sus nu există cumva o altă administraţie.

Brummer îl îndemna să mănînce, vorbind de ale lui:

— *Apropos,* ai auzit de Mitiţă Siripeanu? — întrebă, făcînd în capul lui laborios o asociaţie neaşteptată.

Chiril nu cunoştea. Dar se aflau la Capşa, anecdotele erau de rigoare.

— Avocatul ăla bogat, domnule, care a pledat ca apărător în procesul unor comunişti înainte de război, şi care trăia cu… şi aici rosti numele unei actriţe foarte cunoscute – imposibil să nu fi auzit, e o figură.

Nu, Chiril habar n-avea. Capşa asta era, clar, templul bîrfei.

Sosea îngheţata de alune, adusă de o fetişcană drăguţă îmbrăcată într-o rochie lucioasă de mătase neagră, cu un şorţ alb, imaculat, tivit cu dantelă şi purtînd pe frunte o bonetă tot de dantelă ca o coroană de cununie, şi spre care anticarul, făcînd o pauză, îşi îndreptase cu stăruinţă privirea brusc îndulcită, ceea ce îl făcuse pe Chiril să lase capul în jos, cîteva clipe – nu suporta avansurile libidinoase ale lui Brummer.

— Nu ţi-a povestit de el Aurică, tipograful? insistă anticarul

invocînd numele tutorelui moral al lui Chiril, care nu putea să nu ştie, ca socialist vechi, de avocatul Mitiță Siripeanu. E o generație foarte interesantă. Ăştia erau elevi de liceu cînd s-a făcut România mare, „băieți buni dar cam săraci”. Închipuie-ți că stai într-o cămăruță şi statul îți dă peste noapte un apartament cu cinci camere. Ei au avut o adolescență plină de idealuri frumoase, mă rog, au crezut în viitor, au învățat carte, şi ce carte! chit că-n Valahia noastră viața se cam lua în băşcălie, se lua, nu?!…

— Spune odată ce-i cu avocatul *acela,* îl întrerupse Chiril acru, ton nepotrivit cu răbdarea îngerească de care dăduse dovadă pînă atunci.

— Ce-i cu tine?… Eşti nervos? De ce?… îl scrută Brummer. Ai răbdare! se apără el ducîndu-şi amîndouă palmele înainte cu unul din gesturile lui de comediant ce-l făceau să semene cu Birlic.

Spiridonachis se apropie, se scuză solemn, se aplecă uşor la urechea lui Brummer şi îi şopti ceva. Anticarul asculta atent, întors pe jumătate, cu ochii din ce în ce mai măriți, cu gura întredeschisă, alarmat de ceea ce îi comunica *Oberul.* Terminând, acesta reveni la poziția sa dreaptă şi falnică, îi adresă un zîmbet convențional lui Chiril şi plecă grav cu acelaşi aer de ministru conservator care a zis tot ce a avut de zis şi acum părăseşte demn tribuna.

Brummer se făcuse alb ca varul. Se juca cu un miez de pîine din care rupea nervos bucăți, frămîntîndu-le între degete, făcînd mici cocoloaşe pe care le azvîrli unul după altul cu dispreț în scrumiera de cristal, curată, neatinsă.

— Mda! făcu el şi repetă incă o dată interjecția aceasta cu aerul unuia care ar înghiți în sec.

Chiril aştepta o explicație. Întîlnindu-i privirea fixă, întrebătoare, anticarul repetă gestul cu palmele de adineauri, de astă dată în alt mod, apăsînd cu ele în jos, din ce în ce mai jos, în semn de liniştire, iar tînărul său prieten înțelese că nu era momentul să afle ce-i spusese discret la ureche Spiridonachis.

Fata în mătase neagră şi cu bonetă venise cu cafelele şi aşeză pe masă ceştile albe masive şi grele de porţelan, o greutate – avea să remarce Chiril ridicînd ceaşca s-o ducă la gură, surprins de ponderea ei – (detaliu curios reţinut de el) „care sugera o creştere fantastică a gravităţii terestre”. Brummer aşteptă în tăcere să plece picoliţa, apoi reluă discuţia pe un cu totul alt glas, puţin stins, glasul vîrstei lui adevărate, revenind la ce auzise el chiar din gura vestitului avocat Mitiţă Siripeanu, pe care avusese onoarea să-l cunoască personal. Reieşi că acest eminent jurist ce apărase înainte de război un grup de comunişti într-un proces mult comentat în ziare şi în cafenelele bucureştene, şi care, şi în alte împrejurări, îi ajutase cu bani sau găzduindu-i la nevoie, fusese arestat prin 1947 sub învinuirea că girase afacerile unui mare concern industrial. El însă, spunea Brummer, era un om corect. Forţa, succesul său – lucru mai rar în astfel de cazuri – stăteau tocmai în această corectitudine şi în convingerea că o personalitate ce urcă treptele sociale, un om lucid şi inteligent ca el, nu-şi poate permite să tragă vreun folos din nişte matrapazlâcuri, care, mai curînd sau mai tîrziu, tot ies la iveală… Bun! argumenta Hary, sorbind cafeaua. Asta presupunînd că aici, în afaceri, morala n-ar avea ce căuta, deşi Siripeanu, ţi-o spun eu, a fost şi este un om profund moral! Numai cînd mă gîndesc la cuvintele pe care mi le-a aruncat în obraz, mie! — am să-ţi povestesc şi asta – după ce s-a întors din Franţa… cît să fie de atunci?… dacă sînt trei luni, fiindcă după ce a fost arestat şi a stat un an şi ceva şi a fost în fine eliberat, a făcut ce a făcut, cu relaţiile lui, şi a plecat la Paris – nimeni nu credea că o să se mai întoarcă, ce şi-or fi zis, ăsta şi-aşa nu mai are mult şi moare, nu mai spun că avea gura mare, că nu-i gaz, nu-s lemne… Chestiile acestea el le spunea după ce ieşise de la închisoare, cînd de obicei oamenii se mai cuminţesc şi îşi văd de treburile lor. Într-o zi, un prieten de-al lui… mă asculţi? eşti atent? — se adresă lui Chiril care părea distrat şi care aprobă mut înclinînd de cîteva ori capul – unul din membrii de partid pe care îi apărase el, Siripeanu, şi

care avea, şi are şi acum, o mare răspundere politică, îi atrage atenția: „Mă, Mitiță, mă, astîmpără-te odată, că te bagă la zdup!" „Pe mine?" – (asta se întîmpla cu puțin înainte de a fi arestat). „Păi, ce, n-am mai fost?" (stătuse vreo lună prin 1943). „Ai fost tu, Mitiță, îi spune celălalt, dar cu poeți, cu profesori universitari, nu se compară, voi primeați din afară icre de Manciuria, ciocolată *Suchard*, ascultă-mă pe mine, că ştiu, n-ați stat la Doftana, – Brummer îşi regăsise verva, rîdea — … aşa că, zice acel bărbat politic, ilegalist vechi, vezi-ți de treabă, Mitiță, istoria, tîrîş-grăpiş, merge-nainte, vor sări aşchii din noi, dar ea, istoria va merge înainte!" „Ei bine, exclamă voios Brummer în paranteză bătînd gingaş cu palma în dreapta farfuriei sale – să treacă sănătoasă, că a mai trecut!" Acest Siripeanu, după cum povestea el, n-avea pensie, şi nici casă, i se luase casa, locuia la o nepoată, doctoriță de copii, măritată cu un actor frumos, voinic, un malac care începuse să joace, avînd în vedere fizicul său, numai roluri de eroi pozitivi, ei neposedînd nici un fel de viață personală, dar, ştii, nimic, – spartani! Tot jucînd rolurile alea, actorul, ce mai încoace şi-ncolo, îl dă afară din casă pe Mitiță sub cuvînt că era reacționar şi că asculta radio Londra. A fost o întîmplare de pomină! Brummer făcu aici o pauză, pregătindu-se să introducă o altă paranteză în relatarea lui concentrică, imitînd inelele unui trunchi de copac, ce ar creşte invers, de afară spre un miez: un mic zero, originea pălăvrăgelii. El scoase pachetul de *Chesterfield* din care îi oferise milițianului o țigară în uşa anticăriei, îşi aprinse şi el una cu o stîngăcie de amator, depunînd bățul ars al chibritului în scînteietoarea scrumieră de cristal plină de cocoloaşele mici de pîine, deja înnegrite. Fusese, într-adevăr, o întîmplare unică prin comicul ei, pretindea Brummer, pe care o savura şi acum povestind-o. Actorul ăsta, bărbatul nepoatei lui Siripeanu, invită la el acasă, după o premieră, pe secretarul organizației de bază a teatrului şi trei critici dramatici (şi dogmatici! dogmatici!! repetă cu delicii Brummer încet, învîrtind o mînă prin aer, cum lauzi o prăjitură, un lucru din cale-afară de gustos).

Doctorița nu era acasă, era de gardă la spital. Siripeanu ieşise la plimbare în Cişmigiu, îl apuca noaptea în careul de piatră, acolo unde se joacă şah şi table şi unde se comentează meciurile de fotbal. Cei cinci, actorul şi criticii gravi şi serioşi, care nu ți-ar ierta să faci pe scenă o mişcare în contrasens cu ceea ce ei îşi închipuie că e felul de viață, pur, cunoscut numai de ei, al clasei muncitoare, destupă o sticlă de whisky – Siripeanu, la întoarcere, în casa goală, a văzut-o pe masă, s-a jurat că era un J.B. De un kil! de cînd nu mai băuse el! trăsese pe furiş o duşcă… — şi, la un moment dat, actorul, ca să mai înveselească nițel atmosfera, se duce la aparatul de radio, în toiul unei importante discuții de principii, răsuceşte butonul, se întoarce la locul lui, nu cumva să piardă vreun cuvînt, şi, deodată, după o linişte foarte solemnă, se aud patru bătăi, bum-bum-bum-bum! ca-n simfonia destinului, cunoşti, şi o voce anunță răspicat: „Aici e Londra. Toți au fugit, ce mai, dar ştii cum? au şters-o imediat, parcă intrase dracul în casă, actorul se ținuse după ei pînă în stradă, explicîndu-le îngrozit că banditul, reacționarul pe care-l ținea sub acoperişul lui, ca un prost şi un om slab ce era, îi făcuse figura, lăsînd aparatul de radio fixat pe postul ăla blestemat pe care, abia acum aflase, îl asculta seara fără ştirea lui!… Îl dăduse afară, făcînd şi o plîngere la miliție chiar a doua zi dimineața, la prima oră, ca să le-o ia înainte celorlalți, în cazul în care vreunul din ei s-ar fi gîndit să-l reclame la teatru ori şi mai sus, şi aşa Mitiță ajunsese pe drumuri, dormind pe unde apuca, pe la foştii săi prieteni, babalîci ca el, pe culoare, în holuri unde-i găseau un loc – o dată a dormit, scuză-mă, şi într-un closet – nepoată-sa nu mai îndrăznise să sufle o vorbă, bărbatu-său, eroul fără pată, turbase. În situația asta, Siripeanu îşi aduce aminte de oamenii politici pe care îi apărase el înainte de război şi începe să ceară audiențe peste audiențe, altă treabă nici nu mai avea. El nu fusese niciodată marxist. Citise teorie, aflase din acele ore libere de discuție ce-i aminteau de studenție, pe care le avea cu protejații lui, că dreptul burghez, „felia de drept burghez” de care vorbea Lenin, interpretînd textul lui Marx,

ar fi continuat să existe şi în societatea nouă pe care o visau ei, de fapt în statul cel nou, deocamdată... Or ea, această „felie de drept”... — Siripeanu se zbîrlea, *cum felie, domnule*?... — urma să subziste, cel puțin aşa înțelegea el din toate argumentele lor urmînd firul unei gîndiri surprinzător de riguroase şi de constrîngătoare; tocmai rigoarea, constrîngerea aceasta formală, în raport cu existența, i se părea avocatului că au o doză de artificial, dar nu îndrăznise să le-o spună niciodată deschis, ceva îl împiedica, în general el era gata să se acuze de superficialitate, trăise atît de uşor! pe cînd tinerii pe care îi apăra erau atît de săraci şi de idealişti! În spiritul lor justițiar trebuia să se ascundă un adevăr, ceva ce lui îi scăpase, o privire mai aspră aruncată asupra vieții, cine ştie, o exaltare a viitorului, ce întîlnea în mintea sa sceptică un fel de recunoaştere tacită: era un pariu, absurd poate, dar pariu, în sensul că voinței umane îi este orice posibil, cînd dă dovadă de consecvență pînă la capăt, chiar şi fericirea, aşa cum o vedeau ei, prinsă ca un fulg uşor, fluturînd ca un fulg incredibil de alb şi de gingaş, între verigile dialecticii lor implacabile. O parte din dreptul roman, pe care se baza dreptul burghez, urma deci să supraviețuiască plantat ca un catarg vigilent şi de neînlocuit al unei vechi corăbii – pe corabia nouă – şi poate că s-ar fi găsit un loc şi pentru el în ambarcația proiectată, un jurist ca el!... „Suum cuique tribuere” va rămîne? Şi ce şi cît i se va da fiecăruia, din ceea ce i se cuvine?... O infuzie de utopie, o şansă nouă, într-o burghezie versatilă şi şmecheră în arivismul ei feroce – era de admis – e o treabă să-ți pui înainte un ideal ce nu-ți aduce nici averi, nici ranguri. „Să-i vedem – zicea Siripeanu. Să încercăm! Pun rămăşag pe mîrțoagele astea famelice că într-o zi vor scoate flăcări pe nări!” Brummer rezumă că aceasta era de fapt baza simpatiei avocatului față de clienții săi nesolvabili. Ei, şi la ananghie cum era, pe drumuri, fără pensie, muritor de foame, avocatul se gîndeşte să scoată în sfîrşit şi să bată asul de pică, să apeleze la un om politic pe care îl ajutase şi care locuise un timp în casa lui, pe vremuri, – vreo două-trei întîlniri conspirative

avuseseră loc chiar în biblioteca lui Siripeanu, care în acele zile o ştergea prudent la Sinaia – un calcul îşi făcea şi el – unde juca la ruletă, cîştiga mereu, avea un noroc chior, deşi norocul ăsta îi ajută pe cei tari şi lucizi, care riscă sau pariază unul contra tuturor, aveau dreptate strămoşii noştri, romanii. Chiril zîmbi fără să vrea. În ultimele vorbe ale anticarului nu se simțea nici o urmă de batjocură. Era un clişeu de vorbire ironică pe care Brummer îl folosise de astă dată fără să-şi dea seama, pe un ton foarte serios, şi de aceea ridicul. Ei, şi omul politic îl primeşte prietenos pe Siripeanu, află de ce venise la el, evocă împreună timpurile grele de altădată, grele pentru omul politic, în situația lui de altădată fiind acum Siripeanu, printr-una din acele răsturnări de Car Mare ale istoriei, fiindcă are şi ea Unul, un car mare, cu oişte, tot aşa… şi-i zice: bine, îți cer un singur lucru, de fapt o simplă formalitate, o dovadă, dacă vrei, că eşti un cetățean fidel regimului nostru (îi ajunseseră şi lui la ureche zvonurile acelea, ce spunea Siripeanu despre gazul şi lemnele care lipseau, precum şi reflecțiile pe care le făcea el despre felul cum ne era siluită economia) – semnează o hîrtie că eşti de acord, şi-ți dăm pensie şi casă şi tot ce i se mai cuvine unui om pe care îl stimăm şi despre care ştim foarte bine că a ajutat în ilegalitate partidul – vorbea uscat, cu frazeologia aia birocratică, scoasă din oțet, pusă parcă la conservare şi pe care Chiril nu putea să n-o cunoască şi el. Siripeanu refuzase, explicînd după aceea şi de ce: nu că nu ar fi fost de acord; nu că ar fi recunoscut astfel că e un „duşman al regimului". Nu. El, pur şi simplu, nu voise „să introducă între ei o hîrtie" – propriile lui cuvinte, – o hîrtie conținînd în ea, prin însuşi faptul că ar fi dat-o, germenele îndoielii, presupunerea că în lipsa acelui act el n-ar mai fi fost omul pe care ministrul îl cunoscuse foarte bine; o învoială scrisă, cuprinzînd „ipso facto" umbra unei acuzații posibile; o tocmeală, ce mai! în schimbul obținerii unei pensii nenorocite – pe care de altfel avocatul o merita din plin; ceva dezonorant, şi pentru el, adică pentru Siripeanu, dar în egală măsură dezonorant şi pentru celălalt, în calitatea lui nouă de

reprezentant moral al unei lumi noi, al cărei ideal, nu-i aşa? e tocmai eliberarea omului de orişice fel de servituți. Celălalt s-a ridicat brusc în picioare în semn că audiența se încheiase. Pe urmă Siripeanu, care făcuse din asta o adevărată manie, s-a dus în altă parte, la un alt cunoscut, care i-a dat pe loc şi pensie şi casă fără nici o condiție şi, culmea! un paşaport să plece în Franța… Şi pleacă, domnule, Siripeanu la Paris, şi stă acolo vreo două luni… mă urmăreşti?… întreba Brummer – Chiril făcea eforturi să fie atent – şi cînd toată lumea îl credea fugit pentru totdeauna, iată-l pe Siripică – aşa-i ziceam noi la cafenea – că se întoarce întinerit, bine dispus, plin de cadouri – îi adusese şi actorului, bărbatului nepoate-si, un aparat de ras electric Apollo. Acum urmează lovitura… Eşti atent? — îl somă din nou anticarul… Chiril se încruntă cît putu, dînd fizionomiei sale aerul cel mai concentrat cu putință… Mă văd cu el pe stradă într-o zi, ne plimbăm aşa, şi nu ştiu cum naiba îmi vine să-l întreb… a fost o prostie, sigur….. Dar tu, acolo, la Paris, sper că le-ai spus ce porcărie ți s-a făcut aici?" Siripeanu s-a oprit din mers, s-a uitat lung la mine şi ce crezi că mi-a spus? Brummer făcu aici o pauză şi se uită întrebător la invitatul său, ca şi cum acesta ar fi trebuit musai să ghicească ce-i spusese avocatul… Neobținînd nici un răspuns, reproduse răspicat remarca lui Siripeanu: *Se vede că nu eşti român*. Siripică, om atît de delicat, să-i spună lui una ca asta!… Brummer avea şi acum, povestind, o mutră foarte necăjită. „Cum… eu nu sînt român?… Tu crezi că eu nu sînt un bun român?!" îl implora cu ochii pe Chiril care începuse să rîdă, pentru prima dată în seara aceea, lipindu-şi capul de speteaza înaltă a scaunului şi lăsîndu-şi brațele să-i atîrne moale în jos, un rîs de om care rîde rar, dar bine. Urmă o reacție neaşteptată: Chiril se ridică rîzînd, ocoli masa, gata să răstoarne frapiera în care sticla de Riesling italian, golită, zăngăni, se apropie de anticar, îl îmbrățişă pe după umeri cum şedea sucit pe scaun, cu capul întors, cu mutra unuia care nu înțelege şi e gata să se apere. Clienții de la mesele învecinate priveau mirați scena, care contrasta cu discreția localului.

Chiril își dădu seama numaidecît de necuviința lui, şi, fie că se gîndise mai dinainte la acest lucru, fie că voise să mascheze pornirea aceea mult prea spontană, coti şi se îndreptă hotărît în partea în care se afla toaleta.

Cînd se întoarse, Brummer nu mai era singur. Şedea de vorbă în picioare, vădit încîntat de onoarea ce i se făcea, cu trei personalități ale vieții artistice. Bunghez, Take Bunghez, dramaturgul, un bărbat de vreo treizeci de ani, înalt, voinic, păr castaniu de fox sîrmos, ochi mari, adînci, verzui, nuanța lichenului îndrăgostit de umbra nordului, şi care în momentele de furie căpătau întunecimea trivială a tablourilor de gang: *marea pe zi de furtună.* Un băutor de cafea cu lapte trecut la alcool, spre a-şi biciui imaginația de autor frecat de mizeriile caracterelor omeneşti, sau din remuşcări, cine ştie din ce complicate şi greu de potolit remuşcări. El era însoțit de veşnicii săi aghiotanți. Victor Căldăruş, critic dramatic, un băiețaş cu buze frumos răsfrînte, disprețuitor, ca ale busturilor romane privite din profil. Acest Căldăruş era foarte mic de statură, din cauza picioarelor neînchipuit de scurte. Altfel, dacă l-ai fi văzut aşezat la o masă, avea o înfățişare normală. Cînd se ridica însă, proporțiile lui se modificau deodată, cu hilara aberație ce o dau oglinzile concave de bîlci. „Infantele” îi zicea Bunghez, mare admirator al lui Murillo şi Ribera, pe urmă, de la o vreme, nu se ştie de ce, începuse să-i zică „Mosorel”. Celălalt, Grigore Spuderca, ieşea din aceeaşi neliniştitoare viziune a realismului iberic. Era un tînăr funcționar de la ministerul artelor, foarte neglijent în purtări, amabil însă, căutînd să capete bunăvoința tuturor. Unii îi spuneau Grigore Spuderca-Fisc, fiindcă tot timpul se disculpa că tatăl său fusese agent fiscal, dar şi fiindcă odată propusese ca artiştii să nu mai încaseze pentru lucrările lor nici un ban. Fața lui era plină de coşuri stoarse şi cicatrizate ce-l împiedicau să obțină vreodată efectul plăcut la vedere ce-l dă fizionomia unui om proaspăt bărbierit. Chiril observase: cine vorbea cu el evita să-l privească, lăsîndu-i avantajul pe care oamenii îl acordă de obicei infirmilor. Ca

şi Căldăruş, angelicul Căldăruş, Spuderca îl însoțea peste tot pe Bunghez făcîndu-i fel de fel de servicii. Prietenia lor ca între un prinț uşuratic şi un cămătar, ținînd seama de faptul că dramaturgul era un bărbat frumos, îngrijit şi nespus de elegant, nu se putea explica altfel decît prin inteligența deosebită a celui de al doilea, care, avînd complexul unei origini sociale nu prea sănătoase, nu pierdea nici un prilej ca să-şi întărească poziția politică. Bunghez umbla cu el introducîndu-l în mediile cele mai diverse, aşa cum era Spuderca îmbrăcat, în lodenul lui aspru ca o pătură de cal, cu basc vara şi căciulă cu clape iarna, cu bocanci grei, veşnic murdari de noroi. Cine-i vedea pe stradă întorcea capul; era ca şi cum extravagantul Bunghez ar fi mers cu un dihor în lesă. Singurul care-i ținea piept lui Bunghez era Cavadia, dar ei nu se ciocneau niciodată, ca două specii care şi-au măsurat o dată puterile, încheind un armistițiu tăcut şi pe termen lung.

Bunghez îi vorbea cu glas tare lui Brummer, care îl cunoştea bine, îi vînduse o mulțime de cărți scumpe. Era într-adevăr cel mai şic tip pe care-l văzuse vreodată Chiril. Eleganța asta a lui extrem de căutată şi de provocatoare îl intimida întotdeauna, mai ales în mediul cenuşiu, sărăcăcios de la editură, pe unde Bunghez trecea des, pe la Georgeoiu. Avea cravatele cele mai nebuneşti, ca nişte panglici de femei răsfățate şi care nu se găseau în comerț, aduse cu siguranță din călătoriile lui peste hotare, cămăşi cu manşete dantelate, butoni masivi de aur, cu figuri groteşti, o adevărată colecție, mocasini moi şi lejeri, culoarea cafelei cu lapte, ori castană, ce-i dădeau un mers de spadasin, şi pe branțul cărora scria cu litere aurite *Hush Puppies,* o marcă anglo-saxonă pe care o arătase o dată în timpul unei întruniri scoțîndu-şi un pantof şi făcîndu-i să circule din om în om, tot rîndul. „Linişte, pui!” lăuda pantoful, traducîndu-le în şoaptă celor aplecați curioşi spre el, care avea reputația şi călcătura zdrobitoare a unui bivol sălbatic purtînd la picior numărul 46; de atunci mulți începuseră să-i spună, cînd nu era de față, „Huşpupi”. Văzîndu-l pe

Spuderca sub policandrul scînteietor, între Brummer şi Bunghez, Chiril îşi scuipă în sîn: – „Vade retro, Satana!”, – avea în faţă un drac de cancelarie.

Noii veniţi nu găsiseră loc, deşi se apropia ora închiderii. Anticarul le spusese că el şi „domnul Merişor”, redactorul acela simpatic de la editură, pe care dumnealor nu se putea să nu-l cunoască, tocmai isprăviseră cina, se pregăteau de plecare, şi le cedau cu plăcere masa. Bunghez îl întîmpină pe invitatul lui Brummer cu o mînă întinsă scrutător, înainte ca el să fi ajuns în raza braţului ridicat, – manşeta cămăşii, scrobită, imaculată, îi ieşea mult în afară, ceea ce îl făcu pe Chiril să se grăbească spre mîna aceea şi s-o strângă mai relpede decît s-ar fi cuvenit şi cu o mişcare ce i se păru şi lui, deodată, slugarnică, lucru care îl indispuse numaidecât, făcîndu-l să nu suporte cu prea mare succes privirea magnetică, tulbure de băutură pe care Bunghez i-o arunca de la înălţimea staturii sale. Chiril reţinuse o replică a dramaturgului, dintr-o piesă istorică; mărturisirea ruşinată a unui erou revoluţionar, făcută tovarăşilor săi de idei, că, avînd o dată ocazia să strîngă mîna Regelui, încremenise, nepermis, ca paralizat de un respect sacru. Spuderca se şi aşezase pe unul din cele două scaune, pe scaunul lui Chiril, şi îi întinse şi el, umil, cu un zîmbet neliniştitor, semănînd cu un rînjet blînd mai curând, o mînă fără relief, ca a unui chirurg cu mănuşi de cauciuc.

Spiridonachis veni grăbit cu nota de plată, văitîndu-se şi cerîndu-i întruna scuze dramaturgului că aşteptase atîta în picioare tocmai el, care era un client atît de vechi şi de distins şi că timpurile – uite cum s-au schimbat! — sigur el n-are nimic contra, doamne fereşte, dar şi aici trebuie să fie o regulă, „de la fiecare după puterile sale, fiecăruia după capacităţile sale”… sau „toţi sîntem egali, dar noi sîntem şi mai egali decît alţii, ha-ha-ha” şi *Oberul* rîse singur, nepermis de tare, de bancul vechi şi răsuflat auzit probabil în local, la o oră de noapte mai relaxată, cînd în intimitate se iau în răspăr principiile susţinute cu tărie la lumina nemiloasă a zilei, apoi simţind cu tactul său, o clipă

pierdut, că făcuse o gafă, adăugă serios, ca o împăcare pentru toți: „Eu servesc. Toată lumea să fie mulțumită. Vorba lui Marx, – asta-i şi deviza mea: *A trăi înseamnă a mînca, a bea, a te îmbrăca şi… şi…*” – uitase. „*Alte cîteva lucruri*” îi suflă numaidecît Bunghez (Chiril băgase de seamă că, în prezența dramaturgului, Spiridonachis, atît de pedant şi de scorțos mai înainte, începuse să pălăvrăgească, înviorîndu-se subit şi purtîndu-se ca un clovn veritabil).

Brummer se aşezase între timp la loc pe scaunul lui, cu nota de plată în față, cercetînd-o, vizavi de Spuderca, care şedea neglijent pe scaunul lui Chiril, ca şi cum el ar fi fost pînă atunci invitatul anticarului. Bunghez şi prietenul lui Brummer aşteptau tăcuți în picioare, – era una din pauzele în care toată lumea îşi dă seama că vorbele schimbate înainte au fost un fals. Bătrînul se ridică în fine şi se despărți grăbit de noii veniți, fără să le mai întindă mîna, cu mici fluturări ale palmelor lui atît de joviale şi de elocvente, în semn că, față de ce discutaseră ei între timp, mai erau atîtea de spus şi de vorbit… — retragere strategică mondenă, ale cărei legi Brummer le cunoştea la perfecție.

…Spre bătrînețe – explica afară anticarul – datele fundamentale ale caracterului ies la suprafață. De pildă, eu! se bătu în piept cu pumnul său mic. Dacă ai şti cum sînt eu acum, te-ai îngrozi. Cred că am cruzimea de la cinci ani cînd prindeam fluturi şi le rupeam aripile ca să redevină omizi. Nu iert nimic… înseamnă, – era el de părere – că vitalitatea maschează datele caracterului, cît eşti în puteri, că ea le împodobeşte, le dă o altă față, vitalitatea purtînd în ea doza necesară de minciună! Forța de a minți slăbeşte însă spre sfîrşitul vieții, vei vedea, şi cel mai sincer lucru pînă la urmă, dragă băiete, rămîne moartea. Aşa încît, cu vîrstă, – îi bîrfea el bine dispus pe cei trei de care abia se despărțiseră, a căror apariție la miezul nopții la Capşa… însoțită de unda glacială a eminențelor cenuşii, cum s-ar deschide

brusc o uşă ce dă spre neant un pic, numai un pic... — cu vîrstă, îi forfeca de zor Brummer, regăsindu-şi libertatea în aerul tare al nopții, ies la iveală, se amplifică dezastruos: egoismul, cinismul, ura, ipocrizia... El ar fi vrut să-i vadă, să-i prindă pe acei „scumpi amici", pe Bunghez, Spuderca şi Căldăruş, la şaptezeci de ani cu toate frînele slăbite, lăsînd răul din ei să-i ajungă din urmă ca un bubuit al propriilor lor acțiuni de distrugere. Vor fi venerați! anunța anticarul, ți-o spun eu. După ce vor fi distrus tot ce e de distrus şi întîi şi-ntîi pe ei înşişi, se vor căi, fiindcă abia la capătul răului străbătut în întregime se va vedea că nu mai e nimic altceva de cucerit decît binele, şi ei vor încerca să cucerească şi binele... Şi cui crezi tu, dragă băiete, că i se arată *Domnul vostru* Isus Crist*os,* mustrător, pe drumul Damascului? Mie sau ție?... Te-nşeli! pufni anticarul. Nouă, care sîntem alegători siguri, catalogați, şi care ştim de la început cui trebuie să-i dăm votul? Ei bine, băiete dragă, noi, credincioşii de rînd şi de rutină, nu contăm; pe noi nu ne va lua în seamă; atenția Domnului se va îndrepta în primul rînd spre Bunghez et compania, cum să-i recupereze, către fiii scandaloşi, risipitori, adică *Al lor va fi vițelul cel gras!* Ei vor fi exemplul moral al unei senectuți glorioase. Nemernicia anterioară le va da un gir şi mai sigur, şi mai greu – pe unde ai trecut, s-a văzut tot ce e posibil de făcut. Aşa că să nu te miri dacă ei, într-o zi, epuizînd răul, nu ca noi, rămaşi la jumătatea drumului, vor trece de partea sfinților predicîndu-ne nouă, ca pe o revelație, ceea ce noi, mai modeşti, ştim şi am ştiut *ab initio*. Ei sînt „marii recuperați", Marile canalii! explodă finalmente bătrînul anticar.

Chiril îl privea perplex. Nu-l ştia capabil de atîta ură. Pe Bunghez îl salutase în modul cel mai cordial şi mai afectuos cu putință. Se gîndi dacă ei, fiind atît de umili, de prefăcuți şi de laşi, în relațiile lor, cum fuseseră de pildă cu cei trei cînd intraseră în local, aveau autoritatea să judece oamenii cu atîta asprime. Dar chestia cu defectele care se amplifică monstruos la bătrînețe era adevărată. Observație perfect justă. Ce parte din el însuşi, acum ascunsă, se

întreba Chiril, ar fi luat cu vremea proporțiile catastrofale de care pomenea Brummer?

Vorbind şi mergînd cu dese opriri în loc traversaseră strada ajungînd în colțul librăriei „Cioflec”. Pe Calea Victoriei, încremenită în răcoarea şi în liniştea nopții adînci de noiembrie, trecea în jos încet un taxi, o Pobedă cocoşată cu geamuri mici ca ale unui bordei de cîmpie. Anticarul, care umbla des cu taxiul şi care îi cunoştea pe nume aproape pe toți şoferii, nu foarte mulți în acea perioadă, făcu semn de oprire, agitîndu-se mai tare decît trebuia, fiindcă maşina, mirosind clienții, avea şi-aşa de gînd să se ofere, încetinind, să-i ia. Şoferul acesta al Pobedei însă era un necunoscut, unul nou în orice caz, domnule, parcă nu te-am mai văzut, îl interpelă popular şi vioi Brummer, cum avea obiceiul ori de cîte ori venea în contact cu oamenii de rînd, ca şi cum le-ar fi fost veşnic dator cu ceva şi nu ştia cum să intre în voia lor şi să se achite față de ei, cum îl luase cu cîteva ore în urmă şi pe sectoristul de noapte care venise în anticărie să vadă de ce arde lumina şi căruia îi oferise țigara americană. Omul de la volan înălță din umeri fără să se întoarcă, aşteptînd să i se comunice direcția. Amîndoi hotărîră să facă un ocol pe malul Dîmboviței, aşa încît cea mai bună direcție era Podul Şerban Vodă, unde coborîră, răzgîndindu-se, indispuşi de însoțitorul lor morocănos de la volan. Anticarul îi dăduse probabil un bacşiş gras şoferului fiindcă acesta – şi cursa fusese o nimica toată – îşi schimbase complet atitudinea, nemaiterminînd cu salamalîcurile, în orice caz de aici înainte avea să-l țină minte bine pe Brummer. Era partea veche a Bucureştiului, care se turceşte parcă deodată, cu străduțe şi dughene părăginite, definitiv închise – calea maziliților – anticarul, care călătorise mult înainte de război, susținea că acest cartier ticsit şi destul de murdar seamănă cu nu ştiu ce periferie a Istanbulului. Ajungînd în apropierea locului unde Dîmbovița scapă de sub pieptarul ei de beton şi începe să curgă spre destinația ei de rîu mic şi idilic nevisînd nici o cotropire, cei doi prieteni o apucară în jos pe chei, pe malul drept,

singuratic, să mai ia aer şi să-şi dezmorţească picioarele. Chiril mai mult decît simţea, *ştia* că bătrînul voia să-i împărtăşească, la loc ferit, ştirea pe care *Oberul,* caraghiosul de Spiridonachis, i-o comunicase la ureche, atunci cînd Brummer îl asculta cu gura căscată, cu expresia aceea năucă, atît de puţin potrivită pe figura lui de om de lume veşnic amabil şi surîzător. Chiril nu-l mai văzuse niciodată schimbîndu-se atît de repede la faţă. Era o lipsă totală de control pricinuită de şocul unei veşti urîte, neaşteptate şi care probabil că-l privea; o veste care cerea mult tact, multă chibzuinţă, din moment ce păstrase pînă atunci o tăcere atît de prudentă, el care era un flecar şi un indiscret, oricît farmec ar fi avut în aceste slăbiciuni ale sale. Chiril hotărî că „problema” lui, caietul pierdut, trebuia pusă după; amînare mai mult de om şovăitor, decît logică… Ocolul lor, după miezul nopţii, printr-un loc atît de părăsit şi de puţin umblat, cu Institutul medico-legal în stînga şi cu abatorul înainte (sinistru! îşi spunea Chiril scuturîndu-se), nici nu se putea explica altfel. Subconştientul alege instinctiv locul în care se rostesc vorbele decisive, destăinuirile, şi în iubire, şi în precauţia dictată de ură sau interese… Chiril credea în această tainică potrivire, astfel încît el aştepta foarte curios dezvăluirea lui Brummer, în timp ce mergeau iute unul lîngă altul mînaţi de frig, avînd totuşi senzaţia de libertate ce ţi-o dă totdeauna mersul întins pe malul unei ape curgătoare.

În loc de vestea urîtă la care se aştepta „domnul Me- rişor”, cum îl prezentase Brummer pe Chiril celor trei clienţi întîrziaţi de la Capşa, îl auzi pe anticar întrebîndu-l din senin, cu graba prefăcută a celui ce ocoleşte adevăratul subiect:

— Ce faci tu cu Luisa? Lumea a început să vorbească. Fii atent, fii atent!… Se pare că aţi fost văzuţi împreună noaptea în gara Ploieşti-Vest, bărbatu-său e la curent… cuvinte surprinzătoare sosind dintr-o direcţie cu totul neaşteptată şi la care Chiril roşi puternic.

Obrajii aprinşi îl făcură un moment să simtă şi mai ascuţit frigul, ca pe o agresiune plăcută ce-i stimulă organismul. Ce-l făcuse însă să

roşească brusc nu era atît darea pe față cu atîta lipsă de tact a „legăturii” sale, despre care nu-i plăcea să discute; nici felul cum Brummer adusese vorba, într-o împrejurare atît de puțin nimerită. Era – Chiril insistase asupra acestor amănunte — şi o prindere pe picior greşit, explicabilă prin însuşi modul lui de a gîndi şi de a-şi asculta interlocutorii, distrat, prins în rețeaua deasă a unor asociații lucrînd simultan pe mai multe direcții, ca mintea unui jucător de şah aflat într-un etern impas, încercînd toate variantele posibile şi negăsind nici una, ceea ce nu-l împiedica să susțină o conversație firească, dînd răspunsurile cele mai pline de bun-simț, deşi tonul vocii lui părea străin şi înăbuşit, nu la acelaşi orizont cu tine, – cum ar vorbi cu cei de afară unul care ar slei fîntîni, primenind sursa de apă… Tot Cavadia mai observa că acest aer oarecum năuc al lui Chiril era unul din efectele laborioasei sale *hypokrisii,* cînd te situezi pe mai multe planuri ale existenței deodată, nici unul nefiindu-ți convenabil, ca să-l accepți ca bază, – deşi ăsta nu se putea spune de pildă că e oportunism; dimpotrivă, oportuniştii optează la timp şi cu profit sigur pentru direcția cea mai avantajoasă; pe cînd el, Chiril, părăsea drumul exact cînd acesta ar fi putut să-l ducă într-o direcție în care totul ar fi mers de minune. Se putea fără încurcătură?… Ar fi nimerit Chiril o astfel de cale? Nehotărîrea aceasta cel mai bine se vedea în relațiile lui cu femeile. El niciodată nu alegea; se lăsa ales, şi adesea în condiții care îi mirau pe cei din jur, cum se întîmplase şi cu Luisa Gronțan. Astfel încît, în momentul în care Brummer adusese vorba despre ea, mai mult decît imaginea ei zbătîndu-se pe terasamentul căii ferate cu o furie erotică atît de puțin potrivită unei femei făcînd caz de principii… (invers! — ar fi exclamat cunoscător Hary, dacă ar fi aflat – păi tocmai femeile astea care fac pe grozavele sînt de obicei cele mai rele de muscă) – … Chiril roşise numai auzind *Ploieşti-Vest*, direcția, doar, a acelei aventuri groteşti în care se lăsase tîrît. Brummer nu cunoştea întâmplarea. Lui nu i se putea spune aşa ceva, ținînd cont şi de diferența de vîrstă.

Erau păcate, erau întâmplări, anume făcute spre a fi împărtăşite urechii de țap, ei, sau naturii, cu o iertare dinainte promisă.

Dar ce era Chiril ? Păcătosul Chiril ?…

Nu era el eclerorul? Cercetaşul? Trimisul Galeriei, arcă plină pînă la refuz de amintiri? Porumbelul ei singuratic şi îndrăzneț, ce măsoară întinderea vastă, netedă în aparență, a conştiinței, ascunzînd însă dedesubt atîtea prăpăstii şi piscuri?…

Capitolul III

DUPĂ O PERIOADĂ DE RELAȚII GLACIALE, LUISA, care nu se mai înțelegea cu bărbatu-său şi care ajunsese în pragul divorțului, îl invitase într-o zi acasă pe Chiril pentru nişte manuscrise de la editură. Asta după un bal dat de „Ziua femeii", cînd ea îl invitase întîia oară la un „Damen-vals", ceea ce stîrnise multe comentarii. Fusese, clar, un pretext. Atunci discutaseră prima dată deschis, ca despre un eveniment străin de ei şi de mult clasat, – despre excluderea lui din partid în 1950, la care Luisa contribuise în bună măsură. Voia să dreagă răul făcut? Oricum, Chiril se învoia repede şi docil asupra oricărui lucru, mai ales cînd era vorba de potolit remuşcări. Mai era şi delicatețea lui, de a nu-l face pe un om să se simtă prost, avînd asupra lui, din pură întîmplare, un ascendent moral, – unul care ți-a făcut o dată o măgărie, pe care el, uite, acum vrea, ține morțiş s-o repare…

Băuseră ceva, nu mult, şi noaptea tîrziu Luisa se ridicase în picioare, amețită, propunînd să plece amîndoi departe „în noaptea mare, neagră şi neagră". Chiril întrebase unde. Ea spusese oriunde. Nu conta, numai să plece, să ia un tren, oricare, din Gara de Nord, să pornească spre un loc necunoscut, unde ar fi coborît clandestin ca nişte amanți prigoniți de lumea rea şi neînțelegătoare. Zarul trebuia aruncat, indiferent pe ce parte s-ar fi oprit, dar trebuia aruncat, lăsat să se rostogolească… Erau în căința ei elanuri nesatisfăcute pentru

care nici un orizont nu se dovedea destul de larg… Era o generozitate fără scop şi exasperată, cerînd în schimbul ei ceva, o grațiere, o absolvire, de unde ar fi urmat eliberatoarea împăcare cu sine. Amăgire de nelecuit; această împăcare neputînd fi niciodată rezultatul unui schimb sau tîrg, ea are loc, sau nu are loc, decît în tine. Gesticulația sentimental-dezordonată a inimii lasă totdeauna să se întrevadă partea vulnerabilă din noi, uneori mîrşăvia chiar, cu fața plînsă. Reconvertirea ei, a mîrşăviei, poate duce la violența unui ideal moral, sprijinit pe afecte incontrolabile. Iar el, Chiril, lăsa să treacă de la el foarte uşor, la fel cum păcătuia. Astfel, Luisa rămînea mereu în urmă cu o bună bucată de drum neispăşită. Ea se duşmănea atunci şi mai mult, tîrîndu-l şi pe Chiril în expediția ei punitivă. Vina creştea de la sine cu forța obstinată a plantelor obligate să trăiască la umbră. Creştere cerînd şi ea, pe măsura puterilor adunate, o suferință proporțională. Foamea aceasta de suferință a Luisei îl speria pe Chiril. Aici puteai să zici cu Iov, decavatul: „… Nelegiuirea nu iese din pămînt şi necazul din pulbere. Ci omul îşi naşte singur suferința, precum vulturii se ridică în aer, prin puterile lor…"

Acest război cu sine al Luisei îi deschidea lui Chiril alt abis, lui, care, şi-aşa, nu trăia pe culmi. Totuşi cîteodată el reuşea să pună piciorul în prag. Aşa se întîmplase, şi cu fuga lor scurtă cînd se urcaseră fără bilete, la întîmplare, în primul tren, un rapid de noapte. Luisa spusese *nu contează, plătim oricît!* Tot timpul, pînă la Ploieşti-Vest, Chiril stătuse crispat de frică, şi îl mai chinuia şi o teribilă durere de cap. Înainte de a pleca, băuseră zdravăn în restaurantul gării votcă în care Luisa, distrîndu-se pe seama cumpătării lui, arunca cu o scobitoare, piper. „Praf de puşcă!" gîlgîia ea de rîs, un rîs ațîțat, ce dădea ochilor ei viorii strălucirea lăcrămată a farsei vecină cu plînsul fericit. „Exact ce-ți lipseşte ție — chicotea ea pilită, se amețea uşor – praf de puşcă!" şi îşi punea şi îi punea şi lui piper în pahar cu partea boantă a scobitoarei, folosind-o ca pe o lopețică – aşa cum o dată în nordul Transilvaniei Chiril văzuse o

maramureşeancă zvîrlind într-un butoi cu vinars lopeţi de cenuşă, spre limpezire… „Eu, continua ea să rîdă, leşinînd de rîs, aşezîndu-şi din cînd în cînd capul peste brațele încrucişate pe masă, ca să-şi tragă sufletul, mă spăl şi pe dinți cu praf de puşcă, uită-te!" – şi ridicînd capul, îşi arăta dinții ei „magnifici, spălați cu rouă"… Pe urmă, de acest rîs al ei nebunesc se molipsise încet şi Chiril ; rîdeau amîndoi în hohote în tăcerea restaurantului gării plină de o aşteptare lungă şi resemnată; mulți începuseră să-şi salte capetele şi să se uite în colțul acela în care o pereche găsea destule motive ca să petreacă de minune. Piperul, da, privit cum se precipita în paharele lor, puteai să zici că aducea cu praful de puşcă, cu pulberea explozivă care, în sfîrşit, începu să ucidă omul de la distanță şi cît ai clipi şi fără ca *celălalt* să-l vadă măcar la ochi pe duşman, cum arată – ce progres: murea de rîs Luisa clătinîndu-se, gata să intre sub masă –, duci puşca la ochi, ăla-i departe, habar n-are, şi „poooc!" făcea ea întinzînd mîna cu degetul arătător înainte, ochindu-l pe Chiril, ostăşeşte, cu un ochi pe jumătate închis, împuşcîndu-l în imaginație.

„Cu tine aş merge pînă la capătul lumii" spusese ea la un moment dat, complet trează, trecînd de apogeul beției şi intrînd, de atîta rîs, în tristețe. Excese, care, iarăşi, nu erau pe placul lui Chiril. Departe de tot ce se petrecea în jur, departe şi de ei doi, aşezați la aceeaşi masă rece, grăbită, de restaurant de gară, el îşi privea femeia, mai mult ceea ce ar fi putut fi şi ceea ce îşi dorea poate ea însăşi… Luisa, care nu era foarte frumoasă, avea în acele clipe în ochi „o credință nepusă la încercare, nerăbdarea de a o dovedi într-o zi"… sau „nostalgia unui ținut imposibil de atins, dar spre care ea ținea să meargă…"

Avea Chiril forța de a urmări o himeră? Orice himeră cere o enormă cheltuială de energie şi o enormă fidelitate. Nu. El era prizonierul de bunăvoie al realității. Sclavul propriei sale poveşti încurcate. Astfel încît, în momentul în care rapidul de noapte trecu de flăcările de la Brazi pe care ea le privea lacomă şi opri în gara mică, de cîmpie încă, de unde toate încep să se schimbe treptat, către munți

şi zăpezile lor timpurii, el anunţase:

Am ajuns la Ploieşti-Vest! Ne dăm jos. Ce contează-i dorinţa, nu drumul.

Rostise, spre marea ei dezamăgire, aceste vorbe de om măsurat ori laş, ori ştiind cît poate dura de fapt o fugă, iar ea îl urmase pe cîmpul cu traverse putrede şi buruieni răspîndind mirosul viguros de ţiţei, amintirea trecutului macerat…

Dacă aventura s-ar fi terminat aici, e de presupus că el nu ar fi avut de ce să roşească la întrebarea lui Brummer. Dar Luisa începuse să fugă în susul liniei spre semaforul din depărtare arzînd treaz în pustiul mecanizat. Aici, Chiril explica: toată viaţa spusese „pustiu" şi nu ştiuse ce înseamnă cu adevărat acest cuvînt şi că înţelesul, conţinutul real al cuvintelor, îl descoperim de obicei mult mai tîrziu, după ce noi am abuzat mult timp de ele, folosindu-le în contul experienţei altora, şi că la un moment dat, în împrejurări neprevăzute, pătrundem dintr-o dată în miezul cel mai ascuns al cuvintelor, din care nouă nu ne-a rămas decît simbolul abstract şi comun, haine de împrumut, purtate de alţii, păstrînd în postav şi în cute: udoarea străină, relieful unui corp care nu mai există… astfel încît, *pustiu,* de atunci înainte, pentru Chiril, începuse să devină însăşi suprafaţa aceea de teren din preajma căii ferate, presărată cu piese de fier, traverse şi buruieni exalînd în aerul încins al nopţii mireasma tonică a ţiţeiului, monstruoasa secreţie a Terrei… un teritoriu *înscenat,* cu sonde pe dealurile sterpe, pe ale căror spinări brune constelaţiile se lăsau şi pe care Luisa alerga cu ispăşirea ei fanatică. Fiindcă totul, coborînd în timp, prin lanţul cauzelor şi efectelor, riguros înnodate cu verigi care, în unele locuri, slăbind, cedau, trebuind refăcute, re- închipuite cu răbdare şi grijă, se învîrtea în jurul aceleiaşi şi aceleiaşi întîmplări. Pe vremea aceea, necalculînd pînă la capăt consecinţele şi încercînd să se aşeze deasupra evenimentelor, Chiril vorbea de „un punct ireductibil". Ce era acest „punct ireductibil" salvator? Intransigenţă? Repulsie? Orgoliu? O

formulă a indiferenței? Un punct asupra căruia nu se putea aplica nici o forță, el retrăgîndu-se totdeauna cu un pas mai sus, într-o sferă şi mai largă, indestructibilă oricum. Acest lucru el nu-l împărtăşise nici măcar lui Brummer. Nu fiecărui ins poți să-i încredințezi acelaşi secret; natura secretului depinde de natura insului pe care îl ai în față. Şi-apoi, în treacăt fie spus, anticarul făcea parte din altă generație.

Verificarea era axul nevăzut al poveştii… în jurul altor excluşi, înzestrați cu puteri administrative sau politice, se căscau goluri, nimeni nu se mai apropia de ei, adîncimea prăpastiei în care căzuseră măsurîndu-se cu înălțimea de la care picau. Chiril, fiind un băiat modest şi lipsit de ambiții, stîrnise mai degrabă compătimire. Majoritatea cunoscuților săi, membri de partid de rînd, îl înconjurau cu o afecțiune pe care înainte ei nu i-o arătaseră niciodată. Erau exclamații sincere de surpriză, care îl mirau pe Chiril, „cum e posibil?”, nu se putea, trebuia să fie o eroare la mijloc, nu cumva avea vreo rudă care… Dovezile acestea de simpatie, în loc să-l mîngîie şi să-l liniştească, îi măreau dezorientarea. Nici de pățit nu pățise mare lucru după aceea, în afara faptului că un timp, nu imediat, fusese retrogradat într-un post de corector de noapte, măsură asupra căreia, odată cu numirea lui Georgeoiu ca director al editurii, se revenise (aici şi Luisa, care era în bune relații cu şefa cadrelor, jucase un rol, încercînd să mai repare ceva), ținînd seama de cunoştințele lui Chiril şi de felul cum muncea el, aplecat totdeauna asupra lucrului său, tăcut, complet absorbit, întocmind referate, deşi în stilul lor se putea observa formația sa de intelectual care făcuse universitatea înaintea introducerii marxism-leninismului în facultăți, – de pildă, el n-ar fi spus „în mod nemijlocit”, ci „direct”, mirîndu-se că pentru o acțiune presupusă dreaptă se folosea un adverb cu negație, alcătuit din trei bucăți; la fel, în loc de „dezvoltare”, multă vreme continuase să spună „evoluție”, şi altele, cu toate că el era un marxist convins, dar, ce curios, modul lui de a fi marxist părea desuet, din însăşi cauza apropierii de sursa lui intelectuală, de început; desuet, sau promis

unui viitor în care dogmatismul, acel zbor semeţ de vultur cloncănind răguşit în zori între piscuri pietroase, ar fi cedat locul privighetorii modeste, invizibilă de obicei, al cărei minunat şi melodios cîntec începe doar seara, odată cu blînda ezitare a serii, cînd toate contururile aspre ale existenţei se îndulcesc. Mesajul păsării desăvîrşite nu avea oare ceva din viaţa ascunsă, nesuportînd nici o atingere sau privire brutală, şi care alcătuia centrul de energie al acelui punct imaginar, tainic şi ireductibil?… Fusese o vreme cînd plăpîndul cor tragic alcătuit în jurul lui Chiril (comentarii, presupuneri, cuvinte de regret, cum i-ar fi murit o fiinţă scumpă) îl făcuse să se întrebe dacă excluderea nu scosese din anonimat un personaj nou şi necunoscut, căruia lovitura primită îi dădea un plus de existenţă. Deşi pe Chiril tocmai aceste consolări, de care indivizii puternici decăzuţi din funcţii n-au parte, îl nemulţumeau. Cu totul altceva e o prăpastie larg căscată în jurul tău în care nimeni nu mai îndrăzneşte să pună piciorul. Şi eşecul, reversul puterii, depinde de cine şi de ce eşti; el poate fi la inşii ambiţioşi o straşnică gumă de mestecat făcută din ură şi care te ajută să-ţi menţii în bună stare măselele. Georgeoiu, cu trivialitatea lui jovială, spusese într-o zi, făcînd aluzie la această lipsă de forţă şi de claritate a scopului imediat: „Băi, Chirilă, băi, dacă vine un ordin să fie împuşcaţi toţi comuniştii, pe tine te împuşcă degeaba, bă!”… Gluma rezuma aparenta detaşare a lui Chiril. Aceeaşi senzaţie de desprindere o avusese el şi în timp ce se citeau concluziile verificării. Asculta caracterizările ei aspre ca şi cum ar fi fost vorba de o persoană străină. Nu simţise nimic. Se înşelase însă. Aceasta nu fusese decît o stratagemă a organismului său, contrareacţia salutară la un şoc puternic, despre care organismul ştie, intuieşte, toate la un loc, plus încă un verb ce ne scapă mereu, că îţi va fi foarte greu să-l suporţi. O paralizie de animal dezarmat pe care stă scris „înghite-l!” – strîns ghem una cu pămîntul, făcînd pe mortul sub laba cu ghearele scoase; o anestezie lucrînd după un plan al ei şi care se va risipi cu încetul, astfel încît perceperea durerii şi traumatismului să aibă loc în

doze şi grade suportabile, rezistența în fața loviturii închegîndu-se prin astfel de tocmeli şi amortizări, repetînd, – Chiril descoperise uimit acest lucru – ceea ce se întîmplă şi în raporturile ipocrite dintre oameni, şi în tot ce merge pe drumul violent al istoriei şi al descoperirii adevărului, care, pe alt plan, – adevărul – e şi el mai întîi o formă de răscolire dureroasă a conştiinței. Trezirea din starea ce urmase excluderii semăna cu o convalescență după o operație grea, plină de complicații. Era în orice caz sau mai mult sau mai puțin decît povestea Chiril. Tot atît de greu i-ar fi venit să relateze un vis încîlcit cu mijloacele logicii, care ori leagă prea uşor un lucru de altul, ori separă ce e de neseparat…

Cavadia, care nu fusese de față la excludere, susținea, pus la curent cu faptele petrecute, că prietenul său fusese „nepermis de sincer", de o sinceritate „prostească"… — adăugînd că în procesul unei revoluții „sinceritatea se subordonează necesității istorice", lăsîndu-i-se frîu liber… (ca unei calități morale secundare, în orice caz capabilă numai de încurcături inutile…)… în mod progresiv şi abia după ce micile sau marile defecte, date în vileag, ale unei anumite etape a revoluției, nu mai pot să pună în pericol nimic.

„Înfrîngerea principiului pentru întărirea principiului! ăsta e tot secretul" exclama Cavadia, silindu-se să-i facă lui Chiril mai clare anumite lucruri şi să-l scoată din „statica lui poziție contemplator umanistă". Amîndoi purtau acest dialog separați de o linie de demarcație de netrecut; or, tocmai această linie despărțitoare peste care ei discutau îi ajuta să se asculte şi să se înțeleagă unul pe altul mai bine. După ce Cavadia credea că îl convinsese pe prietenul său de toate aceste lucruri, cum rămînea singur, Chiril reintra în „statica lui poziție", cu graba, plăcerea şi cu senzația unuia care abia aşteaptă să ajungă acasă, să-şi lepede hainele scorțoase ce-l strîng şi-l „țin" literalmente, şi să-şi îmbrace halatul ponosit, dar în a cărui formă experimentată corpul său s-a deprins de mult să stea, să respire şi să se mişte normal. Vorbind despre toate aceste lucruri, Cavadia avea un

limbaj pătrunzător de om ce cunoaşte limita cea mai îndepărtată a desfăşurării fenomenelor; acea limită dincolo de care, de pildă, un fapt, imposibil într-o anume perioadă, devine şi posibil şi viabil întru totul, potrivit aceleiaşi înfrîngeri de principiu pentru întărirea aceluiaşi principiu, şi producînd uriaşe deplasări dialectice. Aici însă trebuia multă atenție – nu cumva să fi adormit pe lauri –, fiindcă ce poate să pară în sfîrşit un lucru viabil riscă să devină caduc cu timpul, necesitînd altă înfrîngere. Brummer, flecarul Brummer, cu umorul lui de cafenea, mima situația: „Domnule, vrei să ştii cum merg lucrurile? Ei bine, află că ele merg ce merg, şi – o dată, hîc!… ne ciocnim unii de alții ca în orişice vehicul care frînează brusc, – pe urmă o luăm iar din loc şi mergem mai înainte…” Aşa vedea lucrurile anticarul. Cavadia dădea în schimb exemple costisitoare din istoria cea mai îndepărtată. „O, acea — perora el prin 1963 referindu-se la frînări – … lungă, fanatică purecare făcută de trimişii Ducelui de Alba… acel straşnic director de conştiință, Don Ferdinand Alvarez de Toledo, ce propovăduia în simpaticele şi onestele Țări de Jos, ținuturi iubind mult viața şi avînd (zicea Cavadia) nobilul defect al încrederii bonome în rezolvările fireşti ale vieții…” Cîți membri de partid adăuga el, măturați atunci pe nedrept, nu găsiseră în ei ulterior îndreptățiri mai bune poate pentru această calitate grea, decît cele ce întăriseră, în 1950, poziția multora dintre cei promovați? Răul, – asta era! — lucra şi aici întru cunoaşterea şi mai largă a binelui. Şi-apoi, mai spunea, şarjînd îndrăzneț aplecat înainte în şa, prietenul lui Chiril, şi cînd o faci boacănă, s-o faci în aşa fel, încît niciodată să nu mai fii ispitit să repeți greşeala. Pe urmă răul ar fi fost ocolit cu şi mai multă grijă – cine s-a ars ajunge mai înțelept, şi măcar în acest mod vom fi lăsat şi noi în urmă un trecut plin de învățăminte. Nimeni nu şi-ar fi îngăduit libertatea să spună ce spunea Cavadia. Nici să glumească cum glumea el. Chiril reuşise cu vremea să descopere că oamenii puşi să explice totul sînt mai curajoşi decît cei care se opresc la amănunte. Cavadia vorbea ca „un intuşabil” promis unei mari

cariere. „Ei, ce-o să faci tu acum, îşi căina el prietenul, prin 1954. Ai ieşit din rînd, oportunistule, te-ai aplecat făcîndu-te că-ți legi şireturile şi ți le-ai legat chiar mai strîns decît era nevoie… Te-ai rezemat pe marginea drumului de un salcîm țepos, şi stai şi acum şi aştepți grosul trupelor, marşul lor învăluit în norii rodnici de praf ai existenței. Eşti un fericit, crede-mă! Fericiți cei rătăciți! Fiindcă n-ai mai crezut un timp, vei crede cu o convingere şi mai tînără, într-o zi, decît credem noi, ăştilalți mai vechi, hîrşîiții, cu ferfenițite state de serviciu...” Chiril avea clipe cînd se lăsa fermecat de acest uimitor de optimist joc al Dialecticii – aşa cum îl înfățişa Cavadia – în stare să transforme o dramă într-o glumă liniştitoare.

Mergînd în marş forțat pe malul Dîmboviței ce curgea lin, neauzit, cu resemnarea apelor dirijate, Chiril continuă încă un timp să-şi simtă obrajii încinşi, răcindu-se treptat în aerul rece al nopții de noiembrie. Noaptea de vară petrecută în preajma gării Ploieşti-Vest ocupa un loc important, legat de amintirea verificării. Dacă un demon deşuchiat, atunci, în plină şedință, i-ar fi şoptit la ureche, chicotind, pe cînd Luisa îl distrugea cu vehemență, că ei doi, nu peste mult, aveau să stea aievea, între linii, pe terasamentul duhnind a păcură şi că acea femeie avea să conducă „Sabatul feroviar” cu aceeaşi energie, pe care o punea acum în demascările ei, ar fi zis că demonii se întrec cu măsura, şi că osînda, căderea, decăderea lor se datorează tocmai acestui prisos de imaginație. Lăsînd la o parte modul cum Luisa relatase în fața comisiei discuția pe care ea o avusese cu Chiril în legătură cu Platon, de exemplu, pe marginea unei „Istorii a filozofiei” care se traducea în redacție – ce zisese Chiril, cum că din buzunarele grecului ar fi ieşit toți marii dialecticieni, şi He- gel, şi Marx şi Engels, comunismul însuşi nefiind posibil fără dialectica „acelui înfumurat reprezentant al societății sclavagiste!” (Luisa țipase rostind aceste cuvinte, ca şi cum Platon s-ar fi aflat de față şi ar fi aşteptat să-i vină şi lui rîndul la examen, impresie întărită şi de mişcarea ei bruscă de întoarcere spre partea din fund a sălii, ca şi cum grecul oligarh s-ar fi

găsit undeva pitit în ultimele rînduri, ca oamenii lipsiți de curaj.) „Din buzunarele lui Platon!” – fulgerase ea Comisia, tremurînd de indignare. Ce dispreț pentru clasicii noştri! Vorbitoarea îşi mărise avantajul atacînd apoi „cele două probleme” ce aveau să constituie ulterior în istoria instituției două moduri tipice de neseriozitate şi de comportament scandalos. Aceste capete de acuzație aveau să fie evocate mult timp după aceea în şedințe şi seminarii prin două perifraze intrate în uzul unor vorbitori: „ce s-a spus atunci despre mielul pus la tombolă” şi „gestul de supremă sfidare cînd un tovarăş mînca semințe la *Cursul scurt”.* Întîia se referea la întîmplarea petrecută într-o sîmbătă noaptea, în săptămîna Paştelui, la o petrecere aranjată la editură. Era un bal cu tombolă. Preşedintele sindicatului alergase toată ziua să cumpere un curcan, să-l pună la loterie, dar nu găsise, țăranii la piață vindeau numai miei abia născuți, iar omul, neavînd încotro, cumpărase unul şi îi legase la gît o fundă roşie de hîrtie. Toată lumea se bucurase, era o surpriză nemaipomenită: mielul aşezat pe masă ca o mică zeitate, în sala frumos împodobită, între celelalte obiecte ale tombolei: farfurii, servicii de pahare, oale de gătit, maşini de tocat carne, ceasuri deşteptătoare C.F.R., maşini de ras, sticluțe cu colonie, cutii de cremă de față şi de ghete, păpuşi de lemn şi altele. Se trecuse la dans, tragerea urmînd să aibă loc ceva mai tîrziu după miezul nopții. Mielul behăia pe masă ținut de picioare de Truța, o femeie săracă, foarte cumsecade, abia venită de la țară, îndeplinind funcția de curieră şi care îl pupa mereu pe botul mic şi umed, vorbindu-i drăgăstos ca unui prunc. „Nu-i aşa că nu-l tăiem? — îi întreba ea pe cei din jur cu lacrimi în ochi de duioşie – să-l ținem aici cu noi, tovarăşi, la editură, îl cresc eu! am eu grijă de el!” „Depinde cine-l cîştigă!” spusese un redactor care îi făcea curte şi care o invitase la dans. Truța plîngea pe umărul redactorului, în ritmul valsului: „Să nu-l tăiem, să nu-l mîncăm, măcar pe ăsta, e aşa de drăguț, mititelul, îl iau eu acasă, îl cresc eu, am curte, pomi, poate să țopăie şi să se joace cît vrea. Promite-mi, Baian (aşa-l chema pe redactor), promite-mi că

ai să intervii… aşa, pentru mine, de dragul meu”, suspina ea cu fața scăldată în lacrimi. În acest timp, mielul, dat jos de pe masă, începuse să se plimbe pe parchet, rătăcind printre picioarele dansatorilor şi behăind jalnic, lunecînd pe copitele mici şi moi, lăcuite parcă. Preşedintele sindicatului îi înfăşurase copitele în petece de poleială care se desprinseseră şi căzuseră, numai la unul din picioarele dindărăt se mai vedea un rest de poleială aurie, ca o cizmuliță fermecată. Truța îşi lăsase țipînd partenerul şi se repezise în partea salonului în care behăia mielul, îl luase în brațe, dansînd cu el, în aplauzele tuturor. Atunci, Fîlfănescu, un alt redactor, de la secția agrară, se îndreptase spre Truța şi începuse să danseze cu ea, ținînd între ei mielul. Văzînd aceasta, Nora Vasilescu, şefa cadrelor, intervenise, luase ea mielul în brațe, strigînd tare, să audă toată lumea: „Tovarăşi, să nu chinuim animalele! E un biet miel şi el! Şi dragostea ca şi răsfățul, cînd e prea multă, strică...” Culmea fusese că, după miezul nopții, mielul îl cîştigase la tombolă chiar ea, unii văzînd în această împrejurare un înțeles cît se poate de firesc. Truța plîngea fericită, sărutînd pe creştetul alb şi creț mielul ținut în brațe de tovarăşa Nora care primea emoționată felicitările celor din jur; pe urmă ea băgase mielul în sacoşa ei imensă în care încăpeau maldăre de dosare şi de cumpărături făcute între două curse prin oraş şi fără de care nimeni n-o văzuse niciodată. Înghesuise acolo mielul, înăuntru, lăsîndu-i afară doar capul, ca să respire. Or, într-unul din momentele în care mielul luneca pe parchet, rătăcit în vîltoarea dansului, Chiril, care se afla într-un colț al sălii într-un grup de spectatori unde se găsea şi Luisa, exclamase fără să vrea şi destul de tare: „Iată mielul sindical!” Apucătura lui de a rezuma în două, trei cuvinte situațiile groteşti, sau numai pitoreşti, şi-aşa evidente pentru toată lumea, gluma asta tîmpită avea s-o plătească scump. Cenuşa radioactivă a acelei mici şi caraghioase întâmplări se cernuse multă vreme peste capul lui ca o ninsoare rară, întârziată, doi ani şi mai bine, pînă la examenul din 1950…

Cît priveşte semințele şi „Cursul scurt”… La prima întîmplare, Luisa avea să adauge cel de-al doilea fapt, şi anume că, de cîteva ori, la cele mai importante şedințe, Chiril fusese văzut spărgînd „pe furiş” semințe. El însuşi părea conştient – s-ar fi zis – numai fiindcă se ferea, de acțiunea sa urîtă, de disprețul aruncat asupra întregului colectiv. „Acest metafizician de doi bani (Chiril adică) – strigase Luisa – mănîncă, tovarăşi, semințe de dovleac, în timpul şedințelor, sfidînd totul!” Cineva din comisie, nu conducătorul şedinței, un bărbat tînăr şi frumuşel, fost frizer, care vorbea frumos, cursiv, întrebase: „Cum… nu înțeleg, mănîncă semințe la şedințe? De ce?…” Luisa, întreruptă astfel, şi ca şi cum nici ea nu ar fi măsurat îndeajuns gravitatea faptei pe care o relatase, nu ştiuse ce răspuns să dea şi ridicase din umeri. „De ce ați mâncat semințe în timpul şedințelor?” se întorsese acela spre Chiril, care se ridicase în picioare încurcat, neştiind ce să spună. „Şi mănîncă des?” căzuse întrebarea, în mijlocul tăcerii de moarte ce se lăsase în sală. „Eu personal l-am văzut de trei ori – răspunse decisă Luisa — e un obicei detestabil şi jignitor. O sfidare a întregului colectiv!”

Adevărul era că, într-o vreme, frecventînd duminica meciurile de fotbal în compania lui Aurică, tipograful, şi a prietenului său, Bunthe, fostul cavalerist, Chiril deprinsese obiceiul popular de a mînca repede şi concentrat, cu un aer tîmp, semințe, din cornetele răsucite din file de cărți rupte, cumpărate de la țigăncile Bucureştiu- lui (caprele negre ale Capitalei! cum zicea Bunthe). În general, el făcea pe vremea aceea impresia unuia care „roade tot timpul ceva” (cînd de fapt era invers: el fiind cel ros). Vorbirea lui însă, şi-aşa precipitată, devenise din cauza acestui obicei aproape neinteligibilă. Scotocindu-şi somnambulic buzunarele, Chiril ducea automat la gură semințele de dovleac prăjite, spărgîndu-le absent, cu ochii în gol, scuipînd resturile în pumn, ori aruncîndu-le pe jos, împrăştiind cojile lipicioase pînă şi pe lemnul riguros al Galeriei, curat, lustruit, straşnic frecat de Naşa Primavera cu peria şi cu leşie, şi strălucind ca interiorul

unei farmacii ce n-ar îngădui nici o pată. Dar astea erau fleacuri. Cauzele adevărate abia aveau să urmeze. „Mielul sindical”, Platon şi seminţele nu făcuseră decît să pregătească atmosfera, astfel încît, în momentul în care Chiril se ridicase în apărarea Retei Muşon, tot ce spusese căpătase o cu totul altă lumină… O, dacă acelaşi demon dogoritor al dialecticii sentimentale, care i-ar fi prezis noaptea din preajma gării Ploieşti-Vest, s-ar fi aplecat din nou la urechea lui ca un avocat extrem de perspicace, şoptindu-i: „Atenţie, nu te lăsa păcălit; femeia asta pătimaşă care te loveşte, te vrea, te va căuta şi te va iubi! Totul e o stratagemă, ai grijă! Umilinţa creşte din orgoliu şi orgoliul din umilinţă. Ura e viermele adormit în miezul iubirii. Totul se bate cap în cap, soarta ta se va decide între cele două femei” etc., etc…

Luisa şi Reta. Chiril ar fi putut să se întrebe ce curs ar fi luat viaţa lui dacă n-ar fi fost aceste două femei. Cauza, sigur, se afla în el, oricum, chiar şi fără existenţa lor. Ele însă fuseseră ocaziile, trecătoare, ce grăbiseră desfăşurarea destinului, accelerîndu-l ca pe un fenomen fizic. Biografia Retei Muşon se reflectase asupra propriei lui biografii, care altfel poate că ar fi trecut neobservată. Chiril credea în aceste contaminări ale vieţilor oamenilor, ce dau proporţii dramatice unor întîmplări, care, privite izolat, nici nu sînt luate în seamă. Astfel avea să-şi explice el mai tîrziu şi ieşirea Luisei, violenţa atacului ei. Acelaşi Cavadia, psiholog rece şi nemilos, diagnostica: „folie indusă”; „labilitate nervoasă a psihologiei de grup”; „isterie feminină transformată în mediu inductor”. Reieşea că situaţia lui Chiril fusese agravată de verificarea acelei ziariste de care toată lumea vorbea, Reta Muchon – sau Muşon, cum semna în presă – nepoata unui fost mare bancher din Bucureşti. Ea făcuse şcoala la călugăriţe şi intrase în partid, fiind catolică, amănunt pe care îl trecuse de altfel în autobiografie. Cu o noapte în urmă, în ajunul verificării, această ziaristă inteligentă, plină de fervoarea revoluţionară ce o aduc uneori în partid odraslele marii burghezii ce-şi reneagă originea, nu totdeauna din calcul, mai curînd datorită

orizontului cîştigat printr-o cunoaştere mai întinsă, în acea perioadă, făcuse, împreună cu soțul ei, ziarist şi el, şi cu un prieten — (Spuderca, pe care Chiril şi cu Brummer îl întîlniseră cu un ceas în urmă la Capşa) o repetiție, acasă, în vederea şedinței fixată a doua zi dimineața. Ei puseseră la punct toate amănuntele biografiilor, făcînd rînd pe rînd pe cel ce întreabă şi pe cel ce răspunde, – Reta Muşon juca rolul cel mai complicat, ea trebuia să explice cum şi de ce devenise catolică. Spuderca o imita cel mai bine, şi el interpretase acest rol de cîteva ori, din diferite puncte de vedere. Se putea pune aderarea la catolicism pe seama originii ei de clasă? Ea refuza. Asta fusese de fapt bomba! Reta refuza să mintă, în repetiția făcută acasă, susținînd că trecerea ei la catolicism, la vîrstă pubertății, fusese sinceră şi nu doar „ca să se asimileze", cum făceau unii coreligionari –, şi cum o povățuia Spuderca – pentru a depăşi o prejudecată… Bărbatul ei şi prietenul nedespărțit al casei, acelaşi Spuderca, se străduiseră s-o convingă că trebuia să abjure pentru a-şi salva poziția de membră de partid. Ea aderase în 1945. Or, un membru de partid cu o origină neproletară şi neautohton şi mai practicînd şi o religie aleasă cu bună-ştiință, străină nu numai de cea a rasei sale, dar şi de religia oficială, de mult împămîntenită şi care, oricum, era socotită, prin forța lucrurilor, o inerție mai mult decît o alegere deliberată şi conştientă… toate acestea puneau probleme complicate (în pragul examenului din 1950). Chiril o cunoştea vag pe Reta din primii ani de facultate. Bucurîndu-se de protecția bogatului ei unchi dinspre tată, domnul Muchon, evreu de rit spaniol, şi el creştinat, precum şi de avantajele trecerii la catolicism, ea nu avusese nimic de pătimit de pe urma persecuțiilor rasiale din anii războiului, deşi se ştia că avea vederi marxiste. Era un marxism viu, curgător, gîndind totul într-o continuă, surprinzătoare mişcare, învingînd sau convingînd de la sine, bazat pe o flexibilitate a legilor, – ea, tocmai această „flexibilitate fermă" asigurînd desfăşurarea lor necesară. Un marxism avînd ceva şi din bunele purtări ale unui mediu cultivat, umanitarist, sceptic,

pentru a nu părea îngîmfat. Asta convenea sufletului de misionară al Retei Muşon, educată în copilărie la călugărițele franțuzoaice luminate, cu lecturi îndrăznețe din Montesquieu, Diderot, profesînd o compasiune cu un substrat laic, social. Fapt e că această domnişoară Muşon putea fi văzută în compania acelor vioaie femei în negru cu tenul roz şi colerete albe ca nişte aripi de păsări, cînd împărțeau daruri şi bani prin căminele de orfani, de bă- trîni sau de ucenici, în anii grei de foamete de după război. După ore întregi de discuții care duraseră pînă la şase dimineața, cei trei se prezentaseră la verificare la ceasurile opt fix, nedormiți, surescitați, cu repetiția lor pusă la punct, dar nu în toate amănuntele. Asta ar fi cerut un travaliu enorm; o perioadă de pregătire egală cu a unui spectacol extrem de complicat, cu o sumedenie de sensuri şi nuanțe ce trebuiau bine dozate, perceperea lor să nu scape unei minți mai puțin ascuțite, dar nici să pară prea evidente, prea aranjate, mai erau şi alții tot atît de deştepți ca şi ei; mărturisiri încurcate, cu şovăieli, detalii lăsate anume în umbră; de fapt, nu chiar în umbră, dar cu o proiecție ascunsă de lumină ce-ar fi dat lucrurilor alte contururi; scăpări voite, autocritică acolo unde nici nu te aşteptai, – o cazuistică întreagă, Spuderca aici era imbatabil, el făcuse seminarul la Blaj. Abia avuseseră timp, cele două ore, de la şase la opt, să-şi facă la repezeală toaleta (Spuderca nu-i părăsise nici un moment) şi să bea cîte un ceai, luat cu nervozitate în picioare, înfulecînd sandviciurile cu unt şi cu şuncă pregătite de Reta, mai aruncînd în acest timp cîte o replică, ce ar fi putut să întrebe comisia şi care ar fi fost răspunsul cel mai bun, şi tonul acestui răspuns, foarte important era tonul, inflexiunea vorbirii şi fața, cum arătai. Spuderca, înghițind şi sorbind grăbit ceaiul, era pentru o umilință atent calculată, dar, atenție! îi spunea el Retei, atenție să nu cazi în autobiciuire! oricît de puri ar fi trebuit ei să fie, nu puteau să se comporte ca nişte autoflagelatori. Toate aceste amănunte, precum şi altele, Chiril avea să le cunoască ceva mai tîrziu chiar de la Reta. Ele pluteau ca nişte sloiuri de gheață, roase şi

rupte, independente, nemaiputîndu-se îmbina unul cu altul, şi nici să se topească la vreo sursă de căldură. Scene, de neexplicat în momentul desfăşurării lor, căpătau după aceea o motivare foarte simplă, fie adusă de alţii, fie descoperită de el însuşi, prin deducţii tîrzii, cînd mişcarea de apropiere înceată a unui lucru de altul refăcea imaginea întregului fărîmiţat, care, în aparenta lui neorînduială, păstra o lege a unităţii… (o! labirintul în care se înfunda Chiril …)… Erau şi scene pline de o emoţionantă simplitate, şi acestea păreau mai pline de viaţă, oricum, cum fusese de pildă verificarea bravei femei de serviciu, Truţa, care striga în 1947 lozinci în sălile de cinematograf de pe bulevardul 6 Martie. După verificarea ei, care ţinuse nici trei minute, ea izbucnise într-un plîns zguduitor. Plîngea de fericire. Asta, în fine, era ceva omenesc, după cazul celor trei. Repetiţia aceea a lor ipocrită se prăbuşise ca un decor de carton; Spuderca îl ridicase şi tot el îl dărîmase. Sala, dar mai ales comisia, rămăsese uluită…

Nuda veritas! — adevărul gol-goluţ – ridica aici o mînă, atoateştiutor, Cavadia. Această uluire părea a fi reacţia firească a unor inşi de treabă în fond şi care încă nu văzuseră destule şi nici nu stăpîneau ştiinţa de a se preface. Prietenul lui Chiril avusese ocazia să vadă ce înseamnă „o fizionomie bine antrenată”, zâmbitoare şi calmă, acolo unde unii din cei mici tăiau în carne vie, de teama de a nu încălca principiul, de a nu se abate cumva de la el fie şi cu un milimetru. O parte din acei inşi, buni la inimă şi deloc stăpîni pe afecte, cădeau primii la zguduirile mai mari. Tot Cavadia mai pretindea, – deşi asta putea fi una din exagerările lui de psiholog căutînd peste tot traume, – că unii dintre aceştia aveau să intre, descumpăniţi, în clinici, pentru îngrijirea nervilor. Un astfel de rol – spunea el – costă firile slabe… Aşa se explica şi stupefacţia comisiei, după lovitura de teatru a lui Spuderca. Dacă cineva ar fi avut curajul de a-l condamna în egală măsură şi pe el, ca pe unul a cărui lege de

viață ar fi legea succesului său personal, şi care, în cine ştie ce altă împrejurare, ar fi fost gata să trădeze lucruri mult mai importante… Foloasele imediate aduse de un sicofant în înjghebarea şi în sprijinirea cetății, medita prietenul lui Chiril, sînt totdeauna scurte şi păgubitoare, raportate la viitor. Cînd cetatea, consolidată prin teamă şi suspiciune, se va afla într-o zi la ananghie, nevoită să apeleze la adevăratele şi vechile virtuți ale cetățenilor săi, ea îşi va da seama fără îndoială ce-nseamnă o victorie falsă asupra conştiințelor şi ce este o etică solidă, născînd caractere durabile. Era şi părerea generației de mijloc a Galeriei – a comandorului, profesor de rezistența materialelor, nu cine ştie ce diferită de rezistența umană.

Înfundîndu-se din ce în ce mai adînc în acest labirint, reconstituind atîtea şi atîtea detalii, punîndu-le cap la cap, — pe Chiril îl obseda totuşi o întrebare: ce avusese cu el Luisa? întrebare la care nu găsea, rațional, cît de cît un răspuns. Acest răspuns îl căpătase mult mai tîrziu, într-o noapte. „N-am să-ți iert… auzi?… n-am să-ți iert niciodată că ai apărat-o atunci pe jidoafca aia!” urlase ea din senin. Fusese „o gelozie virtuală”. În aventurile pe care le avusese pînă atunci, Chiril asculta destăinuiri nemaipomenite, de felul… „nici nu poți tu să-ți închipui cît de josnice sîntem în stare să fim noi, femeile”. El refuza să creadă, din cavalerism, dar pe urmă, cu exemplele în față, trebuia să se dea bătut. Reieşea că unele femei, cele mai pasionate, şi care nu-şi găsiseră liniştea într-un cămin bine înjghebat, mai păstrau în ele ceva din laşitatea grasă a vieții, de născătoare sterpe, neavînd ce apăra şi care se apărau numai pe ele, găsind o forță tocmai în dezordinea lor de spirit (ca oştile primitive care nu se încurcă în legile nescrise ale luptei, cîştigînd un profit, dacă nu biruința însăşi, din incapacitatea adversarilor de a-şi închipui că o atît de infamă încălcare a codului onoarei e cu putință). Farmecul Retei Muşon, ca un sunet imperceptibil, făcuse să lunece deodată la vale avalanşa…

Din acel moment, cum se întîmplă cînd doi oameni cad victimă

aceleiaşi împrejurări nefericite de viață, şi care îi face să se caute încercînd să afle unul de la altul cărui lucru anume se datorează nenorocirea lor comună, Chiril avea să se apropie de Reta, copleşită de gestul lui; pe cînd Luisa, destinul ei luă, cu vremea, chipul unui rîu obligat să curgă, nevăzut, pe sub pămmt, cu visul lui îndărătnic de a ieşi, cîndva, la lumină.

„Acest rîu este (şi) Estera!” prorocise într-o zi vesel Chiril, în fața Galeriei, adăugind încă un etaj povestirii lui, vorbind despre cele două femei legate prin ură, şi el, în mijloc, strîns în nodul acestei uri…

Aici căile se bifurcau. Povestea se înălța la întîmplare, după necesități. Alegerile apar uneori, deghizate, sub înfățişarea unor femei, dacă ele n-or fi cumva, prin firea lor cea mai ascunsă, femei de-a binelea. Ce însemna Luisa?… Ce însemna Reta… Drumuri contrare. Şi Chiril între ele, fără vreun drum al lui, hotărît. El anunțase atunci enigmatic, părînd a vrea să spună mai mult decît puteau zice aceste cuvinte biblice: „Acest rîu este (şi) Estera”, introducînd conjuncția din paranteză, ca pe o mică erezie a lui. *Estera*, sau *Ret*a: nepoata eternului sfetnic, duşmanul lui Aman. Era perioada în care Chiril se plîngea de ghinionul lui de a avea numai aventuri „cu probleme” şi cînd, la „Vizuina cu hoți”, Praxiteea începuse să-i spună în glumă „Consolatorul doamnelor ce se găsesc în dificultate”. Încă o dovadă a modului cum se lăsa el dus, determinat, de împrejurări. „În inima doamnelor ce se găsesc în dificultate – explica mai departe Praxiteea – se produce o breşă, şi domnul Chiril cade în ea numaidecît, fără să se apere, supt de vîrtejul golului creat şi neopunînd vreo rezistență convinsă.”

Cu Reta se petrecuse la fel. Deşi, în cazul ei, se putea vorbi şi de simpatia spontană, născută între oameni care împart o soartă comună, încredințați de nedreptatea ce li se face. Ea intentase acțiune de divorț imediat după excludere, din cauza laşității de care dăduse dovadă bărbatul ei la verificare. Unchiul Retei, avînd relații, făcuse ce

făcuse şi îşi plasase nepoata exclusă din partid la o cooperativă de pavoazări. El ar fi putut foarte bine s-o întreţină, lucra la Banca de Stat, cu un salariu bun, ca om priceput în finanţe, dar familia, adunată în consiliu, hotărîse că Reta trebuia să rămînă totuşi în cîmpul muncii, indiferent de post, pînă ce lucrurile s-ar fi lămurit. Tot Cavadia, la observaţiile de mai sus, adăuga părerea lui că mai repede se împacă un aristocrat cu o muncă umilă, decît un ambiţios de rînd prăbuşit dintr-o funcţie înaltă, şi că el văzuse cu ochii săi „o cantacuzină” spălînd în mod firesc cimentul unei policlinici. Putea să fie o tipă scîrboasă şi arogantă, dar ea îşi spunea probabil: ia să le dau eu ăstora o lecţie – din punctul de vedere al clasei ei, preciza Cavadia. Chestie de educaţie! spunea el pe faţă, – şi aici, uite, mai erau multe de învăţat. Astfel încît Reta începuse să lucreze la întreprinderea aceea, foarte activă, avînd ceva din promptitudinea, rapiditatea de execuţie a unui atelier ce fabrică lucruri pentru care nu există o cerere mare pe piaţă. Chiril cunoştea, făcuse şi el treaba asta prin 1947, tăind în ore de muncă voluntară, în preajma evenimentelor mai importante, litere de carton pentru chemări, saluturi. Atunci, de un Întîi Mai ploios, chinuindu-se să taie un „S”, cel mai greu de executat din cauza liniei lui sinuoase, descoperise, atent la materia literelor şi nu la înţelesul lor, ceea ce avea să numească mai tîrziu „realitatea fizică a alfabetului”; ideea că din literele alfabetului se poate face orice, cu o uşurinţă ce lasă uneori viaţa cu mii de leghe în urmă.

Cooperativa lucra şi după-masă, avînd orar de minister. Chiril se dusese la Reta cu o garoafă albă pe care o ţinuse ascunsă cît fusese posibil sub haina lui largă de doc. Floarea trebuia să spună: copii, eu reprezint partea neînţeleasă din voi, fiţi puri ca şi mine, vine ea şi vremea răscumpărării. Domnişoara Muşon lucra în picioare la o masă, cu aerul complet absorbit al unei gospodine cîrpind pentru a zecea oară o rufă tocită pînă la urzeală. Ea se bucurase văzîndu-l, ieşiseră pe coridor, el îi întinsese garoafa cu zăpăceala unui amorez stângaci, însă ferm pe poziţie. „Ei, ce bine-mi pare c-ai venit,

exclamase ea, parc-ai veni la spital!”, – asta, dar exact asta fusese şi impresia lui. Reta îi propusese numaidecît să plece împreună, să vadă un film, nu-i era greu să ceară o învoire, deşi mai bine ar fi fost să stea undeva, în linişte, să discute; acasă la ea nu se putea, bărbatu-său încă mai locuia în Boteanu, cu toată familia, şi a ei şi a lui; ce-ar fi să-i facă o vizită, dacă se putea, „vreau să văd şi eu cum arată camera unui burlac”, spusese şi se roşise, ceea ce Chiril constată cu multă plăcere. Cu acest prilej ar fi cunoscut-o şi pe Octavia, sora lui, despre care el îi vorbise într-una din seri, cînd o luase de la birou, însoţind-o pînă la unul din blocurile luxoase construite pe timpul lui Carol al doilea, de pe strada aceea scurtă, ferită, ce dă spre Piaţa Palatului.

Octavia se afla acasă, în locuinţa lor din Dristorului, bine îngrijită, năpădită de nalbe şi de regina nopţii. Întîl- nirea celor două femei fusese plină de simpatie şi de efuziune. La curent cu amănuntele excluderii, Octavia, cu inima ei bună de soră medicală voinică, trăgîndu-şi parcă sănătatea şi roşeaţa obrajilor din contactul zilnic cu bolnavii, o îmbrăţişase zdravăn, pupînd-o cu elan pe gură ca pe un copil, pe Reta, atît de delicată şi de slăbuţă. Înfăţişare însă care era o aparenţă; una din aparenţele cochetăriei rafinate a cărei lege e de a ascunde ceea ce nu oricui îi este dat să vadă. Chiril pretindea că abia pe urmă avea să înţeleagă şi el ce înseamnă cu adevărat *une fausse maigre,* expresie auzită întâia oară la „Vizuina cu hoţi”: o slăbănoagă durdulie, cum ar veni, sau, în sfîrşit, una care pare ea sfrijită, dar cînd se dezbracă… Octavia bătea din palme, ca ţărăncile cînd află o veste nemaipomenită, plesnindu-le rar şi cu putere una de alta: „Ei, va să zică, v-a dat pe amîndoi afară din partid! Ce nimereală!…”

Reta o asculta foarte bine dispusă şi se lipise şi mai mult de ea. Parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea. A doua zi Octavia avea să-i spună fratelui ei, încurajîndu-l pe calea noii sale idile presupuse, cu grija ei de soră mai mare cu fler: „Fata asta, să ştii de la mine, e din femeile alea care nu ţi-ar face o porcărie cît trăiesc, sau dacă fac, dacă, să zicem, le vine şi lor într-o zi să facă una, *în orişice caz te anunţă din*

timp !"...

Chiril reținuse observația aceasta, ce i se păruse mai întîi vulgară, dar care pe urmă – aşa cum erau mai toate remarcile Octaviei, plină de o fecundă intuiție feminină, generos hrănită de corpul ei voinic, cu o fiziologie puternică – îl ajutase să-şi fixeze o părere asupra noii sale prietene. Într-adevăr, Reta inspira ideea unui caracter pe care te puteai baza, dobîndit mai mult prin educație.

Înainte de a pleca, Octavia aşezase pe masă o farfurie de uscățele împletite în formă de opt, pudrate cu zahăr, şi o carafă de vişinată făcută de ea. Era o piesă de cristal dintr-un serviciu desperecheat, cumpărat pe vremuri de tatăl lor la Viena şi care îi atrase atenția Retei, cunoscătoare, după cum se dovedi, în astfel de lucruri de preț. Cîinele de vînătoare galben purtînd o zgardă de aur cu un smarald mic, silueta lui încordată cu o atenție inteligentă, imprimată pe pîntecul umflat al carafei străbătute de dungi fine verticale, ce păreau mai curînd nişte plesnituri, crăpături întîmplătoare ale sticlei desfăşurîndu-se într-o ordine desăvîrşită, îi plăcuse atît de mult Retei, încît ea ridicase recipientul privindu-l în lumina după-amiezii de vară. Vişinata şedea grea în carafă ca un elixir promițător. Octavia o privea pe Reta cu o mare încîntare întipărită pe față. Era ceea ce Cavadia numea „efectul divin al sincerității". Cînd Reta puse la loc pe masă carafa, cu un gest grațios mîngîind cîinele de vînătoare îngropat în sticlă cu degetele ei foarte fine şi întoarse la ultimele falange de unde începeau unghiile îngrijite, tăiate perfect, de un roz natural, cu dunga scobită sub tăietură imitînd sideful, Octavia se apropie de ea şi o îmbrățişă din nou, cu şi mai multă duioşie decît la venire, ținînd-o astfel între brațele ei puternice un timp, legănînd-o parcă, pe cînd Reta se lăsa moale, în acel unghi de apărare, în acel „unghi mort" al surorii lui Chiril, unde nu mai era cu putință să ajungă vreo lovitură, fericită de locul acela ferit, de strînsoarea şi maternă şi prietenească. Chiril le privea mirat. Era o alianță neaşteptată. Una dintre acele înțelegeri ale femeilor ce pot fi cîteodată false, perfide, mergînd pînă

acolo, încît două rivale, dorindu-şi pieirea cu o ură de moarte, pot rîde braț la braț în hohote pe o alee de trandafiri mărturisindu-se una alteia, în veselul şi teribilul lor armistițiu. Înțelegerea celor două femei, cît ținu, aproape un minut, şaizeci de bătăi, – în timp ce capetele lor, energic în blîndețe, al Octaviei, visător şi culcat pe-un umăr, al Retei, se legănau în tăcere, – fusese însă una reală. Ce-l atrăgea pe Chiril, privindu-le, era tocmai ceea ce în această înțelegere lui îi scăpa, secretul feminității: tunelul ei feeric, fidel şi înşelător, mişcînd şi viața şi istoria…

Capitolul IV

PLECÎND CU AERUL VESEL ŞI COMPLICE AL mijlocitoarelor ce ştiu că lasă în urmă o situaţie favorabilă şi plină de promisiuni, „cuibuşorul plin de nebunii”, micul paradis al periferiei bucureştene, Octavia avu grijă să precizeze, în timp ce se retrăgea grăbită, că serviciul ei de soră de caritate urma s-o reţină pînă spre miezul nopţii şi că nici atunci nu se întorcea acasă, noaptea petrecîn- du-şi-o la logodnicul ei, „un băiat foarte cult, deşi nu-i decît medic veterinar”, îi spusese Retei, în mod special, ca şi cum s-ar fi scuzat – Chiril asculta crispat toate aceste amănunte ale surorii sale, gata îmbrăcată, întîrziind în prag. Şi pe el încercase la început să-l convingă cît de importantă era, mai ales în ţările civilizate, meseria de medic veterinar, cu una din prejudecăţile sau mîndriile ei de fiică de „doctor uman”. El reuşise s-o facă să creadă că-i plăcea cumnatul său, exagerîndu-i calităţile, ducîndu-l şi acasă la Bunthe, fostul căpitan de cavalerie, prietenul lui Aurică, de pildă în seara memorabilă cînd Max, maimuţa lui Bunthe, avea febră mare, şi unde îl cunoscuse şi pe Axente, „copilul orfan al dialecticii”, cum îi spunea Aurică – vecinul de apartament al cavaleristului, împrejurări în care aveau loc discuţii aprinse şi în care veterinarul, băiat studios, capta atenţia tuturor cu ştiinţa sa despre viaţa animalelor. Octavia vorbi fără nici o jenă de noaptea pe care avea să şi-o petreacă la logodnicul ei, şocînd-o oarecum pe Reta, cel puţin aşa i se păruse lui Chiril, care, cu flerul lui, observase uşoara ei reacţie de surpriză şi de atenţie sporită, ceea ce, la

ființele foarte delicate, maschează de obicei o contrazicere interioară, ceva nepotrivit cu moravurile lumii din care faci parte – destăinuire pripită, familiaritate arătată mult prea devreme, gafă, grosolănie, lipsă de tact, cerînd pe loc din partea ascultătorului un efort de prefăcătorie reparatoare, nu cumva celălalt să se simtă prost că bate cîmpii, – asta remarcase Chiril   şi la „Vizuina cu hoți": cînd era clar că unul spusese o prostie, cei de față îi zîmbeau pe loc cu o mecanică ireproşabilă şi îndelung exersată a muşchilor feței, cu o îngăduință neîntîlnită în celelalte straturi ale societății. Acest surîs atît de civilizat al Retei şi pe care Octavia, cu franchețea şi bună-credința ei de femeie simplă şi sănătoasă nici nu avea cum să-l sesizeze, îi fu de ajuns lui Chiril ca să stabilească distanța dintre marea şi mica burghezie. Surîs superior în ciuda alianței feminine încheiate şi care, ca un vînt de secetă, uscă orice urmă de sevă şi de veselie spontană. Lucrurile din preajmă şi casa însăşi – casa lor onestă, gospodărească – părură lipsite de gust în prezența acelei fete frumoase şi manierate. Ieşind, Octavia se aplecase pentru ultima oară prin uşa întredeschisă luîndu-şi rămas bun cu o clipire din ochi, făcîndu-le ştrengăreşte cu ochiul – asta mai lipsise! — „şi-acum puişorilor, vă las, ați rămas singuri, părea că spune, puteți să vă faceți de cap cît vreți!"… Realitatea asta şi era, de fapt, numai că lucrurile evidente (şi Chiril   odată cu ele) se tem ca de o superstiție să li se spună dintr-o dată pe nume. Urmase o pauză destul de lungă stingherită, mai ales de modul cum le făcuse Octavia cu ochiul la plecare. Fereastra dublă, deschisă, a salonului de zi dădea spre nord, astfel încît se aflau în semiumbră. De galeria de alamă bine lustruită, cu scînteieri aurii, atîrna strînsă, o draperie de culoarea foiței de ceapă, roz-cărămizie. Reta observase cu un mic țipăt de plăcere speriată îngerul de cireş de dimensiunile unui prunc abia născut şi care, pe jumătate ascuns în faldurile draperiei, atîrna cu capul în jos, spânzurat, cu picioarele legate sus cu o funda albastră de măciulia de alamă din stânga galeriei, picioare de copil, de cupidon creştinat, pudic lipite şi între care se vedea răsărind un fel de corn al

abundenței, călărit copilăreşte, şi de unde ar fi trebuit să se reverse o minunata ploaie cerească de surprize naive. Reta se ridică pe vîrful picioarelor şi atinse cu mîna în joacă țeasta cît pumnul şi frizată a îngerului atîrnînd cu capul în jos spînzurat; acesta se clătină puțin, răsucindu-se ca un mic acrobat la trapez şi privindu-i aşa, răsturnat. Chiril nu ştia şi nici nu avea cum să ştie că soarta în acel moment îi făcuse un semn anticipînd lucrurile, mesaj obscur, complicat, a cărui cheie pentru a-l înțelege ne mirăm că n-am avut-o la timp, dar asta, tîrziu, după ce evenimentul s-a produs sau, printr-o străfulgerare, cînd e pe cale să se producă… Legănîndu-se sub faldul draperiei, cupidonul de lemn lăsă să se vadă în mişcarea sa de întoarcere şi acul de siguranță imens, ceva absurd de clovn de circ, ac cioplit din acelaşi material ca figurina pe care o susținea şi care era legat cu o fundă albastră de una din măciuliile de alamă lucitoare. Era un obiect ciudat şi nepotrivit cu restul salonului, dacă nu aveai perspicacitatea de a face o legătură între el şi celelalte două lucruri, tot atât de străine acolo: un tablou mare agățat pe peretele de la vest, înfățişînd o scenă medievală şi pe care Reta nu-l remarcase încă şi pendula uriaşă, „de epocă”, rezemată de peretele opus, de la răsărit. Toate trei – îngerul de cireş, tabloul şi pendula alcătuiau o treime de sine stătătoare în ansamblul modest al salonului de zi – achizițiile tatălui lui Chiril. Lumina de vară se retrăgea, lăsînd grădina să cadă în stăpînirea calmă, visătoare şi puțin sumbră a lui miazănoapte. Toate lucrurile de metal care se aflau expuse în salonul de zi, straşnic dereticat de Octavia, rețineau lumina, difuzînd-o discret în jur. În momentul acesta de linişte, un scrîşnet se auzi şi un zgomot înăbuşit ca de lanțuri… Pendula doctorului Merişor se pregăti să bată, dar nu bătu. Octavia oprise de mult soneriile orologiului, nu suporta… Chiril se apropie de pendulă, dădu drumul mecanismului oprit, şi se auziră cinci gonguri grave, restul de două, pînă la ora şapte, cît era, se pierduseră. Reta privea cu uimire pendula, abia acum, auzind-o cum sună, o văzuse, şi o examină cu mult interes. Era o pendulă uriaşă făcută

pentru palate şi castele, în orice caz pentru încăperi foarte înalte şi spaţioase şi care atingea tavanul, exilată parcă acolo, neavînd loc destul şi de aceea căpătînd proporţii monstruoase în raport cu lucrurile celelalte, potrivite cu dimensiunile salonului – achiziţia absurdă a unui parvenit, ai fi zis, aşa cum cumpără ţăranii cu ghiotura lucruri absurde în perioadele de inflaţie premergătoare stabilizării, obiecte imposibil de acordat cu viaţa şi cadrul vieţii lor. Înaltă cam de doi metri şi jumătate, din lemn de mahon masiv, negru-roşcat, cu geamuri de cristal groase, cu şapte tuburi de sonerii dispuse ca nişte tuburi de orgă, în spatele lanţului atîrnînd greu, limba pendulei se legăna rar şi majestuos, producînd un zgomot semeţ. Cadranul gălbui în jurul căruia se vedea scris, literele ocupînd ordonat întreaga circumferinţă: *Westminster CHIMES,* Dangătele Westminsterului, avea cifre romane înghesuite şi ace fin lucrate cu nervuri de oţel ca ale unei frunze terminîndu-se într-un vîrf foarte ascuţit, ca de seringă. La sfîrşitul fiecărei curse a pendulului, lentă şi amplă, un secundar grosolan aflat în partea de jos a cadranului, – secundar mai mare decît diametrul celui mai solid ceas deşteptător – marca cu efort secunda, tresărind ca o insectă cu mers dezordonat, prin salturi, cuceriri mici şi bruşte de teren. Chiril îi spunea Retei, amuţită de admiraţie, că în copilărie secundele pendulei îl speriau tocmai prin salturile dîndu-i senzaţia că aia era clipa adevărată, ceva ce se adună precis şi cu mare atenţie şi trudă. O trudă mecanică vizibilă, cu opinteli şi scrîşnete, efectul unei feronerii de meşteri gotici; o secundă, nu a timpului astral, abstract şi convenţional; ceva naiv, dimpotrivă, şi foarte concret, făcut pentru momente solemne, pentru bătrînul, bunul timp de altădată. Chiril vorbea frumos ca un ghid într-un muzeu, ieşind din rutina expunerii, avînd în faţă un vizitator excepţional. Nu trebuia trecut cu vederea nici ce scria pe cadranul gălbui-închis, avînd în cîteva locuri mici pete, scrijelituri; ce scria sus, în partea opusă secundarului grosolan, unde se afla alt cadran, un cerc cuprins de un vîrtej de flăcări mărunte, zbîrlite, şi ele naiv desenate, asemeni

cercului de arenă stropit cu benzină şi aprins şi prin care trec la un semn al dresorului bestiile îmblânzite… erau două inscripții: deasupra *Clopotele*, *Dangătele,* CHIMES*,* iar dedesubt *Tăcerea, SILENT,* cu o săgeată între ele ca a manometrelor indicînd presiunea şi al cărei vîrf fusese lăsat în jos de Octavia; Chiril, – în cinstea Retei, – o întorsese cu vîrful, bont, rupt, de vechime, sau tocit numai, spre *Clopote*. Pendula aceea gigantică cerea într-adevăr un spațiu imposibil, – fusese de acord şi ea, – încăperi în care oamenii se pierd şi devin mici, în care cu greu îi găseşti, dar cînd ai dat de ei, ai impresia că, în sfîrşit, ai dat de ceva. Curios! — adăugase privind pendula, dar marile monumente sau edificii, strivind omul, nu fac decît să-i redea dimensiunea adevărată, a spiritului său nu? pe care toate exaltările materiei lucrate se bazează… Ce tip de om va ieşi din spațiul locativ modern? Un spațiu mic în care corpul uman dă mereu de sine şi de ceilalți, la fiece pas?…

Reta se opri, puse palma pe geamul gros de cristal al pendulei, o ridică, lăsând un moment pe sticlă amprenta mîinii fierbinți, apoi termină: uf! dar ce putem face noi?!… Mirosul dulce de petunii şi de regina nopții te chema spre fereastră. Reta respira mireasma florilor, privind cu brațele încrucişate vegetația sălbatică a grădinii, iarba înaltă crescută în jurul rondurilor de petunii ce mai păstrau, singure, un rest din ordinea severă impusă de mîinile harnice ale surorii lui Chiril. Fusese un început de vară ploioasă, buruienile solului gras de la periferie năpădiseră totul, Octavia nu mai prididea cu plivitul, şi-apoi şi veterinarul ei, domnul Indrea, o zăpăcise de tot, luîndu-i din ce în ce mai mult timp, „predîndu-i”, cum spunea soră-sa, fel de fel de cunoştințe ce-l uimeau pe Chiril, — de pildă, Octavia ştia acuma pe de rost toate, dar absolut toate rasele de câini. Dezordinea şi singurătatea casei îi plăceau lui Chiril. Niciodată în locuința părintească nu se simțise mai liber. I-ar fi părut sincer rău dacă sora lui, măritîndu-se, s-ar fi mutat la bărbatul ei care avea o garsonieră frumoasă în Cotroceni, „cartier rezidențial” cum spunea cu orgoliu

veterinarul. El îi propusese chiar lui Chiril să facă schimb, ca ardelean practic ce era, să-i dea garsoniera lui, „ultracentrală”, viitorii soți urmînd să-şi întemeieze căminul lor fericit în casa bătrînească. Octavia se împotrivise însă. Chiril era singura direcție bărbătească a familiei şi casa tatălui cu atîta grijă făcută trebuia să rămînă în stăpînirea lui, ca un castel nobiliar, cu fantome, cu trecut cu tot şi cu o morocănoasă independență trăind din atîtea amintiri… Inspectînd în voie salonul de zi ce servea şi de bibliotecă, Reta trecuse la peretele de vest, – zugrăvit în albastru pal, celelalte aveau culoarea simplă a varului stins – singurul neacoperit de rafturi de cărți, dominat de *Plata Dijmei,* cealaltă achiziție nemaipomenită a doctorului Merişor, tabloul al cărui preț Chiril o lăsase pe frumoasa vizitatoare să-l descopere singură, şi pe care ea, dezorientată în casa străină în care intra întîia oară și nu fără o tulburare lăuntrică, la care contribuiseră şi efuziunile Octaviei, nu-l observase pînă atunci, deşi ocupa aproape o treime din lățimea peretelui. Era o pînză flamandă din secolul al şaptesprezecelea, mîndria casei, şi care se potrivea perfect cu pendula aceea seniorială. Tatăl lui Chiril, domnul Merişor, cumpărase tabloul la o licitație publică prin 1932 într-un orăşel din Ardeal unde lucrase ca doctor înainte de a deveni medicul unei închisori, pe vremea cînd avea „Röntgen” – primele aparate, rare ca şi radioul – şi cîştiga bani mulți. Ca şi autoritățile locale, ce descoperiseră tabloul odată cu îngerul de lemn şi pendula în podul unui conac de vînătoare aparținînd unei familii de grofi scăpătați, cumpărătorul crezuse că era vorba de o copie. Mai multă importanță doctorul Merişor dăduse pendulei pe care o căra peste tot cu el, în târgurile pe unde se muta, înfăşurînd-o cu o infinită atenție ca pe mumia unui faraon şi care, reparată mereu cu bani grei, scotea din oră în oră dangăte de catedrală, decît pînzei cumpărate pe un preț foarte scăzut. Lumea făcuse mult haz în timpul licitației. Pînza înfățişa o scenă care aducea cu scena reală a licitației din urbea transilvană. Ba chiar cineva recunoscuse în tablou cîteva mutre din oraş. Tatăl lui Chiril însă

avea o adevărată slăbiciune pentru cupidonul acela baroc, rupt, descleiat, pe care îl reparase cu mîna lui, apelînd pentru unele detalii şi la un meşter tîmplar şvab ce completase, după multe consultații, ştirbiturile, cu esența de lemn cuvenită, lăcuind totul astfel încît nu se mai puteau desluşi cîrpiturile. Abia peste vreo cinci ani, după ce doctorul Merişor se stabilise în Bucureşti cumpărînd casa de pe *Dristorului,* pentru bătrînețe, un vechi prieten de-al său, profesor de istorie şi care studiase şi istoria artelor, bănuind, după starea vopselii, că tabloul era original, chemase un specialist, care stabili fără nici un dubiu valoarea nemaipomenită a pînzei. Chiril crescuse în „umbra" acestui tablou. Taică-său, aşezat înaintea lui, în fotoliu, cu pipa lui de cireş în gură, îl contempla ore întregi, mai descoperind cîte un amănunt trecut cu vederea, şi împărtăşindu-i-l fiului său… Chiril pretindea că în fiecare seară personajele arătau altfel, ca şi cum peste zi se deplasaseră sau „schimbaseră vorba". Reta, despre care el spunea că „avea un simț înnăscut al valorilor", era în culmea admirației. Bine, dar tabloul acela era o adevărată avere!… *Le paiement de la dîme,* scris cu litere negre pe fondul unui ecuson aurit, părea o adăugire, ca şi rama, tot aurie, în bună stare, specialistul descoperise pe reversul ei data înrămării, relativ recentă, 14 aprilie, 1896, Nanterre. Un contoar, un oficiu de percepție la care şedeau trei perceptori în fața țăranilor veniți cu produsele lor, femei şi bărbați cu oale, putinici de brînză, de unt, de miere, toți aplecați, cu capul întins înainte, plin de atenția stupidă a oamenilor de la țară, aiuriți, depăşiți de legi şi de evenimente, nepricepînd bine ce se întîmplă. Funcționarul din mijloc, osos la față şi disprețuitor, cu o dantelă scrobită ce-i făcea gîtul să stea şi mai țeapăn accentuîndu-i aerul de scîrbă, părea un conțopist ce-şi cunoaşte bine socotelile şi îndatoririle. El purta pe capul țuguiat o pălărie neagră în trei colțuri, fiind şeful celorlalți doi, ce scriau de zor, înclinați peste registrele lor. Reta îi arăta, ferindu-se să atingă pasta picturii, întinzînd degetul, retrăgîndu-l şi muşcîndu-l de uimire, apoi indexul ei se deplasă de-a latul tabloului oprindu-se

asupra figurii unui bărbat foarte negru la faţă, cel mai urît dintre toţi plătitorii dijmei, aşa cum este arătat Iuda în toate *Cinele* Renaşteri*i,* cu mîna dusă la piept, justificîndu-se sau cerînd o păsuire impasibililor slujbaşi. Reta observase şi săculeţele de bani de pe jos, din preajma tejghelei înalte, cu etichete sau chitanţe prinse, lipite pe pînza gri pătată, pămîntie şi care aveau aspectul unor hîrtii muncite, trecute prin multe mîini, colţurile lor erau întoarse, îndoite, de acea laborioasă şi primitivă încă birocraţie feudală. Dijma dată seniorului. Lui, care trebuie să-i apere pe amărîţi, să le garanteze existenţa, contra năvălitorilor, jafului şi tîlharilor. Biruri, tributuri, impozite… şi ăşti*a car*e nu prea înţeleg de ce plătesc, dar plătesc, n-au încotro, plătesc cu o umilinţă prefăcută… Chiril, vorbind, constata mirat că vedea acum altfel tabloul, parcă prin ochii Retei, deşi ea nu făcuse nici un comentariu; se uita numai, scoţînd din cînd în cînd exclamaţii de încîntare, dar ea îl stimula să gîndească repede şi uşor, plin de o exaltare lăuntrică. Reta îl privea zîmbind: aerul de duioşie supusă, atentă, al femeilor cînd bărbaţii le farmecă, le încântă fără voie cu ceva, păstrînd totuşi în această stare o oarecare distanţă critică. De la marele lor examen din '50 nu-l auzise vorbind cu atîta însufleţire. Era, din partea ei, nu atît admiraţie în faţa cine ştie căror idei nemaipomenite; era mai curînd un amuzament bine mascat, tipic acelor femei ce nu sînt fanatice din fire, şi care nu iau sută la sută în serios cuvintele mari ale partenerilor de o după-amiază; pe urmă ar fi putut fi şi plăcerea pe care ele o resimt cînd, datorită seducţiei lor evidente, judecăţile bărbaţilor, conţinând totdeauna un rest de copilărie, o iau razna, dar razna frumos, dezlipindu-se de realitate atît cît e nevoie pentru ca aceasta să pară un teren sigur, lipsit de obstacole. Vizitatoarea acelei după-amiezi toride de vară, „prietena de restrişte", părăsi tabloul flamand mai repede decît se aşteptase Chiril s-o facă. Ea se îndreptă iarăşi spre îngerul de cireş căzînd paralel cu draperia, acelaşi înger grăsuţ, simpatic, atârnând absurd cu capul în jos, într-un plonjon încremenit, spînzurat cu acul de

siguranță, clovnesc, legat de galeria de sus cu funde bleu, ca de botez… Reta îl privea cu încordare. Obiectul acela baroc pripăşit în verdea, voioasa periferie bucureşteană, sugera, cu rolul său decorativ, cu inocența vârtejului său suspendat, ceva sinistru totuşi, o strangulare – îi şi spusese gazdei, scuturîndu-se ca de un fior al morții, şi se apropiase de spațiul ferestrei, căutînd un refugiu în contemplarea grădinii unde înserarea sporise. Petuniile şi regina nopții trimiteau acum o mireasmă grea, decisă, de moarte dulce şi împăcată. Reta începuse să strănute des, cu reținere. „Am alergie la flori" explicase, cu fața comic strîmbată de convulsiile strănuturilor. Un măr stufos şi cu trunchiul spoit şi care toată viața lui nu dăduse decît nişte mere mici, pipernicite, pătate, nereuşind să se pîrguie sănătos, şi un păr tînăr legat de o jordie cu o bucată de ham vechi şi care făcea prin septembrie cîteva pere erau singurii pomi ai grădinii. La capătul ei şi în părți se ridica un gard de lemn foarte înalt, acoperind casa vecină din care nu se vedeau decît acoperişul şi coşurile. Gardul exagerat de înalt dădea grădinii aspectul neobişnuit al unei cutii uriaşe căreia i-ar fi lipsit capacul, aoolo unde se vedea cerul de seară albicios de canicula verii. Tatăl lui Chiril, spre bătrînețe, ieşind la pensie, suferea de „agorafobie"; era, explica el, o consecință a vieții sale petrecute în mediul penitenciarelor ca medic de închisoare. Grădina, primind lumina nordului, egală, bună pentru meditație şi pictură, părea un rezumat al existenței sale; un simbol al modului cum trăise. Chiril îi explicase Retei că bătrînul îi tot vorbea de un căpitan de vas care stătuse toată viața pe apă şi care ieşind la pensie îşi construise o casă în formă de vapor. Doctorul Merişor spunea: „Fiecare general are bătălia lui" – adică tot ce poate să realizeze un om mai mult într-o viață. Casa asta, concepută ca de mintea unui ins a cărui obsesie e cum să reziste cel mai bine la un eventual asediu, fusese bătălia lui, declarată. Aici, la pensie, se închidea, citea, făcea plajă, îngrijea florile. Primăvara, ara petecul de pămînt cu un plug de lemn la care meşterea tot timpul, ținîndu-l în bună stare. Epoca de lemn ar fi fost epoca lui preferată,

dacă ar fi existat vreuna, şi i s-ar fi lăsat să aleagă. „Înnebunise puțin la bătrînețe”, mărturisise Chiril. Servind-o pe Reta cu vişinata Octaviei, îi mai relată cum îl pusese taică-său, odată, să tragă, ca un cal, la plugul lui de lemn. Vişinata nu prea dulce şi nici prea vîscoasă, în care Octavia pusese şi coji de lămîie, avea un gust plăcut. Reta turnase în ea sifon, întrebîndu-l mai întîi pe Chiril dacă *se face,* – „orice merge cu orice” declară el vesel, cuvinte care îi făcură să rîdă şi să se simtă în fine destinşi. Era momentul să asculte puțină muzică. La radio se vorbea pe amîndouă posturile. Dar doamna Merişor, mama lui Chiril ? ținuse ea să afle. El îi arătă o fotografie ovală prinsă într-o ramă subțire de bronz pe care o ținea pe unul din rafturile bibliotecii. Era o femeie foarte frumoasă. Ochi depărtați, adînci şi melancolici, buze strînse, pomeții obrajilor ascuțiți. Chipul unei țărănci dîrze măritată la oraş. Părul bogat, strîns romantic într-un coc înalt, pe creştet, o făcea să semene cu una din acele femei din secolul trecut a căror primă tinerețe ducîndu-se, îşi ignoră bărbatul, dedicîndu-se copiilor şi unei vieți virtuoase şi pline de religiozitate. Era numai o aparență. Domnul Merişor o iubise cît trăise cu o mare pasiune, în mijlocul căreia copiii se simțeau părăsiți. Nu cunoscuse alte femei. Moartea ei fulgerătoare la vreo patruzeci de ani în urma unei congestii cerebrale… Tot timpul se plîngea de migrene Şi se ferea de soare, iar astrul zilei o doborîse, pe ea, care era o fiică a lunii. Bătrîna slujnică se îmbolnăvise. Doamna Merişor se apucase să spele singură rufele în grădină în cazanul aşezat pe pirostrii – pe vremea aceea nu aveau apă curentă. Ea spusese: „Rufele se înălbesc cel mai bine cînd le speli la soare” – ultimele ei cuvinte – asta o ştia încă de pe timpul cînd era fată, la țară. De atunci doctorul Merişor intrase treptat în viața lui retrasă. Din anul acela data şi gardul înalt, asupra căruia vecinii făcuseră fel de fel de presupuneri, pînă se obişnuiseră… Reta observă că el, Chiril, semăna la ochi şi la buze cu maică-sa şi că şi părul, des, bogat, energic, avusese probabil aceeaşi culoare ca al lui… Era momentul nehotărît al trecerii de la o stare la alta. Muzica ar fi însoțit

cu bine această alunecare. Pianina Octaviei era dezacordată. Reta îşi plimbă degetele pe clape, solfegiind. Notele sunau grotesc. Atunci lui Chiril îi venise ideea să-i pună la picup „Fanfare celebre". Avea, de la taică-său, mare amator de marşuri, o colecţie întreagă de discuri de ebonit solide şi groase ca nişte blaturi de tortă. Chiril dispăru pe coridorul ce ducea în fundul casei, însoţit de Reta, care inspectă cu această ocazie cele două odăi, faţă în faţă, în care intrai pe uşile de pe culoar, larg deschise, camerele de dormit, umbroase, cu storurile lăsate. Camera de zi, unde stătuseră pînă atunci, era mult mai încăpătoare, iar biblioteca întinsă ocupînd doi pereţi ca şi biroul lui Chiril încărcat de hîrtii, aşezat în dreapta ferestrei de unde se vedea grădina, îi dădeau un aer mai intim şi mai plăcut decît al celorlalte două odăi severe, ordonate – prea mult chiar – gustul Octaviei. Reta văzu într-una din ele mobila bătrînă, greoaie, patul larg cu tăblii pictate, o noptieră cu cîteva cărţi deschise aşezate una peste alta şi o lampă de citit şi deduse că acolo se afla dormitorul lui Chiril, care tocmai se întorcea cu picupul adus de la debara şi cu un vraf de plăci deasupra. Nu văzuse cînd Reta intrase în dormitorul lui; el trecuse înainte în odaia de zi, şi negăsind-o, o strigase familiar pe nume, neînţelegînd unde dispăruse; ea îi răspunse din altă direcţie, din camera lui, de departe, ca într-un joc de-a v-aţi ascunselea, apoi, ieşind pe coridor, venise la chemarea lui rîzînd fără motiv, şi începu să-şi descheie nasturii rochiei, unul cîte unul, de la înălţimea sînilor în jos, spre talie, lăsînd să se vadă sutienul de un alb imaculat, culoarea cretei, şi cu dantela umezită de transpiraţie; în acel moment, pendula uriaşă scoase un zgomot lung de scripeţi puşi în mişcare şi „Clopotele Westminsterului" începură să sune cu o violenţă adîncă, prea adîncă pentru o încăpere atît de mică. Reta ţipă de surpriză. Era ora opt. Ea anunţă, văzîndu-l pe Chiril înmărmurit: „Eu mă dezbrac, – vorbea uşor printre cele opt bătăi rare, cu braţele aduse peste cap, continuînd să rîdă fără motiv… — tu pune un marş, pînă termin! — se auzi clar, după ce pendula îşi încetă bătăile – pune *Aida*! marşul din

Aida, îl ai?…" Chiril *o* privea complet zăpăcit. Nu, bîiguise, n-avea decît marşuri militare şi, depăşit total de situația creată, se duse la birou, aşeză picupul pe fotoliu, dădu la o parte hîrtiile de pe birou, puse aparatul deasupra, vîrî ştecherul în priză, căută febril în vraful de plăci, alese una la întîmplare şi, după un hîrîit ce dură destul de mult, încît un moment avu impresia că în şanțurile unde acul sălta silitor nu mai rămăsese nimic imprimat şi că fanfara pur şi simplu adormise în sanctuarul tuturor sunetelor, se auziră, în sfîrşit, alămurile bărbăteşti ale Regimentului I Roşiori, regimentul de gardă al Reginei. Fusese, pretindea Chiril, o întîmplare; nimic altceva decît întîmplarea!… Cît stătuse întors cu spatele, veghind bunul mers al picupului, Reta mersese şi mai departe. Chiril aşa o văzuse: stînd în picioare în mijlocul lenjeriei aruncate pe jos în dezordine, sfărîmăturile unei mari scoici de sidef, şi ea, apărînd. Venus pistruiata, arsă de soare – niciodată nu văzuse atîția pistrui pe centimetru pătrat, pe şoldurile mai albe, ferite de soare, pe sînii puțin căzuți de căldură şi ei foarte albi, reproducînd forma sutienului protector, ceea ce le dădea o neruşinată independență. Chiril înaintă un pas. Ea îl opri, întinzînd brațele cu palmele desfăcute. Sînii pendulară de energia acestei mişcări, mai mari şi mai plini decît lăsase vreodată rochia să se vadă, cu sfîrcuri violete şi puternice de mamă de trib ca dudele pe jumătate coapte, cu pata pal-trandafirie din jurul lor, cercul lunii pe secetă. Acest neînțeles gest de interdicție fu însoțit numaidecît de o înceată, meditativă, întoarcere a brațelor care se încrucişară asupra sînilor, acoperindu-i, pe cînd ochii se lăsau în jos; o statuie vie a victorioasei resemnări şi umiliri, aerul roabelor de preț vîndute în Orient. Peste cîțiva ani, după ce Reta plecase definitiv în America, la Los Angeles, Chiril primise o fotografie colorată înfățişînd-o pe ea cu noul ei bărbat, un tip grăsuț, vesel, cu copilul lor, pe marginea unei piscine de marmură, cu apa albastră, în costume de baie în decorul unui paradis tehnic (raiul tehnic american, spunea Chiril, unde tristețea omenească începe să aibă motive şi mai

adînci)… Reta arăta fericită în fotografia color. Se îngrăşase mult, dinadins parcă, să dea familiei o pondere maternă, ceva stabil, în fine. Capul îşi pierduse finețea, aerul ironic, spiritual; părul era altul şi el, tuns scurt, băieţeşte, „un păr american” din epoca *charlestonului,* complet diferit de cel pe care-l avea acum, lung, moale, roşcat, arzînd pe umerii pistruiați, lucioşi de transpirația verii. Ea făcu lucrul care îl miră cel mai mult pe Chiril. Se apropie de el, cum şedea încremenit, respectînd interdicția, şi, îmbrățişîndu-l cu o nesfîrşită grijă, fără să-l scape o clipă din ochi, îl sărută prima. El se lăsă sărutat mai întîi duios, ca un frate, apoi sărutările ei se făcură mici, din ce în ce mai mici, mai dese, mai repezi şi rele, muşcături simulate în cadența fanfarei Regimentului unu Roşiori. Dinții ei mărunți clănțăneau de o frenezie gingaşă a cruzimii, drămuită astfel, încît un timp imită, prin afinitățile cu celelalte specii ce zac adormite în noi, jocul unei feline cu puii săi şi care îşi păstrează întreagă rezerva ascunsă de forță şi de cruzime pentru adevărații duşmani. Buzele coborîră pe gît, pe pieptul cuprins în cămaşa cadrilată de vară, pe pîntecul strîns de veşnica sa curea de piele jupuită, pe genunchi, peste docul ieftin şi mototolit al pantalonilor. Îngenunchind cu spinarea arcuită, îmbrobonată de sudoare, desfăcu încet cataramele sandalelor de cîrpă, prăfuite. „Căci tu eşti stăpînul, bolborosea ea la picioarele lui, strîngîndu-l de glezne pînă la durere – tu eşti Regele… Artaxerxe… iubitul blînd şi înțelept al Esterei. Aman, tiranul, voi pieirea noastră…”

Chiril încercă să se desprindă, dar voința de jos nu-i îngădui.

„Şi Estera îşi dezbrăcă hainele cele de jale şi se îmbrăcă în cele de regină… Şi regele o prinse în brațele sale şi o mîngîie cu vorbe bune zicîndu-i: «Ce ai, Estera? Eu sînt fratele tău! Linişteşte-te… stăpînirea ne e comună.» Şi regele îşi întinse sceptrul său de aur şi Estera se apropie şi se atinse de vîrful sceptrului, iar regele îi puse sceptrul pe grumazul ei şi o sărută zicîndu-i: «Grăieşte-mi!» “

Strînsoarea mîinilor slăbi deodată: sîngele oprit reîncepu să circule liber în artere. Fanfara Regimentului de Gardă îşi terminase de mult

marşul cu un vaier triumfător de cimbale ciocnite, dar asta se auzise departe de tot, ca-n altă lume. Placa se învîrtea în gol hîrîind legănat. Brațul metalic al picupului apăsa acul prins în capcana ultimei spirale, silindu-l să descrie acelaşi şi acelaşi ocol: o mînă ce ar fi semnat îndîrjită o sentință, o iscălitură energică, definitivă. Scrîşnetul răutăcios al plăcii în tăcerea lăsată îl trezi pe Chiril făcîndu-l să se uite crispat îndărăt. El se întoarse călcînd peste sandalele de cîrpă, se apropie de aparat şi smulse ştecherul din priză.

Reta aştepta în genunchi, pe covor. Ea îl privea cu bustul înălțat, trezită ca dintr-un somn lung, întremător. Brațele ei şedeau liniştit întinse pe pulpele încordate. Părul lipit de sudoare accentua ovalul figurii de păpuşă de ceară, cu ochii negri, spirituali, extrem de atenți, strălucind de atenția fidelă, cuminte şi inteligentă a cîinilor de vînătoare urmărind mişcările stăpînilor lor: himera amabilă a unei civilizații rafinate, în care amorul e în primul rînd un ritual… Chiril se dezbrăca grăbit. Unul dintre lucrurile jenante ale unor astfel de momente e să te dezbraci pentru prima oară în fața unei femei care se uită la tine fix. Ea rămăsese încet-încet cu privirea ațintită într-un singur loc. Chiril ghici de ce, şi se ruşină. Era ca atunci, la Buzău, în Crîng, în militărie, învoit într-o duminică după-masă, cînd transilvăneanca lui striga din răsputeri prin peretele de scîndură, spre camera de alături: „tulai, Piroşka!… vină… vină de vezi!…” Reta sări în picioare, fără să se sprijine de podea, executînd înapoi un salt de gimnastă, cu trupul ei de „slăbănoagă durdulie” pe care pistruile dese, neocolind nici un loc, îl făceau şi mai despuiat, şi de piele parcă. El o prinse în brațe în plină mişcare…

Se făcuse aproape întuneric. Pe fereastra deschisă, venea şi mai decis, şi mai violent mirosul dulce, somnoros, de regina nopții. „Plata Dijmei” se cufunda treptat în umbră. În stînga, în odaia întunecoasă, pe care Reta o inspectase în fugă mai înainte, patul de nuc bătrînesc, țeapăn, larg, răcoros, îi primi gudurîndu-se la gîndul romanței împlinite pe care Octavia o cînta în gura mare în zilele cînd făcea

curățenie generală cu toate uşile şi ferestrele deschise: „Cuibuşor de nebunii!…” „Căsuța noastră, cuibuşor de nebunii, te aaaaaşteaptă ca să viiiiiii…” Tocmai refrenul ăsta prostuț îi trecuse prin cap lui Chiril în timp ce întindea în obscuritatea odăii pe patul puternic de lemn povara sa pe jumătate adormită. Diminutivul romanței disprețuind vesel orice putere sau ambiție, căutînd doar culcuşul modest al fericirii mărunte, îl ademeni întîia oară pe Chiril. S-ar fi putut să fie şi astfel. O viață mică arzînd egal şi tihnit ca o lampă cu focul discret coborît. Asta putea fi totul… Femeile dorite, învoindu-se să intre cu foşniri repezi în acest cuib veşnic de păsări active şi cîntătoare pe ramuri, dedîndu-se împerecherilor frenetice, celebrînd acel lucru sacru, mereu atacat, mereu osîndit de fățărnicia omenească… Veterinarul Octaviei (pe care Bunthe, de pildă, îl recomanda totdeauna cu multă importanță musafirilor săi din Gabroveni: „Domnul Coriolan Indrea, ardelean fără umor, doctor de patrupede şi zoolog de valoare”) făcea mereu comparații, cu brutalitatea ştiinței sale, între animalele pe care le îngrijea şi viața oamenilor. „Experiența sexuală hotărăşte totul!” exclamase el odată, în timpul unei discuții foarte animate chiar în camera în care Chiril o culcase pe Reta, ațipită – perifrazînd fără să vrea una din lozincile vremii. Pedanteria veterinară (fiul unui avocat înstărit, Indrea „căzuse” în ultimii ani de studiu la medicina umană, deşi avusese o medie excelentă) o nimerise aici, orişicît, scoțînd la iveală tabu-ul, frîna, noul obiectiv, bun de distrus şi el, în neînduplecatul mers înainte al rasei omeneşti… Cu fața lui plină de negi mici, albicioşi, cu ochelari de miop cu multe dioptrii, îndărătul cărora albul ochilor, mărit, căpăta o stranie mobilitate, dîndu-i o expresie de permanentă surpriză, curaj, frică, sfidare „, Indruț”, cum începuse să-l răsfețe Octavia, perora fumînd tot timpul, ținînd în mînă pachetul de „Specialități” în care avea totdeauna mai multe sorturi de țigări pe care îl întindea celor din jur cu reținere, părîndu-i rău, zgîrcit cum era, că oferă: „Eu am adorat în podul liceului chiloții unei servitoare analfabete atîrnați pe o

frînghie, prinşi în două cîrlige de lemn, întăriți de ger, domnule, – asta a fost icoana pubertății mele!…” Din cînd în cînd, uitîndu-se în jur, nu cumva să-l audă viitoarea soție, care umbla cu treburi prin casă. Chiril îl asculta jenat, dar aprecia franchețea viitorului său cumnat. „Toată copilăria mea – susținea Indrea, care moştenise ceva din talentul avocățesc al tatălui său – a fost obsedată de ideea împerecherii, şi ce era simplu la animale, la cîinii şi la cățelele în călduri pe care-i urmăream pe uliță, sau la taurul comunal adus cu alai la fața locului şi lăsat lîngă vaca aleasă… ce era simplu aici, vreau să zic, devenea deodată atît de complicat la oameni, – păcat, depravare, mama, tata, toți, lecturile mincinoase, bigoteria, Maica Domnului cu naşterea ei clandestină, cu oroarea creştină de sex, de păcatul biologic… Eu, domnule, – continuase astfel toată seara veterinarul – şedeam în genunchi, chiulind de la algebră, înaintea chiloților Minodorei, fata care servea la cantina internatului. Chiloții ei roz de bumbac întinşi pe frînghie, întăriți de ger. Ei bine, pînă într-o zi… ca să-ți povestesc cum am devenit eu bărbat, – deşi astea ar trebui să le spui mai întîi femeii cu care te legi pe viață, *în speță*, eu Octaviei; dar poți? Te întreb, poți să-i faci unei femei pe care o iubeşti astfel de mărturisiri? Măcar că vei trăi lîngă ea zi de zi, noapte de noapte, ceas de ceas pînă la capătul vieții!” Şi fiindcă viitoarei sale soții nu putea să-i facă asemenea confidențe, el se spovedise pînă la capăt fratelui ei. Cum o pîndise el la subsol pe coridoarele spălătoriei pe Minodora asta a lui şi cum o trîntise pe maldărul de rufe numărate; cum ea, după aceea, spusese, ca prima lui femeie: „Rănitul meu adorat! L-am rănit!…” – vorbe mai tandre, de atunci, nu mai auzise… „Căci adevărata tandrețe, *dragul meu Chiri* – (din seara aceea începuse să-i zică aşa, dînd numelui său rezonanța unui nume de dincolo de munți, ceea ce Chiril primi fără să clipească, socotind asta încă o extravaganță a fantastului veterinar) – adevărata tandrețe, ce nu se teme de cuvinte, n-o găseşti decît în popor! Mie, de atunci, nu mi-au mai plăcut decît slujnicele zdravene care îți dau ghionți şi-ți

spun măscări. *Vir abiectus*! *Pasiuni ancilare!*, domnule” – latiniza cu pedanteria lui ardelenească domnul Indrea. El mai pretindea că mai avea şi acum nopți cînd visa Olimpul lui de rufe murdare, şi că totul depindea cu cine te culci prima dată, element capital, şi care, cu siguranță, în viitor avea să fie consemnat, printre semnalmente sau bolile ce le-ai avut, în buletinul de identitate, în fişa „bio-socială”, presupunînd că atunci vor mai exista asemenea acte.

Dus de valul acestor confidențe sordide, Chiril se gîndise şi el la prima lui femeie, dar nu spusese nimic. Un zîmbet îi juca pe figură, ascultând, şi pe care viitorul său cumnat, debitîndu-şi amintirile nu tocmai respectabile, nu-l prinsese. Prima lui femeie fusese grasă şi bună, o ființă placidă, foarte albă la piele, şi a cărei gură roşie, cărnoasă, mirosea a cuişoare. O durea măseaua, şi ținea în gură un bob din planta exotică. Acea leneşă preoteasă a Venerei murmurase la sfîrşit, bătîndu-l uşurel pe spate:.. Bravo, puişor! Mult au să mai tragă de tine femeile! Tu eşti din ăia periculoşi care le spun şi poveşti…” De cîte ori mirosea a cuişoare, Chiril îşi aducea cu plăcere aminte de aceste vorbe profetice.

Încet, avînd grijă să n-o trezească pe Reta, el se duse la baie. Lăsă să răpăie peste el duşul deschis la maximum. Se bărbieri a doua oară în ziua aceea, ceea ce nu mai făcuse niciodată. Pregăti două cafele tari. Umplu două pahare cu coniac. Vişinata nu mai mergea, era prea cald. Un aer dulce, grețos, venea dinspre florile din grădină. Scoase din frigider şi un sifon rece, cu plasă. Reta, fie că pînă atunci se prefăcuse că doarme, fie că între timp se trezise, îl striga din odaia lui cu o voce slabă, revenindu-şi parcă din boală. Era ca un glas obişnuit al casei. Chiril apăru cu tratația lui. Dincolo, în salonul de zi, pendula, cu un zgomot înăbuşit de distanță, bătu majestuos ora zece. El îşi aduse aminte că ultima dată o auzise bătînd de opt, şi că la ora nouă nu se auzise nimic. Trecuseră două ceasuri, şi ora din mijloc zburase neanunțată. Vru s-o întrebe pe Reta dacă ea auzise. Renunță însă. Puse tava jos, se duse în salonul de zi, deschise capacul de sticlă ce

proteja cadranul mare al pendulei şi întoarse în jos săgeata indicatoare spre linişte, aşa cum o lăsase Octavia. Cînd se înapoie în odaie, veioza de pe noptieră, aprinsă între timp de Reta, lumina tava aşezată pe podeaua roşie, lăcuită, culoarea sîngelui de bou. Abia acum, revenind din salonul de zi plin de mireasma petuniilor şi de ecourile pendulei, desluşi un miros străin; ceva ce nu pomenise niciodată în casa doctorului Merişor, şi care nu intra nici în ideile de cochetărie ale Octaviei. Un parfum abstract, o olfacție nepămînteană, nici dulce, nici amară; ceva senin, fără vreo corespondență cu natura şi cu lumea reală. Acest miros necunoscut îl făcu să se oprească. Pe noptieră, pe care Reta îşi aşezase trusa mică de toaletă din poşeta rămasă în salon şi pe care el nu înțelegea cînd avusese timp s-o aducă în odaia unde se aflau, strălucea o sticluță, un cub de cleştar, o bucată de gheață sclipind în bătaia veiozei. Era – şi Reta silabisi clar şi răspicat ca la o lecție de limba franceză: *Lan-vin… Lan-vin* – un parfum parizian, o verişoară i-l trimisese prin bărbatu-său, cu un an în urmă, cu ocazia unei călătorii. Chiril rămăsese cîteva clipe nemişcat, savurînd unda spirituală a parfumului. Domnişoara Muşon se privea într-o oglindă de argint cu mîner, masîndu-şi obrajii ai căror pistrui se înmulțiseră pe tenul palid. El se strecură în aşternutul fierbinte, orbitor de alb, Octavia schimba zilnic aşternutul ca-n marile hoteluri, şi strînse în pumn para de lemn a veiozei. Un miros de plajă încinsă, de alge şi vietăți marine se înălță din întunericul înăbuşitor, alungînd mireasma aceea atît de pură şi de artificială, neavînd nimic comun cu viața şi cu trupurile lor. Reta dîrdîia ca-n miezul iernii, clănțănind din dinți, iubirea ei se năştea dintr-o furie sacră, necunoscută, de alt sînge, iar Chiril se lăsă pradă Esterei şi delirului. Un strigăt de triumf sau de înfrângere făcu să pîlpîie întunericul plin de scântei, şi, în acest moment, el *auzi* ora pierdută, ora ratată, dangătele pendulei risipite în urmă, sunînd ora nouă undeva, într-o firidă a memoriei, în care timpul e reversibil. Reta izbucni în plâns. Era dincolo şi de satisfacție; un sunet care ar dori să treacă de propria sa limită, dincolo de pragul

de unde nu mai e posibilă nici o vibrație… Criza aceasta dură cîteva minute bune. Ea plîngea în pernă, muşcând din fulgi printre hohote, un plâns care nu se mai termina, astfel încît Chiril se văzu nevoit s-o ducă în baie cu forța. Ținînd-o strîns în brațe, lăsă duşul să-i bată cu toată puterea. O înveli apoi într-un cearceaf, vorbindu-i, căutînd s-o readucă la rațiunea ei atît de precisă şi trează, şi astfel, înfăşurată ca o mumie rece, lăsînd să i se vadă doar părul ei roşu şi ud, lipit de țeastă, ceea ce-i schimba trăsăturile feței, aceentuîndu-i ascuțişul nasului şi urechile, simieşti, o purtă în brațe pînă în odaie şi o întinse cu multă grijă pe pat. Dădu apoi fuga la bucătărie, prepară alte cafele, amare, puse în caimac şi o picătură de rom, şi cînd se întoarse, Reta aştepta, refăcută, părînd că dormise la rînd cel puțin zece ore bune de somn. Îi dădu să bea cafeaua, pe care ea o sorbi încet cu înghițituri mici, îngândurate, în timp ce Chiril o privea de jos, stînd turceşte lîngă prima tavă cu cafelele răcite, cu sifonul şi paharele de coniac alături. O servi, bău şi el dînd pe gît coniacul din două înghițituri, pe urmă ea, pe tonul cel mai simplu, ca şi cum ar fi fost vorba de-o raită prin cartier, spusese că se pregătea să plece cu unchiul ei în America, şi… „ce-ar fi”… nu glumeşte deloc, „ce-ar fi să-l ia şi pe el!” Chiril rămăsese pironit, cu paharul în mînă. Pusese paharul jos, se ridicase în picioare, mai turnase un rînd, nezicînd nimic, mirat, foarte mirat de propunere. Reta aştepta, întrebătoare. El se aşezase în sfârşit pe marginea patului, murmurînd pe gînduri: „America, America…” cum ai invoca numele unei ființe imposibile, sau numai legendare. Ghicise cam despre ce putea fi vorba, mai auzise de astfel de cazuri, nu-i fusese greu să înțeleagă că ei doi, căsătorindu-se… Ea îi explică pe degete ceea ce el pricepuse dintr-o dată – căsătoria de formă, absolut de formă, bineînțeles, *acolo* urmând să ia o hotărâre, şi dacă între timp ar fi ieşit ceva serios, cine ştie, cu atît mai bine. Întâmplarea îi unise, mizerabil, dar îi unise. Simplitatea raționamentului ei îl dăduse peste cap pe Chiril. El bău la iuțeală şi al doilea pahar, observând, în pauza ivită, că acel coniac foarte prost şi caustic îl băuse ca apa, fără să

se mai scuture de greață. Întinzîndu-se iarăşi în pat, cu un sentiment aproape conjugal, în care se ivise acel element nou al relațiilor lor, simțise, şi asupra acestui moment avea să revină deseori mai tîrziu, cu înțelegerea sporită pe care timpul o adaugă unei idei, nu îndeajuns de cîntărită la vremea ei, aşa cum şi unui vin bine păstrat, anii îi dau tăria, noblețea necunoscută la început, că nimeni din toată lumea, în afara Octaviei, nu-i dorise poate mai din adînc binele, în felul ei, desigur, ca Reta, în noaptea aceea de vară. Scoțînd încă un suspin pe care îl eliberă în cîteva trepte rețininîndu-şi respirația, spusese, punînd mîna pe pulpa ei fierbinte şi expulzînd restul de aer: „Ce propui tu e imposibil!" Strămoşii ei ştiuseră totdeauna, şi la timp, să treacă îndărăt cîte o mare. Ursita lui era să rămîie scrib între piramide. Căci unde se arată mai clar cerul şi existența? Era vorba de o construcție, şi el, orice ar fi fost, făcea parte din teritoriul şi planul acestei construcții. O secundă se gîndi la Merfu. Încă nu intraseră în amănuntele excluderii. Se gîndi la Merfu, cum trebuie să fi arătat el pe bordul locomotivei, şi, ciudat, la Truța Floarea, curiera editurii, şi la modul cum îl caracterizase ea. Ce-i propunea Reta era cea mai uşoară soluție, rezolvarea cea mai comodă. Sînt oameni, presupuşi slabi, care se bănuiesc ei singuri a fi slabi, şi care mereu simt nevoia să-şi întărească onoarea. Chiril era unul dintre aceştia. „Trebuie să am încredere în țara mea, şopti el, în căldura nopții de iulie. Aici m-am născut, ăsta e locul meu, ce vrei?... Nu pot... n-aş putea, aş pieri... deşi motivul fidelității mele, dragă Reta – şi nu era doar un joc gramatical –, tare mă tem că se ascunde de fapt în viitorul al doilea, care se ştie că e trecutul răsturnat." Ea asculta argumentele ferindu-se să-l atingă, să-l mîngîie, întinsă în pat, izolată parcă de el, lăsîndu-i libertatea alegerii. Apăsătoare pentru Chiril fusese tocmai această lesnicioasă situație oferită, să trăiască, dacă s-ar fi învoit, într-o lume care nu era a lui şi unde această femeie stînd liniştită, neîncercînd să-l convingă, zgomotos, cu lacrimi, cum se întîmplă în astfel de clipe, se gîndise să-l ia ca spre un tărîm al făgăduinței. Tot explicînd cauzele refuzului său,

se petrecu ceea ce se petrece uneori cînd motivul real al unei decizii recurge, spre a fi şi mai grăitor, la un detaliu subiectiv, la o imagine-şoc: el îşi reaminti satisfacția, vacarmul sălii cînd fusese exclus... Bine, dar asta ar fi însemnat cum dracu' nu se gîndise pînă-atunci... *asta-nsemna... asta ar fi însemnat că ei avuseseră dreptate,* şi Chiril se enervă numai la presupunerea că ăia şi-ar fi spus mulțumiți – vedeți? n-am greşit! am ştiut noi cu cine avem de-a face, e un escroc!... Reacție ce fu atît de puternică încît, strîngîndu-se ghem deodată, cu genunchii la gură, se izbi cu capul de tăblia grea de nuc a patului bătrînesc. Reta crezuse că-l pişcase ceva, sau că vreo crampă musculară îi dăduse convulsia aceea neaşteptată şi se aplecă asupra lui îngrijorată: „Ce ai? Spune, ce ai?... Ți-e rău?..." Chiril tăcea în lumina zgîrcită a veiozei. Da, asta putea fi un argument, o motivare... O viață de om nu se cîştigă decît pe terenul unde ai fost înfrînt o dată... Ar fi fost un nenorocit; ar fi fost o zdreanță dacă n-ar fi înțeles această lege elementară. Cuvinte frumoase, care cereau însă şi fapte, mai ales fapte! Ar fi greşit grav, s-ar fi rătăcit de el însuşi, dacă s-ar fi căutat pe el însuşi în altă parte. Tărîmul lui făgăduit îi apăru, nu precis conturat; el era doar mişcare, ceva în continuă, anevoioasă mişcare, un marş lung, cu halte mici şi etape interminabile, scoțîndu-ți sufletul. Chiril îi spusese toate acestea Retei, care pur şi simplu explodase: „Ei bine, eşti cel mai sucit om de pe lume, asta e culmea! dar culmea, ştii? Am înțeles, tu crezi că o să ai satisfacția asta, să vină ăia să-ți ceară ție scuze..." Chiril o strînse cu putere la piept, mai mult ca să-i înăbuşe vehemența; lipindu-şi gura de urechea ei moale şi ascuțită, de maimuță, singura parte a trupului imperfectă, neisprăvită, neglijența unei capodopere, îi cîntă fals, ca un om cherchelit: „Uite dealul... uite viaaa... Papistaşo! — o zgîlțîi el – unealta Vaticanului!" Cuvinte ce avură efectul unei gîdilituri. Reta rîdea rostogolindu-se nebuneşte spre peretele acoperit de o scoarță oltenească aspră cu omuleți geometrici, stînd țepeni în rînduri drepte, apoi, repetînd mişcarea, reveni val-vîrtej la loc, în mijlocul patului

larg şi, cînd se lovi de trupul lui Chiril, strigă una după alta: „Menşevicule care te tîrîi în coada maselor! Oportunistule jalnic, care ai sfidat comisia!… care eşti de acord cu desfiinţarea exploatării omului de către om, dar nu eşti de acord cu… cu…” – se îneca de rîs – … cu ce zicea el că nu este de acord?…

Nu-şi mai aducea aminte. Chiril amuţise. Erau caracterizările comisiei. Gluma se întoarse împotriva lui. „Un oportunist sfidînd propriul său mijloc posibil de parvenire, o contradicţie totală în termeni!” apreciase marele Cavadia aflînd de împrejurările excluderii, iar Chiril îşi aminti acum tocmai această inteligentă, ocrotitoare observaţie a prietenului său, recurgînd la ea ca la un balsam alinător.

Criza părea că trecuse cu totul. Dovadă – umorul care reintra în drepturi. Şi nu credem noi oare că ne despărţim de trecut rîzînd?… Aşa cum, şi de supărări, unii se aruncă în frenezia amorului, aliatul de nădejde al vieţii. Cele mai nebuneşti aventuri au loc, după abecedarul ştiinţei sufletului, în împrejurări în care existenţa noastră este pusă în primejdie, sau în clipe de mari deprimări. De pildă, noaptea de dragoste dezlănţuită sub un bombardament năprasnic al aviaţiei americane, cînd în garsoniera unui bărbat a dat buzna o cîntăreaţă de operă ce locuia la un etaj de deasupra şi pe care nici n-o cunoscuse măcar înainte, personal; ea a venit îngrozită, a sunat la nimereală la uşa lui, cerînd protecţie, şi „ca să vezi ce-a ieşit din spaima aceasta!” – comenta un specialist. Sau, tot după el: excesul de virilitate cauzat de înmormîntări, tragedii, catastrofe, cînd viaţa, alarmată, se pune îndată pe lucru, biciuită de gîndul pieirii posibile, încercînd să se opună, să ia o revanşă… Astfel, văduva tînără, plînsă şi neconsolată, în timpul slujbei din capelă, sedusă de privirile focoase aruncate peste sicriul unde şedea întins răposatul, de un bun amic al familiei…

Suceli ale sufletului omenesc invocate spre a aşeza pasiunea Esterei într-un context inteligibil. Reieşea că şi reacţiile Retei din noaptea aceea fierbinte de vară, criza ei erotică, aveau dedesubt

panica unei catastrofe. Perfect. Şi?… Chiril explica: şi aici, ca şi în partea trează şi logică a conştiinței, vîrtejul era spovedania pînă la rădăcina lucrurilor. Verificarea devenise axul obsesiei în jurul căruia se rotea totul. Nu tăia el prea mult firul în patru?… Nu avea tendința, suspicios cum devenise cu timpul, – ceea ce a fost maladia epocii, pe care generațiile următoare nu aveau cum s-o mai priceapă – de a îngrămădi în jurul fiecărui lucru lămuriri disproporționate, nu cumva în conştiință să rămînă vreun ungher nu îndeajuns de bine luminat şi care ar fi putut fi arătat cu degetul? Exorcismul fanatic, născocind demoni cît mai şireți şi mai bine ascunşi, ce trebuiau izgoniți, supuşi judecății publice, culmina cu acea frază de epocă pe care o rostise cu patimă într-o şedință încordată fata unui fost mare negustor de coloniale şi delicatese: „… şi să nu uităm, tovarăşi, să nu uităm nici un moment că principialitatea începe de la bideu!” Puritani în vorbe, găsindu-şi unul altuia grele păcate, gata să se îmbrace cu discursuri exaltate pentru o lume nouă. O, dar măcar să fi fost aşa! Măcar acea maladie trecătoare să fi fost cu adevărat curățenia morală, simplitatea…

Cît tăcuseră, Chiril întorsese veioza în aşa fel, încît ei doi să rămînă feriți, într-un întuneric odihnitor. Lampa bătea acum covorul persan întins pe jos şi care înfățişa un Arbore al vieții, pe ale cărui ramuri şedeau cățărate o turmă de animale fantastice, nesemănînd cu nimic din ce a creat natura. Nişte jivine cu ochi ficşi, umani, ațîțați de curiozitate, privind ceva ce se petrecea dincolo de orişice orizont. În acelaşi rotocol larg de lumină intrau şi cele două tăvi depuse pe covor, paharele golite şi sifonul albastru cu plasă, restul pierzîndu-se în umbră. Doar pe uşa dată de perete se strecura de pe coridor o licărire slabă venind dinspre salonul de zi cu ferestrele deschise către grădina excentrică a doctorului Merişor.

Oricîtă inteligență, umor, ironie, oricîte lămuriri s-ar fi cheltuit în jurul acelei întîmplări ce-i împinsese unul spre altul, făcîndu-i să se alăture, să stea cum stăteau ei acum, cu ochii deschişi în întunericul

aceleiaşi odăi, ceva rezista, neclintit, ca un colţ de stîncă, indiferent la bătaia talazurilor. Gîndul că erau totuşi vinovaţi; senzaţia unui păcat, ale cărui consecinţe ei nu le măsuraseră. Cu şapte ani mai tîrziu, în ultima lor plimbare mai lungă, făcută noaptea pe cheiul Dîmboviţei, Brummer găsise în mod surprinzător formula şi, speriat el însuşi parcă de îndrăzneala ei, i-o comunicase pe loc lui Chiril : „păcatul originar devenit politică de stat!" Conştiinţa tulbure a unei greşeli oricînd posibile, şi care ne terorizează şi pe care secolele de obscurantism au speculat-o. Întreţinînd-o vie, cu bună ştiinţă, spre dominarea indivizilor. Or, bătrînul Brummer vedea sursa libertăţii omeneşti tocmai în eroare — „eroarea sacră", cum spunea el, în greşeală, în acest „păcat neliniştitor", dar care însemna pentru om începutul adevăratei lui ere libere şi creatoare. Asta o spunea, ca un veritabil avocat al cauzei tuturor păcătoşilor, anticarul. Dar Luisa?… Dar Spuderca…? Nu trebuiau şi ei înţeleşi în numele acestor „erori sacre"?… Nu făcuseră ce făcuseră pentru un principiu, greşit înţeles, dar totuşi principiu?… În formula lui Brummer nu încăpea chiar totul, şi în nici un caz infamia deliberată. Aici un rol moral de prim ordin îl juca intenţia, buna intenţie, răul fiind scuzat eventual de convingerea senină a conştiinţei că lucra pentru promovarea binelui. Demascîndu-şi prietenii la cîteva ore numai după „încheierea mîrşavei înţelegeri", cum se exprimase Spuderca făcîndu-şi autocritica, şi cerînd să i se aplice cea mai severă sancţiune pentru că se lăsase tîrît în această acţiune din cauza unei slăbiciuni de caracter datorate originii sale sociale nesănătoase, cei de faţă rămăseseră cu gura căscată. Din cele relatate, reieşea că „ideea repetiţiei" în vederea verificării fusese a lui, a lui Spuderca. Bilete scrise în grabă circulau din om în om la masa comisiei. O hîrtiuţă se trimisese şi din sală, din rîndul întîi. Uluirea provocată de revelările lui Spuderca, raţiona acum Chiril, avînd-o lîngă el pe eroina întâmplării, care atunci leşinase, iscîndu-se altă zăpăceală, cine să aducă apă – şi atunci intervenise Truţa, care se repezise la prezidiu, luînd una din carafele

pline cu apă, fără să mai țină cont de nimic, turnîndu-i Retei o jumătate de cană peste față, făcînd-o să-şi revină – se explica în bună măsură şi prin faptul că o asemenea răzgîndire, mustrare de cuget sau regăsire a principialității cere de obicei un anumit timp. Or, Spuderca demascase un „acord” despre a cărui simbolică cerneală s-ar fi putut spune în termeni de cancelarie că nici nu se uscase. La şapte dimineața plecaseră împreună de acasă, tustrei, perfect înțeleşi, după o noapte întreagă de discuții, iar la zece şi ceva, în aceeaşi zi, urmase lovitura de teatru. Un om al legii, presupunînd că i s-ar fi încredințat un astfel de caz cu urmări penale, s-ar fi mirat de procedeul acuzatorului. Punînd ipoteza că acesta era un om sincer şi principial, rămînea întrebarea de ce totuşi el se pretase, numai cu cîteva ceasuri înainte, la un lucru atît de neonest, cum fusese „repetiția”. O fulgerătoare reacție a conştiinței şoptindu-i în ultima clipă că făcuse un rău?… Dar asta ar fi însemnat într-a- devăr o labilitate de caracter cu totul neobişnuită, constituind un temei bun pentru a nu avea niciodată o încredere fermă în linia generală de conduită a unui asemenea ins. Un om lucid şi cu minte ageră, un Cato al principiilor sănătoase l-ar fi exclus în primul rînd din partid pe Spuderca. Sau poate acuzatorul țintea ceva, urmărind un joc politic foarte încurcat, ale cărui ițe numai el le-ar fi cunoscut?… Iarăşi se punea întrebarea ce foloase ar fi tras el doborînd dintr-o lovitură doi oameni a căror situație politică nici măcar nu însemna cine ştie ce. Astfel de lucrături se fac, s-au făcut totdeauna în istorie în contra unor adversari importanți, care, distruşi, lăsau gol un loc rîvnit sau de acuzatorul propriu-zis, sau de grupul din care acesta făcea parte, fiind eventual numai unealta lor. Sigură aici era doar ura, pe care Reta nu şi-o putea explica în nici un fel. Totul i se păruse atunci o nebunie. Cu bărbatul ei, dimpotrivă, Spuderca fusese chiar bun amic. Chiril tatona cu grijă în toate direcțiile, neuitîndu-le nici pe cele simple în aparență… Nu cumva Spuderca îi făcuse curte? — ceea ce ar fi fost normal față de o femeie atît de frumoasă… Nu cumva ea îl respinsese într-un mod

care să-i fi rănit grav amorul propriu?… Mari bărbați de stat din trecut au lansat acțiuni catastrofale pentru popoarele lor numai fiindcă într-o anumită împrejurare fuseseră lipsiți de această satisfacție naturală. Spuderca îi făcuse avansuri, ce-i drept, dar asta ea o luase ca pe o glumă, ținînd seama de faptul că era prieten bun cu bărbatu-său, – un mic omagiu, acolo, cuvenit oricări femei, ca să te achiți, să-i faci o plăcere, însă numai atît. Membrii comisiei erau numai ochi şi urechi, Chiril observase acest amănunt încă de atunci: toți oamenii aceia de treabă, care aveau neveste, familii numeroase, neamuri, prieteni, în tovărăşia cărora beau bere acasă, vorbind, depănînd amintiri din copilărie, din şcoală, armată, război, tresăriseră, izbiți de purtarea acelui ins ce-şi înfunda prietenii cu atîta uşurință. Fusese o reacție necontrolată. Cea mai sinceră, poate, determinată de respectul vechi datorat legilor nescrise ale prieteniei şi pe care oamenii de cartier cu căsuțele lor sprijinite unele într-altele, cu întîmplările vieții trăite în comun, întrajutorările în clipele grele, s-au bazat totdeauna. Aşa ceva ei nu mai pomeniseră. Morala lor simplă şi sănătoasă n-ar fi admis un asemenea lucru. Asta durase însă foarte puțin. După cîteva minute, cînd Reta îşi revenise şi totul reintrase în ordine, Chiril nu mai desluşi pe fețele lor nimic. Ştia ea cum se numeau cei nouă membri ai comisiei? îşi mai aducea aminte?… Reta nu-şi mai amintea nici măcar cum arătau la față. Şi-atunci, el, cu precizia pe care memoria o păstrează pentru amănuntele ce ne privesc numai pe noi şi de care a depins sau depinde viața noastră într-o anumită împrejurare imposibil de uitat, îi numi pe rînd începînd cu Merfu Grigore – preşedintele, preciză – cel din mijloc, cu bărbia opărită, lucioasă, pe care nu creştea barba, un accident de muncă probabil, şi îi înşiră unul cîte unul, pe toți. Apelul strigat, cu mici pauze, reînvie masa prezidiului, un pic înălțată deasupra sălii, atît cît să inspire respect. Chiril îi contemplă în memorie imaginea, un timp, cu înțelegerea pe care trebuie s-o ai față de o fotografie neretuşată. Sigur, cei nouă inşi reprezentau în acel

moment partidul; dar ei nu erau, nu puteau să fie partidul. Erau doar nouă oameni, şi-atît; cu biografiile lor concrete şi cu firile lor, fiecare cum apucase pînă atunci să trăiască. Nouă oameni numai, din şirul lung, răbdător şi decis. S-ar fi putut spune cîte ceva pe seama pregătirii acestor nouă. O anume lipsă de cultură în pragul preluării puterii. O gîndire împrumutată, obsedată de ideea de a nu greşi, în absența unei cunoaşteri vii şi profunde, exact ca-n gluma în care, vrînd să arăți pe unul, spre a fi mai sigur, dobori, în preajma lui, zece. Excese pe care Chiril, cu simpatia mai veche ce o avea pentru toți oamenii cu meserii concrete, era gata să le treacă cu vederea. Discernămîntul, cultul legii cereau o ştiință, încă neacumulată. El mai zicea: să distrugi este uşor, mai ales cînd ai suferit. Mai greu este să construieşti lumea dreaptă pe care o visaseră toți. Aşa gîndea Chiril: un mic intelectual, un mic umanist care pînă atunci stătuse cuminte în banca lui. Dar simpatia aceea a lui pentru oamenii oneşti care lucrau şi care asigurau, prin frămîntările istoriei, legătura înțeleaptă cu natura, cu o anumită idee a lor, sigură, despre om şi omenie avea o explicație sentimentală. Bunicul său dinspre mamă fusese dulgher. Un om dintr-o bucată. El muncise toată viața şi se pregătise de moarte din timp, ca şi cum moartea asta, pentru un ins care robotise, de cînd se ştia, ar fi fost tot un fel de treabă, o angajare, o trecere spre un loc unde mai rămînea de făcut cîte ceva, gospodăreşte. Chiril îl văzuse în vacanțele copilăriei, undeva într-un sat din Muscel, lucrînd cu rindeaua, fierăstrăul şi cu acel instrument ce părea o jucărie avînd în lichidul închis în el o bulă de aer jucăuşă, şi care te făcea totdeauna să descoperi, orice ai fi măsurat, linia dreaptă. Bătrînul avea fața veşnic albă de rumeguş. Fluturi de talaş purta şi în păr şi pe umerii lui robuşti. Chiril îl privea fermecat. Mai tîrziu, fiul doctorului Merişor avea să deducă:

Moartea îi sperie doar pe cei ce au mîinile neocupate.

Bunicu-său acesta al lui, la şaptezeci de ani, îşi făcuse singur sicriul, pe care-l ținea în pod umplut cu boabe de fasole. El îşi dusese într-o zi

sus în pod nepotul, să i-l arate, şi amîndoi stătuseră, vorbind, pe capacul lui solid, scîrțîind ca o mobilă veche, uscată de trecerea vremii. Lemn de stejar negeluit, nevopsit! Dincolo, zicea dulgherul, trebuia să te înfățişezi fără lux, fără mofturi şi cît mai curat.

Capitolul V

RETA SE ÎNCĂPĂȚÎNASE SĂ FIE SINCERĂ PÎNĂ LA capăt. Cavadia avea în această privință o vorbă a lui: un om care pierde este un om care nu respectă jocul. Asta se putea întîmpla fie din onestitate, fie numai din naivitate.

Atît în noaptea premergătoare, cît şi a doua zi, în plină şedință, cînd partida şi-aşa era pierdută, noua prietenă a lui Chiril încercase să arate că în catolicismul ei din adolescență nu existase nici o urmă de misticism, prezentîndu-l ca pe o filozofie laică aproape, ce urmărea binele practic al omenirii modeste, muncitoare, chiar dacă mijloacele ei de transformare a lumii erau, bineînțeles, idealiste. Totuşi, ea *contribuia* – acest cuvînt îl repetase de cîteva ori – „la cauza milenară a umanității şi civilizației ei".

„Confuzii mari!" conchidea acum Chiril, refăcînd cu Reta acasă, asemeni unui maestru de şah, partida pierdută. Ea spusese atunci, printre altele, stîrnind un murmur lung de dezaprobare în sală: „progresul, poetic vorbind, fireşte, înlocuieşte lumea de dincolo", – vrînd să arate că materialismul istoric nu putea să ignore aspirația oamenilor din epocile îndepărtate de a găsi un loc ideal unde principiile dreptății şi valorile morale ale vieții să se realizeze într-un sistem echitabil. Prin socializare, cu alte cuvinte, progresul material şi spiritual înfăptuia dezideratul acelei lumi, visată de atîta vreme şi echitabilă cu cei sărmani, cu toți umiliții, ceea ce, în esență, adăugase ea, corespundea, ca aspirație morală, luată în general, idealului societății comuniste viitoare. „Eu am combătut aceste idei retrograde

şi mistice!” – strigase Spuderca ridicîndu-se numai cu un umăr, undeva în faţă, izolîndu-se între timp de scaunele pe care şedeau Reta şi bărbatul ei, Cornel Greceanu, şi înaintînd spre rândurile ce rămîn de obicei goale şi în care iau loc fără să le pese numai cei cu conştiinţa curată. Preşedintele comisiei remarcase cu subînţeles: „Vrei să spui că la *repetiţia voastră,* şi accentuase ultimele două cuvinte, ai încercat să-i atragi atenţia că această atitudine nu ar fi pus-o într-o lumină justă, principială, pe tovarăşa în cauză, care aşa n-ar fi ieşit cu faţa curată…” Spuderca se ridicase de astă dată în picioare, apărîndu-se: „Eu de la început n-am fost de acord (ceea ce, pînă la un punct, era perfect adevărat), eu am arătat în mod principial…” Preşedintele Merfu, cu bărbia lui lucioasă pe care nu mai creştea nici un fir de păr, zîmbise, uitîndu-se în dreapta şi în stînga la ceilalţi membri ai comisiei, care ascultau fără să clipească, apoi încheiase: „Dacă nu ai fost de acord cu o astfel de atitudine neprincipială – şi dumneata ai mărturisit că n-ai fost de acord nici înainte, fiindcă eraţi prieteni şi discutaţi toate aceste lucruri între voi, nu?… Ei, atunci, de ce ai mai participat la repetiţie? Ai vrut oare să le deschizi ochii în ultimul moment, în ceasul, cum ar spune, ca o bună creştină, tovarăşa Muşon, al doisprezecelea?” – şi Merfu se uită din nou în lături spre membrii comisiei, care de astă dată surîse de la un cap la altul. Spuderca rămăsese în picioare, încurcat. „Da, e adevărat… bîiguise el… eu am crezut că pot s-o conving pe tovarăşa Muşon să se poarte deschis, sincer, şi să ia atitudine aici, în faţa tovarăşilor şi a comisiei, împotriva religiei la care a aderat din motive… din motive pe care nu le cunosc. Eu aşa am crezut, cum aţi spus şi dumneavoastră, şi zîmbise, întorcîndu-se spre restul sălii, zîmbet care, în mişcarea aceasta de întoarcere silită, celor aşezaţi în ultimele rînduri le păru o grimasă plină de regret… şi eu crezusem că măcar în ceasul al doisprezecelea…”… „Un moment! îmi daţi voie?” ridică braţul unul din membrii comisiei, şi acela era – Chiril îi reţinuse figura – fostul frizer cu darul vorbirii, cel care la acuzaţia Luisei avea să exclame

mirat: „Cum, tovarăşul mănîncă seminţe la *Cursul scurt*!? De ce?…" El îl întrebă pe Spuderca de ce nu dăduse totul în vileag mai dinainte, şi aşteptase anume şedinţa de verificare. Ce interes avusese el să dea totul pe faţă *abia acum* şi, subliniind şi el ultimele două cuvinte, cum făcea preşedintele cînd voia să sugereze ceva fără a spune lucrurilor pe nume, se aşeză jos, căpătînd din partea lui Merfu o aprobare morocănoasă. Spuderca nu mai ştiuse ce să răspundă. Amintise ceva despre slăbiciunile lui de intelectual format la şcoala burgheză, de „obiectivismul" primejdios ce-l făcuse să amîne darea pe faţă a acelor jalnice confuzii; în cele din urmă însă, făcîndu-şi un examen riguros al conştiinţei, îşi luase inima în dinţi mărturisind totul, chiar dacă asta ar fi putut da naştere acum anumitor întrebări, îndreptăţite, cum fusese de pildă întrebarea tovarăşului (şi-l numi pe fostul frizer) pe care îl stimează, dar căruia alt răspuns nu poate să-i dea decît acela dictat de conştiinţa sa de comunist, în sensul că mai bine este să treci, curajos, oricît de tîrziu, de partea adevărului şi a principialităţii revoluţionare intransigente, decît să rămîi robul unor scrupule, unor mici şovăieli, de asemeni burgheze şi pline de condamnabile prejudecăţi, cu toate că el e gata să primească în mod disciplinat orice sancţiune, oricît de aspră…

Reta, care în tot acest timp rămăsese în picioare, complet uitată, nu mai scosese o vorbă. „Unde am rămas?" – întrebă Merfu, părînd a se trezi din cine ştie ce gînduri ale lui ce nu aveau nimic comun cu ce se vorbea. Rotindu-şi ochii prin sală, o văzu, în picioare, pe tovărăşica aia nemaipomenită… „La lumea de dincolo!" strigase între timp cineva din sală. „Da, acolo rămăsesem! — aprobase Merfu. Crezi în lumea de dincolo, tovarăşă Muşon?" întrebă el, privind-o cu atenţie şi împreunîndu-şi mîinile grele şi mari pe masa drapată în roşu. Reta răspunse: „Vă rog să mă iertaţi, dar nu-i vorba despre asta, n-am fost înţeleasă…" cuvinte politicoase, dar spuse pe un ton înţepat. „Cum nu v-am înţeles?" se miră preşedintele, şi făcu o pauză, întorcînd capul spre comisia pe care o conducea. Crezînd că

se ivise o dificultate, un cunoscut gazetar mai bătrîior, căruia nu-i venise rîndul, se ridică de undeva din mijlocul sălii şi interveni lămuritor, fără a cere cuvîntul. „Noi, comuniştii, o viaţă avem, nu? — viaţa de aici de pe pămînt pe care vrem s-o facem cît mai frumoasă, dar nu pentru duşmani, duşmanilor noi le facem şi le vom face viaţa cît mai grea şi mai amară, fiindcă sînt duşmanii poporului. Dar noi, comuniştii, credem numai şi numai în viaţa de pe pămînt şi pentru binele ei luptăm, pentru pace, bunăstare…" Merfu avu un gest de liniştire, întinzîndu-şi deasupra mesei amîndouă braţele deodată. „Dar crede în Dumnezeu? nu se lăsă gazetarul. Crede în viaţa de dincolo? Aici s-a spus, şi tovarăşa încă nu a negat, că această domnişoară este catolică. Să spună da sau nu! Crede?… Crede??!…" Vîntul se întorsese şi acum bătea cu putere din sală. Reta tăcuse, palidă. Chiril spunea că în acel moment de paloare extremă, văzuse – aşa cum fiece om, în clipele cele mai grele ale vieţii lui, poartă pe faţă propria sa mască mortuară, anticipată –, văzuse cu toată precizia cum ar fi arătat ea neînsufleţită, liniile chipului tras, emaciat, adăugînd surîsului morţii fluturarea unui dispreţ superior. „Ascultă, papistaşo, o strînse el de umeri, încercînd s-o apropie, n-am văzut fiinţă care să meargă mai cu avînt spre prăpastie…" Umărul său percepu senzaţia a ceva fierbinte. Reta plîngea încetişor. Chiril o îmbrăţişă ca pe o soră nefericită. „Şi pe urmă… tu… bîigui ea plîngînd în pernă… te-ai ridicat… şi… ai spus…"

Ce spusese? Chiar! Ce spusese el atunci? Sărind în ajutorul unui înecat, se dusese cu el cu tot la fund. Deznădăjduită scufundare! Neputinţa de a ieşi din încleştarea conştiinţei îl împingea să refuze linia de plutire, oricît l-ar fi îndemnat s-o accepte sănătosul instinct al supravieţuirii. Era ca o demisie dintr-o existenţă ce te contrazice la tot pasul, împotriva căreia trebuia să lupţi orbeşte, astfel încît prea puţin ţi-ar mai fi rămas de trăit, văzînd clar ce trebuia trăit, între o bătălie şi alta. Măcar nu se îneca singur!… Dulcele înec împreună… Asta să-şi fi zis?… Tot ce e posibil ca asta să-i fi dat şi curajul. Atunci,

într-adevăr, el se ridicase şi ceruse cuvîntul spre mirarea tuturor. Merfu aprobase imediat crezînd că intervenția vorbitorului avea să aducă ceva nou. Era bine să ia cît mai mulți cuvîntul. Asta ar fi dat concluziilor finale mai multă greutate. Sala, plină pînă la refuz, cu atenția încordată, părea că stă la pîndă. Ridicîndu-se, Chiril   întîlni privirea lui Merfu, care condusese pînă atunci şedința părinteşte, sfătuindu-se cînd şi cînd din ochi cu ceilalți membri ai comisiei, ce se grăbeau totdeauna să încuviințeze aplecîndu-se peste masă, spre mijlocul ei, ocupat de şeful dezbaterilor, şi bucurîndu-se vizibil ori de cîte ori li se cerea avizul. Pentru un fost mecanic de locomotivă, cum era Merfu, grija aceasta a lui de a se sfătui democratic cu cei din jur era impunătoare. Ar fi putut fi, cum era la unii, o fățărnicie; stratagema unui demagog, neschițînd nici un pas fără a-şi trăda omeneasca sa slăbiciune de a nu fi în stare să ia o decizie singur, – fraților, ajutați-mă, dacă voi nu mă ajutați, nu pot să fac nimic!… Dar nu, nesiguranța lui Merfu era reală şi tendința lui de a căpăta sprijinul comisiei avea un fond sincer. Ce făcea să pară fals şi studiat spiritul său democratic de lucru era amorțeala comisiei răsfrîngîndu-se asupră-i în mod dezavantajos. Un caracter puternic într-un grup de caractere slabe nu poate la un moment dat să nu se molipsească de inconsistența acestora, în aşa fel încît unele reacții ale sale să nu producă o impresie exterioară falsă, străină de natura lui. Neîntîlnind rezistența nici unei firi mai îndrăznețe, înzestrată cu puterea de a gîndi critic, deprinderea preşedintelui de a se sfătui cu ai săi, pentru a nu greşi cumva, părea o slăbiciune. Un porumbel de gheață scînteietor plana pe creştetele celorlalți. În loc de flăcări, ei purtau deasupra semne reci de întrebare. Merfu, cinstitul Merfu îl îndemna să ia cuvîntul… „Hai tovarăşe Merişor, curaj, te ascultăm, dă-i drumul!…” Chiril   nu era omul care să aibă îndreptățirea de a emite păreri tăioase. Totuşi, lui puteai să-i acorzi cel puțin însuşirea de a recunoaşte ce putea fi omenesc într-un om. Merfu, da, era, putea să fie un om… Noul vorbitor mărturisi mai întîi că nu cunoştea

împrejurările în care cei trei avuseseră ideea, „repetiției” lor, în afara celor arătate în şedință, dar că, din cele auzite, în primul rînd atrăgea luarea-aminte comportarea foarte ciudată a tovarăşului Spuderca, cu toate că „demascarea” lui – cuvînt înaintea căruia şovăise, punîndu-l cu repulsie între ghilimele, joc ce nu le scăpă celor din sală – ar fi putut fi interpretată ca un act de principialitate, după cum afirmase el însuşi în intervenția sa polemică şi nedisciplinată, cînd o întrerupsese pe vorbitoare, fără a cere permisiunea comisiei. Chiril nu avea faima unui bătăios şi nici a unui spirit avocățesc plin de chichițe. Cu atît mai mult tonul său, şi violent, şi pedant în modul cum articula frazele, îi surprinse pe cei ce-l cunoşteau. La furie vezi mai bine, şi corect, lucrurile. Cînd era furios, ceea ce nu i se întîmpla des, Chiril devenea mai clar, mai elocvent şi convingător, el care de obicei avea un debit verbal destul de stins şi de încîlcit – monologul interior al unuia ce ar fi gîndit întruna cu glas tare. Acum, dimpotrivă, vocea lui devenise sigură şi tranşantă în vorbire, ca şi cum pe neaşteptate i s-ar fi scos un căluş. Sala îl asculta înmărmurită. Ce muscă-l pişcase? Unde voia să ajungă? Era prieten cumva cu fata aia frumoasă căreia unii îi ziceau în glumă Şoşon? În tăcerea adîncă lipsită deodată de aer, cîțiva tuşiră nervos, ca la un concert spectatorii profitînd de scurta pauză muzicală de trecere de la o parte a simfoniei la alta. Însuşi preşedintele Merfu făcu un efort suplimentar de concentrare, ca niciodată pînă atunci, strîngînd uşor din fălci şi rezemîndu-se cu tot spatele său masiv, de om care trăise mai mult în picioare, de speteaza scaunului ce scîrțîi puternic în liniştea lăsată. Mîinile, pe care şi le ținuse aproape tot timpul împreunate pe masă, acum şi le întinsese paralel, cu pumnii strînşi tronînd parcă independenți, separați de el ca nişte obiecte. Orbitele umbroase, profunde, ale ochilor adăposteau o atenție sporită pe care Chiril o resimți de departe ca pe o sursă tăcută de energie. Acest om – înregistrase el, vorbind, cu capacitatea secretă a intelectului său de a lucra în dublă partidă, făcînd în subsolul activ şi febril al gîndirii observații imposibil de dat pe față, –

putea să fie un om simpatic. Apoi şi îndemnul lui bonom, popular „... curaj, tovarăşe Merişor, dă-i drumul!”... „Sub masca principialității lesne de proclamat în şedințe, aşadar, tovarăşul Spuderca comisese pur şi simplu o delațiune, ca sicofanții Atenei care îşi cîştigau viața pîrîndu-i pe amărîții hoți de smochine...” „Protestez! — îi tăiase vorba cu vehemență Spuderca, ridicîndu-se de astă dată drept în picioare, nu numai cu un umăr ca la prima întrerupere – tovarăşul Merişor, dacă pot să-i spun tovarăş, e un idealist confuz şi un cosmopolit. Numai exemplul pe care l-a dat! *Domnul* Merişor ne instruieşte cu pilde din filozofia idealistă!...” Merfu îl poftise făcînd un gest cu palma în jos să ia loc. Să aştepte tovarăşul Spuderca, să aibă răbdare, îi vine şi lui rîndul, să ceară cuvîntul şi i se va da şi lui cuvîntul, toată lumea are dreptul să participe la discuții, dar vorbitorul nu terminase încă ce avea de spus – după leşinul ei, Reta părea complet scoasă din competiție. „Să ne referim la tovarăşa Muşon, să nu ne îndepărtăm de la subiect”, îi pusese el în vedere lui Chiril, care încuviințase liniştit, controlîndu-şi respirația – nici nu avea cum să se îndepărteze de la subiect, el se afla chiar în miezul subiectului. Reluîndu-şi expunerea, revenise îndărătnic la procedeul lui Spuderca, încercînd să-l explice, să-i arate resortul moral dubios: de la un delator – precizase uitîn- du-se drept în ochii lui Merfu – poți să te aştepți la orice, chiar şi să trădeze a doua zi, fără a clipi, cauza pentru care cu o zi în urmă făcuse impresia că luptă cu devotament! Era culmea. Aşa ceva nu se mai spusese pînă atunci în nici o şedință. Sala părea contrariată de întorsătura pe care o luase polemica celor doi. Spuderca sesiză situația şi se ridică din nou enervat în picioare. „Asta e delațiune? — strigă el. Delator e acela care e credincios partidului? care îşi deschide inima şi sufletul înaintea partidului? care combate, care arată cu degetul pe duşmanul de clasă?”, perioadă retorică rostită cu o repeziciune de necrezut. Chiril replicase sec: „Dar azi-noapte, fiindcă repetiția a avut loc chiar azi-noapte, nu? nu erai gata să închei un pact cu acest duşman

de clasă pe care acum îl arăţi cu degetul, după nici douăzeci şi patru de ore? Atunci de ce ai mai participat la înscenarea asta, vreau să ştiu", insistă cu siguranţa diabolică dobîndită sub efectul furiei, nemaiţinînd cont de cei din sală şi nici de comisie, adresîndu-se numai adversarului său, peste capul tuturor. Violenţa duelului îi dezorientase pe toţi, şi pe conducătorul dezbaterilor, care din cauza aceasta întîrzie un timp înainte de a interveni energic, obligîndu-l pe Spuderca să se aşeze din nou şi făcîndu-i apoi încruntat lui Chiril un semn cu mîna, ca un arbitru de box ce indică reluarea unei lupte care se duce nu tocmai în limitele regulamentului. Unul dintre membrii comisiei, cel ce şedea în dreapta preşedintelui, se aplecă la urechea acestuia şi îi şopti ceva. Merfu clătină din cap de cîteva ori. Chiril ghici imediat că cei doi îi dădeau lui dreptate, şi prinse curaj. Da, tovarăşa Muşon greşise. El n-o cunoştea bine, dar din cele relatate în şedinţă, reieşea că avea caracter, măcar acest lucru tovarăşul Spuderca, care de la o zi la alta îşi schimba punctul de vedere, nu putea să-l conteste. Vorbitorul făcuse aici o pauză involuntară, crezînd că adversarul său îl va întrerupe iarăşi cu vehemenţă, dar, fapt curios, acesta se abţinu.

„Primise un bilet între timp, tu n-ai observat, – îi explică Reta – i-l trimisese Derdeicea de la raion, sînt prieteni, unii din ardelenii ăştia din generaţia veche au administraţia în sînge, cum au comerţul oltenii – administraţie, birocraţie chezaro-crăiască. Tu, în schimb, regăţean, eşti Mitică-fără- pată-şi-fără-reproş!" şi îl sărută pe întuneric. Îşi revenise. Chiril continuă să refacă mutările partidei.

Tovarăşa Muşon declarase că ar fi fost nesinceră în faţa partidului dacă s-ar fi lepădat formal în şedinţă de o credinţă care în adolescenţă o formase, ajutînd-o să ducă o viaţă morală riguroasă şi corectă şi căreia îi rămăsese datoare în conştiinţa ei. Nu putea să treacă uşor peste acest lucru, ar fi fost necinstit, şi pentru ea şi pentru părerea ce o avea despre partid ca despre o organizaţie ce n-ar fi admis în rîndurile ei un om care se joacă cu propria lui conştiinţă, acceptînd un lucru

înainte de a fi profund convins că e bine să fie aşa şi nu altfel. Un ins care nu renunţă formal la ce a crezut el o dată – perora Chiril în faţa comisiei din ce în ce mai nedumerite – un ins care nu ţine seama de circumstanţe şi conjuncturi, ci de etica de bază a unei revoluţii hotărîte, odată cu făurirea unei societăţi noi, să modifice şi esenţialul, tocmai ceea ce relaţia de la stăpîn la rob desfigurase în om, caracterul omului, adică — paranteză din care vorbitorul ieşi ca un înotător temerar, doar capul mai văzîndu-i-se undeva departe la linia orizontului… — un astfel de ins, luînd foarte în serios problemele de conştiinţă, înseamnă că e capabil de un ataşament profund. Dacă acest ins a avut neşansa să se rătăcească într-o direcţie falsă, în suflet el va păstra, oricum, resursele unui real devotament cînd va regăsi calea adevărată, şi asta uneori cu mai multă decizie decît unul ce ar crede în ceva lesne, din capul locului şi fără o cunoaştere profundă a motivelor adeziunii sale. Acesta se numeşte, după mine, caracter! repetase Chiril cu mîndrie, el însuşi rătăcit, simţind vag în timp oe vorbea astfel că înainta pe un teren necunoscut încă – asta se vedea bine şi în ochii comisiei din ce în ce mai perplexă.

Aici, – îi reaminti Reta dezvelindu-se cu nervozitate (era cald, o noapte înăbuşitoare) – a intervenit gazetarul ăla înfipt care o atacase şi pe ea şi care a strigat: „Tovarăşi, cea mai bună dovadă că tovarăşul care vorbeşte n-are ce căuta printre noi, e că eu, care am nivel ideologic, datoria mea fiind să fiu zi de zi la curent cu politica partidului, n-am înţeles nimic, zău. Să mă tăiaţi, dacă am înţeles ceva din toată pălăvrăgeala asta!" (Spuderca exclamase din capătul celălalt al sălii ca un ecou „Aşa e! Aşa e!") Sala se însufleţise brusc, ieşind cîteva momente de sub tensiunea în care stătuse pînă atunci, reprimîndu-şi reacţiile. Întorcîndu-se să-l vadă pe cel care îl întrerupsese, Chiril – spunea acum Reta – îi zîmbise ca un condamnat ce găseşte la auzul sentinţei capitale superioritatea nevrută că el va cunoaşte în scurt timp ceea ce celorlalţi încă nu le era dat să vadă… Ceva curios, insista Reta, cu darul femeilor inteligente de a reţine

amănunte în aparenţă lipsite de importanţă. Merfu spusese: „Să mergem mai departe, să nu-l întrerupem pe tovarăşul Merişor, să vedem ce mai are de spus” – şi repetase gestul arbitrului de box invitînd la reluarea unei lupte oprite. Chiril era pierdut. De fapt, vorbele gazetarului bătrîior, un social-democrat de pe uliţa Sărindar, hotărîseră totul. Pornit pe drumul ales, trebuia să meargă mai departe, cum spusese şi Merfu. Era clar că se înfunda singur – drum prin pustiu, fără apă, fără umbră, doar miragii amăgitoare. Poziţie greu de apărat. Cum să împaci catolicismul cu comunismul? Asta era într-adevăr o enormitate. Cine-l pusese să pledeze? Reacţia lui de a apăra o fiinţă lovită nu-şi găsea altă justificare decît în mîrşăvia lui Spuderca. Asta-l făcuse să sară în sus – Reta spunea că nici ea nu înţelesese şi că gestul lui, la început, i se păruse curată nebunie. Papistaşa!… Chiril pleca decis spre pieire. El ştia, ghicise ceva. Fusese o simplă intuiţie bazată pe bun-simţ şi pe o încredere în raţionalitatea marilor mişcări ale istoriei. Preoţi catolici misionari printre populaţiile sărace ale Africii sau Americii de Sud începuseră să protesteze contra clerului înalt care sprijinea interese latifundiare, exploatarea maselor ignorante. În rezistenţa italiană, înainte ca Mussolini să fie executat şi după aceea, luptători comunişti şi catolici se întîlneau în tabăra democrată. Un dialog timid, dar care avea să influenţeze treptat poziţia Vaticanului în problemele societăţii moderne. Comunismul era o idee universală care avea de partea lui, chiar dacă nu întru totul conştienţi, sute şi sute de milioane de dezmoşteniţi, de înfometaţi şi de analfabeţi a căror singură ştiinţă era oprimarea, cunoscută pe propria lor piele, precum şi faptul că aşa nu mai mergea şi ceva în lume trebuia neapărat schimbat. Această necesitate, începînd să cuprindă întreg globul – „katholikos”, însuşi termenul filozofic grecesc nu însemna oare la originile lui „universal”? — îi readucea acum aminte Vaticanului de propria sa sursă înnoitoare de la începutul primului mileniu creştin, cînd a celor săraci şi umili avea să fie împărăţia cerurilor. Ei bine, împărăţia asta

nu era o metaforă? Progresul modern, aşa cum spusese tovarăşa Muşon, – şi numai în acest sens trebuiau luate cuvintele ei, – nu însemna, în sfîrşit, realizarea mult rîvnitei lumi ideale, aşezată de nişte amărîţi în cer, fiindcă pe pămînt nu găseau unde?… Dogmatismul, în toate, avea o trăsătură comună: aceeaşi intoleranţă lipsită de perspectivă istorică. Mult mai tîrziu, Cavadia, după ce se întorsese dintr-o călătorie făcută la Roma, avea să-i relateze că un iezuit tînăr şi inteligent, pe care îl cunoscuse la un congres mondial al partizanilor păcii, glumise spunîndu-i în şoaptă, lui, delegat comunist, într-o convorbire spiritual susţinută în timpul unor dezbateri plictisitoare: „Caro amico, voi e noi abbiamo qualche cosa di comune: molta considerazione per gli infideli e una intrattabile ripugnanza per gli eretici” – comuniştii adică şi catolicii se înţeleg măcar într-o privinţă: şi unii şi alţii au multă consideraţie pentru necredincioşi şi un intratabil dispreţ pentru eretici. Butada, adusă din Italia ca o adeverire a intuiţiei lui Chiril din anul ’50, prinsese rădăcini, priindu-i pămîntul latin din Balcani. Dar asta privea viitorul. Chiril lansase prea devreme porumbelul. Apărarea se încheie într-o tăcere de gheaţă. Urmaseră alţi cîţiva vorbitori care avuseseră numai aprecieri negative despre tovarăşa Muşon. Foarte bine făcuse tovarăşul Spuderca că demascase înscenarea petrecută cu o noapte în urmă. Conştiinţa lui de comunist şi nimic altceva îl sfătuise să se rupă de doi reacţionari, reprezentanţi ai clasei exploatatoare, chiar dacă pentru slăbiciunea sa de moment merita o sancţiune, pe care avea s-o primească bucuros. Toate teoriile lui Chiril Merişor erau grave confuzii idealiste şi cosmopolite. Tovarăşul care îl întrerupsese spunînd că nu înţelesese nimic din expunerea lui (gazetarul din Sărindar) avea toată dreptatea şi rezuma hotărîrea pe care comisia trebuia s-o ia cînd îi va veni rîndul. Luisa Gronţan, colega lui Chiril de la secţia Traduceri, spusese că acesta „nu întîmplător” intervenise în favoarea Esterei Muşon – nu-i spusese tovarăşă, socotind-o de pe acum exclusă – că amîndoi se potriveau „ca sacul cu peticul” –

obiceiul ei sîcîitor de a vorbi în proverbe cînd lua cuvîntul în public. Intervenția ei fusese dură, plină de subînțelesuri ori de cîte ori pronunța apăsat *Estera Muşon*, scoțînd în relief şi numele ei exotic de „burgheză trufaşă”, care îndrăznise să se prezinte astfel înaintea comisiei. Reta puse cu precauție o mînă întrebătoare pe pieptul lui Chiril : „Nu cumva Luisa asta era şi puțin antisemită, nu crezi?” Tot ce se putea… Timpul cerne cu răbdare totul, pînă cînd în sită rămîne acel grăunte al înțelegerii pe care nici nu-l bănuiseşi. Peste cîțiva ani, la balul dat în cinstea „Zilei femeii”, Luisa se apropiase de el invitîndu-l la acel memorabil „Damen-vals”. Era îmbrăcată într-una din multele ei bluze de mătase cu dantele ce păreau flori crescute din însăşi carnația ei de femeie cu o fiziologie triumfătoare. Ochii, viorii, culoarea liliacului bătut, se umeziseră de plăcerea ritmului şi străluceau. Din absurd se naşte şi amorul – îşi spunea Chiril învîrtind-o în tact – din contradicții şi abjecții duioase, fecunde! Luisa respira greu, se lăsa moale în brațele lui, cu pieptul ei mare, elastic, liber, fără sutien, săltînd la întoarceri cu o greoaie promisiune. La tangoul următor, el se înfipsese numaidecît. Or, tangoul, se ştie, e un mare codoş. Chiril, păcătos, mărise avansul… După Estera Muşon, urmase la verificare Truța Floarea. Ea trecuse cu aclamații. În plîns izbucnise şi cînd luase cuvîntul. Bocea țărăneşte, cu fața ei sinceră şi vioaie strălucind de lacrimi – tipul de femei bune la inimă, care aprind luminări şi la căpătîiul duşmanilor. Sala aplauda emoționată. Cînd îi venise şi lui Chiril rîndul, imediat după Truța, contrastul se făcu simțit numaidecît. Era vorba de o simplă formalitate. Singur se caracterizase prin cele spuse mai înainte. Această situație ținu s-o sublinieze de la început unul dintre membrii comisiei. Merfu întrebă dacă vorbitorul avea de gînd să retracteze cumva cuvintele rostite în apărarea tovarăşei Muşon. Era o şansă. Chiril pricepu că i se oferea această şansă. Aici se produse un incident cu totul neaşteptat. Truța, încălzită de aplauze, se ridică şi strigă cu vocea ei de zile mari: „Pe tovarăşul Chiril îl cunosc! Mă salută totdeauna primul ca pe-o

doamnă! E băiat bun!…” Sala izbucni într-un năprasnic hohot de rîs. Însuşi Merfu, făcînd semne de potolire, avea lacrimi în ochi. Truța tăcea, ruşinată. Cînd se lăsă liniştea, Chiril răspunse că nu; nu retracta nimic; ce spusese, spusese, erau părerile lui. Merfu îl privise lung din orbitele lui mari şi întunecoase. Apoi coborî fruntea, rămînînd astfel aproape zece secunde, părînd că cercetează cu mult interes ceva, un punct al mesei, pe care numai el îl vedea. Membrii comisiei respectară tăcuți, deşi puțin intrigați, această pauză obosită parcă, oricum nefirească pentru un om atît de hotărît. Un alt membru al comisiei, în răgazul ivit, se ridică încetişor, puse mîna pe carafa cu apă, o înclină tot atît de încet, cu prudență, cît era nevoie ca să umple fără zgomot un pahar, şi după ce umplu paharul vru să i-l aducă, păşind rar, cu grijă. Merfu observă mişcarea, că lui i se oferea paharul, şi se scutură, respingîndu-l cu o mormăială nedesluşită. „De ce ai intrat dumneata în partid, tovarăşe Merişor, ce te-a făcut pe dumneata să intri în partid?” întrebă el în sfîrşit, rar şi răspicat, dînd peste cap normele, – de regulă se începea cu autobiografia orală. Chiril nu se aştepta la întrebarea aceasta, care se punea de obicei mai tîrziu, ca o încoronare a cauzelor, faptelor şi lămuririlor acumulate pînă în pragul adeziunii. El păstră, gîndindu-se, o tăcere aproape egală în lungime cu tăcerea lui Merfu. Şi spuse de ce. Merfu păru mulțumit. Răspunsul era bun. „Ce este comunismul?” adăugă el, şi iarăşi avu gestul acela al lui de împreunare liniştită a mîinilor sale grele şi negre pe viață de fost mecanic de locomotivă. Chiril şovăia. Să fi uitat? Sau definiția cerea un timp mai lung de gîndire?… „*Comunismul* – îl ajută binevoitor Merfu – *este puterea sovietelor plus electrificarea!* — aşa ne învață Lenin*…”*

Chiril tăcea. Sprîncenele ridicate ale preşedintelui comisiei îi aduceau aminte răspunsul corect. „Desigur, desigur – spuse cel întrebat, trezindu-se ca din vis şi încercînd să reintre în realitate. Dar eu cred că el… comunismul…. Mai este… şi omul… în întregime scăpat de orice servitute şi chiar şi de obsesia chinuitoare a propriei

sale libertăți…” Frază care se încheie obscur şi care dezlănțui vacarmul.

Sala protesta în picioare. Cîțiva dintre membrii comisiei se ridicaseră şi ei agitați, uitînd de Merfu care continua să stea jos în mijlocul gălăgiei, făcînd cu amîndouă brațele semne de potolire.

Luisa țipa ca peste un şes nemărginit:

„E un idealist periculos. Tot ce spune e minciună… minciu-nă!… E un mincinos… Un în-di-vi-du-a-list! Să fie dat a-fff-ară!… a-fff-ară!!!, să-l smulgem din mijlocul nostru ca pe o bu-ru-ia-nă!…”

Era tot glasul ce-l chema pe terasamentul căii ferate în preajma gării Ploieşti-Vest. „Şi dacă vine trenul?” întreba prosteşte Chiril privind şinele care reflectau lumina verde, fixă şi rece a semaforului. „Nu-i nimic! țipa ea zvîrcolindu-se. Vom auzi!… vom auzi şuieratul… dar să vie odată… să treacă peste trupurile noastre păcătoase de viermi istoria!… istoria!… istoria!…”

Merita Chiril Merişor să facă parte din avangarda clasei muncitoare?… De acest lucru începuse a se îndoi, cinstit, el însuşi mai întâi, dîndu-se în lături ca un soldat ce nu rezistă unui marş prea greu şi lăsînd grosul companiei să treacă în pas vioi înainte…

El spunea îndărătnic: „asta e! deocamdată se amînă. Rămîne pentru mai tîrziu!…” Pentru un viitor în care suferințele unei generații pot părea derizorii celor ce vor avea atunci o altă măsură a lucrurilor. De ce se temea el mai mult, închipuindu-şi viitorul acela superior în multe privințe, era că experiența generației sale şi-ar fi putut pierde proporțiile avute la vremea dată, şi că ei toți nu vor fi trăit nici măcar o dramă veritabilă, vrednică să înfrunte timpul. Despre toate,

posteritatea ar fi zis poate cel mult, dînd din umeri: „Nişte caraghioşi!, zidul era de paiantă şi ei habar n-aveau…”

Galeria avea un punct de vedere deosebit, încercînd să explice eşecul… La Chiril, dorință secretă şi inconştientă de autodistrugere. Un caracter ferm în aparență, purtând în el o tainică şi invizibilă spărtură. O veşnică eschivă în fața obstacolului, iar verificarea fusese unul!… O stare curioasă, în care eroul evită să înfrunte un anumit aspect al realității, sau toată realitatea la un loc. De aceea, el se arată oricînd gata să-şi agraveze poziția în existență, făcînd acest lucru chiar cu o senzație de eliberare plăcută. Iertarea nefiind posibilă, el se pedepseşte singur ca să se răscumpere pentru o vină de cele mai multe ori imaginară. Atît avea de spus *Galeria* în această privință.

Cavadia păşeşte în acest cor improvizat, cu un pas al lui, repede şi uşor. Să vedem, să urmărim, care sînt aparențele, spune el, întrucît din moment ce ele există, înseamnă că sînt necesare, şi trebuie să te pui mereu la curent cu mersul lor. Nu conflictul de idei e totdeauna cauza nefericirii. Acest conflict poate să fie şi el una din aparențe. O infirmitate e de ajuns să explice multe lucruri puse pe seama unor nobile speculații; sau o dorință secretă de răzbunare, un resentiment bine mascat. La şedințe, poți studia în voie această năstruşnică relație dintre aparență şi realitate. Cavadia avea aici oarecare experiență… Dar Chiril? Ei bine, Chiril, cu erotismul lui de care, culmea, se plînge, cum s-ar plînge un neputincios… Aici, Cavadia, ştiind că se implica singur, deşi la modul opus lui Chiril, făcea o pauză plină de subînțelesuri – adică asta era situația!… Acel cusur al lui se preschimba însă cu profit într-o calitate deosebită a inteligenței dezlegînd lucid în orice împrejurare încurcăturile vieții. Pe cînd Chiril … El era robul instinctului său. Neliniştea, confuziile lui, neputința de a tranşa net lucrurile, de a lua hotărîri categorice, se datorau în bună parte moliciunii. Acestea erau părerile lui Cavadia.

Tot el, înaintînd necruţător spre cauza cauzelor, vorbea, ca mare amator de artă plastică, de Sfinxul unui suprarealist… Acest Oedip modern – situaţia inversîndu-se – interoga el Sfinxul, unul disproporţionat de mic faţă de dimensiunile omului. Sfinxul, care e arătat de obicei impunător, punîndu-i trecătorului întrebarea fatală, avea înfăţişarea unui mic monstru, hibrid, cu o crinieră zbîrlită pe ceafă, ca penajele pieilor-roşii, iar ciudăţenia era că animalul acesta mitologic aducea cu un sex bărbătesc – sexul lui Oedip, propria lui problemă, de fapt. Reieşea că întrebarea cea mai grea, pe care noi şovăim să ne-o punem din pricina unui vechi tabu sădit în cutele cele mai adînci ale memoriei noastre, e tocmai aceea care priveşte organul reproducerii, creşterii şi înmulţirii, al fecundităţii, dar şi al desfrîului, uneori… Iată asupra cărui lucru s-ar fi cuvenit să-şi concentreze atenţia Chiril. Cînd era vorba de slăbiciuni, el se oferea generos ca un exemplu viu pentru disecţiile moraliştilor. Cavadia sesiza această inegalitate, căutînd în compensaţie argumente care să justifice, omeneşte, slăbiciunile. Atunci ele deveneau un semn al individualizării umane. Perfecţiunea obligă oamenii să ajungă la acelaşi numitor comun, idealul moral abstract. Asta ar fi fost un sacrificiu: să accepţi să nu te mai deosebeşti cu nimic de ceilalţi! De aceea noi ne şi apărăm atît de mult slăbiciunile, motivîndu-le ca pe o proprietate a noastră particulară, cea mai scumpă de fapt. Împins de zefirul dialecticii sale, Cavadia spunea lucruri interesante. În acel moment bătu alt vînt şi impecabila lui construcţie se nărui. Vorbea generaţia de mijloc a *Galeriei*. Cel despre care se putea zice pe drept cuvînt că ştia ce înseamnă echilibrul, distinsul profesor universitar de rezistenţa materialelor, îmbrăcat în halatul său vechi chinezesc de mătase, cu doi dragoni galbeni în luptă, el intervenise desfăcînd capacul cutiei de ceai. Presărînd în strecurătoare firele aspre, răsucite, nervii plantei cerebrale, rostise, fără a privi pe nimeni, doar aceste cuvinte: „Să nu uităm… să nu uităm, domnule Cavadia, nici legea fizică, verificată, ce face, ca pe pămînt, cel puţin, din două slăbiciuni

bine articulate să rezulte o forță apreciabilă. Aceasta ar putea folosi deopotrivă, la o înțelegere mai judicioasă a caracterului omenesc…" Bunicul, a cărui maturitate se împlinise în sunetul săbiilor ascuțite în cerdacuri, cînd cu războiul din 1913, şi care era la acea epocă maior activ de roşiori, deținea punctul de vedere cel mai vechi al *Galeriei*. Ținerea lui de minte nu era în stare să aducă la toate acestea vreo contribuție înțeleaptă, contrar părerii curente care există despre bătrîni. Ce auzea el în jur cu siguranță îi făcea impresia unor mesaje sosite din alte lumi.

… Corul strîns şi atît de felurit, mergînd pînă la părerile mai concrete, singurele ce puteau aduce claritate, dacă nu mîngîiere, executa atunci altă mişcare, şi se auzea în fine o vorbă răspicată şi cinstită, punctul de vedere, glasul iacobinului din strada Gabroveni…

A doua sau a treia zi, îngrijorați, Aurică şi Bunthe îl duseseră pe Chiril la Axente, fostul strungar de mecanică fină, *fost* din cauza pensionării survenite în urma unui accident de muncă (pensionare se pare grăbită – spunea Aurică – făcută la repezeală şi cu un lung oftat de uşurare, dat fiind tonul lui colțos cu şefii şi obiceiul stingheritor de a aplica în viața uzinei principiile declarate în şedințe), să-l „consulte", după expresia tipografului, iar cei doi chiar aerul acesta îl avuseseră, că merg la un doctor, internist în speță, să vadă ce are sau ce a avut „băiatul". Bunthe locuia cu un etaj mai jos decît Axente – la mezanin, de fapt, casa neavînd decît un singur etaj. Fostul cavalerist se mîndrea, ca vecin, că el auzise întîi şi întîi deviza misogină a casei… ce striga fostul strungar cînd veneau pe la el fetele de la fabrică să-l caute, – faimoasa lui notă categorică de respingere, aruncată de sus, din balconul de fier forjat: „Putorilor, mai puneți şi voi mîna pe-o carte!", odaia sa de burlac ursuz devenind cu vremea un sanctuar de studiu aprig. Lui Chiril, în urma acestei întîlniri pline de tensiune, ar fi trebuit să-i fi fost limpede de la bun început că în primii paşi ai revoluției, în joc aveau să intre nu numai conştiințe exemplare, – puține, orişice s-ar zice, se strîmba sceptic Axente,

ilegalist de prin 1938. O conştiinţă solidă, după el, o conştiinţă marxistă cerea mai întîi eliberarea morală, care eliberare morală nu se putea fără o bază materială bună, nu zic excelentă, conceda Axente, dar bună. Asta ar fi făcut ca omul, omul revoluţionar, să se ridice senin şi echilibrat şi sigur mai mult pe dreptatea şi raţiunea lui, decît pe puterea oarbă, şi dator faţă de sine şi de ceilalţi – or baza aia materială bună care ar fi scăpat omul de mizeria lui morală, nu exista încă, nu putea încă să existe, din motive bine ştiute. Aşa că revoluţia pornea „cu o mare datorie la activ”. Axente chiar aşa spusese, şi, din acest moment, de la aceste cuvinte: „cu o mare datorie la activ”, Chiril devenise deodată foarte atent. Neasigurîndu-se mai întîi baza necesară – căci puţini sînt cei ce au forţa morală de a lupta în orice fel de împrejurări pentru un ideal, adăuga Axente – în lupta pentru nou ar fi intrat şi unele din armele vechi, acum întoarse în altă direcţie, brutalitatea, abuzul… mă opresc aici, azi sînt zgîrcit, nu-mi dă mîna, anunţase el… Aceasta nu înseamnă că noi trebuie să dăm înapoi, numai fiindcă am constatat pe parcurs că în partid au intrat şi nişte elemente necinstite. Rolul unui bun membru de partid e să meargă cu adevărul lui, şi cu al celorlalţi, dacă se loveşte cu al lor, pînă la capăt, ori, cum zic toţi la şedinţe, pînă-n pînzele albite de atîtea spălături, chiar dacă urzeala între timp se mai şi rupe… Aici Axente se oprise, avînd un zîmbet al său. Aluzia era cît se poate de evidentă. Totul mersese metodic, cu temei, pînă cînd fostul strungar cunoscuse, din gura lui Aurică sau Bunthe, nu se mai ştia precis, dar mai sigură era referinţa la cel dintîi, că „băiatul” lor *nu mai răbdase*, şi, fiindcă de demisie nu putea fi vorba, făcuse prostia de a contribui în largă măsură la sentinţa aceea neaşteptată a comisiei de verificare. Aici avusese loc ciocnirea. „Ce-nseamnă: *nu mai răbdai?!”* îl privise cîteva clipe Axente. „N-am zis asta” se apăra Chiril. „Păi reiese… aşa reiese” şi se uită la cei doi martori ai săi, care aprobară, tăcuţi. „Eu am zis: nu sînt de acord” repeta băiatul. „Ce-i aia *acord*? Acord cu cine?” izbucnise Axente pentru care nici un argument şi mai ales cuvintele

care nu reprezentau ceva concret nu aveau nici o valoare… „Şi ai spus… ai mai spus asta cuiva?” „Ce?” încerca să-l înfrunte Chiril. „Că tu… că tu singur ți-ai făcut-o cu mîna ta… că aşa ai vrut tu?!” „Nu, n-am spus”, mințea el. „Cum n-ai spus? Păi dacă ştim noi trei, şi se întoarse din nou spre cei doi, înseamnă că ştie toată lumea. Atunci la ce-ai mai intrat în partid? Ca să ieşi? Ca la cinematograf, cînd nu-ți place filmul?!”… „Băiatul a ținut capul sus”, îi puse în vedere Aurică. „Tot l-ar fi dat ei afară”, murmurase şi Bunthe. „De unde ştii dumneata?” îl repezise colocatarul, şi, tăbărînd iar pe Chiril, exclamă în culmea surescitării: „Spune-mi, atunci, de ce dracu ai mai intrat *dumneata* în partid?” Chiril îşi adusese aminte că întrebarea aceasta-tip i-o pusese la verificare şi şeful comisiei, Grigore Merfu. *De ce dracu*… Nu era expresia cea mai nimerită; dar aşa-i venise lui Axente. Gîndindu-se puțin, răspunsese ce-i răspunsese şi lui Merfu, atît că acum adăugă ceva ce nu spusese atunci, şi care-i veni în minte pe loc, şi anume că *motivele* se schimbă şi ele ca şi realitatea*;* cauzele adeziunii, adică, pot suferi transformări, ținînd de evoluția conştiinței fiecăruia ca şi de a celorlalți, care te judecă pe tine. Practic – trăsese el concluzia – nu putem avea în timp, pentru unul şi acelaşi lucru, aceleaşi motivări. Ce a fost valabil ieri, e posibil să nu mai fie azi, sau mîine, sau cine ştie cînd, în viitor… Astfel încît motivările lui vechi nu mai stau în picioare; iar dacă azi, presupunînd că n-a fost exclus şi ar voi să intre din nou în partid… deşi ciudat, oricum ar fi, continui să rămîi comunist, ca o datorie contractată pe viață… Nu, nu te scalzi de două ori în apa aceluiaşi fluviu – asta Axente s-o ştie. Sîntem în mijlocul unei treceri, ea însăşi în veşnică prefacere şi care ne duce, ne transportă pe toți… „Ştiu, totul curge, am citit”, spusese morocănos „iacobinul”, care nu voia niciodată să lase impresia că rămăsese cumva în urmă cu lecturile lui… Totuşi, explicațiile lui Chiril păreau atît de întortocheate… Dar comunismul? Îl întrebase acolo ce era comunismul?… Chiril repetă vorbă cu vorbă tot ce spusese. Axente îl privea şi intrigat şi cu un imperceptibil impuls al mîndriei sale de

om drept ce îi cucerea treptat faţa, fără voie, o faţă reflectând totdeauna mişcările inimii – sentiment pe care ceilalţi doi, bătrînii, nu aveau cum să-l sesizeze. Aşa vorbise el, Chiril Merişor?!… Axente pufnea, străbătea cu mîinile la spate odaia, se oprea, se uita iarăşi la acel tînăr pe care-l crezuse totdeauna cam nătăfleţ, un visător incapabil să accepte realitatea… Dacă n-o făcuse din interes, – şi nici vorbă nu putea fi de aşa ceva, – la ce o făcuse?!… Aurică şi Bunthe interpretară această nervozitate a prietenului lor ca pe ceva deosebit de grav. Se uitau unul la altul, întrebători. Dacă era aşa, boala băiatului era grea, într-adevăr!…

Capitolul VI

IRITAREA LUI CHIRIL AVEA DE FAPT O CAUZĂ MAI îndepărtată decît mica indiscreție a lui Brummer ce nu făcuse decît să scormonească mai vechi întîmplări… De *încurcătura* posibilă de care amintise Brummer putea fi vorba, la urma urmei, şi încă în modul cel mai concret. Luisa voia un copil. Ea ținea cu încăpățînare să aibă acest copil cu el, deşi nu terminase divorțul. Aflînd vestea la editură, în pauza de prînz, în cantina de la subsol unde ea începuse în ultima lună să scoată bonuri pentru amîndoi, să ia masa împreună, şi dînd din ce în ce mai des semne de delăsare, de neglijență – umbla şleampătă, nepieptănată, cu ciorapii rupți, căsca zgomotos, purtîndu-se asemeni acelor femei care, punîndu-şi în gînd să nască, nu le mai pasă cum arată – Chiril intrase în panică. O teamă superstițioasă îl făcea să creadă că o progenitură concepută în acele condiții anormale n-ar fi putut duce la nimic bun. Din asta, clar! — spunea el – nu putea să iasă decît un monstru. Una din acele defectuoase alcătuiri biologice rezultând din tarele părinților şi picînd pe capul lor ca un blestem. Teamă nedezvăluită nimănui, încredințată doar Galeriei, fără grija măcar că stăpînul ei s-ar fi putut simți prost, fiind, la urma urmei, el însuşi unul din acei cu umor şi deriziune numiți „copii vitregi ai soartei”. Dar ce era SOARTA?… Acest cuvînt în care doarme cuvîntul SORĂ? Consonanță tulburătoare. Ea cuprinde tot, şi dimineața ploioasă de toamnă, şi țiganca, doica bătrînă şi beată venind cu o sticlă

de rom în mînă spre fereastra copilăriei, scăpînd această sticlă, spartă în noroi, sorbind ca dintr-o cupă sordidă băutura strânsă în urma ce o lasă în noroi copita oricărei mîrțoage… *Sors humana* (sora tuturor). Ea rîde indulgentă la ideea că totu-i aranjat dinainte. Ea nu pricepe de ce noi refuzăm libertatea oferită. Ea priveşte peste umărul nostru, pactul nostru semnat cu mînă tremurătoare la ananghie, cu *Ananke*, Necesitatea în zdrențe cu ochi măriți de frică, de rugă?… Determinări care nu sînt altceva decît ceea ce noi am lăsat să treacă de la noi; ceea ce n-am ştiut să alegem la timpul potrivit, neavînd nici forța, nici claritatea, nici curajul…

Chiril, dimpotrivă, el credea într-o lume riguroasă de condiționări ce nu-ți lăsau altă alegere, împingîndu-te părinteşte din urmă, în afara micilor încălcări, atît de nesemnificative, încît scapă vigilenței ochiului din vîrful Piramidei însumînd totul. O încredere într-un aranjament perfect gîndit şi pus la punct, aşa cum şi stelele ar prezida pînă la ultima consecință voința oricui. Dar, nemergînd atît de departe, pînă şi speculațiile lui făcute în jurul acelei ipoteze, în mijlocul cărora el stătea ca un posibil tată… (şi care ascundeau de fapt eschivele unui bărbat lipsit de îndrăzneala vieții, cu procentul ei de neprevăzut şi de nesiguranță pe care orice om de rînd îl acceptă firesc). Cînd Luisa, de pildă, îl anunțase că vor avea un copil, şi că acesta va fi copilul *lui*, Chiril intrase în panică, nu atît din cauza complicațiilor în care se producea evenimentul. El „nu se vedea reprodus în viitor". Astfel încît în ziua în care ea, nesuportînd sarcina, o *sarcină toxică,* se internase în spital pentru intervenția chirurgicală necesară, Chiril răsuflă uşurat. Incompatibilitate, „sarcină toxică, „Erhaş negativ", – o cabalistică întreagă… Faptul că ea avea *minus* şi el *plus*, incompatibilitatea în sine, nefavorabilă, toate acestea el le punea pe seama unui lanț de inconveniente fatale a căror intuiție se felicita că o avusese şi care justifica ce credea el că fusese „neviabil" în noaptea concepției, – mai mult ca sigur noaptea sabatului feroviar. Un lucru neplăcut fusese şi faptul că trebuise să primească, în urma

insistențelor Luisei, pe cînd ea se afla în spital, să-şi facă analiza sîngelui, totul dîndu-se în vileag, şi anume că femeia nici nu terminase divorțul şi făcuse, avusese intenția să facă un copil cu altul, cu el, care îi era coleg de birou şi care, culmea! — pentru cunoscuți – fusese exclus din partid în bună măsură datorită ei… Totul era atît de încurcat!

Brummer, fără să ştie nimic din toate acestea, călcase peste detonator. Chiril îl pusese imediat la punct. Lui nu-i plăcea să se amestece nimeni în viața sa intimă. Replica fusese dură. Asta îl surprinsese pe anticar, care îl ştia băiat gentil şi prevenitor. Îşi ceruse pe loc scuze, Chiril pusese totul pe seama nervozității şi oboselii. La urma urmei, interesul lui Brummer era unul părintesc. Anticarul nu avusese niciodată copii, şi ar fi dorit să aibă, contrar lui Chiril, la fel ca Aurică, tipograful, tutorele său legal. Cu vîrsta, spunea Chiril, bărbații lipsiți de progenituri caută una, pe care s-o apere, s-o ajute, din instinct, dintr-un instinct căruia „nu i se dăduse de lucru". Aurică, de exemplu, ar fi fost (şi era) un tată larg şi duios. Brummer, în ciuda inteligenței şi concepțiilor sale libere de viață, ar fi fost un tată tiran. Cert e că Brummer se trezise spre sfîrşitul vieții cu această mică dramă de părinte frustrat, pe care Chiril nu o înțelegea deloc. Anticarul îl cicălea des dîndu-i dovezi exagerate de afecțiune, purtînd în ele dreptul tiranic înnăscut la constrângere şi interzicere, firesc oamenilor ce văd în existența odraslelor un bun prilej de a corecta prin ele propria lor viață scursă şi asupra căreia nici un fel de îndreptare nu mai e cu putință…

Brummer se opri lîngă trunchiul unui arbore a cărui coroană se apleca peste taluzul înclinat sporind întunericul, ceea ce încurajă mărturisirea. Praxiteea fusese reținută pentru cercetări.

Chiril îl privea perplex. Nu mai respira. Deci asta era! se gîndi în lipsa de aer care îi golise creierul de sînge. Vrînd să-şi reia respirația, se înecă şi începu să tuşească rău. *Ce vrei să zici?* apucă să articuleze tuşind în pumn, arestată? repetă, mai mult uimit decît speriat.

Brummer aprobă, plecîndu-şi capul cu gîtul strîns de papionul mare, umbră înfoiată sub bărbia grea de om scund şi dominator. El îl luă de braț pe Chiril, obligîndu-l să meargă, şi îi vorbi ceva în legătură cu o afacere cu aur, un denunț, mai mult ca sigur. Praxiteea ar fi deținut cocoşei – asta-i — atît apucase să afle de la *Ober,* dar el, Brummer, nu crede că Praxiteea e în stare să comită o astfel de neghiobie, – poate bărbatu-său, idiotul, ramolitul ăla! şi ea n-o fi ştiut, ştii cum încep să se ascundă de ai lor bătrînii sclerozați, cum sapă şi pun deoparte ca nişte hîrciogi. Brummer se înveseli singur de spusele lui – Rorică, bărbatul Praxiteei, zău dacă nu arăta ca un hîrciog, acum îi venise în minte! Chiril înțelegea de ce vorbea atît de urît Brummer despre Rorică. El îi făcuse pe vremuri curte fără succes Praxiteei, şi-apoi Rorică avusese pe timpuri avantajul de a fi un bărbat cuceritor, fără a simți nevoia de a face nici cel mai mic efort pentru a părea inteligent şi spiritual. Anticarul mărturisi că se gîn- dise la început să nu-i comunice tînărului său prieten vestea; mai întîi ar fi vrut să se intereseze, să verifice şi apoi să-l anunțe, să-i explice exact cum stă situația, ca să nu-l alarmeze degeaba. Pe urmă – lucru pe care îl mărturisise tot atît de franc – îşi zisese că poate la mijloc era altceva, povestea cu aurul să nu fi fost decît un pretext; oricum, mai bine era să-l pună la curent…

— Să avem răbdare pînă mîine, conchise el, cine ştie, poate că *realmente* a fost invitată pentru cercetări.

Ajunseseră în dreptul podului Mărăşeşti, mohorît ca tot cheiul la ora aceea, şi cînd trecură podul pe malul stîng al Dîmboviței, spre zona Căii Văcăreşti, după cîteva zeci de secunde în care lucrurile se reaşezară altfel parcă, în altă direcție, Brummer spuse repezit, ajungînd la o concluzie a lui cu totul originală:

— Oricum ar fi, dragă băiete, inamica noastră principală rămîne imaginația… Infernul este imaginația, ascultă-mă pe mine, sînt bătrîn, ştiu ce vorbesc – iar imaginație are numai cine are şi conştiință, cinicii sau tîmpiții n-au nici una, nici alta – de unde deduc

că iadul este sala proceselor de conştiinţă pe care ni le intentăm singuri!… Tu, aici, eşti un specialist!…

Chiril se opri. Anticarul mersese departe. Tot ce spusese el, spusese uşor, cu o gîndire lunecînd ca apa. Vorbele acestea ale lui păreau că trag după ele o experienţă fantastică. Puteai să crezi că el se gîndise ani de zile la ce spusese acum, cu mult înainte ca ei doi să se fi cunoscut, să fi ştiut cîte ceva unul despre altul – un adevăr pe care nu l-ar fi spus oricui, şi care, spus, era cel mai durabil semn de prietenie – încît decizia bătrînului de a-l formula în sfîrşit dădu acestui adevăr, prin recul, o irezistibilă putere de a se face înţeles. Imaginaţia, aliatul sau inamicul conştiinţei? În ce-l priveşte pe el admitea că întîmplările reale depăşeau uneori orice închipuire. Bătrînul inversa acest raport nou, într-un mod pe care Chiril nu izbutea să şi-l clarifice. La şaptezeci de ani, privind în urmă, probabil că drumul parcurs arată altfel. Viaţa e cu putinţă să nu mai pară ceva întîmplător, ci un ţinut extrem de raţional şi de bine legiferat. Seninătatea unei bătrîneţi echilibrate recunoaşte în sfîrşit o ordine lumii, acolo unde altădată, rob al pasiunilor, vedeai numai faţa absurdă a lucrurilor, dezordine şi nesiguranţă. Mustrarea de cuget, procesul de conştiinţă nu sînt un curs, o lecţie de morală ţinută înaintea unui auditoriu total analfabet, şi orb şi surd, cum e natura senină în suverana ei indiferenţă?… Ei?… Brummer spunea: sursa primă a nebuniei este imaginaţia, nebunia îşi creează singură o lume absurdă, dar convenabilă, fiindcă altfel nu mai poate rezista, şi ea se eschivează, se apără inventînd un alt mod de a fi. Cine se crede Napoleon nu mai are altă şansă de a trăi pînă la capăt decît comandînd bătălii imaginare. Cine crede că e de sticlă şi poate să se spargă la cea mai mică ciocnire înseamnă că *trebuie* să se protejeze aşa, recurgînd tot la o cale a închipuirii, fiindcă în sistemul său nervos a intervenit o situaţie care îl face extrem de fragil într-un anumit punct slab, asupra căruia acţionează, concentrat, forţe exterioare cu mult mai puternice decît sistemul său de apărare. Ştie el, Chiril, ce e acela un „Schwerpunkt”? Urcau panta uşoară ce duce spre mica piaţă

în care dau mai multe străduțe, *Sîrbi*, *Hameiului, Răscrucii* şi *Olte*ni, unde locuia anticarul, piața avînd, din cauza urcuşului abia schițat, un aer vechi şi senin, cum se întîmplă în oraşele de cîmpie sortite unuia şi aceluiaşi orizont, cînd relieful lor monoton se rupe deodată şi tinde către o înălțime neaşteptată, deşi aici era una falsă şi iluzorie. Totuşi, vorbind şi suind panta, cei doi se opriră în mijlocul piațetei familiare ca într-un decor de mucava liniştitor după întunecata înaintare pe chei. Lumina electrică bătea locul cu putere, desprinzîndu-l de bezna din jur, ceea ce îi dădea aerul artificial şi perfect controlat al unei scene de teatru. Brummer cu nemțeasca lui se osteni să-i explice expresia pe care o folosise şi care fusese baza strategiei statului major german în cel de al doilea război mondial (nu întîmplător nemții au avut cea mai bună metafizică şi, cîtva timp, cea mai bună armată din lume, remarcă anticarul) – „Schwerpunkt", centru de gravitate, punct important în desfăşurarea frontului de luptă, asupra căruia se exercita maximum de presiune şi de efort pentru străpungerea liniei de apărare. Fiecare ins are în el un astfel de punct, în care existența apasă nu dintr-o dată, ci cu o intensitate progresivă, tenace, pe tot „frontul psihic", care la un moment dat se rupe unde nu te aştepți – iar Brummer, ale cărui gesturi erau totdeauna cum nu se poate mai plastice, şi sugestive, arătă cum, strîngînd energic pumnii şi mişcîndu-şi lateral coatele, demonstrație făcută cu o satisfacție veselă, ca şi cum el ar fi fost într-adevăr comandantul unei astfel de acțiuni tactice reuşite. Chiril îl asculta atent. Nu, nici vorbă nu putea fi de vreo asemănare cu „punctul său ireductibil". Şi, mulțumit că nu i se descoperise secretul, se gîndi că toți marii şefi ai istoriei, şi Alexandru cel Mare, şi Cezar, şi Hanibal, şi Genghis-han, şi Napoleon au fost totdeauna şi puțin actori sau filozofi ratați, ca Brummer. Intensitatea electricității bătînd piațeta pustie lărgi deodată teatrul de acțiune al „Echipei trecătoare prin lume". Două mii de ani!… Ce însemnau douăzeci de secole, raportate la bezna istoriei primitive, nescrise, şi la viitor, uriaşa poliță semnată în

alb, cu o scriere plină de speranță, dar atît de timidă încă şi de stîngace?… Oasele lui Cezar şi Genghis-han, în rotirea universală, cel mult de o secundă, a galaxiilor, aproape că se suprapuneau în lutul tînăr al Terrei cu oasele lui Bunghez, Spuderca şi ceilalți. Chiril simți un gol în piept. Muşcătura lui era mare… Ca să înghită halca aceasta de istorie inteligibilă, i-ar fi trebuit un gîtlej şi un stomac de titan. Dar asta, la urma urmelor, poate că era exact ce voia Brummer să spună: *Imaginația*! Locul din noi, suprasolicitat, prin care, spărtura fiind făcută, pătrund dimensiunile imposibile, pe care le acceptă, pe care le îndură şi pentru care se bat doar geniile nefericite… Teren deschis tuturor vînturilor! Ce ne închipuim noi că este şi nu e! Sau ce ne închipuim noi că nu e, şi este de fapt într-o măsură incalculabilă, şi mult mai plină de urmări, față de presupunerile noastre…

Chiril îi întinse grăbit anticarului mîna:

— Bine, am înțeles: noi, cu imaginația noastră, sîntem de vină, şi pe pămînt domnesc armonia şi dreptatea deplină…

— Nu, protestă anticarul, n-am vrut să zic asta, nu m-ai înțeles bine; dar ține minte ce-ți spun: sudul visează, nordul învinge. Tu te-ai născut sudist… Asta suna ca o insultă.

Chiril îl îmbrățişă fals, repetînd gestul de la Capşa.

— Tu vorbeşti? — se desprinse Brummer cu energie din această îmbrățişare ce ar fi trebuit să fie afectuoasă — tu, care-l vezi mereu pe „generalul tău” la şosea şi care ți se arată numai ție?… Mîine, poimîine, o să vii să-mi spui că ți s-a arătat pe bulevard şi Maica Domnului…

Hary, cînd era sarcastic, nu-l întrecea nimeni. Aici anticarul atinsese partea cea mai sensibilă a lui Chiril : neîncrederea, batjocoritoare, în ceva de care el era convins în cel mai concret mod cu putință.

— Bine, Hary, – se enervă brusc –, dar ți-am spus, nu e o halucinație, îl văd ziua-n amiaza mare, cum mă vezi şi te văd.

— Dar îl vezi numai tu; cînd eşti cu altcineva, nu apare; tu singur

mi-ai mărturisit.

— Sînt coincidențe.

— Ei vezi: *coincidențe!* ricană Brummer cu o răutate plină de veselie amicală. Imaginația ta lucrează din plin, şi cînd e vorba să aranjeze ea nişte lucruri…

— Atunci, tu crezi că eu sînt nebun…

— De ce să fii neapărat nebun? Asta i se întîmplă oricărui om normal, aş spune chiar că întîi şi întîi unui om normal, care e în stare să distingă visul de realitate — de unde şi neliniştea, interesul pentru propria ta fantasmă. Un nebun nu distinge. El confundă. Şi confundînd, e în sinea lui perfect liniştit.

— Hary dragă, se impacientă Chiril, îl văd… îl văd! Circulă, în carne şi oase, ce naiba, n-ai încredere în ce-ți spun?

Anticarul zîmbea condescendent. Era, într-adevăr, o istorioară fantastică. La şosea, din cînd în cînd, dar cam în acelaşi loc, Chiril întîlnea de ani de zile un general înalt, foarte distins, un statmajorist deprins cu munca de cabinet şi hărțile riguroase mai mult decît cu aproximațiile terenului. Mantaua lui sură avea o croială impecabilă şi culoarea pămîntului ars, crăpat de secetă, mimetismul oştilor în atac ori apărare cînd vor să se facă una cu solul. Chiril povestea des la început despre aceste întîlniri ale lui misterioase, ce stîrneau surîsuri amuzate, – detaliile personajului, repetate, adîncite de fiece dată, ca ale unui pictor lucrînd de ani de zile, nemulțumit, la unul şi acelaşi portret, dovedeau, pentru cine nu-l credea, o imaginație, într-adevăr, foarte… foarte aplicată. Chiril era exasperat. Cavadia manifesta o oarecare bunăvoință, dar şi în acceptările lui se simțea o mică doză de ironie. Chiril, din ce în ce mai enervat, ajunse să se certe, în noaptea aceea, pe chei, cu Brummer pe chestia „generalului lui”. Îşi aruncară vorbe grele, deşi nu tocmai înjurături. Anticarul trebuia să tragă neapărat o încheiere avantajoasă:

— Dragul meu, spuse el morocănos, după ce se potoliră… dragul meu, începem să ne bănuim din ce în ce mai mult unii pe alții, am

devenit extrem de suspicioşi, să ştii. Te rog să mă scuzi. Uite… cred… cred *chiar* şi în generalul ăsta al tău, fără nici o ironie… Să păstrăm sensul încrederii omeneşti, înţelesul democraţiei… Tu ştii care e baza democraţiei? întrebă şi se opri brusc. Tonul fusese al unui ultimatum izbutind să fie şi blînd şi amabil.

Chiril se opri răbdător.

— Baza democraţiei este – începu bătrînul reluîndu-şi apăsat mersul şi însoţind fiece cuvînt cu o bătaie largă a mîinii ca şi cum ar fi dirijat o orchestră de estradă – este sau decurge din „prezumţia de inocenţă”, tipică societăţilor evoluate în care, pînă la proba contrarie, orice individ este considerat nevinovat, o scînteie divină din focul universal. N-ai dreptul… înţelegi tu?… n-ai dreptul să-l lipseşti pe om de o şansă, oricît de mică ar fi ea… Şi invers, catastrofală pentru om, pentru cultură, politică, societate, ce vrei, este cealaltă poziţie posibilă… — eşti atent?… mă urmăreşti?… — numită *prezumţia de vinovăţie,* tipică autocraţiei neîncrezătoare, în care prima reacţie e de suspiciune… Asta am vrut eu să zic despre imaginaţie, şi nu m-ai înţeles, de fapt nici nu mă exprimasem clar… *Păcatul originar devenit politică de stat!* exclamă Brummer, făcînd o pauză, el însuşi întrecut, depăşit de iuţeala acestei noi idei a lui inspirate şi îndrăzneţe. Era însăşi definiţia stării tulburi pe care Chiril, cu şapte ani în urmă, o căuta, în noaptea de vară petrecută cu Reta Muşon. Da, acest păcat de esenţă religioasă, din noaptea umanităţii, transformat într-un instrument de şantajare a conştiinţei, de punere a ei continuă în gardă, era, după Brummer, marele inamic al conştiinţei umane… „Asta am vrut eu să spun – repetă el –, inamicul nostru este ideea că noi putem fi oricînd vinovaţi de ceva – *prezumţia de vinovăţie.* Şi asta se exercită asupra unei imaginaţii traumatizate demult, prin ale cărei falii, fose, hăuri continentale, naiba mai ştie (fiindcă aici anticarul îl încredinţa pe tînărul său prieten că era vorba de un întreg continent) răzbesc miasme, forme apocaliptice, rebusul subconştientului nostru, unde zac obsesiile sclaviei milenare,

subconştientul terorizat de milenii şi milenii, abia învelit cu giulgiul curat şi atît de gingaş al inteligenţei speciei, cu atîta efort ţesut, ca de o mamă bună şi grijulie… îşi da seama Chiril, îşi da seama el ce *Leviathan* dormita aici? Şi încă unul, supralicita anticarul, pe lîngă care simpaticul şi la urma urmelor utilul cal troian al grecilor e o mică şi simpatică şmecherie. Deci, un ins care nu era cinic, sau pur şi simplu redus, ar fi fost cel mai dezarmat, cel mai lovit, tocmai fiindcă avea imaginaţie, şi prin urmare şi conştiinţă! Era limpede?… Brummer se oprise cu mîinile în şold, triumfător. Ochii săi mici şi umflaţi sclipeau în reverberaţia luminii electrice, de plăcerea demonstraţiei. Chiril   acceptă dus pe gînduri. Se gîndea la caietul lui. În acest sens, da, desigur, era ceva… Bătrînul se uita lung şi de departe cu mişcarea sa de presbit la ceasul de mînă, un *Schaffhausen* plat de aur, căznindu-se să vadă cît era ora. Era, şi acest lucru el îl anunţă cu mimica unui om alarmat de scurgerea incredibilă a timpului, *două trecute*, – ceea ce putea să fie, adăugase cu un rest de pedanterie, însuşi „punctul de maximă absenţă a soarelui”, un „Schwerpunkt” şi ăsta!…

Chiril se decise aici surprinzător de repede pentru el, şi îi vorbi lui Brummer despre caiet. Anticarul asculta aiurit, iar cînd prietenul său termină, exclamă cu o furie sinceră:

— Ce, eşti idiot? Ce te-a apucat?! Tu ţii jurnale intime ca domnişoarele de pension? Bine, dar eu am crezut că tu eşti băiat inteligent. Auzi! Dumnealui scrie *Oracole!*

Nu-şi mai revenea. Liniştindu-se, îl întrebă ce scrisese în caiet, dacă erau cumva chestii politice, aprecieri ale evenimentelor curente. Chiril   negă, mai mult ca să-l potolească pe bătrîn, şi regretînd că-i mărturisise. Recunoştea că făcuse o prostie, dar uite, sînt prostii pe care nu ai cum să nu le faci. Dacă Brummer înţelegea… şi el nu putea să nu înţeleagă… „Jurnalul acela de bord” era pe- riscopul lui, prin care se uita deasupra, el navigînd în adîncuri atît de înşelătoare; un instrument simplu, al cărui sistem optic se străduia să refacă

realitatea, imposibil de a fi altfel percepută… Anticarul aproba morocănos, dezamăgit. Bine, bine, ce spunea Chiril era frumos, dar depinde ce observații făcuse el acolo, ce văzuse şi pe mîna cui încăpuse caietul… Se şi iscălise cumva pe el?… Ei, asta-i nemaipomenit! O idioție mai mare nici că se putea închipui. Întîi Praxiteea; acum, poftim, Chiril cu boroboața lui puerilă. Ce zi!…

A doua zi – de fapt chiar în ziua aceea – trebuia să cerceteze faptele, calm, şi cu mintea limpede.

Brummer îşi luă precipitat rămas bun şi dispăru înghițit de strada *Olteni.*

Chiril o apucă la dreapta, spre bulevardul Mărăşeşti, cu gîndul să facă pe jos drumul pînă la capătul *Dristorului.* Mergînd contra dimineții prin frigul amețitor, frigul în care se trezesc zgribuliți şi lucizi şi cu o altă valoare a vieții condamnații la moarte, ce au reuşit să găsească o cauză vrednică de plătit, cu o idee a existenței imposibil de privit altfel de aici înainte decît din acest prag glacial al unei nemuriri gata deschisă în fața ochilor şi scînteind de puritate, Chiril îşi aduse aminte, înviorat, şi cu acea precizie a memoriei ce păstrează extrem de fidel remarcile măgulitoare rostite cîndva în legătură cu noi, ce-i spusese Praxiteea cînd se cunoscuseră întîia oară la vizuina de „hoți" vegetarieni şi palavragii, cum intrase el acolo, tensionat, „încins pînă la alb", ceea ce sunase într-adevăr foarte frumos; aerul acesta pretindea ea că îl avusese el atunci, al unui tînăr „mistuit de o flacără ce nu lasă în urma ei nici un fir de cenuşă". (Vorbe mai mult amabile, decît pătrunzătoare.)

Mergea grăbit pe bulevardul tăcut. Trotuarul prost pavat îl făcea să se împiedice, să se clatine ca un om beat, pe lîngă căsuțele vechi, scunde, adormite. La şapte trebuia să fie, odihnit, la editură. Georgeoiu, directorul, îi comunicase cu o zi înainte că pe la douăsprezece venea la editură în vizită un romancier sudamerican, şi îl rugase să fie de față, cu spaniola pe care o ştia, ca tălmaci, la convorbire urmînd să asiste şi cîțiva invitați. Dar ce era cu Praxiteea?

Brummer nu pomenise nimic de Rorică, dacă era şi el sau nu implicat, în afara observațiilor răutăcioase cu privire la starea fizică şi la caracterul lui. Dacă fusese reținută Praxiteea, ea, care n-ar fi comis o astfel de prostie – să țină la ea aur – cum spunea Brummer, la mijloc putea foarte bine să fie şi altceva. Povestea cu tînărul ziarist italian sosit la Bucureşti, fiul primului ei iubit… Era gata să regrete că se vîrîse în lumea aceea atît de străină de lumea lui şi spre care îl mînase numai curiozitatea, dacă nu punea la socoteală afecțiunea ce i-o purta bătrînului anticar, pe care, la începutul prieteniei lor, îl însoțea peste tot. Sînt regrete care te fac să te ruşinezi… Acesta era şi el unul. Se opri şi se rezemă cu spatele de scoarța unui copac bătrîn cu frunzele scuturate, ale cărui crengi răsucite se ridicau masive spre cerul înstelat. În clipa aceasta, ca şi cînd organismul său ar fi vrut să-l apere de ceva, în minte îi apăru imaginea perechii întrezărite în gangul de pe ulița şepcarilor. Era ori oboseala, încurajînd lumea noastră de jos, trimițîndu-i energia respinsă de creierul somnolent, ori un şiretlic al subconştientului, amestecînd în aceeaşi nelinişte două nelinişti gemene. Astfel se trezi repetînd răufamata ecuație a lui Hary: puterea şi libidoul… O operație elementară, ca unu şi cu unu, pe baza căreia s-ar fi clădit toate… Brummer, orice ar fi fost, mergea totdeauna drept la țintă. Se întoarse automat, făcu îndărăt drumul spre piațeta în care stătuse de vorbă mai înainte cu anticarul. Luminile ardeau acum mai intens din cauza singurătății. Efectul acela de scenă spori, dînd şi mai multă realitate ipoteticilor spectatori. Tot învîrtindu-se şi inspectînd intrările blocurilor mici cu un etaj, zări sub o poartă un telefon public, spre care se îndreptă de astă dată hotărît. Se căută prin buzunare, găsi o fisă, o introduse în aparat. Nu venea tonul; aşteptă cît aşteptă, apoi, enervat, dînd drumul enervării pentru prima dată în noaptea aceea, bătu cu pumnul în pieptul de oțel al telefonului. Un zuruit zglobiu se auzi, zeci de monezi începură să se rostogolească la picioarele lui. Aplecîndu-se, le privi. Piesele străluceau argintii în lumina lampadarelor. Luînd una, o vîrî în deschizătura nichelată, o

auzi căzînd, mai dădu un pumn zdravăn în aparat, şi culmea! tonul veni numaidecît. Întărîtat, formă anevoie, însoţind cu degetul arătător cursa fiecărei cifre de pe discul pe jumătate strîmbat şi înţepenit, numărul Luisei. Era o mojicie să telefoneze la ora aceea. Între amanţi însă bunele maniere sînt aproape o ofensă. Lăsă telefonul să ţîrîie lung, în pustiu, ascultînd sunetul ritmic, îndîrjit, ca pe un mesaj trimis spre cine ştie ce lumi. În minte străbătea traseul ştiut spre patul Luisei care desigur dormea, trecînd prin holul în care se afla frigiderul alb, impunător, un personaj cunoscînd absolut totul şi mormăindu-şi pe întuneric monologul; de cîteva ori, la început, trebuise să meargă de-a buşilea, condus de mimica ei disperată, dintre uşile întredeschise ale glasvandului, şi care dădeau în camera ei, de fapt camera bătrînei, cedată, recomandîndu-i muteşte să nu facă nici cel mai mic zgomot, să nu-l simtă maică-sa, la care se mutase de trei luni, după ce se despărţise de bărbatu-său, fără divorţ, aşa fusese înţelegerea; mergea aplecat cu ochii ţintă spre colţul unde moaşa dormea în „patul ei de cîine”, ascuns vederii de un paravan japonez cumpărat de la Consignaţia şi pe care un cîrd de gîşte sălbatice, cu gîturile întinse într-un suprem efort de a ajunge la ţinta mult dorită, atingeau după un zbor lung şi greu suprafaţa unui iaz liniştit.

Mama Luisei era o bătrînică simpatică şi plină de umor, Chiril o cunoştea. În cîteva după-amiezi luaseră ceaiul împreună în jurul samovarului mare şi strălucitor, de alamă, cu un robinet ca de cişmea, într-o atmosferă senină, plăcută, plină de pauze lungi de tăcere, exact, dar exact ca-n romanele sau piesele ruseşti din secolul trecut. Bătrîna avea o manie, îşi repara singură pantofii. Ea îi pingelea, era plăcerea ei, asta ţinea loc de pasienţă, de care se plictisea repede. Fusese o femeie activă, energică moaşă la Rădăuţi şi prefera să lucreze, să împletească, dar pin- gelitul pantofilor, şi toate operaţiile mărunte ale unui cîrpaci veritabil erau adevărata ei pasiune. O dată Chiril, între două ceşti de ceai, în criză de conversaţie, aruncase vorba că astfel de deprinderi frumoase şi pline de „nobleţea sănătoasă a unui

meşteşug cinstit” avea şi țarul Petru cel Mare. Bătrînei îi plăcuse complimentul, copleşitor prin exemplul dat, şi roşise, iar de atunci prietenul fiicei sale începuse să se bucure din partea ei de multă atenție. Peste cîtva timp avea să-i ofere chiar şi o cravată nouă, roşie, scoasă din cufărul greu, „lada de campanie” cum îi zicea Luisa, cravată cumpărată cu douăzeci de ani în urmă pentru bărbatul ei, „un curvar şi un destrăbălat”, pe care acesta nu apucase s-o poarte niciodată. De l-ar fi văzut străbătînd de-a buşilea, în toiul nopții, holul… Luisa îi spusese că mama ei era o femeie de modă veche, care n-ar fi înțeles astfel de procedee; era sigură că ea ştia ce era între ei, dar nu voia să se ştie că ştie. Foarte curios pentru o moaşă, de la care te-ai fi aşteptat să fie vulgară; pudoare – explica Luisa, ale cărei lecturi ştiințifice se răsfrîngeau imediat în vorbire – impusă probabil şi de „spectacolul mizeriei fiziologice a amorului”, oferit de îndelungata ei profesie de asistentă a ceea ce rezultă, fatal, după clipele dulci de uitare şi de înălțare ale iubirii… Oricum, Amfilofia, aşa o chema după numele de botez pe bătrîna ei mamă, fusese totdeauna o ființă foarte ruşinoasă şi delicată (Luisa, cu libertățile ei, sărise departe de trunchiul maică-si) şi care ura bărbații ca pe nişte agenți purtători ai răului în lume, prin însuşi faptul că ei *nu năşteau* şi nu *ş*tiau ce-i aia o sarcină, alegîndu-se doar cu plăcerile. Cînd auzise asta, într-o seară, pe Chiril îl apucase rîsul – Luisa nu-l mai văzuse rîzînd astfel niciodată – pe urmă coana moaşă rezumase în modul următor situația, îngăduindu-şi pentru prima şi ultima dată să fie şi ea vulgară, pe față: „Dragul meu băiat, nu rîde, tu poate că nu eşti aşa, dar toți bărbații sînt la fel, nu se uită şi nu le pasă, îți pun fusta-n cap şi gata, descalecă şi pleacă, – animale!” O, Luisa răspundea în fine. Luisa vorbea, întreba somnoroasă *cine este* cu vocea ei capabilă să înmoaie şi pietrele. Vocea Marii Muieri, „un joc mai mult al naturii decît al spiritului”. Ea se supărase totuşi că fusese trezită la o oră atît de extravagantă. Îl certă pe Chiril, care şi-aşa era inhibat cînd ținea un receptor la ureche. El nu putea vorbi normal cu cineva căruia nu-i vedea fața. Asta-l făcea să se comporte

destul de stupid, schimbîndu-şi pînă şi timbrul glasului. Luisa se trezea pe măsură ce vorbea; apoi ea simți că se întîmplase ceva, şi îl invită să vină numaidecît. Era singură, avea să-i facă şi o cafea; noroc, dar ce noroc că maică-sa înnoptase la o prietenă de-a ei bolnavă care locuia tocmai la Băneasa!... Atîrnînd receptorul greu de cîrligul aparatului şi făcînd înainte un pas, Chiril călcă peste monezile argintii risipite pe jos şi care străluceau la picioarele lui în lumina electrică intensă a piațetei. Vru să se aplece, să culeagă măcar una „în contul atîtor şi atîtor fise înghițite, dar se răzgîndi. Puțin dispreț față de firimiturile pe care hazardul ți le aruncă milostivindu-se de tine într-un mod de-a dreptul jignitor, după ce te-a ras de mult de pe lista norocoşilor, se cuvine să ai... „Bani de biserică!", de „Cutia cu mile!" – pot de pocher la care ai mers numai tu şi ai luat praful de pe tobă... Trebuia însă să recunoască: şi de jucat, juca meschin, fără să braveze seria ascunsă, îngrămădită undeva, a cîştigurilor... Ştia că asta depinde de măreția riscului: acest cuvînt scurt, lipsit de orice rezonanță, şi de care Chiril se temea...

Mergînd spre fosta Piață a Senatului pe cheiul Dîmboviței, în sens contrar, refăcînd pe celălalt mal drumul străbătut nu cu mult înainte în compania lui Brummer, Chiril se pomeni strigat de o femeie care alerga după el re- petînd: „domnule! domnule!" cu voce foarte calmă care în tăcerea acelei ore tîrzii îl alarmă.

Întorcîndu-se, văzu apropiindu-se de el o fată îmbrăcată în cămaşă de noapte cu un pachet de țigări şi cu un chibrit în mînă. Aceste două obiecte, ținute cu grija unui fumător care se pregăteşte să-şi aprindă o țigară, contrastau cu fuga de mai înainte, ca şi vocea aceea liniştită şi sigură de om aflat la miezul zilei ce-l făcuse să se oprească încremenit.

În mod ciudat, fata părea acum dezorientată, brusc, ca şi cum n-ar fi ştiut, sau ar fi uitat de ce îl oprise pe bărbatul din fața ei. Pieptul fără sîni îi tresălta încă de fugă sub cămaşa de molton boțită. Un moment,

Chiril se gîndi că fata era o prostituată care încerca să-l agaţe. Privirile lui cercetară cu repulsie şi cu un interes obscur în acelaşi timp faţa fetei ce purta ochelari cu rame subţiri de sîrmă şi a cărei expresie, de blondă spălăcită, era marcată de lipsa dinţilor, avea numai unul în mijloc, ceea ce o făcea să semene cu o babă; cum ar fi arătat de fapt peste patruzeci, cincizeci de ani.,.

— Domnule, începu fata rugătoare, gîfîind încă şi apă- sîndu-şi pieptul cu mîna dreaptă liberă, în stînga conti- nuînd să ţină pachetul de ţigări şi chibritul, au intrat la noi hoţii. Sînt mulţi! Au mai fost şi ieri, au încercat, dar au fugit…

— Unde? bîigui Chiril, simţind că-l trece un fior de gheaţă prin şira spinării.

— Acolo… în fund, la noi… în curte. Haideţi cu mine. A omorît-o pe mama. Zace într-un lac de sînge. Aveau chei false, chei potrivite…

— Chei potrivite? o privea aiurit Chiril.

— Acu o săptămînă, tot aşa, mi-a omorît copilu', erau tot ăia, erau mulţi, mulţi, ştiţi cît de mulţi? i-am văzut. L-a omorît şi pe tata, şi încă pe doi, nu mai ştiu pe care… Domnule, scapă-mă, vino cu mine, hai! şi surîse surprinzător, apoi, scăpărînd un băţ de chibrit, aprinse cu gesturi de animatoare de local o ţigară din care pufăi de cîteva ori cu o plăcere evidentă.

Chiril o privea perplex, uitîndu-se în acelaşi timp în jur cu prudenţă. Auzise de astfel de înscenări cînd oamenii fuseseră atacaţi în toiul nopţii şi jefuiţi, dezbrăcaţi… După colţul unei străduţe care dădea spre chei, apăru un bărbat, după mers, şi cînd se apropie destul ca să-l vadă bine în lumina săracă a stîlpilor rari cu lămpi înalte şi fără prea multă putere, el constată, în timp ce fata continua să fumeze, scîncind, tropăind uşor pe loc şi strîngîndu-se friguroasă în cămaşa ei subţire de noapte, că omul care se apropia era destul de bătrîn şi că se sculase direct din pat; avea nişte izmene lungi legate pe gleznă, un cojoc fără mîneci astfel că braţele musculoase în lipsa cămăşii i se vedeau pînă la omoplaţi; pe cap purta o şapcă cu clape lăsate în jos

pînă peste urechi. Acest personaj, pe care Chiril avu senzația vagă de a-l mai fi văzut undeva, cîndva… printr-una din acțiunile memoriei ce ni se par gratuite, reținînd fizionomii, gesturi, detalii lipsite de importanță, față de funcția ce i-o acordăm noi, ca a oricărui aparat folositor slujind practic numai interesele noastre imediate…, ceva mai tîrziu, peste nici zece minute, cînd el intra pe uşa larg deschisă în garsoniera Luisei îmbrăcată într-o spumoasă cămaşă de noapte, albă, cu dantele proaspăt apretate, avea să-şi aducă aminte brusc şi cu toată claritatea cine era… Chiril rămăsese un moment în prag, şocat, surprins de precizia aducerii aminte: era un figurant de teatru zărit în culise la o repetiție unde îl cărase cu el Puiu Cavadia între două curse prin oraş, Chiril urmîndu-l peste tot pe vremea aceea, docil, fermecat… Personajul care se apropia de el pe strada paralelă cu cheiul stîng al Dîmboviței avea vreo cincizeci de ani, un nas puternic, de carton parcă, cum îşi pun la circ clovnii, fălci grele, orbite adînci cu sprîncene stufoase… În culise, cînd îl zărise Chiril, era tot în izmene lungi, tocmai se dezbrăca pentru a intra în pielea figurantului pe care îl juca, un fel de ostaş turc, un ienicer, probabil; în loc de cojoc purta o platoşă de carton, – aceasta era singura diferență –, pe cînd brațele, aceleaşi, le avea solide, de sugrumător sau de călău, şi la fel de goale şi de noduroase pînă la omoplați. Acest ins în costumația lui grotescă îi făcu repede semn cu ochiul lui Chiril cînd ajunse aproape de el şi de fată, ce stătea întoarsă cu spatele, continuînd să tropăie pe loc, strîngîndu-şi umerii cu brațele, cu țigara fumegînd lîngă obraz şi chibritul în palmă, în aceeaşi palmă în care ținea şi țigara. Chiril îşi dădu seama, înțelese pe loc despre ce era vorba, numai la clipirea ageră şi complice de ochi a noului venit. Acesta zise blînd:

— Hai, Margareto, hai cu tata, hai să mergem acasă, i-am prins pe toți, fir-ar ei ai dracului să fie, hai fetițo, nu mai e nimeni, poți să vii, hai cu tata… Fata se lăsă dusă fără nici cea mai mică rezistență, împăcată de glasul gros şi bubuitor de bețivan al noului venit, vorbind parcă din fundul unui butoi – era mai mult ca sigur tatăl ei. Chiril îi

privi cum se depărtau vorbind cu nervozitate: pe urmă, cînd să se întoarcă, să-şi continue drumul, îl văzu pe individul acela caraghios răsucindu-se în loc şi venind iarăşi spre el, cu paşi mari, făcîndu-i semn cu amîndouă braţele să stea, să-l aştepte, şi cînd ajunse la doi paşi, îşi puse mîinile lui de comediant în şolduri şi îl înjură urît: „… de derbedeu şi de porc, te-ai dat la fata mea, ai?… Ai vrut să… credeai că-ţi merge?… O biată fată… singură… noaptea, îţi cere ajutor şi ea, chit că e nebună… şi ce dacă-i nebună… îţi cere ajutor… Şi tu, nemernicule, vrei să profiţi de ea, curvar nenorocit… Ce, crezi că nu mi-a spus? zbieră el, gata să plîngă, tremurînd tot. Mi-a spus!… Şi ce dacă…” şi în mijlocul frazei lui încurcate şi pline de ură, îi arse un pumn în bărbie lui Chiril, care se prăbuşi înainte de a-şi da seama ce se petrece cu adevărat şi de a schiţa vreun gest de împotrivire… Cînd se trezi, strada era pustie şi din buza de jos îi curgea sînge. Se şterse pe bărbie cu batista, buimăcit, învîrtindu-se în loc, uitînd complet direcţia în care trebuia să meargă. Se roti astfel aplecat un timp, avînd grijă să nu-i curgă sînge pe piept. Ţinu strîns lipită batista pe rană, pînă ce, vederea limpezindu-i-se, zări la oarecare distanţă pe marginea trotuarului o mică fîntînă ţîşnitoare de care se apropie clătinîndu-se. Apa abia se prelingea, se spălă pe faţă, lăsînd firişorul de apă să-i mîngîie bărbia tumefiată. Îşi spălă batista, o aplică pe rană, şi cînd îşi ridică faţa de deasupra micii fîntîni arteziene cu debitul ei sărac, văzu dincolo de barele de oţel ale cheiului şi de gîrla tăcută, pe celălalt mal al ei, o umbră înaltă care trecea, singuratică, visătoare în încremenirea nopţii tîrzii. Chiril o privea, ameţit, apăsînd batista peste bărbie, căscînd ochii, silindu-i pînă la refuz să vadă realitatea. Era Generalul. „Generalul lui”. Obsesia lui de care rîdeau toţi, în cap cu Hary Brummer. Dar ce căuta el pe malul modest al Dîmboviţei, – el care apărea cu pasul său meditativ numai la Şosea, în perspectiva ei largă?… Să fi fost o excepţie? Imposibil. Chiril alergă îndărăt, pe malul lui, separat de nălucă de barele de oţel ale cheiului, dar ea, vedenia, dacă fusese una, dispăruse sub coroana unui copac bătrîn.

Era prima încălcare a convenției stabilite între ei – între el şi General. Asta, nerespectarea înțelegerii ori a jocului, ar fi putut să prevestească cine ştie ce evenimente excepționale. Dacă nu cumva… dacă nu cumva, în momentele noastre de epuizare nervoasă, sau cînd sîntem loviți greu, propriile noastre obsesii nu capătă o independență a lor, începînd să se mişte în spațiu singure şi de sine stătătoare…

Îşi continuă drumul spre fosta Piață a Senatului, cu mîna la falcă, încă paralizat de agresiunea figurantului şi de insolita apariție a „Generalului lui” în acel loc. Lovitură după lovitură. Era prea mult… Era într-adevăr prea mult, chiar şi pentru zece ore, cîte trecuseră de cînd intrase în beciul anticăriei lui Brummer.

Poarta blocului era deschisă. Străbătu holul spațios luminat cu neon. Portarul dormea, sau se făcea că doarme în odăița cu geamul acoperit cu o pînză de cort, în care era practicată o gaură cu o clapă de stofă deasupra ce putea să lase liber ori să închidă punctul de observație. Luă liftul de serviciu, care îl urcă la etajul nouă, aproape de uşa garsonierei. Mergînd cu liftul principal, ajungea la celălalt capăt al coridorului pe care trebuia să-l traverseze de la un cap la altul, în care timp ar fi putut să rişte o întîlnire nedorită. Ca de obicei, cînd Luisa era prevenită că soseşte, uşa îl aştepta pe jumătate deschisă. Era ceva „anglo-saxon”. Ea avea o ascunsă admirație pentru comportamentul britanic de cînd stătuse cu bărbatul ei, ataşat de presă, cîteva luni în Anglia, prin toamna lui 1949. Chiril constata mirat la unii marxişti cu funcții oficiale acest dezacord dintre viața lor publică şi viața intimă. La fel, democrația lor devenea ceva abstract, lipsit de vreo legătură reală cu oamenii reali. Ce ar fi trebuit să fie o gentilețe naturală – de pildă această deprindere de a aştepta pe cineva cu uşa deschisă, exagerare intenționată a dreptului oricărui om de a nu întîlni în drumul lui măcar piedicile ce pot fi uşor evitate – avea, căpăta, în cazul Luisei, aerul acelor obiceiuri împrumutate, caracteristice snobului, trădător înnăscut al clasei sale. La țară, uşa omului ce te primeşte larg deschisă trece neobservată. Mimetismul

claselor de mijloc dă totdeauna acea spectaculoasă inconsistenţă a valorilor morale, oscilante prin parvenire. Cavadia revenea des asupra acestei idei la care ţinea: capabile de o etică solidă sînt doar extremele organismului social, clasa de jos şi aristocraţia de calitate! Axente, în schimb, zicea: tot luptînd contra burgheziei şi frecîndu-ne mereu de ea, cel mai caraghios lucru ar fi să căpătăm firea duşmanului pe care-l nimicim! Chiril ţinea minte că asta, fostul strungar i-o spusese reparînd un lacăt – reţinuse şi marca, era un *Phoebus* de pe vremuri – şi observase că el vorbea cel mai bine cînd repara ceva, complet absorbit de lucrurile pe care le dregea, ca şi cum spiritul său ar fi avut absolută nevoie de un mecanism riguros, ţinut sub ochi, pentru a se elibera de toate şovăielile vieţii şi vorbirii…

Închizînd la etajul nouă uşa liftului de serviciu, Chiril văzu paralelogramul de lumină făgăduitor pe care uşa pe jumătate deschisa îl arunca pe culoar. Noroc că bătrîna moaşă, cizmăreasa, mama Luisei, nu era acasă. Intră, prima dată la o oră din noapte atît de tîrzie, drept, în picioare şi fără precauţii, ca la el acasă. Paravanul japonez stătea strîns ca o armonică în colţ. Nu mai erau nici un fel de gîşte sălbatice, nici un iaz liniştit. „Patul de cîine" se oferea vederii cu pătura lui bine întinsă ca la armată, opus frigiderului clănţănind silitor în colţul celălalt, pe aceeaşi linie a peretelui unde se afla glasvandul, ceea ce făcu să i se pară cu mult mai mare şi mai încăpător holul bine cunoscut în care locuia bătrîna. Luisa, apărînd din dreapta, pe uşa ce dădea spre bucătărie, îl surprinse privind holul, oprit în pragul vestibulului. Atunci, ea intrînd deodată în cîmpul vederii lui, în cămaşa de noapte imaculată, scrobită, pusă special, probabil, după ce el o trezise telefonîndu-i – nu arată astfel o cămaşă de noapte în care ai dormit în pat fie măcar şi un sfert de ceas – avu momentul acela de suspensie, cînd în minte îi apăruse absurd şi cu o precizie uimitoare mutra figurantului zărit în culise, a individului ce venea spre el în izmenele lui lungi pe cheiul Dîmboviţei şi care-l pocnise cu atîta furie, înainte de a se arăta el, Generalul. Moment de prodigioasă

aducere-aminte şi care seamănă pe figura oricărui om cu însăşi uitarea, cu expresia înghețată a feței cînd vrei cu intensitate să-ți aduci aminte de ceva şi nu poți. Luisa îl întreba speriată ce are. Dacă nu-i bolnav. Chiril, încă şocat de pumnul primit şi de modul cum „generalul lui" rupsese înțelegerea, o privea fix, cu un tremur imperceptibil. Memoria lui, în această fixitate a fluxului nervos, lucra complet anapoda, ca un aparat dereglat, scoțând la iveală imagini absurde; de pildă, mutra brusc încremenită a unui unchi dinspre tată, venit la ei în vizită din provincie în copilărie şi care, servit de maică-sa cu dulceață de nuci verzi, înghețase deodată cu lingurița dusă în dreptul buzelor şi fluierînd ceva straniu de tot printre dinți şi cu ochii sticloşi – domnul Merişor, tatăl, le făcuse semn să păstreze tăcere, cum se recomandă cînd vezi un somnambul păşind în echilibru pe muchea unui zid – pe urmă unchiul îşi revenise şi continuase neturburat conversația ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, era epileptic, o formă mai puțin gravă, explicase şefui familiei. Cît îl tamponase eu batista, pe stradă şi în lift pînă la intrare, sîngele se oprise, pe urmă, cît stătuse în pragul uşii deschise, Chiril nu mai ținuse batista la bărbie, şi acum un firişor roşu îi mustea din colțul gurii prelingîndu-i-se în scobitura bărbiei. Luisa țipă; abia acum văzuse; îşi înfipsese mîinile în păr, le coborîse ca într-o veritabilă scenă de teatru, pe obraji, apăsîndu-şi-i cu putere, incapabilă să mai vorbească. Chiril încerca s-o linişească pronunțînd anevoie cuvintele ca după o extracție de măsea. Ea se repezi în baie, înmuie o batistă în apă rece, reveni în grabă, îi şterse sîngele, apăsînd batista pe locul vătămat, mîngîindu-l, spunîndu-i vorbe de alinare. Dar ce era, ce se întîmplase?! voia să ştie, cu alarma femeilor cînd văd o rană. Chiril dădu din mînă – avea să-i spună mai tîrziu. Îşi revenise. Lovitura de pumn primită pe chei parcă intrase într-un sistem de înțelegere. Obosit, îşi îmbrățişă prietena, recunoscînd parfumul ei dulce şi greu de tuberoze. Suportă tăcut mirosul suav-dulceag, autoritar însă, al apei de colonie. Cu trişeria celui ce, îmbrățişînd o

femeie, se gîndeşte la alta, care a însemnat pentru el altceva… tot ce rămîne dintr-o iubire înainte de a intra în rutină… Chiril îşi aduse aminte cum mirosea în noaptea de demult, din iulie, parfumul Retei. Acea mireasmă neavînd în natură nici o corespondență – „un joc mai mult al spiritului”. Mireasma de altădată stărui un timp, probă şovăitoare a unei existențe ce începe să se confunde cu visul. Dopul de cristal strălucea la locul lui, pe noptiera bătută de lumina veiozei, şi el smulse deodată din vis, ca un corp delict imposibil de pus la îndoială, noaptea celor zece dangăte ale pendulei doctorului Merişor. Totul, în acest moment şi de uitare şi de aducere-aminte, luă înfățişarea trupului pistruiat al Esterei, smerit îngenuncheată lîngă marşul din colecția „Fanfare celebre”.

El o săruta acum pe femeia pe care o ținea în brațe cu o sîrguință prefăcută ce reuşea să fie copilăroasă şi tandră, ceea ce dădu clipei o falsă inocență. Chiril se desprinse, bătînd repede din gene, semnul cel mai sigur că se simțea vinovat, şi se uită cît putu de scurt în ochii viorii ai Luisei, înmuiați de dorință. Mai mult decît ei, îşi ceru iertare sieşi, onestității lui, îngropată în sezonul vitreg, rece şi mort. Ar fi îngenuncheat la rădăcina acestei onestități, prea gingaşă şi lipsită de căldura cuvenită, pentru a îndrăzni… Ar fi scormonit pămîntul, s-o ajute să se înalțe cît de cît liberă. Din colțul gurii, firişorul de sînge începuse iarăşi să curgă…

„… Sîngele tău e dulce şi bun! şoptea ea amețită, săru- tîndu-l cu lăcomie. Sîngele tău e atît de dulce, de bun şi de fierbinte… îmi place sîngele tău… să-mi dai mie tot sîngele tău!”

Încet, încet, îl trase către patul de fier din hol, al cărui paravan japonez cu gîşte sălbatice, strîns, îl lăsa complet descoperit vederii. Ideea de a se trînti în „patul de cîine” al „moaşei” jenă pudoarea lui Chiril ; cîteva secunde el încercă să se opună. Se resemnă însă ca un mare rănit, lăsîndu-se pradă consolărilor.

Capitolul VII

LA EDITURĂ AJUNSESE TÎRZIU, PE LA ORELE NOUĂ dimineața, cu falca umflată după lovitura de pumn de pe chei a figurantului şi cu ascunsa, nelămurita contrariere intimă produsă de apariția „Generalului său” într-un loc ce făcea excepție de la regula, constatată şi admisă de ani: întîlniri numai pe acea Şosea măreață, plină de rigoare şi de trandafiri. La distinsul statmajorist, deprins mai mult cu imaginile de pe hartă ale terenului, decît cu realitatea propriu-zisă, se gîndea Chiril mergînd pe jos spre locul său de muncă în ziua înnorată de noiembrie. Era ca unul care ar fi fugit dintr-un spital cu rana încă nevindecată, grijuliu ascunsă față de trecători; cu o traumă abia acum simțită, cînd organismul ridică, prematur, apărarea, ca la terminarea prefăcută a unui asediu. Mergînd pe străzile reci, strîmte, străzi de noiembrie, el se pomenise cu ecoul acestor cuvinte ajungîndu-l cine ştie de unde: *durerea vine totdeauna mai violentă din urmă…* În dreptul librăriei „Cioflec” se oprise, scosese din buzunar agenda de telefon, notînd automat observația la *Adrese.* Nărav vechi şi bine înrădăcinat. Cei cărora li se taie la mijlocul vieții un braț rămîn încă un timp mai departe cu ideea brațului întreg, pe care îl întind în mod abstract dintr-o îndelungată obişnuință, pe traiectul experienței muşchilor şi nervilor retezați. Chiril îşi aduse astfel aminte de caietul pierdut. Lipsa aceasta dădu deodată jurnalului rătăcit o realitate nebănuită pe care n-o avusese niciodată, sau cel puțin de care autorul lui nu-şi dăduse seama pînă în acel moment. Aşa

ți se întîmplă să visezi uneori că ai scris o capodoperă din care, trezit, revenit la luciditatea necruțătoare a dimineții, nu-ți mai aminteşti nici un rînd… Durerea din falcă îi trecuse; obsesia reveni, şi cu ea îşi reluă mersul pe Calea Victoriei…

La plecare, Luisa îi făcuse un ceai negru, puternic, în care înota falnic un sfert de lămîie. Nu mai văzuse lămîi dinainte de seceta şi de foametea lui nouă sute şi patruzeci şi şapte. Batog, nici înainte nu prea mîncase, iar Luisa, culmea, îi dăduse în dimineața aceea să mănînce chiar batog, scos din frigiderul încăpător, de înaltă tehnicitate, al cărui termostat zumzăia plăcut din cînd în cînd, pus pe lucru – nişte feliuțe subțiri, transparente, brumate de temperatura joasă, ca petalele de trandafir întinse la uscat, din care maică-sa făcea pe vremuri dulceață. Asta, şi dulceața de afine, cu pîine prăjită şi unt galben, *olandez,* spunea Luisa, după peştele afumat, mersese grozav. Fusese hrănit regeşte, ca o personalitate internată într-o clinică model. Adevărul era că ea era abonată la magazinul diplomaților unde se găseau fel de fel de bunătăți, neobişnuite comerțului curent. Astfel se explica luxul acelui mic dejun, luat gospodăreşte, ca între doi soți ducînd o viață îndestulată şi tihnită. Servit de brațele albe, harnice şi strălucind de sănătate ale Luisei, emanînd un erotism de gospodină veşnic agitată (ca şi cum ea – zicea tot Chiril – s-ar fi iubit întruna cu toate lucrurile gospodăriei pe care punea mîna, muştruluindu-le, ridicîndu-le, mutîndu-le dintr-o parte într-alta)… el trebuise să admită în sinea lui că femeia ce-l slujea cu atît devotament casnic ar fi fost, şi din acest punct de vedere, o nevastă ideală, tipică unui matriarhat autoritar şi duios, în care bărbatul acceptă, răsfățat şi la adăpost, condiția lui primară de reproducător. O „muiere", cum zic țăranii; „muma" neolitică, tăiată în granit, tronînd pe altarul cavernei cu bărbați pitici lipiți de fusta ei protectoare…

Galeria chicotea: „Avestița, fata Satanei!" alăturînd legendelor primitive hazul poveştilor populare. O femeie, se gîndea Chiril mîncînd pîine prăjită cu batog, pe care să n-o iubeşti ca un

descreierat, nu; una, din contră, ce te-ar mira că îți rămîne atît de fidelă; o căsnicie construită mai mult dintr-o trainică indiferență, făcută, tocmai de aceea, să reziste marilor oscilații… Un compromis calculat şi lucid, schimbînd iubirea în comoditate, ca fructele zaharisite, păstrate închise în pragul toamnei în borcane, în care domneşte vidul antiseptic, nici el absolut, față de roadele simple, pline de seva şi de culorile verii… Erau ideile unui paşă alintat şi leneş, paradoxal, de prea multă bărbăție. În alcătuirea aceasta controlată a afecțiunii ce-i lega şi care le asigura din capul locului o longevitate de amanți rezonabili, dincolo de pat, intra totuşi şi un element moral neprevăzut, crezuse la început Chiril, şi care el, de fapt, după cum avea să se lămurească mai tîrziu, şedea la baza legăturii lor: era aceeaşi şi aceeaşi imposibil de stins remuşcare a Luisei, hrănindu-se din propria ei amintire, ce lua proporții acum, în intimitate, şi pe care în mod firesc timpul ar fi trebuit s-o mai roadă… Chiril nu se mai aflase niciodată în fața unei astfel de încurcături. Dar ce complica şi mai mult lucrurile era faptul că ea, iubindu-l, punea şi în amor un amestec al ei, derutant, de umilință şi autoritate, stări cu repeziciune schimbate ca vitezele unei maşini de mare randament, fără să-şi dea seama de resortul real al pasiunii ei, ceea ce, iarăşi, din punctul lui de vedere măcar, putea să capete aerul unei dezarmări feminine înduioşătoare, cerînd înțelegere şi compasiune ca-n fața unei maladii. Asta era! Niciodată nu se ştie cine pe cine îl obligă să sufere mai rău. O vagă propunere de mariaj făcută în glumă avusese loc, totuşi, venită din partea ei, cînd ea îi spusese într-o zi, după o lungă dădăceală în legătură cu moliciunea şi cu firea lui lipsită de spirit practic: „Te-aş face om! Habar n-ai tu ce om aş scoate eu din tine!” – ochii ei de culoarea liliacului bătut scăpăraseră umezi şi înflăcărați ca-n momentele de pasiune, nările albe, fine, îi tremuraseră ca la iepele de rasă, iar dinții, dinții ei, despre care Chiril nu scăpa niciodată ocazia să spună că erau „spălați cu rouă sau cu praf de puşcă”, se dezveliseră în zîmbetul sălbatic care la unele femei, din

cauza tensiunii sentimentelor, aduce mai mult a cruzime. Da, era posibil. Judecînd practic lucrurile, manevrat de Luisa, Chiril ar fi devenit şi el un om de succes. Dar i se potrivea lui succesul? S-ar fi simțit el bine în pielea aurie a reuşitei? Sînt oameni pe care izbîn- zile îi întristează sau îi pun pe gînduri mai repede decît un eşec. Într-o înfrîngere îți mai rămîne o motivare tonică a existenței, un dor, amînat, de revanşă… La şapte fix, Luisa telefonase la editură că în ziua aceea ea avea de lucru la un manuscris, acasă, şi că „norma” avea s-o prezinte a doua zi. Începuseră să lucreze de cîteva luni pe baza unor fişe pe care trebuia trecut cu exactitate numărul paginilor citite, traduse sau redactate. Această formă administrativă devenise o adevărată obsesie, mai puternică decît şi a unei munci pe brînci. Cui îi ajungea în mînă uriaşa cantitate a acelor hîrțoage putea să contemple împăcat întreaga producție editorială, ca Dumnezeu lumea după facerea ei metodică şi bine întocmită. Chiril telefonase şi el şefului său de redacție, un bărbat de vreo 40 de ani, frumos, blînd, dar palid mereu, chinuit de insomnii, Tase Gheorghiță – de fapt îl chema Anastase, dar el însuşi prefera numele scurtat, aşa semna şi fişele de lucru, referatele, biletele de învoire…

Băiat de ceferist de pe Griviței, al cărui tată fusese închis în timpul grevei, Tase intrase în U.T.C., ca ucenic la Ateliere, făcuse liceul seral cu o înclinare sigură spre învățătură, iar prin 1949 terminase şi dreptul, tîrziu, printre şedințe, ore de permanență în Slătineanu şi muncă de teren. La începutul războiului fusese închis, maltratat la Siguranță, ani grei din care se alesese cu două apucături: nu suporta murdăria, pînă şi cornul cuierului în care îşi agăța şapca sau paltonul îl ştergea cu grijă de praf. Al doilea obicei al său nu mai era o manie, ci o consecință a nopților lungi de interogatoriu luate cu lampa de birou în ochi. Nimeni nu înțelesese de ce, la venirea lui ca şef al secției, acest bărbat uscat ca o traversă C.F.R., prevenitor şi cu fața mereu trasă de lipsa somnului, dăduse dispoziția aceea ciudată femeii de serviciu, să strîngă toate lămpile de masă de pe birouri, pe care

redactorii le aprindeau în diminețile neguroase de iarnă sau în serile suplimentare, motivînd aceasta printr-o povață practică de om ce are din experiența lui mai veche un punct de vedere igienic şi sănătos asupra modului cum trebuie să cadă lumina peste un lucrător al paginii, fără să-l supere. Fusese aproape „o cuvîntare”. „Cea mai bună lumină, tovarăşi – spusese el cu acel prilej, ceea ce subalternilor săi li se păruse o metaforă izbutită – vine de sus, împărțită în mod egal, toată lumea să se bucure, nu-i aşa? fără conuri de umbră, să nu-i mai vezi pe ceilalți, dar mai ales trebuie să ştiți că lumina de aproape strică vederea, simț, care, slăbit, ne poate aduce nouă numai ponoase.” Cauza acestei „fotofobii” avea să fie aflată ceva mai tîrziu, şoptită cu respect de la redactor la redactor. Tase preda materialismul istoric la seminariile de joi după-amiază, la care participa toată lumea. Chiril avea pentru el multă simpatie, mai ales de cînd cunoscuse motivele acelor două manii. În afară de aceasta, tovarăşul Gheorghiță nu făcuse caz nici de semințele mîncate în şedință. El spusese liniştit: „Ei, şi ce? Ce dacă mănîncă semințe? Şi muncitorii noştri şi țăranii noştri mănîncă semințe”. Chiril îşi mai aducea aminte încă de un amănunt. După o manifestație, toți o şterseseră, lăsînd baltă pancartele, steagurile. El îl văzuse pe tovarăşul Tase cărîndu-le singur în spinare pe toate. Aşa-l ținea minte: ca pe un om corect, luînd asupra sa totul, în stare să facă şi muncile care altora li s-ar fi părut umile sau degradante. Şeful secției spusese la telefon: „Poți să vii cînd vrei, te trec prezent, n-ai grijă, ai lucrat probabil azi-noapte mai mult, înțeleg, vino cînd poți” – iar Chiril roşise din mai multe motive. Întîi fiindcă îşi închipuise că cel de la capătul firului ştia că el telefona de acasă, de la Luisa, deşi între apelul ei şi al său trecuseră cel puțin douăzeci de minute. Apoi pentru că mințea pe un om atît de cumsecade, care fusese bătut la închisoare şi care nu suporta lămpile de birou. Pe urmă pentru felul cum sunaseră în urechea lipită de receptorul îmbibat de parfumul tare al Luisei cuvintele… *ai lucrat probabil azi-noapte mai mult, înțeleg;* dar nu, Tase avea o delicatețe

înnăscută, el n-ar fi fost în stare de nici o vulgaritate. Batogul, dulceața de afine şi ceaiul îi redaseră lui Chiril forța trebuincioasă unei noi zile de lucru, în ciuda nopții agitate. Dintre imaginile ei încîlcite, amintirea jurnalului pierdut răsări nespus de limpede, ca un vapor alb pierdut în zare şi de la care ți-ai luat de mult adio… Simulînd o durere de măsele, intră la secția de traduceri ținîndu-se cu o mînă de falcă, pe cealaltă fluturînd-o în semn de salut, şi se aşeză la biroul lui din colț, cel mai retras. Toți redactorii păstrau sub geamurile groase de pe birouri fel de fel de fotografii cu vederi idilice din țară. O astfel de poză colorată trimisă din Sighişoara, cu străzi țepene, ieşite din timp, nepurtînd semnul vreunor înnoiri, vizibile în alte localități, se afla presată şi sub cristalul lui Chiril. I-o trimisese un tînăr redactor, proaspăt angajat, băiat bun, dar care stătea prost de tot cu gramatica. Chiril îl prinsese într-o zi scriind *sa-u* dus şi îi atrăsese atenția. Redactorul se plesnise cu palma peste frunte, necăjit, spunînd „ce scăpare!”, pe urmă se corectase singur la repezeală, scriind *sau dus*. Tovarăşul Merişor păstrase aceeaşi discreție şi asupra întrebării, pusă în şoaptă la ureche de acelaşi redactor, şi anume dacă Petrarca trăise înainte sau după Garibaldi. Drept mulțumire şi ca semn de prietenie, colegul îi scrisese pe ilustrata aceea entuziastă de la Sighişoara atemporală, tocmai lui, lui Chiril, care era pe față un mic-burghez: „Construim fără burghezie şi împotriva burgheziei!” Semnul exclamării era îngroşat cu tot dinadinsul, astfel încît el sugera silueta unui stîlp de înaltă tensiune. Şeful secției fu singurul care se deranjă, venind încet la Chiril, cu mersul lui frumos şi calm de doctor care se apropie de un pacient despre care, dintr-o ochire, ştie ce are, ca să-l întrebe cum se mai simte, dacă l-a mai lăsat durerea, ba chiar îi recomandă un dentist bun la care se ducea el, totul pe un ton liniştit, afectuos, încît Chiril, mai mult din cauza acestei vorbiri atît de măsurate, schiță o ridicare de pe scaun. Tase însă nu înțelese. El crezu că era un reflex de la subaltern la şef, lucru pe care nu-l admitea, şi-l apăsă delicat pe umăr, şuşotind repede, *stai jos*, *stai jos, tovarăşe*

Merişor… Cu acest Tase, Chiril mărturisea că se înțelesese. O singură dată, şeful secției, care era şi un bun desenator, făcînd la date mai importante caricaturi la gazeta de perete a editurii, îl ironizase înfățişîndu-l ca pe un omuleț pierdut undeva pe pămînt, în loc de gît cu o sfoară interminabilă de zmeu înălțat, capul plutind sus de tot într-un nor în interiorul căruia era scris cu litere de mînă: *Chiril Merişor în transcedent.* Adevărul e că Tase o cam nimerise. Chiril însă avusese un şoc, la fel ca atunci cînd îți auzi întîia oară vocea imprimată pe o bandă de magnetofon. Aşadar, *ăsta* era el în ochii celorlalți… Abia pe urmă observase că lipsea acolo un „n”, – şeful secției scrisese caligrafic „transcedent, mîncînd în grabă litera care se mănîncă de obicei. Chiril   se jignise prosteşte. El care trecuse delicat pînă atunci cu vederea greşelile de ortografie ale colegului nou angajat. Bine, dar acum era vorba de el! Şi Tase… Totuşi, Tase era şef! De n-ar fi făcut-o, firea lui, dîrză cîteodată, i-ar fi şoptit că dă dovadă aici poate şi de o anumită slugărnicie. Astfel că el rumegase toată dimineața acel „n” căzut de la locul lui, ca un şurub prea fin şi care lesne se rătăceşte. Spre sfîrşitul programului, luă *Dicționarul enciclopedic,* se duse la şeful secției, care credea că vrea să-i ceară vreo informație, şi îi arătă cu degetul cuvîntul şoptindu-i ca o parolă: „Trans-cen-dent!” „Poftim?!” sărise amabil Tase. Chiril repetă, îndîrjit. „Cum? Nu-nțeleg!” făcea şeful secției. „Norul!… Legenda… caricatura dumneavoastră… un «n»… o nimica toată… dacă permiteți, fac eu corectura, discret, de-acord?!” – ton care ieşi, fără voie, aproape amenințător. Tase îi mulțumise înghițind în sec. El anunță cu glas tare întregii redacții greşeala. Tovarăşul Merişor avea dreptate, îl ajutase în muncă, foarte frumos din partea lui! Chiril, fiert, enervat de meschina lui răzbunare de intelectual arțăgos, se întorsese la loc, scoțînd cu zgomot din sertar „Mizeria filozofiei”, o reeditare la care lucra, şi încercă să se cufunde în lectură. Asta era… Acum avea senzația că începuse să-l doară şi un dinte, caninul drept, cariat sau dislocat de lovitura de pumn a figurantului de azi- noapte.

Sculîndu-se iarăşi, se strecură printre mesele redactorilor aplecați peste lucrul lor ca o clasă model, ieşi pe coridorul pavat cu marmură, se duse la W.C., dădu drumul robinetului vechi de fabricație germană pe care scria curios *Kalt*, ca-n trenurile de cursă lungă. Scoțîndu-şi batista din buzunarul de la piept al hainei, o ținu mult sub şuvoiul rece al robinetului, să-şi facă o compresă spre a-şi mai alina durerea din falcă. Abia acum îşi dădu seama că batista pe care o ținea în mînă nu era a lui. El avea batiste albe, de pînză ordinară, îngălbenite de arsurile fierului de călcat zdravăn mînuit de Octavia, pe cînd aceasta, tot albă, era croită dintr-un material moale ca mătasea, cu o monogramă la culoare, fin lucrată, un L şi un G între două crenguțe, ca două paranteze, lauri ai fi zis. Era batista Luisei, i-o pusese ea pe ascuns în buzunar, în locul celeilalte, pătată de sînge, fără să ştie, bravînd superstiția că o batistă dată înseamnă despărțire. Monograma era precis opera moaşei, care bunghinea ceasuri întregi cu acul, cînd se plictisea de cizmărie. Toată rufăria casei, pînă la cearşafurile răcoroase ca iarba de munte, purta pe ea inițialele acelea cu înflorituri complicate… înainte de a-şi pune compresa, Chiril se privi în oglinda cu argintul ciuruit de vechime. Privitul în oglindă semăna la el cu nevoia pe care marii astenici o resimt de a se cufunda în somn de mai multe ori pe zi, pentru reîntremarea nervilor. Asta îl înviora, oricît de prost dispus ar fi fost, dovedindu-i că lipsa lui de realitate, presupusă, cu puțin mai înainte, fusese o falsă alarmă. Al doilea fapt ciudat ce se întîmpla ori de cîte ori lua act de realitatea lui reflectată în oglindă, şi care venea în contradicție cu primul, era modul cum se uita la el, în acele clipe, la el însuşi, încruntat, cu reproş, ca şi cum ceva ce se afla dincolo de propria sa imagine n-ar fi fost niciodată în bună ordine. Umflătura fălcii îi strica simetria plăcută a figurii. La un ins cu trăsături armonioase, acest lucru produce întotdeauna un efect comic mai izbitor decît la cei cu fața grosolan modelată. Privirea aceea ferită încă mai avea claritatea pe care organismul omenesc o păstrează, chiar şi după o noapte de

coşmar, spre treizeci de ani. Părul cădea peste fruntea bombată, de taur tînăr, într-o dezordine mătăsoasă, roşcat închisă, ca tinctura de iod privită în soare. Era, după cum spusese o dată Praxiteea, amfitrioana „vizuinii cu hoţi, „calitatea de păr cea mai veche din Europa, roşul-celt, de amurg, după care mor femeile nebune". Ochii negri, catifelaţi, genele întoarse pe faţa albă, netedă, adăugau figurii un aer melancolic. Erau chiar ochii maică-si din fotografia de tinereţe. În orice caz, dacă s-ar fi născut femeie, Chiril ar fi avut probabil aceiaşi ochi. El ţinea minte ce-i spusese în copilărie maică-sa că-i spusese baba Lixandra, o vecină care o ajutase la naştere cînd îl născuse pe el: „Coană Lenuţo, – strigase baba dezamăgită – păi ce făcuşi, făcuşi *tot fată!...*" „*Tot fată!* şoptise cu ciudă maică-sa, istovită de facere, – umplu casa de fete!" – ea care-şi dorise atîta un băiat. Chiril reţinuse acest mic dialog, şi îl reproducea ca pe o primă confuzie a vieţii lui, prezidată la naştere de o ursitoare aiurită… Ce părea moale în lumina ochilor era contrazis de linia nasului, drept, puternic, – asta-i şi atrăsese la şcoală porecla de Nazone, – un nas bun pentru o faţă mai energică şi pentru o fire, oricum, mai hotărîtă. Mersul – un mers liber, hai-hui – părea tăcut şi el pentru o ţintă nedecisă. Buzele uşor întredeschise măreau impresia aceea de căutare fără scop precis. Ele lăsau să se vadă întruna dinţii foarte albi de rozător simpatic şi activ, deşi colţurile, fin desenate, sugerau poate o perfidie greu stăpînită. Taică-său, care cunoştea argoul puşcăriilor, îi spunea în copilărie „Piele-scurtă". El care îi făcea băiatului său la pubertate o straşnică inspecţie medicală lunară, avusese prilejul să constate ce era la el în plus, ca piele, obligîndu-l, în schimb, să stea cu gura veşnic deschisă, cusur nemaipomenit în neamul lor, cunoscut pînă la vreo trei generaţii în urmă.

Dar toate aceste exagerate amănunte ale portretului său poate că nici nu contau. El era, mai curînd decît o prezenţă fizică, un curent, – *Ornifle,* spunea Cavadia, franţuzit pînă în măduva oaselor, *sau curentul de aer…* Un om pentru toate timpurile.

Pe culoarul strîmt al toaletei aflat în prelungirea coridorului lung şi larg de marmoră al etajului doi unde lucrau redacţiile, răsună de departe, amplificată ca de o pîlnie, aria „Trubadurului", semn că Georgeoiu, directorul, venea la W.C. Aplecat deasupra chiuvetei, Chiril nu-l văzu, şi nici nu se întoarse, oprindu-se doar în timp ce storcea batista, ascultîndu-i cu atenţie vocea. Era, ca totdeauna, vocea unui om vesel, bine dispus şi producînd în jur o dezordine simpatică. Al doilea în ordine cronologică în dinastia nouă a directorilor editurii, Georgeoiu se deosebea ca de la cer la pămînt de primul director, Ariel Scarlat, un moşneag mic, şchiop şi cu lavalieră. Erau la a unsprezecea ediţie a volumului său de versuri intitulat „Trîmbiţele soarelui". În dimineaţa în care fusese chemat în biroul directorial de la parter, un mausoleu de stejar şi de catifea vişinie, avusese loc un incident notabil. De cînd fusese numit director, nimeni nu-l văzuse la faţă pe Ariel, în afara subdirectorilor şi a contabilului-şef venind la semnătură cu statele de plată. Nimeni nu observa cînd îl aducea sau îl ducea maşina. Programul său era de patru ore, cele din mijlocul zilei, cînd lumea avea atîtea pe cap. La ceasurile douăsprezece fix, tovarăşa Sevastiţa, femeia de serviciu, dădea o raită cu tava ei plină cu sandvişuri cu brînză şi salam şi cu borcane cu iaurt, prin toate secţiile. Ea nu îndrăznise niciodată să intre în cabinetul sacru al directorului. Ei bine, în dimineaţa, mai bine zis în amiaza în care avusese loc întâmplarea a doua, fiind trecut de douăsprezece, iar Scarlat sosind ceva mai tîrziu, o surprinsese pe Sevastiţa în hol cu tava pe care nu mai avea decît nişte borcănele cu iaurt. „Cum?! a exclamat el, văzînd iaurtul, de cînd vinzi dumneata iaurt? Ai iaurt şi nu spui nimic? Va să zică la toţi le duci iaurt, şi numai mie nu!!… La mine nu vii, nu? De ce, eu nu exist aici?… Asta e o dis-cri-mi-na-re… o… o… o porcărie, am să reclam!!" Făcuse scandal mare. Cînd cei de sus îndrăzniră să-şi arate capetele pe scara ce ducea la parter, o văzură pe Sevastiţa plîngînd în hohote, în timp ce Ariel, în culmea furiei, intra în birou, trîntind uşa. Numai că o uşă capitonată pe care o trînteşti nu face

mare zgomot. Aşa că toţi redactorii avură ciudata senzaţie că în amiaza aceea în biroul directorului pătrunsese o fantomă. Nu trecu nici un sfert de oră şi Scarlat îl chemă pe Chiril, ca responsabil de carte, să se prezinte urgent la el. A unsprezecea ediţie de masă a „Trâmbiţelor” urma să fie trasă într-un tiraj-fluviu în colecţia clasicilor. Tovarăşul Merişor, despre care un tip vulgar, verde şi glumeţ ca Georgeoiu, cel de-al doilea director în ordine cronologică, avea să spună mai tîrziu că „pe el cade întotdeauna măgăreaţa şi nu întîmplător”, şovăise cîteva momente bune înaintea uşii înalte, îmbrăcată de sus şi pînă jos în piele de Cordoba bătută cu bumbi aurii. Luîndu-şi inima în dinţi, el împinse uşile duble, capitonate, a căror deschidere seamănă mai mult cu interiorul unei curse în care pici pe neaşteptate… Ariel şedea liniştit la biroul său ca şi cum nu el făcuse tămbă- lăul de mai înainte. Şedea studiind ceva cu luare-aminte. Nu i se vedea decît capul, lunguieţ, şi părul neînchipuit de alb, contrastînd cu faţa trandafirie, uscată, fără riduri, de moşulică prosper. Un timp destul de lung, directorul nu observă, ori se făcu că nici nu bagă de seamă prezenţa redactorului invitat. Lui Chiril i se oferi astfel prilejul rar de a-l contempla în voie, aşa cum părea el dus în concentrarea lui profundă, scenă pe care soarta, asemeni unui bătrîn fotograf profesionist, metodic la culme, ţinîndu-şi capul ascuns în mîneca neagră, părea că anume o aranjase, spre a fi fixată pentru veşnicie. Ce studia acolo Scarlat complet absorbit – asta remarcase întîi Chiril – era macheta noii ediţii, redactorul o cunoştea prea bine. În avalanşa reeditărilor, coperta nu se schimbase, culorile doar se modificau. Desenul, un soare ale cărui raze se răsuceau luînd forma unor trîmbiţe înmuiate, topite de căldură, era acelaşi. Ariel surîdea privind macheta, uitîn- du-se în ea ca-ntr-o oglindă. Din cînd în cînd o îndepărta de ochi, o aducea la loc, o întorcea pe partea cealaltă, o aşeza din nou satisfăcut pe birou în poziţia unei lecturi imaginare. Erau şi momente cînd jocul fizionomiei sale trecea de la admiraţie la prefăcute alarme sau îndoieli. Atunci faţa lui mică, triunghiulară,

căpăta o expresie de cruzime şireată. La un moment dat, deschise repede sertarul, scuipă în el şi-l împinse la loc cu aceeaşi repeziciune… Chiril tuşi. Scarlat îl văzu în fine. El se ridică numaidecît fără să lase macheta din mînă, ocoli şchiopătînd biroul imens, şi salută vesel, prietenos, apropiindu-se de redactorul său. „Iubeşti ppopporul?” – îl întrebă el prin surprindere, dublînd bombastic „p”-urile şi punîndu-i o mînă pe umăr. Era întrebarea-cheie a lui Ariel, pe care el o adresa tuturor ca pe o somaţie voioasă. Chiril tăcuse, intimidat. Directorul se întoarse şi se îndreptă din nou spre biroul lui. Abia atunci văzuse Chiril misterioasa pată albastră, un fel de haină ce atîrna pe speteaza înaltă a fotoliului de piele liliachiu părăsit de Ariel. Orice şi-ar fi putut închipui că este, numai o salopetă, nu. De asta îşi dădu seama doar cînd Scarlat luă uniforma muncii de pe speteaza fotoliului său elegant, moştenit de la o fundaţie antebelică şi i-o arătă de la distanţă cu subînţeles, zîmbind cum ştia el să zîmbească, duios, bătrîneşte, fără să spună nimic, ca şi cum celălalt ar fi trebuit mai întîi să ghicească despre ce era vorba. Era, clar, o salopetă nou-nouţă, nepurtată, o haină de lucru stas. O uniformă a muncii, extrem de curată, dar culoarea, mai ales culoarea ei, un bleu ultramarin, neatins de soare, sudoare ori praf, cu pînza nedeformată încă de trupurile grele hărăzite s-o poarte!… Ea nu semăna – fiind identică totuşi, un produs de serie – cu nici una din salopetele roase, arse, decolorate, pe care le văzuse pînă atunci Chiril. Era „salopeta ideală”, „salopeta arhetip”. Ariel o aduse în braţe privind-o cu adoraţie tăcută, ca pe o copilă adormită. El mărturisi cu mîndrie că o cumpărase personal cu o zi în urmă de la un mare magazin central şi că aici, adică în ce ţinea el acum în braţe, se ascundea secretul ediţiei a unsprezecea, pe care numai ei doi aveau să-l cunoască… „Fii bun şi ia dumneata de colo de pe birou macheta, adineauri mi-a fost adusă, şi am ţinut s-o cercetăm împreună” – îl rugă el desfăşurînd salopeta, punîndu-şi-o în faţă ca unul ce şi-ar proba la vedere o haină. Chiril se execută. Ghicise dintr-o dată totul!

„Apropie-te, acum”, îl dirijă Ariel, vorbind mai puţin desluşit acum, în timp ce se căznea să țină sub bărbie partea de sus a hainei de lucru, lăsînd crăcii pantalonilor să măture parchetul sclipitor şi care, în raport cu statura lui de gnom, se întinseră pe podea cam de la genunchi în jos… „Aşa – făcu el concentrat ca înaintea unui greu ce de-abia de acum începe – ia vîră acum dumneata macheta aia în buzunarul ăsta de-aici, să vedem, încape?” Chiril făcu ce-i ceruse, ca-n somn, cu mişcări somnabulice, zicîndu-şi în acest timp, sau gîndind numai, sau poate nici măcar gîndind, făcînd o acțiune pentru care nu s-a inventat încă un verb, în orice caz ceva ce s-ar fi putut traduce prin vorbele: „ia te uită, realitatea iar se-ntoarce pe partea ailaltă şi iar o dă pe coşmar!…”. „Încape?! țipa bătrînul. Încearcă încă o dată! Aşa!… Să intre uşor! Vezi?… Vezi că nu merge?… Să mai reteze pe margini formatul ăia de la tehnic… Tehnicul! ha-ha-ha — rîse el sarcastic. Vax! Şi eu le-am spus, eu le-am dat dimensiunile fir-ar ei ai dracului să fie, şi am avut în vedere chiar şi faptul că o salopetă nouă mai intră şi la apă, la spălat, nu? Ce naiba!” – şi luîndu-i lui Chiril macheta din mînă, încercă s-o vîre el în buzunarul salopetei, înverşunîndu-se neputincios. „Vreau – strigă el exasperat, tot îndesînd acolo machetă şi văzînd că nu merge – vreau să mă aibă toți muncitorii în buzunarul lor, auzi dumneata? să mă citească în pauza aia a lor de zece dimineața cînd îşi mănîncă sandvişurile lor cu salam – mai înghite omul o îmbucătură, mai citeşte un vers, şi p-ormă, la lucru, la lucru! căliți, mobilizați de poezie, mă-nțelegi dumneata? Voi ce păziți acolo? De ce mă sabotați?… Ai?… Spune!!” – şi izbucni într-o criză de plîns. Cînd îşi mai revenise, îi ceruse scuze redactorului său, care îl privea zăpăcit. Strîngîhd la piept salopeta mototolită, Ariel mărturisise, încă măi suspinînd ca un copil neîmpăcat: „Asta-i viața mea, dragă băiete, ce vrei… ăsta-i drumul meu… eu… eu voi muri, dacă pe mine nu mă înțelege… dacă pe mine nu mă iubeşte poporul…” iar de astă dată, surprinzător, nu mai dublă bombastic „p”-urile, rostind cuvîntul aproape normal… Şi el, peste

ani, chiar aşa şi muri: complet uitat, scufundat în uitare şi deriziune, pe cînd oasele lui subţiri, nefăcute să poarte vreo povară, se prefăceau în scrum şi în fumul arderii înălţîndu-se voios, uşurat, grăbit, spre cerul care primeşte iertător totul…

O altă paranteză a Galeriei trebuie să adauge aici un alt fapt de istorie… o scenă istorică. Rămăşiţele pămînteşti ale celuilalt poet, ale marelui poet, căruia Ariel, ca un moşneag mic şi rău din basme îi luase o vreme locul, sînt expuse în incinta Ateneului român, în 1967, într-o şedinţă de doliu naţional. Tînărul secretar general în funcţie al comitetului central apare la ceremonie, să-şi ia rămas bun. Cavadia va înregistra şi detaliul care altora le va scăpa. Brasarda neagră a bărbatului politic s-a desprins şi flutură liberă pe braţul stîng. El se înclină adînc înaintea catafalcului acoperit de flori. Apoi acest al doilea amănunt deţinut tot de prietenul lui Chiril : pantofii secretarului general poartă pe ei urme de praf; iar praful adus de afară în Rotonda funebră, sau colbul, sau pulberea ţării, spune Cavadia, pare cel mai frumos omagiu adus Artistului care ciopli României un fluier vrăjit… „Pe jos!” va spune bărbatul politic, hotărînd cum trebuie dus Poetul la groapă. Cavadia, împreună cu ceilalţi cinci confraţi ai săi, trei pe o latură a dricului, trei pe alta, aşa vor şi merge, pas cu pas. De-a lungul bulevardului golit, cu lumea înghesuită pe trotuar. Ţinînd în mîini panglicile carului mortuar, ei se gîndesc cu toţii că jupînul straşnic şi cîrcotaş, cu peniţa lui neiertătoare la adunări, scăderi, înmulţiri, împărţiri, avusese ce-şi dorise şi ce i se cuvenea de fapt: o înmormîntare regească.

Era încă una din marile repuneri în drepturi la care toţi se simţeau părtaşi. Numai Cavadia comisese sacrilegiul. El avea să le şoptească celor de faţă, înaintea mormîntului proaspăt vîrfuit, din livada defunctului, că aici pînă şi corcoduşele păreau numărate.

Dar, toate acestea nu-l mai priveau de mult pe Chiril …

El venea de la lavabou pe culoarul scurt, purtînd la falcă drept cataplasmă batista albă de mătase a Luisei. De aici, în prelungirea culoarului dînd în coridorul lung şi larg de marmură al etajului unde se aflau toate redacţiile, putu să-l zărească, tocmai la celălalt capăt, pe Georgeoiu, al doilea director în ordine cronologică al editurii, a cărui voce o auzise nu cu mult timp înainte, şi care venea spre toaletă cîntînd în „fortissimo”, cu prosopul aruncat pe umăr, aria „Trubadurului”. Era o slăbiciune a lui de tenor remarcat în tinereţe şi care cîntase un timp ca solist în corul sindicatelor din oraşul Ploieşti.

Georgeoiu, care avea peste patruzeci de ani, fusese tipograf şi se cunoştea bine cu Aurică, tutorele lui Chiril. Era limpede, deşi lucrul nu se putea vedea cu ochiul liber că tovarăşul Merişor avea pile la noul director. Cînd îi vorbise prima dată lui Georgeoiu despre Chiril, Aurică pledase un ceas întreg să-l ţină în editură, „aşa exclus cum era”. Era pe vremea cînd tipograful încerca să-i convingă pe toţi că între un medic de închisoare, fie şi de deţinuţi politici, şi odrasla lui, nu poate exista nici o legătură de la cauză la efect, în afara actului de procreaţie în sine, deşi şi-aici, zicea Aurică, nu ştii niciodată la ce poţi să te aştepţi, pe bunul motiv, de pildă, că dintr-un tată cinstit şi cumsecade poate să iasă un tîmpit şi-o lichea, şi *invers,* perora Aurică (Georgeoiu îl încuraja tăcut cu dese clătinări de cap) – or nu era cazul, tatăl lui Chiril fusese un om bun şi onest, de asta tipograful garanta, ar fi pus mîna în foc, fuseseră vecini. Redactorii, care nu-şi aflau liniştea pînă nu găseau şefului instituţiei o poreclă, îi spuneau lui Georgeoiu „Rigoletto”. Nu pentru că ar fi fost cumva infirm, ci datorită pasiunii lui pentru opera italiană, şi, poate, în egală măsură, pentru bufoneriile lui. Era ceea ce se numeşte un om care caută ceartă cu lumînarea; un ploieştean liber în purtări, luînd şi morţii în zeflemea şi care, în afară de unele scandaluri provocate în public de bădărăniile lui, simpatice totuşi, fiind ale unui om inteligent, şi de spiritul său contradictoriu, avea în autobiografie o singură pată, cu toate că şi asta nu cine ştie ce –

taică-său fusese dascăl, cîntase în strana bisericii Sfîntul Vasile din Ploieşti. Cel mai mare scandal şi care era să-l bage la fund îl făcuse pe vremea cînd era vicepreşedintele sindicatului Poligrafiei. După un banchet dat la „Cireşica” în cinstea unor tipografi bătrîni, vechi membri de partid din ilegalitate şi care ieşeau la pensie, în zori, restaurantul fiind închiriat special în vederea acestei agape tovărăşeşti, bătrînii îl rugaseră în cor pe „Silică”, pe Georgeoiu adică, pe care după numele de botez îl chema Vasile, Vasilică, să le cînte – situația lor de pensionari, dacă ai fi stat şi te-ai fi gîndit: „Strînge omu’ ca furnica, cînd moare nu ia nimica…” Georgeoiu, care şedea în capul mesei (băutura el o dăduse, ținuse morțiş, restul plătise sindicatul), se ridicase, cîntînd cu lacrimi în ochi cel mai frumos cîntec al lumii bucureştene, pe urmă căzu o linişte grea peste capetele îngreuiate de țuica şi de vinul băut şi de tristețea apusului vieții. Silică, afumat rău, strigase deodată după pauza aceasta: „Dragi tovarăşi… acum că plecați… eu vă urez noroc… viața lungă… şi să mai bem… *sic transit gloria mundi!*” Apoi începuse să cînte: „iar cînd fraților m-oi duce de la voi şi-o fi să mor, pe mormînt atunci să-mi puneți”… De aici ieşise un mare scandal. Noroc cu bătrînii zețari, altfel cariera lui Georgeoiu s-ar fi dus pe copcă încă de pe atunci. Silică era ca şi copilul lor. Ei îl recomandaseră la intrarea în partid; pe el îl alegeau totdeauna în adunările lor. După un an şi ceva, culmea, Georgeoiu ajunsese director. Era totuşi ceva nemaipomenit: un conducător de instituție să cînte în gura mare arii din opere în birou şi pe coridoare şi să se producă vocal chiar şi pe scenă la diverse serbări înaintea colectivului său de muncă…

Uşa secției de traduceri era închisă numai pe jumătate. Chiril, între timp, intrase repede. El o lăsase astfel, anume, fie că ştia că Georgeoiu, oricum, ar fi dat pe la ei în trecere, să-i salute, ori să le spună „ultimul banc”, fie că el dorea să-l vadă în dimineața aceea intrînd în redacție pe prietenul lui Aurică. În afară de toate acestea, mai era şi întîlnirea plănuită cu scriitorul sudamerican. Pe coridor,

dacă l-ar fi întîlnit pe Silică, precis că i-ar fi pus una din întrebările lui obscene, cînd nu era nimeni de față. De exemplu: „Ascultă, băi, Chirile, cum mai stai cu damele tale? Am auzit că…” – şi ar fi zis ce auzise el, sau ar fi născocit ceva, or legătura lui cu Luisa. Se părea că devenise publică. Dacă ştia Brummer, imposibil să nu fi aflat şi Georgeoiu.

Directorul se opri într-adevăr în dreptul secției, împinse uşa pînă la refuz, apărînd în cadrul ei, aşa cum arăta, cu şervetul pe umăr, în cămaşa cu mînecile suflecate, deşi erau în noiembrie, şi ținînd în mînă o savonieră galbenă de celuloid, fără capac. El îi contemplă din pragul uşii larg deschise pe toți cum lucrau, concentrați, şi, cu jovialitatea lui de om gras, sincer şi brutal, îi apostrofă, legănîndu-se şi bătîndu-se cu prosopul pe spate:

— Carabenilor! Lucrați, lucrați…

Era o adresare misterioasă. Un argou ploieştean. O vorbă al cărei înțeles numai el îl cunoştea. Oricum ea putea să însemne ceva nu tocmai măgulitor, ceea ce îi făcea pe redactori, cînd erau astfel interpelați, să rămînă cu ochii în manuscrise. Cînd şi-i ridicară în sfîrşit, secția de traduceri îl văzu cum îl ştia de cîțiva ani: un burtos, cu pantalonii largi în vine, roşu la față, – un spîn ştirb şi cu ochelari, plesnind de viață şi de voie bună. Băiat sărac, autodidact, Georgeoiu nu terminase liceul. Fusese pe rînd piccolo la restaurantul „Berbecul” din Ploieşti, casier la un depozit de lemne, pompist la o stație de benzină, şi abia pe urmă se specializase în arta tipografică. El suferea de „complexul culturii”, dobîndită de alții prin studii oficiale şi cu patalama la mînă. Directorul editurii nu pierdea niciodată prilejul să braveze pe intelectualii în bună ordine, făcînd o adevărată risipă de cunoştințe, dar mai ales reproşîndu-le acestora, sau făcîndu-i măcar să simtă lipsa lor de experiență practică şi de cunoaştere a vieții. Era dreptul unui om care ştia din copilărie ce-i mizeria şi care îşi lua o îndreptățită revanşă, trăind trufaş, sfidător…

— Măi, – apostrofă el secția de traduceri, cea mai bine informată

în materie de cultură. Directorul şedea acum proptit de canatul uşii cu prosop cu tot. Savoniera galbenă o ținea cu aceeaşi grijă în mîna cealaltă ca pe un obiect de preț. Măi, le vorbi el disprețuitor, voi stați aici şi mîzgăliți şi habar n-aveți ce-i viața! — şi zicînd acestea scoase un rîset răutăcios, hîrîit…

Redactorii îl priveau speriați. În ziua aceea însă Georgeoiu avea chef să-i atace, să-i pună în inferioritate mai mult ca oricînd. El înaintă un pas din cadrul uşii, tot scuturînd dintr-un picior şi aranjîndu-şi indecent pantalonii largi.

— Măi, – le spuse – eu sînt copilul revoluției, eu şi laptele l-am supt numai din țîța stîngă, de mic am avut acest punct de vedere…

Secția îl privea înmărmurită. Chiril, în colțul lui, era singurul care-l sorbea încîntat din ochi. Uitase de falca traumatizată. Noaptea din urmă părea un vis, față de realitatea aceasta dezlănțuită care era Silică Georgeoiu. Revenindu-şi şi văzînd că nu i se dă nici o replică, directorul luă un ton părintesc de tată ce-şi dădăceşte copiii:

— Voi stați şi munciți aicea pentru gloria culturii şi literaturii inspirate de viață şi habar n-aveți ce se întîmplă în viața reală, ce poveşti formidabile conține ea, realitatea asta, pe care voi vreți atîta s-o reflectați. Am un cumnat, ofițer şi vînător în orele libere, pe nume Roadevin, locotenentul Ionel Roadevin, aşa-l cheamă pe el, e însurat cu sor'mea, Viorica, profesoară de fizică.

— Roadevin?! pufni în rîs redactorul care îi trimisese lui Chiril ilustrata de la Sighişoara.

— Roadevin, domnule, am zis bine! întări cu mîndrie Georgeoiu. Neam de podgoreni get-beget, de pe la Vaslui… Pe drumul de costişă ce duce la Vaslui, etc., etc., ştiți voi… Ei, şi acest cumnat al meu se duce săptămîna trecută la Putna să vîneze mistreți. Ăia de-acolo, – continuă Georgeoiu mai înaintînd cîțiva paşi înăuntru şi punînd stăpînire pe toată încăperea, – îi dau un brigadier lui cumnatu-meu, lui Ionel, să-l însoțească. Vă spun, dacă vreți, şi cum îl cheamă pe brigadier: Pîrghie! aşa, ca detaliu, detaliile mici fac literatura mare…

Pleacă ei în pădure în zori şi merg, şi merg… mă ascultaţi? Vă plictisesc? se întrerupse, schiţînd o falsă retragere.

Redactorii protestară voioşi.

— Şi…, la un moment dat, reluă el satisfăcut de reacţia auditoriului său, ţîşneşte un mistreţ. Unul solitar. Voi ştiţi ce-i aia un mistreţ solitar? repetă didactic. Redactorii nu ştiau. Eu, adăugă modest Georgeoiu, nu ştiam pînă nu m-a lămurit cumnatu-meu; sigur, aş fi putut să-mi închipui, uşor, un mistreţ solitar ce poate să fie altceva decît unul care umblă singur, de capul lui, cum solitari pot fi cîteodată şi oamenii (mania de autodidact a fostului tipograf de a explica totul pînă-n pînzele albe). Deci, am aflat de la Ionel, cumnatu-meu. Trebuie să vă mai spun că Ionel Roadevin e cel mai deştept tip din Republica Populară Română, exceptînd strălucita secţie de traduceri aici de faţă… Sor'mea zice din contră, că e un prost, că nu ţine la cariera lui, dar ştiţi cum sînt femeile… Brigadierul Pîrghie vede mistreţul, ridică puşca şi strigă: „un solitar, dom' locotenent!" Vă-nchipuiţi cum a sunat asta în gura moldoveanului Pîrghie!… Cumnatu-meu zice: „Jos puşca, nu trage!" „De şe? — zice Pîrghie în dulcele său grai, lăsînd jos arma – e voie, trageţi dumneavoastră, dom' locotenent!"… „Ştiu că-i voie, zice Ionel, dar nu trag, Pîrghie, nu, eu nu trag în solitari, să-l lăsăm să se ducă-n mă-sa, – ce vrei, Pîrghie, am şi eu o ţicneală, nu-mi place să trag în solitari…" „Bine dom' locotenent, face Pîrghie (şi Georgeoiu, care ar fi putut fi un excelent actor de comedie, imită aerul constrîns al brigadierului de la Putna), dacă ziceţi dumneavoastră aşa, vă duc la o turmă, trebuie să fie ceva pe-aişea…"

Georgeoiu rîdea. Cînd se potoli, în sfîrşit, faţa lui roşie, bucălată, de spîn gras, vioi şi inteligent, purtînd ochelari cu lentile foarte groase, de mare miop, avea două dîre de lacrimi strînse la rădăcina nasului porcin.

Redacţia tăcea neştiind ce să spună.

Tase Gheorghiţă se ridică de la locul său, făcu doi-trei paşi, se opri

şi spuse:

— Interesant, foarte interesant. Foarte interesantă poveste…

Ploieşteanul îl privi intens o secundă; în acest scurt răgaz îşi redobîndi volubilitatea de la început:

— Ehei, culturalilor, exclamă el în semn de încheiere, asta literatură!! Să-mi scrieţi voi mie o istorioară ca asta, şi vă fac oameni, vă tipăresc în două sute de mii de exemplare…

Georgeoiu obosise isprăvindu-şi în dimineaţa aceea porţia lui obişnuită de întîmplări curioase.

Plecînd, îşi aminti:

— Chirile – se adresă protejatului şi interpretului său benevol – ai grijă, la unşpe fix dai pe la mine cum vorbirăm, că vine sudamericanul…

Cu spatele gîrbovit, purtînd pe umăr prosopul, ca pe un drapel strîns după un miting cînd toată lumea se întoarce liniştită la realitatea curentă, directorul părăsi într-un mod ciudat redacţia. El închise uşa cu multă delicateţe, predispus meditaţiei.

Pe coridor, în minutele ce urmară, nimeni nu-i mai auzi vocea atacînd triumfător vreuna din ariile lui de operă preferate.

Capitolul VIII

LA ORA UNSPREZECE FIX, CHIRIL INTRĂ LA DIRECȚIE, în fosta încăpere a lui Ariel Scarlat. Mobila ei greoaie, burgheză, moştenită de la o instituție antebelică, suferise transformări radicale în urma dispozițiilor lui Georgeoiu. Nu mai rămăsese nimic din interiorul acela somptuos de bancă elvețiană prosperă de la sfîrşitul secolului trecut, nici fotoliile de piele liliachii, moi, pneumatice, în care rarii autori ce-l vizitau pe Scarlat dispăreau complet ca-n nişte capcane confortabile. Canapeaua, la culoare, cît un pat bun, moale şi larg, făcut pentru un somn dulce şi pe care cineva pretindea că-l văzuse o clipă prin deschizătura uşii capitonate pe Ariel întins făcîndu-şi psihanaliza sub veghea unui renumit medic psihiatru, nu mai exista. Nu mai erau nici dulapurile în „stil florentin”, unde, la instalarea noului director al editurii, se dovedi că nu se află altceva decît un munte de cărți trîntite în dezordine, toate edițiile autohtone şi străine ale faimoaselor „Trîmbițe”; nici covoarele scumpe persane, lămpile cu abajur „Secession”, întreținînd o intimitate bătrînească şi desuetă. Toate acestea fuseseră cedate, la inițiativa noii administrații, fondului de reprezentare al statului. În schimb, noua direcție căpătase un mobilier mai ieftin, însă modern, cu excepția biroului masiv de stejar, cu multe sertare, cel din mijloc purtînd în el şi mult discutata scuipătoare de porțelan a lui Ariel. Bătrînul, mergînd anevoie din

cauza piciorului beteag şi salivînd des, recursese la acest procedeu, observat şi de Chiril în acea zi memorabilă. Georgeoiu pusese să fie dezinfectat bine întreg biroul, cu interioarele lui numeroase cu tot, rostind în glumă, ca băiat de dascăl ce era, şi cuvîntul „sfeştanie". Faptul că păstrase biroul acela vechi se datora podoabelor sale pe care noul director le aprecia. Erau un fel de zeițe ale abundenței sculptate pe muchiile celor patru picioare masive, busturile numai, cu sînii lucioşi, bine reliefați, închişi la culoare ca ai unor creole neruşinate. „Domnilor, – anunțase degajat, cu prilejul instalării, Georgeoiu, făcînd astfel şi debutul carierii lui tumultuoase – pe mine damele astea mă inspiră, sînt sigur că ele – şi le arătase cu degetul, celor de față – îmi vor purta noroc. " Vorbe pripite. Nu peste mult, timpul dezminți şi această profeție frivolă. Restul încăperii arăta acum sobru. Cu toate că şi sobrietatea, după cum afirmase într-o bună zi paradoxalul Take Bunghez, răsfățatul lui Georgeoiu, poate să devină şi ea cu vremea un viciu cînd nu are, desigur, un echivalent sufletesc. Scaune nichelate, bănci tari de lemn gălbui de tei pe care spiritul trebuia să rămînă treaz, activ, dulapuri, clasoare metalice de ultimul tip, un mic bar „rabatabil", cu băuturi scumpe pentru oaspeții de seamă, şi care nu se găseau în comerț, o maşină de scris portabilă *Olivetti,* la care directorul îşi bătea singur rapoartele confidențiale, un aparat de radio ultimul tip, „combină", avînd şi picup şi plăci cu Maria Tănase, lămpi-armonică, din cele ce se întind peste planşele arhitecților... Un *decor funcțional.* Era o expresie nouă, încă misterioasă, dar plină de promisiuni, cu toate că puțini inşi şi-aceia specialişti, îi cunoşteau clar conținutul. Ea apăruse ca o rîndunică foarte veselă şi grăbită, pusă pe fapte mari, abia cu un an în urmă, în primăvara lui 1956.

La Georgeoiu intra cine vrea şi cînd vrea. Secretara lui, o femeie destul de bătrînă şi urîtă, se afla alături, într-o încăpere mică, separată, astfel încît exclusă fusese din capul locului şi ideea birocratică a anticamerei, purgatoriul administrativ ce dă atîta

prestigiu instituțiilor publice de pe tot globul. Era, sau trebuia să fie, după concepțiile noului director, o întreprindere de cultură model, dinamică, democrată şi care nu umblă cu mofturi. Şi totuşi, în ciuda acestei popularități, fățiş declarată, nepunînd nici o distanță între conducere şi salariați, la Georgeoiu se intra cu mult mai rar decît în biroul celui mai distant şef de instituție. Umorul şi limbajul lui verde intimidau mai mult decît ar spera chiar şi cel mai tiran director.

Sudamericanul nu sosise încă şi nici confrații săi români. Ei aveau să apară peste vreo jumătate de ceas, în care interval, făcîndu-i redactorului său un semn cu mîna şi invitîndu-l să ia loc, directorul vorbi la telefon cu tipografia, în timp ce la radioul deschis se auzea încet, înfundat, o simfonie de Beethoven, a treia sau a cincea. Chiril, care era complet afon, le încurca totdeauna. După ce îi beşteli, în felul său pe cei de la tipografie pentru nu ştiu ce întîrziere, Georgeoiu îşi scoase ochelarii, se frecă la ochi, şi ochii lui în astfel de momente se arătau foarte mici, copilăresc de mici, cum erau înecați în grăsime. Pu- nîndu-şi la loc ochelarii, el se ridică, se duse la aparatul de radio, îl dădu mai tare, astfel că Beethoven se auzi deodată eroic de ireal sau ireal de eroic, Chiril nici asta n-o putea stabili, oscilînd între una şi alta. Prietenul lui Aurică rămase aproape un minut lîngă aparat ascultînd simfonia, pe urmă avu această remarcă trăsnită:

— Mie, muzica acestui neamț îmi aduce aminte totdeauna de nişte guzgani mari, graşi, energici… De nişte şobolani care duhnesc a teamă… Care împrăştie, vreau să zic, un miros de teamă, ştiu, n-ai cum să mă-nțelegi…

Chiril se arătă şocat.

Georgeoiu îi lămuri această stranie senzație a lui po- vestindu-i cum dormise el în tinerețe înainte de război la un prieten, tot ploieştean, student la *Bellearte,* în atelierul lui, o fostă cîrciumă, dărăpănată, de lîngă gara de mărfuri Filaret. Prin somn, el auzea noaptea guzganii trecînd repede în trapul lor catifelat pe lîngă pereți şi dărîmînd în fugă pînzele, tablourile rezemate jos de zid — „erau

mari cît un sifon", spunea Georgeoiu, şi puţeau îngrozitor – de spaimă îl scuturase pe pictor, care dormea buştean alături pe rogojina comună şi ăsta mormăise atunci ca-n vis… „dracu' ştie. Parcă miroase a teamă"; Georgeoiu, care murea de frică şi scîrbă, nu se lăsase pînă nu-l trezise de tot, şi ca să-l liniştească, acest prieten artist îi pusese prima dată, la patefonul pe care-l punea să cînte şi cînd lucra, simfonia a noua de Beethoven — asta, observase studentul la *Bellearte* căscînd, năuc de somn, sperie şobolanii…

Directorul reveni după această explicaţie la biroul lui, se aşeză pe fotoliul rigid de lemn cu pernă de piele, îşi împreună mîinile grăsuţe şi zise neaşteptat şi pe un ton întristat:

— Chirile, băiete, am impresia că ai cam încurcat-o…

Chiril ţinea minte că, auzind aceste cuvinte, nu se alarmase în nici un fel, ba chiar i se păruse că pentru ele anume venise în ziua aceea la editură.

— Ai fluierat cumva în biserică? deveni ceva mai clar fostul tipograf.

Chiril strîngea din umeri, neştiind ce să răspundă, deşi bănuia… Găsind puterea de a-şi ascunde presimţirea rea ce i se strecurase în inimă, răspunse nepăsător:

— Nu… Dar de ce?…

— Domnule, i se adresă directorul, folosind tonul său degajat-ironic, cînd vorbea cu cineva în intimitate, a venit azi-dimineaţă la mine cineva care te-a căutat mai întîi la cadre, dar zăpăcita aia de Nora era plecată pe teren, şi-atunci acest cineva a venit la mine. Confidenţial! — şopti directorul cu mult sub sonoritatea simfoniei lui Beethoven care continua la radio. Cică… „Tovarăşul Merişor Chiril lucrează la dumneavoastră?!" îl imită Georgeoiu, lăsînd apăsat şi cu înţeles capul în jos. „Da, tovarăşe, zic, la noi, da' de ce?"… se puse în pielea celuilalt el care relata totul pe viu, dialogat, sărind de la un personaj la altul, schimbîndu-şi în acelaşi timp şi vocea. „Avem o problemă cu dînsul, zice…" „Ce fel de problemă?"

zic… „Vrem să ştim mai întîi ce fel de element e, dumneavoastră sînteți în măsură să-l cunoaşteți ca responsabil de instituție". „Da, sînt, răspunse Georgeoiu, şi-l cunosc, pot să spun că-l cunosc: e un băiat capabil, cultivat şi devotat partidului, deşi a fost exclus în 1950, dar părerea mea, dacă vreți – şi prietenul lui Aurică duse mîna la piept şi acum, reproducînd ceea ce fără îndoială făcuse stînd de vorbă cu acel necunoscut –, este că excluderea lui a fost pripită. Băiatul e sincer, şi asta… ştiți… poate să-l facă să fie greşit înțeles… trebuie să vezi în sufletul omului, mai întîi. Dragă tovarăşe, e aici o chestiune"…, şi directorul strîngînd la un loc principalele degete ale mîinii şi frecîndu-şi uşor unul de altul cu mîna întinsă spre interlocutorul său, strîmbîn- du-şi totodată fața de încordarea atenției, cum ai mînca ceva acru – mimică, şi ea reprodusă probabil întocmai – încercă să sugereze un lucru neapărat fin, gingaş, ori poate numai subtil. Chiril asculta cu ochii măriți; era de presupus: expresia aceasta o avea de obicei cînd nu înțelegea ceva, ori înțelegea prea bine. Într-un cuvînt, Georgeoiu îi spusese că pledase în favoarea lui, încercînd să-l tragă de limbă pe celălalt, să afle cam despre ce era vorba, dar nu ieşise nimic. Ce era limpede, luîndu-se după flerul său, era că omul nu venise după nişte referințe obişnuite, cum se obțin de pe la vecini, de la instituția unde lucrezi, persoana lui Chiril suscita un interes diferit; în astfel de cazuri, ori eşti avansat vertiginos peste noapte, dîndu-ți-se un post de mare răspundere, ori… Asta-i alternativa, încheie logic directorul, şi fiindcă intuiția îi spunea că o astfel de avansare nu era posibilă, — cel puțin el nu-l vedea pe redactorul său protejat trimis într-un post în diplomație, să zicem, sau undeva în ierarhia ministerului culturii, unde era nevoie de nişte băieți mai deştepți… „dar stai, ce tot vorbesc eu! — se bătu brusc cu palma peste frunte Georgeoiu întrerupîndu-se din presupunerile lui – tu eşti exclus! uitasem că te-au dat afară din partid, ca să vezi, eu am impresia că tu eşti mereu cu noi, că ai rămas cu noi, vreau să spun", îl privi directorul cu întreaga lui bunăvoință de om gras şi gentil în

partea cea mai puțin cunoscută a sufletului său de republican sentimental de justițiar. Or asta, să fi fost şi să nu mai fi fost în partid, era mai rău decît n-ai fi fost niciodată. Ipoteza fantastică a avansării nu stătea în picioare nici măcar teoretic. „Cei chemați, ieşiți, cei chemați, ieşiți!” parodie cîntînd încet pe nas ca la biserică Georgeoiu, şi îi explică lui Chiril, care nu ştia, – simfonia lui Beethoven se terminase, acum se dădeau ştiri despre ogoare – că în copilărie, mergînd la slujbă duminica, obligat de taică-său, pe el asta îl intriga totdeauna, acest ordin clar al popii şi singurul din toată slujba, dar mai ales faptul că, deşi striga „ieşiți!”, nu ieşea niciodată nimeni afară. Pe urmă aflase că formula asta rostită după spunerea „Crezului” rămăsese de pe vremea cînd creştinismul încă se mai îngîna cu păgînismul şi că ea, această „formulă-fosilă”, era adresată în amintirea neofiților, a proaspeților admişi în tainele dogmei; ceilalți puteau sta liniştiți pînă la capătul slujbei, noii primiți însă, nu, după „Crez” ei trebuiau neapărat să iasă, adică pînă aici le fusese de ajuns, restul era treaba credincioşilor mai vechi şi verificați.

Digresiunea aceasta teologică îl ajutase pe directorul editurii să definească într-un fel poziția redactorului său în raport cu noua, posibila stare intervenită. Oricum, el nu trebuia să se alarmeze. Poate că era vorba de o simplă referință complementară. Chiril, ascultînd, înainta tăcut în temerea lui. Frazele liniştitoare ale lui Georgeoiu aveau un efect contrar; tocmai efortul pe care el îl depunea de a-l îndepărta de gîndul unui lucru grav, îl împingea pe Chiril mai aproape de ceea ce ştia el, şi de proporțiile lucrului ştiut, la care nu se gîndise înainte, cărora nu le măsurase consecințele, socotind totul ceva strict personal, un mod de a vorbi cu sine, de a te referi la realitate, o condică de socoteli sinceră şi exactă… În acea clipă, între el şi omul din fața lui, auzi glasul pițigăiat al lui Brummer – „eşti un tîmpit!” – certîndu-l pe chestia jurnalului pierdut. Jurnalul, oracolul lui intim de domnişoară de pension!! (cuvintele anticarului). Un viciu urît, sau ce-şi închipuie lumea că e un viciu urît, oricît l-ai ascunde —

şi dacă judeci bine, tocmai pentru că-l ascunzi, — conştiinţa ta veşnic neliniştită ajunge cu vremea să-l creadă public. Poate că nu era nimic; putea fi exagerarea de moment a unui lucru, care totuşi, în principiu, n-ar fi fost exclus să nu se întîmple. Cu Brummer discuta direct; cu Georgeoiu, deşi îi purta simpatie, veriga de încredere ce-i lega fiind Aurică, nu reuşea niciodată să vorbească deschis, din cauza ironiilor şi zeflemelilor lui, cu toate că ştia că ele sînt aparente şi că dedesubtul lor se ascundea altceva, oricum nu i s-ar fi destăinuit niciodată. Fostul tipograf căuta să-l descoasă, dibuind:

— Spune… mie poţi să-mi spui… Ai vorbit… ceva… cumva… — îşi răsuci palma ca un sfredel…

Chiril nu făcea decît să ridice din umeri.

— Ai bîrfit?… Ai zis că nu e gaz, brînză?… Te-ai exprimat ireverenţios faţă de un tovarăş aflat în vreun post înalt de conducere?… Fii atent, îi puse el serios în vedere, te-ntreb ca la spovedanie, şi cel mai mare păcat rămîne minciuna, inducerea aproapelui în eroare…

Tovarăşul Merişor zîmbea amuzat de lista păcatelor întocmită de Rigoletto.

— Ai zis… ai spus… cuiva… ceva… ştiu şi eu mai ce… că noi nu mai avem… ceva… ce aveam… înainte?

Chiril începu să rîdă. Silică ar fi fost un mare comic.

— Rîzi tu, intelectualule, rîzi… îl tachina el, mulţumit de efectul vorbelor sale…

Se pomeniră auzind muzică populară. Georgeoiu, deşi iubea această muzică, îi făcu semn redactorului său să pună mai încet aparatul. Beethoven cu obsesia guzganilor din gara Filaret rămăsese undeva în urmă. Cînd Chiril se întoarse la loc şi se aşeză din nou pe scaunul lui lipit de biroul ale cărui muchii ofereau din profil privirii sînii obraznici de abanos ai frumuseţilor creole, directorul exclamă puţin iritat, uitîndu-se la ceas:

— Ce dracu' întîrzie ăia!…

Ultimele observații şi recomandări în legătură cu vizita personajului în căutare de referințe fură făcute pe un ton scăzut şi bine cumpănit. Georgeoiu voise să stea de vorbă în prealabil cu Aurică, să-l prevină, dar își spusese – şi-aşa era bine – că astfel de lucruri trebuie să le cunoască direct de la sursă întîi şi întîi cel în cauză. Era şi mai bărbătesc. În al doilea rînd, asupra celor discutate de ei acum între patru ochi trebuia păstrată toată discreția. Dacă el, Chiril, ar fi scăpat ceva, să fie sigur că el, Georgeoiu, ar fi spus imediat că băiatul bate cîmpii, minte, sau ceva în genul ăsta, şi crezut ar fi fost, fără cea mai mică îndoială, tot şeful instituției, vinovatul agravîndu-şi situația şi prin crima numită defăimare, ponegrire… *Aşa că să fim înțeleşi!* îi pusese ferm în vedere prietenul lui Aurică. Mai era un lucru, o propunere, pe care Georgeoiu o făcu cu aceeaşi circumspecție. Dacă treaba s-ar fi complicat, i-ar fi dat un concediu neplătit, să plece unde vrea, să aibă timpul necesar şi liniştea de a-şi rezolva problema. Numai că în acest caz – improbabil după el – el, ca director, n-ar mai fi zis că i-a dat redactorului său de la secția de traduceri un concediu neplătit; ar fi declarat, din contră, că el plecase de capul lui. Dacă nu se întîmpla nimic rău, Chiril s-ar fi ales cu două-trei săptămîni, cel mult o lună, de odihnă, iar şeful instituției, el, ar fi zis după aia: „Mi-a cerut băiatul concediu că avea nu ştiu ce treburi urgente, şi eu i-am dat, e un salariat conştiincios, lucrează bine…”

În acel moment uşa capitonată se deschise şi oaspeții aşteptați apărură.

— Bine-ați venit, monşericilor! îi întîmpină cu cea mai mare afecțiune directorul editurii ridicîndu-se de pe fotoliu. El înaintă sprinten spre ei cu brațele larg deschise, îi strînse fiecăruia mîna cu amîndouă mîinile, îi bătu bucuros pe umăr, pe spate… îşi putea permite această familiaritate. Avea în mînă, după cum spunea deseori în glumă, „şi tariful şi cuțitul”.

Cu scriitorul sudamerican, veniseră la întîlnirea protocolară, în

ordinea talentelor, poziției şi valorii unanim recunoscute Take Bunghez, Puiu Cavadia, – care se apropie numaidecît de Chiril îmbrățişîndu-l amical — Morocănosul Spuderca, adversarul oricui, şi care oriunde ar fi intrat părea că mai întîi caută pe cineva anume, Sergiu Zecheru, tînăr romancier ce se mîndrea că la şaisprezece ani fusese rîndaş pe o moşie, începîndu-şi cariera literară ca prozatorii americani. El afişa față de toți confrații săi un dispreț total. Singurul pe care îl respecta, ca tigrul pe leu, era numai Bunghez, a cărui cultură întinsă îl intimida. Neplăcut la el era aspectul său de fătălău, contrastînd cu aroganța, care cere o fizionomie mai dură şi faptul că purta mai tot timpul nişte mănuşi negre, uzate, foarte neplăcute la vedere, – „din piele de cîine prins de hingheri”, zicea Cavadia cu limba lui ascuțită. Al cincilea în ordine era Aristică Ceilalți, autor de voluminoase romane rurale, şi care-i ținea telefonic zi de zi pe confrați la curent cu intriga cărții la care lucra.

Chiril, dînd mîna cu toți, nu se mai grăbi, servil, cînd ajunse în dreptul lui Bunghez, cum nu-şi ierta că făcuse cu o noapte în urmă la „Capşa”. Cu statura lui mijlocie, se hotărî să-l privească drept în față pe înaltul, pe trufaşul Bunghez, în ochii săi pictură de gang, „marea pe timp de furtună”, sau, cum zicea Cavadia, cu slăbiciunea lui pentru parnasieni: *o mare nesfîrşită pe care gonesc mii de galere…* Dramaturgul îi susținu încordat privirea. Pupilele doar i se micşorară, ochii schimbîndu-şi deodată culoarea, din verdele lor de aramă coclită, devenind pal-gălbui, asemeni ceaiului după ce ai stors în el un strop de lămîie. El reuşi să surîdă destins, cu o amabilitate studiată. Chiril pretindea că în acea clipă se gîndise că omul dinaintea lui, neliniştitor ca un vulcan cu craterul paşnic înverzit şi care stă să erupă, era unul însemnat de soartă. Acest ins ar fi putut săvîrşi un lucru ce părea acum de neconceput… O lovitură spectaculoasă. El strîngea în pumnul său marcat de un buton masiv de aur un zar încă neazvîrlit şi pe fețele căruia ori nu se afla scris nimic, ori existau numai numere cîştigătoare. Chiril mărturisise că acest om îl făcuse

să se cutremure. Era, oricum, o personalitate. De față nu se găsea nici unul dintre poeții de vază. Poate şi fiindcă sudamericanul era prozator, un cunoscut romancier, care patrona şi o editură progresistă — asta mărea interesul. Oaspetele străin era însoțit de un funcționar de la Externe, interpretul oficial, un tînăr corect îmbrăcat, costum bleu, țeapăn croit, cămaşă albă, cravată nouă, roşie, pantaloni la dungă, pantofi lustruiți, vestimentație contrastînd cu neglijența boemă a celorlalți. Sergiu Zecheru, de pildă, venise încălțat în bocanci de ski cu şireturi albe şi într-un pulover alb, nu tocmai curat, închis la gît şi cu două căprioare albastre croşetate pe piept; siluetele lor fiind geometrizate pînă la desfigurare, cu greu puteai să admiți că ele erau sălbăticiunile sfioase şi pure ale codrilor. Spuderca avea eterna lui haină de catifea de zi, maro, lustruită şi cu mulți nasturi încheiați pînă la bărbie. Pe cap purta o pălărie de vînător, uzată, cu urma întunecată a şnurului, scos. El intrase ultimul, cu pălăria pe cap, descoperindu-se după o anumită întîrziere şi cu un gest ferm. Sosind în două automobile care îi luaseră pe fiecare de acasă, toți umblau în talie, deşi timpul se răcorise. Excepție făceau, de la ținuta aceea neglijentă, – ceea ce îi îndemnase de la bun început să se apropie unul de altul, nemaipunînd la socoteală faima, — Bunghez şi romancierul sudamerican, îmbrăcați diferit, dar avînd în comun concepția eleganței lejere şi adevărate în care trebuie să intre o notă de nepăsare studiată. Singura lor extravaganță erau fularele de mătase înnodate la gît şi care păreau legate în mare grabă, fără să-şi fi aruncat măcar o dată ochii în oglindă. Al sudamericanului, *corai;* al lui Bunghez, violet-cardinal – parcă se vorbiseră. Doar Cavadia, în privința corectitudinii clasice a îmbrăcăminții, nu contrasta cu interpretul oficial, atît că pe el şeviotul *gris-souris,* croiala şi pantofii mici, nr. 36, lucrătură manuală, erau cu mult mai fine. Georgeoiu, — Chiril abia acum îşi dăduse seama, uitîndu-se pe rînd la toți cum erau îmbrăcați —se schimbase înainte de a fi intrat ei în biroul direcției. Cît stătuseră ei singuri de vorbă înainte de apariția oaspeților, nu remarcase că

Rigoletto nu mai purta cămaşa albă cu mînecile suflecate pe care o avea cînd se oprise în uşa secției de traduceri. Acum era îmbrăcat într-un tricou galben de sport, cu mîneci, ca de fotbalist; puteai să crezi că acum începea a doua repriză şi el apăruse pe teren în alt echipament. Fața lui era plină de pete roşii inegal împărțite, dar nu de emoție, ci din cauza maşinii electrice de ras, o noutate; spîn fiind, firele rare, tari şi crescînd în direcții contrare, se smulgeau greu, iritîndu-i pielea. Nici de bărbierit, sau de ceea ce se putea numi astfel, nu pricepea Chiril cînd avusese Georgeoiu timp. Probabil tot înainte, în birou, unde i se montase o priză specială. Orice ar fi făcut el, făcea repede şi cu eficiență.

După cum se dovedi, interpretul oficial se achita prompt de datoria sa, şi bine. Prezența lui Chiril devenise astfel inutilă; directorul, însă, care nu prevăzuse situația aceasta, stăruise pe lîngă redactorul său protejat să rămînă. „Lucrează la *Mizeria filozofiei,* operă grea, îl lăudă el față de oaspeți, recomandîndu-l de formă, e cel mai bun redactor al meu, ca-li-fi-cat, şi are, vă rog să mă credeți, mare succes la dame, *un grand successo negle donne",* o dădu el pe limba suroră, maltratînd-o frățeşte. Sudamericanul bătuse cel dintîi din palme. Înțelesese şi fără să i se traducă. Cavadia chicotea. Bunghez, picior peste picior, îşi aprindea o havană. Cînd îi întîlni din nou privirea, de astă dată luminată de flacăra chibritului care mai ardea încă, între palme, Chiril avusese iarăşi impresia că ochii lui verzi se fac brusc pal-gălbui asemeni unui pahar de ceai în care ai picura un strop de lămîie.

Sevastița, femeia de serviciu, aceeaşi de pe vremea „scandalului cu iaurtul", aduse cafele şi un carton mare de fursecuri, depunîndu-le pe o măsuță joasă lîngă barul cu băuturi, o mobilă stil, singura excepție în interiorul funcțional al noului director, un mic bufet pîntecos, pe a cărui uşă rabatabilă un faun fugărea două nimfe. După ce Sevastița se retrase, Georgeoiu se apropie de bar, şi în loc de băuturile scumpe, străine, obişnuite acestor întîlniri, el scoase o colecție de vinuri

româneşti, fără alte indicații decît etichetele de caiet de şcoală lipite pe sticle şi pe care, cu creion chimic, erau scrise numele şi aspre şi deşucheate, sau glumețe ale licorilor moldoveneşti: *Zghihară, Busuioacă de Bohotin, Poama Fetii, Poamă Păsărească, Păsărească, Fetească neagră, Poala Popii…* Directorul le prezentă pe rînd, înălțîndu-le, ca şi cum ar fi fost vorba de producția instituției pe care o conducea, iar interpretul oficial traduse conştiincios, deşi nu fără oarecare greutate, făcînd din fiecare nume cîte o frază lungă, plină de ezitări şi adaosuri. Fiecare denumire era întîmpinată cu exclamații zgomotoase. Sudamericanul, om de vreo cincizeci de ani, trăit bine, cu părul grizonant lipit de stratul uşor, dar vizibil, de briantină, bătea fericit din palme. Aşa ceva nu mai văzuse. În loc de cărți şi de discuții lungi, obositoare şi pedante în jurul lor, – vinurile acestea sincere, neruşinate, zglobii şi tari probabil ca nişte pulpe pietroase de fete dezvelite în joacă… Toți aleseseră *Zghihară,* poate *ş*i fiindcă numele acesta nu însemna nimic, sugerînd doar ceva, şi asta foarte vag, în legătură cu năvălirea tătarilor. Înainte de a destupa o sticlă, directorul ținu să spună că prețioasa lui colecție de vinuri moldoveneşti, oferită în cinstea oaspetelui sosit de atît de departe, şi totuşi atît de apropiat – şi arătă teatral spre inimă – din motive pe care nu mai găsea necesar să le sublinieze, îi fusese pusă la dispoziție de un cumnat de-al său, un bărbat strălucit, căruia el îi prevede o glorioasă carieră militară şi politică şi care se născuse pe pămîntul dumnezeiesc al acestor licori sălbatice şi curate… Era vorba – şi Georgeoiu îi pronunță numele pe acelaşi ton ce-l avusese numind vinurile –, de căpitanul Ionel Roadevin. Musafirii explodară de entuziasm. Cavadia îi şoptea ceva rîzînd lui Bunghez. Acesta se întoarse şi îi comunică la rîndul său sudamericanului ce-i împărtăşise confratele său. Spuderca scoase numaidecît carnetul lui soios de însemnări şi-l notă. Pe genunchi, cine ştie, odată şi-odată i-ar fi prins bine. Potolindu-se, Sergiu Zecheru se interesă dacă nu era cumva o invenție, – ştiau că Georgeoiu se cam ține de farse. Nu, monşericilor, îi asigură el, aşa-l

cheamă pe el, *paroldoneur*, dacă vreți vă fac şi cunoştință, deşi… surîse el şi nu mai adăugă nimic. Interpretul oficial, pus iarăşi în dificultate, traduse: Ionel *care-mănîncă-vin,* sudamericanul însă, exclamînd de cîteva ori *bravo bravissimo,* părea că înțelegea totul mai bine decît se străduia funcționarul de la Externe să-i tălmăcească.

— Şi-acum, tovărăşeilor, să degustăm! anunță cu toată voioşia sa de grăsan petrecăreț fostul tipograf din Ploieşti. Împărțind paharele de cristal de Boemia, aşezîndu-le fiecăruia în palmă, el mai făcu o pauză înainte de a turna, explicînd cu sticla în mînă principiile şi „fiziologia degustării"… Scoțînd limba în văzul tuturor, directorul explică arătînd cu degetul în jurul gurii fără să atingă organul vorbirii, făcînd o demonstrație doctorală. Pe vîrful limbii, vă rog să fiți atenți, uite-aici se află „dulcele şi săratul"; pe margini… aici… aici… „acrul", cel mai întins ca suprafață, zise, lăsînd deodată mîna-n jos şi vorbind normal. Dovadă că în viață senzația aceasta e mult răspîndită şi, practic, primită pe o lărgime mai mare şi cuprinzătoare, a simțurilor. *Amarul*, duse el mîna la gură arătînd de astă dată cu degetul întors undeva dedesubtul limbii, încercînd să vorbească astfel şi nereuşind, *amarul*, ca şi *acrul, co*ntinuă revenind în poziția firească, e şi el ca senzație tot atît de întins pe suprafața papilelor gustative, şi dacă-mi permiteți să fac o observație personală, întins, aş adăuga, şi-aşa, privind lucrurile în general, în natură şi societate…

— Un adevărat poem! tălmăci sec, fără nici o participare, traducătorul oficial, în timp ce romancierul sud-american îi făcea amfitrionului semne amabile de salut cu amîndouă mîinile deodată, adresîndu-i-se ca unui mut. Georgeoiu începu să toarne vesel, cîte puțin mai întîi, în paharele sclipitoare.

Cu mănuşile lui mari, negre, țepene, descusute, puse pe genunchi, ca două ciori împuşcate, şi pompînd aerul afară prin colțurile gurii, ceea ce dădea totdeauna cuvintelor sale, în subtext, ceva sfidător, un fel de batjocură, şi condescentă şi orgolioasă, Sergiu Zecheru spuse:

— Nu ştiam că tovarăşul director al editurii ştie să țină discursuri

atît de frumoase şi de interesante… Pe noi scriitorii, se adresă el roată tuturor, cu paharul în mînă, ne incintă ideea de a avea un patron… nu-i aşa?… am zis patron… he-he-he… în sens spiritual, fireşte, şi Socrate a fost patron, nu? patronul minunatei antichităţi. El bea cucută. Noi, *Zghihara* de Huşi, al cărei nume, şi el, pare sortit unei proze robuste şi viguroase pe care stimabilul tovarăş şi director al acestei harnice edituri, sper că o va edita, şi pe viitor, în cele mai bune condiţii estetice şi materiale. Căci materia fără estetică nu merge, aşa după cum, de la sine înţeles, nici estetica… he-he-he… nu merge fără materie…

Georgeoiu îl întrerupse ca pe un copil:

— Lasă că bani vă dăm noi, cu materia stăm bine.

— *In vino veritas!* strigă Zecheru, întinzînd mai întîi paharul spre Bunghez, nu se ştie de ce, poate din pricina trufaşului său complex de cultură pe care prezenţa dramaturgului, autor cu o vastă informaţie umanistică, i-l zgîndărea totdeauna. Cavadia se apropie cu paharul în mînă de Chiril în timp ce toţi ciocneau făcînd să răsune între ei muzica superioară a cristalelor de Boemia şi îi şopti:

— Zecheru va deveni în timp directorul acestei edituri. E de fapt un parastas. Te ai bine cu el?…

Chiril n-apucă să răspundă. Aristică Ceilalţi, care pînă atunci nu se făcuse remarcat prin nimic, ascultînd totul ţărăneşte cu un mic zîmbet viclean pe faţă, se apropie de ei, tîrşîindu-şi picioarele, avea gută, şi ciocni pe rînd cu amîndoi, după ce făcuse turul întregii încăperi, comuni- cîndu-le şi acestora unde ajunsese cu ultimul său roman şi ce mai făceau personajele sale.

Bunghez, Georgeoiu, Spuderca, Zecheru şi sudamericanul discutau în picioare în celălalt colţ, – interpretul tăcea, acum traducea volubil Take Bunghez. Un rîset plin de voie bună porni dintr-acolo, şi Georgeoiu exclamă, întorcîndu-se spre cei ce nu erau de faţă:

— Fiţi atenţi! Fiţi atenţi ce spune tovarăşul sosit din America de Sud!…

Se discuta despre realism. Mai întîi sudamericanul făcuse observația, care-i surprinsese pe toți, că atunci cînd se discută mult despre realism, înseamnă că ceva nu e în regulă cu realismul, că acesta suferă de ceva, e bolnav, asta, mă rog, era opinia lui. Pe urmă, ce fel de realism? Cum concepeau romancierii români, ale căror opere mai recente, spre regretul său profund, nu le cunoştea prea bine, acest realism atît de discutat pe tot globul?… Relata Bunghez. Spuderca îi explicase oaspetelui, îi dăduse un exemplu imaginar, deşi situația propusă de el – Chiril   avea să-şi dea seama repede – semăna cu aceea dintr-o carte premiată. Doi tineri care se iubesc luptă pentru idealul lor revoluționar în plină prigoană a poliției burgheze. El moare în luptă, cu arma în mînă, într-o noapte, lipind afişe pe străzi, în preajma alegerilor. Logodnica lui este şi ea prinsă, închisă, aruncată în temnița grea, singură, într-o celulă, fără aer, numai cu pîine, apă şi cu arzătoarea ei speranță în vremuri mai bune şi fericite. În locul iubitului ei împuşcat, n-a mai rămas decît amintirea frumuseții sale fizice şi morale în care, simbolic, se reflectă însuşi idealul crezului lor revoluționar. Ea stă zile, nopți întregi, gîndindu-se ce metode de luptă va trebui să pună la punct în lunga detențiune, pentru a contribui la realizarea revoluției, cînd va ieşi din închisoare, după cincisprezece ani. I s-au dat 15 ani, preciză Bunghez, cu ochii la Spuderca, – parcă cincisprezece – ai spus?… Nu-i mult?… Ce zici?… Că, practic, ea n-a fost prinsă cu arma-n mînă, se ştia doar că e logodnica eroului… Bine, să zicem zece! se învoi pe loc Spuderca. Toate acestea nu i se mai tălmăciră sudamericanului, care asculta cu amabilitatea lui senină de om de lume, convins fiind că se repetă cuvînt cu cuvînt ce i se tradusese mai înainte. Bun, reluă Bunghez şi cîteva secunde se ocupă cu reaprinderea trabucului stins, dînd dovadă de oarecare stîngăcie, se simțea că asta la el era o deprindere recentă. Tovarăşa din închisoare speră – continuă slobozind cîteva fumuri albăstrii – că într-o zi ea va fi salvată de tovarăşii ei din exterior, nu atît pentru persoana ei, neînsemnată, mi se pare că ea nici nu e încă membră de partid?… Dar

va fi! întărise imediat Spuderca, fără să-l întrerupă de fapt pe idolul său, vîrînd la repezeală ca o pană aceste trei monosilabe între ezitările dramaturgului. Nu e, dar va fi, repetă acesta ca un ecou, mai important decît sursa sunetului însuşi, ceea ce îi făcu o vădită plăcere celuilalt, – va fi, deci, şi ea e conştientă că salvarea ei se va face mai mult în numele iubitului-martir doborît de neagra reacţiune… „Foarte frumos!” exclamă Aristică pe neaşteptate, şi asta îi zăpăci un moment pe toţi; putea reieşi că era foarte frumos că-l omorîseră bestiile reacţionare, dar aşa era Aristică, reacţiona cu puţină întîrziere, şi cădea prost, zmucind aiurea conversaţia ca un cal de căpăstru. Pe scurt, încercă Bunghez să n-o mai lungească, văzînd pe faţa sudamericanului ceva ce ar fi putut fi constatarea unui sensibil decalaj între ce ştia el că spusese şi ce se relata acum, între români, ea aşteaptă ani şi ani de zile în închisoare, scriind pe zidul mohorît al celulei numele scump al iubitului ei, umplînd tot zidul cu acest nume, pînă cînd într-o noapte cu beznă, într-o noapte grea…

Cavadia tuşi ostentativ.

Bunghez se opri şi se uită la el, cu reproş. Spuderca îl ucise în gînd pe întrerupător cu o singură privire.

—… Pînă cînd, în noaptea de care vorbeam, continuă dramaturgul cu vocea uşor schimbată, tovarăşii, cu riscul libertăţii, sau vieţii lor, fac ce fac şi-o salvează…

— Ei, şi? Nu înţeleg de ce rîdeţi; se miră Cavadia. E o intrigă puternică… originală şi mai ales adusă din condei.

E de presupus, Galeria ştia: ochii lui albaştri şi clari înotau în ironie, aşa cum despre ai altora se spune în mod curent că înoată în lacrimi…

— Stai că poanta abia acum urmează, ai răbdare, interveni Zecheru mîngîindu-se sau ştergîndu-şi palmele de sudoare pe puloverul cu cele două căprioare excesiv geo- metrizate.

— Bine, continuă tu, îi cedă generos Bunghez rolul povestitorului.

Zecheru povesti varianta sudamericanului, ce credea el, din punct

de vedere al Americii de Sud, că era soluția realistă, *cu mult mai realistă!* țipă el azvîrlind un deget în sus şi ridicîndu-se pe vîrful picioarelor, decît concepția lui Spuderca, iar el, Sergiu Zecheru, tînăr romancier român, se asocia, „plăcut şocat”, ba chiar cu o nespusă… sau greu de spus, cel puțin credea el, încîntare, fiindcă nimic nu poate fi de *nespus* pentru un scriitor cînd e foarte talentat, numai scriitorii mediocri zic de *negrăit,* asta e foarte uşor de zis şi scuză deseori lipsa de forță de pătrundere a sufletului omenesc… Fiindcă acest realism *teribil… Teribil i-a spus,* nu?…

— Zi, odată, monşericule, cum devine chestia, îl întrerupse iarăşi, bonom, Georgeoiu cu acelaşi aer de tată ce vrea să-şi îndrepte odrasla pe un drum mai lesnicios.

Presat astfel, Zecheru ajunse confuz la capăt, obosin- du-şi în aşa hal auditoriul, încît rîsul liber şi voios ce răsunase mai înainte cînd sudamericanul arătase prima dată cum vedea el rezolvată această situație epică, nu se mai repetă. Oaspetele spusese cu o încîntătoare uşurință că fata, logodnica martirului, într-o bună zi, tot aşteptînd salvarea şi jucîndu-se aşa, cu o fărîmă de cărămidă ruptă, picată din zid, face pe acest zid o corabie, desenează frumos cu mîna ei o corabie, un vas, un vapor, mă rog, ce-o fi, şi *pleacă…* ăsta era realismul teribil.

— Cum pleacă? bîigui Aristică, în pauza ce se lăsă cînd nimeni nu rîse. Păi ce, nu era-nchisă-n celulă?

— Pleacă, domnule, se răsti la el Georgeoiu. Ce, eşti turc, nu pricepi?

— Eu zău dacă pricep, mormăi cuminte Aristică. Cum să plece… să fugă adică, dacă era păzită… Păi ştii dumneata cum îi păzea la noi la Doftana?! se întoarse el adresîndu-se sudamericanului în româneşte.

— Realism magic de-al lor, constată serios Bunghez. Lumea lui Don Quijote. Nu ştiu de ce-i zice el *teribil…*

— Ahaaaa… se dumiri Aristică. Păi aşa da… se poate şi-aşa, da’i mai greu… Adică fata desenează acolo o corabie cu creta, ca copiii la şcoală, şi evadează cu ea ca-n basme. E bună, dom’le, zău că-i bună, se

lumină el scuturînd din cap, înviorat că problema devenise în sfîrşit clară, şi asta-i făcu pe toţi să rîdă mai mult chiar decît se rîsese întîia oară, cînd sudamericanul le istorisise această nostimă variantă a lui la varianta Spuderca…

Mîncau fursecuri. Aristică Ceilalţi spunea că la *Zghihara* de Huşi mai bine ar fi mers pastrama, şi avea dreptate. Directorul mai luă două din sticlele aşezate pe măsuţa joasă de lîngă bar, – nu avea din fiecare sort decît una, de probă. El propuse, ţinînd sticlele sus într-o mînă şi alta: *Poama Fetii* sau *Poala Popii?* şi făcu cu ochiul, ultimul avînd un cu totul alt nume, era un „negru vîrtos”, dar numai Georgeoiu ştia. Toată lumea alesese *Poama Fetii.*

Zecheru, gata ameţit, spunea răzbunîndu-se pe lipsa lui de succes şi de umor de mai înainte:

— Realismul teribil e bun pentru cine nu ştie să ia realitatea de piept, pentru cine nu poate să înfrunte realitatea care ea, nu-i aşa, e şi mai teribilă decît ne închipuim noi… şi cum cred eu şi cum cred că o înfruntăm noi cu toţii, – şi îşi bombă toracele de atlet. Nu întâmplător – adăugă el cu faţa lui unsuros-măslinie luminată de o răutate febrilă – în America dumneavoastră de sud se dau atîtea lovituri de stat!…

Era, nu atît o gugumănie, cît o totală lipsă de bună- cuviinţă. Toţi înlemniseră. Zecheru era renumit pentru ultragiile lui aduse la întîia vedere unor oameni pe care nu-i cunoştea şi pe care încerca să-i subjuge astfel, jignindu-i în mod grosolan. Interpretul nu mai traduse observaţia aceasta, avînd ideea plină de tact de a-i comunica invitatului că era vorba de un toast, de un toast amabil. Oaspetele îi zîmbi confratelui său român, înălţînd paharul în semn de mulţumire…

Chiril se trezi gîndindu-se la Generalul lui pe care numai el îl vedea şi pe care îl întîlnea la intervale aparent dezordonate. Cu realismul teribil, în jurul căruia începuse să se învîrtă cam toată conversaţia, nu era de glumit, şi el se scufundă în zona înşelătoare a imaginaţiei în care totul, de la o anumită graniţă depăşită, este posibil.

Ar fi fost poate cazul să-i reamintească lui Cavadia mica istorioară a întîlnirilor lui sistematice cu statmajoristul distins îmbrăcat în mantaua sură, culoarea pămîntului crăpat de secetă, dar el discuta în acel moment între patru ochi cu Bunghez.

Rostul întrevederii colegiale ce se apropia de sfîrşit era parafarea unui dublu contract. Sudamericanul urma să tipărească în editura lui o antologie a prozei şi dramaturgiei româneşti. Georgeoiu îi publica un roman de actualitate în trei volume. Fireşte, după ce ar fi primit, şi avea să primească vizele, ca şi date. Aceste contracte se semnau acum într-o atmosferă plăcută, destinsă, de prietenie şi înțelegere desăvîrşită, la care în bună măsură contribuise originala, simbolica tratație a directorului, dar mai ales verva şi vorbele lui pline de miez cu care însoțise libația. Erau gata să plece, vorbind tare şi bine dispuşi, cînd, lui Aristică îi venise ideea!... „Domnule, să ştii, e un director bun, inimos, – îi spunea el oaspetelui ținîndu-l de braț şi uitînd, ca de fiece dată, că nu ştia româneşte – dar să-l auziți cîntînd... ştiți ce voce de tenor are?!” Interpretul oficial apăruse între ei: „Zi-i mata, zi-i că directorul nostru cîntă frumos din opere, – îl rugă el – la italienii ăştia le place opera, mor după operă, să mai zăbovească un pic să-l asculte, îi face şi lui Georgeoiu plăcere, îl cunosc, strîngem relațiile şi mai bine” – îl povățui. Interpretul traduse. Sudamericanul exclamă:.. Bravo, bravissimo” – era gata să-l asculte cu cea mai mare plăcere. Ceilalți se supuseră; cunoşteau repertoriul, dar nu avură încotro. Georgeoiu protesta, ca orice artist... Sînt ocupat, am treabă!” Oaspetele străin mersese pînă acolo cu stăruințele lui atît de gentile, încît la un moment dat îşi împreună, sub bărbie, palmele, ca-ntr-o rugăciune... Ei fie! se înmuiase directorul. Dacă vreți voi să mă fac de rîs, le spuse el, uite că mă fac, cineva trebuie să-şi ia măcar curajul ăsta. Dar nu sînt condiții... îşi aduse aminte. N-am condiții, îi imită el comic pe cei cărora la venire li se adresase cu «monşericilor». Încăperea asta are a acustica mizerabilă, parc-ai vorbi într-o cutie, ce cutie, cuşcă!” Aristică, tot el, strigase cu glasul lui de gură umplută eu

prune: „Mergem la sala de festivități! N-o fi ea Scala din Milano, dar e sală frumoasă, domnule, se aude bine!...” Georgeoiu nu voia. În mijlocul programului de lucru? Ce o să creadă musafirul despre noi? Bunghez intervenise spunînd că în definitiv era vorba de o „mică destindere”, de o manifestație artistică, deloc străină unei instituții de cultură ca aceea pe care o conducea mult rugatul cîntăreț. Lui Bunghez, Georgeoiu nu i-ar fi refuzat nimic. Porniră cu toții intr-acolo. Sala de festivități se afla în spatele clădirii şi în cealaltă extremitate a ei dînd în curtea interioară a tipografiei. Asta o făcea să zacă în umbră cea mai mare parte a zilei, şi cînd era soare. Primul lucru pe care îl făcu Georgeoiu intrînd în fruntea tuturor, – mic alai al lui Bachus, format la-ntîmplare – fu să aprindă luminile speciale împingînd şalterul pînă la refuz. Acestea se aprinseră, nu fără oarecare întîrziere. Ca neonul, gîndindu-se parcă, şovăind dacă să se aprindă ori nu, pe urmă se deciseră, aprinzîndu-se rînd pe rînd şi cu un clinchet al lor vesel, vrăjit, muzical, deşi asta te făcea să te gîndeşti şi la vidul incandescent al unei săli de operație... Toată lumea luă loc la parter pe şirurile de scaune dese şi drepte ținute strîns lipite unele de altele de o stinghie lungă bătută la spate în cuie, astfel că despre ele se putea spune, fără nici o greşeală că erau legate printr-o soartă comună. Georgeoiu urcă rar treptele estradei cu o mişcare grațioasă a trupului său gras, pe care nu o avea niciodată în mersul său obişnuit. Ajungînd sus pe scîndurile pustii, cu masa şi scaunele individuale şi pluşate ale tuturor prezidiilor trecute îngrămădite în fundul scenei, el căută un moment prielnic de reculegere şi de inspirație cu mîinile împreunate pe tricoul sportiv ce nu reuşea să-i acopere bine pîntecele. Toată asistența văzu, sau cel puțin Chiril îşi închipui că văzuse, luîndu-se după el, care nu observase între timp acest detaliu, şi poate nu atît detaliul, cît sensul, semnificația, valoarea lui – anume că directorul purta în picioare o pereche de tenişi de culoare albastră tiviți cu alb şi fără şiret. Trăgînd încet aer în piept, în poziția sa de rugă, reproş, resemnare, el atacă aria cea mai tristă din „Boema”.

Cavadia şedea undeva mai la marginea unui rînd, lîngă Chiril. Acesta îi şopti, şi nu trebui să facă nici un efort special pentru a se feri, scaunele foarte apropiate silindu-i să stea lipiți umăr de umăr, – cuvinte pe care avea de fapt să le rememoreze mai tîrziu, nu Chiril, ci însuşi prietenul său:.. Tu ştii că eu în sala asta am fost exclus, ori nu ți-am spus?...” Cavadia nici nu se clintise. Georgeoiu, cîntînd şi frîngîndu-şi mîinile, avea lacrimi sub ochelarii aburiți. Era de presupus că el, Chiril, neprimind nici un răspuns, se gîndise mai departe prin legea implacabilă a asociațiilor puse în mişcare la toate scenele acelui eveniment din urmă cu şapte ani, la preşedintele comisiei, Merfu, de care abia acum îşi dădu seama că încerca poate să-l salveze; la Spuderca, ascultînd cu un rînd mai în față vocea de spîn a cîntărețului, toată tensiunea şedinței, Reta care leşină, Truța care dă fuga să aducă un pahar cu apă, fața vînătă de ură a Luisei... Era ca un muzeu modest al biografiei sale. Sus, în dreapta, ca şi în urmă cu şapte ani, aproape de tavan, firida, balconul mic spre care nu ducea nici o scară, şi care era, printr-o eroare a constructorului probabil, un balcon fals, ascunzînd cine ştie ce defect sau imperfecțiune, ori poate unul real şi neterminat, căruia nu i se găsise o mai bună întrebuințare, decît să adăpostească aceleaşi pancarte de altădată strînse, păstrate acolo. Chiril abia acum deduse, cu o siguranță care înainte îi lipsise, că în acel balcon nu puteai ajunge decît de sus, printr-o trapă practicată în pod. Georgeoiu terminase. Mulțumind aplauzelor, el se înclina din cînd în cînd, ştergîndu-şi de zor cu batista ochelarii aburiți. Sudamericanul striga în picioare ca la un veritabil spectacol: „Bis!... Bis!... Bravissimo, bravissimo!!!...” Aristică țipa şi el: „Georgică... eşti... formidabil, să ştii!” Directorul nu mai voia să biseze, lucru rar la un artist încălzit de succes. Emoția însă şi elanul interpretării îl istoviseră. Cînd se dădu jos de pe scenă, oaspetele îl îmbrățişă sincer tulburat, şi aşa cu el de gît merse pînă la uşă, urmați de ceilalți care îl felicitau pe cîntăreț cu exagerări ipocrite. *Şi tariful şi cuțitul*: arma absolută a lui Georgeoiu. Cuvinte figurînd şi

ele ca o curiozitate în cronica *Echipei trecătoare prin lume.* Noul director le spunea de pildă clienților săi: „Ştiu că în ziua în care eu nu voi mai fi director, nu veți mai da pe mine nici un ban. Corupția e rîia rasei umane. Luptăm contra ei, mîncărimile trec de la o perioadă la alta, dar reapar.” Şi ziua prorocită de el avea să sosească. Dat afară cu multe tinichele legate de coadă, Georgeoiu, furios, se îndrepta amenințător spre tribună, urmărit de toate privirile din sală, aceeaşi sală. Decis să dea totul pe față, presiunile, tirajele, încurajarea mediocrităților gras plătite pentru nişte biete pingele de mucava ce se vor rupe la prima ploaie, un întreg dosar al memoriei lui de om care înghițise atîtea ca un caraghios şi-un nerod. Întreaga sa înfățişare, pe cînd înainta spre tribună, spunea că după el putea să vină şi potopul. În loc de toate acestea, însă, ca şi cum mersul său energic şi apăsat ce-l purta spre tribuna justițiară i-ar fi consumat însăşi forța, cu greu adunată, a hotărîrii luate în vederea unei mari şi spectaculoase lovituri; sau, poate – şi acest motiv părea mai plauzibil – fiindcă un lucru ce nici măcar nu putea fi numit îl făcuse să se răzgîndească înaintînd, el spusese cu totul altceva, dezamăgindu-i pe toți. Suit la tribună, congestionat, Georgeoiu făcuse o pauză, strigase: „*A fi… sau a nu fi*”, şovăind între una şi alta, împărțind existența şi contrariul ei după cele două direcții ale brațelor sale întinse, care subliniară energic dilema, apoi, repezindu-şi mîna grăsuță şi acuzatoare înspre sala zăcînd în penumbră, încheie cu vocea lui de tenor: „Aceasta-i întrebarea! — *the question!*” – lipsa dinților din față, ştirb cum era, transformă „chestiunea” într-o folfăială neinteligibilă – şi se dădu repede jos, în- dreptîndu-se grăbit către locul său, ca împins de ecoul propriilor sale cuvinte. Un mare hohot de rîs însoți această intervenție hilară, deşi unii începură să se întrebe ei înşişi după aceea ce se ascundea aici, întorcînd spusele pe toate fețele; ce este şi nu este, ce era şi ce nu era sau ce trebuia să fie şi nu era posibil să fie, fel de fel de presupuneri; dar întrebarea, mai ales acel *the question*, rostit din guşă cu o flegmă ce reuşi să dobîndească un neaşteptat accent

britanic, despre ce fel de întrebare putea fi vorba?… Măscăricii descumpănesc totdeauna intelectul, obligîndu-l să iasă din rutină.

Georgeoiu uitase să închidă luminile. Ceilalți ieşiseră cu toții. Chiril îl aştepta în prag. Voia să-i ceară liber. Cavadia îl invitase la dejun. Rigoletto repetă mişcarea cu şalterul, împingîndu-l de astă dată în jos cu o neîndemî- nare aproape feminină. Lămpile se stinseră, aşa cum se şi aprinseseră, cu repetate ezitări muzicale, în mijlocul cărora directorul exclamă vesel: „Liber de la împărăție!’! Fața lui nădușită strălucea de succes. Nu uită însă să-i atragă din nou redactorului atenția că în ce priveşte înțelegerea lor, treaba cu concediul neplătit, luat la o adică, rămînea cum vorbiseră. Era un om într-adevăr stăpîn pe sine şi lucid, dacă, transportat de o emoție atît de mare ca aceea pe care i-o dăduseră aplauzele micii asistențe, compusă însă numai din oameni de gust, se mai putea gîndi la planuri atît de meschine…

Chiril trebuia mai întîi să treacă prin redacție, să-şi strîngă manuscrisele. Îl rugase pe Cavadia să-l, aştepte în holul intrării principale. Ştia că nu-i place să dea ochi cu redactorii. Ajungînd sus, află că îl căutase de două ori la telefon „domnul Brummer”, spunea că e vorba de ceva foarte-foarte urgent şi că să-i telefoneze „domnul Merişor” la el acasă după terminarea şedinței, dar neapărat… Chiril formă în grabă numărul lui de telefon. Nici nu apucă să sune bine aparatul şi de la celălalt capăt se şi ridică receptorul.

— Alo! striga Brummer. Alo! Cine e? repeta disperat, înecîndu-se – proteza îi clămpănea în gură ca niciodată.

— Eu! făcea Chiril. Eu sînt. M-ai chemat…

— Domnule, striga anticarul „avem mesaje interesante” imită el tonul unui medium de la „Vizuina cu hoți”, cînd se făcea spiritism.

— Ceee?

— El!

— Cineeee? — Nu înțelegea nimic.

— El! țipa Brummer. *Damnatio memoriae…*

— Hary, tu nu te simți bine?

— Ba da… Aşa să-mi dea Dumnezeu mie sănătate dacă m-am simțit vreodată mai bine ca acum. Mă simt excelent.

— Dar ce s-a-ntîmplat? Spune, că m-aşteaptă Cavadia, sînt grăbit.

— Nu mai e…

— Cum?!

— Nu… mai… este!…

— Cine?..

— El, domnule… Propria sa reprezentare…

Chiril lăsă brațul în jos cu receptor cu tot şi se uită în jur. Avea impresia că ceilalți înțeleg, sau ştiu deja totul şi se prefac că habar n-au şi că numai el nu era la curent. Anticarul vorbea ca de la depărtări de ani-lumină. Chiar şi-aşa, cu receptorul jos, îl auzi desluşit, un glas prefăcut ca de păpuşă de bîlci, iar ceilalți ar fi putut foarte bine să audă şi ei… Duse receptorul la ureche, dar îl îndepărtă succesiv ca şi cum intre timp s-ar fi încins şi l-ar fi fript, pe măsură ce vocea ascuțită a lui Brummer creştea în intensitate.

— Allloooo!… zbiera el. Allllloooooo. Nu se-aude… Eşti pe *recepție?…*

— Da, făcea Chiril, desigur… silindu-se să fie calm, şi luînd tonul unei conversații fireşti.

— Du-te neapărat să vezi… în piață… acolo… E is-to- rie!… Mi-a spus dactilografa… care stă la lacuri… prietena Praxiteei…

Chiril termină indiferent:

— Bine, Hary, s-a făcut. Îți dau un telefon mai pe seară. Să trăieşti. Te duci la anticariat?

— Nu mă duc, domnule, nu-mi arde… Treci pe la mine la trei. Avem de vorbit. Auzi?… gîfîia în capsula receptorului. Avem de vorbit…

Chiril îi răspunse că avea treabă, era ocupat, îl aştepta Cavadia şi închise, emoționat. Toți redactorii păreau adînciți în lectura manuscriselor. Tovarăşul Merişor strînse la iuțeală *Mizeria filozofiei,*

anunță că era învoit de director şi o şterse cît putu de repede.

În hol, Cavadia dădea semne de nerăbdare; ceilalți plecaseră în cele două maşini care veniseră.

— Mergem, spuse el, e unu trecute. Mîncăm la Capşa, ăilalți s-au dus la „Pescăruş", m-am săturat, Zecheru ăsta mă calcă pe nervi – se dă un banchet, probabil înăuntru, uite ce vreme-i afară…

Chiril se uită prin geamurile înalte ale uşilor duble de la intrare ce dădeau direct în stradă şi văzu trecătorii îndoiți de vînt. La nouă cînd venise el la editură fusese linişte; cît stătuseră ei la adăpost, presiunea aerului crescuse şi iată, acum aveau o adevărată vijelie.

— Ziceai că Zecheru ajunge director? întrebă Merişor ieşind în stradă cu o nelinişte ce era de fapt a veştii comunicate de Brummer, şi pe care nu mai ştia cum s-o amîne, deşi lui Cavadia tot trebuia să-i spună pînă la urmă.

— Lucrează de mult în acest sens, răspunse Cavadia, luptîndu-se cu vîntul, căutînd o direcție de înaintare mai ferită.

— Şi are şanse?

— Are.

— Dar e prea tînăr, obiectă Chiril.

— N-are a face, spuse Cavadia. Trebuie elemente viguroase. Zecheru promite, adăugă făcînd aluzie la prima profesie a lui Zecheru cînd avea şaisprezece ani şi cu care el dealtminteri se mîndrea… Şi-apoi… şi-apoi, vorbea cu spatele întors în vîntul egal, puternic şi implacabil ca o divizie pneumatică de tancuri, de aer, numai de aer, Zecheru nici nu mai e aşa tînăr, a împlinit treizeci şi opt de ani. Şi ştii ce zice?… Cînd o să vie el, pe mulți o să-i popească. Îi dau afară pe toți! spune între intimi.

— Crezi că mă dă şi pe mine?… — tocmai intrau în Pasajul Victoriei unde era adăpost.

— Te dă, te dă, eşti omul lui Georgeoiu, îl asigură Cavadia, care ştia absolut tot ce se întîmplă, toate mişcările. Astfel încît, în momentul în care Chiril se hotărî să-i comunice vestea aceea

extraordinară, descoperi că prietenul său ştia. Anunţul el îl primi cît se poate de liniştit:

— Am aflat de ieri, – era în aer.

Chiril voia neapărat să vadă. Cavadia se codea. Amîn- doi se pomeniră în Pasajul Victoriei, discutînd despre evenimentul anunțat de Brummer.

— Ştii cum se numeşte starea în care ne aflăm noi doi acum? — pot vorbi şi în contul tău, te cunosc, spuse Cavadia, şi se opri înaintea unei vitrine cu ochelari de soare din Pasaj.

Chiril aştepta, uitîndu-se şi el la ochelarii expuşi.

— … O bucurie… plină de melancolie… căuta Cavadia s-o nimerească – sau, invers, o melancolie bucuroasă… tracul, teama, de a nu se sfîrşi ceva prea repede, înainte ca repetarea acelui ceva să nu mai fie în mod firesc posibilă… nu ştiu dacă sînt clar?

Însoțitorul său nu înțelegea; făcînd un efort de pătrundere, înțelese; crezu că înțelesese. Dar el ținea morțiş să vadă. Cavadia se învoi şi se îndreptară spre „Coada lui Mihai Viteazul" să ia un taxi, punînd în prealabil condiția că el va rămîne în maşină atît timp cît prietenul său va umbla, dacă vrea să umble prin piață, ca să-şi facă damblaua „Eu sînt un om prudent, care va să zică laş, nu mi-e ruşine s-o spun, mărturisi el, nu vreau să am, pe lîngă problemele mele, şi alte probleme, evitabile…" Maşina era tot o Pobedă „cafea cu lapte", strînsă în ea şi cu geamuri sărace ca ale unui bordei de cîmpie. Chiril crezu că era aceeaşi de azi-noapte care-l dusese împreună cu Brummer spre cheiul Dîmboviței, avînd şoferul schimbat pentru tura de zi, – n-ar fi fost exclus… Vîntul, în mers, exercita presiunea lui crescîndă în parbrizul îngust, încruntat ca de un gînd chinuitor, în portierele nu prea bine închise, cu mînerele atîrnînd dislocate. Înaintau ca printr-un tunel aerodinamic de probă. Fisurile bătrînei carcase de tinichea, în care se aflau, lăsau să se infiltreze curenți reci şi contrari agitînd nebuneşte fumul țigării şoferului. Cavadia, înfrigurat, îl rugă s-o stingă ca şi cum astfel i-ar fi fost mai cald. Nici

un stop nu le tăia calea. Nimeriseră pe un drum liber şi continuu. Rezistența turbată a aerului pocnind pereții dădea senzația unei viteze amețitoare. Acul vitezometrului, defect, înțepenit între zero şi zece, contribuia şi el la iluzia aceasta. Iuțeala avea un credit în alb, nemărginit. De pe acoperişul unui bloc aliniat pe bulevardul cu trotuarele deodată lărgite din cauza pustietății, pe care puținii trecători înaintau cu efort şi de-a-ndaratelea, ca racii, reclama pastei de dinți *Kalodont* zbura răsucindu-se smulsă de vînt prin văzduh. Ea se prăbuşi ca un planor undeva înainte peste îngrămădeala unor clădiri mai mici. Mîna dreaptă a şoferului părăsi volanul schițînd repede cîteva cruci. Intrau în Piața Victoriei. „Şi cînd te gîndeşti că de aici înainte ăia se băteau cu flori!" – spunea Cavadia disprețuitor, zgribulit în costumul său subțire *gris-souris*. — „Cine?" *se* interesă curios şoferul întorcînd puțin capul. Chiril îl lămuri scurt: „Lumea de altădată".

— Crezi că circulă şi pe vremea asta? întrebă pe neaşteptate Cavadia, – el care nu credea, sau cel puțin aşa lăsa să pară.

— Cine? întrebă Chiril, luat prin surprindere.

— Ştii tu cine…

— Exclus – îşi aduse el aminte – asta se întîmplă numai cînd merg pe jos…

Şoferul trăgea cu urechea, gata, curios să intre din nou în vorbă cu acei clienți deosebiți şi care aveau o adresă nesigură.

Chiril tăcu. Vîntul zgîlțîia şi mai tare caroseria maşinii. De la un timp, înaintea neîncrederii întâmpinate, începuse să se îndoiască el însuşi de ceea ce ştia precis că vede cu ochii lui. Brummer zicea: visezi treaz, băiete… Visezi că e un vis în care ți se pare că nu visezi, asta e… un al doilea, al treilea vis în vis – din două negații totdeauna iese un fel de realitate, dar asta este de fapt obsesia ta activă şi creatoare, aşa cum şi noi, lumea întreagă, tot universul, sîntem obsesia ființei supreme, visul ei, nu tocmai frumos, recunosc. Anticarul avea darul diabolic de a te face să te îndoieşti şi de pământul ferm pe care

călcai… Singur Cavadia, cu întrebarea lui neaşteptată, îl asigura: n-ai grijă, nu visezi, ce vezi tu e adevărul adevărat. Foarte ciudat, această întîmplare, fantastică pentru mulți, nu-şi găsise un loc în caietul pierdut. Galeria cunoştea motivul, mărturisit: era o superstiție; nu cumva, prin simpla transcriere, apariția aceea obsedantă să nu capete dreptul unei realități istorice, aşa cum şi poporul evită să vorbească deschis despre un lucru malefic, a cărui pomenire l-ar materializa brusc. Bătut de curenții de aer din maşină, Chiril inventarie ocaziile ce-l puseseră, singur mereu, fără nici un martor, în fața aşa-zisei obsesii, de realitatea căreia nu putea convinge pe nimeni, cu excepția lui Cavadia, şi el făcînd, de altfel, impresia că o acceptă mai mult din politețe. O obsesie absolut năstruşnică, dacă ne gîndim la gradul ei de General, şi încă al unui general înalt, frumos, impunător, îmbrăcat în eterna sa manta sură de culoarea pământului ars de secetă, lungă pînă la glezne, lăsînd să se vadă nişte cizme de lac, impecabile, bine lustruite şi apărînd în acelaşi loc al Şoselei, vara, iarna, cam în jurul aceleiaşi ore, cu diferențe de cel mult cinci-şase metri în raport cu punctul fix unde avea loc cel mai des întîlnirea. Puteau să treacă şi luni fără să-l vadă. O dată trecuse chiar un an. Pe urmă, iar îl vedea la intervale năucitor de mici, cîteva săptămîni; o dată – şi ăsta fusese un veritabil record, îi ieşise în cale două zile la rînd, una după alta. Astfel încît, cu vremea, Chiril pricepuse că probabilitatea acestor întâlniri urma o lege extrem de complicată şi că el, practic, trebuia să se aştepte de aici înainte să-l vadă oricând, să fie pregătit să-l zărească în orice clipă, pe traseul ştiut, şi-l aştepta cu încredere în acea regulă, cosmică ai fi zis, a evoluțiilor şi aparițiilor sale scăpînd relațiilor cauzale imediate. Cavadia trecuse deseori cu Chiril pe la Şosea în zile frumoase de primăvară ori toamnă. Şansa nu-i surîsese niciodată lui Chiril în ceasurile acelor plimbări. Generalul nu apărea. Aflînd despre această particularitate a lui de a se arăta cînd nu era nimeni în jur, Cavadia îi spusese cu toată larghețea prietenului său: „Chirile dragă, e afacerea ta, înțeleg, sînt ultimul care ar fi în stare să afirme că

eşti nebun, sau că te-ai ţăcănit la cap. Îmi pare rău că nu pot să-l cunosc şi eu pe Generalul tău. E *realitatea* ta, se-ntîmplă.” „O manta lungă, aşa… bine strînsă pe corp, – explica Chiril —bine închisă pînă sus, revere scurte, de sub care iese un nas lung, ascuţit, aristocratic… un pîntec destul de proeminent, dar care nu se vede, tocmai pentru că individul e atît de înalt… — nasturii, aurii, bine frecaţi şi ei ca şi cizmele, o figură distinsă, dragă Cavadia, de ofiţer de stat-major ce nu prea are multe contacte cu ţărîna cîmpului de instrucţie; un birocrat lucid al artei militare ale cărui planuri exacte de luptă pot să-ţi dea impresia gratuită că sînt o capodoperă de gîndire tactică ideală, nepotrivindu-se şi nici nefiind nevoie la urma urmei să corespundă propriu-zis cu ce se va întîmpla mai tîrziu în învălmăşeala bătăliei adevărate, imprevizibilă, incalculabilă, oricum, oricît ţi-ai bate capul, ca existenţa cea mai paşnică şi mai banală.” „Bine, bine, cred!” întrerupea Cavadia, amuzat de aceste detalii aglomerate cu înverşunarea celui ce nu reuşeşte să se facă crezut. Generalul e şi el singur totdeauna, dacă mai este necesar acest amănunt; în preajmă, pe o bună distanţă, nu-i nimeni, aşa că în acest careu al lor, se pot cerceta la faţă foarte în voie, fără să se oprească nici o clipă; în voie şi cu întreg interesul ce-l ai faţă de o persoană întâlnită într-un spaţiu atît de întins şi de nefrecventat de alţi oameni. Chiril merge pînă acolo încît imită cum păşeşte Generalul lui, calm, solemn, uitîndu-se pe sub cozorocul negru, strălucitor, al chipiului kaki cu banda roşie a infanteriei; privirea, deprinsă mai mult cu citirea manualelor, tactice şi strategice (unde, iarăşi îi explică el lui Cavadia, nu trebuie uitat, luptele se desfăşoară la perfecţie, în dispreţul realităţii, liberă, transigentă şi aproximativă în aprecierile ei) se filtrează printre pleoapele pe jumătate închise din pricina efortului de a păstra neinvadată de nici o senzaţie prea concretă lumea exactă a închipuirii… La a patra, a cincea, sau, exagerînd, tocmai pentru a nu greşi, la a şasea întâlnire, cu abia un an în urmă, într-o zi superbă de iunie, el îi va adresa lui Chiril, în fine, ceea ce se poate numi *un*

început de surîs. Coincidența întâlnirilor, intrînd astfel într-o schemă inteligentă, îl va obliga la acest surîs. El face mai mult chiar, se întoarce pe jumătate şi se uită țeapăn şi lung după Chiril, care l-a depăşit între timp pe aleea asfaltată; Chiril schițează, de fapt a şi schițat, aceeaşi simultană mişcare de întoarcere mirată, şi amîndoi se surprind spionîndu-se reciproc, ca doi trecători care se cunosc de mult, care se vor întîlni mereu, dar n-au făcut niciodată cunoştință între ei stabilindu-se doar complicitatea impusă de hazardul întâlnirilor şi coincidențelor iscusit dirijate. Ascultînd cu bunăvoință, Cavadia trăsese această concluzie care era un sfat, abscons, ca tot restul: „Cînd Generalul tău se va opri şi îți va vorbi, fii atent, spune: *nu ştiu, nu cunosc*, *salută şi pleacă…”*

Parcurgînd întreg traseul cerut, şoferul trase, la recomandarea lui Cavadia, şi stopă pe o străduță pietruită cu bolovani ce dădea în piața întinsă din regiunea lacurilor şi unde se afla o cîrciumă curată cu aspect de locuință particulară, prielnică vara întîlnirilor amoroase. Din acest punct, Chiril o luă singur pe jos spre piață, după cum conveniseră. Mergînd, se mai întoarse o dată, şi fiindcă voia să vadă, dar şi de vînt, şi văzuse parbrizul îngust al maşinii, îngust, crispat ca de o idee neliniştitoare. Cavadia, în fundul Pobedei, nu se mai zărea. Reluînd direcția marşului său solitar, Chiril   avu strania impresie că înaintează ca un explorator îndărătnic spre o pădure virgină, sau spre oricare alt loc nemaiumblat şi primejdios. Ne-ar trebui cel puțin o sută de ani, – credea şi spunea pe vremea aceea el, între prieteni, lăsînd grijuliu viitorului o marjă largă de siguranță, exagerînd cu plan, spre a nu greşi cumva, – pentru ca senzația aceea să li se pară celor ce vor veni o glumă. Ce văzuse atunci cu ochii săi prietenul lui Cavadia pătrunzînd în piața imensă măturată de rafalele vijeliei figura la loc de cinste şi fără nici un comentariu prea personal în Memoria Echipei… Stilul, foarte sărac, intimidat de strălucirea întîmplărilor, şi neîngăduindu-şi să complice ceea ce, şi-aşa, era complicat, avea mai curînd aspectul unui proces-verbal simplist

încheiat la fața locului după un accident. Mărturia orală, în schimb, punea în povestire mai multă viață. Dar nu viața conta. Sau, cel puțin, nu numai viața; sau nu în primul rînd ce se înțelege în general prin acest scurt grup de sunete. Astfel, de pildă, Chiril spunea prin viu grai că, zărind în piața sălbatic bătută de vînt rogojinile zbătîndu-se şi străduindu-se să mascheze trupul solid al statuii, dar nereuşind, tocmai din cauza înălțimii, să ascundă faptul esențial, că ea nu mai avea cap, se gîndise întîi şi întîi că acolo îi dăduse lui prima dată întîlnire o nemțoaică foarte solidă, fără să fie grasă, foarte puternică şi mai ales extraordinar de albă, şefa paginii culturale a ziarului de limbă germană, care, iubindu-l cu un romantism schillerian, îl învăța pe gratis limba germană într-o odăiță din Vatra Luminoasă. Era Kriemhilde, ca-n Nibelungii (aici se intra din nou în stufărişul relațiilor amoroase), prietena lui Lutzi, unguroaica pe care Chiril o lăsase, de fapt Kriemhilde i-l răpise. Dar asta privea mai mult istoria sentimentală. Kriemhilde însă, în după-amiaza aceea de sfîrşit de vară cu soarele luminînd frunzişul gata atins de rugină, fixase altfel momentul, cu pedanteria ei germană. Lîngă statuia teafără, al cărei braț făcea deasupra lor semnul acela îndreptat undeva departe, ea îl învățase strofa din Rilke, pe care el şi-o aminti acum în piața bătută de vînt: *E vremea, Doamne, vara a fost lungă, aruncă-ți umbra peste cadranele solare…* Era ca rugăciunea unei Walkirii învinse de amor şi de poezie. Abia rezistînd rafalelor, Chiril păru un moment că uitase rostul misiunii sale. Brațul era însă acolo; ridicat încă în văzduh; neatins de pickhamere, ale căror păcănituri metodice de motor de tăiat lemne se auzeau precis în dezlănțuirea liberă a vijeliei. Mai erau apoi celelalte detalii legate de evenimentul în sine, dar a căror plasticitate, pur estetică, lăsa impresia unei elaborări ulterioare; a unei reconstituiri făcute din memorie, imaginile ordonîndu-se mai mult după nişte linii de înțelegere nesesizate în clipa confruntării directe. Aşa erau rogojinile ce vibrau cu putere în vînt, pocniturile seci, ca nişte plesnete de bici, ale papurii protectoare, ridicîndu-se şi

căzînd repede la loc. Prin fîlfîitul lor trimisul desluşea cu ochiul liber şi mişcările celor cinci muncitori cu pickhamere în mîini. Ei atacau colosul, alcătuind altă statuie, un grup statuar patetic, eboşa altei reprezentări, ca în tablourile restaurate lăsînd să apară schița abandonată a unei opere necunoscute, lipsită de noroc. Rogojinile se dădură biruite deodată. În acel moment, oricine l-ar fi putut vedea clar pe muncitorul năpustit cu sfredelul lui electric asupra cizmei trainic bulonată în soclu. Şuruburile ca de cale ferată prinseseră rădăcini făcîndu-se una cu baza de sprijin. Cizma trebuia ruptă ca unui om viu căruia i s-ar fi umflat brusc picioarele. Trupul, fără cap, doar cu brațul întins, intact, mantaua uriaşă de bronz cu pulpana ridicată de vîntul ei închipuit, neclintită însă în vîntul real, apărură în întregimea lor. În raport cu ele, cei ce lucrau părură neaşteptat de mici. Ai fi putut spune: Gulliver legat fedeleş cu tot ce se găsise mai gros ca funie în Lilliput.

Chiril fusese de față cu patru ani în urmă la gigantica ceremonie funebră. El auzise, pierdut în mijlocul aceleiaşi piețe, şuieratul locomotivelor de pe toată planeta luîn- du-şi adio de la marele defunct, oprite unde le apucase momentul solemn, cu aburii pufăind rar, clocotind în cazane ca un plîns stăpînit: printre plantațiile înăbuşitoare de cafea ale Braziliei; pe câmpiile riguroase ale Europei; în Australia plină de canguri; peste viaductele Americii de Nord. Chiril putea să depună mărturie. El era acolo, în mulțimea înghițită de cutremurătorul vîrtej al istoriei care, în răgazul celor cîteva minute de adîncă reculegere, lăsă să cadă asupra lumii încremenite ceva din extazul zăpezii copilăresc de pure şi de încrezătoare în basme şi legende fără pată a iernilor desăvîrşite de dincolo. Femei cernite şi palide jeleau pe bărbatul aspru şi glorios, căci este un dar al asprimii să fie iubită. Alături de Chiril, una, matură, cu o beretă strîmtă în care nu încăpea părul țeapăn, cărunt, şi avînd în ochi neliniştea femeilor ce nu au născut copii, țipa strivită de mulțime: „Ce ne facem noi acum!… Oh! Aer!… aer!… Nu-i aer!… Ah, ce ne facem noi acum!…”

… Cavadia apăruse rebegit în costumul său cenuşiu ca blana de şoarece în colţul străduţei ce dădea în piaţă. Încovoiat de vînt, îi făcea semn de departe cu mâna prietenului său, să vină. Chiril o luă din loc şi cînd ajunse în dreptul lui află că el eliberase taxiul, hotărând să se întoarcă pe jos. Nu strica puţină mişcare înainte de a prânzi, şi-apoi…

Aici, Cavadia, omul tuturor surprizelor, îi mărturisi franc că laşitatea lui fusese, oricum, exagerată. Cît timp stătuse în maşină, aşteptînd, se gîndise la multe, printre care – şi ideea asta nu se ştie cum îi venise – că, plecînd într-o expediţie vînătorească, n-ai voie să tragi în vînat din maşină, lăsîndu-i cinstit şi bestiei fugărite o şansă, aşa că plătise cursa şi dăduse drumul Pobedei.

Ce-l sîcîia era că nu-şi mai aducea aminte unde făcuse bătrînul vînător de lei această remarcă bărbătească. Chiril pomeni de moartea lui Sir Francisc Macomber, şi asta îl uşură pe Cavadia a cărui singură idee era să ajungă odată la „Capşa", după maratonul pe care singur şi-l impusese.

Se întoarseră cu pas vioi prin vînt. La o răscruce, pe trotuarul de sub teii desfrunziţi, Chiril îl apucă de braţ pe amicul său, silindu-l în mod brutal să se oprească. Pe marginea unei prăpăstii să fi fost, şi gestul opririi n-ar fi avut atîta violenţă disperată. Cavadia se dezechilibra, gata să cadă în rafalele vîntului.

— Priveşte! exclamă Chiril, aţîţat şi cu ochii ieşiţi din orbite.

La o bună distanţă înainte, pe acelaşi trotuar cu tei desfrunziţi şi pustiu, Cavadia văzu, dar se făcu că nu vede.

— Generalul! bîigui Chiril, în culmea unei bucurii îngrozite.

— Care General? Cavadia era galben ca un borcan cu muştar.

— Uite-l, se-apropie… *Generalul meu,* în care nu credeţi.

Chiril era rău în triumful lui. Proba concretă ivită pe negîndite semăna cu un loz pe care fuseseşi gata să nu-l cumperi şi care ţi-a adus

într-o clipită un milion.

— M-am convins, ai halucinații, conchise Puiu Cavadia în mijlocul vijeliei, silindu-se să-şi păstreze echilibrul.

— Dar nu-l vezi?! — îl zgîlțîia el.

— Nu văd, zise corbul, *Nevermore!* — declină orice fel de percepție nepotul de episcop.

Vîntul care le sufla în față îi smulse de pe buze aceste cuvinte proiectîndu-le fantastic îndărăt.

— Cavadia, te rog, nu fă pe nebunul, implora acum Chiril ținîndu-l de braț, n-am halucinații, îl văd cu ochii mei. Uite-l, se-apropie… E prima dată cînd am un martor… Eşti martorul meu! strigă, strîngîndu-l cu o mînă de fier. Lasă gluma, recunoaşte!…

Tonul acestor vorbe fu atît de dramatic şi de poruncitor în acelaşi timp, încît Cavadia, luptîndu-se cu şarjele de aer, se îndură şi recunoscu prieteneşte:

— El e, *mon ami,* ai cîştigat… Acum ai un martor… Deşi era mai interesant… deşi nu era nevoie…, nu… el oricum exista şi fără dovezi… Dar nu uita… nu uita că eu pot oricînd… să-mi retrag mărturia. Va rămîne… o simplă legendă… Şi vei putea… vei putea… — vîntul nu mai îngăduia între cuvinte nici o legătură, iar Chiril auzi, i se păru că aude, de fapt mai mult reconstitui din silabele risipite în rafale sfîrşitul confuz al frazei:… Să visezi mai departe singur…

Era în carne şi oase, Generalul statmajorist pe care Chiril îl cunoştea atît de bine. Mantaua lui impecabil croită dintr-un postav sur, culoarea pămîntului crăpat de secetă. Strategul birocrat ale cărui bătălii teoretice nu corespundeau niciodată situației intervenite pe cîmpul de luptă. El făcu un lucru nemaipomenit. Cînd cei doi prieteni ajunseră în dreptul lui cu dificultate, rezistînd presiunii aerului, îi salută din mersul marțial pe sub crengile agitate ale teilor desfrunziți, şi drept, neadmițînd ideea vreunei flexiuni; nu-şi înclină nici măcar capul; doar fața execută un surîs, o mişcare imperceptibilă plină de o

amabilitate indiferentă, cum se salută oamenii cînd se întâlnesc pe o mare întindere de teren şi în jur nu-i nimeni. Surprinşi de acest salut, adresat unor simpli civili luptîndu-se neputincioşi cu vîntul, cei doi se aplecară repede, politicoşi, mai repede sau mai mult decît s-ar fi cuvenit şi, în primul rînd, Chiril … Nu avură nici măcar curajul de a se întoarce şi de a privi îndărăt cînd Generalul îi depăşise măreț, nepliindu-se o clipă, vijelia părînd a fi elementul lui spre a se convinge odată că nu fusese vorba de nici un fel de nălucă. Merseră ață înainte…

Cînd ajunseră la Capşa, storşi de puteri, întărîtați de apariția Generalului, se făcuse trei jumătate. Mureau de foame. La intrare avusese loc un incident neplăcut. Femeia bătrînă, cu buzele violent rujate, cu o maramă de în găurită pe capul albit şi pudrat, o „cucoană", veche clientă a distinsului local bucureştean şi care spre sfîrşitul anilor cincizeci, țicnindu-se, lovea veselă lumea pe spate în treacăt, uşor, cu bastonul ei din lemn de cireş, urîndu-i viață lungă, pocăință şi iertarea păcatelor, ca într-o veşnică Miercure a cenuşii unde rămăsese ignorînd trecerea timpului, fusese dată afară cu brutalitate de un piccolo. Cavadia, care nu putea să vadă bătrîni molestați, intervenise cu autoritatea lui recunoscută, mustrîndu-l pe piccolo şi obligîndu-l să-i ceară pe loc scuze bătrînei doamne. Dar nu era numai asta. El, care o cunoştea mai de mult, spunea, ca un exeget al „Crailor", că ea putea fi numită, fără nici un sacrilegiu, „o Penă Corcoduşă a epocii moderne", deşi în biografia ei nu se cunoştea nimic, ca dramă sentimentală, care să fi îndreptățit apropierea de eroina acelui sfîrşit de epocă. Era vorba doar de o dramă a deposedării şi pierderii relațiilor sociale în care acea femeie decăzută se născuse şi trăise pînă aproape de şaizeci de ani; *Margot, Madame Margot Dimănceano, c*um scria pe cărțile ei de vizită îngălbenite ce le arăta trecătorilor (Cavadia, de cîțiva ani, îi spunea „Pena Corcoduşa a doua", cum ai

adăuga unei regine numărul respectiv de ordine în istorie), venise la Capşa să cumpere un carton de saleuri. Nicăieri, se văita ea în pragul localului de unde fusese izgonită, nu se mai făceau delicioasele produse crocante de aperitiv, şi ceruse pe bani buni, şi scosese din geanta ei enormă nişte monezi grele, aurii, cu capul cu coif al regelui Carol al doilea. Chiril o trecu automat în Echipă; asta-i produse o strîngere de inimă, făcîndu-l să se gîndească la jurnalul pierdut. Bătrîna le mulțumi pentru intervenția lor şi îi lovi pe rînd pe umăr cu bastonul cu noduri, dîndu-le o comică acoladă, în timp ce le spunea, – lui Cavadia: „*Vous… vous serez un grand seigneur, vous êtes la Chance même”;* lui Chiril : „*Attention, mon fils, vous avez le coeur lourd…”* Pe urmă plecă într-ale ei, *pour faire les emplettes*. „Fetelor, – o imita Cavadia intrînd în local, povestind bine dispus, el care trebuia să devină «un mare Senior»-, cum colinda febrilă Margot magazinele, făcînd cumpărături pentru prînzuri imaginare, — am treizeci de invitați la masă: două sute de chifle proaspete, zece sticle de şampanie, caviar cît aveți, repede că mă grăbesc, pa, Jenico, *à bientôt,* Săndico…” Vînzătorii şi vînzătoarele, de obicei repeziți şi nepoliticoşi cu ceilalți clienți, comenta Cavadia alegînd în acelaşi timp cu ochii o masă cît mai ferită, se purtau cu ea foarte frumos, ba chiar comenzile ei fabuloase şi franțuzeasca vorbită în ritm de mitralieră îi intimidau, copleşiți de realitatea din capul nebunei şi de purtările ei atît de alese. Oricît de mare ar fi fost coada şi înghesuiala, fanatica magazinelor bucureştene era servită cu prioritate: „*Pardon madame, pardon monsieur…*” îşi urmă jocul Cavadia în timp ce Chiril îl asculta voios. Uitaseră de vînt şi de tot. Înăuntru era cald şi bine şi mai ales aerul şedea cuminte la locul lui. Dar Generalul! Apariția lui! Faptul că el avea de aici înainte un martor! Onoarea pe care le-o făcuse salutîndu-i el primul! Cavadia mergea mai departe zicînd: „Complicitatea!”, şi tandră şi oneroasă… Trebuia băut ceva special în cinstea acestui mare eveniment…

Chiril îşi luă inima în dinți, hotărît să-i vorbească prietenului său

despre jurnalul pierdut. Spiridonachis însă se prezentă să ia comanda şi el se bucură de noua piedică ivită sub înfăţişarea majordomului care-l făcea să amîne acel lucru, a cărui mărturisire pripită s-ar fi putut s-o regrete. În lumina crudă a zilei, grecul arăta mai bătrîn decît azi-noapte. Recunoscîndu-l pe Chiril, ceea ce la el era un semn de simpatie, Spiridonachis ieşi o clipă din protocolul strict al profesiei sale:

— Şi domnul Hary Brummer?... întrebă, ca şi cum el şi cu anticarul ar fi fost legaţi pe veci împreună. Vă rog să binevoiţi să-i transmiteţi din partea mea cînd îl vedeţi salutările mele respectuoase...

Cavadia încruntă din sprîncenele lui rare, jumulite de ani de zile cu mîna, în momentele de mare concentrare sau de plictiseală.

Chiril explică, după ce majordomul plecă să aducă cele cerute, că cinase în noaptea din urmă cu vestitul anticar chiar la masa de alături, la care acum prînzeau doi indieni în vîrstă, soţ şi soţie după aparenţe.

— Cu Brummer, aici? întrebă, nu se ştie de ce mirat, Cavadia. Înseamnă că începi şi tu să intri în lumea bună, deduse el cu o ironie protectoare. Şi fiindcă pînă aveau să vină cele comandate mai trebuia să aştepte niţel, apărătorul „Penei Corcoduşa a doua” îi ceru băiatului care o dăduse afară în brînci cu puţin înainte ziarele şi revistele din acea zi, o sîmbătă zbuciumată.

Amîndoi se adînciră în lectura presei. Nu trecu nici un minut, şi Cavadia exclamă zgomotos, bătînd cu palma în pagina care-l masca:

— Poftim!... Citeşte!... — şi arătîndu-i ce, îi întinse revista. Era „Aldebaran”. Pe prima pagină, Chiril citi, neveniridu-i să-şi creadă ochilor, titlul unei poezii lungi: *Statuile nu mor niciodată.*

Amîndoi se uitară unul la altul uimiţi. Putea să fie şi o coincidenţă...

Urmaşii ar fi avut tot timpul să cerceteze liniştiţi în arhivele lor strania coincidenţă a acelei zile de neuitat.

Chiril mai încercă o dată să treacă pragul ce nu-i dădea voie să

vorbească despre caietul pierdut, dar nu izbuti. Faptul că lui Brummer i se destăinuise în cele din urmă, iar lui Cavadia nu, încă nu, nici el neştiind prea bine ce-l făcea să ezite, putea să fie o dovadă de amiciție sau de încredere mai mare acordată primului. Şi totuşi, de al doilea se simțea mult mai legat…

Cei doi prieteni începură dejunul îngînduraţi. „Doi cavaleri ai furtunii!" rosti Cavadia între două linguri de supă, atent să nu se frigă, făcînd aluzie la cartea unui franţuz, pe care el o citise recent, dar şi la furtuna pro- priu-zisă de-afară. Era acolo o frază de sfîrşit, pe care nepotul de episcop avea obiceiul s-o pomenească din senin ori de cîte ori voia să umple o tăcere ce ameninţa să dureze prea mult:

„… Şi el muri din cauza vieţii care a refuzat să meargă mai departe."

Erau doi cercetaşi, doi călăreţi gonind pe acelaşi drum, fiecare cu puterile lui. Galeria miza pe ei; cînd pe unul, cînd pe altul, cunoseînd şi legea cîştigătorului ce trebuie neapărat să lase pe cineva în urmă. O mîngîiere exista şi aici, dacă ne gîndim ce-şi spun în clipa înfrîngerii toţi în- frînţii, că ultimii vor fi cîndva cei dintîi.

Capitolul IX

FURTUNA ȚINUSE PÎNA ÎN ZORI, CÎND O DĂDUSE PE ploaie. Era o ploaie rece, pătrunzătoare. Adormisem strîns învelit în pleduri pe galeria de lemn mascată de crengile viței sălbatice. Trecuse de mijlocul lui noiembrie, – anul care se termina cu cifra şapte. Timpul înclina încet, dar sigur, către solstițiul de iarnă, reglementar. Un dezechilibru, ştiut, al dreptei împărțiri de zile şi nopți, efemeră ca orice egalitate stabilită de oameni. Rafalele vîntului pulverizau stropii de ploaie printre frunzele vechi ale verii; ce mai rămăsese din îndărătnica lor rezistență şi fidelitate şi care acum scoteau un foşnet străin, îmbătrînit. Frunzişul, chiar şi-aşa, mă apărase o vreme, cum îmi dormeam în fotoliu somnul meu speriat ce părea mai curînd un supliciu. Înainte de a ațipi, ştiu că la asta mă gîndisem ultima oară, lăsînd pleoapele în jos ca peste un adăpost al meu, bine găsit: cum ar fi, sau ar sta, într-un bîrlog veritabil, o fiară privind cerul înstelat…

Hotărîsem să mă trezesc, în sfîrşit. Amînarea ajunsese la capăt. Povestea cerea aici un ocol, o despărțire vremelnică pentru o regăsire mai bogată în înțelesuri. Rol atît de ingrat! Am stat câtva timp, meditînd, în bătaia picăturilor. Primeam cu o resemnare plăcută biciuirea. Ochii îi țineam larg deschişi în întunericul friguros al dimineții. Aerul mirosea ca toamna, tîrziu, la mahala, a melancolie fără motiv: ceva amestecat, paie ude, buruieni amare, vegetație putrezită, regrete nelămurite… îmi zisei – îmi aminteam, adică, ce-mi zisese de fapt o dată Chiril, personaj făcut, născut, să te referi

mereu la el la a treia persoană şi în pielea căruia poate intra oricine: „Tu eşti şi țap şi duhovnic!” Aşa spusese Chiril şarpele, părăsindu-şi pielea şi plecînd renăscut mai departe, cine ştie în ce altă erezie scânteietoare a lumii…

Cu mişcări de vâslă, din brațe, trăsesem fotoliul mai la perete, lîngă scoarța de var pe care am pipăit-o cu palma să mă încredințez dacă ploaia bătuse şi-acolo. Obrazul ei zgrunțuros îmi dăduse din nou ştirea aceea rece, ostilă: „Credeai că numai tu eşti pe lume!… Uite că mai e totdeauna cîte ceva şi în afară de tine!”… Dar, – vijelia se oprise în cele din urmă. Nu de tot, oricum vîntul avea acum o presiune normală. Crengile viței se mişcau cu un fîşîit plăcut totuşi, intim. Era frig însă, frig de-a binelea, ploaia stătuse şi ea în mod cert, dovadă țîrîitul cişmelei din grădina din față, care se auzea desluşit prin mireasma vagă şi tristă a crizantemelor întîrziate. Trebuia să i se pună, la urma urmelor, robinetului o garnitură. Cişmeaua curgea monoton şi fără oprire, de ani. Să stai în casă cu doi babalîci maniaci, fiecare fortificat contra existenței prea repezi, în reduta lui de apucături bizare, bine clădită, cu adaosuri zilnice la care nici nu te-ai fi gîndit, reparînd lucruri de nereparat, bătînd peste tot cuie, dregînd iarăşi ce fusese dres, prefăcîndu-se că mai au o groază de făcut, cînd nu mai e nimic, dar absolut nimic sub trecerea nivelatoare a zilelor, şi nici unuia să nu-i dea prin cap măcar să repare cişmeaua…

Luam în primire resemnat încă o zi de nemişcare forțată. Nu-mi mai rămăsese decît să aştept răsăritul, dacă avea să fie vreunul. Pe urmă, ca în fiece dimineață, pe galerie va ieşi întîi bunicul, cu nopțile lui atît de scurte, maiorul de roşiori de la 1913, sublocotenent după războiul de la 1877, cînd secolul nici nu se gîndea să se termine, ținînd-o în brațe pe Rosemarie, pisica sa albă astfel numită în amintirea din ce în ce mai vie şi mai clară, în ultima vreme, a fetei din cofetăria de pe Calea Călăraşi a lui frau Berta, cînd el intrase cu calul echipat de instrucție printre mesuțele albe, lăcuite, dinăuntru, unde se mînca cel mai bun cremşnit… Apoi, urma fiul lui, martorul unui

singur război, al celui despre care toată lumea obişnuieşte să spună că este ultimul. Vom bea cafele, vom pălăvrăgi, vom mînca dulceața de vişine preparată de Naşa Primavera, nevasta lui Aurică tipograful, vecinul nostru, iar mie, căruia nu mi se întîmplă nimic decît în vis, mie îmi va reveni sarcina de a povesti ce-am visat. Or, cînd plouă, se ştie, visezi înecați. Se-ntîmplă nici visuri să n-am, şi-atunci inventez. În noaptea aceea însă îl visasem pe Sterică, bunul meu prieten din copilărie. Era şi nu era el, şi cînd nu era, era Chiril. Şi acest Sterică, sau Chiril, cînd unul cînd altul, discuta cu monumentul eroilor, Obeliscul ridicat prin colectă publică şi de ale cărui bare de oțel, protectoare, țăranii, – care habar n-aveau ce sînt eroii, țăranii zăcînd de regulă sub lespezile eterne ale soldaților necunoscuți – îşi legau vitele sîmbăta, zi de obor, ca să bea aldămaşul. Era singura operă de artă a târgului din care plecaserăm cu puțin înainte de război, de ultimul. În fața acestui monument, Costel Stămbulescu, băiatul primarului, prin anii treizeci şi doi, un tânăr foarte sensibil şi care juca excelent biliard, făcuse pe Napoleon plimbîndu-se un ceas întreg în sus şi în jos cu mîna înfiptă între reverele hainei, sub hipnoza unui iluzionist în trecere, celebrul Sturmweiler, – asta cu un an şi ceva înainte de a-şi trage, într-o seară de vară, un glonte în cap cu un *Browning 65* de damă, cu plăselele de sidef, după ce familia, care mînca un pepene în grădină, îl auzise cîntînd pînă la capăt la vioară melodia lui favorită. „Cînd apari, seniorita, în parc pe-nserat... “ Mai mult decît eroii scrişi cu litere de aur pe obeliscul urît de marmură neagră, al căror apel solemn era făcut totdeauna la zece mai de comandantul regimentului local 5 Cavalerie, aghiotantul său zbierînd după fiece nume „Prezent!”, monumentul, printr-o substituire care e a vieții indiferente şi ingrate, devenise un simbol al nefericirii băiatului sinucis care jucase cu atîta sinceritate rolul ilustrului împărat. Generațiile ulterioare aveau să spună, dîndu-şi în acel punct întîlnire, „La Costel”, „Hai să mergem” sau „Ne vedem la Costel”. Vulturul ținea în ciocul căscat o cruce şi un bec electric învelit într-un petec de hîrtie roşie care ardea de două ori

pe an, de zece mai şi de ziua eroilor, pe urmă nu mai era bun decît să tragi în el cu praştia. Asta şi făcea în vis Sterică, ori Chiril. Becul lovit scoase un pocnet de dop smuls cu tirbuşonul, el sau pasărea, care cloncăni slobozind din plisc unul cîte unul cioburile becului spart, cum şi-ar scuipa un om din gură toţi dinţii după un pumn zdravăn: „Ascultă Sterică… ascultă Chiril … (nici vulturul nu părea hotărît), bagă bine de seamă ce-ţi spun, să nu te prind că te duci mîine la gîrlă, că te-neci!” Tocmai atunci, pe rambleul înalt al căii ferate ce se zărea departe spre răsărit, dincolo de capătul străzii principale a tîrgului, trecu tîrîndu-se găzarul lung de bărăgan. Asta împiedica răsăritul. El se făcea bucăţi-bucăţi tăiat de cisternele negre şi de cabinele frînarilor. Era ca atunci, de mult, în zori, după noaptea petrecută în bordeiul înjghebat din coceni şi tulpini de floarea-soarelui la marginea grădinilor de zarzavat ale bulgarilor de unde furam napi şi gulii, cînd fugeam spre tîrgul încă adormit să dau semnalul *Săriţi, Sterică se-neacă!,* fiindcă ăsta nu mai era vis, iar pe Chiril, în orice caz, multă vreme trebuia să mai treacă pînă să-l cunosc, iar găzarul îmi bara trecerea, numărasem înnebunit nouăzeci şi şapte de cisterne negre, unsuroase, *Oil Company…*

— Bună dimineaţa! a strigat, apărînd pe galerie, fiul bunicului, profesorul de rezistenţa materialelor, comandor de aviaţie în rezervă. Aşteptînd răsăritul, aţipisem din nou. Am tresărit trezindu-mă şi mai odihnit decît înainte şi am răspuns pe ţigăneşte ca-n momentele mele cele mai tonice de bună dispoziţie: *Te traizem but berş fericime!* — comandorul adică, să trăiască ani mulţi fericiţi – limbă pe care o cunoşteam binişor din anii petrecuţi în tîrgul bărăgănean şi a cărei veche sare sanscrită o gustam, strălucind, moartă şi grea ca sarea depusă pe ţărmurile Asiei bîntuite de foamete şi de uragane. Alteori spuneam: *Şucar araclemtume sasiereste,* asta însemnînd: bine v-am găsit sănătoşi; formulă ce nu mi se potrivea deloc, fiindcă eu, nevenind de regulă de nicăieri, nu găseam pe nimeni, ci pe mine, nemişcat, mă găseau totdeauna alţii, gravitînd ca-n jurul unei stele

stinse, pitice, de o densitate formidabilă, a cărei masă uriaşă s-a transformat în plumb… Ştiam că urmează o nouă lecție de rezistența materialelor sau o trecere în revistă a unor prelegeri mai vechi, spre consolidare. Mă resemnasem să fiu victima acestei pedanterii. Întors de un an din detențiune (şapte vaci slabe), plăcerea profesorului de a vorbi crescuse enorm. Era ca şi cum s-ar fi silit să recîştige timpul pierdut. Pe urmă aveam să înțeleg că era tocmai invers; că în cei şapte ani de secetă vorbise cît ar vorbi un vorbăreț într-un secol, şi că era vorba, din contră, mai mult de un fel de accelerare a discursului în virtutea inerției… Ascultam cu o ureche distrată, gîndindu-mă la altele, ca acele cucoane cînd se duc la concert şi în pauza bruscă dintre un *andante* şi un *allegro ma non troppo,* în tăcerea lăsată în sală, li se aud vocile: „Mai întîi bați bine ouăle….. Frigul dimineții stătea aspru pe mine ca o piele de țap (ori de duhovnic, tot una). Aici, Chiril nu exagera prea mult. Dar soarele răsărise frumos. Răsplata venise. Era o zi senină, curată. Furtuna avusese măcar partea bună că te făcea să te bucuri mai mult de ceea ce proverbul înțelept spune că urmează în mod normal, decît zilele cînd, obişnuit cu binele, crezi uşuratec că aşa va fi totdeauna şi că totul ți se cuvine.

Comandorul făcea exerciții de înviorare pe galeria pavoazată de instrumentele lui meteorologice de mare precizie, zilnic cercetate cu multe observații şi comentarii: trei termometre, unul *Reaumur,* avînd o coloană de alcool albastru, al doilea *Fahrenheit,* verde, al treilea *Celsius,* roşu, ca tot atîtea ceasuri arătînd ore diferite față de un meridian închipuit. Erau nişte termometre grele, cilindrice, de fabricație veche, cu tuburile de sticlă purtînd platoşe de nichel strălucitoare, aruncînd scîntei cînd soarele, abia ridicat, bătea în ele pieziş, cum bătea dimineața, mai devreme sau, mai tîrziu, după anotimpuri. Ele dominau ca nişte antene suprafețele exterioare ale celor trei ferestre, – două în dreapta uşii ce se deschidea spre galerie, a treia în stînga, mult mai depărtată, aflîndu-se în dreptul portiței care îți îngăduia să pătrunzi din curtea interioară în tunelul împletit de

vița sălbatică. Barometrul era o capodoperă. El atîrna prins de perete sus, imediat în stînga uşii, deasupra fotoliului pe care se aşeza de obicei profesorul în orele lui de contemplație sau cînd îşi ținea prelegerile improvizate. Starea vremii era indicată pe cadranul masiv adăpostit de un capac de cleştar, cum nu se mai pune la barometrele moderne, de trei capete de femei, indiferent la „Variabil”, încruntat şi cu obrajii umflați la „Furtunos” şi senin, zîmbind senin, la „Timp frumos”. Girueta de pe acoperiş, care avea şi un dispozitiv pentru măsurarea vitezei vîntului, o vedeam rar. Îi auzeam doar zbîrnîitul cînd bătea vîntul – în noaptea din urmă se învîrtise nebuneşte. Peste puțin, terminîndu-şi exercițiile şi cercetînd termometrele şi în primul rînd instrumentul cu cele trei fizionomii ale presiunii atmosferice, comandorul urma să anunțe: *Avem timp frumos, vom naviga plăcut, domnişoara din mijloc ne surîde,* şi remarca aceea a lui care-i plăcea şi pe care o repeta ori de cîte ori se întîmpla să fie „Beau-fixe”, *la urma urmei, inspirația nu e nici ea altceva decît o meteorologie optimă a spiritului.* Apoi lua loc, să răsufle, pe fotoliul de lîngă uşa ce da în interiorul casei, al cărei geam de cristal mat, montat în tăblia de lemn, avea gravate pe el trei perechi de crini, cei de sus, în picioare, cei de jos, răsturnați, ca oglindiți, blazonul anonim al unui geam scump de Boemia rămas de la marchiza unei vile bombardate şi pe care comandorul îl cumpărase la Talcioc. Firul de apă al cişmelei se auzea căzînd pe lespedea de piatră între crizantemele chircite. Profesorul făcea gimnastică în halatul lui cu doi dragoni galbeni în luptă, mama nu putea să suporte halatul acesta, spunea că e de actor, în orice caz nu de profesor, şi încă de unul care preda Rezistența materialelor la politehnică, dar de cînd ea murise, el îl purta zi de zi, ca şi cînd şi-ar fi regăsit libertatea. În picioare avea papucii moi de voiaj, cumpărați odată cu halatul tot de la *„Djaburov”,* un magazin de lux din capitală de dinainte de război. Un bărbat trebuie să aibă cîteva lucruri de calitate, îmi explica el, deşi asta suna mai curînd ca o justificare a cochetăriei şi pedanteriei, slăbiciunile sale.

— Te-ai lămurit, sper, cum e cu cele trei Sigma, începu el lecția ca în fiece dimineață, după cîteva observații asupra furtunii şi ploii – gîfîind uşor de efort şi netezindu-şi cu amîndouă palmele firele rare de păr de pe craniul pleşuv. De cînd ieşise la pensie şi nu mai avea auditoriu, îmi ținea zilnic prelegeri complicate de Rezistența materialelor „pe înțelesul orişicui". Eram încă amorțit de frig şi am aprobat fără nici o tragere de inimă să examinăm împreună cazurile „celor trei Sigma". Aşezîndu-se pe fotoliul de răchită spart, comandorul recapitulă lecția de ieri, silindu-se să-şi normalizeze respirația, după gimnastica făcută.

— Avem, aşadar, mai întîi „Sigma de proporționalitate" cînd deformațiile rezultate din exercitarea efortului revin înapoi – adică sînt elastice. Avem pe urmă „Sigma de curgere", punctul din care materialul începe să se deformeze sub efortul constant, fără a-i mări sarcina… Ei, şi acum urmează – continuă el netezindu-şi delicat cu palmele tîmplele încărunțite – cel mai interesant caz, *faimosul nostru Sigma de rupere – s*pusese „nostru", ca şi cum ăsta ar fi fost un bun al familiei. Aici rezistența materiei capătă deodată un curaj omenesc, ceva stoic, şi comandorul făcu o pauză uitîndu-se bătrîneşte în gol… Momentul, reluă el, ieşind din această absență şi vorbind rar, ca şi cum ce urma trebuia să-mi intre bine în cap, cînd oțelul cedează, nu înainte de a se mai încorda o dată, de a se întări cu o sforțare supremă, ca a oamenilor înaintea morții. Plusul acela brusc de luciditate, cînd îți aminteşti într-o secundă toată viața, şi ce este ciudat este faptul că materialul, deşi neînsuflețit, se poartă ca un organism viu; materialul, creat de om, parcă ar fi împrumutat caracterul omului, şi-l împrumută, efectiv, tot ce se construieşte sîntem tot noi, oamenii, văzuți în ipostaze diferite – soarta noastră este comună, a materiei vreau să spun şi a spiritului, aproape aceleaşi legi.

Am întors capul şi l-am privit. Totuşi, oricît de pisălog ar fi fost, vorbea frumos cîteodată, nu puteam să n-o recunosc. Şi teoria aceea a lui cu „cineva care înghite prea multe", căruia îi este dat să rabde ceva

peste limita de răbdare omenească general admisă ori presupusă. Cu podul de fier peste care trupa nu trebuie să treacă niciodată în cadență, ci în pași civili, de plimbare, cît mai prefăcuți, pe furiș, ori tiptil, dacă se poate, pentru a înșela înjghebarea, sau jocul rezistențelor de sub picioare, joc hotărît să cedeze pînă la urmă și să se rupă, în fața unui ritm prea insistent mecanic și prea brutal, în exercitarea sa îndelungată (ritm cu totul străin de alcătuirea naturii fizice universale, îmi atrăgea atenția)... acel om suportînd nu *prea multe* – diversitatea putînd fi totuși salvatoare, ea înscriindu-se, de fapt, în legile jocului – ci *prea mult,* adică una și aceeași mișcare imposibilă, în mod mecanic și stupid repetată asupra lui, cu toată oboseala, cu toată presiunea exercitată asupra unui singur punct deja slăbit... în fine, omul acela crapă cînd nici nu te aștepți (el habar n-avea că exact așa aveau să se întâmple lucrurile și cu el, exact peste zece zile, încît se putea spune că el era un mort care mai avea exact de vorbit zece zile), tot astfel cum trupa plecînd într-o prea frumoasă dimineață cu soare la instrucție și cîntînd în cadență marșul ei bărbătesc și avînd o încredere perfectă în podul de care se apropie și peste care a trecut de atîtea ori nepăsătoare, cu aceeași mișcare viguroasă, rap-rap-rap-rap, mișcarea ce ne umflă pieptul de mîndrie la parăzi... ei bine, podul, în fața unei asemenea lipse de finețe, nu mai vrea, podul nu mai suportă această mișcare, prea lipsită de subtilitate, podul nu mai vrea să-i audă pe trupeți răcnind: *O fată blondă și drăguță odată trecea...* și se duce dracului, „fleșează”..., se frînge-n două... (ca și Chiril ! mi-am spus în gînd: și el avusese o scurtă și catastrofală dorință de a se frînge singur în două), o dorință de a nu mai lega mal de mal, și se dărîmă cu o dezordine a liniilor de sprijin și cu un vacarm imposibil de închipuit, pentru că nimeni nu putuse să-și facă pînă atunci o imagine a procesului lent de slăbire a rezistențelor și de uzură a materialelor, prin exces, prin lipsă de grijă și prevedere. Destinul – adăuga el, cu una din comparațiile lui de om de știință ademenit de literatură – e un comandant cu pieptul aurit

care trece peste noi prea semeţ şi prea apăsat, cu grija de a păstra un ritm al lui, numai al lui, dar şi spinările noastre, îţi spun, ca şi metalele, au legile lor precise, iar cînd ele vor renunţa de a mai fi pod, un pod de carne pentru paşii aceia grei şi gigantici…

Acestea puteau fi consecinţele morale ale marilor ecuaţii stabilite de precursori străluciţi, ale căror nume şi date ajunsesem să le cunosc pe dinafară.

— Hooke! striga profesorul catalogul pe galerie.

— 1703!

— Bernoulli!

— 1705!

— Navier!

— 1836!

— Poisson!

— 1840!

— Castigliano!

— 1800.

— Şi ce-a făcut…, să zicem, Poisson, va să zică peşte – cu un singur „s”, ai grijă, înseamnă *otravă…*

— *Poisson cu doi de s* n-a făcut altceva decît un coeficient care este un raport dintre deformaţia longitudinală şi transversală (aici repetam ca un papagal, fără să mai pricep nimic).

„Pascal” – suflasem, rostind acest nume ca o parolă: omul e cea mai slabă fiinţă a naturii, slab ca o trestie ce se pleacă în vînt, dar, „o trestie gînditoare”. Priveam drept înainte printre crengile de viţă sălbatică spre curgerea din grădină, amintindu-mi picăturile scurse de pe lopata vîslei rezemată într-o zi de reverie pe marginea luntrii, cînd apa prelinsă în soare, strop cu strop, înapoi în iaz, de pe metalul lopeţii, bătut în ţinte şi care sclipea, dînd fenomenului nimbul unei revelaţii, făcîndu-mă să înţeleg că nici o izolare nu-i posibilă şi să înţeleg unitatea şi legea căderii, ori a readunării la loc, legea întoarcerii în matca comună şi ce anume condiţionează sfîşierea

brutală, izolarea trecătoare a picăturilor distincte, grăbite să reintre în somnul elastic şi unit al apei; şi iazul cînd secase şi mă plimbasem peste mîlul de pe fund, uscat, cenuşiu şi plesnit în toate direcțiile, un desen cu figuri ca-n zațul unei ceşti de cafea, iazul cu patine de os, iarna, înainte de a seca, transformarea lui într-o spinare vînătă de gheață, îngăduindu-ți la fel ca un pod să atingi în linie dreaptă, fără nici un ocol, punctele cele mai îndepărtate unul de altul; iazul, vara, nu gîrla gălăgioasă, cu țigăncile goale de la *Cotul țiganilor,* cu Gioaca născîndu-mă în întunericul din beciul nunții de joi unde fusesem un domnişor alb, domnişorul lor alb şi dornic de amestec; iazul traversat direct, iarna, pe patine de os, cînd îl străbăteai pe linia cerînd vara cel mai mare ocol, trecînd peste carapacea străvezie a gheții cu copcile ei înşelătoare; pojghițele proaspăt prinse ca tot atîtea răni abia vindecate şi ale căror membrane subțiri foamea de oxigen a ştiucilor mari le spărgea cu capul în nopțile intense de vifor; trestiile cu murmur versatil, plăpînd înfipte în gheață, legănîndu-se în crivăț sticloase, comentînd cu şoaptele lor repezi şi contradictorii dezlănțuirea stihiei, ignorînd eroicul *Sigma de rupere* al oțelului… înclinai să-i dai dreptate plantei atît de mlădioase, slabă dar meditativă. Deşi în sinea ta nu credeai că încovoierea ei tactică poate fi o victorie. Cuvintele simple ale Sihastrului învățate încă din primele clase ale cunoaşterii introduceau aici un dar, care el trebuia să dea mai întîi de gîndit şi pe care, pentru a-l rosti, nu-ți trebuie nici măcar o secundă, cînd el e totuşi cheia existenței omeneşti: „Capul ce se pleacă, sabia nu-l taie, *dar* cu umilință lanțu'l înconvoaie”. Bunul Daniil!…

Soarele se ridica destul de voios pentru luna noiembrie, Galeria cîştiga în lumină. Ascultam distrat privind printre gratiile împletite ale crengilor umede încă de biciuirea ploii, cerul avînd el însuşi unul din reflexele albastre ale oțelului tînăr şi rezistent. Şi profesorul meu matinal care sporovăia acum tocmai despre „moartea oțelului”!… Cîteodată ciuleam urechea, prinzînd crîmpeie de fraze… Rezistența materialelor calculînd valoarea eforturilor interioare în funcție de

forțele exterioare… Stabilirea unui echilibru între forțele de sus şi reacțiunile de jos, între forțele exterioare şi cele interioare, ca regulă de bază a unui întreg menit să poarte poveri cu un calcul exact al solicitărilor…. Conştiința omenească se preta aici unor comparații tulburătoare.

Bunicul aducea cafelele şi dulceața. Rosemarie i se împleticea printre picioare, cu trupul ei lunecător, numai plăcere şi răsfăț şi asupra căruia puteai să fii convins că acționa numai forța triumfătoare a instinctului. „Poftim! zicea comandorul: tandrețea ca vehicul al cruzimii!”.

Punînd tratația pe masă, lîngă fotoliul spart acoperit de perna veche, bunicul anunță vesel ultima lui ştire:

— Un şoarece a mîncat azi-noapte pisica…

Era un exemplu bun de nesocotire a logicii, foarte nimerit, şi care pică la țanc.

Profesorul reacționă pe loc, cu aceeaşi bunăvoință pedantă:

— Cum să mănînce şoarecele o pisică?!… Invers, îl corectă, pisica, adică Rosemarie a dumitale, a mîncat un şoarece… Ia gîndeşte-te puțin!

Bunicul se gîndi într-adevăr cîteva clipe bune şi recunoscu:

— Aşa e cum zici, fiule. Aşa-i spunea, deşi profesorul se pregătea să împlinească şaizeci de ani. Rosemarie a mîncat un şoarece. Uite p-atîta de mititel! Dar ştii ce chițăia şi cum se apăra!… Uite-aşa stătea în colț ridicat pe două lăbuțe – şi maiorul de roşiori imită poziția unui boxer în gardă. După plecarea lui, profesorul reînnodă firul destrămat de acest incident, exact din locul unde se rupsese, de la diversitatea forțelor care se exercitau asupra oțelului: încovoieri, torsionări, răsuciri, solicitări ce puteau acționa, fie separat, fie împreună. Separate, aveam „încovoieri pure” sau „forfecări pure”… dar aceste solicitări simple erau mai mult teoretice, starea lor pură fiind – şi puteam să-l cred pe cuvînt – monstruoasă!… aşa că noi spuneam: încovoiere pură, forfecare pură, deşi aceste solicitări apăreau foarte

rar, dar cînd apăreau… şi comandorul făcu un gest elocvent care indica în mod sigur catastrofă. Aici se oprise să-şi bea cafeaua, care între timp se răcise.

Dulceața de vişine a Naşei Primavera, soția lui Aurică, vecinul nostru, era delicioasă. Bine legată, cu boabele alese, aglutinate în siropul în care fusese aruncat şi un baton de vanilie cine ştie de cînd păstrat. Mîncîndu-le una cîte una, mă gîndeam la fetuşi de faraoni fierți în uleiuri sacre înainte de a fi încredințați reîncarnărilor… Aceste vişine, mineralizate aproape, îi prilejuiseră profesorului una din asociațiile lui de idei atît de neaşteptate… Cum se dusese el odată la Lupeni să verifice galeria nouă a unei mine. Stătuse 20 de ore sub pămînt. Credea că nu mai vede lumina soarelui. Atunci intrase prima dată în subteran şi, ieşind în mijlocul unei cîmpii cu livezi printr-un alt puț decît cel pe unde coborîse, văzuse la suprafață, în plină natură, un vişin copt – „era vişinul prototip, vişinul unic din rai", spunea el cu o imensă incîntare zugrăvită pe față.

Am lăsat jos dulceața, ca un pelerin obosit. Unul care merge şi merge (plăcere a mişcării, atît de refuzată mie!), fiece pas în natura încăpătoare fiind altă şi altă descoperire ce nu intră în nici o alcătuire dinainte ştiută: capcane, mereu capcane, vesele, îmbietoare, tufişuri răcoroase în umbra zilei, unde sclipesc ochi batjocoritori sau tulburi, făcîndu-ți semne complice, n-am murit, n-am murit, cine crede că am încetat să mai fim se înşală, nu vom muri niciodată, sîntem, sîntem aici, silfi, naiade, satiri, propriile voastre fețe şi înfățişări refuzate, din ipocrizie, din degenerescență şi pe care noi vi le păstrăm, vi le păstrăm, să vi le restituim cînd vă veți întoarce la noi, cînd vă veți da seama că v-ați rătăcit. Am băut un pahar cu apă. Bunicul scosese un scaun pe galerie şi se aşezase între noi cu Rosemarie în brațe. Profesorul detesta pisicile, suferea de astmă. Se plîngea că lasă peste tot fire invizibile de păr pe care le înghiți fără să ştii, obturînd totul în organism, înotînd nevăzute şi în sosurile mîncărurilor. Mă aşteptam să spună strîmbîndu-se: „Fugi cu pisica

dumitale de-aici!” dar se stăpînise. Rosemarie, da, stăpînea cheia lucrurilor; Rosemarie, fata cofetăresei nemțoaice de pe Calea Călăraşi pe care bunicul o iubise la nebunie.

„Pe timpul meu”.. „vorbea bătrînul. „Pe timpul meu”, răspundea bătrînul bătrînului. Ce nu încăpuse în anii nici unuia dintre ei, rămăsese închipuire: poveşti, cum ar fi fost dacă n-ar fi fost. Trebuia să mă pregătesc să încep să spun şi eu într-o zi „pe timpul meu”, iar timpul meu cel mai bătrîn era găzarul lung de bărăgan cînd se-necase Sterică, al cărui chip, deodată, cu trecerea anilor, îl luase în vis pe-al lui Chiril, ca şi cum amintirea primului ar fi căutat o putere de reînnoire în viața celui de-al doilea. Amestecînd astfel planurile, Chiril avea şi el dreptul din cînd în cînd să participe la ceea ce îi aparținea de fapt numai lui Sterică, de pildă vremea cînd noi doi şedeam cufundați în pîntecul Sărății, fiica Ialomiței, bolborosind cu apa pînă la buze, cu nisipul surpîndu-se sub tălpi, duşi de curent spre *Cotul țiganilor,* spre locul lor ales, rezervat ori impus, privind, de la cotul nostru mai vechi şi mai larg al românilor, țigăncile goale, peste fața gîrlei plină de dîre lungi de păcură şi care, după abator, se amestecau cu şuvoiul de sînge al vitelor sacrificate. De aici înainte nu se mai scălda nimeni pînă la viile lui Hagianof de la Manasia (sub malul cu vii şi cu sîrmă ghimpată murise Sterică), sîngele avînd tot răgazul să reintre în ceea ce nu se poate numi sigur, de la prima vedere, sînge. Astfel încît ei, sloboziții, fiii Indiei, erau şi aici încolțiți, împinşi pînă la marginea spurcăciunii, abatorul, şandramaua mare de lemn aplecată într-o parte de la nord către sud, cum bătea crivățul şi care la început fusese cinematograf de vară, pe vremea filmului mut, „Cinematograful Tomescu”, înainte de apariția *Vorbitorului* cu sala nouă *Royal* – cînd dincoace, în clădirea de lemn părăsită, primarul, tatăl lui Costel Stămbulescu care se împuşcase în seara aceea după ce cîntase la vioară, avusese ideea să toarne ciment pe jos, cu jghiaburi de scurgere, în bună regulă, cu puțuri de piei şi cîrlige, tocile şi guri de apă, – ceea ce îl făcuse pe el, pe primar, la inaugurarea ținută afară

într-o zi de mai, în fața abatorului împodobit cu ghirlande de verdeață, să încheie vesel: „După cum vedeți, domnilor, orice se poate transforma în orice “ – şi unde răcneau toată ziua boii izbiți între coarne de Barabulea, jertfitorul, decăzut din arta lăutărească, băiatul lui Barabulea bătrînul, contrabasistul.

La nunta Jertfitorului (cu numele ăsta figura pe statul de plată al primăriei, frumos caligrafiat cu cerneală violetă şi cu nişte iscălituri de oameni care ştiau că ei există slovă cu slovă) făcusem pariul acela cu Sterică, cu două zile înainte, la nunta de joi, că intru în beciul cu țigani dobo- rîți, fiindcă Sterică se înecase sîmbătă. Era un pariu de curaj. Pe cel de joi îl cîştigasem uşor, sîmbătă însă, cînd ar fi trebuit să mă arăt cu adevărat îndrăzneț, pierdusem pariul, pe care-l cîştigase Sterică: anume că el putea să stea sub apă cît ai număra pînă la o sută, şi stătuse chiar peste, exact de unde începea viața lui veşnică. Cel mai mult mă usturaseră vorbele învățătorului Năițescu care apăruse pe mal, după înec, după ce Sterică şi Cîciu fuseseră scoşi din apă încleştați unul de altul, cu greu despărțiți şi culcați alături cu fața în sus între cătini, din strînsoarea lor disperată, ca şi cum ei acolo, sub vîrtejul gîrlei, ar fi încercat să realizeze o altă formă a corpului omenesc, mai rezistentă (proiectul refuzat al unui zeu bețiv şi ursuz) – pentru că, ăsta, Cîciu, idiotul tîrgului, venind beat de la culesul viilor de la Manasia, pe poteca de pe malul înalt paralelă cu sîrma ghimpată, sărise să-l scape în timp ce goneam spre tîrg să strig ajutor, şi se înecaseră amîndoi… pe cînd eu, fug după ajutor, sau de frică, în răsăritul cîmpiei sub rambleul căii ferate îmi taie calea, vine găzarul lung de bărăgan, cu nouăzeci şi şapte de cisterne murdare, lucioase şi, ca un neghiob, sau tot de frică, alerg în sens cu mersul lui, cînd ar trebui să o iau invers, îndărăt spre coadă. Seara, la lumina lumînărilor aprinse între cătinele de pe mal, Sterică, gol, nebărbat, lîngă Cîciu, ghebos, păros ca o maimuță, zace vînăt, surîzător, ca un înger de piatră, un înger rătăcit pe malul Sărății, „copilul cel mai inteligent”, spune învățătorul Năițescu, sosit şi el pe mal, şi care face acasă

experiențe cu şobolani, scriind şi sentințe morale puse în versuri şi care, între nuielele subțiri ale cătinelor, între luminări şi adormiți, spune ridicînd glasul:

„Sînt unii care se nasc trădători, aşa cum sînt alții care se nasc eroi”.

E ca începutul unui discurs funebru. Pe malul înserat al Sărății, fiica mai mică a Ialomiței, lumea care s-a strîns tace, aşteaptă să continue; dar el nu va mai adăuga nimic. Noaptea, capela părăsită din cimitirul nostru ortodox urît de cîmpie, fiindcă biserica e închisă, popa a plecat cu cheile la el, capela în care înecații au fost puşi *provizoriu* va lua foc de la lumînări şi de la toate coroanele vechi de hîrtie înghesuite acolo de la toți morții, arzînd ca un rug artificial de ridicole regrete eterne, prefăcîndu-i în scrum pe morții apei surghiuniți, ca şi cum proba apei nu ar fi fost de ajuns… Astfel încît, a treia zi, după ce popa venise cu cheile şi se făcuse înmormîntarea, în carul cu boi se puteau vedea, în loc de coşciuge, două lăzi mici de cenuşă, Sterică şi Cîciu, iar Camen, bulgarul, croitorul, tulburase şi ce mai rămăsese limpede sau întreg, cu discursul lui, cînd oprise convoiul în mijlocul străzii lîngă prăvălia lui Gîndac, sub ploaia rară, călduță, cu toate birjele tîrgului, rîioase, oprite într-un cortegiu lung cu cocoaşele lor de piele de capră înălțate… „Aceasta nimeni nu va evita – zbiară Camen în fața boilor paşnic opriți. Omule, nu fi vanitos! Aici totul e gata! Aici praf şi miros urît! Scrum şi vierme rău! Moartea şi mormîntul compunînd soarta fiecărui om de la care nimeni nu poate scăpa repetîndu-se înaintea noastră în fiecare zi şi oră, ne dau înaltă şi instructivă lecție de deşertăciunea vieții pămînteşti”. „Hai, Camen, termină, îl întrerupse popa Gheorghe, lasă am ținut eu predica în biserică, haide că mai avem de mers”. „Aceasta nimeni nu va evita! urlă croitorul, cu o voce atît de puternică, încît boii îşi clatină capetele făcînd să se legene crăcile de salcie legate de coarne cu fire de lînă roşie. Moartea egalează pe toți! Bogați şi săraci! Distinşi şi simpli! Intelectuali şi analfabeți! Mormîntul pe toți va egala! Hai,

mînă, popo!” strigă Camen scos din minți, făcînd semn că înnmormântarea era liberă, iar lumea care rîdea începu să strige: *Pisica! Pisica! Se fac priculici.* Cîțiva dădeau cu pietre, dar ea tăiase drumul căruței care tocmai se urnea, fugind spre şopronul prăvăliei şi prin sita unei răsuflători alunecase în beci la Gîndac, unde se ținuse şi nunta de joi. Jertfitorul ne primise vesel şi gătit – pe mine şi pe Sterică – în sala pătrată cu gazorniță în tavan şi lanțuri colorate de hîrtie creponată, a prăvăliei lui Gîndac, unde aveau loc şi balurile de sîmbătă seara. Mirele parlagiu purta o cocardă mare în piept. Părul lui negru despărțit la mijloc de o potecă largă şi albă pe care cu siguranță trecuse un tătar călare strălucea de grăsime ca o carabină ținută la rastel. În picioare avea nişte pantofi de lac țepeni, care nu fuseseră niciodată ai lui şi care la cea mai mică mişcare îl făceau să se strîmbe şi să-şi muşte buzele vinete şi cărnoase; ceva mai tîrziu avea să se descalțe rămînînd în ciorapii albi şi cazoni de bumbac care reuşeau să-i acopere picioarele pînă la marginea pantalonilor golf maro în carouri, cum purta boierul Botescu la vînătoare, lăsați mai jos, cu cataramele încheiate între genunchi şi glezne, pe muşchiul gambei. Peste pantalonii aceştia atîrna o redingotă tocită, veche, cu un luciu verzui, strîmtă în umeri şi care îl făcea să-şi țină brațele depărtate ca unul gata să se ia la trîntă. Redingota precis că era a lui taică-său, gloria lăutărimii din tîrg, care cîntase două ierni la rînd la cazinoul din Sinaia.

Comandorul obiecta încă de pe vremea aceea: „Slăbiciunea asta a ta pentru țigani spune multe”… Vorbe pe care mult mai tîrziu Chiril, slăbiciunea profesorului, avea să le aprobe întru totul.

Țigăncile măritate mîncau semințe, dîndu-i ultimele instrucțiuni Ruscăi, mireasa Jertfitorului, în vîrstă de cincisprezece ani, fata mai mică a Gioacăi, care făcea curat în casă şi spoia pereții primăvara şi toamna. Numele ei era o veche amintire lăsată de strălucitele manevre militare desfăşurate cu foarte mulți ani în urmă în împrejurimile tîrgului, cînd o săptămână şi ceva plutise deasupra lui

un balon captiv de observație straşnic legat la sol cu parîme, avînd şi o scară de frînghie ce ducea la nacela împletită din trestie, ca un coş imens cu merinde. Într-o noapte de chef, un ofițer frumos venise cu Gioaca, fată de şaisprezece ani pe atunci, şi ea dansase, lumea zicea că goală, dar nu fusese aşa, sub amenințarea glumeață a revolverelor. Adevărul era că ea îi ceruse ofițerului însoțitor, primul ei iubit, chipiul de cavalerist, înainte de a se dezbrăca şi de a-şi începe dansul pe masă. Toată lumea crezuse că rozeta cavaleriei avea să-i acopere sexul. Dar nu; Gioaca jucase cu chipiul pe cap. Atunci cineva îi spusese „Gioconda neagră”, şi un ciob din acel nume ciudat îi rămăsese suvenir ca un giuvaer ieftin. Drept răsplată, a doua sau a treia zi, într-una din serile calme de repaus ale manevrelor, Gioaca, urcată pe furiş în balonul captiv al statului-major, gol la acel ceas, în afara hidrogenului susținător, păzit de o santinelă mituită cu cinci zile de permisie, văzuse întreg tîrgul şi nu numai tîrgul, dar şi drumul încolăcit al Ialomiței pînă departe de Manasia şi de vii, în cîmpie, de la o mare înălțime, cum nimănui nu-i fusese dat pînă atunci să-l vadă şi despre care ea, dacă mai trăieşte, vorbeşte poate şi-acum…

Pe vremea aceea, salonul lui Lică frizerul, în care Gioconda neagră avea să joace un rol de prim ordin în viața amoroasă a tîrgului şi unde ea căpătase gustul ei pentru stăpînii albi, era plin de ofițeri cu purtări de o eleganță nemaivăzută şi risipitori cum tîrgoveții nu şi-i închipuiseră niciodată, ei care cunoşteau cîntecul: „Căpitanii, căpitani, bagă pietre-n buzunar ca să sune-a gologani…”. Succesul acestui salon, efigia lui, căruia ofițerii, lăsîndu-se în voia briciului mînuit de Lică, îi dăduseră o nouă strălucire, era tabloul agățat deasupra oglinzii din mijloc şi care îl înfățişa pe Napoleon la Austerlitz, idolul lui Lică. Ce ştiau ofițerii despre împăratul francez imitat de Costel Stămbulescu în ziua aceea rămasă în memoria tîrgului întrecea de departe poveştile frizerului. Astfel, Lică aflase uimit despre idolul său că era *şi el* un curvar şi că *La grande armée* era de fapt „o mare cocotă”, – vorbe ce clătinaseră din temelii idolatria

pură a frizerului, patron în acelaşi timp şi al unui bordel clandestin spre care dădea o mică uşă mascată de o perdea roşie de stambă, direct din frizerie. Aici, marea aventură a Gioacăi, cînd cu manevrele, proliferase un numeros harem de țigănci, unul care, în loc de smochine şi rodii, mînca semințe de bărăgan. Ele stăteau vara afară, în curtea dosnică a frizeriei, sub dud, în găinațul exotic, umbros, al acestui pom păgîn izgonit sigur din rai, – clientul ras intra pe uşa mică, ieşea afară în curtea avînd şi-un rond de flori împrejmuit cu nuiele de cătină arcuite, date cu var, amîndouă capetele împlîntîndu-se în pămînt, un rond de gară mică sau de cazarmă provincială; el striga un nume, sau dacă era străin, arăta numai cu degetul, țiganca se scula de sub dud, apoi în odăița de alături se auzea cheia răsucită cu putere în broască, şi-atunci Lică începea să vorbească mai tare, ceilalți tăcînd în schimb şi ascuțindu-şi auzul. Aici Gioaca avea s-o aducă mai tîrziu pe prima ei fiică, pe Florica, zdravănă, cu brațe muncite, care dădea cu sapa în grădinile sîrbilor şi bulgarilor, şi, ca la o veritabilă încoronare, se cunoşteau şi cuvintele rostite, ce spusese cu acel prilej Gioaca, aducîndu-şi fata sub dud: „Du-te, Floricica mamii, du-te, să înveți şi tu, să vezi, bărbatu-i ca dracu', fără el lumea-i nelume". „Bărbații sînt porci!" declarase supărată Florica încăpînd pe mîinile lui Herman cerealistul, şi se întorsese la sapă. Pînă să crească Rusca, vremurile se schimbaseră, dar şi Lică murise. Astfel că la originea a ceea ce s-ar fi putut numi cu oroare un incest, incestul doicii sau al ursitoarei, simulat ori deviat, rămăseseră tot manevrele militare de demult cu forfota albă arogantă şi parfumată a ofițerilor tineri, chipeşi şi morți cine ştie pe unde, al căror descendent necunoscut, zămislit din amintire, mă socoteam, numai prin simplul fapt că scandaloasa lor „Giocondă neagră" mă avea virtual în vedere încă de pe vremea în care nimeni nu se gîndea să mă aducă pe lume şi cînd ea privise cîmpia, de sus, din balonul captiv, cu întreg viitorul în față… Rusca purta pe cap voalul alb pe care i-l cumpărase mama. Un voal ieftin din mătăsică. Tot mama îi dăruise,

prin Gioaca, şi o bluză veche, a ei, ciupită de molii, o bluză albă de dantelă. Mama, care o cumpărase din Italia – îi atrăsese țigăncii atenția asupra acestui lucru – i-o dăruise Gioacăi după o mică şovăială, văzusem, eram de față. Bluza îi venea prea largă, umerii spînzurau în jos, iar sînii păreau prea mari față de corpul ei puber încă – după ce se încinsese „țigăneasca" şi după ce Barabulea tînărul îşi scosese pantofii, îşi scosese şi ea ghemele de coade pentru preşuri, sînii falşi pe care îi az- vîrlise unul după altul în beci, pe chepengul deschis, peste doborîți. Pe Rusca o iubeam. Era sora mea de lapte, într-o zi maică-sa venise cu ea la noi în brațe, era mai mare decît mine cu un an şi mama îi spusese Gioacăi: „Ia dă-i tu, ia dă-i tu nițel din laptele ăla al tău albastru de țigancă, să văd, că prea e mofturos"… „Tilică, strigase Rusca văzîndu-mă şi alergînd în întâmpinarea mea – dă-mi voie să-l sărut, e fratele meu de lapte", şi mă sărutase – abia atunci observasem că salba grea de aur pe care o purta la gît era un lanț de bicicletă, scurtat, dat cu bronz şi de care atârna o inimă roşie de lut ars – înainte ca el, bărbatul, să fi admis, şi mă înroşisem fiindcă îmi adusesem aminte de cealaltă nuntă a noastră, din coteț, în urmă cu doi ani, cînd Rusca îmi făcuse semn, şi intrasem. Găinile se culcaseră, moțăiau cu ghearele strînse pe stinghii. Asta am văzut intrînd după Rusca, ghearele lucind în lumina soarelui înclinat ce bătea drept înăuntru peste duzii din curte, pielea lor inelată, pergamentoasă, ca hărțile primilor navigatori, mai mult înflorind decît spunînd exact cum e lumea, iar păsările noastre Leghorn cîrîiseră puțin, ce căutăm noi acolo, apoi dezechilibrîndu-se, întinzînd aripile, aducîndu-le la loc, se retrăseseră prudente fără să facă totuşi gălăgie prea mare, ca şi cum ele ne-ar fi făcut nouă loc, înțelegînd totul din punctul de vedere al speței lor. Rusca îşi ridicase cămaşa de in murdară. Vara umbla numai în cămaşa aceea cu bretele de sfoară de Manila înnodate pe umeri, făcînd în față şi în spate cîte două perechi de urechi mici. Sfoară furată cînd lega aracii la vie, de la Manasia, şi aştepta privindu-mă cu ochii holbați, cu ochii ei care şi-aşa erau mari, albi şi holbați, mereu cerînd,

întrebînd ceva şi care cereau sau întrebau şi acum în timp ce scotea un muget întărîtat, pentru că poala cămăşii o ținea între dinții deşi, sclipitori, cu pînza înfundată în gură ca un căluş. Mi-am lăsat jos pantalonii, mişcînd din umeri, făcîndu-i să cadă pînă la glezne, cu bretele cu tot, şi m-am uitat. Ea vorbea mestecînd pînza care se umezise de scuipat şi privind cu aceeaşi groază spre pîntecul dezgolit. Ghemuindu-mă, am pipăit pămîntul uscat cu pete de găinaț întărit, mai mult ca să nu văd, totul fiind prea puternic şi prea poruncitor: *vedere*, şi întorcînd privirea în stînga spre uşa încă deschisă la soarele care, scăpătînd, bătea prin frunzele duzilor, duzii grăbind înserarea, mi-am adus aminte că era ora dihorului, aşa spusese bătrînul, tata adică, vara trecută, înainte de a împuşca dihorul, pe cînd şedeam la pîndă, tot în coteț şi pe cînd el şoptea cu soarele înflăcărînd duzii: *nu mai e mult şi vine,* şi venise. Trăsesem repede uşa, Rusca țipase, năpustindu-se în uşă, trăgînd-o şi apoi trîntind-o cu atîta putere, încît se închisese şi se deschisese singură de cîteva ori, în timp ce o lume de cotcodăceli mă îngropa în cotețul văruit cu acoperiş de carton gudronat şi cîteva cărămizi puse deasupra să nu-l ia vîntul…

Şi-atunci făcusem pariul acela cu Sterică, pe zece penițe, dacă am curaj să cobor în beci printre doborîți pe chepengul deschis în mijlocul sălii lui Gîndac, şi să stau acolo pînă numără el pînă la o sută (aşa cum, tot pe zece penițe, sîmbătă, mergînd în zori după raita noastră nocturnă prin grădinile bulgarilor, pe malul Sărății, el spusese că poate să stea sub apă, tot pînă la o sută şi stătuse, cred că de aceea se înecase, să atingă exact suta rar numărată, cred că numărase prea rar…). Hora continua neîntreruptă, de cinci ceasuri, după regula lor, strîm- tîndu-se din ce în ce, lepădînd slăbănogii căzuți în mijloc, îmbrînciți, împinşi de mire în beci, după legea tribului, pe cînd tribul împuținîndu-se, dar înaintînd treptat către miezul lui adevărat de forță, îşi regăsea ritmul pierdut, răbdător, viguros, încurcat de neputernici, de căzuți şi desprinşi, de toți doborîții.

„Ando becii… Rauşien, ando becii! Soven! Ghure! Jublea!

Hurdores!…” Doborîții, jos în beci! Bătrîni, muieri, copii! Dormiți! striga mirele-şef, Jertfitorul, judecătorul şi executorul – în limba lor răsărită între focuri şi baroase, sarea sanscritei bîntuită de foamete şi de uragane.

Am coborît pe furiş treptele, lăsîndu-i sus pe țiganii încleştați în cercul lor de fier cu brațele petrecute pe după umeri, cu capetele în jos, bătătorind podeaua care se cutremura. Întîi a trebuit să mă obişnuiesc cu întunericul, pînă să văd butoaiele şi acareturile cîrciumarului Gîndac şi printre ele umbrele osîndiților zăcînd în dezordinea somnului şi înfrîngerii. Coborîsem singur, cu de la mine putere, treaptă cu treaptă, nefiind în nici un fel doborît, neavînd, chiar, acest drept, luîndu-mi-l ca un mic şi trufaş stăpîn alb. Gioaca, dărîmată mai demult, vorbea singură lîngă două trupuri care se băteau orbeşte rostogolindu-se încet şi gemînd:

„Of, prafos hai cic, of prafos hai cic pramende” – of, praful şi noroiul, of praful şi noroiul pe noi.

Ea mă văzuse prima, gata deprinsă cu întunericul, căderea ei fiind una dintre primele, ca mamă-soacră mică istovită de pregătirile nunții, dar şi de rachiul roşu băut, obicei nou la ei, împrumutat de la români, ai fi zis însă că ei îl aduseseră din India lor păgînă, cum şi-l turnau direct în gurile păroase şi larg căscate, lăsîndu-l să picure de pe bărbii pe cămăşile albe care se roşeau frumos, adăugînd fierbințelii firii lor țigăneşti şi culoarea aceea patetică de înjunghiați, atît că ei îl beau înainte şi nu după deflorarea aşteptată cu mult tămbălău, de altfel Rusca era gata *în poziție,* pretindea tîrgul, în luna a doua, alții ziceau chiar a treia… Cîteva minute, pînă mă obişnuisem cu întunericul, auzisem doar vocea Gioacăi, răguşită de păpuşile de tutun făcute sul şi fumate şi din care ea avea şiraguri peste şiraguri atîrnate pe prispă la uscat înainte de a le vinde „Regiei”, glasul care mă alăptase şi care e de presupus că mirosea şi el a tutun, ca pieptul revărsîndu-se din bluza sfâşiată şi asupra căreia ea îmi făcea semne să mă aplec, uitînd, sau amestecînd totul în capul ei turmentat, că nu

mai eram pruncul pe care mama i-l întindea să se adape din laptele ei albastru, ci un băiat mare de paişpe ani… M-am lăsat pe vine privind mamela ei neagră şi nu prea plină, tînără totuşi, cu izvorul vînăt strîns matern între degetele lungi, cafenii, ca pentru alăptare, în timp ce ochii ei închişi, de deznădejde, dezgust ori de paroxismul aşteptării, stau întorşi într-o parte, rugîndu-se şi zicînd: „Hai la Gioaca să te legene ea… hai că tot ea ți-a dat lapte, hai puiul mamii alb, hai la Gioaca!” Şi atunci am auzit, mi s-a părut chiar că le văd şi le aud în bezna de beci pe cele două pitice sosite la Predeal la aer la „Pîrîul rece” cu o zi înainte de baia mea în frunze uscate, şi cu cinci ani în urmă, şi care urcau prin pădure, şi care erau, sigur, nimfe degenerate şi care mă îmbrățişaseră în joacă, vorbind incorect, într-un stil periferic, – or nălucile, chiar şi nimfele degradate, vorbesc limba literară, corectă, ele fiind proiecțiile noastre, pe cînd pitica din dreapta spusese cu pasiune trivială… „tu, gagicul meu, simpatiul meu!” – petrecîndu-mi de gît brațul ei scurt, apoi şi una şi alta aplecîndu-se asupra mea, cu degetele lor pline de inele mici şi ridicul de scurte, pe pantalonii mei de cercetaş din piele de drac… Mă dusei. Sînul țigăncii mirosea într-adevăr a fum şi cenuşă, şi ea începu să mă legene, ca-ntr-un leagăn, atît că vorbele ei şoptite erau vorbe aspre, nu mîngîieri, iar mişcarea aceea mă făcu de la un timp să aud cîrîitul găinilor speriate în coteț cînd mă chema Rusca, un legănat, curios, din care nu ațipeşti, ci te trezeşti prea mult, chiar, în față cu o zi pustie, fără sfîrşit, în care nu ştii ce vei face… Şi-atunci, nu peste multe zile, ca o pedeapsă de neînlăturat, sosise şi blestemul, ziua nemişcării depline… Şedeam la geam fiindcă ploua din cauza lui Sterică şi fiindcă încă mă mai gîndeam la Sterică şi la bordeiul nostru şi la raitele noastre prin vii şi prin grădinile bulgarilor. Gioaca trecea strada prin ploaia deasă, verticală, dinspre cîrciuma din colț, cu o sticlă în mînă. Ploua tare, se făcuse noroi şi asta adeverea ce zicea toată lumea că, după ce unul se-neacă, plouă trei zile la rînd şi trei nopți şi pe urmă se şterge socoteala făcută şi se face iar frumos, mai

frumos ca niciodată. Doica se poticnise, căzuse, sticla îi scăpase din mînă şi se spărsese, romul vărsîndu-se în noroi. Am văzut-o cum se apleacă şi cum îngenunche în noroi sorbind romul strîns în adîncitura unei copite de cal. Am deschis fereastra şi am strigat-o pe nume. Nu era frumos ce făcea, ea care-mi fusese doică, al cărei lapte îl purtam în carnea mea, dîndu-mi prin aceasta dreptul de a-i cere să fie mai conştientă şi mai mîndră de sine, ca un stăpîn alb proprietar şi pe ce nu-i al lui, pe o ereditare abstractă, străină de el. M-am ridicat energic în picioare pe prichiciul ferestrei, s-o cert. Ea mă privea din noroi, în răpăiala rece a ploii, vorbind, venerîndu-mă ca pe un mic zeu răsărit în altarul ferestrei, în limba lor făcută pentru văicăreli şi gîlceve, foşnind ca şopîrlele în junglă printre pietrele templelor ruinate: *O ingeraşos me dacacoro… so denili sam romaro… be daiacoro, romaro… che dineamles thud cana sa ticnoro…* — ceea ce, în graiul lor focos, deprins fără să ştiu nici eu cînd, era o adorație veche, un cîntec tulburător… încordarea atenției, muzica acestor cuvinte pline de răsfăț mă pierduse, dar mai ales rătăcirea veni din ceea ce înțelegeam atît de repede şi uşor…

Mă aplecai de la înălțimea ferestrei, ca-n somn, cînd ştii că nimic nu te opreşte să zbori. Eram la mezanin. Căderea mă prinse pe spate, în punctul în care doar pisicile ştiu să se întoarcă. Spinarea izbi trotuarul pavat cu bolovani de rîu colțuroşi. Primii pe viață sentința care încape într-un singur cuvînt: nemişcare!…

… Sus, glasul socrului-mare, a cărui grea grijă era să rămînă în picioare pînă la capăt, urla: „O ghes si rat!… Chelen, chelen! Pies… Has!…” Cîntați, cîntați… Beți, mîn- cați!… Apoi un vaier se auzi, o plîngere sfîşietoare: „Nu… mireasa nu!!!…” „Ba da, şi ea, să ştie!” răcnea deasupra duşumelii, bubuind de tropote, Jertfitorul, mirele, şi numaidecît fata doicei mele, Rusca, se prăbuşi şi ea pe gura chepengului în beci, între două pendulări ale gazorniței atîrnînd de tavan ca o limbă de clopot care, în loc să sune, ar lumina, şi care lumină într-adevăr în trecere tot ce era dedesubt, pe cînd mireasa

izgonită se rostogolea pe trepte în bluza ei albă de dantelă… Astfel încît despre ce era sau fusese imaginea unui prieten legendar, a primului prieten, Sterică, se putea spune că el avea darul, moştenit, de a pierde cu largheţe orice pariu, pierzîndu-l şi pe cel de joi, al nunţii de joi, şi pe cel al numărătorii cu ghinion din zorii zilei de sîmbătă.

A doua zi, la şcoală, după înmormîntarea celor două urne cu cenuşă aşezate împreună într-o ladă mare ca de recrut şi plină de flori, ce se mai putuse aduna din scrumul capelei incendiate, ceremonie făcută cu mult alai şi la care participaseră în semn de doliu toate trăsurile tîrgului cu cocoaşele lor vechi şi nenorocite de piele de capră, ridicate din cauza ploii mărunte, călduţe şi care se înşirau de-a lungul străzii principale pînă la monumentul eroilor, de unde drumul cotea prin ţigănie, luînd-o mai iute şi parcă ruşinat, cu umerii aplecaţi, către cimitir, învăţătorul Năiţescu mă arătase răzbunător cu degetul în faţa întregii clase: „Priviţi – spusese el înălţînd vocea ca la lecţiile mai mari de istorie – îl cheamă Isac… şi mai zice că-l cheamă Isac… cumintele, resemnatul, disciplinatul Isac… cel ce poartă numele biblic al jertfei respinse de bunul Dumnezeu care trimise în locul lui berbecul, să-l taie părintele său, Avraam. Fiindcă Isac a primit curajos să moară spre binele alor săi, Domnul a trimis berbecul, iar cuţitul lui Avraam nu mai căzu asupra gîtului pus pe butucul jertfei, împiedicat de vrerea Celui de Sus… Tu nu eşti Isac! — striga – şi nu te voi mai numi de aici înainte astfel, pînă ce Dumnezeu nu va da un semn de îmblînzire a mîniei sale. Pînă atunci, privindu-te de la această catedră voi avea mereu înaintea ochilor chipul galben de frică al laşităţii, gura de muiere prefăcută a lui Iuda, inima împietrită a neiubirii de aproapele…”

Năiţescu pusese în vorbele acestea atîta ură, încît toată clasa mă privea ca pe un ucigaş. Or, proba fusese făcută: dacă nici Cîciu, cît era el de puternic, în bicisnicia lui, şi care la abator căra singur un bou în cîrcă, nu-l putuse salva pe Sterică… Rămânea doar imputarea teoretică adusă de unii ce înclinau să scuze totuşi lipsa de curaj

punînd-o pe seama unei copilării rîzgîiate, anume că martorul morții lui Sterică nu făcuse nici cea mai mică încercare de a sări în ajutorul aproapelui său aflat în primejdie. Învățătorul respingea cu dispreț aceste circumstanțe atenuante. Fanatismul, intransigența lui morală, pe urmă aveam să aflu, erau ale unui închinător de sîmbătă, recent intrat în sectă… Dar tot el, cuprins de remuşcări, ca şi cum ar fi greşit măsura unui blestem, împingîndu-i intenția dincolo de ceea ce îți este îngăduit să-i doreşti unui om, ca suferință şi nefericire, se arătase cel mai inimos şi mai plin de zel, venind personal acasă să mă țină la curent cu lecțiile, vorbindu-mi, în legătură cu experiențele lui de savant ratat din lipsă de condiții, şi despre anatomia şi comportamentul şobolanilor, atît de omeneşti că ți-e silă, se strîmba el, ținuți în stare de arest; unul dintre ei, pe care-l botezase, cu pasiunea lui pentru istoria antică, *Vercingetorix* şi pe *c*are îl adusese într-o zi să-l văd, închis într-un borcan de varză, organiza – Năițescu jura – evadări imposibile, adunări de protest, constituindu-se într-un fel de şef şiret şi temut al fraților săi de captivitate.

Acestea se întîmplau pe la începutul perioadei a cărei denumire avea să se umfle cu timpul, asemeni unui fluviu zăgăzuit, preschimbat într-o imensă întindere de apă stătută. Zeci şi zeci de plăci de lut ars ți-ar fi trebuit ca să transcrii pe ele babilonica titulatură:

„Perioada – nemişcării – depline – şi – domniei – unui – singur – punct – de – vedere – ațintit – într-o – singură – direcție – fără – putința – de – a – divaga – liber – ca – viața – şi – conținînd – în-imobilitatea – lui – trufaşă – miliarde – de – ipoteze – şi – de – contradicții – complexe…”

Chiril era singurul care ştia pe de rost acest stufos titlu de noblețe. Cavadia ar fi mormăit: *mult prea neclar,* cerînd lămuriri.

Era condiția de totdeauna a Povestitorului obsedat de una şi aceeaşi temă, viața pur şi simplu, şi care întreabă încoace şi-ncolo trecătorii, culegînd în auz polenul întâmplărilor şi dulce şi otrăvit. O stare fixă, mereu luată în răspăr, a unui cronicar forțat să rămînă în

repaus, şi care, în lipsa mişcării şi existenţei directe, se străduie pe cît îi stă lui în putinţă să lege ceea ce poate că nici nu e prea legat… O harnică *Maşină de cusut,* treaba ei nefiind durata vie, ci doar punctele repezi şi în aparenţă haotice, unde împunge Acul. Destul pentru ca vederea să capete pe mici porţiuni o percepţie vertiginoasă… Chiril, *Curentul de aer,* împrospăta cu veştile lui existenţa, plătind acest lucru cu o faţă veşnic rătăcită din cauza atâtor solicitări. El se putea spune că încerca să fie, şi era, cîteodată, cel de-al doilea chip al Naratorului, trimis în lume să afle, să cunoască şi, eventual să judece. Un personaj avînd de astă dată minunata însuşire a vieţii, mersul… Şi aşa şi era… Chiril venea grăbit pe *Dristorului*, fostă *Gura Lupului*, mereu cu ştiri noi, fînul, pîinea, hrana zilnică a Galeriei… „Ţapule, am sosit!" – striga el încă din poartă. Ziua se umplea atunci de înţelesuri, de umbre şi de caractere fantastice. Cunoşteam de la a doua, a treia, uneori de la a patra ori a cincea mînă, evenimentele. Sigur, totdeauna, era faptul că eu le aflam ultimul. Regulă acceptată. Fel de fel de întîmplări se înghesuiau spre ţinerea mea de minte, ca spre o arhivă unde deocamdată totul se aruncă de-a valma, în nădejdea unei viitoare clasificări inteligibile, fiece amănunt urmînd a-şi găsi, cu scurgerea vremii, locul său firesc, senin, altul cel mai ades faţă de modul încîlcit în care fusese el transmis în febra trăirii. Multă luare-aminte se cuvenea… Mult tact… Mult calm… Dar, mai ales, multă putere de a desluşi adevărul, în înfriguratele mărturii. Ce era important, şi ce nu. Ce era bine, şi ce nu. Ce ar fi trecut, şi ce ar fi rămas durabil… Pentru tot ce ţi se pare la un moment dat uriaş şi care, cu timpul, s-ar micşora pînă la dispariţie, – asemeni unui drumeţ înghiţit de orizont, – tot îndoiala, rece, lucidă, ar fi fost nimerită spre a păstra măsura justă a fiecărui lucru. Fiindcă prin ea se înlătură mai multe falsuri decît adevăruri, acestea fiind mai rare şi întîmpinînd astfel un risc mai mic. Fie şi din acest punct de vedere, statistic, să te fi îndoit era mai înţelept. Pe cînd încrederea uşuratică… Ea ar fi lăsat larg deschisă calea himerelor, mai violente în dreptul lor efemer la

existență, tocmai pentru că ştiu că viața lor va fi foarte scurtă. Apoi un lucru real mai e şi răbdător, avînd înainte tot timpul. El ştie că, mai curînd sau mai tîrziu, oamenii vor zice: uite-l, şi noi nu-l vedeam…

Dar ca să fii aliatul realității, al cărei înțeles, fericit ori nu, depindea de noi, un efort se cuvenea făcut. O vrajă trebuia rostită în gînd, pentru ca un lucru atît de scump plătit, ca viața, să se decidă să apară înaintea noastră, cum e, întreg şi neprefăcut.

Aici, Chiril, purtînd în mîini jeraticul vetrei, dintr-o parte într-alta, ar fi putut avea de suferit unele urmări, necîntărind bine lucrurile. Sînt însă lucruri pentru care nu există nici un cîntar şi nici o măsură exactă. Pe talgerul zeiței legate la ochi, acolo unde e de pus mereu cîte ceva, nu se afla nimic decît speranța, uşoară ca fulgul, cît timp ea nu capătă densitatea, teribilă sau angelică, după împrejurări, a dreptății împlinite.

Capitolul X

ZECE ZILE DUPĂ PLOAIA RECE DIN ZORI, CARE MĂ prinsese pe galerie dormindu-mi somnul meu treaz, de bîrlog, cînd îl visasem pe Sterică sub înfăţişările lui Chiril, tata, – profesorul, comandorul de aviaţie în rezervă – murise subit de inimă. Trecuse pe lumea cealaltă în timpul nopţii, fără să-l audă nimeni. În loc de lumînare, mîinile lui în clipa supremă se încleştaseră pe un tratat greu legat în piele „Die Zukunft der Ameisen”, „Viitorul furnicilor”, pe care-l citea, cartea unui entomolog austriac. Comandorul se încăpăţâna să traducă „Viitorul *la* furnici” – pe chestia asta discutaserăm odată o seară întreagă.

În dimineaţa de noiembrie cînd îmi făcuse obişnuita-i prelegere pe galerie, reieşi, revizuind cu grijă totul în urmă, că el îşi ţinuse de fapt ultima sa lecţie de rezistenţă a materialelor. Asta, abia acum îmi dădeam seama, sunase, fără să ştiu, ca un testament. Moştenire, altceva mai de preţ nici nu lăsase, decît faimosul său *Sigma de rupere,* o bibliotecă plină de cărţi aride pe care n-aveam să le citesc niciodată şi chimonoul chinezesc de mătase cu doi dragoni galbeni în luptă.

Între timp sosise pe adresa lui şi o scrisoare din partea domnului Tingerian, un vechi coleg de liceu emigrat înainte de război în Canada şi pe care dorul de România îl făcuse să întreţină în toată această perioadă o activă corespondenţă. Profesorul îi răspunsese de fiece dată, meticulos, cum le făcea pe toate, eu excepţia anilor 1951—1956, interval în care ispăşise o condamnare. Aceasta, datorită unei întîmplări petrecută prin august ’51, cînd promoţia 1921 a

Politehnicii bucureştene celebrase treizeci de ani de la obținerea diplomei. În acel an, bătrînul încă îşi mai ținea în fața studenților cursul lui de specialitate. La întâlnirea colegială ce avusese loc într-o grădină de vară, sub cerul unei nopți senine de august cu stele căzătoare, se rostiseră cuvîntări, se depănaseră amintiri, se băuse din belşug, cineva ridicase un pahar în cinstea Eliberării, a cărei sărbătorire se apropia, prilej de a povesti fiecare pe unde îl prinsese marele eveniment de la sfîrşitul lui august. Comandorul se găsea pe atunci în preajma Turdei, la o unitate de aviație, ca tehnician rezervist. El arătase cu lux de amănunte cum îşi luase zborul în grabă de pe aerodromul lor o escadrilă germană de avioane de vînătoare, a doua zi, în dimineața lui 24 august, pe cînd el era ofițer de serviciu, decolare permisă în virtutea unui presupus răgaz de retragere a trupelor nemțeşti asupra căruia în unitatea lui existaseră în acele ceasuri dramatice păreri confuze. Aviatorii, spusese el cu orgoliu, fără să se ridice ca ceilalți, împărtăşind aceste lucruri în dreapta şi în stînga, vecinilor de la masă, au un rest din cavalerismul de altădată, o lege a profesiunii lor atât de primejdioase şi de plină de riscuri. Printre convivi erau şi cîțiva asistenți tineri, de altă generație, care nu făcuseră războiul şi ei îl ascultau captivați pe profesorul lor, cerînd detalii – vîrstelor fragede le plac totdeauna istorisirile de război. Se discuta pe grupuri. Berea îi moleşise pe toți. Cineva se ridicase la un moment dat şi, fiindcă sărbătoarea Eliberării se apropia, strigase: „Trăiască Partidul Muncitoresc Român, organizatorul şi înfăptuitorul măreţului act de la 23 August!” Toată lumea aplaudase în picioare. Cînd se stinseseră aplauzele şi toți se reaşezară zgomotoşi, profesorul îi spusese, în limbajul său politic demodat încă de pe atunci, unui asistent de-al lui ce-şi mutase scaunul lîngă el: „E adevărat; aşa e, în ce ne priveşte; partidul comunist românesc a fost vioara întîia; dar, ca să fim drepți, nu trebuie să uităm că regele, băiatul ăla căruia îi plăceau motoarele şi care precis că ar fi ajuns as, campion de curse, dacă nu i-ar fi lăsat ta'su coroana, a jucat şi el aici, totuşi, un rol. Istoria-i

istorie…” Scurt timp după aceea, profesorul era reținut pentru cercetări.

Pe la începutul lui 1957, întorcîndu-se acasă, el reîn- noise corespondența cu domnul Tingerian – căruia îi spunea din şcoală Tingirică. Soarta îi legase de mult. Împreună făcuseră liceul. Împreună se aflau cînd iubiseră prima fată, slujindu-şi unul altuia de mijlocitor. Împreună se mutaseră, cam în aceeaşi perioadă, din Bărăgan, cînd părinții lor hotărâseră să se stabilească în capitală. Pe măsura îmbătrânirii, armeanul plecat în Canada se arăta din ce în ce mai exaltat de amintirile bucureştene şi cu atît mai mult cu cît el găsea total insipidă noua lui patrie, în comparație cu „un mustos grătar de mititei de pe Calea Văcăreşti, ademenind clienții cu bătăi de cleşte”… Acest Tingirică era complet nebun. El începuse prin 1950 să ne trimită şi vederi din Bucureşti, expediate de la Montreal. Nişte ilustrate vechi de pe vremea lui Pazvante; case dărâmate, ori de război, ori de tîrnăcopul edililor, oameni pe străzi, morți ori de moarte bună, ori de bombe sau gloanțe, trăsuri oprite pentru poză şi olteni cu cobilițe, – luase la plecare un vraf întreg şi acum le trimitea îndărăt una după alta sau cîte trei deodată, la origine, exact ca un telegrafist extrem de scrupulos care bate înfrigurat Morse habar n-avînd că la celălalt capăt al firului nu mai este nimic din ce ştia el şi din ce mai credea încă neclintit că este. Era de bănuit că şi comandorul, exceptînd întreruperea 51—56, se lăsa dus ori prins de evocările sentimentale ale lui Jenică Tingerian, înlocuind realitatea cu incredibile amănunte şi efuziuni sosite de peste ocean şi întrețiînd vie flacăra unor timpuri nu de mult, dar catastrofal apuse. Schimb de scrisori, dealtfel, care nu încetase nici un moment, în ciuda hiatului căscat de anii petrecuți de comandor la închisoare. Aceasta, datorită unui truc, care îl supărase mai întîi pe profesor la întoarcere, dar care în cele din urmă, măsurîndu-i-se şi folosul şi subînțelesul, asigurat de secund care preluase cîrma (ideea unei vieți normale, liniştite şi frumoase, aşa cum o evoca armeanul cu atîta însuflețire), fu

iertat.

De astă dată nu mai aveam încotro. Nu se mai putea face jocul, trebuia să anunț decesul. Reluîndu-mi identitatea, pe care domnul Tingerian o cunoştea foarte vag, îmi venea mai greu. Mai lesne îmi era cînd mă puneam în pielea tatii ticluind acele epistole de un stil desuet şi naiv — stilul generației lor, la care, uneori, la cîte o întorsătură de frază, îmi mai dăduse o mînă de ajutor şi Chiril. Ce descoperisem cu ocazia acestei substituiri vesele pînă la un punct şi bine întreținute, era că Jenică, referindu-se voios în scrisori la mine, îmi spunea *Sache,* cum nu-mi spusese nimeni niciodată. Era un diminutiv posibil tras din Isac, însă pe contul lui, al domnului Tingerian, deşi asta ar fi putut veni şi de la Sumbasacu, Sumbasache, dar aşa ar fi trebuit să-i spună tatii, or lui îi spunea Fănică de la Ştefan – „dar Sache ce mai face?" sau „cred că Sache e acum un tînăr, ce tînăr! un bărbat în toată puterea cuvîntului..." – astfel încît, pe vremea aceea, Chiril începuse să-mi zică şi Sache, cînd nu-mi zicea țap, un țap privind țintă şi pe jumătate ironic lumea, cu ochii lui de chihlimbar pitiți printre frunzele viței sălbatice... Ce mai înțelesesem, adresîndu-i scrisori lui Tingirică şi căznindu-mă să imit la perfecție caligrafia aplicată a tatei (avînd de la bun început şi avantajul că, după o perioadă mai lungă de timp, şi scrisul omului se mai schimbă), era faptul că el nu-i dezvăluise nimic prietenului său din Canada referitor la starea în care mă aflam. Asta-mi dădea, curios, în raport cu Jenică, o degajare nemaipomenită, fiorul unei existențe ideale: cum aş fi putut fi şi cum aş fi fost, eventual, dacă nu aş fi fost... Rupsesem cîteva coli din topurile bleu-pal „Sagittas" din care tata avea o rezervă inepuizabilă, nu se mai găsea pe piață o astfel de hîrtie, dură şi foşnitoare, pe care penița scîrțîia ronțăind-o cu lăcomie parcă, tot încercînd să întocmesc o epistolă cuviincioasă şi la înălțimea momentului... *Iubite domnule Tingerian... Mult iubite domnule Tingerian... Iubite*, nu, nu mergea într-o astfel de împrejurare. Mă hotărîsem pentru: *Domnule Tingerian*, dar asta suna ca o somație şi în

primul rînd Jenică s-ar fi speriat din prima clipă, aşa că şocul trebuia amortizat printr-o formulă bine găsită care să nu fie nici rece, nici deplasat de amicală. Optasem pentru formula curentă la care nici nu mă gîndisem şi care era atît de simplă… *Stimate domnule Tingerian*. Cu multă trudă terminasem un text țeapăn lipsit de orice emoție, era ca adresa unui patron de pompe funebre. Am rupt totul, luînd-o de la capăt, punînd ceva mai multă căldură, dar la urmă iscălisem stupid şi ridicol „Sache”. Am făcut ghemotoc şi foaia aceasta aruncînd-o enervat peste galerie, fără să cadă însă, rămînînd prinsă între două crengi ca un ostaş mort într-o rețea de sîrmă ghimpată. Am recopiat totul, semnînd decent, fără nici o înfloritură: Sumbasacu. Tot compunînd, mă vizitase şi gîndul răutăcios că astfel puneam capăt o dată pentru totdeauna şi acelui comerț dulceag de evocări duioase, aruncînd stăvilarul în aer şi lăsînd realitatea să dea năvală cum ştie ea. Pe tăblia de lemn sprijinită de brațele fotoliului, aveam mai toate scrisorile lui Tingirică, şi cele schimbate direct cu tata şi cele răspunzînd epistolelor contrafăcute. Naşa Primavera, nevasta lui Aurică, se în- vîrtea prin casă dereticînd şi din cînd în cînd aducîndu-mi tăcută cîte un ceai „Hornimans” preparat din cutia veche a tatei, care nu mai conținea ceai englezesc ci fire din pliculețele ordinare vîndute la Alimentara şi care aveau un gust de morcov. Conțin fier, mă asigura italianca. Ei bine, mie tocmai fierul îmi lipsea! Bunicul, care avea de gînd să atingă suta, şedea în odaia lui vorbind din cînd în cînd tare cu Rosemarie. Se țicnise de tot. În noaptea priveghiului, la care apăruse şi Cavadia, adus de Chiril şi Bunthe prin Aurică, se apucase să spele podelele şi să le frece cu peria. Normal ar fi fost să iau eu comanda. Dar italianca, bună, grăsuță şi blîndă, mereu îmbrăcată în halatul ei alb imaculat şi care îşi merita cu prisosință numele, asigura cu mult tact trecerea spre o perioadă şi mai pustie a casei. Reciteam scrisorile armeanului care-mi răspunsese de fapt mie, fără a şti, apreciind cu o neagră satisfacție ce bine prinsese trucul, cînd la poartă, nemaistrigîndu-mă, apăru îngrijorat Chiril.

Avea motive să recurgă la concediul în alb pe care i-l oferise Georgeoiu. O anunțase, nu se ştie de ce, şi pe Luisa lui, neîmpărtăşindu-i însă adevărata cauză, punînd totul pe seama asteniei, toți redactorii sufereau în epoca dată de această boală distinsă, tenace şi subtilă, o acoperire deci exista. „Avestița, fata Satanei” (numele acela întîlnit în genealogia populară a dracilor pe care o citea bunicul), îi propusese să meargă şi ea cu el, pe litoral, în satul Costineşti, „la foc de paie”, – noiembrie foc de paie, mîrîisem, vei reveni pe targă, slab şi uscat de amor ca un somon după ce şi-a depus lapții pe cataractele siberiene. O soluție era. Bunthe, în cele din urmă, beneficiase de o vorbă bună pe care Aurică o pusese pe lîngă domnul Indrea, medicul veterinar, acesta devenind, în sfîrşit, din logodnic zăbavnic, ca şi soțul legitim al Octaviei. Fostul cavalerist fusese angajat agent veterinar la Jurilofca, în Dobrogea, unde nu se ducea nici dracu şi unde se descurca binişor, avînd în vedere faptul că era deprins cu animalele, de cînd lucra ca îngrijitor la menajeria unui circ. Totul – îi pusese în vedere Aurică – e să te adaptezi la cele domestice; iar Bunthe, gata să facă pe jos şi ocolul pămîntului, pretindea că prea mare diferență nu putea să existe, atît că nu ar fi avut de a face cu „dumnezeiasca cruzime a fiarelor junglei”, cum declarase la plecare, însoțit la gară de tipograf, înainte de a fi ajuns la fața locului dobrogean. Dobrogea?! am exclamat. (Aurică fusese cu ideea.) Merge de minune! E pămîntul străvechi al surghiuniților mofturoşi, dar glorioşi pînă la urmă… *Parve, nec invideo, sine me liber ibis in urbe.* A fost o bună ocazie de a ne mai aminti cîte ceva din *Triste* şi din *Pontice*.

Şedeam în față cu scrisorile domnului Tingerian, alt exilat. Am început să-i citesc din ele lui Chiril, care contribuise într-o mică măsură la redactarea unora, printre care şi răspunsul acesta, un plic de foiță fină expediat la 21. IV.1954 din Toronto:

„Măi Fănică măi, – scria Tingirică – dacă ce-ți spun eu e minciună, să mă trăsnească Cel de Sus. Astă-noapte te-am visat. Mă întorsesem

la Bucureşti şi mă duceam să fac baie la *Tir,* în fosta sală de arme în care «mi-am exersat ochiul şi mîna pentru patria română», cîndva (să fi fost oare aievea?). Acolo mă aşteptau o mulţime de amici bucureşteni. Cîştigasem procesul cu Letea şi, ţii minte, aveam parale nu glumă. Nu mi-amintesc cine erau. După ce am terminat cu toţii, ai apărut tu, îmbrăcat în macferlanul tău verzui. Ce şic erai! Apropo, îţi aduci aminte de primul meu palton de student răsfăţat de babacu', cu eticheta aia: *La cavalerul chic – Chişinău?* Aveai faţa ta de zile senine şi mă sorbeai parcă din ochi. Ne-am îmbrăţişat şi parcă nu ne venea să ne despărţim. Amintirile noastre din şcoala primară din Bărăgan şi de la «Şincai» din Bucureşti şi cum ne jucam în prăvălia tatei care începuse comerţul cu trei bucăţi de cretă şi cinci gheme de sfoară şi ce magazin şi-a făcut el după doi ani *Tingerian & fiii magazin universal – fel de fel.* N-am mai putut dormi. Am sculat-o şi pe nevastă-mea şi i-am povestit visul. Asta înseamnă chef şi bucurie, a zis ea, şi nu greşeşte…"

„Dragă Fănică – spunea în alta –, după o trecere de mai bine de doi ani ne-am schimbat domiciliul, trecînd nu numai în alt continent, dar şi în altă emisferă. Am călătorit cu avionul aproape jumătate din biata noastră planetă, constatînd că ea este nu numai nenorocită, dar şi foarte mică, domnule. Am trecut pînă acum opt mări şi două oceane pe aripile avionului şi îţi mărturisesc că a fost foarte, foarte plăcut. De altfel, la trecerea Atlanticului, pe care am făcut-o noaptea, am avut o cabină de dormit. Cum să-ţi explic? Tu, care ai făcut armata la aviaţie, ai să înţelegi: dormi şi zbori" etc., etc.

„Dragă Fănică – începea o a treia, expediată la 14.11.1955 –, ţi-am scris de mai multe ori, dar probabil că adresa nu era corectă sau alte elemente esenţiale bunului mers al unei scrisori n-au fost îndeplinite, începînd cu nevastă-mea care poate că a omis să pună scrisoarea la cutie, fapt pe care ea îl neagă cu toată greutatea celor 100 şi ceva de kile ale sale. Ne bucurăm cînd poşta ne aduce plicuri purtînd marca ţării voastre. Avocatura aici merge greu. Cu splendida dar inutila

oratorie europeană mori de foame. Aşa că sînt tot voiajor de comerţ. Am făcut, de cînd lucrez în branşă, 110 000 de mile, adică vreo 180 000 de kilometri. Vînd FEL DE FEL (bietul taică-meu cu magazinul lui universal!) de aparate electrice; maşini de spălat, frigidere, maşini de gătit, aparate de ras, aparate de îmbuteliat sticle şi tirbuşoane (electrice şi ele, nu manuale)   etc., etc.

A patra fusese scrisă la 18. VII.1955.

„Fănică, nu înțeleg de ce scrisorile tale sînt atît de scurte. Dacă nu mi-ai da amănunte despre viața ta şi despre amintirile noastre comune, aş crede că îmi scrie un altul. Am impresia, sau poate mă înşel, că ți s-a schimbat pînă şi scrisul. E tremurat. Ce naiba, că doar n-ai îmbătrî- nit! Dictezi scrisorile cuiva? Ce s-a întîmplat cu tine, bătrînul meu prieten? Astă-noapte, ca în multe nopți din ultima vreme, m-am visat iar la Bucureşti. Pe o stradă necunoscută. Înfloreau, în România, salcîmii. Nicăieri ca în România salcîmii nu înfloresc mai frumos, dar întîmplarea visată nu era plăcută, şi am făcut un efort să mă trezesc: am reuşit!”

— Mai citeşte o dată chestia asta! — a cerut Chiril, şi am reluat pasajul cu punctuație, ca un text dictat la telefon: „înfloreau virgulă prin urmare virgulă în România salcîmii punct nicăieri ca în România salcîmii nu înfloresc mai frumos virgulă dar întîmplarea visată nu era plăcută virgulă şi am făcut un efort să mă trezesc două puncte am reuşit semnul exclamării…”

În clipa aia, bunicul a ieşit pe galerie şi s-a uitat la noi. Rosemarie rămăsese înăuntru la căldură. El a mormăit iarăşi ceva, după obiceiul său, despre cazacii albi călărind printre cătini pe malul Ialomiței, poate chiar prin locul unde zăcuse Sterică înecat, scos din gîrlă; cazacii care ridicau batiste din goana cailor printre cătinile Bărăganului, pe malul Ialomiței umflate, cînd venise ea odată mare şi rupsese podul de vase. Călăreții aceia nestatornici, din 1921, neîmpăcați cu revoluția şi care dădeau reprezentații prin tîrgurile României; numai că, apa venind mare şi distrugînd totul,

reprezentaţia lor avusese loc pe celălalt mal, de neatins şi deci benevol şi gratuit, nimeni nu mai putea să treacă dincolo din cauza inundaţiei… Oamenii rătăcitori pe care fostul maior de roşiori îi mai vedea şi-acum ca prin amăgirea unui geam îngheţat…. Erau strigoi! Strigoi pe cai!! se răsti el, şi plecă la fel cum apăruse, ca un somnambul.

„Va să zică, repetă Chiril concentrat, părînd că pînă atunci numai la asta se gîndise: ÎNFLOREAU ÎN ROMÂNIA SALCÎMII, DAR ÎNTÎMPLAREA VISATĂ NU ERA PLĂCUTĂ ŞI AM FĂCUT UN EFORT SĂ MĂ TREZESC: AM REUŞIT!…”

Cele cîteva ceşti din ceaiul cu gust de morcov feruginos pregătit de Naşa Primavera, care trebăluia de zor undeva în ultimele tranşei ale casei, îşi făcuseră efectul. Mă strâmbam stăpînindu-mă, Chiril credea că mi-e rău, pe urmă îi spusesem. De obicei, de însoţirea necesară se ocupau, pe rînd, cînd profesorul, cînd bunicul, mai ales acesta din urmă, în lunga perioadă în care rămăseserăm singuri. Exclusesem mai de mult orice soluţie legată de asistenţa vreunei îngrijitoare plătite, care ar fi făcut totul cu scîrbă reţinută probabil, sau ură convertită în milă. „Domnul Merişor” se achită cu simplitate, umor şi naturaleţe de această treabă penibilă. Important era să nu fii delicat. Ba chiar să bravezi, ironizînd cu cîte o glumă situaţia. Asta şi făcuse Chiril împingînd fotoliul şi povestind despre nobilul senator boşorog al unuia dintre secolele trecute, care moţăia în parlament pe rândul cel mai de sus al băncilor, alături cu oala sa grea de noapte personală, de porţelan, păzită de un valet şi care avea aurit pe pîntecul ei blazonul familiei, un tăuraş de corridă rumegînd o ramură de măslin. Mişcările erau complicate. După aşezarea plină de precauţii pe locul „unde şi regele se duce singur”, cum repeta pînă la tîmpire bunicul, urma un timp în care eram lăsat de capul meu. La semnalul unei sonerii, a cărei „pară” ca de veioză, pusă la îndemînă, n-aveam decît s-o strâng în pumn, cineva trebuia să vie şi să tragă apa. S-ar fi putut face şi aici o instalaţie mai comodă, dar costa şi se tot

amînase. Apoi totul reintra în normal. De astă dată nu mai sunasem. Cu Chiril era altceva. Ieşind din rutină, am strigat cu propria mea voce, făcînd dinadins şi o remarcă ordinară. Mi-am reluat postul pe Galeria ajunsă la capătul lui noiembrie, spunîndu-i însoțitorului meu, drept mulțumire, aceste cuvinte: „Chiril, blîndețea ta prefăcută e arma ta de apărare şi de atac, armă cu două tăişuri, vezi cum o mînuieşti…” Şi fiindcă nu se hotăra să aducă vorba despre ceea ce era clar că-l frămîntă, l-am lăsat să aleagă el momentul, nepunîndu-i nici o întrebare. Mă jucam cu briceagul păstrat încă din vremea copilăriei pe cînd mai locuiam în bărăgan. Îl luasem la un bîlci de toamnă de Sfîntă-Maria mică şi devenise un fel de fetiş. Era un briceag grosolan a cărui lamă, tot ascuțită, se îngustase. Mînerul de lemn de tei, înnegrit, unsuros, fusese roşu la început ca ouăle de Paşti. Țineam minte şi cum îl chema pe negustorul de mărunțişuri de la care îl cumpărasem: Cană, dar lumea îi mai zicea şi Cănuță. Acest cuțit de bîlci mirosea cîteodată a melancolie. Partea de dinăuntru a galeriei era plină de înțepăturile lui. Şi-acum îl aruncam arar, în joacă, înfigîndu-l în scînduri pe partea de dinăuntru; dincolo, la vedere, lemnul era vopsit într-un verde întunecat, confundîndu-se vara cu frunzele viței sălbatice care înveşmîntau Galeria. De fiece dată, Chiril se ridica de pe fotoliul spart cu pernă de piele pe care se aşeza de obicei comandorul şi mi-l aducea asemeni unui cîine fidel făcînd aport. Şi la priveghi fusese la înălțime. Rămăsese cu mine ultimul, pînă se crăpase de ziuă, după ce toți ceilalți, Aurică şi Naşa Primavera, Bunthe şi Cavadia, plecaseră unul cîte unul. O societate mai amestecată nici nu se putea găsi. În special ultimii doi: fostul cavalerist, cu evocările lui de prizonier de război, şi nepotul de episcop, cu observațiile lui tăioase. Uitasem soba. Şi ea era un personaj, – ea ş*i Hedda Gabler.* Pe catafalc, profesorul surîdea cum nu-l mai văzusem niciodată, cum fac mai toți morții, prea tîrziu pentru ca acest surîs să mai fie bun la ceva. La cap, aproape de cap, un metru şi ceva, odaia fiind mică, de fapt biroul tatii, încăperea cea mai

curată, – soba, o sobă scundă de faianță strălucitoare, pe care scrie… ce idee nemțească! *Eigner Herd ist goldes werth* – adică o sobă sau un cămin în care arde focul, face cît aurul, e aur… Camera aceasta păstra amintirea cuvintelor pe care tata, cu puțin înainte de divorț, aflîndu-se într-o permisie prin 1943, i le aruncase mamei în față într-un moment de furie, în noaptea cînd se întorseseră de la teatru unde văzuseră piesa lui Ibsen: „Eşti Hedda Gabler! Tot ce atingi devine grotesc şi demn de dispreț". Aluzie la un lucru foarte urît pe care-l făcuse mama şi la obiceiul ei monden, după sălbăticia vieții noastre de la țară, de a-şi împărți timpul între partide de bridge, coafor, croitorese costisitoare şi mania de a purta în fiecare seară altă pălărie – la concertele de la Ateneu lumea o arăta în pauză şuşotind: „doamna cu 360 de pălării". Cu vîrstă, cochetăria asta exagerată, urmînd tinereții de fată crescută în mijlocul naturii, cu temperamentul ei zvăpăiat, dar simplu, putea să pună pe oricine pe gînduri. Comandorul spunea: mergi la concert ca la hipodrom. Dispreț, însă? Ce era „demn de dispreț"?… Fusese unul din secretele vieții lor conjugale, nefericită, mai ales după ce ne mutaserăm în capitală. Într-o oarecare măsură, neînțelegerile, evidente încă de pe atunci, şi prin diferența de vîrstă, de caracter, educație, cultură, şi tot ce mai apare în existența unei perechi, cînd pasiunea încetează, le puneam mai tîrziu, în sinea mea, şi pe seama propriei mele nefericiri, care, se ştie, se ia. Sau totul era invers: mama să fi fugit instinctiv de mine ca de un insucces, ca de o iubire ratată… Din fuga aceasta a ei, tot ce rămăsese în urmă era rîsul; un rîs pe care nu puteam să-l uit, liber, neliniştitor, dar melodios, de o sfidare melodioasă, cum sună în gura şi pe buzele veşnic umede şi roşii ale brunetelor focoase, cu nări subțiri şi cu ochi verzi. Acest rîs, nota lui, şi liberă şi provocatoare, o reținusem de trei ori, în trei împrejurări, fără nici o legătură între ele, dar pe care memoria Galeriei, cu timpul ajunsese să le unească în ceea ce se putea numi o palidă, şovăitoare înțelegere… Fata unui mic proprietar de pămînt de pe lîngă Slobozia, Rizeanu, Lizi, viitoarea

soție a profesorului, făcuse șase clase de liceu la „Institutul Negoescu, pensionul bucureștean al domnișoarelor bogate din provincie. Pe a șaptea nu mai apucase s-o termine; în preajma unei vacanțe, Rizeanu se dusese să-și vadă fiica, directoarea se plînsese de purtarea ei (fusese văzută într-o duminică la curse, la hipodrom, făcînd pariuri cu un jocheu bătrîn, pe care de altfel domnul Rizeanu, el însuși proprietar de cai de alergări, îl cunoștea mai demult). Lizi ascultase liniștită mustrările, apoi ieșise, se dusese la birja care aștepta afară, îi luase birjarului din mînă biciul, și, în fața tatălui ei, o biciuise pe directoare cu sete, ca pe o iapă rău învățată și îndărătnică. Tot ce se poate ca și atunci ea să fi avut rîsul acela al ei teribil, dar asta nu se putea ști; tot ce se poate presupune este faptul, posibil, că Isac, fiul ei de mai tîrziu, fusese virtual prezent în gestul ei nemaipomenit și în hohotul feminin de triumf, ură, satisfacție și ciudă. Domnișoara Rizeanu, eliminată din toate școlile, rămăsese acasă, la „arman", stăpînă pe șareta ei galbenă cu maci roșii pictați de mîna ei, și călărind caii. Domnul Rizeanu se ruinase la curse, ca fiică-sa, care îl împinsese cu orgoliul ei să-și facă un grajd de mari competiții. („Un mare orgoliu și o glorie atît de mică!...", spunea, mîhnit, după despărțire, comandorul.) El o cunoscuse la Balcic, într-un cerc de „intelectuali ialomițeni" stabiliți în București, înotaseră în larg împreună, profesorul, cu legile lui, era în stare să și doarmă pe apă ceasuri întregi. Între ei era o diferență de paisprezece ani, dar profesorul, slab, sec, vegetarian, mereu preocupat de forma lui fizică, arăta mult mai tînăr, iar după ce „Lizi" născuse, vîrstele lor se putea spune că se egalizaseră, cum se întîmplă în multe menajuri de acest fel. În toamna aceluiași an, după zilele de mare petrecute la Balcic, politehnicianul Ștefan Sumbasacu, îndrăgostit cu metodă, făcuse o vizită, anunțată solemn, la Slobozia, se prezentase la familia Rizeanu, decavată încă de pe atunci, și o ceruse pe Lizi în căsătorie. Ea primise numaidecît: un vulcan căruia i-ar veni deodată ideea năstrușnică de a locui într-un ghețar. Nunta avusese loc în iarnă. Ce mai rămăsese din

proprietatea de la Slobozia se lichidase, iar perechea, cu socri cu tot, se mutase la U., ceea ce nu fusese o prea mare schimbare de decor, bărăganul fiind peste tot unul şi acelaşi. Soții Sumbasacu închiriaseră un mic apartament în capitală, în blocul „Aro", recent construit, pentru perioada de muncă universitară a profesorului. De „muncile agricole", în vară, se ocupau, pe rînd, domnul Rizeanu, bunicul, maiorul de roşiori, şi doamna Sumbasacu, dar, se vede, era un dar al familiei lor: pe ce puneau ei mîna, sau se usca, sau se ducea de rîpă. Profesorul primea cu superioritate comunicatele din ce în ce mai negre ale „situației de la țară", ca şi cum agricultura în sine, în raport cu ştiința exactă a ingineriei, ar fi fost o imensă şi ancestrală eroare de care oamenii nu ştiau cum să mai scape. „Mă mir de contele Tolstoi, care precis că e Vronschi, – spunea pe gînduri profesorul, dus de ai lui să contemple cîmpul, grîul, orzul şi rapița, – cum s-a încurcat el cu agricultura asta: numai belele, sudoare acră, robie, ia uitați-vă la țăranii ăia!… o răscoală tot mai clocesc ei, o să vedeți, şi au motive, dacă te gîndeşti bine…" Vînduseră casa de la U. Şi ce mai rămăsese, mai nimic, din pămînt. Familia Rizeanu rămăsese pe loc, într-o căsuță din tîrg, a cărei chirie o plătea profesorul. „Tinerii" cumpăraseră în capitală casa patriarhală de pe Dristorului cu galeria ei mascată de vița sălbatică, dorința profesorului iubitor de linişte şi de viață retrasă, prielnică în fine studiului, după atîtea necazuri, de care nu el era răspunzător, dar care se abăteau numai asupra lui. Aici izbucnise prima ceartă. Doamna Sumbasacu preferase apartamentul din blocul „Aro", „capul de pod bucureştean" pe care şi-aşa îl ținuseră închiriat pînă în momentul mutării. „Ori la țară, ori în centru, pe bulevard, – urăsc mitocanii şi mahalaua!" țipase – şi în judecata ei exista, fără îndoială, ceva din logica impunătoare a firilor extremiste. Profesorul, care o adora şi-i făcea pe plac, rezistase. În calculul său, înțelept, în lipsa căruia n-ar mai fi fost nimic din ce s-ar fi putut numi mai tîrziu „vraja neclintită a Galeriei", intrase, ca un element de bază, ori sprijin, „nefericitul fiu… Era într-o vară, la U „în plin seceriş.

Treierătoarea înghițea snopii, pusă în mişcare de „vaporul negru care tras de 24 de cai făcuse cu o noapte în urmă să se cutremure tot tîrgul. Îl văzusem noaptea pe geam. El dădea acum o forță neagră, virilă, încăpățînată, de jar şi de foc, acelei construcții de lemn roşcat, uşoară dar primitoare, supusă, feminin de supusă în lucrul ei fecund, care era Treierătoarea, înaltă, atentă la tot ce face – mama, cloşca cerealelor. Atunci a apărut în goana calului, nu Lizi, pentru că demult profesorul, optînd totdeauna pentru lucrurile ferme şi grave, îi spunea, pe numele întreg, Eliza, ceea ce părea mereu că anunță *prezența* unei ființe străine. Ajungînd în preajma ariei, „Odor, armăsarul ei răsfățat, se speriase de vacarmul treierătoarei şi o trîntise din şa. Lizi căzuse rău pe pămîntul zbicit, plin de fire de paie calde, proaspăt treierate. Cînd se ridicase rîzînd, haina bărbătească, de lucru, a lui taică-său, a domnului Rizeanu, era plină de paie; paie aurii, fierbinți, din cauza prăbuşirii, credeam, îi străluceau şi în părul negru, desfăcut, şi pe care şi-l ținea de obicei într-un coc mare, cît trupul unei păsări libere şi grase, săturată vara de grăunțe. Ea rîdea izbindu-se, peste picioare cu cravaşa, în timp ce „Odor se învîrtea în jurul ei, semeț, galopînd, nelăsîndu-se prins de oameni… „Odor! îi striga ea, şi toți auziserăm foarte clar aceste cuvinte – tu, tîlharule… neruşinatule… tu (rîdea) dacă eşti atît de rău cu mine… înseamnă că mă iubeşti!”… Vorbe pătimaşe, în care mă regăseam cu uimire. Aceasta fusese prima împrejurare a rîsului ei în care stătusem de la bun început prizonier, conceput astfel într-o matcă veselă, excesivă în contrariile ei şi iresponsabilă în libertatea luată. A doua oară, şedeam înaintea Despinei, o croitoreasă tînără, foarte frumoasă, veşnic în doliu, negrul accentuînd albeața îngerească a feței: Junona, casnică, mereu aplecată asupra maşinii de cusut. Făcea rochiile mamei în casă, cu săptămînile, aducînd în familia noastră o delicatețe tăcută, supusă şi bănuitoare, vorbirea ei silindu-se mereu să anuleze acea senzație inexplicabilă de pîndă, de catastrofă, oricînd posibilă numai la un singur semn, amînat, ascuns sub zîmbete resemnate.

Şedeam pe jos pe duşumea înaintea maşinii de cusut ale cărei pedale picioarele ei goale încălțate în tîrlici le puneau în funcție cu o repeziciune amețitoare. Genunchii frecîndu-se, rotunzi, albi, nepîrliți de soare, osîndiți la umbra lor țesută doar din bănuieli scurte şi aprinse, mai mult fereau ceea ce pîndeam şi aşteptam să se arate, sporind misterul energiei ei atît de femeieşti. Şi-atunci, fără a se opri din lucru, dînd din picioare înainte, aplecată cu genele ei lungi şi mătăsoase asupra maşinii sale, ea a întrebat: „Ce vezi tu acolo?… Ai?… Ia spune! Ce vezi tu de te uiți atît?…" Pe urmă, venise mama să probeze. Despina, făcîndu-i proba, îi spusese peste umăr, în şoaptă, totul. Eram de față, mimînd o joacă ce nu mă interesa. Mama a izbucnit în rîs. Al doilea ecou al rîsului ei circulînd în memorie fără rost ca un corp străin şi rătăcitor, negăsind ceva, o formă, o specie de-a lui, cît de cît asemănătoare. „Adevărat?!" – făcea ea rîzînd în hohote, nevenindu-i să creadă, şi terminînd proba, o îmbrățişase pe fermecătoarea, îndoliata croitoriță, plină de primejdia ei vertiginoasă ca însuşi lucrul pedalelor puse-n mişcare… Se legănau amîndouă una pe alta, strîns îmbrățişate, cu o duioasă reverie. Două surori gemene, parcă, în frumusețea lor unică şi lipsită de orice hotar. Peste un an, toamna, plecam în vacanță la Predeal. Asta se petrecea cu cinci ani înainte de a ne fi mutat în capitală. La „Pîrîul rece", cunoscînd întîia oară aerul de munte iute şi îmbătător, după praful şi arşița bărăganului, mă tăvălisem nebuneşte în frunzele moarte de anul trecut. Soții Sumbasacu mă priveau de pe malul fictiv al viroagelor secate; puteai să crezi că fusese într-adevăr albia cine ştie cărui rîu pierdut, ce-şi abandonase de mult cursa. Le făceam semne de jos, strigînd tare: „Adio, frunze, ne vedem la anul!" – fericirea unită a familiei păzea baia mea nebună, de foi uscate, împlinisem zece ani. „Ce e cu băiatul ăsta, ce l-o fi apucat?" se mira profesorul alături de Eliza lui umbrită de o florentină vaporoasă, ca pălăriile apicultorilor, cu panglici lungi căzîndu-i pe umeri. „Ei şi tu, nu-nțelegi! — o auzisem limpede prin foşnetul frunzelor veştejite —să-ți spun ce

mi-a spus într-o zi despre el Despina” – şi aplecîndu-se spre urechea comandorului, izbucnise a treia oară în rîsul ei…

Abia în noaptea priveghiului cunoscuse şi Cavadia în amănunte povestea arestării comandorului şi împrejurările în care el primise „palma” aceea din gara Alba Iulia. După atîta vreme, prin efectul depărtării cîştigate, erai ispitit să vezi între una şi alta o relație simbolică… Aceeaşi distanță aducea modificări sensibile în relatarea faptelor – adaosuri, precizări, luminări mai intense ale figurilor, adînciri ale cauzelor, dar pe măsură ce credeai că te apropii de adevăr – şi ăsta era lucrul cel mai curios – rădăcinile urmărite se întortocheau şi mai mult… Cea mai mare deosebire însă se putea observa între ce auzisem pînă în 1949 şi ce aflasem după 1956. Iluzie pe care o ai cînd, văzînd zilnic un copil, nu-i sesizezi creşterea. Explicația o dăduse tot profesorul în cursul acelui 1957, ultimul an al vieții sale. Pentru el, anii de detenție fuseseră „un fel de cameră obscură” în care, vrei nu vrei, se developează totul. Se gîndise la multe. Descoperise în el lucruri despre care nici măcar că le uitase nu putea spune, neavînd înainte conştiința lipsei lor. Ce părea sortit să rămînă uitării, îi reapăruse în minte cu o vioiciune nemaipomenită. Să fi avut toc, cerneală şi hîrtie, dar mai ales „tihna stejarului bătrîn şi umbros al lui Tucidide” ar fi ieşit ceva vrednic de tot interesul. Vorbea şi mai mult după ce se întorsese, iar obiceiul său de a ține prelegeri căpătase între timp o justificare. Acolo toți povesteau ce ştiau şi cel mai ascultat, în ciuda aridității, fusese Cursul său de „Rezistența materialelor”. Cînd îmi spusese întîia oară că le făcuse şi puşcăriaşilor acelaşi curs pe care mi-l ținea şi mie acum dimineață de dimineață, după gimnastica de înviorare, mă apucase rîsul. El nici nu-şi dădea seama de hilara contradicție a rezistenței materiei predată într-o puşcărie! Revenise slăbit, întinerit. Parcă s-ar fi întors dintr-o lungă excursie. Astfel şi sunaseră vorbele lui cînd deschisese portița, anunțîndu-mă de departe, fără a mă vedea încă, sigur fiind că-l aştept: „Dragă Isac,

m-am întors!...” Mulți ca el se vindecaseră de bolile traiului bun. Alții își descoperiseră și o demnitate de care nu fuseseră conștienți înainte. În schimb alții, care se crezuseră demni, nu mai găsiseră sub ce își închipuiau ei că e demnitate nimic. Erau și firi tari, care aveau să dea mai tîrziu totul pe umor și pe o înțelegere resemnată a istoriei; și naturi slabe pentru care nefericita experiență devenise un capital de ură și de rîcă pînă la capătul vieții. Aceștia, înaintând în vîrstă, aveau să-și recompună un trecut avantajos, retușat ca o fotografie mișcată sau fără suficientă lumină. Un fel de mîndrie se născuse din brutalitatea cu care istoria îi apucase, anume pe ei, de guler, și nu pe alții... Aceștia erau și cei mai vorbăreți, referindu-se tot timpul numai la ei înșiși, cînd suferința reală, se știe, nu-i egoistă niciodată și nici lăudătoare de sine. Comandorul nu intra în nici una din aceste categorii. El acceptase condamnarea, mirat, încă mirat, făcînd eforturi s-o priceapă, bănuind că poate lui îi scăpase totuși ceva din „logica vertiginoasă a noii realități”, din moment ce treaba fusese luată atît de în serios și ajunsese în fața unui tribunal... Acceptarea unei opinii sincere, care ție, pînă la proba contrară, ți se pare justă, în nici un caz ostilă – nimic decît justă – comandorul o socotea ca pe una dintre bunele dovezi ale unei societăți sigure pe ea și trainic așezate pe temeliile ei. Asta o spunea cineva care știa cum și cît poate să suporte chiar și materia neînsuflețită. Despre arestarea comandorului, Cavadia știa doar atît în 1957: că el spusese ce spusese atunci la reuniunea politehnicienilor din vara lui 1951, plus concluzia: „Istoria-i istorie” – el care nu era un monarhist și care nu jura decît pe Republica matematicianului Carnot. Pentru asta fusese condamnat. Ce nu știa Cavadia încă era ce reieșise după aceea în cursul procesului, episodul numit de Chiril, poate cu oarecare emfază, „afacerea meserșmiturilor”, ceea ce agravase situația comandorului. La auzul acestei întâmplări, sala tribunalului protestase furtunos. Tribunalul însuși se legănase și el ca izbit pe toată lățimea lui, într-o mișcare de indignare. Cei treisprezece piloți, mecanici și tehnicieni germani,

aflînd prin canalul lor secret despre întoarcerea armelor, se îmbarcaseră în dimineața zilei de 24 august într-o totală zăpăceală în trei avioane de vînătoare, două *meserşmituri* şi un *fochevulf,* în stare de zbor. Comandorul susținea că ar fi existat un termen prevăzut pentru retragere, dar la distanța la care se aflau, în inima Ardealului, totul devenise neclar. Deci treisprezece inşi, cifră fatală, pe două tipuri de avioane înarmate în care nu încăpea decît cîte un singur om, şi nici ăsta nu trebuia să fie prea voinic, – asta venea cam cîte patru nemți şi ceva de fiecare aparat, lucru absurd, pe care însă ei încercau să-l realizeze, legîndu-se unul pe altul de aripi, de fuselaje, cu ce nimeriseră. Comandorul, fiind în ziua aceea ofițer de serviciu, trebuia să aprobe decolarea. Motoarele erau ambalate cu răgetele lor de fiară, cîțiva piloți români, strînşi „la punct", înmărmuriți şi ei ca şi bătrînul ofițer de zi, rezervist, salutaseră cu mîna, ăsta fusese adevărul, ălorlalți nu le ardea de aşa ceva, se legau ca nebunii unii pe alții. Tata îi cunoştea, ştia că sînt oameni inteligenți şi cu logică, şi s-ar fi dus la ei să le explice că ce aveau ei de gînd era curată sinucidere, disperarea însă îți ia mințile. „Asta mai lipsea!" ricanase cineva la proces, – chestia cu regele aproape că fusese uitată – făcînd o evidentă aluzie la „bunăvoința" pe care acuzatul o arătase față de un inamic detestabil. Tata nu pricepuse şi repetase candid, în rîse- tele întregii asistențe: „Da, asta mai lipsea, să mă duc la ei şi să le explic un lucru absurd cînd ei nu ştiau cum s-o şteargă mai iute". Nu înțelegea de ce rîde lumea şi privea mirat sala. Treaba cu regele căzuse baltă. Iar el aprobase decolarea, potrivit acelui presupus şi atît de confuz „răgaz de 48 de ore", ca şi cum ăilalți ar mai fi avut nevoie de aprobarea lui!… Înainte de a ridica fanionul, el se uitase la ceasul cronometru. Secundarul albastru alerga repede către cel de al treizeci şi doilea minut, după orele şapte, cîte trecuseră de fapt de la ora zero, din cele patruzeci şi opt de ore convenite. Ora trebuia trecută în registrul de zbor, şi el o trecuse după aceea cu mîna lui. Apoi ridicase şi fanionul. Fie că fusese o coincidență, fie că nemții şi în dezastre sînt disciplinați, ei porniseră

exact cu toții la semnalul tatei. Supraîncărcate, dezechilibrate, avioanele rulaseră lung, depăşind pista, trecînd puțin cu hurducături şi peste izlazul cu mogîldețe de iarbă şi muşuroaie de cîrtiță. Două izbutiseră să se dezlipească de pămînt, cu chiu cu vai, toți cei de pe sol avuseseră impresia că în acel moment ele pîrîiseră sub povara lor şi, nu se ştie cum, cu o supremă rugă, voință ori şansă comună a celor treisprezece, cîți stăteau agățați pe plutele lor aeriene, se înălțaseră. Al treilea, *fochevulful,* maşină mai fină şi mai pretențioasă, cel mai rapid aparat, spunea comandorul, pe care îl avusese Germania la terminarea războiului, se dăduse peste cap pe izlaz cu o explozie ce-i zburase tatei boneta de campanie cu o tresă lată şi una mai îngustă pe frunte pînă la corpul central al barăcilor, smulgîndu-i din mînă şi fanionul pe care, prostit, încă îl mai ținea ridicat în mînă ca un impiegat C.F.R. după trecerea formidabilă a unui expres. După treizeci şi şase de ore, numărate, şi puteai să-l crezi că atîtea fuseseră, la care, adăugîndu-le pe cele şapte gata trecute, de la miezul nopții, ora convenită, ar fi făcut patruzeci şi trei, – deci cu cinci ceasuri mai puțin decît se hotărîse să fie pace, aceiaşi piloți, călcînd înțelegerea, făcuseră praf şi pulbere locul de unde plecaseră. Noroc că aparatele româneşti decolaseră. Iar trupa se afla în marş de la Turda spre Alba-Iulia, pe şoseaua asfaltată şerpuind printre dîmburi înverzite, cu cei mai frumoşi şi mai aplecați sub roade meri pe care puteai să-i vezi în acel război, despre care se putea spune acum că avea un sens… Mereu apăreau amănunte noi, şi asta mai ales după vara lui 1956 – ce se întîmplase în cei şapte ani de absență cu memoria lui era ca o continuă avalanşă de note aruncate cu zeci de asteriscuri la subsolul istoriilor sale. Ce povestea el, mai depindea şi de ascultător. Chiril, de pildă, îl făcea să-şi aducă aminte de lucruri absolut noi. De exemplu, că piloții, care jucau pocher între corturi, aveau alături un măr tînăr, cu una din crengi proptită într-o coasă veche ardelenească, – lemnul, doar, cenuşiu, crăpat – pe care toți o atingeau cu palma, cînd se aşezau la joc sau cînd plecau în misiune – mai ales mînerul, ca un deget gros

îndoit, crezînd că le aduce noroc. Mărul sta să se rupă de atîta producție. Fusese o vară cu mere multe. Tot astfel cum nu cunoşteam nici celălalt amănunt – împărtăşit aceluiaşi Chiril – că în dimineața cînd nemții mitraliaseră barăcile, Lulu, cel mai bun pilot de vînătoare al escadrilei, care rămăsese la sol, avînd aparatul în reparație, trăgea în *meserşmituri,* trîntit cum şedea într-un şanț, cu un pistol Bereta şi se jura că aparatul care venise cel mai jos peste ei, în rasmut, era al lui Schull, nimeni nu venea, „la firul ierbii", ca el, şi că figura asta o făcuse chiar şi cu un *junkers* greu de transport, cu care executase o dată şi un *semi-looping.* Şi că, mitraliați, merii de pe şoseaua în şanțurile căreia se adăpostiseră, se scuturau de mere sub gloanțe, şi că merele mari şi roşii ale acelui început de toamnă cădeau peste ei găurite. Viața de aerodrom, cu glumele ei de la „punct", locul în care cerul şi pămîntul se înfrățeau prin intermediul piloților, toți băieți minunați, căsătoriți cu Primejdia, într-o veşnică şi nebună a lor lună de miere, era singura amintire frumoasă din anii războiului. Totul părea un joc al preciziei şi îndrăznelii. Cel mai mult comandorul ținea la Lulu, Ghiță şi Cojoc Vasile, care erau şi cei mai tineri şi care zburau pe I.A.R.-uri 80. „Titirez… Prăpastie… Răsărit…" – îi chema el de jos, după numele lor de luptă, şi ei răspundeau scurt în căşti, cu întreruperi şi pocnituri, cu nişte glasuri care nici nu mai erau ale lor. Iar profesorul mai spunea că le spunea lor, băieților din văzduh (atunci îşi răsturna capul în fotoliul spart): „Aveți nume de cai de curse, îmi place!" Asta-i plăcea şi lui Chiril, care, atent, descoperea în aceste cuvinte un rest din amintirea încă vie, poate, legată de pasiunea hipică a „familiei Rizeanu", a cărei istorie îi era pe deplin cunoscută. Cei trei zburători rîdeau, tot scurt şi cu pocnituri în căşti. Era pe vremea cînd I.A.R.-ul 80 — explica profesorul de rezistența materialelor – era cel mai rapid avion de vînătoare din Europa. Întâietate ce ținuse cam vreo patru luni, pînă cînd apăruseră *meserşmiturile* şi mai tîrziu *fochevulfurile 190* dar şi acestea fuseseră întrecute mai tîrziu cînd pe cer apăruseră *mustangurile* şi

laitningurile americane, „armăsarii" şi „fulgerele" care, şi ele, la rîndul lor, rămăseseră în urmă, biete căruțe în spațiu, înaintând ca trase de boi, cînd ieşise aviația cu reacție… Noi țineam cu Lulu, Ghiță şi Cojoc Vasile de pe I.A.R.-urile lor 80, azvârliți în trecut, pe vremea piloților- cavaleri cu mustăți lungi, cînd aviatorii se mai aplecau, peste carlingă, să le facă semne celor de jos. Dacă ei, Lulu,
Ghiță şi Cojoc Vasile ar mai fi trăit, s-ar fi simțit – cel puțin de asta Chiril şi cu mine eram siguri – frați da zbor cu Vuia, Vlaicu şi cu toți arhanghelii, în I.A.R.-urile lor 80 care trăsneau de departe a benzină şi care cînd luau foc ardeau ca un băț de chibrit, iuțeala dîndu-le-o tocmai risipa forței incandescente a benzinei răspîndite în tot trupul aparatului, astfel încît după un zbor mai lung în acele superbe, țepene şi rapide sicrie zburătoare, piloții, dacă le-ai fi luat o probă de sînge, ai fi descoperit că ei înşişi au în artere, nu sînge, ci esență extrasă din băierile pămîntului… Tata era şi rămăsese civil. Un profesor de rezistența materialelor la politehnică, înainte de război. Avînd pasiunea aviației, ceruse să facă armata la o flotilă de vînătoare, în corpul tehnic. Războiul îl prinsese bătrîn. Îi dăduseră controalele tehnice şi administrative şi paza aerodromului. Avea sub comandă nişte oameni paşnici, de la țară, rezervişti, în vîrstă ca şi el, şi care n-aveau nimic comun cu lumea mecanică, tînără şi îndrăzneață din jurul lor, după cum nici el n-ar fi avut dacă n-ar fi fost inginer, şi n-ar fi studiat cît rezistă materia, dacă n-ar fi ştiut ce înseamnă un motor şi, la fiece tip de motor, ce anume parte e hărăzită dinainte să cedeze mai repede. De multe ori făcea instrucție la marginea aerodromului cu rezerviştii lui, care oboseau repede şi se aşezau des pe jos, în iarbă, şi tata îi lăsa să fumeze, să vorbească de ploi şi de recolte şi de ce se mai întîmplase pe acasă. Atunci aflase alte poveşti la care el nu fusese martor, pe care le auzise din gura lor, şi pe care ei le văzuseră cu ochii lor, după atîția ani de război, mutați de pe un aerodrom pe altul. Tata le păstrase şi pe acestea şi, tot repetîndu-le, ajunsese să le spună ca şi cum şi el ar fi participat, sau ar fi fost martor cu ochii. *Junkersul* greu

de transport care adusese peste Marea Neagră un pluton de vînători de munte, scăpați din „iadul de la Perekop". Cei doi soldați ceva mai vîrstnici decît restul plutonului, care rămăseseră în urmă, năuciți în mijlocul aerodromului, echipați cu cîte două arme, lopată, baionetă, genți cu muniții, rucsacuri enorme cu pături făcute sul şi căştile prinse deasupra, lîngă gamele, tot ce poate duce cu el un ostaş, astfel încît el să pară o fortăreață vie şi inexpugnabilă. Cum au îngenuncheat ei pe pista aerodromului, sărutînd pămîntul țării, nu înainte de a-şi fi făcut cîte trei cruci mari peste arme, semne nu grăbite sau repezi cum îşi făceau în viața civilă… Cruci, spunea comandorul, r*eglementare,* cu degetele lor țepene de țărani bine înfipte în tăria frunții, în dreptul buricului şi în scobiturile unde brațele se leagă de piept, producînd, la fiece mişcare rară, un zăngănit de arme ciocnite. Tehnicienii *junkersului* se uitau cu gura căscată, cînd cei doi, cu mare greutate, se lăsaseră în genunchi, apoi şi în patru labe, în timp ce buzele lor se lipeau de pămînt, de pămîntul lor, de iarba pîrlită de gaze a pistei de aterizare… Nemții depăşiseră faza asta. Ei nu mai erau de mult – dacă fuseseră vreodată – ceea ce se numeşte „un popor de țărani". Ridicîndu-se, în sfîrşit, cei doi se urniseră din loc, încet, catîri răbdători, ca pentru traversarea unui drum lung, şi era curios – spunea comandorul – că cei doi plecaseră „în monom", dacă doi inşi pot alcătui o asemenea formație, unul după altul, gîrboviți sub harnaşamentul vînătorilor de munte, o armă care a fost de elită totdeauna…

Cavadia insista să afle episodul „palmei din gara Alba-Iulia". Curiozitatea asta a lui cu mortul alături, definitiv împăcat, oricît de raționalist ar fi un om, le păru tuturor un sacrilegiu, deşi nimeni nu zise nimic. I-am făcut semn lui Chiril, care lua asupră-şi orice sarcină neprimită de alții, oricît de ingrată, şi el povesti… Tot ce relată el avea aerul unei ficțiuni excentrice.

Depozitele de vin din oraş care fuseseră sparte. Vinul curgând pe asfaltul străzii principale ca apa după o ploaie torențială de vară.

Astfel încît, dacă n-ar fi fost soldații care împuşcau butoaiele din beci sau pe cele rostogolite afară, pe trotuar, ai fi crezut – spunea Chiril că spusese tata – că se poate şi asta: să plouă cu vin. El mai spunea că văzuse în viața lui oameni vărsînd vin pe jos înainte de a bea, pentru morți, cum cere obiceiul bătrînesc, care ştie să întoarcă mai întîi spre pămînt orice bucurie, dar că acolo, pe bulevardul din Alba-Iulia, după ce oraşul căzuse, fusese cu totul altceva, o cîntărire enormă a bucuriei sau victoriei, un dram de vin pentru fiece vagon cisternă de sînge, încărcat, transportat în rai ori în iad, de îngeri sau de draci, din tot sîngele scurs în ultimul război mondial, deşi pivnițele sparte şi cantitatea aceea uriaşă de vin risipit erau o copilărie; era, şi aici, cum ai fi vărsat un strop doar, ca la parastas… De fapt, frica aceea a lui, care avea să-l paralizeze pe peronul gării, peste o jumătate de oră, după ce străbătuse tot bulevardul, începuse chiar de aici, de pe strada principală a oraşului inundată de vin, de pe Corso, promenada provincială, cînd, ca să ajungă mai repede la gară, n-avusese de ales altă cale mai scurtă şi mai sigură decît de a intra în şirul de soldați, care, prinşi braț la braț, străbăteau bulevardul de-a curmezişul, din trotuar în trotuar, el, tata şi cu şiretlicul lui, fiind strîns cu putere de brațe, din dreapta şi din stînga, de doi soldați, care nici măcar nu se uitaseră la el cînd intrase în rînd. Toți cîntau, iar cel din stînga plîngea doar, trăgînd în sus cu automatul, şi, cînd trăgea, brațul stîng al comandorului rămînea liber de fierbințeala strînsorii, şi acolo se făcea deodată frig, pe cînd, înainta aşa, strîns numai din dreapta, până cînd celălalt, care plângea, îşi încărca din mers automatul – ăsta din stînga trăgea cel mai mult, schimbase trei încărcătoare rotunde şi negre de cîte şaptezeci de gloanțe, ca turtele de floarea-soarelui, cu petalele însă căzute; pe urmă a început să cînte şi el la urechea tatei, unul din cântecele acelea care cer, caută şi strigă mereu după un suflet uriaş… Fusese – spunea comandorul – tot ce poate scoate războiul mai adînc din om. Totul se concentrează atunci în cîteva sentimente doar, care altfel se fărâmițează în viața de zi cu zi. Mici

resentimente; mici înduioşări, speranţe meschine; răzbunări pe măsură; răfuieli de furnici bătîndu-se pe un pai; o decadenţă a inimii… pînă ce totul începe iarăşi să vorbească în două, cel mult trei sentimente temeinice, ca apa, aerul, focul şi încă ceva, frică aţâţată, bucurie orbită (şi încă ce?…) şi fiindcă totul se amestecă, totul se face mai patetic, deşi mai puţin desluşit, ori tocmai fiindcă-i mai puţin desluşit, devine impunător…

Astfel că, a doua zi, după ce comandorul îşi petrecuse toată noaptea în gară, ca pe o insulă bătută de talazuri furioase de vin, şi nu un vin oarecare, vin greu de Tîrnave, un soldat, văzîndu-l în uniforma lui chipeşă, îi ceruse, rîzînd, să-l salute, alegîndu-l, nu se ştie de ce, tocmai pe el. Oamenii, pe front, au uneori reacţii ciudate din cauza tensiunii neobişnuite în care se află. Ce avea să urmeze nu se putea explica decît prin însăşi absurditatea războiului. Fusese o comedie; un gag de film mut unde totul se întîmplă repede şi dezarticulat. Mai întîi comandorul nu pricepuse ce voia ostaşul acela tînăr cu automatul agăţat de piept şi avînd petrecut de gît un binoclu greu, de marină, cum poartă doar ofiţerii de pe vase. Soldatul făcuse în faţa lui cîţiva paşi de paradă continuând să rîdă şi ducînd mîna la boneta care dealtminteri era mult dată pe ceafă şi udă, – precis că băuse din ea ceva. Comandorul crezuse că era salutat, în glumă, totuşi salutat, ca de la grad inferior la grad superior, şi asta era puţin zis. Şi el răspunsese serios la salut. Dar nu, ostaşul nu fusese înţeles. El voise doar, prin pantomima pe care tot peronul o urmărise cu respiraţia oprită, să-l facă pe celălalt să priceapă ce dorea, avea acest chef, să-l salute pe el mai întîi bătrînul comandor în uniforma lui albastră ca cerul, culoarea pe care o iubesc întîi şi întîi vulturii. Tata îi arătase gradul de pe mânecă terminat într-un romb auriu, cum ai şterge de pe haină o scamă, un fir de praf. Soldatul îi pusese rîzînd arma în piept. Cineva, glasul unuia dintre bătrînii lui rezervişti parcă strecuraţi pe peron în mulţime, strigase deodată în mijlocul tăcerii, tutuindu-l ca-n viaţa civilă şi uitând, ca şi celălalt, ce datora ierarhiei: „Salută-l dom'le,

odată, că te omoară, o fi rămas aşa de la *vun* bombardament!” Tata pretindea că mult timp după aceea se îndoise că vocea care rostise aceste cuvinte cu accent regățenesc venise cu adevărat din mulțime, şi nu fusese doar propriul său glas lăuntric exprimînd acelaşi gînd ce-i trecuse fulgerător şi lui prin minte… Schițase înghețat ceva ce ar fi putut aduce cu un salut. Dar nu. Ostaşul repetă cu umorul său de om beat cîțiva paşi de paradă apăsați şi împleticiți, în semn că aşa înțelegea el un salut în bună regulă. El trebuia salutat astfel, cu acest pas indicînd maximum de onoare şi lipind bine talpa de caldarîm, ca înaintea unui mare şef de oşti. Era de neacceptat… În acel moment o locomotivă în manevră fluieră tare şi toată lumea, avînd nervii încordați, schiță o primă mişcare de panică. Fără să-şi scoată automatul de la piept, soldatul îl răsuci doar cu țeava-n sus, şi trase o rafală în tavanul peronului. Lumea țipă, fugi, bucăți de tencuială şi de moloz cădeau din copertina ciuruită. Una îi picase tatei pe calota chipiului cu vultur şi rămăsese acolo; nu-şi dădu seama decît cînd făcu maşinal ce-i ceruse celălalt, bătînd prin fața lui un pas de paradă ce i se păru lui însuşi că nu produce nici un zgomot, cum ar defila un schelet sculat din mormînt, insensibil la orice onor, fie dat ori primit, iar bucățica de tencuială sau de moloz îi alunecă de pe chipiu rostogolindu-se între un picior ridicat şi altul, în timp ce lumea, cîtă mai rămăsese, plus călătorii de la ferestre ai unui tren ce tocmai intra obosit în gară, putură vedea uluiți această scenă unică în istoria regulamentelor şi ceremoniilor militare: un comandor de aviație foarte elegant salutînd cu pas rar, marțial, cu mîna la chipiu, cu cealaltă dusă la vipuşcă, un pifan amărît, un ostaş de rînd care abia se mai ținea pe picioare, şi care se uita la el cu binoclul întors…

„Putea să iasă mai rău” constatase rece după o pauză Cavadia privind spre defunct, a cărui figură străvezie lucea sticloasă printre florile sărace ale lui noiembrie; iar despre aceste cuvinte tardive se putea spune că într-adevăr nu mai aveau nici un rost în situația dată. *N-a fost propriu-zis o palmă* – trăsese uşurat Cavadia concluzia. Dar

asta era mai mult chiar şi decît îşi închipuise el. Aici poate că merită să fie adăugată una dintre observațiile profesorului pe care el, Cavadia, n-o ştia (dacă nu cumva nu i-o comunicase Chiril, dar nu era de crezut), şi anume că cel mai bine în fața existenței se dovedise că rezistă ori oamenii apropiați de natură, care muncesc în rînd cu ea şi cu legile ei dure, ori cei înzestrați cu o întinsă cultură, ce reuşeşte să devină un fel de al doilea organism al tău, nu mai puțin aspru în rînduieli şi acceptări, şi cu o deplină cunoaştere a învățămintelor istoriei. Vai de învinşi! spunea comandorul gîndindu-se la întîmplarea lui nefericită de pe peronul gării Alba-Iulia. În orice experiență personală e de ajuns să cunoşti talgerul pe care, în loc de greutăți, se îngrămădesc armele aruncate de-a valma de un adversar; de ajuns să cunoşti acest drept teribil, ca să întîmpini clipa cu o stoică înțelegere. Totuşi, umilința lui fusese prea împovărătoare chiar şi pentru un ins care susținea atît de convins că o cunoaştere adîncă a sufletului omenesc te face să primeşti senin orice ar fi.

„Cavadia!" – am exclamat punînd deodată în mişcare fotoliul rulant şi executând la iuțeală o evoluție în jurul catafalcului pe care profesorul dormea liniştit posedînd în fine ecuația echilibrului perfect. „Cavadia!" am spus, adresîndu-mă lui fiindcă el reprezenta cel mai bine lumea largă de afară, şi m-am oprit lîngă soba care spunea că un cămin tihnit valorează cît tot aurul lumii…

De astă dată nu i-am mai făcut semn lui Chiril. Misiunea nu mai era ingrată. Priveghiul, după atîtea evocări penibile, cerea, pentru dispărut, o faptă onorabilă. Toți mă priveau uimiți, cu mişcările diverse pe care surpriza le pune pe fețele omeneşti: Aurică, Bunthe, Chiril, frumosul nepot de episcop, Naşa Primavera. Bunicul freca podelele în odaia de alături. Din cînd în cînd se auzea şomoiogul trîntit cu plescăituri pe duşumea şi scrîşnetul găleții mutate din loc în loc… Niciodată fotoliul mobil nu descrisese o cursă atît de energică şi enervată. Asta, vitejia necunoscută a comandorului semăna cu orgoliul lui ascuns, pe care numai el îl ştia şi pe care şovăia totdeauna

să-l arate, astfel încît te puteai întreba ce folos îi aducea lui acest orgoliu, pentru că orgoliu fără răsplată, fără un cîştig, măcar moral, nu există. Fapta lui de vitejie se situa între decolarea *meserşmiturilor,* – îngăduită de el, conform acelui răgaz atît de nelămurit, la ceasurile şapte şi treizeci şi două de minute, şi întîmplarea dramatică din gara Alba-Iulia. Cele două aparate de vînătoare germane, – dintre care, unul, Lulu se jura că era pilotat de Schull, în timp ce el trăgea din şanț, mai mult de furie, cu un pistol *Bereta* incapabil să găurească ceva la cinci metri distanță, reveniseră. Artileria antiaeriană sovietică, pitită în livezile de pe dealurile satului Dărăbanț, începuse să tragă în ele cu toate țevile ei deodată. Comandorul nu mai văzuse o canonadă care să semene, de la un anumit punct al intensității ei, cu un paşnic, uriaş de gratuit parcă şi de teribil şi de încîntător în entuziasmul lui, foc de artificii. Era ca şi cum toți pomii livezilor sub care şedeau ascunse piesele artileriei ar fi înflorit brusc, în loc de petale scoțîmd mingi de foc, ca în primitivele viziuni ale paradisului producînd flăcări în loc de roade. Peste satul aflat în vale ca pe fundul unui cazan, se întindea un capac fantastic de flăcări. Avioanele venind spre el la mică înălțime se pulverizaseră deodată, venind în contact cu acest capac de foc protector pus deasupra cazanului în clocot care era Dărăbanțul. Se trăgea, spunea profesorul, o observație a lui, ciudată, pe care o reținusem: „cu generozitatea, ura, răfuiala şi încă ceva, care era mai mult decît dîrzenia – înverşunarea, neînduplecarea, luate la un loc, ale unui mare popor plătind suferințe imense”. El se dusese personal cu un caporal care ştia ruseşte, în maşina aerodromului, salvată ca prin minune, să vadă puterea aceea colosală de tragere, dar mai ales voința ce o punea în mişcare. Ciocnise cu un maior de antiaeriană, un inginer din Minsk, o gamelă cu vin tare, era tot „Tîrnavă” în care pluteau coji de boabe de fasole desprinse de pe pereții nespălați ai vasului cazon. Atunci avusese ocazia să vadă că pe lăzile de proiectile şi de gloanțe îngrămădite sub prunii şi merii livezilor scria cu litere chirilice, pe care el le văzuse

doar în textele vechi şi pe evanghelii, ceva ce s-ar fi putut traduce liber prin vorbele: Trageţi cît puteţi, cartuşe avem berechet! Întîlnire ce făcuse deodată concret sensul adevărat al războiului?… Tot ce se putea. Comandorul mărturisea sincer: „În ziua aceea am dat ochi întîia oară cu ei”. Asupra întâmplării ce urmase chiar în acea noapte, a doua, se puteau face fel de fel de speculaţii. Fie că profesorului începuse să-i pară rău că dăduse drumul avioanelor, mai ales că ele încălcaseră presupusa convenţie, făcînd multe victime, cu toate că el nu putea să cunoască dinainte reacţia lor; fie că ceva din spectacolul acelei zile, nemaipomenitul tir de artilerie, discuţia amicală cu inginerul din Minsk, cam de aceeaşi vîrstă cu el, gamela cu vin băută împreună şi mirosind a iahnie de fasole, îl puseseră într-o stare nouă de spirit, imposibilă cu o zi înainte… Întors la aerodrom, pe la cinci după-masă, pregăti de marş restul trupei rămase pe loc şi care avea în pază utilajele ce mai putuseră să adune dintre sfărîmături. Legăturile cu marele stat-major erau întrerupte, şi chiar să nu fi fost, cine s-ar mai fi bizuit pe o mînă de rezervişti bătrîni, majoritatea ţărani, cu instrucţia aproape uitată şi al căror rol, mai mult simbolic, era să stea noaptea de pază în post cu puşti Manlicher cu care părinţii lor făcuseră întîiul război mondial, şi fumînd în pumn, pe furiş, ţigări răsucite din hîrtie de ziar? Şoseaua asfaltată se încolăcea suind în acel loc în pantă printre dîmburile podişului transilvan. La orele zero, chiar în acea noapte, se încheia fantomaticul răgaz al celor „patruzeci şi opt de ceasuri”, convenţie călcată de mult şi care nu mai era bună decît să figureze cel mult ca un gest de cavalerism desuet, într-un viitor tratat al istoriei militare, dacă între timp „clauza” nu avea să fie complet dată uitării, prin însuşi faptul că nimeni nu se gîndise de la bun început să o ia în serios. Marşul trupei trebuia să înceapă la cinci fix dimineaţa, un marş, spunea tata, de combatanţi boşorogi, cărora nu le era gîndul decît acasă, la porumb, dacă s-a făcut şi cît, şi la ce mai aveau ei prin ogradă. La şase şi ceva, seara, comandorul avusese marea lui intuiţie de strateg: imposibil, în noaptea ce se lăsa, să nu fi

apărut pe şosea, urcînd, vreo coloană; era drumul național cel mai important şi mai rapid, asigurând legătura cu Turda unde luptele şi începuseră, pe Arieş. Toată artileria din Dărăbanț mărşăluia într-acolo, astfel încît, practic, compania de rezervişti, jumătate din ea, fiindcă restul plecase în zorii aceleiaşi zile, era singura… — comandorul zîmbea aici, ironic, zicînd: „Dă-mi voie totuşi s-o numesc *„forță de apărare”.* În două ceasuri, rezerviştii, la ordinul lui, săpaseră un şanț în asfaltul şoselei, între două dâmburi mai înalte, exact în punctul unde şoseaua făcea brusc un cot, astfel încît, venind de jos în linie dreaptă, n-aveai ce să vezi înainte, mai ales noaptea, presupunînd că locul ar fi fost luminat de faruri puternice. Era un şanț amărât, cu o baricadă înjghebată din resturile unui stîlp de beton între care fuseseră învălmăşite lăzi, colaci de sîrmă ghimpată şi un dulap al popotei în care se ținea vesela, – suflul exploziilor îl făcuse să zboare la vreo sută de metri, într-un copac, unde rămăsese agățat cu farfuriile înăuntru, făcute țăndări. Totul avea înfățişarea unei şosele aflate în reparație, cînd se retopeşte asfaltul. Ziua i-ai fi râs în nas cui ar fi pretins că aia era o redută. Douăzeci de puşti *Manlicher* reformate, fără cătare, bune doar pentru făcut paşnice exerciții de mînuire, cînd nu mai ştiai cu ce să le umpli rezerviştilor timpul, aşezate în spatele baricadei şi pe cele două coame ale dâmburilor mai înalte în acel loc, erau toată *fortificația*. Bătrînii ostaşi se înlocuiau unii pe alții, din oră în oră, să se obişnuiască cu dispozitivul, fiindcă nu toți aveau puşti. Cei douăzeci care avuseseră ei norocul să ocupe poziția, stînd pe-o rînă şi fumînd în pumn, la zece noaptea, cu un număr anumit de ceasuri înainte de încheierea acelui răgaz-nălucă ce părea acum o idee foarte veche şi desuetă a unui război aproape uitat, povesteau cum văzuseră din spate „operația”, pe cînd camioanele germane, venind din jos, se apropiau încet duduind, prudente, trimițînd spre ochii rezerviştilor, după ultimul cot al şoselei – ultimul în raport cu ei – un fascicol de raze orbitor; chiar şi-aşa cum erau farurile, camuflate, husele negre lăsau să scape destulă lumină

printr-o crăpătură. Domnul comandor Ştefan Sumbasacu, care era, ca şi ei, un civil, şi care nu le făcuse niciodată nici o mizerie, vîrsta contribuind şi ea la această apropiere, o luase încet pe şosea la vale în întâmpinarea coloanei – eu mă duc să vorbesc cu ei, îi prevenise, dacă trag, trageți cu toții, fie ce-o fi! Ajungînd cam la vreo şaizeci de metri de *fortificația* lui, comandorul se oprise, înălțînd un braț în fața coloanei de camioane. Ultimele încă nu dăduseră cotul. Se zărea doar lumina farurilor pipăind dîmburile paralele. Rezerviştii spuneau, după aceea, că la acest semn coloana oprise. Unii pretindeau că se oprise înainte chiar ca domnul comandor Sumbasacu să fi ridicat brațul, astfel că totul părea ca atunci cînd vrei să te ia o maşină pe drum, şi ăl din maşină îți ghiceşte gîndul mai înainte ca tu să-i fi dat de înțeles ce doreşti. Rezerviştii îl auziseră pe comandor strigînd cu o voce pe care nu i-o cunoscuseră niciodată… STOP! însă nimeni, după aceea, din cauza distanței, nu mai desluşise ce mai zisese ori ce discutase el cu cei doi nemți coborîți din cabina primului camion, cu revolvere în mîini, în timp ce mitraliera grea de antiaeriană, aşezată pe acoperişul cabinei, se mişca în dreapta şi-n stînga, gata să tragă la cel mai mic zgomot suspect. Comandorul spusese următoarele cuvinte, în germana lui ce trebuie să li se fi părut celorlalți destul de curioasă, întrucît ea suna cu precizia academică a tratatelor lor de ştiință, atît de bine întocmite: Domnilor, am onoarea să mă prezint, sînt comandorul Ştefan Sumbasacu, comandantul secund al aerodromului în zona căruia se întîmplă să vă aflați în acest moment. Avînd în vedere faptul că dumneavoastră ați atacat azi-dimineață la orele 7,32 aerodromul aflat sub comanda mea, mă declar desfăcut de orice obligație. În consecință, cer să depuneți armele. Garantez pe cuvînt de onoare trecerea dumneavoastră liberă, fără arme, în direcția pe care veți binevoi a o alege. Patru tunuri anticar – (şi în acel moment rezerviştii îl văzuseră pe comandantul lor că se întoarce, bătut de lumina zgîrcită, însă străpungătoare, a farurilor camuflate, şi că arată undeva spre ei) – apără cotul şoselei. Regimentul meu este

decis să lupte pînă la ultimul om. Cred că orice vărsare de sînge, în aceste condiții, ar fi inutilă. *Krieg ist Krieg, meine Herren!* — încheiase cu trufie (imita câteodată scena) şi probabil tocmai această maximă de o simetrie de fier, născută din rigoarea propriei lor gîndiri, făcută pentru sisteme în care existența nu aruncă în jur nici o umbră, hotărîse totul, în timp ce ei îl ascultau cu gurile căscate. Noroc că n-aveau tancuri. Nouă camioane înarmate, pline cu alimente, paraşute, lăzi de coniac, stofe, ciocolată, cutii de icre, mobile stil, sau lămpi de cristal, sute de lăzi de grenade, conserve şi fructe, după cum reieşi în urma inventarului gospodăreşte făcut în aceeaşi noapte de bătrînii rezervişti, care se pălmuiau țărăneşte pe față să se convingă că nu visează, se predară. Singura mare victorie din toată viața comandorului fusese, – ceea ce nu intra cîtuşi de puțin în firea lui – un *bluff*, o stratagemă. Curajul acestui *bluff* copilăresc dezarmase orice tactică rece sau spirit de prevedere de care inamicul nu dusese lipsă niciodată. Cei trei colonei capturați şi soldații coloanei îngrămădiți peste prăzile lor, văzînd, după aceea, ce poziție avuseseră în față şi ce fel de ostaşi îi luaseră pe ei prizonieri, învățaseră probabil cîte ceva din îndrăzneala nebună de care pot fi în stare nişte oameni paşnici făcuți în aparență să asculte…

A doua zi, captura era predată, cu oameni cu tot, unui regiment român de artilerie care înainta pe un drum vicinal spre Turda. În ce-l priveşte pe comandor, el îşi ținuse cuvîntul dat. De ceea ce urmase, nu mai putea să răspundă. Prizonierii nu mai erau ai lui. Noaptea, în cea de a treia noapte, bătrînii rezervişti strecurîndu-se unul cîte unul prin oraşul înecat în vin, către gară, războiul pentru ei sfîrşindu-se, văzuseră a doua zi dimineața cum salutase comandorul lor în pas de defilare un simplu soldat… Era de necrezut. Curajul lui din noaptea trecută, la care ei fuseseră martori, putea să li se pară o nălucire. Dar şi curajului lor tocmai acest lucru era bine să-i afle Cavadia, el, care întruchipa lumea largă de-afară, trebuie să i se lase o şansă, oricît de mică, în calculul unei îndrăzneli ce şi-l face un ins normal care ține

totuşi la viaţă…

La proces profesorul nu pomenise nimic despre fapta lui de arme. Era ca o acţiune a sa, pe cont propriu, şi în afara războiului. *„Afacerea meserşmiturilor”,* cum îi zicea Chiril, nu făcuse decît să explice şi să întărească prima acuzaţie a tribunalului militar.

Amănuntele înmormîntării, cînd rămăsesem singur acasă, numai cu Rosemarie, bunicul însoţind şi el dricul pînă la cimitir, le primisem în două variante, care, fără să coincidă, se întăreau reciproc. Cavadia insista asupra drumului de întoarcere. Atunci avusese Chiril criza aceea de nervi, văzînd maşina de gunoi. Paletele rotorului din interiorul cilindric al dubei scrîşneau învîrtindu-se, zdrobind ceva cu vacarm, şi tocmai atunci Chiril îl auzise strigînd pe gunoierul cu şorţ gros de toval şi cu bretele de sîrmă: *„Hai, Iancule, hai, mai cu picior, că ne-ajunge moartea din urmă!”,* şi o luase la fugă, paralel cu maşina, cu gunoierul, în picioare, pe scara maşinii, cel cu hai, Iancule, hai, mai cu picior, cu braţul prins pe dinăuntru de portiera fără geam, în celălalt ţinînd o ţigară care fumega într-un ţigaret gros de lemn. Cavadia îl ajunsese din urmă pe Chiril, nu fiindcă ar fi fost mai iute de picior, ci fiindcă cel urmărit se oprise deodată, dîndu-şi seama probabil că fuga lui era o prostie. Pe urmă intraseră într-o farmacie. Cavadia voia să-i ia un calmant lui Chiril.

— Aveţi ceva contra violenţei? întrebase el.

Lumea care făcea coadă la aspirine şi antinevralgice a întors capul spre ei, surprinsă sau speriată, nu se putea şti precis, era expresia aceea din tramvaie cînd cineva ridica vocea, nemulţumit de cine ştie ce. Farmacista a spus în tăcerea aceasta:

— Nu sîntem la aprozar, aici nu…

Cavadia a întrerupt-o:

— Ba da, ba da – şi s-a întors spre Chiril, care s-a apropiat încet,

cerînd scuze în locul prietenului său, vorbind calm cu farmacista, care s-a potolit.

Cavadia, coborînd vocea, cum se cuvine să vorbeşti într-o farmacie, a întrebat:

— N-aveți… ceva… care să te facă… bun… blînd?

— Calmant? Farmacista îl privea scîrbită.

— Calmant, calmant…

— Pentru dumneavoastră?

— Nu, – s-a apărat el cu mîinile – pentru…

— Cred că nu v-ar strica nici dumneavoastră – l-a întrerupt ea – păreți într-o stare de agitație…

— Eu nu dau agitația mea pe nimic, a spus Cavadia fără să se enerveze. Pentru dumnealui, a continuat arătînd spre Chiril.

— Dumnealui pare liniştit, a spus farmacista, încli- nîndu-se mult într-o parte, după vitrina plină cu medicamente, ca să-l vadă, deoarece Cavadia, stând față-n față cu ea, îl acoperea pe Chiril.

— Nu-l cunoaşteți, vă înşelați, – a spus el, nu ştiți de ce-i capabil…

— Vă dau bromoval! propusese sîcîită la culme farmacista.

Curios era că ceilalți nu protestau că pierdeau timpul, ci ascultau totul extrem de atenți.

— Bromovalul tîmpeşte, strîmbase din nas Cavadia.

— Mă rog, vă priveşte! — făcuse nerăbdătoare femeia din spatele contoarului.

— Bine, atunci, dacă ne priveşte, un bromoval, avînd în vedere faptul probabil că e mai bine să fii tîmpit.

Chiril aştepta aşezat la masa rotundă cu o carafă de apă, sub sticla căreia se afla un carton colorat pe care şedea scrisă o recomandare igienică. În cap simțea un fîlfîit ca la cinema cînd se întrerupe sonorul; pe urmă sonorul s-a reparat şi s-a auzit glasul bătrînei din biserica cimitirului de cartier împrejmuit pe trei laturi de blocuri noi, cu un scuar între ele; bătrîna, umblând printre coşciugele din biserică – fiindcă se prezentaseră trei morți deodată, – spusese, exclamase

trecînd prin dreptul celui de-al doilea, tata fiind primul: „Uite un mort cu bască!…” Se apropiase şi de comandor – iar Chiril, care, aici, la partea propriu-zisă a înmormântării, fusese cel mai tare în relatările lui, auzise:

— Mort cu pingele şi-n haine de vară n-am pomenit! — pe urmă apăruseră, cu pălăriile strînse la subsuoară, cei patru vlăjgani, în pulovere, de la o cooperativă de transport din cartier, tocmiți de Aurică, şi care, înainte de a ridica de hulube năsălia, îşi puseseră pălăriile pe cap, în timp ce popa încă mai cînta: *„Unde nu este durere, nici întristare, nici suspin”;* erau două gri şi două maro şi toți le înfundaseră pe cap pînă la urechi, cu mişcări hotărîte, ca pe nişte căciuli, se vedea că le împrumutaseră în vederea ceremoniei. Nu ți-ai fi închipuit că asta se observă: talpa nouă, roşietică, rasă de jur-împrejur de cizmar cu ciobul de geam, cuiele albe de lemn înfipte des ca un rînjet.

— Ce amintiri vom avea noi? îl întrebase Cavadia pe Chiril noaptea, pe *Dristorului,* în noaptea priveghiului, condus de prietenul său pînă la tramvai.

— Cînd mori, scapi de toate amintirile, răspunse Chiril anapoda.

Nepotul de episcop remarcase, cu logica lui ce nu admitea lipsa nici celei mai mici verigi de legătură:

— Mersi! Atunci n-am să mai ştiu că am scăpat de toate amintirile…

Era, în ce-l privea, şi nu puteai să nu i-o recunoşti, un răspuns corect şi la locul lui.

După zece ani, prin vara lui 1967, Cavadia, atras de istoria apocrifă, pretindea că intrase în posesia unor date ce l-ar fi putut interesa direct pe comandor. Astfel, de pildă, speculația în jurul acelui neclar „răgaz” ce ar fi fost stabilit în seara zilei de 22 august, la palat, cînd generalul Gerstenberg se prezentase în audiență, de față fiind şi

doi generali români, dintre care unul avea să ajungă imediat prim-ministru… Între aceşti militari, bătrîni, aparţinînd altei epoci, „răgazul" putea să pară una din învoielile acelea patetic absurde ale legilor cavalereşti de odinioară. Gerstenberg fusese făţarnic. El căutase doar să cîştige timp. A doua zi, chiar, îşi repezea *Stukasurile* asupra capitalei. După terminarea audienţei cerute de generalul german – susţinea Cavadia – generalul român, cel care avea să ajungă prim-ministru, ar fi zis, rămînînd singur cu camaradul său: „Dar-ar Dumnezeu să facă o prostie!", – adică Gerstenberg să facă prostia pe care avea s-o facă de fapt a doua zi – ruga neterminată presupunînd o lichidare pe loc şi fără scrupulele lor formale de şefi militari crescuţi în şcoala de război a secolului trecut. Distanţa lungă de capitală la care se afla atunci comandorul, interpretarea unor cuvinte anume lăsate neclare, şi a căror valoare puteai să spui că se evaporase pe loc odată cu suflul rostirii, îngăduise ce nu era de îngăduit: decolarea cu bucluc a *meserşmiturilor…* A doua speculaţie a lui Cavadia, cine ştie cum înjghebată, avea aerul unei legende ţesute pe un covor naiv, – o „imagine de Epinal": regele, îndemnat în anii următori de foştii săi oameni politici refugiaţi în străinătate să întreprindă ceva, propunere himerică la care el le-ar fi răspuns cam în felul următor, după Cavadia: Domnilor… sau domnii mei, în sfîrşit, eu sînt de părere că mai întîi cinstit ar fi să ne prezentăm într-o zi cu toţii la frontierele României, să ne ridicăm politicoşi pălăriile şi să întrebăm cu respect Poporul Român dacă ne mai vrea…

Comandorul, dacă ar mai fi trăit, şi l-ar fi auzit pe Cavadia vorbind astfel, după ce totul rămăsese definitiv şi pentru totdeauna în urmă, ar fi zis, – el care nu credea, ca om vechi, decît în dinastia politehniciană a lui Lazare Carnot, organizatorul victoriilor din comitetul salvării publice: „Cumsecade băiat – i-ar fi spus el poate lui Cavadia, –, înţelept băiat acest Mihai; nu mi-aş fi închipuit că eu, inginerul Sumbasacu, voi pierde din cauza lui cinci ani buni de lucru din viaţă. "

Capitolul XI

BUNTHE VACCINA CÎINII SATULUI ÎN VALEA ÎNTINSĂ folosită ca izlaz şi de unde, mai jos, ca la capătul unui jgheab uriaş, se zăreau casele ţipător colorate ale lipovenilor, înşirîndu-se pe malul lacului pustiu.

Chiril sosise la Jurilofca în urmă cu o săptămînă, însoţit de Aurică, după o invitaţie mai veche a fostului căpitan de cavalerie ajuns prin intervenţiile domnului Coriolan Indrea şi ale Octaviei în această parte izolată a ţării unde nervii oamenilor se liniştesc înaintea măreţiei bătrîne a locului. Era de presupus că aici ştirile, evenimentele şi înnoirile pătrunzînd mai greu, un ins care nu cerea prea mare lucru de la viaţă putea trăi de capul lui, un cap, şi el, care mai mult acceptă decît înfruntă viaţa. În afara pescuitului, „biblic, domnilor", anunţa Bunthe, – îndeletnicirea de veacuri a oamenilor acelora blonzi, blajini şi bărboşi, împinşi de prigoane pentru erezia lor pînă la gurile Dunării, pe urmă şi peste aceste guri, către ţărmul Pontului Euxin, unde strămoşii lor pîrjoliseră cîteva civilizaţii, la al căror mormînt, după un mileniu şi jumătate, ei se întorseseră la fel de zdrobiţi de jocul aceleiaşi fatalităţi, – nu se întîmpla mai nimic…

Cumnatul lui Chiril avea la Jurilofca un coleg, bun prieten, domnul Sextil Maniţiu, şi i-l recomandase pe Bunthe ca pe un om

vrednic pe care soarta îl silise să părăsească meşteşugul armelor, devenind agent veterinar. Era vorba de o detaşare pe timp de un an. Bunthe, care lucra la menajeria circului din Bucureşti, se văita că suferă de astmă. Nu mai suporta nici blana, nici duhoarea fiarelor şi mai avea şi o eczemă, cine ştie cum luată de la sălbăticiunile pe care le îngrijea. Lui îi trebuia iod şi aer, „aer sărat”; or, la Jurilofca, aer de acest fel se găsea berechet. Aurică, sufletist din fire, aranjase lucrurile, acționînd mai mult prin Octavia, sora lui Chiril, pe care Indrea o venera, deşi tipograful avea să resimtă lipsa prietenului său din prizonierat. Iarna se apropia şi ce s-ar fi făcut el fără serile lor lungi din strada Gabroveni, cu discuții atît de interesante, la care participa regulat şi chiriaşul de sus, strungarul Axente, retras ca un benedictin pasionat de tainele cunoaşterii. Bunthe avusese prevederea, sfătuit tot de Aurică, să nu renunțe la odaia lui din Bucureşti. Îi trimitea prin poştă chiria lui Axente, care se învoise s-o achite lunar odată cu a lui, la *iale.* Tustrei puteau fi siguri astfel că minunatele lor seri nu suferiseră decît o amînare, avînd în vedere starea sănătății lui Bebe Bunthe. De altfel acesta o ducea splendid la Jurilofca. În scrisoarea adresată lui Aurică şi lui Axente (în ordinea „Dragă Aurică şi dragă Axente”), ca unor prieteni inseparabili, fostul căpitan de cavalerie îi chema la el ca spre pămîntul făgăduit: „Veniți, dragi prieteni — încheia el – să mîncăm pastramă veritabilă de oaie şi să bem vinul sec de Sarica-Niculițel. Am de toate, şi chiar peşte. Ce-mi lipseşte sînteți voi, iacobinii din strada Gabroveni, voi şi scînteierea de gheață a nordului îndepărtat” etc., etc. Bunthe scria cum vorbea. Cu ortografia şedea el prost. Descifrînd scrisul dezordonat al misivei pe care Aurică i-o dăduse cu mîndrie să o citească, Chiril descoperise o greşeală nemaiîntâlnită şi de neînțeles – nici redactorul cu ilustrata lui de la Sighişoara n-ar fi făcut-o – pentru că şi o greşeală trebuie să aibă o logică a ei. Cavaleristul scria: „v-oi iacobinii „, ciudățenie repetată şi la „v-oi şi scînteierea de gheață”, încît se mira cum absolvise Bunthe şcoala de cavalerie, presupunînd că ortografia

avusese şi ea acolo, cît de cît, un rol. Dacă eroarea nu se explica cumva prin însăşi decăderea, dezorientarea sa treptată, aşa cum încep să neglijeze declasații regulile igienei şi orice preocupare pentru ținuta lor vestimentară. O frază mai pe la începutul acelei scrisori exaltate şi care se referea la starea sănătății sale, boala de piele şi astma, îi atrăsese însă lui Chiril atenția în chip deosebit. Era acolo o notă dezacordată. Ea suna ca frîntura neinteligiblă a unui comunicat de război anevoie captat din eterul (nepăsător la ostilități, îngăduind din cînd în cînd o transmitere confuză a mesajului:

Sper să nu primesc vestea unui diagnostic favorabil nimicirii. Caut a bătători toate potecile frumoase pentru a sustrage psihicul de la dezordinea generală şi a suda ruptura de comandament survenită…

Axente nu putuse răspunde invitației. El urma cursurile universității serale, deşi avea timp şi ziua, ca pensionar, dar aşa era regulamentul, cu toate că setea de cunoştințe şi nivelul său de gîndire întreceau pe cele ale unui tânăr student beneficiind de o liniştită şi temeinică ascensiune pe treptele tocite ale ştiinței. Nici Aurică nu cunoştea motivul adevărat al „concediului neplătit”, luat pe neaşteptate de Chiril. Aici astenia, cuvînt tainic, înăbuşit, ca o bucată de pîslă absorbind orice sunet, explica totul. Tipograful se bucurase astfel că nu pleacă singur în Dobrogea şi că acolo fiul său de suflet avea să mai prindă ceva forțe pentru zbuciumata viață bucureşteană. Bunthe îi instalase pe cei doi bucureşteni sosiți în vacanța lor neobişnuită la popa Calist. Localnicii spuneau că avuseseră noroc. Vremea era frumoasă, primăvăratică. Soarele bătea ca-n aprilie. Asfodelele, care iubesc numai pămîntul bătrîn îmbibat cu cenuşă ilustră şi de glorie al Dobrogei, încercau din nou să răsară. Calist, păstorul lipovenilor, avea casa cea mai frumoasă şi mai confortabilă, plină de cioburi de amfore, de păpuşi de lut, de sfărîmături de marmură cu inscripții şterse, sau acoperite de licheni. El era şi arheolog amator, umblînd toată ziua după vestigii pe care pămîntul dobrogean le scotea darnic la iveală la cea mai mică zgîrietură. Era,

pentru cei doi proaspăt sosiți, şi un mediu intelectual prielnic – avusese grijă să adauge fostul cavalerist – avînd în vedere nopțile apăsătoare, bezna de început de lume a locului, pe care doar o convorbire inteligentă şi cu miez o poate învinge, presupunînd că renunți la gîndul basamacului local băut pînă la abrutizare. Aurică se ținea toată ziua după popa Calist, scormonind cu el pămîntul şi aflînd fel de fel de lucruri în legătură cu credința lipovenilor, printre care şi acela că după calendar ei erau mai tineri decît restul omenirii cu vreo paisprezece zile, sau mai aproape de facerea lumii cu tot atît timp, din cauza hotărîrii lor de a nu se lepăda de vechea socoteală a zilelor, depăşită de calculul astronomic. „Dacă o țineți aşa – glumise regățeneşte Aurică – peste zece mii de ani voi o să fiți în vară cînd noi o să fim în iarnă, n-o să ne mai înțelegem deloc.” Popa Calist spusese serios: „Numai Domnul ştie cînd e vară şi cînd e iarnă!” Sectă pribeagă… Între un hîrb dezgropat şi altul, pe care le strîngea într-un sac făcut dintr-un rest vechi de plasă de pescuit verde şi cu ochiuri dese, Calist îl inițiase în istoria lor. Totul începuse la 1650 cînd patriarhul Nikon, sub țarul Alexei Mihailovici, le schimbase cărțile bisericeşti după un Sinod, a cărui dată ei o aniversau citind în cor psalmii fugii din Egipt. Fiindcă şi ei, împotrivindu-se înnoirilor, încep să fugă, – o rezistență morală înecată în sînge, trecută prin flăcări. Slujbele lor primitive, după ritualul străvechi, se țin după miezul nopții pînă răsare soarele, dumnezeul păgîn al marilor seminții… „Ce vă costa dacă rămîneați pe loc şi intrați şi voi în rînd cu ceilalți, care au fost oricum mai numeroşi?” îl întrebase, practic, Aurică. Popa Calist dăduse din cap fluturîndu-şi palma prin dreptul feței ca atunci cînd ceva te împiedică să vezi bine, fără să zică nimic, iar tipograful înțelesese că la el acesta era probabil cel mai energic semn al negării. Cel mai crunt îi loveşte Petru cel Mare. Ereticii ajung, împinşi din loc în loc, pînă la brațul de sus al Deltei dunărene, unde se opresc în peretele de stuf bălai ca şi bărbile lor. Unde s-o ia ei, la stînga, la dreapta? *Peri-leva, Peri-prava?…* Însăşi nehotărîrea asta a

lor dă numele primelor două localități ale noii aşezări; dar şi aici simțind în spate răsuflarea rece a dogmei, se lasă mai jos către țărmul mării, mumă a surghiuniților… Astfel că satul lor de pescari însemna de fapt „mîhnire”, de la *Jurița*, trunchiul de bază al Jurilofcăi, dacă numele nu venea cumva de la Jurba, o căpetenie, un patriarh bătrîn şi înțelept al tribului. Nici „lipoveni” ei nu ştiau bine de ce se numesc. De la *liubov* – iubire?… De la Lipa, care era teiul, crîngul tînăr de tei unde se refugiaseră în Bucovina imperiului habsburgic şi cînd lumea începuse să le zică, arătînd în direcția lor cu bărbia: „Ăia, bărboşii, fugăriții care stau în pădurea de tei”?… Biserica lor, clădită în 1895, puteai să te convingi, mirosea şi acum a fîn şi tei uscat din care ei făceau multe leacuri. Dar şi templul ăsta al lor nu semăna cu nimic din ceea ce ți-ar putea trezi ideea unui loc de reculegere. El aducea mai curînd cu o sală de bal. Aurică şi Chiril nu mai văzuseră o astfel de biserică. Decorată cu serpentine, cu lampioane de carton strident vopsite şi cu flori de hîrtie creponată, roz, albastre, albe, cu scăunele şi perne mici, colorate, ca de alcov, cu broderii de ață pescărească şi pînzeturi cum puneau şi în casele lor curate, sub icoane cu sfinți mai mult speriați şi obosiți – o zestre, ai fi zis, un trusou de fată mare pregătindu-se de măritiş. Bunthe, care n-avea nimic sfînt, spunea, referindu-se la atmosfera aceea intimă şi cochetă, pusă parcă numai pe petrecere, că lui, lăcaşul, cînd intrase prima dată în el, i se păruse un adevărat local de garnizoană provincială, obsesie de burlac osîndit la singurătate, incapabil să întemeieze şi el un cămin statornic şi cinstit. În ziua cînd sosise în sat, primul lucru care îi atrăsese atenția fusese biserica aia a lor mare şi țipător vopsită ca o sorcovă, aceeaşi impresie avînd-o şi invitații săi, – cupola albastră ca sineala de clătit rufele, pereții galbeni ca lămîia cu brîuri cînd roşii, cînd verzi, un verde de brotăcel, uşile şi ferestrele în ocru, culoarea Romei, avînd zugrăviți pe ele crapi albaştri, ca turla de tinichea şi cu boturile căscate, cum fac toți peştii cînd duc lipsă de aer. Intrînd în amănuntele ritului, popa Calist îi vorbise lui Aurică despre ceea ce

acesta avea să numească, foarte inspirat, „erezia ereticilor”, „sectele desprinse din sectă”, nişte ramuri şi mai vechi şi mai apropiate de natură decît partea credinței constituită în dogmă, fiindcă şi aici începuse să fie una. Astfel erau cei ce prăznuiau „amestecul sîngelui” într-o anume zi, spre întărirea comunității, toți trebuind să devină, prin orbul amestec, surori şi frați, abia atunci înfăptuindu-se condițiile pentru venirea împărăției cereşti. Tipograful se cutremurase de groază aflînd că împerecherile întâmplătoare, la o anumită fază a lunii, aveau loc în cimitire, printre morminte, morții trebuind să fie şi ei martori la această ştergere a oricărui semn de identitate a vieții. Popa Calist, povestind, ridicase la un moment dat mîna în semn de izbăvire: acest obicei păgîn şi diavolesc fusese de mult stârpit! Ceva, un rest al acestor rituri absurde, mai rămăsese. Calist recunoştea. De pildă, „strigarea femeilor”, care îi dăduse palpitații lui Aurică. La slujba împăcării, femei, şi numai femeile, ele avînd mai vie în firea lor sucită imaginea stării din care omul s-a ridicat, încep să latre, să miorlăie, să geamă, să țipe, să se zvîrcolească pe jos, fiindcă diavolul e toate lighioanele la un loc prin care omul a trebuit să treacă pentru a ajunge unde a ajuns. „Zdielno!” strigă lumea dîndu-se în lături şi privindu-le cum se tăvălesc, – „sînt făcute”, vrăjite, stăpînite de duhul necurat. Şi-atunci, dar asta se făcea pe vremuri, înainte de război, preciza Calist, preoții cu cărțile lor şi cădelnițele în mîini se apropie cîntînd şi trec peste femeia ce urlă, călcînd-o la figurat, apăsînd-o fiecare, uşor, cu talpa, în trecere. O dată, la o strigare, fusese de față chiar episcopul lor, care avea automobil şi mulți stupi de albine, iar femeia strigată, de demon şi prin demon, se linştea, trezindu-se ca după o întreagă viață urîtă visată… Cel mai mult însă, lui Aurică, mare mîncău, îi plăcuse bucătăria alăturată bisericii, unde se țineau praznicele obştei. Era un şopron larg, încăpător, dat tot cu verde, nu de brotac, un verde sumbru ca sticla, cu arcade de lemn frumos lucrate şi cu o masă lungă terminată în peretele din fund pe care se afla agățată icoana sfintei

Paraschiva, hramul bisericii trebuia neapărat să fie tot o muiere. Trei gropi cu ghizduri de piatră, adîncite într-o platformă de ciment, se umpleau cu buşteni aprinşi, deasupra cărora fierbeau cazanele pentru praznicul obştei. Din cauza prigoanelor înseşi, ce ar fi trebuit să-i risipească în toate unghiurile lumii, ei realizaseră tocmai lucrul spre care năzuiau şi pe care persecuția crezuse că-l va nimici: sensul vieții în comun… „Un trecut de spaimă şi flăcări nu se uită uşor, şi noroc că nu se uită!, fiindcă, scumpi tovarăşi, cine-şi uită trecutul, îl va retrăi!, asta mi se pare a spus-o germanul Goethe", – avea să exclame în aceeaşi zi spre mirarea tuturor, la pocroul lipovenesc, sorbind borşul pescăresc preparat în cele trei cazane, procurorul, sosit pentru anchetarea unei crime ce tulburase întreg satul. Crimă clocind în lumea lor rătăcită şi care răbufnise tîrziu ca un abces adunînd în timp otrava violenței, fricii şi tenebrelor unui subconştient înghesuit. O sectă consolidată de persecuție şi care scosese deodată la suprafață, din ea, însăşi imaginea samavolniciilor vechi îndurate. Procurorul avea să mai spună la praznic şi alte lucruri interesante, de pildă despre biserica aceea a lor vopsită în toate culorile şi pe care ceilalți o găseau caraghioasă, extravagantă, o construcție de iarmaroc. Ei bine, nu: aceşti oameni dornici de viață, sătui de dogme, anume îşi făcuseră lăcaşul acela ca o casă de întîlnire laică şi paşnică, – un salon, zicea doctorul Manițiu, bun parcă numai pentru baluri şi chermeze, plin de lampioane de hîrtie, de serpentine şi de o mulțime de fleacuri şi de găteli muiereşti. Singurii care mai aminteau ceva din credința de altădată erau doar sfinții lor, şi speriați şi obosiți, închişi în icoane grele cu geam ce semănau cu nişte racle de argint…

Era un mod curios de a aborda o crimă ca aceea care aruncase deodată satul spre propria lui ereditate sumbră, blestemată să fugă, să nu-şi găsească liniştea rîvnită de firea lor paşnică şi apropiată de natură…

În acele zile pline de tensiune, de care Chiril şi Aurică încă nu-şi dădeau seama, cuprinşi de înstrăinarea ce o aduce un loc nemaivăzut

şi cu obiceiuri atît de deosebite, Calist profita de cel mai mic răgaz ca s-o şteargă de acasă, luîndu-l în peregrinările lui de arheolog amator şi pe tipograf, a cărui curiozitate de bucureştean o satisfăcu pe îndelete cu fel de fel de istorisiri ciudate. Chiril, în schimb, se împrietenise cu stră-strănepotul dinspre soră al popii, cu Izot, un copil de cinci ani şi jumătate, care dădea răspunsurile la slujbă, cunoscînd pe de rost tot tipicul bisericesc şi evanghelia, după ureche. În prima duminică, el îl auzise oficiind la liturghia lor de noapte. Băiatul mo- ţăia rostind frazele sfinte, ca un copil neglijat de părinţi, silit să întîrzie cu mult peste ora lui obişnuită de somn, la un chef sau la o nuntă. În pauze, el se juca cu o pasăre mică de lut plină cu apă, un fluier de bîlci pe care îl ducea la buze făcînd să se audă în biserică un bolborosit muzical. Izot îi făcuse rost bucureşteanului de o undiţă şi pescuiau împreună. Băiatul se ataşase din prima zi de Chiril. Nu era un copil pe care trebuia să-l răsfeţi, ca pe ceilalţi de vîrstă lui. Nici să te joci cu el, cu maimuţărelile oamenilor mari cînd ei vor să fie drăgăstoşi cu cei mici şi la nivelul lor de înţelegere. Vorbirea lui era surprinzător de matură şi de ordonată pentru un băieţel de cinci ani. Atît că în tot ce spunea lipsea subiectul. La început, Chiril stăruia să afle despre ce era vorba în propoziţiile acelea ale lui scurte, alcătuite numai din predicate, „S-a dus, dar se întoarce…”… „Cînd vine (iarna) vîjîie (vîntul).. O convorbire cu el era o veşnică şaradă. Chiril, văzînd îndărătnicia lui de a nu lămuri niciodată lucrul sau fiinţa care făcea acţiunea, de a lăsa subînţeles totul, nu mai întreba nimic, străduindu-se de fiece dată să descopere singur înţelesul fiecărei rostiri. Cu o seară în urmă, stînd amîndoi cu undiţele în mînă pe malul lacului, Izot spusese privind pluta nemişcată: „Vine din cer şi te caută”. Chiril rumega în cap aceste cuvinte misterioase ale băiatului, deprins să nu mai ceară clarificări inutile. Pluta lui Izot începuse să se mişte cu putere. O roşioară se agăţase; avea, o văzuse, pe cînd băiatul o ţinea în sus, neaducînd-o încă la mal, cel puţin o jumătate de kil; o ţinuse astfel în lumina roşie a apusului, vreo zece secunde bune. Rîdea de fericire.

Solzii argintii ai acestui peşte frumos croit străluceau. Gura, mică şi rotundă, de femeie gingaşă, grăsuţă, împlinită, căuta spasmodic aer. Aripioarele purpurii zbîrlite îşi arătau arzînd adevărata lor culoare în amurg… Chiril nu mai văzuse amurguri ca la Jurilofca. Şi nici copil care să se bucure atît de mult că a prins un peşte şi care să nu se grăbească să-şi aducă la mal captura. Lacul mort se umplea de legendele Tiberiadei şi de propoziţiile lui Izot lipsite de orice subiect.

Abia după ce vraja primelor zile deveni obişnuinţă, intrară şi ei, Chiril şi Aurică, în ce se căznea Bunthe să le explice, obsesia satului, morunul…

Lacul era tot ce aveau cetăţenii comunei, „oameni ai apei”. După întîiul război mondial, cineva se gîndise să le dea şi lor pămînt, ca la toată lumea, dar ei refuzaseră, nu ne trebuie nouă pămînt, noi mîncăm peşte, peştele e pîinea noastră, pe care Cristos l-a înmulţit.

Bunthe lucra la iuţeală. Dintr-un moment într-altul trebuia să sosească elicopterul care urma să aterizeze pe izlazul unde el se afla în mijlocul cîinilor. Valea întinsă, cu coaste mîncate, avea culoarea carierelor de piatră abia dezvelite. Calcarul ei roşcat mărea senzaţia de pustietate încordată a locului. Lacul lucea în soarele începutului de decembrie, vînăt-albastru ca tabla de pe casă înainte de a o prinde rugina. Oamenii aduseseră cîinii legaţi de lanţuri, frînghii sau sfori, care cu ce nimerise; unii erau biete javre tîrînd lanţuri groase, mai grele decît puteau duce, dar javrele acestea mai ales nu păreau supărate, ele înaintau vesele, mirosind cu obrăznicie dulăii tăcuţi şi care din cînd în cînd îşi arătau colţii fără să scoată vreun sunet. Stăpînii lor aşteptau la rînd, foarte interesaţi. Era prima dată cînd asistau la o vaccinare de cîini, şi aceştia căpătaseră deodată o importanţă prin simplul fapt că individul chel, cam burtos şi crăcănat, care era Bunthe, le vîra în blănile jerpelite, pline de ciulini, cu smocuri de păr smuls în încăierări, un ac cît o undrea.

Chiril venea dinspre sat cu Izot de mînă. Soarele răs- pîndea radios o lumină pentru care se părea că încă nu fusese pusă la punct şi

ideea căldurii. De departe, el văzu ceea ce un altul ar fi crezut că e o turmă de oi scoase la păscut. Erau dulăii satului, o haită posibilă, dar care pînă atunci nu avusese ocazia să se adune într-unul şi acelaşi loc. Izot tîra după el, ținînd în mîna în care nu ținea strînsă o parte din mîna lui Chiril, un fular de lînă rupt, răsucit ca o frînghie, la capătul căruia păşea cu un aer liber, deşi era legat, un cățel alb cu pete galbene, o corcitură. Un vînt rece şuiera pe jos, prin iarba roşie şi țeapănă. Chiril nu mai pomenise vînt care să te şfichiuie numai la glezne şi nici o iarbă atît de aspră şi elastică asemeni unui preş de cauciuc. Soarele o făcea să scapere în mii de nuanțe. Mergînd, el îşi văzu umbra proiectată înainte pe iarba aceea şi pentru prima dată se gîndise ca umbra pe care o aruncăm noi pe pămînt ar putea fi de fapt propria noastră contradicție. Aerul mirosea într-adevăr a iod, cum îi trebuia lui Bunthe; un aer dens, hrănitor, alimentul îndrăznelii, cui i-ar fi venit, trăgîndu-l adînc în piept, să îndrăznească. Izot, cu părul lui blond pînă la alb ca al tuturor copiilor din sat, prunci născuți parcă gata moşnegi, spre înşelarea timpului, acesta să se ducă, să-i roadă, să-i învechească pe alții, aiurea, era foarte bucuros că îşi ducea javra acolo unde trebuiau să se adune toți cîinii mari, recunoscuți de mult şi temuți. Parcă ar fi mers la o comuniune. Fața lui era de o veselie uşoară, senină, aşa cum trebuie să fie de fapt o veselie gravă, revărsîndu-se din adînc spre înțelesul ei din afară. Nici veselia aceea, aproape neomenească, Chiril n-o mai văzuse pe chipul vreunui copil. Ar fi fost fericit dacă acel copil ar fi fost copilul lui. Cățelul venea şi el în urmă, liber, din ce în ce mai liber, pe măsură ce înaintau prin soarele luminos şi prin şuieratul amenințător al ierbii. Nu l-ar fi legat; cîinele s-ar fi ținut după el, oricum, intra şi-n biserică oprindu-se lîngă prag, ştiind că de acolo începea altceva, dar domnul doctor Sextil Manițiu dăduse dispoziție să se prezinte toți cu cîinii legați, că altfel nu-i primeşte şi nu le dă chitanță de vaccinare contra un leu. Era de-a dreptul caraghios: un cățelandru de trei luni abia ținîndu-se în echilibru pe labele lui mici, şi cu fularul acela negru de

lînă răsucit în jurul gîtului ca o cravată.

Bunthe, văzîndu-l, zîmbi, după ce mai întîi schimbase un salut complice cu oaspetele de la Bucureşti dîndu-şi seama cît de absurdă fusese dispoziţia superiorului său.

— Cum îl cheamă? îl întrebă el pe băiat, care nu mergea încă la şcoală.

— *Peşte,* răspunse Izot.

— Ce fel de nume de cîine e ăsta, Peşte? se miră Bunthe, între o injecţie şi alta, dar nu mai apucă să afle explicaţia, începuse să se audă huruitul elicopterului.

Autorităţile, comandantul miliţiei locale, un activist de la raion, veterinarul-şef şi reprezentantul presei regionale îşi făcuseră apariţia pe izlaz într-un *jeep.* Criminologul rămăsese în sat cu ceilalţi.

Elicopterul militar, ceva nou pentru localnici, se aşeză pe pămînt cu prudenţă încercîndu-i mai întîi tăria şi stârnind un nor de praf însoţit de un zgomot de tinichele care se mai auzi mult timp după ce motorul se opri: cutiile goale de conserve plimbate de curent şi care pînă atunci zăcuseră nevăzute în buruienile izlazului.

Oamenii cu cîinii legaţi şedeau aplecaţi să nu-i ia vijelia şi ei continuară să stea astfel, ridiculi şi speriaţi, şi după ce elicea în cruce îşi încetă turaţia. Din maşina puternică şi care era capabilă să işte ea singură un uragan, ieşi în sfîrşit, spre decepţia generală, un civil, un simplu civil, îmbrăcat ca la oraş. Lucru nemaipomenit, faţă de ceea ce imaginaţia presupune sau inventează, cînd e vorba de un personaj înzestrat cu puterea de a decide, pedepsi ori ierta, noul venit coborînd din elicopter ţinea pe braţ o umbrelă strîns înfăşurată. Singurul semn al puterii, oricît scormoniră ochii celor de pe izlaz, se dovedi a fi acest instrument demodat, făcut să te apere de ploaie, inutil avînd în vedere vremea frumoasă. Toţi se aşteptaseră să vadă apărînd un ins deosebit de impunător, pe măsura zgomotului greoi şi dominator al maşinii şi a sarcinii sale de procuror de la centru. Spre ei, pe izlazul tresărind de vîntul rece şi scund ce bătea prin iarba sărată, venea un bărbat elegant

îmbrăcat, cu un mers drept şi sigur, şi toate amănuntele fizicului său şi ale îmbrăcăminții se dezvăluiră treptat în raport cu distanța care se scurta încet. Era ca şi cum procurorul ar fi ținut să se facă înțeles ori cunoscut încetul cu încetul, înainte de a da mîna şi de a vorbi cu ei, astfel încît, în acest moment al primului contact, ceva din personalitatea lui să se fi arătat fără alte explicații… Aurică pretindea că el ar fi trebuit să-l recunoască imediat după mers, de departe, şi să gîndească pe loc: *Coloana vertebrală este un monument al naturii.* Era – Chiril depunea mărturie – o înaintare dreaptă, frumoasă, îngîndurată, dînd impresia că duce o povară invizibilă, reuşind sau cel puțin străduindu-se cu succes să stea necurbată. Cînd ajunse în dreptul celor de pe izlaz, la o distanță potrivită care să nu-i oblige glasul la nici un efort, noul sosit rosti pentru toată lumea: „Am onoarea să mă prezint, sînt procurorul Avram Pandelescu…”. Izot, care îşi ținea cățelul în brațe încă de la aterizarea apocaliptică a elicopterului, spuse tare şi cu entuziasm copilăresc: *A venit!* — toți îl auziră, dar nu-i dădură nici o atenție, în afară de Chiril care îl proteja, acoperindu-l cu un braț.

Prezentarea fusese inutilă; cel puțin pentru Aurică, acum că-l avea, pe cel ce venise, în față. Inima lui călită în nordul înghețat bătu mai tare recunoscîndu-l pe fostul său camarad de captivitate. Îmbătrînise, dar arăta mult mai bine decît în urmă cu doisprezece ani. Şi nu erau numai *doişpe.* Tipograful putea să jure că trecuse un secol. Fostul căpitan de cavalerie Bunthe căzuse prizonier în aceeaşi zi cu Pandelescu, dar nu stătuse niciodată în acelaşi loc cu el. Avram Pandelescu, ofițer eminent, genist, împărțise pîinea lagărului cu „sergentul cartograf Ionescu Aurică”. Ce ştia despre el Bunthe, ştia din poveştile tipografului, însă fostului cavalerist începuse să i se pară de la o vreme că tustrei fuseseră nedespărțiți, pînă în 1945, anul eliberării, şi chiar avea impresia că-l cunoscuse personal pe Pandelescu, atît de vii şi de amănunțite erau evocările prietenului său. Cînd ei doi nimeriseră în acelaşi loc, Pandelescu plecase în altă parte,

era ca un făcut, parcă genistul ar fi ținut morțiş să nu dea ochi niciodată cu cavaleristul. Ei urmăriseră uimiți gestul atît de plăcut şi de distins cu care Pandelescu îşi ridicase de pe cap pălăria, ținînd-o sus, cu respect, cît ai număra cam pînă la cinci. Această purtare aleasă intimidă mai mult decît prezența sa de om al autorității. Dovada lui de politețe bine marcată făcu ca toată lumea din jur să pară deodată troglodită. Putea să nu fie decît politețea studiată a funcționarilor superiori de la centru cînd vin în contact cu autoritățile provinciale, deşi în ea nu se simțea nimic chinuit, întreaga fizionomie a procurorului trădînd, dimpotrivă, un acord desăvîrşit cu purtările sale. Aurică însă ştia din prizonierat teoria lui Pandelescu, şi el recunoscu această teorie cu emoție şi cu mîndrie ca pe o iubită de mult pierdută, o aventură unică, definiția dată de ofițerul genist pe un ger de minus cincizeci de grade, – din cauza gerului n-o uitase şi a nopții albe feerice, se aflau în perioada nopților albe: „Coloana vertebrală omenească este cel mai grandios monument al naturii". Aici Chiril avea să observe frapanta asemănare, ca ținută, dintre procuror şi comandorul obsedat de rezistența materiei, a cărui înmormîntare el o mai purta proaspăt întipărită în minte; asemănare ce spori în ceasurile următoare, auzindu-l pe procuror şi cum vorbea. El şi comandorul erau cam aceeaşi generație, poate că se şi întâlniseră într-o zi, generația puțin fantastică în rigoarea ei universitară şi care credea în „valorile umaniste", vorbele cele mai vagi şi mai lejere şi la îndemîna oricui, în acel ideal ce pare mereu desuet, smuls şi crescînd iarăşi, reapărînd în altă epocă, şi mai tînăr şi cu o insistență incomodă, aşa cum un individ dat afară pe uşă îți intră din nou în casă pe fereastră, cu cererea lui — ideal dîrz doar prin candoare, veşnic însoțit de practica îngustă a vieții cu un rînjet sănătos. Aburii răsuflării lui Pandelescu pe temperatura aceea de minus cincizeci prefăcuseră cuvintele lui în mici bile de gheață adăugate reverberațiilor extremului nord. Cercul polar, el însuşi, recunoscuse în cel ce vorbea cu țurțuri în barbă, parola, semnul identității

omeneşti. Averea ei cîştigată printr-o şiră a spinării bine antrenată, printr-un mers nici trufaş şi nici laş; arta de a umbla firesc şi drept în picioare, fără să ai aerul că o faci cu tot dinadinsul, ascunzînd cine ştie ce mizerie sau panică lăuntrică. De aceea, Pandelescu mergea mult pe jos, fără să se plîngă, şi era de presupus că şi înainte şi după experienţa războiului, el se ridica în două picioare ori de cîte ori i se ivea prilejul, chiar şi înaintea celui mai neînsemnat ins, numai ca să-şi păstreze antrenamentul sau să-i ofere celuilalt şansa, ideea de a fi om, semnul, parola aceea de recunoaştere a umanităţii oriunde s-ar găsi ea. Asta nu prea mergea cu ierarhia militară. Pandelescu însă susţinea că el era un rătăcit în cîmpul armelor şi că vocaţia sa adevărată fusese dreptul, pe care îl studiase, aşa că acum, măcar, se putea spune că se afla pe drumul potrivit.

Era un bărbat de cincizeci de ani, foarte slab şi uscat. Cît îşi ţinuse ridicată pălăria, i se văzuse părul alb, frumos tuns, cu cărare într-o parte, îngrijit pieptănată, ceea ce îi dădea un aer de tinereţe, ca al unui student încărunţit peste noapte. Avea şi o mustaţă mică şi albă pe faţa palidă, osoasă, cu ochii cenuşii, foarte clari şi atenţi. Trenciul gri, ca perla, pălăria la culoare, pantalonii cenuşii, postav englezesc, cămaşa albă scrobită, cravata argintie, totul dădea impresia unui fluture gingaş de zi rătăcit în ţinutul acela aspru – în orice caz el părea un ins ajuns mult prea repede, cu o viteză prea mare, într-un mediu contrar existenţei lui alcătuită din cărţi, din legi şi din cuvinte trainic legate între ele. Un singur om din sat, ca distincţie, ar fi putut să-i facă faţă, să stea lîngă el fără să se ruşineze. Popa Calist. Înalt şi uscat, roşu în obraji, cu o cămaşă de in strînsă de un brîu de lînă verde, cu un ciucure mare atîrnînd pe şoldul stîng, cu părul lung şi alb legat la ceafă într-un coc subţire, prins cu un fir de lînă, culoarea brîului, şi cu pălăria lui de pai şocolatie. Popa însă lipsea, rămăsese în sat cu criminologul. Aurică şi Bunthe se apropiaseră între timp întrebîndu-l pe procuror dacă nu cumva *el este chiar domnul Avram Pandelescu,* din anii aceia pe care dumnealui nu se poate să-i fi uitat. Neaşteptata

reîntâlnire
se păruse lui Aurică mai convențională decît sperase el în prima clipă. Procurorul făcuse o excepție, explicînd: „Milităria-i frumoasă, dar m-am lăsat de ea, la cincizeci de ani, dacă nu eşti general, părul alb nu-ți şade bine sub chipiu – eu cred că războiul cu delictele omeneşti va fi mai lung, e în orice caz un conflict mult mai interesant pentru societate…”

Lumea din jur ascultase cu religiozitate toată explicația aceasta, iar cei doi bucureşteni mai bătrîni care veniseră acolo cu al treilea, mai tînăr, crescură deodată în ochii tuturor.

Cîinii lătrau, ținuți legați de stăpîhii lor, unde-i lăsase Bunthe. Procurorul se interesă de ce fuseseră strînşi acolo, doctorul îl lămurise, pe urmă procurorul spuse „foarte frumoşi cîini, mie îmi plac cîinii de la țară, ce păcat, ce păcat, odată a trebuit să împuşc cu mîna mea unu, turbase”…

Comandantul miliției locale îl invitase pe procuror să ia loc în *jeep;* el răspunsese că preferă să meargă pe jos, să se mai dezmorțească, şi porniră cu toții spre sat.

Mergeau discutînd prin iarba dobrogeană, dură şi rezistentă, făcută să acopere temple de marmură, urcară un dîmb şi pe creastă procurorul se opri încîntat, privind lacul.

— Autoritățile reclamă morunul – vorbea omul de la regiune – care ca orice bun din ape şi din subsol trebuie să fie al statului, nemaivorbind de ce este la vedere, de ce se află la vedere… aici totul e al tuturor şi al nimănui…

— Bogății avem în subsol, în apă, în aer – adăugă şcolăreşte reprezentantul presei regionale –, proprietatea de stat le înglobează pe toate…

— Dar pînă unde poate să meargă şi ideea asta de proprietate? se întrebă parcă singur, ironic şi de la o mare distanță, omul legii, sprijinindu-se în umbrelă şi contemplînd lacul care sclipea mort în soare. Spre adîncul lucrurilor, ea devine absurdă, mai spuse, visător.

— Asta e, că trăim prea la suprafață! se auzi o voce care, în atmosfera plină de respect a celor din jur, putea să pară uşuratică şi impertinentă, cuvinte ce avură asupra procurorului un efect neprevăzut. El se trezi pe loc din reveria lui, căută în jur glasul, şi, cu un fel de fler profesional, îl descoperi numaidecît. Întinzînd scrutător o mînă şovăitoare, ce părea ea însăşi că mai caută, cel vizat făcu un pas înainte, tîrînd în această mişcare şi copilul bălai prins cu amîndouă brațele de brațul lui, ca-n fața unei primejdii:

— Chiril Merişor, se recomandă el cu îndrăzneală.

Procurorul îl privi cu ochii puțin aburiți ai celor ce nu văd bine şi care nu se decid să poarte ochelari.

— Al dumneavoastră e copilul? se interesă el patern, încercînd să-l mîngîie pe creştet pe Izot, care se feri cu sălbăticia copiilor de la țară, ascunzîndu-se în spatele prietenului său mai mare.

Aurică interveni şi explică lucrurile, spunînd că ei se aflau în vacanță şi dădu amănunte mai mult decît era nevoie în împrejurarea de față.

— Vacanța în decembrie e ceva original, foarte original şi odihnitor – îl întrerupse amabil procurorul – vom discuta, vom avea plăcerea să discutăm, după ce ne vom face datoria. Auziți!… Un sat frumos ca acesta să producă perturbări în sistemul gospodăriilor colective, numai din cauza unui morun!

Reprezentantul presei regionale, tînărul zelos care nota tot timpul ceva într-un carnet cu pătrățele, din acelea pe care se fac de obicei socoteli, declară categoric, în loc să întrebe, cum procedează mai toți ziariştii din lume, fericiți cînd reuşesc să pună şi ei măcar un băț în roată:

— Morunul este indiscutabil al statului nostru socialist!

— Vom vedea, vom vedea, tergiversa politicos procurorul mereu cu ochii în jur, ca şi cum pe el l-ar fi interesat deocamdată doar peisajul.

Şi întreg grupul punîndu-se în mişcare spre sat, ancheta începu ca

din nimic şi din mers. Despre altceva dealtminteri nici nu se mai putea vorbi.

— Eu mi-am dat seama de la prima ochire cum stau lucrurile – spunea comandantul miliţiei locale – şi că babele, aceleaşi babe care, cînd a apărut în sat radioficaţia, au bombardat cu pietre cutiuţele de lemn, şi care baraseră drumul – eu mi-am dat seama că popa le trimisese, popa Calist. Erau ca un comandou special al lui. Mi-am dat seama după felul cum se ruga de ele să se ridice de jos, şi cum le certa, de plan, l-am văzut cum le făcea cu ochiul… Popa zice, veniţi şi luaţi morunul, dar în secret el adună babele din sat şi le instruieşte ce să facă. Cînd autorităţile trimit camionul să-l care, ele barează drumul, se întind pe jos, pe şosea. Popa se face că le mustră, şi asta de faţă cu oamenii legii, le ceartă că nu-i frumos ce fac şi că să se dea la o parte, să lase autorităţile să-şi facă datoria. Dar el este înţeles cu ele, e clar. Se telefonează la minister, intervine miliţia călare… Babele nu se lasă. Noi umblăm cu mult tact, n-am mai pomenit aşa ceva şi, avînd în vedere vîrsta eroinelor, ca să mă exprim aşa, nu luăm măsuri violente.

— Foarte bine faceţi! exclamă procurorul, înviorat de aerul tare şi de măreţia priveliştii, foarte bine faceţi, repetă jovial, şi sărind şi punînd frînă cu piciorul, ca un excursionist, începu să coboare dîmbul, spre satul cu case ţipător colorate adunat într-un golf al lacului.

Ceilalţi îl însoţeau cu o voioşie de subalterni. Totul începuse cu bine.

— Şi totuşi, legea e lege – stăruia comandantul miliţiei ţinîndu-se după el – morunul e al statului, chit că în acest caz, avînd în vedere şi crima, lucrurile sînt mai complicate. La colectivizare ştiţi ce-au făcut?…

— Ce? întrebă procurorul cu acelaşi aer distrat.

— Au dat cu pietre în megafoane…

— În megafoane? îl privi uluit Pandelescu, întor- cîndu-se.

— În megafoanele instalate pe capota maşinilor cu lămurirea.

— Foarte bine au făcut! aprobă procurorul. Eu găsesc că e perfect normal, şi notează că oamenii de pe aici nu țin la pămînt.

Comandantul miliției îl privea cu gura căscată.

— Cu oamenii te lămureşti privindu-i ochi în ochi. Cine a avut ideea idioată cu megafoanele? Aici trebuia inteligență, nu mijloace tehnice.

— Aşa a venit dispoziție…

— De unde?

— Ordonați?! lipi călcîiele reprezentantul forței executive locale.

— Nu… nimic, făcu Pandelescu, mă gîndeam cum e posibil ca nişte oameni care toată viața au ascultat de ordine şi cărora aceste ordine li s-au impus cu sila, să înțeleagă, explicată de o voce lipsită de orice fizionomie omenească, avantajele pămîntului lucrat în comun. Legea, spui dumneata! exclamă el deodată ajungînd la teren plat. Cînd ne convine, o facem din fier, cînd nu, din cocă, putînd lua orice formă… A! bun! făcu reînnodînd un fir lăuntric, scăpat… Noi ştim că legea o ia cu mult înaintea oamenilor, sau nu, mai corect, oamenii o iau înaintea legii, societatea, mă rog, relațiile sociale, deci ea, legea, rămîne de fapt în urmă. Orice lege creată la un moment dat. Lucrurile nu stau, evoluează şi dacă legea s-ar păstra cu ele într-un raport strîns, legea nu ar mai fi lege, ar fi şi ea un fapt de viață, curgător, schimbăcios ca oricare altul, deci – monologa el, dus, pierdut – fără autoritate. Pentru că autoritatea e totdeauna ceva fix, înghețat într-un anume sistem şi comportament, de aceea teama asta a oamenilor de tot ce e autoritate, nu-i aşa? putem să vorbim deschis, lăsînd la o parte ceea ce ea constrînge sau amenință direct, în libertatea naturală a individului; de aceea şi umorul şi ironia, mă rog, ca o răzbunare a existenței libere, gîndiți-vă cîte comedii s-au scris cu polițai stupizi etc., etc., eu, personal, fiind de fapt tot un polițai, nu mă supăr… Eu merg mai departe şi spun că la noi, de exemplu, un general mai curînd acceptă o critică decît un locotenent de miliție în exercițiul funcțiunii – mă scuzați, se întoarse el spre comandantul

miliției locale, nu-i vorba de dumneavoastră – asta e, nu mai vorbesc de situația cînd acest locotenent se află la o bună distanță de autoritatea centrală, în general mai suplă, mai inteligentă, cu o cunoaştere a oamenilor mai bună, fiindcă un oraş mare obligă totuşi la o cunoaştere mai nuanțată… După mine, autoritatea adevărată ține în primul rînd de cunoaştere şi de exemplul personal, pe urmă vine şi legea ca o emanație, concretă, a conştiinței, cu tot ce are ea în sine, relativ sau interpretabil. Să vă spun un caz… Un nor greu de grauri trecu în zbor razant pe deasupra lor ca o ploaie de alice trasă dintr-un tun. Iarba pe care se opriseră era metalică, bătea în toate culorile, iarbă dobrogeană de sărătură. Chiril o călca, stînd pe loc, între ceilalți, care reacționau față de vorbitor cu o promptitudine mecanică, strîngîndu-se, răsfirîndu-se în jurul lui sau încremenind deodată, cînd el se oprea perorînd – ştiința procurorului avea proprietățile magnetului. Chiril, apăsînd cu talpa iarba încîlcită, elastică, se gîndea la fuga lui nerezonabilă, dictată de instinct. Alt loc mai bun nu găsise!… Era ca un urmărit care, căutînd un ținut cît mai sălbatic şi mai neumblat şi mai departe de conflictele omeneşti, nimereşte printr-o bruscă, fantastică accelerare a timpului, chiar în sala propriului său proces, unde toți îl aşteptau, şi numai el mai lipsea…

Dar Pandelescu îşi reluase mersul şi vorbirea atît de densă şi de încărcată de sensuri în raport cu locul acela pustiu, neobişnuit cu raționamentele şi cu subtilitățile omeneşti.

— O dactilografă, o biată fată amărîtă – continuă el să povestească însoțit de respectul celorlalți, datorat în egală măsură funcției şi lucrurilor nemaiauzite pe care le relata uşor şi cu plăcerea celui ce ştie că nu şi-a plictisit niciodată auditoriul – a vrut să avanseze într-un post de secretară. S-a dus la un ştab mic, care în schimb i-a cerut să se culce cu ea. I-a făcut un copil. Postul era dat alteia mai de mult; fata s-a dus la minister, la alt directoraş, şi ăsta i-a făcut şi el un copil, aşa că femeia făcuse cu Autoritatea doi plozi…

Aici toată lumea rîse sincer. Numai Chiril părea distrat, absorbit.

— Ei, şi această femeie – urmă procurorul împins cu elan înainte de acel rîs sincer şi voios, ca de un vînt prielnic, stîrnit la timp – era în stare să pornească singură o răscoală şi ar fi avut perfectă dreptate. Pentru ea, Autoritatea era ceva laş, abject şi abuziv. Să nu uităm, să nu uităm că admirabilul drept roman a fost făurit în plină sclavie, drept ale cărui frumoase sentințe le respectăm şi azi ca şi cum în subconştientul, în depozitul cel mai bine ascuns al conştiinței noastre încă ar mai dăinui un rest de sclavie. Ceva, ceva din sclavii de odinioară desigur că a rămas în noi, după cum a rămas ceva şi din nobili, numai că totul s-a deghizat. Ce înseamnă, azi, în zilele noastre, a fi servil? Condiția juridică a sclavului a fost abolită, desigur; dar consecința ei sufletească a rămas. O lege o poți schimba într-un ceas. Consecințele unei legi aplicate secole întregi sînt infinit mai greu de modificat…

— Eu mă mir cîteodată cîtă dreptate am, vorbi deodată cu multă familiaritate Aurică. Toți îl priviră curioşi, ca pe un nou sosit, deşi tipograful nu lipsise o clipă din alaiul procurorului. Da, spuse el, asta-i ca o boală, să ai mereu dreptate. Te saturi.

— Cum?! pufni cu o superioritate reținută Pandelescu spre fostul său camarad de captivitate.

— Vreau să zic că un om puternic n-are nevoie de dreptate. De dreptate au nevoie doar oamenii de rînd.

— Asta o spuneau şi sofiştii greci, observă Pandelescu.

— Cu atît mai bine, cu atît mai bine! se grăbi Aurică. Un om puternic, neavînd dreptate, dă totuşi impresia că o are, şi de aceea în general lui nici nu-i pasă dacă are sau nu dreptate. În situația asta, el e mai liber, nu se încurcă şi cîştigă timpul pentru a acționa…

— Normal, zice procurorul, dacă admitem faptul că legea este forța. Dar noi… noi… nu-i aşa… uite, revoluția noastră!… Revoluția noastră tocmai asupra acestui punct acționează sau trebuie să acționeze: legea care apără interesele celor mulți contra dreptului natural al forței brutale. Comunismul luptă împotriva instinctelor

primitive, deci prima lui grijă va fi eliberarea de orice abuz sau constrîngere bazată pe forța oarbă şi cinică. În comunism, omul va trăi în sistemul său echitabil de legi asumate în deplinătatea conştiinței, ceea ce va fi ca o a doua natură a sa. În ziare se scrie că noi stăpînim natura, deşi „a stăpîni” e încă un gînd feudal… Eu însă cred că în primul rînd omul se cuvine să fie stăpîn – dacă alt termen nu găsim – pe această a doua natură a lui, care sînt legile asumate.

Aici procurorul tăcuse. Ceilalți îl urmau gînditori.

Satul îi primi curat ca de sărbătoare, cu lumea la porți. Procurorul nu mai văzuse case atît de frumos vopsite. În galben, albastru şi verde şi se oprea des în fața lor minunîndu-se. Criminologul şi ceilalți, cu popa Calist în frunte, se aflau în curtea bisericii, unde se pregătea masa de prînz, într-un şopron, unde se țineau de obicei praznicele sau pocroul. Morunul fusese răstignit, bătut în cuie, chiar pe gardul care împrejmuia biserica, vopsită şi ea de sus şi pînă jos în toate culorile. Peştele, care stătuse două zile în soare, se împuțise şi acum zăcea la marginea satului învelit cu o prelată.

Criminologul era un om de vreo patruzeci de ani, gras, blond, cu ochi mici, albaştri şi cu un termos prevăzut cu o curea, pe care o ținea în bandulieră, ca pe o armă, şi în care avea – Bunthe crezuse că borviz – pe urmă văzuse că era cafea cu care criminologul trata gentil pe toată lumea.

Procurorul îl cunoştea bine pe criminolog de la Bucureşti. Văzîndu-l, acesta se ridică de la masa lungă de scîndură, pusă pe opt țăruşi, cu icoana sfintei Paraschiva agățată pe peretele de la răsărit al şopronului, îşi deschise larg brațele, după ce îşi împinse spre spate termosul, şi-l îmbrățişă ca un urs.

— Întîi mîncăm, să prindem puteri, zise el, foarte bine dispus şi încîntat de întîlnire. Avem peşte proaspăt, tot ce vrei, nu-i voie, ştiu, dar nu sîntem noi ştabi? — şi începu să rîdă gros cu gîlgîituri ca oamenii cu o fiziologie puternică.

Popa Calist supraveghea serviciul. Femei bătrîne apărură cu blide,

oale şi sticle.

— La anul să ne chemați la pocrou, să vedem şi noi cum e, îi spuse popii criminologul care stătea în capul mesei, neîncăpînd pe banca de pe lături, o scîndură pusă tot pe nişte țăruşi înfipți în pămînt.

— Chemăm, chemăm, răspunse acesta vesel vorbind stricat româneşte şi cu ochii pe sus, spre ce trebuia să mai vină.

— Dumnealor s-au culcat în drum, cînd a venit camionul să ia morunul, îi şopti peste masă procurorului comandantul miliției, arătînd cu capul spre bătrînele care serveau. Criminologul însă ridicase paharul în care lucea un vin limpede, ruginiu, şi se apucară cu toții să mănînce liniştiți, ca şi cum s-ar fi aflat într-o simplă excursie. Procurorul şi criminologul nu băuseră decît un pahar. Ceilalți, încălziți de vin, se roşiseră la față şi începuseră să vorbească mai tare. Bunthe, cel mai des ciocnise cu popa Calist.

— Domnule procuror, strigă el tocmai de la celălalt capăt al mesei, ca un nuntaş, îmi pare rău că nu ne-am cunoscut atunci, nu'ş cum s-a făcut. Eh, ce să-i faci! Dacă vă cunoşteam, sînt sigur că drumul meu… în viață… în drumul vieții, ai nevoie de o bază… să pui bază, pe cineva, să ai în față un exemplu… să ți se facă ruşine de un om, măcar de unu. Eu toată viața n-am avut înainte nici un exemplu personal… exemplul meu au fost caii, care, se ştie, sînt animalele cele mai supuse din lume. Nu nobile, cine zice aici nobil nu cunoaşte. Nobil e cînd nu te supui oricui… cînd nu înghiți orişice…

Procurorul asculta cu atenție, cu amîndouă coatele pe masă şi cu bărbia sprijinită în palmele suprapuse.

— Dar ce voiam eu să zic de fapt, se opri Bunthe dezorientat…

— Că nobil e cînd nu înghiți orişice, îl ajută prompt Chiril care şedea alături, cu Izot.

Izot rîse, să lăsă jos de pe bancă sub masă şi-i dădu ceva să mănînce cățelului său de care nu se despărțise nici un moment.

— Da, reluă fostul cavalerist, adresîndu-se din nou procurorului. Dumneavoastră, care ați văzut atîtea, puteți să ne spuneți de ce e atîta

rău pe lume, cînd lumii i-e mai bine, cînd e bine, cînd triumfă, vreau să zic, binele… Uitați, domnul Chiril Merişor… şi încercă să-l atingă peste rînd cu brațul pe Chiril, care se roşise deodată, simțind îndreptată asupra lui privirea fină şi aburită a procurorului, care probabil înregistra acum şi amănuntul că el care spusese mai înainte: „Asta e, că trăim prea la suprafață”, roşise. Domnul Chiril Merişor – nu se lăsă Bunthe, – băiat cult şi eminent, susține invers decît Rousseau, că omul se naşte rău şi că societatea îl educă, îl face bun, cît este posibil, desigur… Personal, eu nu cred. Dați-mi voie să mă îndoiesc…

Chiril deschise gura să adauge ceva. Procurorul însă i-o luă înainte.

— Perfect, perfect, – spuse satisfăcut – astea sînt şi ideile noastre. Interesant ce susține băiatul!… Dar eu zic să mai gustăm un pic din aceste bucate atît de alese, şi, privind spre bucătăria rustică unde babele se agitau, recită ca o rugăciune: „Acolo domneau slujnicele, în alchimia legumelor, cărnurilor, fructelor şi zgrîciurilor de oase, vrăjitoare misterioase cu lingurile lor enorme de lemn…” … Sînt versurile unui poet grec modern – explică el – versuri care mie îmi plac pentru concretețea lor, literatura bună te ajută în muncă…

— Foarte frumos! aprobă Chiril foindu-se pe bancă, încurajat de vinul băut, tare şi sec, vin de nisip.

Izot, care ațipise cu capul rezemat pe umărul lui, se trezi la această mişcare şi murmură vesel:

— Va privi şi nu va vorbi… apoi recăzu în somnolența lui copilărească.

— Aşa e! strigă Bunthe bine dispus.

— Să trecem la subiect, propuse criminologul, şi pu- nînd pe masă termosul, începu să împartă cafele. Să dăm cuvîntul domnului Manițiu – dumnealui cunoaşte bine oamenii de pe aici, a trăit între ei, cunoaşte cazul. Povestiți.

— Ifrim, ucigaşul, – începu vioi Sextil Manițiu, şi după uşurința cu

care atacă subiectul se putea deduce că povestise de nenumărate ori întîmplarea – avea un copil de 15 ani. După ce i-a murit nevasta, el s-a însurat cu una mai tînără, care avea 32 de ani, cu zece ani mai tînără, şi băiatul i-a spus într-o zi tatei că maică-sa asta vitregă a venit în patul lui şi l-a mîngîiat, a vrut să se culce cu el. Bărbatul a omorît femeia. A fost închis, după cum ştiţi. Pe băiat l-a luat unchi-său, fratele lui taică-său, care avea două fete.

— Ce vîrstă? se interesă criminologul.

— Păi… una de optîşpe, ai'laltă… cît să fi avut?… Eu cred că douăş-unu, că era măritată. Mai e ceva?…

— Nu, continuă, îl îndemnă criminologul sorbindu-şi vinul.

— Şi ăştia şedeau cu toţii în aceeaşi casă, iar Astariuc, băiatul lui Ifrim, dormea într-o odaie cu femeile. Unchiu- său şi bărbatul Amfilofiei, cea care avea 21 de ani, erau plecaţi la Tulcea. Astariuc spunea că-i e frică să doarmă singur şi se rugase de verişoarele lui să-l primească în odaia lor, căci visa urît şi se speria. Noaptea, Astariuc a intrat pe furiş în patul celei măritate, ailaltă dormea între ei în mijloc pe un pat pliant de aluminiu lăsat în casa lor de un pescar amator din Bucureşti care vine toamna la ei să pescuiască; s-a strecurat va să zică în patul Amfilofiei, şi asta a ţipat; cealaltă, Natalia, aşa o cheamă, a sărit şi ea şi l-a văzut pe ăsta, pe Astariuc, în patul Amfilofiei; Amfilofia ţipa cu mîinile în cap, cu ochii scoşi din orbite, nu se mai oprea. Ea zicea că mai întîi a crezut că e soră-sa, că uneori dormeau împreună, cînd bărbaţii lipseau noaptea şi că pe urmă ea a simţit ceva, cum ai băga în pat o capră, chiar aşa a spus, – un animal aspru, sau dracu' ştie cine, aşa că lucrurile au fost luate de la capăt. Cînd am auzit povestea, că Astariuc, aşa şi pe dincolo…, cînd povestea a ajuns în gura babelor care s-au opus autorităţilor… din cauza morunului…, cînd una din ele, nu mai mi-aduc aminte care…, Platonida, Axenia, Paisia… că toate au nume de călugăriţe, deşi astea sînt numele lor bune de botez, – a zis, punînd de la ea, că nora lui Ifrim, Amfilofia adică, ar fi spus că simţise în pat şi miros de pucioasă, mie mi-a venit

ideea că treaba e mai încurcată decît părea ea, şi ce a mai contribuit la asta a fost şi faptul ciudat, neobişnuit, pe care mi l-a relatat învăţătorul ca pe un caz unic. Astariuc ăsta nu ştia să numere sau refuza să numere de la 13 la 17…

— 14, 15, 16… se trezi vorbind tare Izot.

Toată lumea tăcu.

— Ce-a spus… ce-a spus? întrebă criminologul.

— A indicat cifrele care lipseau, tălmăci Chiril.

— Ciudat copil! exclamă procurorul, contemplîndu-l cu multă luare-aminte.

— E văr cu Astariuc, întregi domnul Sextil Maniţiu. Taţii lor sînt fraţi! Nimic nu poate ieşi mai diferit decît din doi fraţi buni, de acelaşi sînge… Aşa că, la Astariuc, cum spuneam, asta era o ţicneală. De ce tocmai de la 13 la 17?

Criminologul ridică mîna, ca şi cum ar fi cerut să vorbească. Maniţiu se opri. Celălalt, răzgîndindu-se, îi făcu semn să continue.

— Pe mine, ştiţi, mă interesează şi psihanaliza, reluă doctorul. Procurorul aprobă tăcut ca şi cum ar fi fost vorba de ceva de la sine înţeles. Eu, care aici sînt doctor şi de animale, l-aş fi mirosit. În sfîrşit… Astariuc e un debil mintal şi infirmii ăştia morali au o dorinţă sexuală precoce. Nevoia de tandreţe pe care o astîmpără curiozitatea inteligenţei, întrebările vîrstei se transformă, se strecoară la ăştia în partea de jos a trupului, e revanşa lor…

Chiril se gîndea: Maniţiu vorbeşte la fel ca Indrea; colegi de cameră la cămin, aceleaşi idei…

— Aţi spus „revanşă”, observase între timp criminologul.

— Da, revanşă, repetă Maniţiu, adică răzbunare, mă rog. Lipsa inteligenţei este compensată de o hipertrofiere a instinctului sexual, sînt clar?

— Bun, s-a înţeles, continuaţi – criminologul se căuta în buzunare. Toţi aşteptau să scoată din buzunar un obiect, dar el, după ce se căută aşa mult, renunţă, ca şi cum n-ar fi găsit obiectul acela, şi

reveni la poziția de mai înainte.

— Deci băiatul nu ştia să numere de la treisprezece la şaptesprezece, adică *între* treisprezece şi şaptesprezece, reveni cu un spor de precizie domnul Sextil Manițiu.

— Bine, bine, vom vedea, admise criminologul.

— Şi încet-încet am dedus că Astariuc ăsta era un pervers, un monstru de perversitate sexuală.

— De ce? La 15 ani un băiat bine dezvoltat are dreptul, întrerupse criminologul.

— Înțeleg, adăugă Manițiu, dar Astariuc ăsta e un monstru… Complexul Fedrei! Dar, în acest caz, nu femeia matură a ispitit pe băiat, ci invers. Tot ce se poate ca fratele lui, Ichim, care şi el e pescar…

— Umblă pe apă şi-l ține! anunță tare iarăşi Izot care pînă atunci păruse că doarme cu capul rezemat de umărul lui Chiril.

— Ce-i cu băiatul ăsta? întrebă mirat procurorul, nu-nțeleg ce vorbeşte, parc-ar vorbi în dodii…

Chiril vru să explice ocolirea subiectului, dar se abținu. Popa Calist zise de la celălalt capăt al mesei, vorbind în româneasca lui stricată:

— Domnul Isus călcam apa cu pescari. Cine crede, ține, cine nu, ducem la fund…

— A, va să zică asta era! exclamă satisfăcut criminologul şi arătă cu palma spre Manițiu în semn că putea să continue. Medicul, obişnuit cu moravurile locului, lămuri povestea morunului uriaş, care între timp se împuțise. Acest peşte, prins de fratele ucigaşului şi răstignit de poarta bisericii, trebuia să răscumpere crima în ochii Celui de Sus. Aşa că ei nu au predat statului morunul, nu fiindcă ar ține la proprietatea individuală, ci ca o răscumpărare, sau jertfă. Un dar mare făcut de ziua de pocrou te achita de un păcat, după credința localnicilor. Cu cît păcatul era mai mare, cu atît trebuia să fie şi darul. Într-un fel, după Manițiu, nici nu putea fi vorba de „instinctul detestabil” al

proprietății private – ancheta, nesocotind specificul locului, ar fi intrat pe un drum greşit; era vorba, dimpotrivă, tot de o concepție colectivă a proprietății, numai că, intervenind crima aceea oribilă, morunul fusese oferit autorității divine, care şi ea cere anumite cote, ca statul…

Procurorul rîse cu poftă. Comesenii îl însoțiră în acest rîs, fiecare în felul lui.

Doctorul Manițiu rămăsese singur în mijlocul voiei bune create de teoria lui. Cînd rîsetele se potoliră treptat, el spuse, dezvinovățindu-se parcă:

— Sînt oameni buni şi generoşi. Or fi ştiind ei ceva, dacă stau atîta pe apă. Vă zic, e un neam care se naşte, iubeşte şi moare în apă sau lîngă apă, sursa vieții după toate teoriile: 89% apă. Restul sare de bucătărie, nu credeți?

— Bineînțeles, întări reprezentantul presei regionale, viața s-a născut din ocean – umpluse carnetul de note, acum scria pe foi volante.

— Cu alte cuvinte, conchise criminologul, principiul proprietății colective nu a fost călcat în această comună, şi ce trebuie noi să facem e să închidem puțin ochii şi să înțelegem sau să interpretăm binevoitori rînduielile lor străvechi. Vin mai e? se interesă el privind spre Calist. Acesta se ridică sprinten, făcu un semn spre „comandoul lui de babe", şi altă damigeană sosi, astupată cu un cocean de porumb.

Toată lumea bău, în afară de procuror, care declină orice pahar în plus.

— Domnilor, vorbi iarăşi criminologul, după ce băuse vinul cu poftă, ce s-a petrecut în acest sat seamănă cu o tragedie antică. Cu o crimă, aş spune eu, întîi şi întîi morală. Ştiți ce-nseamnă o crimă morală…

— Aici e aici! se agită Bunthe lîngă popa Calist.

— O crimă morală, domnii mei, trecu vorbitorul masiv peste fostul cavalerist, ca un pachebot peste o bărcuță, invizibilă în valuri,

pune sub semnul întrebării însăşi societatea în mijlocul căreia ea se întîmplă. La o astfel de nelegiuire participăm toți, cu răspunderea noastră, pe cînd, în cazul unei crime pasionale, delictul priveşte strict persoana făptaşului. Biologia e plină de acte de violență. Viața, ştim cu toții, e luptă. Dumneavoastră, ca medic, se adresă el lui Manițiu ca principalul său interlocutor, cunoaşteți cît de bolnavă este uneori existența, şi cît de mult doresc oamenii să fie altfel decît speciile născute din aluatul aceleiaşi materii vii. Va veni o vreme cînd omenirea îi va trata pe toți făptaşii actelor violente ca pe nişte bolnavi. O să-i interneze în clinici; o să le cerceteze celula; poate, cine ştie, vor umbla şi la mecanismele ei. Nu ştiu dacă eu sînt sau nu un idealist, dar părerea mea nestrămutată e că mult mai subtil şi mai plin de urmări pentru toată specia omenească e, ceea ce aş numi, în lipsă de alt cuvînt, mecanismul conştiinței. Ştiu că şi ea se trage din materie, să nu mă convingeți de un lucru pe care îl ştiu prea clar. Am spus: *prea clar,* preciză el… Ei bine, marea bătălie a societății noastre, pe care o vrem cît mai luminată, aici se va da, în primul rînd. Zic conştiință, deşi termenul pare uzat de atîtea teorii, însă cu toții simțim despre ce-i vorba. Uite, doar să ne privim aşa, un pic, unii pe alții, şi pricepem numaidecît… şi criminologul tăcu într-adevăr cîteva clipe, uitîndu-se pe rînd la toți cei de față, care îi susținură privirea cu o anumită încordare. Să vă spui un caz, reluă el, după ce-şi turnă un pahar de borviz care sfîrîi plăcut în linştea lăsată. O crimă petrecută într-un sat de munte. Blestematul instinct al proprietății şi chiverniselii stă la baza celor mai monstruoase crime… Şi ce e teribil, în acest gen de crime, e lipsa oricărei tresăriri a conştiinței… În cazul nostru, din satul în care ne aflăm, omorul se bazează totuşi pe un dat al conştiinței, pe oroarea străveche de incest, deşi la mijloc se pare că a fost o neînțelegere. Dar să vă spui cazul, ales nu întîmplător… Şapte membri ai unei familii, doi bărbați, două femei cu trei copii de diferite vîrste, îl invită la un ospăț pe un bătrîn tată vitreg bogat care nu mai murea, moştenirea lăsîndu-se aşteptată peste răbdarea lor. Într-o zi ei

zic că vor să-l sărbătorească pe moşneag cu ocazia împlinirii vîrstei de şaptezeci de ani. Îl pun în capul mesei, îl felicită cu toții. Îi dau omului sarmale, cîrnați, ce-au gătit toată ziua nevestele băieților bătrînului. Îi toarnă țuică, vin şi după ce îl îmbată, îi leagă două sârme de încheieturile mîinilor şi-l pun la priză, să-l electrocuteze. Sîrmele sar de violența curentului, bătrînul se zbate, strigăte, zbierăte, şi-atunci o femeie, una dintre cele două nurori, începe să țipe: „Aduceți lanțul de la căruță!", fug în curte, aduc lanțul boilor, leagă victima de gît, leagă de lanț sîrma şi-l bagă iar pe bătrîn în priză. Domnilor, atenție! ridică un deget vorbitorul. În evul mediu, cînd se rupea ştreangul, spînzuratul era grațiat!…

Popa Calist îşi făcu semnul crucii, îşi lăsă capul în jos şi şopti la iuțeală o rugă.

Ceilalți se uitau speriați unii la alții. Procurorul însuşi pălise; nu ştia pesemne, abia acum aflase…

Criminologul avea aerul unui profesor care a scris pe tablă ecuația şi care acum cată spre clasă, să vadă cine se încumetă s-o rezolve. Nimeni nu îndrăzni să scoată o vorbă. Chiril făcea eforturi să nu verse. Izot alunecase iar sub masă şi se juca acolo cu corcitura lui…

— Dar hai să coborîm mai jos pe scara conştiinței – îi invită criminologul – şi să punem cazul unui ins care e suprimat cu aceeaşi rece şi monstruoasă premeditare, însă verbal… verbal sau în scris. Personal, am asistat la un astfel de spectacol, în care nu curge nici o picătură de sînge – un act de distrugere, unul moral, domnii mei!!!… sublinie vorbitorul şi, punînd mîna pe o sticlă înaltă, îşi mai turnă un pahar de borviz. El bău cu sorbituri lacome, încrețindu-şi fața de pişcăturile gazului, apoi, aşezînd pe gura sticlei căpăcelul de metal strâmbat, spuse reprimîndu-şi cu greu un rîgîit:

— Sînt momente… asta se observă şi în adunările cele mai banale pe chestii de muncă sau de stabilirea răspunderii… sînt momente cînd cel ce ia cuvîntul, atacînd pe un altul, care a luat şi el cuvîntul, are, i se vede în suflet, ca la raze, toată aparatura cruzimii şi laşității,

perfect mascată sub vorbe fățarnice rostite în numele celui mai nobil ideal omenesc. Eu am văzut. Nu bat cîmpii. Eu ştiu de ce sînt capabili unii. Între noi putem discuta despre o sumedenie de lucruri frumoase şi înălțătoare, aşa, la un pahar de vin. Dar eu ştiu! După orice perdea – şi conştiința are şi ea una – trebuie să te aştepți totdeauna că se întîmplă nişte chestii murdare… Aşa că eu viu şi vă întreb: întrucît o astfel de crimă e mai uşoară decît aceea în care un individ, orbit de patimă, varsă sîngele natural al semenului său?…

Întrebarea pluti deasupra mesei, fără răspuns. Procurorul îşi scobea delicat unghiile. Şi tot Manițiu fusese cel ce avu curajul de a rosti ceva.

— Dacă dumneavoastră, care aveți o mare experiență în materie, vorbiți aşa… — făcu el gînditor.

Medicul părea încurcat, contrariat de toată expunerea criminologului. Trebui să treacă puțin timp pînă să regăsească firul rupt al relatărilor sale. Chiril avea să remarce: tot ce fusese senzațional pînă atunci, pălise deodată, după ultima intervenție a criminologului, chiar şi demonia lui Astariuc, care acum se pierdea într-o sferă mai largă.

Manițiu ținea să meargă pînă la capăt cu explicațiile lui, dar comesenii îl ascultară acum cu dezinteres…

Popa Calist adăugă şi el cum putu că înainte cu o zi, în timpul slujbei, Izot spusese în limba lor veche pe care nu o mai vorbeau decît în zilele de sărbătoare: „… Şi păcatul se va plăti cu peştele cel mare de şapte ori mai greu decît făptaşul care îl va răstigni în poarta bisericii…" şi că pe urmă trecuse la slujba obişnuită pe care o ştia pe de rost şi pe care putea să ți-o spună de la un capăt la altul, oricînd, şi-n somn. Iar popa mai spunea că ce a spus Izot în legătură cu peştele nu figura în textul liturghiei, pe care băiatul o ştia pe dinafară, şi chiar să fi existat vreun text, el n-ar fi avut de unde să ştie sau cum să-l învețe, pentru că nu ştie să citească; dar că nimeni nu observase acest lucru, ce spusese el atunci; dascălul care îl asculta, somnoros, fusese

surprins de vorbele rostite pe neaşteptate şi care nu se potriveau cu tipicul slujbei, era – zicea el, cum te-ai obişnui de ani şi ani de zile cu un anumit zgomot care îți asigură noaptea somnul, şi deodată te trezeşti că zgomotul ăla a încetat, ceva în genul ăsta spusese dascălul, dar mult mai simplu.

— Cît avea morunul, ce greutate? se interesă procurorul.

— 430 de kile, răspunse Manițiu.

— 430 împărțit la şapte fac şaizeci şi ceva de kile. Înseamnă că făptaşul avea…

— Nu vă luați după cifra şapte, – interveni respectuos comandantul miliției – este o exagerare a lor…

Procurorul se ridică, semn că masa se terminase. El îşi luă umbrela, îşi puse pe cap pălăria, pipăindu-şi borul moale cu delicatețe. Chiril aşa avea să şi-l reamintească, făcînd gestul acesta atît de civil. După ce mulțumi pentru cele oferite, înclinîndu-se uşor în direcția popii Calist, omul legii se adresă unui om brunet, solid, cu sprîncene foarte stufoase care, nu se ştie de ce, venise la Jurilofca încălțat în cizme de cauciuc.

— Există în acest sat o organizație de bază…? Era cum ai fi întrebat în plin deşert de o fîntînă arteziană.

Ca membru de partid, procurorul ar fi vrut să aibă o întîlnire cu comuniştii din sat.

Era ora două. Fixară şedința la patru. Distinsul oaspete trebuia să se întoarcă la treburile lui importante, pe lumină.

— Puțină mişcare după un prînz atît de bogat, nu strică, spuse el bine dispus, făcînd primii paşi în curtea bisericii aceleia gătite ca o sorcovă.

— Tovarăşe procuror, îi propuse doctorul Sextil Manițiu, eu zic să mergem să vedem şi morunul…

— Morunul? se arătă surprins celălalt. A, da, morunul! îşi aminti el făcînd cu mîna semnul uitucului cînd îşi dă seama de un lucru scăpat din memorie… Unde e?…

— Pe malul lacului, într-un camion, răspunse Maniţiu, l-am acoperit cu o prelată. Cît a stat răstignit de poarta bisericii, în soare, a intrat în descompunere. Să ştiţi, pute… Dar e un exemplar unic, nici oamenii cei mai bătrîni din sat nu-şi aduc aminte să fi văzut o namilă ca asta. Cît l-au ţinut viu, l-au ţinut într-un iaz mic, şi apa dăduse peste maluri, puteai să-i vezi spinarea.

— Extraordinar! exclamă omul legii. Mergem? se întoarse el spre prietenul său, criminologul. Acesta aprobă, încurcat în cureaua termosului pe care tocmai şi-o petrecea pe după gît, în felul în care se poartă o armă în bandulieră.

Aurică şi Bunthe se apropiaseră între timp de Pandelescu, punîndu-i şi ei întrebările lor mici, încercînd să reîncălzească prietenia rămasă undeva departe, în urmă, prin gheţuri, ca o himeră. Pandelescu era amabil, glumea, îi întrebă de familie, de sănătate, dînd şi el răspunsuri, tot mici, şi fireşti, dar tocmai firescul acesta era, cel puţin după Aurică, nefiresc.

Întreg grupul se pusese în mişcare ieşind în şir şi în ordinea ierarhică recunoscută pe poarta strîmtă a bisericii lipoveneşti, în strada însorită mirosind viguros a sare, iod şi peşte. Vîntul, acelaşi vînt scund şi perfid bătînd cu un şuier rece pe la glezne, îi luă în primire, – abia acum îşi dădeau seama cîtă linişte fusese sub adăpostul şopronului unde prînziseră. „Comandoul” popii Calist, babele vioaie şi întreprinzătoare, cu numele lor de călugăriţe, şedeau aliniate pe marginea umbrei lăsate de acoperişul înclinat, privind cu o mult rumegată şi ostilă bănuială plecarea musafirilor.

Chiril şi Izot ieşiră printre ultimii. Căţelul venea în urma lor făcînd giumbuşlucuri, muşcîndu-i pe furiş de picioare, cu o cruzime simulată. Fularul de lînă folosit înainte ca lanţ înfăşură acum gîtul subţire al băieţelului, – capetele lui destrămate cu ciucuri roşii atîrnau pînă la pămînt. El îl ţinea strîns de mînă pe Chiril, cu încleştarea decisă a copiilor cînd simt că au găsit într-unul mai mare un apărător de nădejde.

Camionul îi aştepta pe malul lacului tremurător, încrețit de vînt. Liniştea apei, privită din depărtare, fusese o iluzie.

Manițiu ceru să fie scoasă prelata. Şoferul cherhanalei făcu ce i se ceruse şi lăsă în jos apărătorile de lemn ale Molotovului vechi, plin de noroi, astfel încît toți putură vedea morunul întins ca pe o tavă. Şi fiindcă îl văzură, în sfîrşit – deşi de mirosit, el mirosea încă de mai înainte şi de la o bună distanță – toți se apucară cu mîna de nas. Putea îngrozitor; dar, şi-aşa, arăta frumos. Numai criminologul îl privea fără să-şi astupe nările. El, se vede, era obişnuit. Era un peşte-trimis, o formă, un şiretlic al apei, un peşte-troian. Negru-albăstrui, înverzit la cap sub acțiunea putrefacției, cu aripile dramatic înțepenite, părea o torpilă uriaşă eşuată, cufundată într-un somn exploziv, profund şi primejdios. Puteai să te convingi cu ochii tăi acum că acest peşte, izolat în iazul mic, unde îl ținuseră un timp, ca-ntr-un arest preventiv, făcînd să se reverse peste maluri apa deslocuită de mişcările corpului său imens, croit pentru mari adîncimi şi pentru o libertate prea largă, nu era cîtuşi de puțin o exagerare a imaginației locului.

— Cum ziceați dumneavoastră… repetă procurorul crispat, cu batista la nas, adresîndu-se doctorului Manițiu… că cine aduce de pocrou un asemenea dar, i se iartă totul?…

Manițiu aprobă, precizînd:

— Vina, după ei, scade în raport cu mărimea jertfei sau darului.

Criminologul spuse:

— Înseamnă că ăla care a muncit pentru iertare s-a ars. A făcut contravenția, băgînd în bucluc şi gospodăria, îndemnînd-o ia răzmeriță, pe o chestie de cult de-a lor, a cărat morunul încoace şi-ncolo, şi nici de mîncat nu l-au mîncat, or iertarea trece prin burtă, şi ei nu l-au mîncat, aşa că totul rămâne ca mai înainte. Crima nici măcar din punctul lor de vedere n-a fost iertată. Numai dacă le-ar da dumnezeul lor circumstanțe atenuante. Altfel, dihania asta nu mai e bună decît s-o tai şi s-o arunci la cîini. Înveliți-o şi hai să

mergem, să respirăm aer curat!…

Izot azvârlea cu pietre în lac. Procurorul, însoțit de tot grupul, îl văzu, se apropie şi-l întrebă pe Chiril, care urmărea şi el traiectoria pietrelor făcînd pliciuri şi spume pe creasta vălurelelor ritmice bătînd malul scobit:

— Ce face băiatul, se joacă? Era o întrebare complet gratuită, de om care iubea probabil copiii, libertatea lor în fața naturii.

Chiril răspunse, în glumă:

— Nu se ştie. Se joacă sau prevesteşte…

Auzindu-i, Izot se întoarse spre ei cu o piatră în mînă, înfruntîndu-i cu pumnul în care ținea piatra, dat peste umăr, şi spuse vorbind deodată stricat ca popa Calist:

— *Şi una şi alta sînt la fe1.*

Procurorul vru să întrebe ceva, renunță, se uită la ceas, cu mimica unui om grăbit. Pînă la şedința de la ora patru, într-adevăr, nu mai era mult.

… Chiril îl dusese acasă pe Izot. Aurică şi Bunthe se întoarseră şi ei la gazda lor, popa Calist, care nu venise încă de la biserică. Cei doi prieteni se avîntară într-una din discuțiile lor interminabile. Şi ei, dacă le-ar fi venit ideea, ar fi putut să pună bazele unei secte. Chiril, dînd semne inexplicabile de nervozitate, era gata să le-o spună. Şi să le mai spună şi ce-i venise lui în cap, pe malul lacului, după ce văzuse morunul: că oamenii legați printr-o experiență nefericită şi care se strîng în cete mici ale credinței lor, în mijlocul existenței păcătoase şi joviale, sînt sortiți să fie înghițiți de vîrtejul vieții, indiferentă față de încropirile lor izolate şi trecătoare. Că toți aceştia, oamenii sectelor, sînt nişte caraghioşi, dar că ei, în absurditatea lor, par să încerce a descifra, interpreta, sau a pune, bucată cu bucată, la loc, cioburile unei opere desăvîrşite, a cărei formă întreagă şi armonioasă s-a pierdut. Ar fi vrut să le spună toate acestea, şi că şi suferința lor trecută, asupra căreia se aplecau în lungile lor colocvii, era tot un mod de a reface în închipuire o himeră a lumii, perfectă, scînteind pe

soclul ei ca un idol de nepătruns. Ar fi vrut; nu zise însă nimic şi ieşi…

Nu mai ştia nici el ce-l împinsese să se ducă într-acolo. Cert este faptul că, văzînd oamenii intrînd în căminul acela al lor de lemn, semănînd cu o baracă de pionieri, al cărei acoperiş era de stuf, o claie de stuf înnegrit, intrase şi el. Era ca o veche obişnuință. Un drum pe care subconştientul, urmînd o deprindere, i-l dictă, automat, neavînd nici pe departe intenția, gîndul răutăcios de a-i juca una din festele pe care el ni le joacă uneori, cînd ne obligă să spunem ce nu vrem, sau ce ascundem cu multă grijă… Erau vreo cincisprezece bărbați, nici o femeie. Toți pescari veniți de la lucru. Procurorul şi criminologul fuseseră invitați la masa acoperită în grabă cu o pînză roşie – cîteva scânduri late şi lungi puse pe două capre. Prezidiul de onoare, pentru ei, era ceva de la sine înțeles. Ei se aşezară voioşi, cu destinderea pe care le-o aduce sedentarilor munca liberă de teren. Amîndoi contrastau puternic – şi prin autoritate şi prin întreaga lor înfățişare – cu toți ceilalți. Chiril îşi găsise loc la margine, pe o bancă pe care cineva scrisese mai de mult cu briceagul „Petre”. Observase acest amănunt, numele săpat în lemn, fiindcă între el şi ceilalți trei sau patru care şedeau pe aceeaşi bancă rămăsese o oarecare distanță. El recunoscu ca pe o veche, aproape uitată identitate, forța de a fi între ai săi. Avu acest sentiment ocrotitor în mijlocul neliniştii ce-l cuprinse: sîcîiala ce te apucă atunci cînd, concentrîndu-te asupra unor gînduri şi relații ieşite de pe făgaşul ştiut, simți vag că ai uitat un lucru important…

Şedința începu, solemnă, după tipic. La ordinea de zi era lipsa de atitudine de care cei din sală dăduseră dovadă în toată povestea aceea a lor tulbure şi încurcată, după săvîrşirea crimei, cînd satul întreg reclamase, ca pe o ofrandă a lui, ispăşitoare, morunul – poveste care ajunsese pînă la Bucureşti, umflată de comentarii şi zvonuri. Problema era ca şi rezolvată. Cîteva concluzii însă se cuveneau trase. Şi atunci, în mijlocul şedinței, cineva de la prezidiu, nu cel ce

conducea şedinţa, ci şeful brigăzii piscicole, care nu era din sat, un ins venit de undeva din balta Brăilei, întrebă, întrerupînd un moment şedinţa, dacă tovarăşul din Bucureşti – şi întinzînd braţul, arătase spre Chiril – era membru de partid. Chiril se ridică. Nu spuse nimic. Ieşi însoţit de privirile tuturor.

Intrând în odaia unde Aurică şi Bunthe vorbeau cu popa Calist, care se întorsese între timp şi îi trata cu votcă, ochii îi scînteiau încă de lacrimile ruşinii. El apăru în prag cu scînteierile acelea ale lui în priviri, în loc de salut, dar nimeni nu băgă de seamă, în focul discuţiei. Erau lacrimi grele, cele mai tulburi, avînd ceva din culoarea plumbului, fiindcă nici lacrimile nu seamănă între ele; una e tristeţea, alta suferinţa ori bucuria şi cu totul altceva ruşinea…

Bunthe, cherchelit, îi spunea lui Calist:

— … Voi aveţi ochii albaştri ca cerul, sînteţi blînzi şi îmbătrâniţi frumos cu bărbile voastre de sfinţi, pentru că vă uitaţi mereu în apă. Totdeauna eşti ce vezi, ce priveşti adică, ce ai în faţa ta, sub ochii tăi! *Eşti ce vezi!* — asta-i deviza mea, dacă vreţi să ştiţi. Toate animalele (şi Bunthe avea aici un cuvînt) păţesc la fel ca oamenii, lucru constatat de ştiinţă, şi pun pariu că, peste zece sau douăzeci de mii de ani, ăi de la oraş vor fi ca betonul, vor avea culoarea betonului, dacă între timp nu se inventează altceva…

Capitolul XII

IATĂ, CLIPA SOSI, CARE ERA POVESTEA MINUNATU-lui Cavadia. Tatăl său, domnul Ioniță Cavadia, fusese între cele două războaie unul din marii podgoreni şi negustori de vinuri de pe malul drept al Oltului în întreprinzătoarea Oltenie. El se căsătorise cu Marioara Vintilescu, singura fată din familia unui tîmplar de lîngă Tismana, în care se născuseră numai băieți, nouă la număr, risipiți în toată țara, oameni cu carte, dintre care însă, al treilea, Gheorghe, avea să ajungă cel mai sus, făcînd studii strălucite de teologie la Atena, apoi în Anglia şi în Elveția, de unde se întorsese cu o slăbiciune pentru pragmatismul protestant, cel puțin în lucrurile secundare ce nu atingeau dogma. Acesta era episcopul, unchiul lui Puiu Cavadia. Domnul Ioniță, tatăl, om de viață, iubind chefurile şi femeile, murise în împrejurări neclare în iarna lui 1933 în Crucea de piatră, la „Casanova", cel mai scump bordel public din Bucureşti. Unii susțineau că în toiul plăcerilor. Alții, pentru bani; suma uriaşă cîştigată seara la pocher la care îi curățase pe toți nu mai fusese găsită asupra lui. Se mai zicea că patronul casei de toleranță participase şi el la joc şi că la un careu de aşi, al lui, întîlnit cu o chintă regală la valet, a domnului Ioniță, nemaiavînd bani lichizi, aruncase pe masă, spre spaima chibiților, valoarea întregului bordel – „plus bordelul ăsta, strigase, cu dame cu tot!" – şi tatăl lui Cavadia, care avea un noroc chior, se pomenise şi proprietar de c… Autopsia nu scosese la lumină nimic.

Nici o leziune, nici o urmă de otravă. „Stop cardiac" fusese concluzia, dar în legătură cu această întîmplare, lumea, şi mai ales ziarele vremii, vorbiră mult timp, întorcînd-o pe toate părțile. Era locul cel mai obscur din biografia lui Puiu Cavadia. Viitorul episcop îşi văzuse cumnatul o singură dată, într-o vacanță de vară, la cununia soră-si Marioara, înzestrată de toți frații, ultima odraslă a familiei, o fată sensibilă, delicată, mereu cu plînsul în ochi, ca şi cum vlaga şi optimismul neamului lor de bărbați s-ar fi isprăvit la ea, consumate de setea de a ajunge departe a celor nouă băieți. Unchiul lui Cavadia, om rafinat şi pătrunzător, avusese din primul moment o nestăpînită repulsie pentru negustorul acela tînăr şi chipeş, prost crescut însă şi lăudăros, care nu trecuse de şcoala primară şi care făcea caz de averea lui, deşi Marioara spunea că e darnic şi bun şi că are suflet de copil. Ea îi lua totdeauna apărarea. Toți se mirau de această blîndețe, nemaivorbind de mezalianță, dar, cu timpul, puseră totul pe seama tainelor pe care le ascunde viața conjugală. Adevărul e că nimeni n-ar fi putut s-o iubească pe fata aceea plăpîndă şi urîțică, aşa cum o iubea Ioniță al ei, cu pasiunea destrăbălării şi a întoarcerii pocăite la un cămin curat şi plin de virtute, stîrnind remuşcări gălăgioase. „Omoară-mă, Marioaro!" țipa negustorul de vinuri după fiecare porcărie, căzînd în genunchi, apoi, re- pezindu-se la sertarul biroului, scotea un *Steyer* de calibru mare, încărcat, chinuindu-se să-l pună în mîna neveste-si, să tragă ea. Ea fugea zbierînd, el o urmărea prin toată casa cu *Steyerul* la tîmplă urlînd una şi aceeaşi frază: „Nu mă lăsa, îngerul, norocul vieții mele, iartă-mă, că de nu, îmi zbor creierii!" Acel revolver greu şi unsuros cu care Ioniță se apăra de tîlhari cînd se ducea la deal era groaza fostei domnişoare Vintilescu. Bărbatul ei, zdravăn, puternic, avea o inimă moale de muiere păcătoasă, sigură de iertare, ca şi de atracția ce o exercită. Un suflet speriat, pătruns de milă, împăcăciune creştinească şi înțelegere, cum era sufletul mamei lui Cavadia, n-ar fi găsit o mai grea probă de mîntuire. Rămînînd singură, copleşită de ruşine, ea voise să-şi dea băiatul la seminar, din

venerație pentru fratele ei, luminatul episcop, dar şi fiindcă spera că, prin influența lui, ar fi putut face o carieră tot atît de spectaculoasă. Exista aici o asemănare între Chiril şi prietenul său. Amîndoi intraseră în adolescență fără tată. Amîndoi ştiau că asupra acestui tată al lor plutea un semn de întrebare, deşi în cazul lui Chiril lucrurile erau limpezi, îndoiala venind din partea judecății oficiale, grăbită, în răsturnările timpului, să acuze mai curînd decît să cerceteze cu toată răbdarea. Diferența era că primul fusese crescut de un tipograf aiurit, pe cînd al doilea cunoscuse din pubertate fastul vieții pontificale… Episcopul nu ținuse seamă de dorința surorii sale şi îşi îndrumase nepotul spre o profesiune laică, vremurile o cereau, iar Cavadia, care citise de la doisprezce ani ca pe o carte de poveşti toată patristica din biblioteca unchiului său, se înscrisese la Litere…

Chiril îşi aducea vag aminte de el, din perioada facultății. Cavadia făcea parte din alt cerc, căruia îi aparținea şi Reta Muşon, grupul băieților şi fetelor de familie bună, bine îmbrăcați şi hrăniți față de ceilalți care mîncau fulgi de ovăz la cantină şi care nu aveau decît un singur costum, cumpărat „pe puncte”, semănînd cu uniformele de internat, sau una şi aceeaşi rochie călcată pînă la îngălbe- nirea urzelii. Nici vorbă nu putea fi de vreo aroganță din partea studenților mai avuți; distanța aceea tăcută o păstrau mai degrabă cei săraci, fie din timiditate, fie din trufaşul complex pe care ți-l dă o stare materială precară. Chiril intrase în partid în 1945. Cavadia, în 1946. Curios era faptul că nici situația aceasta nu-i pusese direct față-n față, astfel încît viitoarea lor prietenie să-şi fi găsit în anii studenției un reazem comun, deşi în acei ani, cele două mîini îți erau arhisuficiente ca să-i numeri, culcînd deget cu deget în palmă, pe toți comuniştii celulei. Cavadia anunțase evenimentul la unul din prînzurile intime ale arhiereului. El spunea că înainte de a-i aduce la cunoştință unchiului său că se înscrisese la comunişti, avusese starea destul de tîmpită a unuia care ia de nevastă în secret o fată săracă şi necunoscută, o mezalianță, ce mai!, şi nu ştie cum s-o spună, dînd din

colț în colț. Dar de spus, spusese, după desert, la cafea. O regulă îl învățase încă de mic că veştile proaste nu se comunică în timpul mesei. Maică-sa, care era de față, în dreapta fratelui ei, loc intrat în tradiție, îşi dusese repede mîna la gură să nu țipe. Apoi se închinase, zicînd: „Dumnezeu este sus şi vede!" Episcopul îşi privise sora bigotă, îl privise şi pe nepotul său, mai mult decît era necesar, înainte de a spune pe tonul unei binecuvîntări de rutină: „Facă-se voia Domnului!" Puteai să crezi că în pauza acelei priviri scrutătoare, înaltul prelat (iar Galeria, păgînă şi nepioasă, de obicei, îşi lua acest drept fantastic, cu de la sine putere) gîndise: … şi uite cum mersul istoriei făcu dintr-un os teologal un materialist obsedat de lupta contrariilor, de veşnica şi amăgitoarea labilitate a lucrurilor; dar va şti el să nu uite cealaltă luptă, cu noi înşine? acest băiat, prea studios şi care, în altă epocă, ar fi urcat poate treptele ierarhiei ecleziastice, arbitrînd cu diplomație şi cu fața senină a dialecticii cereşti, în lumea pămîntească hărăzită compromisurilor, cearta confuză dintre îngeri şi draci… „Nepot de episcop" nu era o glumă. Orfan de tată, Cavadia, ca educație şi cultură, era opera unchiului său, care jucase un rol politic activ în preajma evenimentelor premergătoare lui 23 August. Astfel se explica şi „imunitatea" de care se bucura îndrăznețul prieten al lui Chiril. Simpatiile bătrînului merseseră totdeauna spre stînga, şi între cele două războaie. Mizeriei vieții, asupra căreia biserica, prin ce avea ea mai inteligent, se apleca neputincioasă, trebuia să i se găsească o dezlegare. Fie şi împărăția pămîntească, întîi! Vie şi pe meleagurile țării româneşti, nască-se şi în ea fiii chinuiți ai abundenței! Cu burta plină, vom cerceta apoi în toată voia şi conştiința… Idei numai bune ca să fii ars pe rug. Episcopul accepta vrabia reală aflată la îndemînă, acea răsunătoare *Civitas terrena,* obsesia umanistă, contra păsării ipotetice, pînă la care, deocamdată, nu bătea nici o armă, *Civitas Dei*. El, care iubea viața şi plăcerile ei, şi care era un bun organizator, administrând cu pricepere bunurile păstoriei sale, înțelegea necesitatea unui mai bun trai material, întîi pentru uşurarea

cugetului întunecat de griji. Nu mai era moral, în societatea modernă, să-i promiți cu o blândă încăpățânare săracului în primul rînd fericirea vieții de dincolo. Asta ar fi putut să cuprindă şi o bună doză de cinism. Despre comunişti, episcopul zicea: „Totul ne apropie, totul ne desparte. E ca-n marile pasiuni, hrănindu-se numai din ură, suspiciune şi învinuiri.” Cui să-i faci mai repede pe voie? Lui Cezar sau lui Dumnezeu? Înaltul pontif dădea răspunsul evangheliei; împărțirea plină de înțelepciune şi de mlădiere diplomatică. Dar ce-i mai rămânea propriu-zis omului, dacă Domnului el trebuia să-i dea mereu ce era al Domnului, iar Cezarului, seniorului pământesc, ce era totdeauna al Cezarului? „Marile pasiuni” se reduceau la această sfâşiere, la această contradictorie distribuire a tributurilor existenței, odată cu ea punîndu-se şi bazele conflictului ideologic crescând din epocă în epocă. Omul era rupt ân două, şi el trebuia lipit la loc, – rupt ca acel cardinal polonez de lemn, despicat exact la mijloc din cap pînă-n picioare, ca un bou la abator, de suflul unei bombe germane şi pe care Cavadia îl văzuse expus într-un muzeu la Varşovia – operă de artă a hazardului rezumând cu simplitatea artiştilor geniali întrebarea lumii moderne. Dar împărțirea aceasta era prezentă şi în relația contradictorie, întemeindu-se de fapt pe o identitate profundă, dintre unchiul ecleziast şi nepotul marxist. Biografiile lor fuseseră hotărâte de perioada istorică dată, însă virtual ele ar fi putut să-şi schimbe oricînd semnul una cu alta. Născându-se cu cincizeci de ani mai târziu, înaltul prelat ar fi apucat probabil calea activă şi neconformistă a revoluției, el care era şi un spirit organizator, punînd dogma în surdină şi lăsând să vorbească mai mult viața voioasă şi transigentă; tot astfel cum şi nepotul său, practic şi plin de simțul istoriei, ar fi putut ajunge, cu acelaşi număr de ani în urmă, un vajnic slujitor al Domnului. Cavadia înfățişa varianta inteligibilă a destinului. A unui destin, nu orb, ci ținînd cont, în carnetul său de socoteli, de felul cum oamenii înşişi, ajutîndu-se singuri, cu voința lor, sau neajutîndu-se, îşi înrâuresc soarta în rău sau în bine,

determinînd-o fără să-şi dea seama. Lăsînd strategia universală şi hotărârile mari pe seama Celui de sus, unchiul lui Cavadia le încredința larg muritorilor tactica liberă a existenței. El ar mai fi avut un pas, niciodată făcut, şi ar fi devenit iezuit, unul trecut şi pe la adversari, adepții Reformei. Sîntem înaintea unei sumedenii de căi, îi vorbea el nepotului său despre liberul arbitru în pridvorul episcopiei năpădit de cîrciumărese – ceea ce făcea să bombăne în barbă bătrîna dogmă ortodoxă – căi toate posibile, şi din ele alegi prin limpezimea cugetului şi prin puterea lui de a desluşi, sau prin lipsa limpezimii şi puterii de discernere, doar una. Astfel încît „destinul pe care toate tragediile dau vina blestemînd cerul, nu este decît ori suma unor decizii lucide şi adecvate situațiilor, ori gîndite cu mintea tulbure şi nepotrivit împrejurărilor; un şir de stăruințe bine însoțite, ori de neglijențe, ori pur şi simplu de stupidități. Ia aminte la zicerile populare, îi punea el în vedere lui Cavadia: „prost ca noaptea… „prost de dă în gropi”: beznă a minții şi dezorientare aşadar, jucînd şi ea un rol pe drumul sorții, la care se adaugă şi necunoaşterea terenului pe care Domnul ți-a hărăzit să umbli, atît; cum umbli, nu mai e treaba Sa, aceasta depinde numai de tine… Dumnezeu îi acordă omului toată libertatea. „Dilige et quod vis fac. Iubeşte şi fă ce vrei! Sfîntul Augustin este primul „om modern”. El le cerea bogaților să renunțe la o parte din drepturile lor. În folosul celor nevoiaşi. Propunere naivă, desigur, şi utopică, tipică acestui „umanism augustinian”, dar el arăta, spre sfîrşitul mileniului întîi, o cale a echilibrului social, continuată cu alte mijloace peste o mie de ani, către încheierea mileniului doi. În sînul libertății pe care Cel de Sus i-o lasă omului, e posibilă şi înțelegerea consecinței „Eşti liber, deci răspunzi”, şi democrația concepută de patriarhul Augustin, precum şi relația dintre conducători şi conduşi. „Autoritatea, spune el, nu este stăpînire, ci responsabilitate pentru alții”. Sau: „Dumnezeu nu i-a dat omului putere decît asupra fiarelor, nu şi asupra celorlalte ființe umane înzestrate cu rațiune. De aici, dreptul de a porunci nu putea avea alt

scop decît pe acela de a sluji. (Asta îi intrase lui Cavadia bine în cap.) În loc de apă bătută în piuă, nepotul episcopului găsea în patristică destule idei şi principii utile şi sănătoase. „Marea primejdie pentru mine – ridica ochii la cer Patriarhul, făcînd aluzie la norii de tămîie în care le plăcea să se învăluie unii episcopi – e să mă gîndesc mai mult la laudele pe care mi le aduceți, decît la felul în care trăiți voi…” Multe din speculațiile lui Cavadia, care îi şocau pe cei din jur, deprinşi să vadă o singură latură a lucrurilor, dintr-o lungă obişnuință ori lene de a duce gîndirea ceva mai departe, se datorau colocviilor libere cu extravagantul său unchi. El avea onestitate cărturărească de a numi sursele ideilor sale, punînd în recunoaşterea lor chiar şi un pic de mîndrie, plăcerea de a comunica, de a servi doar. De a fi cu bună ştiință un mijlocitor lipsit de originalitate. Cel mai departe de el se dovedise, în multe cazuri, cunoscute, ideea unui orgoliu agresiv trădînd complexe, lacune sufleteşti, cel puțin în punctele uşor vizibile. Asta aşeza bazele unui alt tip de orgoliu, umil, prin educație şi cultură, ceva din ironia supusă a raselor vechi, zicînd „bordei” palatului în care te invită, şi care, gata totdeauna mai curînd să slujească, decît să domine, i-au asimilat cu politețe pe cuceritorii brutali, folosindu-se de vorbirea lor muzicală şi de gîndirea mai tăioasă decît spadele puternice şi temute… Pe atei, pe ateii retrograzi şi inculți – „bufnițe, cucuvele ce ar flecări despre razele soarelui aflat la amiază cu o ceată de vulturi fixînd astrul zilei cu un ochi senin” (vorbea sfîntul Anselm) – Prea Fericitul îi punea la punct cu un umor ce-l fermeca pe Cavadia. El colporta tot ce auzea la reşedință, spunînd pe față ceea ce fusese numai o aluzie bine învăluită, sau învăluind el însuşi ce n-ar fi suportat să audă cunoscuții lui în cercurile bucureştene. Moşul a spus… şi atunci moşul a întrebat… erau refrene curente în gura lui Cavadia, care, din acelaşi material, ştia să croiască haina cea mai convenabilă. „După două mii de ani de creştinism – îi răspunsese odată bătrînul ecleziast unui profesor tînăr de istoria artei venit să evalueze monumentele istorice din regiune şi care susținea,

fără tact, la prînzul solemn al episcopului, că Arta cu A mare, şi desenase în aer cu degetul litera, era veritabilul Dumnezeu al omenirii, plus Rațiunea, fireşte… — ați observat, îl întrerupse amfitrionul cu toată indulgența, făcînd gesturile mici de potolire pe care le are orice dirijor iritat cînd orchestra cîntă prea tare… ați observat că şi arta şi rațiunea sînt de gen feminin? O artă, două arte, declina el rar, spre convivi, o rațiune, două rațiuni, dumneavoastră deci vă închinați la două femei, virtuoase, nu zic, Doamne fereşte, se apărase rîzînd arhiereul… Dar, scumpul meu domn, continuase el abia stăpînindu-şi un sughiț, ca şi cum între timp şi-ar fi înghițit interlocutorul, care era un interlocutor indigest, după… vreau să zic *peste*… sau nu, mai bine, *în urma* a două mii de ani, cum ziceam la început, pe care toată lumea îi numără tot de la naşterea lui Cristos, orice fel de inițiale s-ar pune în loc… dar ce ziceam?… A, da, dați-mi voie să cred că profesiunea de ateu, avînd în vedere acest lung trecut, este grea, foarte grea, ea presupunînd o cunoaştere a întregii istorii *dialectice*, am spus *dialectice* (Cavadia pretindea că îşi muşca buzele să nu rîdă, fiindcă bătrînul imita un tic de-al lui de a pronunța din două în două fraze, la începutul discuțiilor lor, acest cuvînt, vechi de fapt), precum şi a sufletului omenesc anevoie ieşit din barbarie prin mijlocirea unor virtuți morale valabile şi azi, bunătatea, modestia, generozitatea, munca onestă, respectul cuvenit aproapelui. Biserica, privită ca administrație, a avut şi ea greşelile ei pămînteşti, nu-i vorbă, greşeli datorate slăbiciunilor omeneşti mai curînd decît originii principiilor ei divine. Această profesiune, dacă îmi îngăduiți, grea de tot, vă repet, tocmai prin aceea că ea se vede nevoită să pună în loc, în golul necreat, ceva pe măsura volumului dezlocuit, ca să mă exprim potrivit principiului şcolăresc al fizicii, principiu, fie vorba între noi, descoperit, *nu întîmplător*, cum se zice azi cu o expresie foarte la modă, anume de un păgîn, cunoscînd că păgînii făceau mai des baie, nu ca frații noştri monahi de mai tîrziu, jegoşi, trăind ca vai de ei în peşteri, în piei de animale, că pînă şi Domnul le asculta rugile

ținîndu-se cu mîna de nas… Aceasta a fost situația”. „Evrika!” exclamase înaltul părinte pe neaşteptate, făcînd o pauză, cu barba lungă, rară, zbîrlindu-se ca sub acțiunea unui impuls electric, şi avînd în albeața ei venerabilă o nuanță bătînd vag în albastru, de la şamponul franțuzesc – pretindea Cavadia – făcut să dea părului brunet o strălucire intensă de cărbune scos proaspăt din mină la lumina soarelui, şi a cărui vitalitate pierind dădea părului alb coliliu această pală reacție de bleu, un bleu noptatic totuşi, abia perceptibil, pe care episcopul îl acceptase. „Evrika!” repetase el, pe un ton ceva mai scăzut şi însoțind de astă dată formula de o desfacere sacerdotală a brațelor subțiri, osoase sub mînecile veşmîntului său de interior, lăsînd să i se vadă antebrațele pînă la cot, o haină larg croită, de mătase neagră, fină, aproape femeiască, foşnind la cea mai simplă mişcare, spunea Cavadia, ceva în genul unui prinț al bisericii romane amestecat în treburi politice, întinzîndu-şi astfel mîinile împăciuitor, într-un fel de binecuvîntare amuzată, ce aducea mai degrabă cu o tocmeală laică cu enoriaşii. Era o tehnică a cazuisticii; un labirint cu şiretenie săpat, o cursă retorică a vorbirii, spre care el îşi ademenea interlocutorul, rătăcindu-l cu bună ştiință, aruncîndu-l dintr-o parte într-alta a ecourilor, dintr-un unghi al perioadelor oratorice în alt unghi, şi mai strîns sau cotit. Cavadia învățase ceva şi de aici. Chiril rezuma reacțiile auditorilor prietenului său, prin cuvintele clasice ale insului dezorientat: „Unde vrea să bată, domnule, ăsta?!”… înaltul arhiereu, după un ocol atît de întortocheat, a ajuns la ținta hipnotizată de unduirile largi ale frazelor, fixe în scopul urmărit: că şi un ateist trebuie să se onoreze, avînd grijă cum se poartă, dar ținînd seamă şi de calitatea argumentelor sale. Pentru că şi Engels susține că ateismul mărginit, agresiv, are un efect contrar, întărind şi mai mult credința, lăsînd la o parte faptul că, vrînd să desființezi cu orice preț ceva şi făcînd acest lucru cu o patimă oarbă şi neconvingătoare, ajungi să afirmi, implicit, ceea ce combați. Ducem în spate douăzeci de secole de creştinism, să nu uităm; de martiraj, inchiziții,

autodafeuri… Asta atîrnă asupra noastră şi va mai atîrna. Chiar cînd întreprindem ceva contra acestei tradiții de două ori milenare, actele noastre contestatare se impregnează fără să vrea de propria esență a lucrului combătut…. Şi Engels lăsase pe toată lumea cu gura căscată. Nimeni nu ştia că referința i-o pusese la îndemînă însuşi nepotul său, care asculta fără a clipi – sursa lui marxistă pentru cazuri extreme cînd trebuia să faci față cerințelor timpului. Bătrînul, suferind de ochi, nu mai citise nimic de aproape treizeci de ani, exceptînd registrul de cheltuieli şi venituri al administrației sale, un model de ordine şi eficacitate, preocupat mai mult de chestiunile practice ale vieții pă- mînteşti. „Da, scumpii mei domni", – încheiase el urmărind cu privirile sosirea desertului, strugurii hamburg, puternici, cu boabele grele, intacte, nescofîlcite, pentru luna aceea de primăvară, era prin aprilie, ciorchinii lor înghețați parcă, în cîte un loc, numai, uşor mucegăiți – dar asta putea să pară bruma visătorului octombrie… Fusese o mare şi generală surpriză. „Da, spusese arhiereul adept al bunurilor şi plăcerilor terestre, omul e în stare de toate, chiar să întrețină şi amăgirea unui anotimp pierdut, iată, ca aceşti binecuvîntați struguri din care picură lacrimile Domnului… în stare de orice, vă zic, şi de bine, ca şi de rău. El, omul, este marele inventator. Dumnezeu nu inventează. El face, şi atîta tot; ca un bun dulgher o masă, asemeni tatălui meu, tîmplarul, fie-i țărîna uşoară; fără plan, fără studii; face o masă, fiindcă omul are trebuință de o masă… «Cît e Dumnezeu de mare, n-are nici trei clase primare…» Trei, parcă spune poetul? sau mă înşel eu?… Dar şi trei e mult, e o licență, un efect mai mult poetic, trei clase, va să zică şi mai neştiutor chiar şi decît un analfabet curat, cum se întîmplă… Dumnezeu, zic, *face*. Omului şi progresului său nu-i mai rămîne decît să inventeze, pe temeiul substanței create, făcute de mult: Materia! Aici, ştiu, noi nu mai putem fi de acord, ne aflăm în conflict. Dar să nu ne duşmănim de moarte pentru asta, nu; ideologia dumneavoastră vorbeşte de lupi – oamenii, între ei, să nu se poarte ca lupii… Iată ce materie

dumnezeiască aceşti struguri! Icoanele naive îi aşază în coasta lui Cristos. Lacrimi de bucurie, de suferinţă, după cum merge viaţa… Frumoşi struguri, exclamă el contemplîndu-i un moment şi, întinzîndu-se peste masă, smulse dintr-un ciorchine un bob şi îl aruncă tinereşte în gura cu măsele puternice încă, la locul lor. Un singur concurent are omul, continuă arhiereul după ce înghiţi cu poftă bobul negru, brumat, un singur adversar în înjghebarea iscusită a tot felul de minunăţii… Nu-i pot rosti numele, legea mă opreşte. Ea nu-mi îngăduie să spun cine e, decît pe ocolite, evitînd, pe cît ne stă nouă în putinţă, să zicem, în acest caz, cu toată gura, este; deşi el s-a învăţat şi cu aceste trucuri, şi cînd se aude chemat prin astfel de aluzii… de pseudonime naive, nu întîrzie să se arate îndată, unde nici nu te aştepţi, luînd cîteodată propria noastră înfăţişare… înaltul prelat îşi privi cu atenţie musafirii. Aţi priceput, cred, zise – şi nu-i lăsă pînă ce nu-i văzu pe toţi dînd din cap, pe rînd, în semn de aprobare. Ce voi eu a spune de aici înainte e că omul îl întrece în isteţime şi inventivitate, şi în blestemăţii, desigur, fiindcă mai întîi de rău este vorba în cele ce urmează, – chiar şi pe cel ce dumneavoastră, clătinînd adineauri din cap, mi-aţi dovedit că-l cunoaşteţi prea bine. E una din micile istorioare monastice din tradiţia narativă ortodoxă, foarte omenească şi plină de umor, dar şi de tîlc. Un fel de păţanii ale lui Nastratin Hogea, aplicate la viaţa religioasă. Acum, şi acest Nastratin popular, ştiţi cît de inventiv este el însuşi, şi de năstruşnic!…" Şi înainte ca cineva să fi îndrăznit să întindă mîna spre strugurii îngrămădiţi în vasele de cristal aburite de frigul adus din beciul adînc al Reşedinţei, fiind ei înşişi un veritabil material de intuiţie al acelei inventivităţi umane ce le prelungea viaţa dincolo de anotimpul hărăzit lor de Atoatefăcătorul, …episcopul povesti ce-i dăduse prin minte unui călugăr închis în chilia lui pentru post şi rugăciune… Distinşii oaspeţi, dacă vreunul din dumnealor nu ştia cumva, ar fi fost poate nimerit să afle că şi aici, la mănăstire, ca la orice viaţă de recluziune, izolată de viaţa de afară, există o vizetă. Un

ochi adică prin care superiorul se uită cînd şi cînd, să vadă ce face penitentul. Acesta stă de obicei cu spatele la uşă, aşa încît el simte totdeauna ochiul superiorului în ceafă. Şi stareţul trece de dimineaţă în inspecţie, se uită la fratele din celulă, adîncit în postul cel mare, post greu, de grea meditaţie şi pocăinţă. Călugărul pare foarte concentrat. Mai trece stareţul peste trei-patru ceasuri, se uită, fratele întru Cristos nu s-a clintit nici măcar cu un milimetru. Mai trece şi pe seară… Pocăitul parcă ar fi fost bătut în cuie… Foarte mirat şi bucuros în acelaşi timp de această tărie sufletească, stareţul îi cheamă şi pe ceilalţi fraţi, să-l vadă pe celălalt, să ia aminte cum se petrece un post, în cîtă reculegere şi pierdere de sine. Stau ei aşa, îi apucă întunericul privindu-l prin vizetă, la lumina candelei, pînă către miezul nopţii… Atunci stareţul, temîndu-se să nu i se fi făcut cumva rău fratelui rupt de viaţa lumească, bate la uşă, zicînd în loc de e voie? cum zic călugării: „Miluieşte-ne Doamne pre noi" – formula monastică de politeţe – şi dacă cel dinăuntru răspunde „Amin!" înseamnă că-i voie, „Intră"… „Ce faci aici?" (stareţul). Ruşinat, călugărul n-are încotro şi mărturiseşte că el, postind, poftise să mănînce un ou şi că de azi-dimineaţă îl cocea pe furiş la o lumînărică, în sertarul mesei, pe care-l scobise cu un vîrf de cuţit, să pătrundă flacăra, lumînarea ţinînd-o cu cealaltă mînă dedesubtul sertarului găurit. „Cel despre care dumneavoastră spuserăţi mai adineauri că aveţi cunoştinţă m-a pus!" – se referi episcopul direct la musafiri, evitînd numele, cînd mai simplu ar fi putut să exclame exact ca acel monah: „Dracu' m-a pus!" – să mănînc oul interzis. În acea clipă însă, s-a auzit o voce de sus, de pe sobă, unde aerul e totdeauna mai dogoritor: „Minte, părinte stareţ, nu-i adevărat! Şi eu stau acilea şi mă uit de azi-dimineaţă să văz ce face, una ca asta n-am pomenit" – era, lămuri înaltul prelat cu aceeaşi perifrază tot *Cel despre care iubiţii oaspeţi încuviinţaseră cu puţin mai înainte a şti despre cine era de fapt vorba,* şi care se arăta el însuşi uluit de atîta inventivitate… Toată lumea bătuse din palme, încîntată, ceea ce îl făcuse pe înaltul

arhiereu să se încrunte nemulţumit.

Cavadia asistase la multe confruntări de acest soi, atît în anii liceului terminat cu premiul de onoare – (şi urît de toţi colegii, fiindcă în disputele şcolii el ţinea de regulă cu profesorii) – în oraşul reşedinţei arhiereşti, cît şi mai tîrziu, în studenţie, în vacanţe, apoi în concediile lui, cînd de redactor, cînd de funcţionar ministerial ocupînd posturi de răspundere. Scurtele sfîrşituri de săptămînă erau o fugă „la moşu", de unde se întorcea înviorat, plin de poveşti şi de comentarii foarte laice asupra evenimentelor. În capitală n-avea timp sau distanţa necesară să reflecteze asupra celor ce se petreceau, prins în vîrtejul atîtor întîmplări la care participa îmbîcsit de rutină, şi trebuia să pătrundă în cutia de rezonanţă a „palatului episcopal" înconjurat de livezi, de prosperele grădini de zarzavat care aprovizionau o mare parte a regiunii ca să-şi dea seama prin ce trecuse Bucureştiul cu o săptămînă, două, ori cu o lună înainte… Distanţa cîştigată, dar mai ales pacea patriarhală a episcopiei, ajuta evenimentele să se arate într-o lumină nouă, egală şi fără cotloane umbrite. Acest mediu îngăduia o perspectivă cuprinzătoare, mai greu de avut în acţiunea propriu-zisă a lucrului făcut… „Efect de perspectivă" ce semăna, recurgînd la experienţa armelor, cu acea lărgime, aproape ireală, a cîmpului de luptă, obţinută prin intermediul unei lunete minuţios construite, amplificînd ce este de fapt redus, dusă la ochi de un şef militar cocoţat în vîrful unei coline, în timp ce soldaţii din văi, văiugi şi alte elemente ale terenului sau teatrului bătăliei nu observă decît măruntele lor scopuri imediate, cotele izbînzilor mici, care, puse cap la cap într-un ansamblu, creează acel ameţitor sentiment al victoriei finale, de care mulţi, gîfîind, cu un orizont îngust în faţă, habar n-au, nemaivorbind de răniţi, de eroi morţi în şanţuri cu ochii la cer… Calmul reşedinţei arhiereşti, în care nu se schimba nimic, era locul liniştit unde zgomotul existenţei se auzea cel mai bine, într-o perioadă de prefaceri vertiginoase. Cavadia regăsea soborul de călugăriţe-servante aferîndu-se cu farfurii în mînă,

pline de bucatele al căror secret vechi numai ele îl deţineau, cu sticlele de vinuri alese, a căror apariţie provoca exclamaţiile voioase ale musafirilor, orăşeni înghesuiţi şi cu griji, mereu alţii, şi numeroşi profesori bătrîni ieşiţi la pensie; maniaci ai trecutului istoric, comisii de renovări, de cercetări arheologice, trupe de teatru aflate în turneu, actori renumiţi, actriţe frumoase, ori numai spirituale, pe care înaltul prelat îi aşeza în jurul mesei, după un protocol al său, numai de el ştiut, cu gesturi cînd autoritare, cînd amicale, sau galante. Nimeni nu se îndoia, luînd loc, că tocmai locul acela i se cuvenea, iar dintre toate, cel din dreapta sa (cînd sora lui, mama lui Cavadia, „coana Marioara", veşnic serioasă şi mîndră, nu era de faţă) era rezervat de regulă femeii celei mai inteligente, cu condiţia să nu fi fost prea urîtă, sau celei mai fermecătoare, bucu- rîndu-se de privilegiul rar de a simţi din timp în timp mirosul de cîmp şi de levănţică al bărbii prelatului, apropiată în scurte colocvii şoptite ce îmbujorau de plăcere obrajii favoritei… Nimic nu putea clinti acest ritual. Cu atît mai puţin confortul reşedinţei. Baia îngropată, cu trei trepte, de marmură albă ca omătul de pe Parîng în luna ianuarie. Biblioteca scumpă cu scări de lemn de tei în spirală, parchetul lucind ca oglinda, pe care se rostogoleau covoare roşii de lînă cu ciucuri lungi albaştri (coloarea preferată a vlădicii) lucrate de măicuţe şi care absorbeau orice sunet încît asta producea o stranie impresie de vis. Lămpile roz de Murano, cu mici ghirlande de trandafiri împletiţi făcuţi parcă din zahăr ars, aruncau şi ele, peste toată această atmosferă tihnită, o lumină intimă de confi- serie vieneză de lux. Pînă şi closetul episcopal nu suferise (nici cea mai mică modificare. Cavadia spunea: o capodoperă bună de o curtezană. Era acelaşi, ştiut din copilăria lui ocrotită: impunător ca un tron găurit, cu ceva din prestanţa unui laborator farmaceutic, emanînd mirosul de mentă al dezodorantului cusut ca amuletele în săculeţe de mătase şi cu colacul îmbrăcat de bătrînele călugăriţe într-o cretonă colorată, bleu, cu picăţele, ca cele mai pri- măvăratice rochii de domnişoare, îmbrăcăminte din care femeile acelea devotate

aveau o rezervă întreagă, lucrată în nopțile lungi de iarnă, ca întreg trusoul fin şi scump al arhiereului. Acelaşi era şi ritualul duminical, pe care Cavadia ținea de fiece dată să-l vadă, strecurîndu-se printre credincioşi, la sărbătorile mai mari cînd slujea însuşi vlădica. O dată, el venise însoțit de Chiril, prima şi ultima dată. Unchiu-său nu-l prea plăcuse. „Acest băiat, – spusese prea fericitul părinte, rămînînd o clipă singuri, e un băiat trist. E frumos, dar e trist. Cred că e trist… nu ştiu de ce… poate fiindcă n-o fi avînd curaj. Curajul simplifică şi simplificând purifică; or el nu e pur, fiind complicat." Cavadia voise să pomenească ceva despre excluderea lui, dar se abținuse. Şi, pe acest cuvînt, „complicat", Chiril reintrase, ghicind îndată că vorbeau despre el – i-o şi spusese la întoarcere lui Cavadia, care negase. Cu prilejul acela îl văzuse Chiril pe episcop oficiind. Era de Sfînta Mărie mică. Întîi îl văzuse afară, apărînd pe treptele palatului episcopal, cu tiara pe cap bătută în nestemate, scînteind în soarele ostenit al începutului de septembrie şi binecuvîntînd lumea strînsă în curte, pe două rînduri, printre care el trecu repede, plutind înalt, roz la față, cu barba lui albă şi rară în sus, cu graba plină de fervoare a unui mare actor ce ştie că a întîrziat să intre în scenă peste limita de răbdare admisă a publicului ce-l răsfață. La sfîrşitul slujbei, el făcuse drumul îndărăt, dinspre altar spre tinda bisericii, cu aceeaşi grabă deloc solemnă, avînd aerul că uitase acasă ceva important. În trecerea sa repezită, arhiereul împărțise cu mîinile lui fine şi Încărcate de inele binecuvîntări la fel de iuți şi de hotărîte, aruncînd din ochii săi albaştri de faianță germană fulgere reci peste mulțimea îngenuncheată compact, găsind totuşi prin ea o potecă aproape imposibilă. Chiril căzuse şi el în genunchi odată cu ceilalți. Prietenul său şedea uşor înclinat, într-o poziție de respect civil, singurul din întreg lăcaşul care rămăsese în picioare. După ce bătrînul ajunsese în curte, în drumul său grăbit spre pridvorul reşedinței de vizavi, îmbrățişat vesel de cîrciumăresele triumfătoare, ca spre o imensă, confortabilă cabină actoricească, unde realitatea te ia numaidecît în

primire cu gluma, cafelele şi cu poveştile ei, ca o codoaşă activă şi avizată, şi unde costumele şi toată recuzita, atît de impresionantă cu puțin înainte, reintră pălind în dulapuri, Cavadia îi şoptise lui Chiril în valul mulțimii: „Noi nu trebuie să îngenunchem, ce *naiba*!, nu-i obligatoriu, că şi-aşa...” — şi nu terminase, şi acest şi-aşa rămăsese între ei întredeschis ca o uşă nițel împinsă, după ce ai apăsat pe clanță, şi care ți-ar produce deodată farsa, surpriza, fiorul absolut că dă în abis. Chiril avea aerul că nu auzise. Înghiontit de mulțime la ieşire, îl privea năuc pe Cavadia. Acesta găsi că era cazul să-i şoptească ceva mai explicit: „Nu trebuie să ne umilim noi singuri, vreau să zic, mai mult decît sîntem noi umiliți.” Chiril, îmbrîncit, în pronaos, în locul unde credincioşii se înghesuiau ca oile la strungă, îşi privea prietenul peste umăr, uitîndu-se la el fix, cu ochii măriți, cum se uita cînd nu înțelegea un lucru, sau cînd îl înțelegea mult prea bine. Şi Cavadia renunțase.

Asta se petrecea în septembrie ’55. Peste doisprezece ani, în 1967, episcopul ținuse în acelaşi lăcaş voievodal o predică pe care Cavadia, care nu era un exagerat, nu ezita s-o numească „istorică”. O vizită a unor oficialități avusese loc în regiune şi, cu acest prilej, în biserica muzeu, bătrînul rostise, după o slujbă scurtă, o cuvîntare foarte ciudată în prezența înalților oaspeți. Era cu mult înainte ca acel lucru să fi redevenit firesc. „Moşul” vorbise de capul lui. Fusese un moment inspirat. Ce căutau acei bărbați de seamă în străvechiul lăcaş?… Să-şi fi adus ei oare aminte, se întreba prelatul, că limba română, care mai miroase încă a seu şi a pară de lumînare, fusese silabisită veacuri de veacuri în chilii, păstrîndu-se vie între zidurile afumate, cu figuri şterse privind uimite de dincolo?… Oricum, el îşi luase inima-n dinți şi vorbise… După predica îndrăzneață din 1967, îi spusese imediat, acasă, la reşedință, nepotului său, care făcea parte din numerosul alai oficial: „Acum, ori mă pedepsesc, ori mă felicită, din două una, altă cale de ieşire nu este!” Şi nu fusese, într-adevăr; înaltul prelat primise cele mai frumoase felicitări din toată cariera sa ecleziastică.

Dar asta era în anul şapte al celui de al şaselea deceniu. Cu paisprezece ani, de astă dată iarăşi în urmă, prin vara lui 1953, cu doi ani înainte de vizita pe care Chiril o făcuse în septembrie la reşedinţa unchiului lui Cavadia, episcopul trebuise să facă faţă acelei faimoase crize, numită de el „criza bucătăreselor". Această întîmplare îi prilejuise întîlnirea de neuitat cu femeia energică sosită într-o anchetă şi căreia tot el îi spusese „Doamna de fier". Era vorba de o inadmisibilă credinţă mistică a unui anumit colţ din regiunea păstorită de episcop, unde se afla o importantă întreprindere forestieră, un „blestem" ce frîna avîntul acelei mari unităţi economice. „Doamna de fier" nu venise să reclame „dezlegarea blestemului", aşa cum cereau pe sub mînă micii şefi locali, al căror nivel politic nu era prea ridicat, – asta ar fi fost o prostie la fel de mare ca bazaconiile obscurantiste ale acelui ţinut încă înapoiat. Ce ţinea dînsa, şi ce nu putea accepta episcopul, era ştergerea inscripţiei cu litere latineşti, adăugată celei vechi, în chirilice, şi care le interzicea femeilor, bucătăreselor şantierului, de fapt, accesul în acea parte a pădurii unde se păstra amintirea unei întîmplări zguduitoare. Întîi că aceste femei erau mai toate analfabete, obiecta înaltul arhiereu, ceea ce ar fi făcut inoperantă măsura, legenda transmiţîndu-se mai mult oral. Dar admiţînd că rezolvarea situaţiei ar fi depins de o simplă suprimare a inscripţiei săpată în piatră, tot nu s-ar fi aranjat nimic, întrucît o afurisenie aruncată după tot tipicul e ca o lege votată în parlament, numai parlamentul are căderea s-o abroge. Nici îndemnurile adresate în zilele de sărbătoare credincioşilor la slujbă, să nu ia în serios porunca aceea din pădure pe care crescuse muşchiul, îndemnuri pe care „Doamna de fier" îi sugera episcopului să le facă, nu intrau în puterea lui… „Atunci vom scoate pietroiul ăla cu tractorul!", zîmbise cu un farmec neaşteptat femeia aceea scundă, voinică, purtînd părul tăiat bărbăteşte. „Inutil, răspunsese de sus, binevoitor, de pe treptele pridvorului înaltul prelat, şi-apoi… şi-apoi, adăugase el întorcîndu-i cu amabilitate zîmbetul, rămîne de văzut

cine va îndrăzni să conducă maşina… „Doamna de fier” îl măsurase tăcută cîteva clipe, răstimp în care una din rîndunicile ce-şi lipiseră cuiburile lor sfărîmicioase de pereții pridvorului avu timp să aducă puilor ei hrana şi să țîşnească îndărăt scoțînd un tril melodios. Femeia aceea atît de severă făcu un lucru neprevăzut. Ea se întoarse şi se uită mult în direcția în care dispăruse crainica primăverii. Această mişcare tinerească sporise curiozitatea bătrânului, despre care Cavadia mai spunea că avusese totdeauna o mărturisită slăbiciune pentru „femeile cu cap”, deşi se înconjura cu plăcere şi de urmaşele Evei care nu erau decît frumoase. „Ar fi fost o stareță straşnică”, se gîndea el cercetînd-o cu luare-aminte cît stătuse întoarsă, în momentul ei dezarmat, cît privise zborul rîndunicii avîntată în văzduh. „O stareță ca ea mi-ar fi trebuit mie!”, repeta în sinea sa visător înaltul prelat. Fălcile ei puternice şi totuşi fin desenate arătau că ştie să muşte, să dezmierde ori să sfarme între măselele sănătoase, probabil, orice. Fața o avea albă şi moale ca aluatul, puhavă în jurul ochilor foarte verzi şi înguşti, de şopîrlă bătrînă care consumă multă cafea, tutun şi idei. Era genul de femei care, cu vîrstă, încep să pună în amor o maternitate autoritară, ambiguă şi focoasă. Părul ei la modă pe vremea charlestonului arăta la fel ca-n portretele de la mitinguri: cărunt ca sarea bolovan din ieslea vitelor şi tuns în mod evident acasă, retezat scurt, fără multă vorbă, cu foarfeca, neprivindu-se poate nici în oglindă… Ea refuzase invitația de a vizita reşedința episcopului, declinînd şi prînzul la care se făcuse o uşoară aluzie, mîncărurile şi vinurile Prea Fericitului avînd darul de a netezi asperitățile vieții, chiar dacă ele se refăceau numaidecît după aceea, dar astfel se înfiripa măcar pentru un ceas iluzia unei înțelegeri omeneşti. Această femeie neînduplecată în principiile ei şi care îl refuzase atît de net, păstrînd o politețe de doamnă de înaltă societate, îl interesase în cel mai înalt grad pe unchiul lui Cavadia, „Păcat, – îşi spunea el spionînd prin geamlîcul salonului său, în care intrai direct din pridvor, bocancii cazoni ai femeii aspre păşind rar şi ferm pe iarba tunsă englezeşte din ograda largă a episcopiei, păcat, ea ar fi fost

stareța care-mi trebuia mie!” Repeta aceste cuvinte obsedante, vorbind singur, măsurând salonul de la un cap la altul, şi cînd vorbeşti singur (spunea înaltul prelat), vorbeşti cu cealaltă jumătate din tine, fiindcă nu te mai înțelegi cu nimeni, aşa că discuți în casa trupului tău ca un chiriaş rău platnic cu proprietăreasa, venind ba cu apa, ba cu lumina, şi această proprietăreasă arțăgoasă era Conştiința. La urma urmei, era şi de înțeles: „criza bucătăreselor” era o farsă comică şi treaba acelei fabrici nu mergea din cauza unei superstiții… Tocmai atunci intrase în salon, ale cărui uşi, fiind cald, stateau toate deschise, maica Eulampia, econoama. Ea zicea că-l întrebase: „Prea Fericite, ce facem, vindem la tîrg, ori nu, găinuşele alea?!” El se speriase, semn că era dus departe pe cărările gîndului (de fapt, glasul ei repezit de soacră îl făcuse să tresară şi să spună ce spusese, răstindu-se: „Fugi, Eulampio, cu găinile tale, ai să mă bagi în mormînt!” şi scuipase simbolic înspre ea, ca şi cum ar fi fost ucigă-l toaca…).

Adevărul era că, în tot timpul vizitei, bătrînul nici nu-l luase în seamă pe însoțitorul „Doamnei de fier”, un tînăr ofițer, gradele noi încă nu le cunoştea, un fel de aghiotant al ei, avea şi pistol la centură. Acest ofițer era tot atît de scund ca şi şefa pe care o păzea, şi stătuse tot timpul cu un pas îndărăt, aproape mascat de corpul bondoc al femeii. Ce-şi amintea acum înaltul prelat era doar fața lui grăsuță, năduşită, de blond care transpiră mult, un ofițer mai mult de cancelarie decît combatant, şi ochii ce nu se dezlipiseră nici un moment, cînd apuca să-i vadă, de-ai săi. Or, bătrînul îşi adusese aminte de prezența însoțitorului tocmai din cauza acestor ochi extrem de atenți şi de profesionali. Ochi blînzi ce se fac că nu văd nimic, dar care înregistrează totul şi nu repetă nimic. Cînd ofițerul avea să-şi bea cafeaua, la desert, peste trei zile, în salonul reşedinței, ceaşca mare de porțelan japonez cu un cap de gheişe astupîndu-i cîteva secunde gura şi nasul, în timp ce sorbea din ea, ascultînd atent, încordat, lăsase deodată să vorbească numai ochii: o puşcă licărind în soare. „Ochii Revoluției!” exclamase în sinea lui unchiul lui Cavadia.

Altfel, erau ochii albaştri şi cumsecade ai unui moldovean vorbăreţ, ceva mai închişi la culoare decît ai săi. Tensiunea acelei priviri lipsindu-i, după prima lor întîlnire, pe cînd se plimba prin salon în sus şi în jos, meditînd la „criza” aceea de vodevil, pufnind din cînd în cînd într-un rîs bătrînesc cu scuturări de cap amuzate, urmărit, de după perdeaua grea de pluş a uşii duble ce dădea în sufragerie, de Eulampia izgonită, tipul, militarul acela, ce grad va fi avut el, se dovedi a fi „cineva” de vreme ce acum, în absența lui, şi-l reamintea, ca pe un sunet continuu, a cărui sursă încetează brusc. Asta îi dădea o senzație de uşurare; dar tocmai uşurarea aceasta dovedea că blajinul ofițer *există.*

După trei zile, terminîndu-şi misiunea, el revenise singur la reşedință, primind bucuros invitația reînnoită de a lua acolo prînzul, şi netezindu-şi calota chipiului cu mîneca, încercînd să înlăture găinațul proaspăt al unei rîndunici din multiplele cuiburi agățate de pereții şi tavanul pridvorului însorit, se recomandase cu veselie şi dezinvoltură: „Dați-mi voie să mă prezint, sînt locote- nentul-major Ionel Roadevin.” Asta, fireşte, stîrni pe loc comentariile pe care le prilejuia totdeauna acest nume rar şi atît de simpatic. Încă nu devenise cumnatul lui Georgeoiu. Abia peste un an, în 1954, avea s-o ia de nevastă pe sora lui, Viorica, profesoara de fizică. Episcopul pricepuse: chestiunea în litigiu, blestemul şi inscripția cereau tact, poate că şi oarecari compromisuri, or „Doamna de fier”, intransigența în persoană, nu era făcută pentru acțiuni diplomatice, de aceea ofițerul acesta, inteligent şi deschis, după toate aparențele, se prezentase singur, luînd pe cont propriu problema. Discuția începuse lesne, presărată de voioase acceptări şi propoziții generoase, – „Aşa e lumea”… „Înțelegem, cum să nu, problemele de conştiință sînt totdeauna mai dificile”… „Dumneavoastră sînteți o mare personalitate, vă rog să mă iertați, mă simt mîndru că ați avut bunătatea de a mă invita…” „Noi ştim mai mult decît se presupune (la acest „noi” prelatul ciuli urechea) şi ştim să apreciem şi o judecată

potrivnică atunci cînd ea aparține unui caracter ferm şi cinstit, pe care împrejurările istorice… în orice caz asta e de preferat vorbelor mari şi găunoase ale unei lichele… ooo, desigur, cunoaştem, intransigenți în viața publică, lichele în cea particulară…”… „Noi credem (iarăşi noi!) că parabola fiului risipitor e o parabolă cu un profund conținut social, să mă iertați, nu vreau să fac comparații mecanice, dar ce vreau eu să zic e că un om care s-a rătăcit uşuratic pe drumul vieții şi care a acumulat o experiență de viață în urmă, are mai puține şanse de a mai greşi în viitor, avînd în vedere că el «s-a ars» o dată… (episcopului nu-i plăcu această expresie vulgară, şi tuşi, locotenentul se opri, sesizînd, îşi ceru iarăşi scuze şi continuă), deci totul trebuie privit cu o nuanțată înțelegere a sufletului omenesc atît de… atît de… complex” – găsi el în cele din urmă… încet, încet, se apropiară, datorită excelentei dispoziții a ofițerului, intelectualității sale plăcute şi cursivității în vorbire, de lucrul acela pentru care venise. El se referi mai întîi la personalitatea doamnei pe care avusese onoarea de a o însoți; la funcția ei politică, precum şi la caracterul ei, „de bronz” spusese surîzînd încurcat locotenentul, surîzînd mai mult din cauza facilității expresiei şi ignorînd că interlocutorul său spunea „de fier”, şi ce bătăi de cap avusese ca deputată a regiunii. În primul rînd, vă rog să vă imaginați situația următoare – şi povesti un caz petrecut cu un an în urmă, despre care înaltul prelat avea cunoştință, dar se prefăcu că nu ştie… Cum, într-un sat mai dinspre şes, o gospodărie de stat avusese nevoie de un grajd mai întins, şi alt loc nu se găsise, avînd în vedere faptul că sediul acelei unități agricole se afla chiar lîngă cimitir, decît, – vă închipuiți ce problemă! — terenul cimitirului, sărise, alarmat el însuşi de pe scaunul său, locotenentul. Oamenii, bineînțeles, s-au opus, şi aveau dreptate. În țintirimul acesta odihneau oasele stră-stră-şi-aşa mai departe bunilor lor. Doamna însă, pe care am avut onoarea de a o însoți şi atunci, a spus nu se poate, odată şi odată acest cimitir tot va fi dislocat, crucile de altfel erau şterse, părăginite, mort cu mort nu se mai ştia. Le-a promis bani,

despăgubiri, a spus că le face în schimb şi o şcoală nouă, şi un spital sătesc, şi s-a ținut de cuvînt, şcoala şi spitalul se află în plină construcție. Hai să zic că făceau acolo o grădină publică, un parc, ce ştiu eu… Dar un grajd! Să facă pe locul cimitirului lor un grajd pentru cai şi vite… Asta îi revolta pe țărani, şi să creadă prea sfinția voastră, nu că vreau să vă cîştig, dar oamenii, „elementul uman” avea şi aici dreptate. Ce te faci însă cu istoria?… Istoria trece peste noi drept înainte! aproape că strigă el, întinzînd fără să vrea un braț ca la comanda unui asalt. Noi putem s-o înțelegem, cu rațiunea noastră, perora din ce în ce mai încălzit, dar ea nu ne înțelege şi nici nu ne va înțelege vreodată pe noi, vreau să spun carnea simțitoare şi sentimentele noastre omeneşti.

Înaltul prelat tuşise din nou, şi cînd locotenentul îl privi, crezînd că iar îi scăpase ceva nelalocul său, îl văzu făcînd asupra lui în grabă semnul crucii, apoi omul bisericii bătuse oriental din palme, mai cerînd vin. Povestea deveni la un moment dat penibilă… Oase, fălci, femure, tibii şi resturi de hîrci din mormintele anonime începuseră să iasă la iveală, spălate de ploi, răscolite de copitele vitelor. O mulgătoare (fruntaşă! notați, precizase locotenentul) aruncase cît colo şiştarul cu laptele proaspăt muls, văzînd un cîine cu o jumătate de hîrcă de copil în bot… Alții, cică ar fi văzut o femeie în alb cu un prunc în brațe colindînd noaptea satul. Alții, în sfîrşit, se jurau că la arie, în toiul treierişului, apăruse altă femeie, aceasta în negru, ziua-n amiaza mare, şi că se luaseră după ea cu furcile, dar că năluca pierise după nişte clăi… Vedeți ce probleme au ieşit din simpla nesocotire a unui loc *tabu*, zic *tabu,* nefiind mistic, mă exprim sincer… — e vorba de golul imens al ignoranței…

Episcopul clătina din cap, înțelegător. Ştia prea bine. Intervenise personal. Pe căile cele mai ocolite, dar şi cele mai directe. Niciodată nu poți aprecia urmările unui fapt, simplu în aparență. Nu-i dezvălui însă nimic acestui locotenent atît de liber în spusele sale. Îl credea cînd afirmase că îşi permisese o dată să-i atragă atenția doamnei pe

care o însoțea asupra obiceiurilor şi datinilor de mult înrădăcinate în pămîntul acelei regiuni care făcea eforturi să iasă la lumină. „Nu trebuie să şocăm *prea mult* imaginația oamenilor” – fusese o frază aleasă, bine gîndită, vrednică de reținut. Ca şi cealaltă: „Aceşti bieți oameni care vin de atît de departe şi au pătimit atâtea trebuie să-i asculți mai cu indulgență…” Pe nesimțite, înaltul prelat avu impresia că ofițerul tînăr din fața lui, care bea moldoveneşte vinul, fără fasoane, începuse s-o cam foarfece pe doamna „pe care avusese cinstea de a o însoți”, o ironie vagă, coarnele abia perceptibile ale curajului insuflat de *otonelul* chihlimbariu. Dar asta putea fi foarte bine şi o provocare, şi se abținu de la orice fel de comentarii în legătură cu deputata regiunii, vorbind grijuliu despre datoria pe care orice om e liber s-o înțeleagă în felul său. Şi potrivit concepțiilor sale de viață… Pe urmă, locotenentul, nelăsînd vinul să se încălzească în pahar, relatase pe larg ce pățiseră ei, el şi „Doamna de fier”, cît fuseseră plecați pe teren, în ultimele trei zile, după prima „luare de contact”, expresie care zgîrie iarăşi urechea arhiereului.

— Cu cei de sus, de frații călugări vorbesc, – începu el intrînd în adevăratul subiect, şi avînd grijă ca limbajul său să nu-l şocheze pe interlocutor – care stau acolo în mănăstirea lor retrasă, din respectivul perimetru forestier unde se află şi fabrica de cherestea, atît doamna deputată cît şi eu ne-am arătat cît se poate de atenți şi de prevenitori. Trecutu-i trecut. N-ai ce-i face. Nu poate fi reinventat. Deşi… dacă-mi dați voie…, un om de spirit a zis o dată o vorbă foarte reuşită, pe care posteritatea sînt sigur că nu o va pricepe, şi anume că cel mai greu de inventat, de prevăzut… ohh… ahhh… mă iertați (se înecase, tuşea, înghițea greu) e, spusese, după ce-şi dăduse singur un pumn în piept – tocmai trecutul!

— De ce? întrebă cu falsă candoare amfitrionul.

— Dacă nu înțelegeți, mi-e greu să vă explic, răspunse anevoie locotenentul încordîndu-se cu lacrimi în ochi, silindu-se să regăsească o respirație normală. Să ne gîndim… să ne gîndim puțin, propuse el,

la acest viitor ra-di-os. La oamenii care vor trăi liberi şi cu de toate, „fiecăruia după nevoi” şi acceptînd şi necesitatea, nu numai înțelegînd-o, că noi de pildă, că noi românii, cînd e vorba să pricepem ceva, nu ne întrece nimeni. Dar să zicem că eu aduc pe unul, cu forța din acest viitor ra-di-os, cum spun, – şi întinzînd mult brațul peste masa încărcată de bucate, se făcu într-adevăr că înşfacă ceva sau pe cineva, de la mare distanță, aducîndu-l spre sine. Facem o minune! se adresă el vesel episcopului. Facem minunea respectivă şi-l punem pe individul adus în acest mod să stea cu noi aici la masă, dacă permiteți…

— Cum să nu! aprobă pe loc episcopul, de astă dată cu toată sinceritatea.

— Şi-i spunem ce şi cum, – făcu musafirul un gest elocvent cu palma – îi aducem la cunoştință tot cursul evenimentelor…

— Aducem, încuviință comic amfitrionul, de fapt te- mîndu-se de calea pe care ar fi putut să intre discuția.

— Ei, ce credeți dumneavoastră, ce impresie o să-i facem noi?…

Arhiereul înălță din umeri şi rămase cîteva clipe astfel, nedecis.

— Evident, foarte proastă, îl scoase repede din încurcătură locotenentul. În raport cu modul cum trăieşte el în viitorul lui ra-di-os, din care noi îl scoaserăm cîteva momente cu sila, dar, în mod experimental, nu? — foarte proastă, repet!…

Episcopul asculta cu răsuflarea oprită. Omul acela grăsuț, care năduşea teribil, observă şi zise încîntat:

— Atenția dumneavoastră mă bucură. Vă răpesc timpul, ştiu, dar n-o să vă pară rău. Trebuie să vă spun că eu pun capul jos dacă respectivul individ va pleca dumirit în viitorul lui ra-di-os. Vedeți, rimează… parcă aş face versuri, se opri el o clipă ascultînd ecoul consonanței întâmplătoare… Dar unde voiam eu să ajung?… A, da. Eu voiam să ajung mai întîi la faptul… (repetiție ajutătoare, tipică omului care a băut peste măsura lui şi care se străduie să rămînă clar) la faptul că *acolo* unde altădată… adică la noi, azi… exista un sens

tragic, pe baza căruia noi am trăit şi am suferit şi, mă rog, toate celelalte, nu mai e, s-a dus, – sensul tragic, adică – şi locotenentul suflă din palma întinsă un fulg imaginar. S-a dus, repetă el, gata! Viaţa-i dulce uitare. Asta-nseamnă că ăia, posteritatea adică, a trecut de mult mai departe, habar n-avînd pe ce calcă. Ne-a uitat. Nu mai contăm. Chinul nostru de azi, pe baza căruia ei se vor ridica, nu-l mai pricep! Aşa că ei au tot dreptul să zică, presupunînd că ăsta care stă lîngă noi acum, – şi se făcu a căuta în jur personajul adus la faţa locului – şi pe care îl adusei încoa din viitorul lui nemaipomenit, va pricepe ceva, ceea ce-i exclus, cum ziceam, dar să admitem că pricepe şi le transmite după aceea şi celorlalţi, fiindcă la un moment dat, după ce îl in-te-ro-găm, îi dăm drumul, nu-i aşa? rîse la el. Ce vor spune tovarăşii săi de *atunci* despre noi? Vor spune: „Domnule, ăia, adică noi, erau curat nebuni."

(Cavadia, care nu era de faţă, dar căruia unchiul său avea să-i facă o relatare amănunţită asupra acestei întîl- niri extraordinare, transmitea: ideile năstruşnicului locotenent Roadevin semănau aici izbitor cu ale lui Chiril Merişor…)

— De pildă, – continuase el, în cursul aceluiaşi prînz intim luat între patru ochi cu episcopul, din cînd în cînd întrerupţi de măicuţele apărînd şi dispărînd ca nişte umbre, – de pildă eu… Licenţiat în drept şi filozofie *summa cum laude* la Ieşi… în dulce tîrgul Ieşilor… am intrat în ministerul de interne. Un filozof-poliţist, cum ar veni, o contradicţie în carne şi oase. Poliţia a fost totdeauna un organ de represiune. Marxism-leninismul ne învaţă că ea e aparatul care trebuie primul distrus, într-o revoluţie, fiindcă acest aparat ajută la perpetuarea, vechiului. Şi noi, care trebuie să apărăm, din contră, noul… Vă daţi seama ce situaţie? în ce situaţie se află un bun şi fidel pe drept cuvînt apărător al cuceririlor revoluţionare?… Dar am făcut-o liber şi nesilit de nimeni. Îmi place misterul ascuns al naturii umane! Îmi plac situaţiile în care această natură arată tot ce poate ea!!… Şi cel mai bine, această natură umană, dacă-mi permiteţi, se

cunoaşte din punctul de vedere ori de observație politico- socială în care mă aflu eu, de bunăvoie, repet, şi nesilit de nimeni. Întîi, că originea mea de clasă, care e baza, cer scuze, e dintre cele mai sănătoase. Aş zice, zdravăn şi de invidiat, de sănătoasă. Cine poate produce, cu autobiografia în mînă, un asemenea titlu de noblețe?… Dar eu nu abuzez. Sînt modest. Nu scot ochii la nimeni. Las să se înțeleagă faptul că sînt la fel ca toată lumea. Deşi… deşi aş avea cîteva polițe de plătit, în contul atîtor umiliri… mă rog!… Şi cum spuneam… am vrut şi vreau să cunosc lumea, misterul naturii omeneşti. Şi am început s-o cunosc, nu mă pot plînge. Iată, acesta sînt! strigă deodată şi ridicîndu-se cu oarecare dificultate în picioare, gata să răstoarne o glastră cu trandafiri galbeni, se prezentă a doua oară în cel mai abstract şi mai general mod cu putință: „Om sînt şi consider că nimic din ceea ce este omenesc nu mi-e străin!”… Apoi se aşeză greoi jos şi îşi mai turnă un pahar de vin, uitînd să-i toarne şi convivului, al cărui pahar de altfel era aproape plin…

Ce era neobişnuit la acest om era temperamentul său foarte viu, în contrast cu înfățişarea ştearsă, banală, de blond bonom, şi cu moliciunea de care dăduse dovadă tot timpul cît fusese în compania „Doamnei de fier”. Înaltul prelat se ferea să-l întrerupă, să facă vreun comentariu, încurajîndu-şi interlocutorul mai mult cu mimica feței, recurgînd la dese clătinări din cap sau, în cel mai bun caz, schițînd gesturi evazive cu mîinile sale atît de expresive. Cînd era gata să tragă concluzia că omul din fața lui, în ciuda lucrurilor interesante pe care le spunea bătea totuşi cîmpii, într-o frenetică digresiune, descărcîndu-şi probabil, cît putea, sufletul, locotenentul, după paharul băut destul de urît, în pripă, ca la birt, atacă frontal subiectul, spulberînd într-o clipită acea primă impresie de palavragiu şi scoțînd la iveală resursele unei lucidități intacte:

— … Cum spuneam de frații călugări – reluă el, ma- sîndu-şi tîmplele cu amîndouă mîinile deodată – „înalta doamnă, cum ați binevoit dumneavoastră s-o numiți, a vrut să viziteze mănăstirea lor

atît de frumoasă şi de retrasă, să vadă – şi dădu repede din coate – ce-i cu indivizii ăia, scuzați, atemporali, cocoțați în vîrful muntelui şi cu interdicția lor centenară de a nu trece pe-acolo nici o femeie, dar absolut nici una, dincolo de piatra, am văzut-o, personal, scrisă cu chirilice, care nici nu se mai pot citi, am constatat, acoperite cum sînt de licheni şi de muşchi, şi cu „traducerea”, mă rog, dacă se poate spune aşa, făcută în mult iubitele noastre de azi litere latine. Ulterior, am stat de vorbă cu acei călugări; nu prima zi; în prima zi a fost o aventură întreagă, voi abuza de răbdarea dumneavoastră şi vă voi povesti imediat; discuția am avut-o în cea de a doua zi, adică nu mai departe decît alaltăieri, a treia zi fiind ieri, da, chiar ieri. Colosal! Parcă ar fi trecut o lună, se minună singur locotenentul, adăugînd observația sa de psiholog: evenimentele umflă totdeauna timpul. M-am dus seara, singur… Singur, ştiți, e mai bine. Toaca bătea de vecernie. Seara e mai favorabilă înțelegerii din cauză că oamenii sînt mai obosiți şi dispuşi, de plictiseală, să te asculte mai în voie. Pot să afirm, fără să mă laud, că m-am şi împrietenit puțin cu frații călugări, înțelegîndu-le punctul lor de vedere. Trecutu-i trecut, cum spuneam mai-nainte. M-am înțeles, zic, fără să le dau însă şi impresia că-i aprob. Sînt comunist. Eu am concepția mea despre viață, cea mai înaintată, se spune, şi eu cred cu tărie că aşa este, dar mai cred că şi noi, fiind înaintați, trebuie să facem în aşa fel încît să-i tratăm pe ceilalți, nu cu superioritate, ci cu însăşi înălțimea, modestă, zic – ceea ce nu înseamnă şi prefăcută – a concepției, a punctului nostru de vedere… Ştiți ce?… Am băut cu ei şi un pahar de vin. Ruginiu. Vinul apropie, adîncind diferențele, de unde o curioasă senzație de armonie. Foarte curios. Sigur, unii se pot certa, ajungînd şi la bătaie, din cauza diferențelor create, dar de aici ies şi convorbiri foarte, foarte profunde… Nu vă voi surprinde deloc zicînd că deocamdată nu s-a rezolvat nimic în privința interdicției. Dar însuşi faptul că am ajuns să discutăm, nu? Ce spuneți? Tot e un progres. Un meteorit de platină, ceva ca bolidul tungus, să fi picat din cer în locul pietroiului

pe care e gravat blestemul, şi n-ar fi mai scump şi mai venerat. Am aflat cu această ocazie şi povestea. Un roman de dragoste. He-he, se-ntîmplă şi în cele mai nobile case… Acel episcop de pe timpuri… nu?… care s-a îndrăgostit de o stareță.. Vă rog, dacă în varianta auzită de la frații călugări s-a strecurat cumva vreo inexactitate, să mă corectați…

Arhiereul aprobă visător torcîndu-şi vîrful bărbii.

— Un alt episcop îi denunță pe cei doi îndrăgostiți. De aici iese un scandal mare pe care gazetele de pe vremuri, neorientate şi de capul lor, cum erau, îl amplifică, în setea lor de senzație. După douăzeci de ani… *vingt ans après…* cei doi îndrăgostiți păcătoşi, izgoniți, blamați de toată lumea, ajunşi la vîrsta rece a senectuții, se duc, mînă în mînă, pe o iarnă grea cu viscol, suie aşa prin nămeți, sus, în vîrful muntelui, să-i ceară iertare episcopului neîndurător, de mult retras într-o aspră singurătate. Blestemul, între timp, şi fusese săpat în piatră, versiunea chirilică.

Locotenentul, atent, se opri, crezînd că amfitrionul avea o obiecție, dar el îşi schimbase numai poziția, sucindu-se pe scaun cu o grimasă (Cavadia spunea că bătrînul suferea rău de hemoroizi).

— Fiindcă versiunea latină, adăugă oaspetele după ce gazda sa îl linişti cu un semn, îndemnîndu-l să continue, avea să fie săpată ceva mai jos, şi mult mai tîrziu… Şi acel episcop sever ce aruncase anatema – aşa mi s-a spus – a murit cu degetul pe butonul soneriei, imobilizat de boala lui, fără a mai avea forța să apese şi să apară cineva să-i dea medicamentul, nitroglicerina cred, chiar în momentul în care îndrăgostiții aceia doi, bătrîni şi pocăiți şi persecutați de el, urcau prin troienele iernii să-i ceară iertare… Ciudată revanşă a iubirii! constată locotenentul şi mai bău un pahar în felul său, pe nerăsuflate… Primul care a murit, „singur şi fără lumînare”, cum ziceau frații călugări, a fost *cel ce a interzis,* autorul blestemului, adică. Romantic! Foarte romantic!… Just? îşi repezi el înainte peste masă fața înăduşită pe care nu şi-o ştergea niciodată.

— Just, repetă mecanic înaltul prelat, gata să caşte de indigestie, şi frecîndu-şi repede cu mîna buzele, spre a masca impolitețea.

Fusese un prînz greu. Supă de ciuperci, icre roşii, păstrăvi, pulpă de berbec cu cimbru şi hrean, brînză de munte, mere de vară, compot de ananas, spuma de fragi a călugărițelor, cafeaua-filtru englezească, pregătită la vedere, la un alambic complicat şi strălucitor, cu ceremonialul indicat de amfitrion printr-o discretă ridicare de deget, ceea ce însemna „Protos”, plus vinurile defilînd în raport cu treptele şi gradațiile meniului.

— Asta a fost a doua zi, preciză iarăşi musafirul, sărind derutant de la una la alta, cu felul său de a relata, atît de întortocheat. În această privință, expunerea lui semăna, pînă la un punct, cu însuşi felul de a vorbi al înaltului prelat, care era mai mult o tehnică… Locotenentul învățase pe de rost şi rugăciunea de dezlegare a blestemului, textul care, rostit la fața locului, ar fi rezolvat încurcata problemă a bucătăreselor, îngăduind prin aceasta şi marii întreprinderi forestiere să-şi îndeplinească planul, şi-aşa încărcat…

„ «Cela ce dezlegi pe cei legați – recită el cu multă uşurință – şi ridici pe cei căzuți, nădejdea celor deznădăjduiți, odihna celor osteniți, slobozeşte pe robii tăi, rupe legătura jurămîntului şi blestemului…» Splendid! exclamă locotenentul, după ce termină, sincer entuziasmat. *Arhiratikonul e o* comoară a limbii…”

Arhiereul îşi privea cu încîntare musafirul. Chipul lui alb şi roz se înseninase. Picăturile albastre ale ochilor sclipeau sub sprâncenele grele. Portretul unui *viveur* po- zînd între iepurii, fazanii, cocoşii de munte, vînați într-o epocă îndepărtată, plină de intrigi galante, pasiuni şi de bucuriile naturii.

Oaspetele său redeveni ceea ce era. Un raportor al realității. Un om căutînd mai curînd miezul decît forma lucrurilor, chiar dacă aceste lucruri pot fi exprimate uneori într-o limbă atît de pură ca a textului sfânt ce-i prilejuise o adevărată desfătare estetică.

— În prima zi însă… hm! făcu el la amintirea acelei zile, plină

probabil de evenimente cu totul ieşite din comun… în prima zi, individul ipotetic de la începutul discuției noastre, somat să se prezinte din viitorul lui ra-di-os (iar sărise în urmă, în acelaşi mod derutant), somat spre a depune ca martor, ar fi avut în mînă proba cea mai concludentă a susținerii mele că ce s-a petrecut în acea zi imemorială – adică alaltăieri – a fost, dacă nu o nebunie, în cel mai bun caz, un vis, un vis urît al omenirii, fiindcă şi omenirea, la scara ei, poate să viseze urît; pe urmă se scoală, se freacă la ochi şi zice: ce vis, domnule! se făcea că… — *să numim asta vis!* propuse locotenentul Roadevin… în primul rînd, doamna pe care am avut cinstea de a o însoți (formula devenise, clar, o ironie) a luat interdicția de a nu călca picior de femeie în pădurea respectivă drept o ofensă personală. Dînsa, care este o femeie atît de cultivată şi cu idei largi, şi cu umor, s-a simțit jignită. Notați, s-a simțit jignită. De ce? întreb. Şi tot el răspunse: Fiindcă e trufaşă!… Dar eu merg şi mai departe şi spun că nu faptul că întreprinderea forestieră, proaspăt deschisă, ducea lipsă de bucătărese şi de femei pentru alte munci – lipsă care, psihologic vorbind, se răsfrîngea şi asupra muncii bărbaților – nu acest fapt conta; conta şi el, desigur, fiindcă de asta am venit împreună aici; însă, pe parcurs, am simțit că dânsa, care nu suportă nici o piedică şi nici o contrazicere, s-a angajat *personal,* repet, personal, în această confruntare. Cum, dînsa, care a văzut de atîtea ori moartea cu ochii, care e o personalitate politică, şi este o personalitate politică, să fie oprită de a păşi într-un ținut interzis? Cine-şi permite să-i interzică?…

— Şi majestatea sa regina Maria… suflă înaltul prelat.

Ofițerul nu înțelese.

— Şi majestatea sa regina Maria s-a purtat la fel, ajungînd în dreptul acelei pietre, cu ocazia unei excursii.

— Daaa? se miră oaspetele. Şi dumneaei?

Episcopul încuviință.

— Era într-o excursie, mergea călare, şi o doamnă de onoare din

suită, prevenită, i-a spus: Majestate, de aici încolo, femeilor le este interzis să calce, şi i-a arătat inscripția. Majestatea sa s-a apropiat călare de piatră, a citit, calul juca sub ea nervos, şi ea a rîs, majestatea sa rîdea fermecător, a dat pinteni calului, ca la vînătoare, n-a făcut nici treizeci de metri şi calul şi-a scrîntit glezna.

— Formidabil! exclamă uluit locotenentul.

— Au mai fost şi-alte cazuri…

— Ştiu, cunosc. Frații călugări au avut bunătatea să-mi povestească.

— Acum sînt şi coincidențe, încercă înaltul prelat să se apropie cît de cît de concepțiile raționale ale musafirului său. Majestatea sa a plecat cu trac la galop, o fi tras de hăț cînd nu trebuia…

— Se poate, se poate, aprobă febril interlocutorul. Psihologii numesc asta „angajarea psihicului într-o singură direcție obsesivă", în termeni populari: *de ce ți-e frică, nu scapi!* — şi rîse singur de concizia, nu lipsită de umor, pe care poporul o punea în tălmăcirea unei formule atît de savante… Da, da, a fost o ambiție – repetă el, parcă distrat… Dar ce interesant!… Va să zică şi regina Maria!, şi strînse din buze admirativ.

— O altă femeie, mai de mult, s-a deghizat în bărbat şi a trecut, ca să zic astfel, linia de demarcație…

— Şi? întrebă lacom ofițerul.

— A înnebunit.

— Poftim! făcu el dezolat.

— Numai că eu cred că acea persoană era mai întîi nebună fiindcă s-a deghizat, remarcă amfitrionul. Efectul a fost de fapt cauza. Oamenii iau uşor una drept alta.

— Nu, nu, totul e mai complicat decît ne închipuim noi, schiță locotenentul mişcarea inversă de înaintare simetrică în inexplicabil, față de efortul înaltului prelat de a se arăta mai rațional decît era poate de fapt. Mă tem, mă tem tare de un lucru…

Tăcerea arhiereului putea fi luată drept o întrebare.

— Mă tem să nu i se întîmple doamnei ceva. Cît timp durează?…

— Ce anume?

— Asta, efectul… Efectul blestemului. Se întîmplă imediat, sau?… întrebarea avea hazul ei.

Înaltul prelat acceptă jocul şi răspunse serios:

— Nu se ştie. Poate să fie a doua zi, peste o lună, un an; e posibil ca asta să te ajungă şi mai încolo, spre bătrîneţe…

— Vedeţi, vedeţi, spuse ofiţerul, ca şi cum el s-ar fi gîndit la acelaşi lucru… Tot timpul am fost prudent, prudent şi atent… Dar, mai ştii?… Fiindcă dînsa nu numai că a trecut demarcaţia, *cum foarte* bine aţi spus, dar a mers cot la cot cu mine chiar pînă aproape de zidurile mănăstirii, provocînd cu tot dinadinsul interdicţia, şi să vedeţi ce a ieşit…

Asta prelatul n-o ştia. Ştirile, din om în om, şi de la ureche la ureche încă nu-i sosiseră. Îşi ascuţi auzul, fără ca faţa lui să trădeze vreun interes special.

— Doamna – vorbea locotenentul – foarte enervată de atîtea dări înapoi şi de ridicările din umeri ale localnicilor – ăştia de pe aici, spunea dumneaei, sînt toţi troglodiţi, put a ţuică şi usturoi şi citesc numai Visul Maicii Domnului, trebuie despăducheaţi, anchetaţi, scuturaţi şi trimişi urgent la alfabetizare. Troglodiţi?… Perfect. Dar de ce atîta dispreţ, şi de unde? întreb. Mie, acest ton nu mi-a plăcut. Dar să trecem mai departe. Doamna a hotărât să mergem personal, să-i convingem pe „atemporalii ăia din vîrful muntelui” măcar să şteargă versiunea latină a interdicţiei, ideea dînsii fixă – în afară de ambiţia personală propriu-zisă – că asta ar contribui la rezolvarea cazului, deşi părerea mea era, şi este, că tot mai bună ar fi o slujbă de dezlegare, cu mic cu mare, la faţa locului, închidem ochii şi gata, aici logica trebuie să facă tactic un mic pas înapoi, important e să obţinem ce vrem.

— Bucătărese! exclamă fără să vrea arhiereul.

— Nu numai; dar şi bucătărese, nici ele nu sînt de dispreţuit. *Noi*

dorim ca toată lumea să circule liberă în regiunea respectivă, să n-avem probleme în producție. Dumneavoastră ați spus „criza bucătăreselor”? Dumneavoastră ați spus! Sînt la curent. Iată încă o expresie foarte bine găsită!… Aşadar, să se şteargă inscripţia latină… Fiindcă, dacă nu mă-nşel eu, cam prin 1910, nu?, frații călugări, prevăzători, au adăugat versiunea respectivă în noua scriere, şi cred că ştiu şi de ce: nu cumva să se instituie o veşnică circumstanță atenuantă produsă de însăşi evoluția limbii. Cu alte cuvinte, doamna încearcă să dea îndărăt istoria cu o sută de ani, numai şi numai pentru ca angajarea bucătăreselor să fie posibilă, iar munca fabricii să decurgă normal şi, peste toate acestea, să fie satisfăcut şi orgoliul ei de femeie liberă de orice fel de prejudecăți şi progresistă. Numai că, aşa cum şi dumneavoastră ați binevoit să observați la prima *luare de contact* (înaltul prelat nu schița nici cea mai mică mişcare), femeile din partea locului fiind analfabete, problema inscripției, dacă să fie ştearsă ori nu, nu mai avea nici un sens. Nemaipunînd la socoteală faptul că o legendă, chiar şi într-un ținut cu o conştiință mai dezvoltată şi cu un grad de cultură ceva mai mare, rămîne o legendă… Or, tot cum ați spus dumneavoastră, potrivit ziselor celor din partea locului, blestemul călugărilor ar fi acționat în cîteva cazuri… O femeie care a trecut dincolo ar fi născut un copil cu patru urechi şi cu trei ochi; alta ar fi fost trăsnită; o elevă a murit strivită în cabina unui camion care căra buşteni şi care s-a răsturnat la o cotitură. Tot ce se întîmpla se punea pe seama pietrei, ajunsă o adevărată obsesie. Şi cum spuneam mai înainte, se ştie ce efect au interdicțiile asupra oamenilor care, şi-aşa, nu sînt prea liberi în cugetul lor. Lumea nu mai are în acest caz reacții normale. Intelectul blocat de o singură imagine se concentrează în jurul ei, e ca un… ca un vîrtej al existenței, poftim, care nu vrea să mai curgă. Totul se-nvîrte în jurul poruncii sau ordinului de a nu face cutare lucru. Tentația fructului oprit. Situația clasică. Şi interdicția asta intră şi intră în subconştient şi, cînd scoate capul, are un cap de ispită. O

ispită şi teribilă şi atrăgătoare. Viața se direcționează pe drumul cunoaşterii oprite, se or-ga-ni-zea-ză în sensul acesta obscur. Sînt seri… sînt seri cînd asculți pomul, mărul diabolic al cunoaşterii totale foşnind în noi atît de tulburător!… Mecanismul sufletesc este reglat în aşa fel, de la început, încît el poate merge oricînd în sens contrar, şi merge cu plăcere în acest sens contrar. Oricît te-ai împotrivi, eşti dus pas cu pas într-acolo, deşi pe planul conştiinței limpezi zici nu, dar însăşi împotrivirea asta nu este ea oare un indiciu al prezenței contracurentului?… al tentației camuflate vreau să zic, înaintînd ca o divizie de infanterie cu crengi în mîini, pe cap, de-a lungul unei păduri, vrînd să fie tocmai pădurea asta prin care merge, să înşele inamicul?… Am pornit, am suit două ceasuri, şi, cînd am văzut zidurile, călugării au dat drumul la cîini. N-am pomenit mănăstire păzită de cîini. Dar ce cîini! Fiare sălbatice. Am scos pistolul. Eram în pantă. M-am lipit de un fag gros, cu doamna alături. Aveți grijă, i-am spus – şi am tras. Am numărat paisprezece, cu pui cu tot, cățele, dulăi; pe doi i-am culcat, iar ăilalți, exact ca lupii, au început să rupă cu colții din ei. Şi în timp ce eu trăgeam rar, foc cu foc, în haita trimisă de frații călugări, trăgînd mai mult în aer, mi-era milă totuşi, nu ştiu cum să vă spun, puteam să-i ucid pe toți, sînt un bun ochitor, mai ales că atenția bestiilor se abătuse asupra celor două animale doborîte… şi, în timp ce trăgeam, zic, am simțit că sîntem priviți, spionați, al şaselea simț pot să spun că îl am, şi el este bine exersat, vă rog să mă credeți, spionați pe ferăstruicile chiliilor, prin crăpăturile porților de stejar. A doua zi, cînd m-am dus singur la ei, senzația aceasta a mea avea să fie adeverită de mărturisirile lor – se uitau la noi şi îşi făceau cruce. Eu, adică, şi cu doamna ne mişcăm în fața lor ca pe o scenă, jucînd un spectacol, pentru „colectivul de călugări”, care ne priveau extrem de curioşi şi cărora, în treacăt fie spus, le-ar fi fost perfect egal dacă ne-ar fi sfîşiat cîinii – cer iertare. Dar asta – zic – e o altă față a problemei. Spectacolul acela nemaiîntâlnit era: o femeie în vîrstă înfruntând, cu mult în interiorul interdicției, paisprezece cîini şi-un

blestem! Paisprezece cîini ținuți în lanț, înrăiți, care mîncau numai resturi de mămăligă şi buruieni de post. Ce foame, vă închipuiți, trebuie să fi fost pe ei, din moment ce, înghițind în câteva minute leşurile celor două animale împuşcate, au tăbărît iar pe noi!… Veneau, se rostogoleau la vale printre copaci, veneau urlînd cu o înverşunare conştientă parcă, de cerberi, de păzitori ai blestemului, alergau în jos, direct, să ne rupă, fără nici o tactică, fiindcă pînă şi lupii ezită, nu?, dau ocol, mai pîndesc, alegînd momentul… Cîinii mănăstirii, nu, atacau bezmetici ca un regiment îmbătat cu rom – atît le mai lipsea să zbiere: uraaa!… Şi totuşi, ce-am povestit eu pînă acum nu-i nimic în comparație cu ce aveam să văd în clipa următoare, cînd restul haitei retrăgîndu-se, în sfîrşit, învinsă, m-am întors să văd ce face doamna. Fuma calmă. Cînd îşi aprinsese țigara, nu ştiu, fiindcă trăgea dintr-un fel de chiştoc, pîrlindu-şi degetele, ca o cătană, în pauză, la instrucție. Eu ştiu cît ține o țigară; făcînd socoteala, am dedus că şi-o aprinsese cam pe cînd cîinii vii încă mai rupeau din cîinii morți, cu puțin înainte deci de a doua repriză a atacului. De aici am făcut a doua deducție. O femeie normală țipă, se lipeşte de bărbatul de alături, care-o fi el, s-o apere, ştiu eu… aşa-i legea naturii… Cel mai rău, după mine, e să nu vrei să fii ce eşti cu adevărat şi irevocabil. Dumneavoastră ce credeți?…

Arhiereul îşi aținti ochii săi albaştri şi reci de poterie germană, în ochii întrebători ai musafirului, care îşi pierduseră insistența lor neliniştitoare.

Curios; această privire o avea acum episcopul. Era arma lui absolută. O lungă experiență de viață îi dovedise că sub presiunea ei crescîndă, – pe care el o lăsa rar să se exercite pe figurile oamenilor, şi doar în momentele cînd aprecierea, plină de consecințe, a unui caracter, mai avea nevoie de o ultimă verificare – nimic nu mai putea masca posibilul dezacord, ascuns, dintre intenții şi cuvinte. Locotenentul Roadevin făcu față cu destul succes acestei probe. El era, la sfîrşitul prînzului, una din fețele sincerității; una, ce-i drept,

grăsuță şi năduşită… Ce credea bătrînul? Asta era mai greu de spus.

Şi unchiul, tatăl spiritual al lui Cavadia, oftă; din tot ce-i veni în minte în acea clipă, alese fraza cea mai enigmatică prin generalitatea ei, despre căile necunoscute oamenilor, pe care oamenii merg nedumeriți uneori, sperînd încă măcar că cineva de deasupra ştie încotro merg.

Capitolul XIII

CHIRIL S-A ÎNTORS DE LA JURILOFCA ÎN BUCUREŞTI PE data de 14 decembrie 1957. Aurică ar fi vrut să mai rămînă cîteva zile, vremea era superbă, Bunthe le făcea viaţa frumoasă, dar nu fusese cu putinţă. Domnul Merişor nu mai avea răbdare, ţinea să se întoarcă neapărat în capitală. Zilele se scurtau, apropiindu-se de solstiţiul de iarnă, în ciuda aerului lor primăvăratec. Seara căzînd, şi căzînd repede, toată lumea se punea pe băut. Erau nopţi grele de beţie, beznă absolută, nu se mai înţelegea om cu om.

În ultimele zile, cît mai stătuseră, după pocroul lipovenesc, Chiril nu mai vorbea cu nimeni, toată ziua era plecat la pescuit cu Izot. Cînd nu pescuiau, se plimbau pe izlaz, însoţiţi de aceeaşi corcitură şi unde bătea acelaşi vînt şfichiuitor la firul ierbii. Jos era răcoare, sus călătorea o boare călduţă, mediteraneană parcă. Izot descoperise substantivele, ori poate că hotărîse numai să le folosească. Striga fiecare lucru, pe urmă aştepta, ca şi cum acel lucru ar fi trebuit să apară, el sau doar ecoul lui. Niciodată nu puteai şti ce zăcea în capul acestui băieţel, cu totul ciudat. Convorbirea lor era o neîntreruptă ghicitoare, cerînd spaţiu, răbdare. Aceasta din urmă însă lipsindu-i din ce în ce mai mult lui Chiril, în ultimele zile, chiar şi plimbările, voioase, începuseră să-l sîcîie. Cu o zi înaintea plecării, îi făcuse un zmeu micului său prieten, îl înălţaseră pe izlaz, trimiţînd telegrame,

petece de hîrtie ce urcau împinse de curent din loc în loc pe sfoara pescărească întinsă strună şi care zbîrnîia. La prima coborâre, Izot distrusese zmeul țipînd. Chiril nu mai pricepea nimic. Se uita la el îngrozit. Tot astfel stricase şi ceasul solar pe care i-l făcuse cu vreo săptămînă înainte, pe malul lacului, în timpul lungilor ore de pescuit, un ceas de toată frumusețea, cu pietre alese, fiecare de altă culoare, după felul orei – douăsprezece era o aşchie din minereul verzui ce căptuşea din loc în loc malul scund şi scobit al lacului, găsită pe nisipul plajei mărunt ca zahărul tos; ora unu, un fulg de pescăruş – apoi trestia înaltă înfiptă în mijlocul cadranului, a cărei umbră subțire se alungea foarte mult înainte de apusul soarelui. De unde venea, uneori, această sălbatică poftă de distrugere la un înger de copil bălai ca Izot? Barbaria lui în acele momente avea ceva sumbru şi misterios, o răzbunare oarbă, inconştientă, moştenită şi transmisă în contul atîtor urgii… Despărțirea fusese înduioşătoare. Toată lumea asistase la efuziunile plecării, la îmbrățişările disperate ale copilului. Chiril nu izbutea să găsească o pauză, clipa prielnică desprinderii, sufocat de acel băiețel a cărui iubire semăna cu o ură dezlănțuită şi care-l strîngea de gît, țipînd, alungîndu-i pe cei din jur ce voiau să intervină, zbătîndu-se ori de cîte ori cineva încerca să-l dezlipească. Şoferul camionului care transporta peştele gospodăriei direct la Medgidia apăsa de zor pe claxonul strident, cei doi bucureşteni trebuiau să se hotărască, altfel nu mai aveau nici o ocazie, dacă voiau să prindă trenul de seară. Chiril găsi în sfîrşit clipa desprinderii, fugi, pe acelaşi izlaz pe care cu atîtea zile în urmă aterizase elicopterul, şi urcă în spatele camionului, printre lăzile mari de peşte acoperite cu rogojini sub care se vedeau bolovanii de gheață, gheața de anul trecut tăiată cu topoarele din lacul care sclipea acum tăcut, gînditor, în soarele înclinat. Aurică se suise între timp în cabină, anevoie, cu trei crapi împachetați, legați strîns cu sfoară, daruri dobrogene; cel mai mare, domnului Coriolan Indrea, din partea doctorului Sextil Manițiu, colegul său vechi de cămin; ceilalți doi trimişi de Bunthe, unul prea

bunei Naşe Primavera, ca o răscumpărare pentru serile şi nopțile pe care bărbatul ei le pierduse cu el (nu fără folos) în odăița lui din strada Gabroveni, cu el şi cu „iacobinul” Axente, – al doilea fiind destinat acestuia din urmă. În cabina camionului mai urcase şi o lipoveancă tînără care se ducea la spitalul din Medgidia. Cînd „Molotovul” rablagit, gata să iasă la pensie, o luă din loc ambalîndu-şi motorul cu pocnituri asurzitoare, scuipînd pe țeava eşapamentului un fum vînăt şi gros, Chiril strigă, agitînd o mînă dintre lăzile şiroind de apă:

„Izot, fii cuminte! Îți scriu! La vară mă-ntorc!…” Copilul începu să alerge. Cățelul, fidela corcitură, îl urma cu buna lui dispoziție pe care nimic nu putea să i-o alunge.

Bunthe urla ceva, gonind şi el caraghios, crăcănat, ca orice cavalerist coborît din şa, dar nu se auzi ce. Vorbele se pierdură în norul de praf gălbui, loessul bătrîn al Dobrogei, stîrnit de viteza maşinii în după-amiaza primăvăratică…

Cu un personal de noapte, Chiril şi blajinul, dar petrecărețul său tată adoptiv ajunseră în zori după concediul lor aventuros într-un Bucureşti posomorît, iernatic, acoperit în jurul gării de zăpada moale, cafenie, ca halvaua turcească care se prepară în tigăi la periferie.

Atingînd peronul, Chiril reluă contact cu obsesia de care fugise: jurnalul pierdut.

Se îndreptă prin zloată spre tramvaiul 26 asaltat de călători la ora aceea matinală:

Omenirea cea mare şi simplă… — bombănea de unul singur trecînd prin mulțime Chiril, mahmur, divagînd de nesomn, cu peştele în stînga, cu valijoara în dreapta, alături de Aurică abrutizat de alcoolul băut cu Bunthe în ajunul plecării…

Călătoreşte pe punțile navelor
în trenuri la clasa a treia
Omenirea cea mare şi simplă pleacă la lucru
la cinci dimineața

se căsătoreşte la douăzeci de ani
moare la patruzeci.

Omenirea cea mare şi simplă… — litania turcului Nazim, cîntărețul Revoluției. „Iubeşti ppopporul?”, îl auzi absurd ca prin somn pe Ariel, Chiril, amețit, izbindu-se de călătorii grăbiți. De astă dată, întrebarea, o luă în serios; prin ceața din creier, îşi răspunse: Axente este poporul… Aurică. Bunthe, neapărat, şi el e poporul. Naşa Primavera… Cavadia… Georgeoiu… Merfu, sigur, Merfu este şi el poporul; şi Tase Gheorghiță; şi toți oamenii aceia de la sate care se uită la tine bănuitori şi te întreabă de unde vii cînd îi saluți, important pentru ei fiind totdeauna de unde vine un om, care trebuie să aibă şi el neapărat o vatră a lui; dar şi pasagerii tramvaiului două'şase, tramvaiul lui; şi ai autobuzelor din preajma uzinelor şi cei din trenuri; şi Luisa, bineînțeles că şi Luisa, cu sufletul ei de acuzatoare şi de martiră. Şi buni şi răi, şi mai puțin buni şi mai puțin răi, toți laolaltă, – *toată Echipa cu care, vrem nu vrem, trecem prin lume…* Iubea, îi iubea el pe toți aceştia?… Ce putea să spună el, încercînd să dea la o parte frazele umanitariste care nu costă nimic, fiind bune şi pentru victime şi pentru scelerați, era mai mult o senzație… starea lui, accentuată în momentele de oboseală, cînd lupta unuia contra celuilalt pare să se estompeze…, dar senzația, senzația vie că face parte dintr-un tot; că e un însoțitor al tuturor celorlalți şi că toți din jurul lui sînt, vor fi, şi nu vor mai fi, într-o zi, pe pămînt, – dar şi fiind, şi nemaifiind, ei vor fi de fapt legați, pe veci, legați laolaltă în cronica complicată a unei istorii încă nescrise, imposibil de scris, sau de fixat, ea fiind însăşi trecerea aceea sfâşietor de unică şi de irepetabilă, în care nu atît moartea apropie, înrudindu-i pe toți, cît – şi tocmai acest lucru oamenii îl uitau – cît întîmplarea, şansa, fericită ori nu, de a călători împreună o singură dată şi pentru totdeauna, o anumită bucată de drum, unic şi el, sub o anumită conjunctură a stelelor, de nerepetat şi ea… De cînd Cavadia spusese: *Generația este patria în*

timp, Chiril nu mai găsea altă definiție a acestei solidarități…

Acest tramvai 26 era într-adevăr în acel timp cel mai popular mijloc de comunicație din capitala României. El era hamalul rupt de şale al clasei care munceşte, un vehicul plin de glume şi de voie bună precum şi de observații filozofice de primă mînă, principalul erou al „Echipei trecătoare prin lume", partea ei cea mai numeroasă şi mai puțin cunoscută. Chiril se gîndise mai de mult. Tramcarul ăsta viteaz merita o laudă. Dacă ar fi fost poet!… Atunci n-ar fi ezitat să scrie o epopee lată şi cinstită al cărei titlu ar fi putut să sune în felul următor:

„ELOGIUL TRAMVAIULUI DOUĂZECI ŞI ŞASE ŞI AL BUNILOR SĂI CĂLĂTORI CE PRODUC DE TOATE ŞI CARE MERG HOTĂRÎȚI ÎNAINTE ORICE AR FI, A LOR FIIND VIAȚA ŞI LOR DÎNDU-LE EA, MAI DEVREME ORI MAI TÎRZIU, VEŞNIC DREPTATE".

Peştii strîns legați şi înfăşurați în hîrtie, duşi în brațe ca nişte prunci, nu întîrziară să atragă atenția pasagerilor. Chiril îl ținea pe-al cumnatului său, domnul Indrea. Aurică, pe-al Naşei Primavera şi pe-al lui Axente. Lîngă Chiril şedea, cu mîna agățată de colacul de lemn de deasupra, o muncitoare între două vîrste cu un basc umezit de ninsoare. Un bărbat care stătea alături, pe scaun, voi să-i cedeze locul. Ea îl împinse energic de umăr, silindu-l să se reaşeze şi zicînd autoritară: „Stai naibii jos, că eşti obosit, nu mai face pe galantu'!…" Femeia adulmecă aerul şi se adresă celui care o poftise să-i ia locul şi pe care se părea că atunci îl vedea prima dată: „Aici miroase a peşte!… îți spun, repetă ca un ordin, că miroase a peşte!!!…" Nările ei mari de gospodină puternică şi simțitoare se mişcau în semn de recunoaştere. Chiril le văzu, prin înghesuială. Întreg vagonul află curînd, şi toți se interesară curioşi de proveniența crapilor. Cei doi dădură explicații amănunțite. Lumea îi asculta cu nemărginita admirație ce pune pe figura omenească acel aer, şi copilăresc, şi

buimac, în fața isprăvilor de necrezut ale unor aventurieri întorşi de pe tărâmuri nemaipomenite.

Tramvaiul străbătu greoi oraşul troienit, prin ninsoarea ce se întețea bătînd cu înverşunare în geamuri şi acoperindu-le treptat cu acea pace înăbuşită, plină de speranțe şi nelinişte, aşteptarea tainică, plăcută, naivă, pe care o aducea apropierea sărbătorilor iernii.

Octavia era acasă. Coriolan al ei plecase la facultate, la cursuri. Ea îl primi cu toată bucuria de care era capabil sufletul ei simplu şi bun. Darul, cu adevărat exotic, al domnului Manițiu, transformă bucuria ei într-un delir de gospodină hîrşită cu lipsurile. Faptul că viitorul său cumnat se mutase în absența lui în casa lor părintească îl indispuse pe Chiril. Cînd mai văzu şi patul nefăcut, din odaia lui, unde perechea dormise, camera aceea fiind mai călduroasă, şi pijamaua străină, bărbătească, se supără de-a binelea, dar nu zise nimic. E o însuşire bine ştiută a bărbaților răsfățați de femei să fie intransigenți cu alții şi în primul rînd cu femeile lor, geloşi pînă şi pe surori, tocmai pentru că ei cunosc nestatornicia din propria lor experiență.

Octavia îi pregăti baia, alergă la bucătărie să-i pregătească un ceai, să-i fiarbă un ou, vorbind fără încetare, spunîndu-i ce se mai întâmplase între timp. „M-a căutat cineva?” o întrerupsese el, străin, în timp ce ea făcea ordine în dormitor, scuturînd, bătînd, netezind, – nu, nu-l căutase nimeni, nici poştă nu prea venise, ba da, ba da, era cît pe-aci să uite, sosise ceva, un fel de carte poştală-tip, bătută la maşină, şi completată cu un creion chimic, nu înțelesese nimic decît că era o invitație să se prezinte, scria acolo unde, cine ştie, probabil ceva în legătură cu buletinul populației, deşi „Indruț”, cum îi spunea cîteodată, pretindea că nu putea fi vorba de aşa ceva, întrucît în astfel de cazuri se menționează. Căutînd de zor invitația pe care nu mai ştia unde o pusese, Octavia repetă fidel ce spusese Coriolan, reproducînd cuvintele acestuia cu accentul lui ardelenesc cu tot, plus vocalele, ceva mai adînci parcă, mai grave: „în vederea schimbării buletinului

populației, al cărui termen a expirat”. În cele din urmă, găsi cartea poştală-tip, puțin scămoşată şi impersonală, ca acelea pe care recruții le trimit, de la adrese exprimate printr-un număr, şi unde ei scriu: „Dragii mei, aflați că sînt bine sănătos”, etc., etc… Chiril o citi, o reciti; în afara chemării propriu-zise nu mai desluşi nimic. Nu scria nici măcar „în caz de neprezentare”. Ar fi trebuit să se prezinte pe data de nouă decembrie, şi acum era în paisprezece. Se bărbieri, gînditor, iritat, şi aici, că Indrea ocupase aproape întreg suportul de sticlă de deasupra chiuvetei cu ustensilele lui, plus briciul, folosea, anacronic, briciul cu o curea de piele mitocănească, de ascuțit, prinsă de un cui de rama uşii. Pe urmă se lăsă în voia unei băi lungi şi fierbinți. În baia aceasta Octavia plînsese odată cu hohote. Cu mulți ani în urmă, pe cînd Chiril era în clasa opta de liceu, secția umanistă, serile, cînd rămîneau singuri în casa pustie, el îi citea din cărțile lui, de istorie mai ales, obligînd-o să-l asculte; era de fapt mai mult plăcerea lui de a se auzi pe sine însuşi. Octavia, care nu avea nici o tragere de inimă pentru învățătură, primea acest rol, şi asculta croşetînd, mai căscînd din cînd în cînd, făcînd asupra textelor clasice cele mai concrete observații, legate de viața din jurul lor. „Aşa şi domnul Guiță – spunea de pildă – un hoț şi-un mincinos!” – Guiță era un fost plutonier, bețiv, care locuia peste trei case. Fusese un sadism din partea lui, o inconştientă cruzime de învățăcel umanist zelos, de a-i citi ce pățise Octavia lui Tacit. Coincidența de nume îl împinsese… *Şi această copilă* – îi citise el rar, gesticulînd şi plimbîndu-se de colo-colo prin salonul de zi dominat de pendula monumentală a doctorului Merişor şi de funcționarii feudali intratabili, din „Plata Dijmei” – *înconjurată de soldați şi de centurioni era la vîrstă de douăzeci de ani separată de viață şi prin presimțirea nenorocirilor sale, fără a se putea bucura totuşi de repaosul morții. Puține zile după aceea, ea primi ordin să moară… A fost legată şi i s-au tăiat vinele… Sîngele întîrziind să curgă, din cauza fricii, a fost înăbuşită în aburii unei băi fierbinți. Şi pentru ca să*

fie şi mai mare cruzimea, capul îl aduseră la Roma unde îl înfăţişară Poppeei… Amintesc anume acest fapt, pentru ca toţi cei ce vor ceti istoria acestor vremi în cartea mea, sau în alte cărţi…

Soră-sa îl privea înmărmurită. Andrelele şi ghemul de lînă îi căzuseră în poală. Se dusese ca o somnambulă la baie. Vărsase, pe tăcute. Nu trecuse nici o jumătate de oră şi hohote disperate de plîns răsunară pe culoarul ce ducea la baie. Repezindu-se şi deschizînd uşa băii „de teama unui accident”, Chiril o văzuse, prima şi ultima dată, goală, la vîrstă ei de douăzeci de ani împliniţi, trupul ei auster de virgină refractat în apă, scuturîndu-se deznădăjduit în cada plină. Din plîns, ţipase „Boule şi nesimţitule!”, pudoarea dînd în furie. Aruncînd pe ea halatul, fugise şiroind de apă pînă în odaia ei, trîntindu-se pe pat şi bocind. Chiril încerca s-o îmbuneze; ea îl alunga cu ochii scăpărînd de mînie. Atunci îl podidise şi pe el plînsul. Ea îl privea cum plînge şi încet-încet suspinele ei scăzură şi se împăcaseră, împărţind totul în două, înfrăţiţi în părăsirea lor de orfani. Pe vremea aceea, greul casei îl ducea Naşa Primavera, pe care nici n-o simţeau. „Dar n-a fost adevărat, nu-i aşa? — sughiţa încă de plîns printre mîngîieri, Octavia, – asta se-ntîmplă numai în romane… zi că n-a fost aşa!” Chiril se învoise. Ieşind din baie, ras proaspăt şi curat, el îşi căută prin casă sora, o găsi la bucătărie turnînd ceaiul şi o îmbrăţişă, necăjind-o, bine dispus. Ea se miră: „Eiii… da’ de cînd te-ai făcut aşa de drăgăstos?… Ori de cînd umbli cu aia. Ce crezi, că n-am aflat?”… Va să zică ştie şi Octavia. Chiar! Trebuia să-i dea un telefon. Mai ales că-i făcuse figura plecînd singur. Luă micul dejun, se îmbrăcă bine de iarnă, îşi umplu buzunarul de fise şi ieşi să telefoneze, să-şi anunţe întoarcerea. Afară ningea din ce în ce mai des, şi acum, pieziş, crivăţul căuta unghiul lui cel mai bun de bătaie. (Galeria era gata ninsă, se lucra înăuntru.) Era cazul să fi venit Chiril şi să fi strigat încă din poartă: „Ţapule! Unde eşti, ţapule? Eu sînt. Iată-mă, am venit!…” Rar dai mai întîi pe la cel mai bun amic, să-l vezi, după o mai mare absenţă. E ca şi cum l-ai avea în buzunar. Interesele urgente te cheamă spre viaţa de-afară. Astfel

încît, în dimineața aceea, Chiril nu se întoarse din drum, pentru obişnuita vizită, ci porni drept înainte pe Dristorului, spre telefonul public din colț. Era o corvoadă. Domnul Indrea însă abia în vara anului următor avea să reuşească să instaleze un post telefonic în casa bătrînă a doctorului Merişor. Prin curțile albe şi desfrunzite se auzeau țipete de păsări tăiate. Chiril asistă în trecere, în dreptul unei porți la decapitarea unui rățoi mare, al cărui cap „albastru-electric" rămase culcat pe butucul de jertfă, în timp ce corpul zbătîndu-se pompa prin gîtlej jeturi scurte de sînge de un roşu pătimaş. Zgomotele se făceau mai mici şi înăbuşite sub fulgii de zăpadă, dar asta dădea vieții cartierului un ton mai intim, mai casnic, nefiresc de clar. Vrăbii se scăldau în ninsoare, ciugulind cu lăcomie fulgii; era prima generație de vrăbii născute în vară, nu cunoşteau, şi ele începeau iarna cu această candidă confuzie. Un cîine vagabond, înalt şi alb, cu o pată neagră în piept, ca o vestă, trecu cu capul sus, privind țintă înainte, pe trotuarul celălalt, ghearele lui scrîşnind cînd şi cînd pe pojghița de gheață întărită. Toate păreau că-şi fac semne, şi printre ele trecea, aplecat în ninsoare, Chiril. Trebuia să telefoneze, în ordine: lui Georgeoiu, lui Brummer, Luisei acasă, dacă nu cumva era la editură, şi lui Cavadia; pe acesta nu-l prevenise la plecare – de altfel nici pe Brummer – şi ceva îl îndemna tot mai stăruitor să se sfătuiască totuşi cu el în privința acelei laconice invitații, ce nu te lăsa să ghiceşti nimic. Era aproape decis să-i spună de astă dată totul lui Cavadia, Georgeoiu, – secretara lui bătrînă şi acră răspunsese – fusese chemat la o şedință „sus", spusese răstit, asta chiar atît de bine nu putea fi pentru Georgeoiu. Brummer era la anticariat şi răspunse în culmea bucuriei după ce află cine era la celălalt capăt al firului. Erau reproşuri vesele: „Unde te-ai ascuns, domnule? Unde ai dispărut?" Sau: „Să nu te mai văd" sau „*Vides ut alta stet nive candidus*" – aluzie la iarna care cădea:. Sau: „Indiferența şi ingratitudinea sînt tinere şi robuste, n-au nici treizeci de ani!" Sentințe personale de-ale lui cînd nu erau citate din autori celebri, iată ce-nseamnă să vorbeşti din interiorul unei

dughene doldora de cărți rare! Pe urmă, sub febrilitatea bătrînului ce părea că bate cîmpii mai tare ca niciodată, Chiril desluşi adevăratul mesaj, ce putea fi o nelinişte, o nelinişte probabil din cauza lui, dar pentru asta trebuia să ai un fler special, un cablu de comunicare paralelă mai bine scufundat decît cel mai profund cablu suboceanic. Tot ce spusese el limpede fusese exclamația încîntată: „Avem veşti foarte interesante!”, dar Brummer, de obicei, ori uita aceste veşti, cînd te întîlneai după aceea cu el, ori ce spunea cunoştea toată lumea, exagerînd din plăcerea de a supralicita conversația. Rămase stabilit să se întîlnească a doua zi, la anticariat, după-amiază. Luisa nu era acasă. Răspunsese, răcită, răguşită, coana moaşă, care-l răsfăță la telefon cu acea tandrețe a soacrelor posibile care ştiu că se vor înțelege numai cu ginerii. Fata ei era la serviciu. Chiril nu mai sună la editură, să nu fie recunoscut, avînd de gînd să mai chiulească măcar o zi, dacă nu două, deşi concediul era într-adevăr neplătit. Îi telefonă lui Cavadia care răspunse prompt, ca şi cum ar fi aşteptat să fie chemat anume de el. Dobrogea?… Jurilofca?… — făcea. Păi tocmai acolo şi-a plasat acțiunea unei piese spartane marele Take Bunghez! Chiril habar n-avea. Caractere tari, comenta nepotul episcopului – Chiril putea să jure că acesta se scărpina repede la tîmplă, ceea ce la el însemna o ironie greu stăpînită – moravuri exemplare, ordine şi disciplină, toată lumea se înghesuie seara să citească la bibliotecă… Cît stătuse acolo?… Ce făcuse?… Cel mai bine ar fi fost să se vadă, în ziua aceea era imposibil, nici a doua zi, dar a treia, sigur, să treacă pe la el, să-i povestească, şi dacă, într-adevăr, Take Bunghez o brodise cu drama lui corneliană, unde datoria bate de la distanță orişice pasiune…

Chiril se pomeni că nu prea mai avea ce face. Se gîndi să-i facă o vizită chiar în dimineața aceea lui Brummer, dar renunță şi se duse la cinematograful din cartier, rula „Cazacii din Cuban”. Pe la prînz se întoarse acasă, luă masa singur, fiindcă Octavia îl aştepta pe Coriolan care ajungea în Dristorului pe la patru. La cinci, Octavia trebuia să plece la spital. Astfel încît Chiril, după ce îi vorbi pe larg cumnatului

său despre doctorul Sextil Manițiu şi despre primirea călduroasă ce li se făcuse, nu mai găsi nimic de adăugat şi, rămînînd numai ei singuri, pretextă o întîlnire în oraş şi plecă iarăşi. Ajuns în stradă, oprit în vîrjejul ninsorii întețite, lăsă evidența amînată să-i pună un braț greu pe umăr: invitația aceea nu putea fi o invitație oarecare!… Şi dori să dea ochi o dată, să-l vadă-n ochi cît mai repede pe urmăritor. Faptul că pînă atunci fugise n-ar fi constituit dovada unei conştiințe încărcate? Astfel de lucruri nu trebuie ocolite; orice ocol, chiar privit ca o înclinare firească a unui animal mai slab, victimă prin vocație, de a goni în zig-zag, n-ar fi făcut decît să întărească motivările unei acuzații şubrede, sau pur şi simplu încă neîntemeiată legal. Era cazul să treacă pe la Galerie. Şi trecu. Se făcuse cinci şi jumătate. Naşa Primavera venise cu treburi. Era albă, grasă, roşie la față, ca totdeauna legată la cap cu un batic de lînă tot alb, şi cînd Chiril intră direct, fără să bată la uşă, tropotind doar din picioare pe galerie în dreptul uşii păzite de cele două termometre, plus barometrul, arătînd fiecare în felul lui temperaturi şi presiuni din ce în ce mai joase, cu perechea de crini gravați pe geamul de cristal de deasupra, ea plesni din palme bucuroasă ca o fată la vederea unui iubit, deşi avea patruzeci de ani împliniți, cu zece mai puțin decît Aurică. Tipograful răcise în în tren, avea puțină febră şi nu se mai sculase din pat. Naşa Primavera fugi la bucătărie să pună de cafea. Bunicul, sănătos tun, înaintînd voiniceşte spre decada a şasea a secolului, recitea în odaia lui „Voevodul codrilor”, romanul în mii de fascicole pe care-l păstra într-o ladă mare din pod, şi din care, zilnic, punînd scara, dădea jos treaptă cu treaptă cîte un număr, ca „proaspăt tipărit”. Alteori, el citea teancuri de ziare îngălbenite în care îşi făcuseră cuib o groază de păianjeni mici ce fugeau în toate părțile cînd întorcea paginile, ca şi cum înseşi literele ar fi luat-o la goană, şi cu o iuțeală de necrezut. Într-una din zile, după veşnica dulceață de vişine a dimineții, anunțase: „Lindbergh a trecut oceanul”… Era o decădere. Se duseseră falnicele prelegeri matinale ale comandorului! Din tot ce-mi predase,

reținusem doar această situație, într-adevăr curioasă: din două slăbiciuni poate să reiasă o forță. Nu mai ştiam exact formula: vulgarizam, dar înțelesul cam acesta era… Chiril povestea cu o însuflețire suspectă aventurile de la Jurilofca. Naşa Primavera adusese cafelele şi ascultase un timp, atît cît era cuviincios s-o facă. Dacă Bunului simț, ajungînd la B, Academia s-ar fi gîndit să-i dea altă definiție, cum începuseră să se schimbe mai toate, această femeie cu pielea ca laptele, şi roşie în obraji, devotată, plină de tact, cu suflet candid, pasionat de ce era mai drept şi mai simplu în viață, ar fi fost o bună sugestie pentru o nouă şi temeinică reaşezare a noțiunii. Într-un fel, ea, scoțînd cu energie la liman pe urmaşii familiei Merişor, preluase acum sarcinile de supraviețuire a ce mai rămăsese din neamul lui Sumbasacu. Ea stătu ce stătu pe marginea scaunului, gata să plece, şi peste puțin timp se ridică şi plecă la Aurică al ei. În uşă se mai opri un moment aducîndu-şi aminte cu voioşie: „Ce ne facem cu crapul lui Axente?!" Pînă a doua zi, putea să se strice, sau să nu mai fie destul de proaspăt, deşi îi scosese mațele şi-l presărase cu sare. Chiril se oferi să-l ducă el chiar în seara aceea. Naşa Primavera ieşi italieneşte din scenă, trimițînd din prag cu amîndouă brațele bezele grăbite. Şi problema fu pusă. O copie în două exemplare a caietului pierdut, bătute la „Remingtonul" profesorului, vara trecută, în ceasurile paşnice şi însorite ale Galeriei, exista, or aceste exemplare Chiril ținea neapărat să le distrugă. Presupunând că jurnalul era citit acum cu toată atenția (s-ar fi putut ca el să fi fost pur şi simplu rupt de cel ce-l găsise, sau să se fi făcut din filele lui cornete de semințe, ipoteza cea mai fericită, de aceea puțin probabilă), faptul că „documentul" nu fusese multiplicat ar fi redus simțitor riscurile, deşi rămînea de dovedit că nu mai citise nimeni caietul scris de mînă. O singură lectură în plus, indiferent a cui, făcea să intre în funcțiune articolul referitor la agitația ostilă şi duşmănoasă. Cu toate că ideile acelea, aşternute negru pe alb, şi zăvorîte numai în conştiința celui ce le încredințase hîrtiei, i-ar fi ajuns şi-aşa unui răuvoitor să le

socotească subversive, dăunătoare societății. Făgăduiala de a căuta şi de a distruge chiar în acea noapte copiile care, punînd în față răul, presupunînd că s-ar fi ajuns pînă acolo, ar fi micşorat şansele apărării lui Chiril, fusese făcută. Chiril dădea semne de oboseală. Dacă dormise în tren un ceas… Stătuse la geam privind Bărăganul nepăsător şi tăcut, casele ghemuite în somnul lor țărănesc, pe urmă de pe la Ciulnița începuse să ningă, şi asta îl trezise de tot, bucuria, surescitarea zăpezii… Altceva mai bun de făcut n-avea decît să aştepte, invitația aceea nu prevestea nimic bun, chestia cu buletinul nu mergea, al lui, controlase, expira în 1959. Taurul trebuia apucat de coarne. Dar care era acest taur, şi dincotro venea el? Pe urmă, iar îmi venise în minte ce zicea Lionardo în studiul asupra arcului, despre care vorbea profesorul, că din două slăbiciuni, teoretic, poate să rezulte o forță. Aceste două principale slăbiciuni ale lui Chiril, printre multe altele, ar fi putut fi: femeile şi inconstanța, ori divagația (ceea ce e de fapt unul şi acelaşi lucru), neputința de a merge pe un drum al tău, consecvent şi statornic, pînă la capăt. Ce forță ar fi ieşit din două trîmbe de fum inconsistente şi unduitoare? Însăşi arderea, poate, iubirea rătăcitoare, concentrîndu-se, în sfîrşit, dezgustată de atîtea salturi dezordonate, într-o singură direcție. Era un punct de vedere nemişcat, lesne de avut, cînd nu te solicită nici un drum ce se bifurcă la tot pasul. Chiril se ridică nervos, murmură un salut vag, se duse alături la tipograf care tuşea rău, luă crapul şi plecă la Axente; să făcuse noapte de-a binelea.

Axente era acasă. Chiril privise din stradă balconul de fier forjat *„belle-epoque”.* Balconul „istoric”, spuneau Aurică şi Bunthe, de pe care fuseseră aruncate vorbele celebre: „Putorilor…” – şi-aşa-mai-departe, la care ei se refereau des şi care erau deviza, inscripția blazonului lor, nici lei, nici vulturi sau vreo altă pasăre răpitoare: o pereche de ochelari de nucă, cu ulube de sîrmă, făcută din două coji curățate de miez şi înțepate în mijloc cu acul. Geamul uşii ce dădea în balcon strălucea de tăria becului puternic de două sute de

wați; Axente se răzbuna, toată copilăria lui se chiorîse la lămpi de gaz şi la lumînări în comuna Pîrliții din deal sau aşa ceva, de prin cîmpia sud-dunăreană. În afară de aceasta, el lucra acasă strungărie de precizie, repara maşini de tocat, înlocuia piulițe, dregea ceasuri deşteptătoare, jucării cîteodată, fără să ia un ban, primind, la unele insistențe mai mari, mici cadouri din partea vecinilor, cîte o bucată de plăcintă, o sticlă de vin (pentru Aurică şi Bunthe), cu cîteva luni în urmă i se oferise o pereche de porumbei de casă, să facă ciulama, el le dăduse drumul, dar porumbeii reveniseră fîlfîind, pe balcon. Axente îi hrănise un timp, aruncîndu-le firimituri, îi lăsase să intre pe uşă, să zboare prin casă, să se aşeze pe unde voiau ei, şi astfel se obişnuiseră cu el, – el zicea: reflexul condiționat al lui Pavlov se-ntinde peste tot, pe uscat, pe apă şi-n aer, mai ales în aer, păsările avînd plăcerea să cadă şi să se apropie curioase de obiceiurile noastre. Axente mai făcea şi croitorie, pentru el, cîrpea, cosea, învățase să croiască şi pantaloni. Munca manuală o împletea cu cititul – avea un vraf de cărți lîngă perete, acoperit cu o cergă albă de Maramureş, cu care iarna se învelea, în nopțile mai geroase. Chiril bătu la uşă. I se deschise numaidecît: Axente – înalt, aplecat, ca un cocostîrc, care ar avea un cap tenace de berbec. În gură îi atîrna o ață, cosea ceva. Crapul fu o adevărată surpriză. Bunthe, Bunthe… Ce mai făcea dracul de Bunthe, cum o ducea? Chiria lui era plătită la zi, putea oricînd să se întoarcă în odăița de jos. Vorbind, fostul strungar alesese unul din cele trei scaune desperecheate pe care le avea, luînd de pe el un crac de pantalon însăilat, şi ştergîndu-l bine de praf, înainte de a-l pofti pe musafir să ia loc. Chiril se simțea stînjenit. Nu mai trecuse pe acolo de mult, şi de obicei venea însoțindu-i pe cei doi prieteni ai săi mai mari, din plăcerea de a fi martor la înflăcăratele lor dispute. Axente scoase țuică, vin, măsline, şuncă de Praga, cinci ouă fierte, biscuiți, îngrămădindu-le pe toate pe masa de lîngă uşa ce dădea spre balcon, împingînd celelalte lucruri cu cotul. Chiril protestă. Nu putea să înghită nimic. Bău ceva țuică. „S-o bem fiartă mai bine?” propusese

gazda, nu mai ştia ce să facă, să fie totul cum trebuie şi „băiatul lui Aurică” (unul care ştia ce-i risipa) să se simtă excelent Pe urmă, după ce Chiril mai spuse cîte ceva despre viața fostului său cavalerist la Jurilofca, nu mai fu în stare să adauge nimic. Tăceau amîndoi. Într-una din pauzele acestea, musafirul auzi sub pat un uguit şi rîcîituri fine pe podea, – aceia, se gîndise el, nu puteau fi decît „porumbeii călători care alegeau cu ghearele meiul cumpărat de Axente de la tîrgul de păsări. Bunthe îi povestise mai de mult lui Aurică, şi acesta la rîndul său lui Chiril, că deasupra odăiței lui din Gabroveni, cu vreo cîteva luni înainte de a pleca temporar la Jurilofca, auzea nopțile un rîcîit stăruitor, cu opriri, ca şi cum cineva ar fi tras cu urechea şi care îl enerva şi-i dădea insomnii; era, preciza fostul cavalerist, care avea un auz extraordinar, ceva asemănător acțiunii lente a unui puşcăriaş săpînd un tunel în doze de lucru infinitezimale, încît dacă ai fi calculat şansele de terminare a presupusului tunel, deținutului i-ar fi trebuit să foreze cel puțin două secole spre a evada, dar el săpa, neavînd ce face… Pe urmă, într-o dimineață, enervat, epuizat de insomnii, intrase tare în Axente: „Cine dracu’ rîcîie, domnule, noaptea podeaua în camera dumitale?!” El spuse simplu: „Probabil porumbeii”. Atunci îi văzuse Bunthe prima oară. „Sînt călători? se interesase venindu-i inima la loc, – măcar acum ştia! „Călători!” aprobase Axente. „Şi porumbeii ăştia călători au călătorit vreodată?” întrebase cu toată franchețea cavaleristul. La amintirea acestei întrebări, Chiril avu un surîs distrat, continuînd să tragă cu urechea. Axente sesiză atenția oaspetelui său şi zise sfios: „Sînt porumbeii”. Lăsîndu-se numaidecît într-un genunchi, se uită sub pat şi-i chemă cu un fluierat special. Păsările apărură îndată cu ochii lor rotunzi şi ficşi, în claritatea absolută a becului de 200 de wați. „Poți să te joci cu ei, dacă vrei, îl îndemnă, sînt aşa de drăguți şi de înțelegători!” Chiril se apleca şi luă unul în mînă, alb cu albastru, care i se sui pe braț, i se agăță pe piept, fîlfîind moale, dezechilibrat, instalîndu-se apoi, mai sigur, pe umăr, ca-n pozele clasice făcute la

San Marco, unde lumea are timp berechet să şi-l piardă cu porumbeii. Abia atunci văzu el sfoara subţire. Piciorul drept al păsării era legat de o sforicică, acum întinsă la maximum, ca şi al celuilalt, care circula pe jos, pas cu pas, legănîndu-se. Axente îi explică: din cînd în cînd le dădea drumul afară, de pe balcon, să mai ia aer şi să facă puţină mişcare, dar cu vremea asta urîtă şi friguroasă, se temea să nu păţească ceva, ce ştiau ei, aşa că-i lăsa să dea din aripi cîteva minute bune, pe-urmă îi trăgea binişor la loc, în casă, la căldurică, „las' să stea mai bine aici, să ciugulească, e mai sigur!" Văzînd surîsul de pe chipul musafirului său, gazda voi să facă o demonstraţie, îndreptîndu-se spre uşa balconului, s-o deschidă, dar Chiril protestă politicos. Dealtfel era şi momentul să plece, mai avea de aranjat nişte treburi. Axente îl obligă să mai rămînă; vorbiră despre Aurică, s-ar fi dus să-l vadă, dacă nu se simţea bine, poate chiar a doua zi; pe urmă spuse: stai să te întreb ceva ce de mult mă frământă şi, rezemîndu-se cu putere de scaun, care pîrîi, întrebă cu o sfidare autodidactă:

— Ia să-mi spui tu mie care sînt cele două imperii cele mai mari din istoria trecută, prezentă şi viitoare a omenirii?…

Era întrebarea-ghicitoare a Sfinxului, ocolit de toţi pîndind la poarta cetăţii şi care se gudură că i-a încăput pe mînă, în fine, un trecător.

— Şi din istoria viitoare?… Nu pricep, răspunse Chiril.

— Şi viitoare, şi viitoare, bineînţeles, aprobă Axente. Trebuie să ştii, sînt două din noţiunile de bază marxiste: Imperiul Necesităţii şi Imperiul Libertăţii, adăugă numaidecît, cuvinte pe care le rosti rar, apăsat, ca la şcoală, la lecţia de istorie, ca şi cum ar fi fost vorba într-adevăr de două împărăţii reale, cu oşti, victorii, înfrîngeri, măriri, decăderi…

Chiril zîmbi, cu porumbelul în braţe.

Dar Axente avea o obiecţie… De aceea şi puse întrebarea.

— Imperiul Necesităţii, merge, făcu el semnul care arată că totul e în bună regulă. Noi toţi ştim ce este necesitatea, trăim în ea, şi vom

mai trăi mult timp. Necesităţii, merge să-i zici că e un imperiu, care-nseamnă cuceriri, constrîngeri, lacrimi, sînge, suferinţe… Pe cînd libertatea… şi fostul strungar schiţă în aer cu braţul o volută foarte largă… Libertatea nu poate fi un imperiu, aşa zic eu, de-aia te-am întrebat. Ea *nu cucereşte,* ci *se cucer*eşte*, e cucerită.* Cine cucereşte, nu-i liber! Cum de ne-a scăpat pînă acum nouă lucrul ăsta? exclamă el în culmea uimirii. Poţi să mă lămureşti? De ce vorbim noi, şi în cazul libertăţii, tot de imperiu?

— Da, e drept ce spui, recunoscu Chiril, e o contradicţie. *Era libertăţii* parcă sună mai bine…

— Sigur! întări gazda. Era libertăţii… Dar ia zi acum, să văd dacă mai ştii: care este contradicţia fundamentală? Chiril lăsă să-i scape porumbelul, care intră tiptil după celălalt tovarăş al lui, sub pat.

— Fundamentală? făcu el, încruntîndu-se de oboseală.

— Fundamentală! Contradicţia în care ne aflăm noi azi, – ai uitat?… Viitoru-i luminos, dar calea e spinoasă şi întortocheată – încercă să-l ajute Axente.

„Cel mai sincer comunist pe care-l cunosc eu este A. — nota cu iniţială numele celui din faţa sa, Chiril, în caietul pierdut. El e în stare, ca un brav şi pur ostaş al lui Cromwell, să meargă ras în cap şi desculţ pe rugul de flăcări cel mai înalt...”

În loc să răspundă, el se gîndea la efectul posibil al acestei fraze… Şi ceva mai încolo:

„Ce cere A. la urma urmei? Curaj, simplitate, modestie, virtuţile tipic revoluţionare. Şefii să nu-şi uite originea de clasă şi să nu se ascundă după fraze. Muncitorii şi ţăranii să ia din cînd în cînd la refec cadrele moleşite de rutină… Obiectele de lux, fetişurile existenţei egoiste, arta sofisticată, sau grosolană, care crede că oamenii sînt idioţi, vorbăria fără conţinut, – perdea separatoare între unii şi alţii (el se exprimă mult mai dur!)… Un adevărat comunist, cînd e vorba de luat o hotărîre importantă, care angajează linia partidului, trebuie să-şi spună deschis părerea, fără teama de a fi destituit, exclus, pus la

stîlpul infamiei ori, eventual, lichidat…”

Amintirea acestor însemnări îl înfricoşă. Axente aştepta răspunsul. Cînd îi văzu ochii, deodată holbaţi, rătăciţi, se ridică alarmat. I se făcuse cumva rău? Să-i aducă apă? Şi îi aduse numaidecît un pahar plin care mirosea a pastă de dinţi, de la chiuveta din cameră.

— Nu, nu, mi-a trecut, bîigui Chiril. A fost o slăbiciune de moment, – şi puse totul pe seama istovitoarei călătorii de noapte.

— Du-te… du-te şi te odihneşte, îl sfătui „iacobinul”, punîndu-i cu grijă pe umăr mîna lui grea cu unghiile smulse parcă şi crescute la loc numai pe jumătate. Chiril ridică ochii şi se uită în ochii adînci, negri, arzători, ai acestui om singuratic şi mîndru, care îl intimida totdeauna, simţindu-l apropiat şi în acelaşi timp atît de departe de el. Prietenul lui Bunthe şi Aurică întîrzie astfel cu braţul întins, respingîndu-l pe cel din faţa lui, ţinîndu-l la distanţă ca să-l cerceteze în voie, avînd în profunzimea mută a privirii lui îndărătnice de berbec o înfruntare semeaţă, nu se ştie de ce. El îl mai bătu de două ori pe umăr pe musafirul său în semn de despărţire şi de înţelegere, şi Chiril ieşi…

Era trecut de nouă. Afară ningea înverşunat. Coti spre Lipscani, dădu în piaţa Sfîntu-Gheorghe, cu tramvaiele lunecînd luminate prin zăpadă. Era, geografic vorbind, punctul zero; locul convenţional al kilometrului zero. Chiril stătu nemişcat în ninsoare privind piaţa animată. Trecu dincolo, se opri în dreptul statuii lui Brîncoveanu. Privi capul voievodului, la locul lui, pe umeri. Cineva se apropie şi întrebă cît e ceasul. Pe urmă trecură doi inşi cu şepci cu clape şi care vorbeau tare, gesticulînd. Unul zicea imitînd o convorbire telefonică: „Alo, am zis eu, crescătoria de ciori? Ce faci, dom’le, la mine să nu umbli cu jumătăţi de măsuri!… P’ormă a apărut Simion încărcat. Bravo, Simioane, i-am spus, cari ca o albină. Asta a fost tot.” Lui Chiril i se păru cunoscută vocea şi se luă după ei. Cel care imitase convorbirea telefonică era figurantul năsos în izmene, individul care-l pocnise noaptea pe cheiul Dîmboviţei, după ce se despărţise de

Brummer. Se întoarse lîngă statuie, ca şi cum ar fi avut o întîlnire. Fulgii de zăpadă se roteau înnebuniți ca fluturii de noapte sub lampioanele înalte, apoi cădeau în contrastul beznei de jos. Nu era frig. Era o temperatură plăcută. Un alt ins îl întrebă dacă tramvaiul 5 mai circulă, nu mai venea, să nu se fi înzăpezit. Chiril plecă apăsat de o presimțire de lîngă Brîncoveanu şi intră în curtea bisericii din spatele lui. Urcă treptele, se opri în tinda largă, cu arcade înalte. Porțile vechi de stejar ferecate purtau un lacăt mare pe care Chiril îl inspectă cu minuția unui spărgător. Nu văzuse biserică mai pustie. Probabil din pricina circulației intense din piață. Coborînd treptele, se gîndi să-i telefoneze Luisei, care era acasă şi ea răspunse vijelios, cu un potop de imputări şi de infidelități presupuse. Îl chema la ea, să vină imediat. Maică-sa, luînd receptorul, se asocie, răsfățîndu-se bătrîneşte, rugîndu-l să treacă îndată pe la ele – dar cum de lipsise el atîta fără să le trimită nici o veste?… Chiril cedă şi o luă resemnat spre fosta Piață a Senatului. Uşa de la etajul nouă era larg deschisă ca de revelion, apartamentul strălucea cu toate luminile aprinse. Fu primit ca un prinț pribeag şi rătăcit în iarna de basm de afară. Îl serviră cu tot ce putea fi mai scump şi mai fin, şi în loc de ceai, care fierbea în samovarul pîntecos de alamă, desfundară una după alta două sticle de şampanie franțuzească pe care coana moaşă le păstra de mult în lăzile ei de refugiu, ai fi zis de la Războiul Crimeii. Se piliră şi cîntară împreună încet *o, brad frumos.* Era cald, bine, totul sclipea îmbietor şi, cel mai mult, rîsul umed provocator al Luisei cu gîlgîitul acela grav, atrăgător, de contraltă şi cu dinții ei magnifici, „spălați cu rouă sau cu praf de puşcă”. La unsprezece, Chiril vru să plece, dar bătrîna spusese rîzînd şi pocnind din degete ca o dansatoare: „Dormi la noi!” Luisa dispăruse alături, după glasvand, şi îl chema. Chiril se duse supus. Coana moaşă şi începuse să aranjeze paravanul ei japonez cu acele păsări migratoare exotice atingînd grăbite din zbor suprafața liniştită a iazului şi în spatele căruia se afla „patul ei de cîine”. Luisa era goală, într-un furou negru cu dantele, pe care-l scoase cu energie peste cap,

eliberînd coapsele mătăsoase, tari şi albe, pîntecul puțin țuguiat, sînii care vibrară elastic sub trecerea lenjeriei intime, revenind la loc în poziția ştiută, mari, puternici, izvor de iubire şi ură, cu sfîrcurile țepene şi mult îndepărtate, ca două ființe ce se ignoră deliberat. Coana moaşă era departe de a fi ațipit măcar. Luisa trase glasvandul, care hîrîi lung pe bilele lui. Chiril şedea în picioare, neschițînd nici un gest. Ea se apucă să-l descalțe mai întîi, apoi îl dezbrăcă într-o ordine a ei, înfrigurată şi complet anapoda, smulgînd, aruncînd totul prin aer. Cămaşa nimerise pe dulap, cravata pe noptieră, haina pe pat, pantalonii pe masa stil *Empire*. Ea se ridică în mijlocul acestei dezordini exalînd o boare fierbinte, parfumată şi şopti strîngînd din dinți: „Te omor!… Te omorrr, să ştii! M-ai înşelat, bestie!… Bestia mea! Ticălosul meu adorat!… Ah, tu, nemernicule!” şi-i trase două palme cu iuțeala fulgerului. Chiril gemu, mai mult de violența atacului. Bătrîna strigă: „Ce-i?… Ce s-a-ntîmplat?…” Luisa deschise uşa de alături şi-l împinse în baie pe întuneric.

Pe la două, Chiril plecă. În antreu, „Avestița, fata Satanei”, plînse mult, liniştită, cu lacrimi fierbinți pe umărul lui, reproşul devenind căință; suspine, sughițuri întretăiate, insuportabile ca sunet, acea dereglare a respirației şi înmuiere patetică a expresiei feței… Ea îi ură drum bun, parcă ar fi plecat cine ştie unde. Prin nămeți, pe jos, el ajunse pe la trei acasă, dormi întins toată ziua pînă seara, ratînd întîlnirea cu Brummer, îşi continuă somnul intrînd, cu o pauză la cină, direct în noaptea următoare, iar a doua zi se trezi odihnit, mai limpede ca oricînd, şi pe la prînz, pe un ger de crăpau pietrele, se duse la Cavadia, după cum se înțeleseseră. Ninsoarea se oprise. Plafonul de nori se ridicase. Un capac de plumb. Nepotul de episcop era astfel înfățişat în jurnal, cu inițiala Y: „Mic, blond, aer de reverie sătulă şi ironică în prima zi cînd l-am cunoscut. O mască. De fapt, băiat bun, cel mai deştept din cîți cunosc. Spune chestii care îi lasă pe cei din jur, tipi rudimentari, cu gura căscată, cum e asta: Talentul e o infirmitate. O lipsă acută ce se cere neapărat împlinită… Accese de violență abil

reprimate. Un Bachus adolescent cu două căi: ori sfînt, ori cinic, bînd deocamdată doar lapte (miere, iaurt, fructe, regim sever, pentru întreținerea formei fizice şi intelectuale). Ambiție convertită într-o modestie, agasantă uneori. Senzația că n-are în corp nici un fel de toxine. Ochi de poterie germană, Meissen, Consignația (ochii arhiereului, n.n.). Păşeşte totdeauna înainte cînd deschide ori i se deschide o uşă, chiar şi atunci cînd îl invită să treacă el întîi, din politețe, persoane în vîrstă. I-am spus. Foarte şocat. De atunci, intră ultimul, alt exces. Cred că în etapa prin care trecem noi, mai mult decît de pasiune este nevoie de calcul rece, mlădiere a gîndirii. Înfrîngerea principiului pentru întărirea principiului! Hm… Y are din belşug din toate acestea, chiar prea mult. «Spațiul excedentar» va fi problema vieții lui. Problemă, fiindcă asta va cere cine ştie ce compensații… Va ajunge însă departe şi îi urez…"

În fotocopiile oferite Galeriei în vara lui 1965 de cumnatul lui Georgeoiu, a cărui înălțare în grad nu a forțat niciodată treptele obişnuite ale unei avansări de rutină, în marginea îngustă a unei file din caietul-manuscris, se putea desluşi, pe luciul clişeului, o adnotație palidă în dreptul acestui portret, făcută cu un creion foarte ascuțit, numărul unu probabil, care nu lasă dîre prea apăsate, – două cuvinte, fără nici un comentariu: *Cavadia Pavel???,* cu trei semne de întrebare, ceea ce putea indica adînca surpriză a celui ce le însemnase…

Acea zi de iarnă în care Chiril, după un somn greu, se trezi odihnit, uitînd numărătoarea zilelor, se întîmplă să fie o zi de sîmbătă premergătoare sărbătorilor Crăciunului. Cavadia era singur, în apartamentul lui modern de pe Batiştei, bătea un articol la maşină. Dăduse drumul unguroaicei care-i făcea gospodăria, de cînd divorțase, pentru că el fusese însurat, o făcuse şi p-asta, sfătuit de unchiu-său şi din dorința de a îndeplini cerințele unui bun membru de partid, cu o viață sănătoasă, morală. Căsătoria durase atît de puțin, încît cei ce-l vedeau ceva mai rar, nici nu ştiau că avusese nevastă, în afară de faptul că scurtimea vieții conjugale nu reuşise să-i dea acel

aer de om cu familie, contrar în toate privințele înfățișării sau modului de a fi potrivite unui celibatar. Nevastă-sa, o femeie plină de temperament, tînără balerină în ansamblul operei (şi pe care unchiu-său o plăcea, fusese nuntă mare, cununie religioasă, cu dispensă tăcută, slujind personal însuşi Prea Fericitul), fugise cu un medic foarte chipeş, băiatul unui savant cu renume, o figură a Bucureştiului. Asta fusese o lovitură grea pentru mîndria, ambiția şi prestigiul lui Cavadia.

Luară masa împreună ca doi celibatari. Chiril povesti tot ce văzuse şi auzise el la Jurilofca. Apartamentul prietenului său, compus din trei încăperi şi o terasă mare pe care vara creşteau o mulțime de flori, cîrciumărese mai ales, răsădite din straturile ce creşteau cu o forță nemaipomenită în grădina episcopală, era cît se poate de elegant şi mobilat după un număr din „Domus". Cavadia colecționa şi artă abstractă, tablourile celor mai tineri şi mai îndrăzneți pictori, ale căror opere nu erau expuse în sălile oficiale. El pretindea că pentru aceste pînze, unde nimic nu semăna cu ce se putea vedea cu ochiul liber în realitate, avea să fie invidiat în 1975. În „dormitor" avea cea mai frumoasă piesă, pe care, cînd Chiril o văzuse întîia oară, prietenul său trebuise să i-o explice cu de-amănuntul… Era o pată roşie, pe altă pată albă, ca o explozie, degradată, concentric, în nuanțele cele mai glaciale ale curcubeului, iar, ceva mai jos, nişte urme ce se distingeau greu în pasta picturii şi pe care Cavadia se văzu nevoit să le arate cu degetul. „Fazan mîncat iarna de vulpe! – penele, ce a rămas" spusese el, dar asta era anecdota, pentru profani. Nu însă o anecdotă era şi păianjenul „Spațiului excedentar", cum spunea Cavadia referindu-se autoironie la dormitorul conjugal părăsit. Era într-adevăr un păianjen rămas acolo, în odaia de culcare, într-un colț al plafonului, sus, de pe vremea cînd „Ica" îi mai era încă fidelă. Cavadia îi pusese în vedere unguroaicei să facă peste tot curat, numai acolo nu, ca-n „Marile speranțe". Era nu un romantism, Chiril primise explicația; era o vrajă a lui, o magie bine calculată (nepotul de episcop accepta senin şi cu

aprobări voioase această prefăcută țicneală). Păianjenul lucra pentru el. Zi de zi îi cerceta pînza, să vadă cît a mai avansat, şi le arăta şi prietenilor opera insectei, ca pe o veritabilă operă de artă. Îi găsise lucrătorului şi un nume, îi zicea Ulise, inversînd situația, punîndu-l pe aheu să aştepte şi pe Penelopa să rătăcească. Un păianjen laborios, infailibil în planul de execuție a Pînzei; o „pînză-capcană", o „pînză aducătoare". Cavadia ştia măcar atît: ce forțe ale naturii intră în joc, cînd e vorba de peregrinările unei femei pasionate, ale cărei drumuri duc totdeauna spăşite, înapoi… „Un impotent, – spuneau duşmanii lui Cavadia, şi el avea mulți inamici – un tip care îşi caută revanşa în artă şi în intrigi". Chiril era printre puținii care îi luau apărarea, purtîndu-se cu loialitate. Nu era Cavadia personajul cel mai strălucit al „Echipei trecătoare prin lume?"… Tot atît de puțini cunoşteau cît de duios era în stare el să fie uneori şi ce lacrimi apăreau în ochii lui ironici şi malițioşi… Confesiunea lui Cavadia: Ea (Ica, în ziua despărțirii) stînd cu bărbia rezemată de grilajul ce împrejmuieşte intrarea spre lacuri. Brațele întinse de-a lungul grilajului, poziție incomodă. Fiindcă acest gard, nu ştiu dacă ai observat (Chiril aproba), are un fel de sulițe ascuțite din loc în loc. Ea şedea, cum ți-am spus, cu bărbia sprijinită între două sulițe, acolo unde gardul îşi permite să aibă un arc, o floare de fier, ceva în genul ăsta, o formă dulce. De atunci, n-o mai văzuse. Fusese cinstită. Spusese pe față totul, deşi asta agrava, mai mult decît să uşureze. Şi ea, femeia aceasta, care-l făcuse să sufere, prima dată, aşa îi rămăsese în minte, în poziția aceea pe care numai corpul ei bine antrenat, de balerină, putea s-o suporte, cu genunchii ghemuiți pe soclul de beton al grilajului, cu gîtul întins acolo, între sulițe, ca la un supliciu. Era foarte curios de ce Cavadia îşi aducea aminte tocmai de acest detaliu. Ştii, îi spusese el lui Chiril, cum trebuie să fie un sfîrşit, un final în dragoste, fiindcă şi de asta depinde cum ți se arată mai tîrziu, după trecerea timpului, această dragoste, – scena ultimă aruncă înapoi un efect care decide asupra întregii idile, cîtă a fost… o fotografie la minut luată în trecere de un

amator, pac obiectivul, şi gata, îngheți, nu… nu în eternitate, pentru că nu cred în ea, ci în memoria celuilalt, ceea ce e mai mult, cred eu, decît orişice eternitate. Acum, să vezi ce a spus ea… (Chiril se concentră cît mai mult cu putință, trecînd rapid în revistă „sfîrşiturile" lui, toate victorioase şi catastrofale, prin detaşarea sa, pentru cealaltă parte.) Ceva foarte frumos, o observație într-adevăr de balerină: cu ce semăna coloana de apă din mijlocul lacului, fîntîna arteziană, trîmba înaltă şi zgomotoasă trimisă tocmai sus, în timp ce ea o privea, cum spusese mai înainte Cavadia, cu grumazul ei subțire rezemat între două sulițe. Punctul în care coloana aceea de apă, nemaiputînd să urce în văzduh, cădea, dar nu imediat, şi nu fără ezitări, nu fără să compună în această cădere fel de fel de forme rapide ca nişte „efecte ale renunțării" (foarte, foarte frumos!!!), scăzînd, mai încercînd să se ridice jerbe-jerbe, pierdute, crengi, mai spusese, aglomerînd mult comparația, ale unui copac de apă, pe cînd la bază presiunea şuvoiului îşi continua formidabila ascensiune alcătuind în continuare, şi în ciuda căderii fatale, acel corp tînăr şi spumos al fîntînii… Ce lucruri mai adînc de întipărit în mintea cuiva se pot spune la o despărțire?… Chiril se declarase de acord, în ziua de mult trecută a confesiunii. O astfel de despărțire, spusese el atunci, nu putea fi dată uitării cu uşurință… Dar Cavadia avu, acum după prînz, în decembrie '57, o idee genială: să meargă pe zăpada aceea, bogată ca-n copilărie, la Mogoşoaia! Ar fi fost un sfîrşit de săptămînă grozav, deşi pentru Chiril nu s-ar fi zis că se termina ceva (acolo era şi cel mai nimerit loc să-şi deschidă inima şi să spună totul). A doua bombă Cavadia o trînti numaidecît. „Ghici ce zi e azi?" întrebase. Ce zi să fie, se gîndea Chiril, – sîmbătă, ziua corvezilor încheiate, era oare vreo zi specială? „E ziua Praxiteii!" vesti voios nepotul de episcop, care avea un calendar de buzunar cu toate onomasticile şi zilele de naştere ale cunoscuților mai apropiați, subliniate. Fu propusă pe loc o vizită scurtă, în drum spre „Mogo", cu flori, bomboane şi urări de viață lungă. Chiril îşi aduse aminte de întîlnirea pe care i-o dăduse

Brummer, şi îi telefonă, să se scuze, dar bătrînul nu era acasă. N-ar fi fost exclus, protocolar cum îl ştia, să dea de el la Praxiteea, deşi era prea devreme, se apropia ora patru, vizitele anticarul le făcea de regulă seara, după opt. Ieşiră în gerul sec de afară, trecură pe la o florărie cumpărînd o sută unu fire de anemone – tradiția ştiută – şi carnale şi abstracte, floarea Praxiteii, care în materie de pictură românească nu jura decît pe Luchian. În drum spre *Nestor*, „statul major al bătrînilor barzi de limbă germană lucrînd cu şvarțul alături pe colțuri de mese" şi unde se găseau cele mai fine bomboane de şocolată, intrară şi la magazinul *Armonia*, să-i cumpere un disc Praxiteii, tot Cavadia avusese ideea. Înăuntru era puțină lume care asculta în picioare, absorbită, cu căşti de radio-telegrafişti la urechi. Chiril nu intrase niciodată în acest magazin. Cel mult dacă se uitase în treacăt pe Victoriei la vitrina lui de afară, la viorile, saxofoanele, trompetele expuse pe care nimeni nu părea să le cumpere, dar care dădeau acestui loc o senzație de gratuitate atrăgătoare. O fată înaltă, brunetă, în halat albastru, cu ochi mari lungiți spre tîmple, pe chipul tras, uscat, visător, de prințesă bizantină trăgînd după ea un balaur legat, ca-n icoanele vechi, se oferi fără nici un zîmbet să-i servească, însă cu o distincție feminină în mişcări, puțin distrată, care-l făcu atent pe Chiril. El o privi stăruitor, în timp ce Cavadia, fără să-şi mai consulte prietenul, ştiind cît de afon era, ceru „Simfonia în stil clasic" de Prokofiev. Fata îi servi cu aceeaşi încetineală îngîndurată, care nu era lene, ci un continuu regret, unul nereuşind să iasă din reverie, sau din cine ştie ce amintiri ale ei şi, spre surpriza lui Cavadia, Chiril ceru destul de stîngaci să audă la cască discul. Vînzătoarea îl privi, surîse, ceea ce, pe fața ei, putea fi un eveniment, şi cu această ocazie Chiril îi văzu dinții foarte albi, perfect plantați ca la cîntărețele care cîntă în prim-plan, şiragul strălucitor şi umed pînă în adîncul roz al gurii. Ea sustrase placa din plic cu gesturi lente dar precise, cum desfăța Octavia pernele acasă, răsuci discul ca pe un lucru încins pe o plită, ținîndu-l de margini între degetele lungi, trandafirii, cu unghii

îngrijite, nedate cu ojă, asta lui Chiril îi plăcu, îl lăsă să cadă pe platoul picupului drept în axul lui, fără vreo altă mişcare în plus, încît discul păru deodată atras de un magnet invizibil, de însuşi vîrtejul, abisul lacom de armonie al muzicii. Fata îi întinse căştile uitîndu-se în altă parte. Chiril le apucă şi rămase cu ele în mînă, privind-o. Cavadia spuse: „Pune-le!", cu tonul subînțeles: hai, pune-le odată şi să mergem, mă calci pe nervi; fata se aplecă peste contoar, crezînd că acel client stîngaci nu mai văzuse căşti şi nu ştia ce face cu ele, i le puse pe cap, potrivind cu grijă receptoarele la urechi, atentă numai la ele, acoperindu-i-le cu palmele pe cînd Chiril se lăsa, docil, cu capul înainte, ca un bărbat nepriceput căruia o femeie îi aranjează nodul cravatei. El ascultă un timp, fără să audă nimic decît clocotul sîngelui pulsînd în urechi, valul amețitor al altei muzici, o fanfară sunînd, suflînd înăbuşit, din instrumente fierbinți de lînă. Ce vedea, putea să fie o legendă: fata care ar fi tras grațios de funie un balaur; fiindcă avea urechile astupate de căşti, ascultînd doar muzica lăuntrică a sîngelui său, i se păru într-adevăr că o vede de la o mare distanță. Ea îl privea serioasă. El o privea, făcîndu-se că ascultă, în ochii ei limpezi şi duşi în altă lume plină de o nobilă castitate, şi asta, privirea lui fixă, avea toate şansele să pară privirea unuia care s-ar uita, absorbit de ceva interior, fără să vadă propriu-zis nimic. Cavadia nu mai exista. El îşi privea prietenul cu toată curiozitatea. Nu-l ştia meloman, în afara marşurilor lui, care erau o glumă… Chiril restitui căştile, şi mîinile lui reci, o clipă, atinseră mîinile reci ale fetei. Plecară, şi pe trotuarul curățat de zăpadă, adîncit ca o tranşee albă, nepotul de episcop observă ironic: „Te lipişi ca marca de scrisoare! N-am pomenit. Trăsnet, nu alta. Cred că e ofticoasă, n-are țîțe, n-are şolduri, numai ofticoasele au aerul ăsta straniu de stafii focoase…" Chiril nici măcar nu protestă. Vulgaritatea premeditată a lui Cavadia ar fi putut avea o explicație. Mergeau cu capul în jos patinînd uşor pe omătul întărit de ger. O luară în sus pe Calea Victoriei, apoi la dreapta, pe una din străzile ce duc pe lîngă muzeul arheologic. Se opriră privind

sarcofagele ninse, stratul imaculat depus pe rămăşiţele antichităţii expuse în aer liber. Urme vechi de vrăbii se vedeau imprimate pe căciulile de zăpadă îngheţată ce îmbrăcau pietrele – erau singurul semn de viaţă. Chiril îi dădu de înţeles lui Cavadia că se găsea în dificultate, şi acesta, uitîndu-se în jur, nu găsi alt loc să-i indice decît garajul din curtea muzeului, a cărui uşă era larg deschisă. Fiind sîmbătă după-masă, toată lumea părea plecată. Chiril intră în curte, pătrunse în garajul deschis vraişte unde mirosea tare a ulei ars. Înăuntru nu se afla decît carcasa unui Ford bătrîn, 1930, pus pe butuci. Era un loc sordid, dezolant, un mic univers mecanic dezafectat; cînd el răzbi în reverberaţia zăpezii de-afară, mai reţinînd ceva din lumina soarelui dus, zări mai clar decît înainte grafia pietrelor cufundate în somnul arheologiei care era iarna însăşi, una definitivă, puritatea caligrafiată de urmele ghearelor mici pe vestigii… „Cavadia, cred că sînt în pom”, spusese el deschizînd şi închizînd la loc portiţa de fier a muzeului. „Cum adică?” exclamase nepotul episcopului, tropăind mărunt din picioare, de ger, şi purtînd în braţe anemonele Praxiteei, plicul pătrat cu „Simfonia în stil clasic” şi pachetul de la Nestor, frumos şnuruit. Chiril făcuse un semn; îi va vorbi el mai tîrziu.

Praxiteea nu se aştepta la o asemenea vizită. După cele prin care trecuse („Idiotul de Rorică, închipuie-ţi, a format un guvern!” îi şoptise consternată lui Brummer către sfîrşitul lui noiembrie), atenţia celor doi prieteni ai casei, purtîndu-se contrar celor ce în asemenea situaţii dau bir cu fugiţii, depăşea cu mult normele gingăşiei unor tineri binecrescuţi. Amîndoi îi cîntară cu voci false la mulţi ani. Ea îi ascultă ţeapănă, slăbită, cu braţele întinse în jos şi ferm împreunate, cu ochii înotînd în lacrimi de o fericire scurtă, scînteietoare, care mai mult te face să-ţi muşti buzele. Era ca în portretul din holul de trecere împărţit cu ceilalţi chiriaşi printr-un culoar alcătuit din două şiruri de dulapuri de toate mărimile, „Coridorul Danzig”, cum îi zicea ea. Atît doar că în tabloul acela din tinereţe, braţele dispăreau sub petele

stridente ale unor mănuşi verzi de crocodil lungi pînă la cot, iar privirea, pe fața tratată deodată cubist, în contrast cu restul portretului – aprecia Cavadia – în felul unui poliedru, răsfrîngînd derutant lumina în toate părțile, avea fixitatea fascinantă a unei coleoptere. Nu discutară nimic despre cele petrecute. „Vizuina" părea spartă, părăsită. Trecînd spre odaia ei, înainte, ea şopti melodios şi cu farmec, invitîndu-şi musafirii: „Rasti rusti", formula lui Gengis-han, forța e lege, arătînd din mers, cu un gest foarte expresiv de femeie de salon din secolul rațiunii şi luminilor, borcanele imense de pe dulapuri. Acest simplu gest înnobilă murăturile. Castraveții şi gogoşarii încremeniți în oțet părură un moment obiecte de artă. Intrară în vizuina propriu-zisă, o cameră spațioasă, cu tavanul afumat, cu ferestre duble, înalte, acoperite de draperii de atlaz roz, înnegrite, plină de mobile desperecheate, o harababură de talcioc. Diminețile, cînd părinții celor patru familii cazate în apartamentul întins al Praxiteii – un milițian, doi muncitori de la uzina „Vulcan" şi un zugrav – plecau la lucru, ea strîngea aici copiii mai mari, între trei şi cinci ani, şase la număr, şi le cînta la pian, singura mobilă neacoperită de praf, arii de grădiniță, vorbind cu ei franțuzeşte. Femeile veneau la ea cu pomană, plîngîndu-se de lipsuri, iar „Prax" trebuia să ducă cu ele o „fantastică muncă de lămurire", spunea Brummer, explicîndu-le că aşa au fost totdeauna revoluțiile şi aducîndu-le aminte realizările noii orînduiri care făcea totul, în condiții vitrege, pentru bunăstarea şi fericirea acelor copii care deocamdată n-aveau alt loc de joacă decît „Coridorul Danzig", cînd vremea era urîtă, dar care cu timpul aveau să crească mari, sănătoşi şi frumoşi, în blocuri mari şi civilizate. Nevestele se arătau mai puțin înțelegătoare, în schimb se înțelegeau de minune cu „proprietăreasa", care le dădea rețete de prăjituri, care mai gusta de ici, de colo din mîncărurile preparate, indicînd ce mai trebuia pus în strachină, mai luînd de pe lampa de gaz cîte o oală gata să dea în foc, ori supraveghind baia vreunui prunc în baia comună. Cu Stănica, soția milițianului, se înțelegea cel mai bine. Ea o rugase pe

Prax să-i fie naşă şi Prax o însoţise pînă la o bisericuţă din Dămăroaia să boteze pe ascuns o fetiţă, fără ştirea bărbatului, fetiţă care primise chiar numele acela grecesc şi atît de rar, Praxiteea, şi, ca dar, un inel de platină vechi şi scump cu un bob de ametist, cît bobul de fasole ţucără „o avere”, zicea fericită Stănica. Anemonele îşi găsiră repede locul într-o glastră mare de jad. Bomboanele de la *Nestor,* aşezate, desfăcute pe o comodă şchioapă, luminară faţa Praxiteei ca la vederea unei comori. Ea stătea cu mîinile strînse sub bărbie adresîndu-le celor doi priviri, cînd fermecate, cînd mustrătoare de risipa făcută. Pe urmă sări literalmente în sus cu un ţipăt, se îndreptă în fugă spre un colţ al încăperii, o firidă, în care scotoci, dînd la o parte o mulţime de lucruri şi scoţînd picupul adus din Italia de fiul fostului ei iubit din tinereţe, puse „Simfonia în stil clasic”. Rămăseseră cu paltoanele pe ei. Praxiteea îi obligase, să nu răcească – stăteau cufundaţi în fotoliile adînci cu huse de in ţărănesc care fuseseră albe odată. Era frig, seara tîrziu se dădea drumul mai tare la calorifer. Prokofiev, da, răsuna sfîşietor de senin în această tranziţie istorică. Încăperea se umplu de alegreţea clasică, şi gravă şi candidă şi plină de umor, de o energică şi graţioasă bucurie a spiritului, făcută nu din sentimente false, ori trecătoare, ci dintr-o justă şi divină armonie a numerelor, redescoperind esenţa mîndră şi raţională a existenţei, sfidînd lacrimile uşoare, lacrimile de regret, pe cele morale, sau imorale, de furie, cruzime, ambiţii, orgolii rănite, aducîndu-i lumii aminte de focul solar şi pur şi bine calculat din care e plămădită, de planul exact şi generos în toate, sub aparenta dezordine a vieţii, şi de armonia universului… Praxiteea repetă, ascultînd muzica, ce mai spusese cu un an sau doi în urmă, în altă iarnă, în aceeaşi încăpere cu zăpada căzînd dreaptă de-a lungul ferestrelor înalte. Şedea pe acelaşi fotoliu şi amintindu-şi de copilăria ei îndepărtată care era un joc de fulgi şi de sunete pierdute, spusese: „Aşa ningea la Moscova în 1905…” Chiril auzea ce n-auzise în magazin. Fata slăbuţă, înaltă, cu ochi mari, plini de o veche, liniştită castitate, îi răsări în minte, aplecîndu-se şi

astupîndu-i urechile. El vru s-o rețină; forță imaginea să revină, cum ai derula repede o peliculă, dar ea se topi în vibrația muzicii. Cavadia recapitula cu fața destinsă de cadența clasică a simfoniei: Laura (prietena Praxiteei) probabil că dă regulat informații, ca fostă agentă de siguranță din mediul „lumii bune” şi care încearcă să se mențină la suprafață. Nemaiavînd ce, inventează chestia cu afacerea de spionaj. Rorică e şi el gelos pe primul iubit al soției sale, al cărui băiat a venit tam-nesam s-o vadă, aducîndu-i daruri, şi, din nimic, Rorică îl denunță, fie înțeles cu Laura, fie pe cont propriu, ca pe un agent al imperialismului, totodată ca să se pună bine cu autoritățile, care însă pe de altă parte sînt la curent cu acel ridicul „guvern format”. Rorică e arestat preventiv pentru aur, afacere banală, la adăpostul căreia se cercetează ce e cu individul sosit din Italia şi care a produs atîta senzație în „Vizuină”. Brummer spusese o dată: Praxiteea?… Ea este o femeie făcută spre a fi trădată, — „*une femme faite pour etre trahie”.* Ea trăia candidă în mijlocul unui viespar de intrigi, sigură pe rațiunea ei, orbită de această rațiune superioară, excesiv de ordonată, nesesizînd legăturile secundare ale fenomenelor, făcute în pripă, pe ascuns, cu noduri lunecoase şi murdare. Era de presupus că tocmai această însuşire, dobîndită printr-o educație riguroasă, o salvase, această calitate a rațiunii ei semețe de a vedea din viață numai partea relațiilor strict logice şi acceptabile, măcar, dacă nu onorabile, – o rațiune a lucrurilor, insuficientă, desigur, plasa cu ochiuri prea largi, lăsînd să scape prin ele puzderia motivelor josnice ce determină încă, pe furiş, asemeni unui imperceptibil cîmp de forțe meschine şi contradictorii, faptele oamenilor. Revoluția, moral vorbind, e începutul altei nobleți prin încrederea ei în principii, iar adevărații aristocrați, sărăciți, desprinşi de cinismul înfloritor al existenței, o recunosc şi o salută de pe punte cu una din convențiile copilăreşti ale navei lor găurite care se duce la fund, istoria-i martoră. Eliberarea grabnică a Praxiteei, după arestarea preventivă, în care Rorică îi tîrîse pe toți, dăduse naştere la tot felul de interpretări. Brummer o tachina

spre sfîrşitul anului: „Lumea te crede Matahari, îi spunea el, culmea ar fi să ne ai în poşetă pe toţi!” Mult mai tîrziu, cînd totul pare firesc totdeauna să fi fost cum a fost şi nu altfel, reieşise că anticarul, care, sub aparenţa lui glumeaţă de om de cafenea, avea relaţii nebănuit de mari, pusese un umăr greu la lămurirea cazului ei. Amorezul, odinioară respins, preschimbase de mult, şi înţelept, rîca în prietenie fidelă…

Tinerii prieteni veniţi în trecere ronţăiră de formă cîţiva biscuiţi, refuzînd pe motive diferite bomboanele de la *Nestor* şi gustară în cinstea aniversării cîte un pahar de molan de cîmpie, negru, tare, acru, vîscos, motorină, sînge de iepure în plină viteză, căruia băutori cunoscuţi, avizaţi şi umblaţi, nu şovăiau să-i spună *Molan-rouge.* Stănica, nevasta miliţianului, mititica de ea, i-l dăduse chiar în dimineaţa aceea, fără să ştie că e ziua ei, fusese la ţară. La plecare, Prax îi decoră în joacă, dar ceremonios, cu cîte o anemonă fragilă; Cavadia avea butonieră pe reverul paltonului muştar din păr de cămilă; Chiril, pe mantaua de cadet închisă pîn’ la gît, nu, lui îi prinsese floarea cu un bold; apoi îi sărută pe fiecare pe frunte, punînd în acest sărut al ei matern, mai lung, mai apăsat decît de obicei, o întîrziere tandră şi gînditoare, şi pe un ger straşnic, la căderea nopţii senine, cei doi ajunseră la Mogoşoaia în jurul orei şapte, morţi de frig. Cavadia, arhicunoscut, depuse în mănuşa de lînă cu un singur deget a albanezului de la poartă un bacşiş de nabab, şi pătrunseră printre castanii bătrîni acoperiţi de chiciură pe „Aleea mărturisirilor” înzăpezită, sticlă, scîrţîind sub paşi ca niciodată. Pe-aici se spuneau copilării, anecdote, lucruri fermecătoare, după tensiunea orelor chinuite de scris din odăi. Străbătură aleea în marş forţat, tăcuţi intrară pe sub portalul monumental de cărămidă, ca doi soli ursuzi veniţi de la Stambul să ceară un cap; un păun singuratic ţipă răguşit decolînd cu mare tapaj de pe pajiştea troienită a incintei spre salcîmul din stînga, unde se ascunse cu un pîrîit de crengi uscate şi asta era cum ai fi intrat deodată în alt timp şi în altă lume. Una prinzînd mai

mult ecoul evenimentelor, decît sursa vibrației lor reale. Cu franțuzeasca lui paşoptistă, nepotul episcopului îi spusese mai de mult acestui loc de seamă al muncilor literare: *Maison de l'oubli,* casa, palatul uitării, ca sanatoriile unor distinşi bolnavi de maladii subtile cu denumiri abia-ncăpînd într-o frază, şi care promitea pacienților o lungă, sinuoasă convalescență. Nu se lăsa la intrare nici o speranță; din contră, sediul speranței de-aici începea, şi-al gloriei răbdătoare. *Incognito, re…* Chestiunea nefiind cercetată, cel ce s-ar apuca să înfățişeze istoria intimă a epocii, ocolind, de pildă, acest loc cu o mare densitate pe metru pătrat de talent, inteligență, farmec, umor, forță de a zice, şi ură, invidie, şi intrigă şi orgoliu nebun, ar pune posteritatea în situația de a deduce mai mult, din frînturi de legende cu înțelesuri rătăcite pe drum, rostul fantasticului atelier de fosfor şi salpetru, făcînd înaintea petei albe, neexplorate, fel de fel de supoziții, îngăduind închipuirii să speculeze, fără frîu, fără repere, în lipsa unor date concrete: *Aici poate că erau lei, cin*e ştie… Ferestrele frumos zăbrelite cu motive florentine străluceau de lumină în gerul nopții. Bătaia puternică a becului de la intrare scotea în relief coloanele groase de cărămidă italiană, stîlpii edificiului brîncovenesc, sobe înalte, mute, reci, unde nimănui nu-i trecuse încă prin minte să facă focul, purtînd la nord cîte o pată albă – chiar pata albă legendară — de la zăpada viscolită, ca şi fotoliile şi mesele de răchită uitate pe terasă de la începutul verii. Nepotul episcopului, cu simțul său ordonat şi gospodăresc, observă delăsarea şi îşi propuse să-l ia la rost pe intendentul cu mutră de şobolan. El hîțînă de probă un fotoliu, care se dovedi putred, şubrezit, – poftim! îi arătă lui Chiril, vraişte, nepăsare, fie ce-o fi, p. mă-sii… Erau fotoliile celor mai frumoase colocvii ale serilor de vară. Cavadia suferea de starea jalnică în care se aflau. El scrisese pe chestia asta un articol foarte inspirat despre orele petrecute în comodele capcane de răchită ale acelor fotolii ilustre, în care luau loc scriitori, artişti plastici. Prietenia dintre prozatori şi pictori, care ar fi tipică artei vizuale româneşti. Remarca lui că în

următoarele două-trei decenii se va constata probabil cu mirare absența oricărei mari prietenii la români între romancieri şi muzicieni, prietenie care ar fi putut da o dimensiune nouă prozei româneşti, ca putere de construcție, ştiință a armoniei şi echilibrului, degroşare de anecdotică şi de mîrlănii pitoreşti, dar ce să-i faci, o întorcea din condei Cavadia, tineri cum sîntem în cunoaştere, şi latini pe deasupra, plini de tirania vederii, de elanul de a lua act imediat de mediul înconjurător, de a înainta în el pînă la granița vizibilului, de unde începe „invizibilul", teritoriul sacru şi părăginit al culturilor vechi… deşi, admitea el, tot e mai bine că noi mai avem încă ce vedea şi că ne stăpîneşte dorința proaspătă de a privi şi numi lucrurile simple ale existenței de la care alții s-au îndepărtat blazați. Marea artă va renaşte în Est! lăsa el să se înțeleagă printre rînduri, bizuindu-se pe o experiență sufletească unică în lume. Stăvilarele claselor fiind distruse, apa acoperise în scurt timp întinderi vaste, nu adînci, dar pentru toți, „o cunoaştere ce-ți vine deocamdată pînă la gleznă, fiind în schimb accesibilă tuturor". Totuşi, dacă voiai să cucereşti „invizibilul", sursa marilor culturi, – încheia pozitiv, citînd dintr-un autor străin – n-aveai decît să înaintezi pas cu pas, şi mai mult, în vizibil, ca broasca țestoasă pe urma lui Achile… Nimeni nu ştia să aterizeze la timp şi pe orice vreme, cu ochii închişi, ca acest minunat prieten al lui Chiril, după acrobațiile aeriene de o rară cutezanță. Succesul articolului dedicat serilor Mogoşoaiei nu stătea însă în aceste considerații critice abstracte. Frumoasă acolo era evocarea unui bătrîn, prieten al lui din generația care mai spunea încă „monşer", un foarte mare pictor boem, o haimana bătrînă şi genială cu accent din „Midi", pensionar de marcă al „palatului vrăjit", vagabond în viață, rege în artă. Într-o noapte de vară, după culcarea păunilor în salcîmi, stînd tocmai pe unul din fotoliile acelea de răchită, rebegite acum, uitate în viscol şi ger, pictorul explicase întregii companii cum e noaptea, *noaptea fizică* şi care (noapte) nici nu exista de fapt, fiind o neputință a noastră de a percepe „restul de lumină", vibrația esențială

a luminii. „Priviți înainte! ordonase el, disecînd întunericul presupus cu ochii lui de ştiucă bătrînă, paznică peste infravizibil. Încordați-vă bine ochii! Noaptea e o prejudecată. Siliți-vă să vedeți mai bine… acolo!… acolo!…” arătase, şi toți se uitaseră spre gardul înalt cu Minerva cocoțată sus, deasupra porții, urîtă ca un monument de la Bellu, de unde începe livada de cireşi. Era şi verde… şi violet, mult violet, galben şi roşu, mai ales, portocaliu… Un vîrtej feeric de culori. Noaptea… aşa-zisa noapte, era cea mai minunată poveste, ea nici nu exista de fapt în accepția folosită în literatură, fiind însăşi neputința noastră de a percepe jarul existenței mocnind în umbră, „viața întunericului opulent” ce dă atîta trăire personajelor în tablourile celebre. „Priviți acolo! strigase el ca la o şarjă spre asistența amuțită în fotoliile de răchită; uitați-vă ca mine, aşa, făcuse, proptindu-se cu mîinile de brațele uşoare ale fotoliilor, provocînd întunericul cu bărbia lui energică întinsă înainte. Încordați-vă cît puteți vederea! Repetați după mine: *noaptea e o amăgire a mea de care eu vreau să mă lepăd!* Sau cu Rembrandt*: întunericul este materia primă a luminii*… Şi-acum, priviți, priviți… acolo!… acolo!…” arătase cu brațul scorțos al hainei de pescuit, scoțînd un foşnet aspru, şi toți se uitară spre gardul de cărămidă cu Minerva păzind cu lancea şi scutul în mînă poarta livezii de cireşi. Căzuseră toți sub puterea lui de sugestie?… Toți văzură scîntei, un vîrtej de nuanțe, ignorat, ca într-o experiență chimică de laborator cu storurile trase. Era şi verdele cîmpiei şi aurul din pupilele tigrilor, şi violetul mării înverşunate, ce continuă discret şi după ce noi spunem „întuneric beznă”, şi roşul sîngelui şi portocaliul lămpii de carbid arzînd cu intensitate şi albastrul primordial al oceanului, feerie de culori pe care toți se jurară că o văzuseră. Nimic nu-i alb, nimic nu-i negru, romancierilor! spusese Cyrano, Monşerul, pedagogul invizibilului cu accentul său gascon. Nici noaptea, noapte, nici ziua zi, nici răii, răi, nici bunii, buni. Întrebați fiarele… *les fauves*, pictorii cei mai sacri, numai ei cunosc misterul, cruda, teribila, feerica poveste a nopții…

Fusese o noapte în minus, toți devenind bogați cu o zi în plus. Ajungînd la Cassis, prin 1965, în sudul Franței, unde marele artist, dus între timp dintre cei vii, îşi petrecuse tinerețea făcînd foame, plătit cu o pungă de fasole şi doi cîrnați, de băcani convinşi că iepurele în artă sare de regulă din Provența, pentru pictura lui cinstită de la a cărei rigoare nu se abătuse nici cu un milimetru („Am devenit cubist!" îi telegrafia de la Paris un confrate), Cavadia îşi adusese aminte de bătrînul său prieten, şi, de pe terasa cafenelei „La Caterina", aruncase în rada portului mic, în clipocitul ambarcațiilor uşoare, izbindu-se ritmic de chei, o jerbă de flori. Chiril nu-l cunoscuse pe „Cyrano" decît din auzite. Era o lipsă mare în „Echipa" lui, un martor de vază, absent, deținînd amănunte revelatoare... El nu cunoştea bine nici Mogoşoaia. Trecuse pe-acolo de cîteva ori numai cu treburi de editură, în căutarea cîte unui autor. Totuşi, în jurnal, Chiril avea o pagină şi jumătate închinată uneia din aceste vizite profesionale, şi care trebuie să-i fi făcut o deosebită impresie, ținînd seama de calitatea stilului. Printre fotocopiile pe care maiorul Ion Roadevin le adusese în vara lui 1965, oferindu-le ca un fotograf amator *Galeriei* – şi întrebarea persistă un timp: de ce tocmai ei? — se afla şi aceea pe care erau reproduse notele aşternute cu prilejul unei zile de vară petrecute la palatul brîncovenesc. Înainte de a deschide poarta de fier forjat cu motive florentine, ca şi ale ferestrelor lăsînd generos să se strecoare lumina printre zăbrelele înflorate în noaptea de afară, noapte cel puțin după simțul comun, care vede atît cît trebuie, – iată însemnarea:

Doamna în mov, seara miros de pîine proaspătă, scria Chiril … (pe marginea fotocopiei un semn de întrebare şi remarca: „pare un cod").

Soarele apune dincolo de Rățărie. Lacul neclintit, smîrc, plin de ierburi, cioturi de trestii, bucăți de pămînt rupte din mal, coceni rămaşi din iarna trecută. Broaştele îşi vor face loc, şi vor cînta pe el, la noapte, sub luna plină care le umflă guşile. Doamna în mov, seara,

miros de pîine proaspătă (alt semn de întrebare)…

Lăstunii intră cu mare viteză dinspre cerul înserat pe sub arcadele unde îşi au cuiburile. Lăstunii foarte activi, cu o promptitudine în execuţiile lor practice, care, ea singură, merită un studiu, ore întregi de contemplaţie. Nici nu ştiu cum de frînează ei atît de brusc, intrînd pe sub arcadele de Renaştere cu atîta iuţeală. Cum comprimă, înghit deodată sensul mişcării lor de săgeată, oprindu-se chiar în clipa în care crezi că se vor zdrobi de perele. Cuiburile – igluuri mici de lut – o *perfecţiune! Două cîte două – perechi idilice, asta-i! — capetele ies din cuiburi, din acea a lor, inimaginabil de spus, intimitate, ca şi cum ei, lăstunii, ar avea insomnie şi ne-ar asculta pe noi, cei de jos, ce mai zicem, ce mai vorbim…*

Şi noi vorbim, adică D. monologhează (alt semn la acest D.) *despre Ignaţiu de Loyola. Broaşte, peşti sărind cu plescăituri grele în lacul mort, privighetori, păuni, o exaltare a vieţii, parfumul florilor. Ignaţiu e spiritul care se opune acestei vitalităţi, acestei risipe ameţitoare de sunete şi miresme, care sînt ale verii în plin lucru. Slăbiciunile oamenilor ţin de natură, de starea lor naturală. Deci, spre a izbîndi, în spirit, natura se cuvine dominată mai întîi, cu moliciunile, şovăielile, micile ei laşităţi, cu întregul ei arsenal de „lasă-mă să te las". Ignaţiu de Loyola, remarcă D., îi ataca pe viitorii săi adepţi în slăbiciunile lor (cui îi plăcea desfrîul, îl împingea spre desfrîu, cui îi plăceau arginţii, spre arginţi ş.a.m.d. – cui pe cui se scoate) îndoctrinîndu-i astfel* (aici două semne de exclamare), *pentru ca apoi, după ce se înrolaseră în Ordin, să le explice mecanismul psihologic mizer, al recrutării, făcîndu-i să le fie ruşine de simplitatea lui, ceea ce nu putea avea alt efect decît să le întărească şi mai mult credinţa, să-i determine de astă dată, să o ia în serios. Lui D., căruia îi plac numai ideile clare, îi repugnă Natura, deci şi romantismul tulbure. Ea i se pare o sursă a dezordinii sentimentale. Lespezile italiene de sub noi pe care stăm sau umblăm încoace şi încolo, împinşi pe loc de resortul cîte unui argument, au o linişte geometrică, o proporţie justă. Fiecare cu alt*

desen, repetîndu-se nu haotic, ci într-o ordine anumită. Ele par nişte raţionamente, şi, privindu-le, descoperi – (asta o spune din nou D.) – *descoperi identitatea dintre intelect şi artă. Copacii sînt barbari! exclamă el. Colacii cresc de capul lor, nu mă interesează! Vorbe, multe vorbe frumoase, prea pline de logică. Un cuib construit chiar la baza tijei care prinde lampa cu glob de tavan, încins de căldura electrică, se dezlipeşte şi cade pe marginea mesei pe care se află o ceaşcă cu un rest de cafea. D. se sperie. Catastrofa aceasta în miniatură i se pare o replică a Hazardului, a Naturii ironizate adineauri, un semnal, o punere în gardă… Natura, adică, nu glumeşte. Natura, dispreţuită, face din cînd în cînd astfel de salturi în vid, agresive, iar cuibul dezlipit, căzînd, fusese unul! Instinctul merge sigur pînă la un anumit punct – încerc să explic. Pe urmă, tocmai fiindcă el funcţionează cu o prea mare siguranţă, neglijîndu-se cine ştie ce amănunt (aici, sursa căldurii electrice, mult prea apropiată, loc ales cu atîta imprudenţă!), se produce catastrofa, care, notează!, îi zic lui D., este un act de libertate faţă de planul automat al instinctului. D. mă priveşte uimit. Vrei să spui — silabiseşte el – că Natura trebuie să colaboreze cu raţiunea? Că una fără alta îşi devin inamice? Întocmai!, aprob mirat de simplitatea răspunsului. Alt cuib, din partea cealaltă, nevăzută, a globului electric, se prăbuşeşte peste masa noastră de răchită, de astă dată direct între noi, ca o mănuşă provocatoare. Lăstunii zboară dintre sfărîmături ţipînd, salvîndu-se, căzînd odată cu ploaia de lut, ferindu-se de ploaia măruntă de lut a fărîmăturilor, de acest cataclism liliputan, în care se prefăcuse intimitatea lor de neînchipuit.*

Maiorul Roadevin observase, cu acel prilej: „Mie, drept să spun, acest *cataclism liliputan* mi-a plăcut cel mai mult. Aşa se întîmplă şi în mica realitate… Dar «doamna în mov», cine era această doamnă însoţită de casnicul miros al pîinii proaspete?…”

Cavadia trase spre el cu oarecare efort poarta masivă de metal cu motive florentine şi intră primul în holul pavat cu plăci de marmură ca o tablă de şah. Butoiul cu ficus expus la vedere întărea impresia aceea de clinică model sau de casă de naşteri exemplară. Frunzele grase ale ficusului erau jupuite, înțepate cu ace, una avea înfiptă în forma ei de limbă de bou ancora unei linguri de pescuit, un *Dolinger* de nichel strălucitor terminat într-un triunghi roşu de celuloid, nebunia bibanilor, o floare exotică, ai fi zis. La vestiar, dezbrăcîndu-se, Chiril observă câ anemonele Praxiteii pe care le purtaseră la piept se chirciseră de ger, căpătînd aspectul unor jumări. Toată lumea îl primi pe Cavadia cu urale. Aici era ca la inundații. Adversitățile dispăreau, făcînd loc unui spirit tonic de breaslă – iepuri, vulpi, lupi şi miei coexistînd paşnic alături pe bucățica de pămînt ruptă şi dusă la vale de puhoaie. Sosiseră la țanc. Take Bunghez, care avea în seara aceea premieră, dădea o masă mare. Era aşteptat, fetele puneau mesele cap la cap în salonul cu covoare şi fotolii de pluş roşu. Glastre de trandafiri de la seră, albi, numai albi! ceruse Bunghez, erau înşirate pe jos, aşteptînd momentul decorării, care se apropia. Cavadia oferi „un rînd" pentru încălzire, fiecare ce vrea, şi se bău şi se ciocni de-a valma. Erau mai toți, şi Sergiu Zecheru, şi Căldăruş, şi Spuderca, inamicul lui Chiril, care îi întinse acestuia mîna, prietenos, apucîndu-l de braț şi punîndu-i întrebări din cîmpul literelor, cu un fel de a strînge brațul asemănător cu al agenților forței publice, cu degetele înfipte pîn'la os, aplecîndu-se şi băgîndu-se în el, comunicînd la ureche lucruri pe care oricare altul le-ar fi spus cu glas tare. Cavadia bea „Martel" cu Zecheru, – unul din rarele momente cînd făcea concesii, şi-atunci mergea drept la coniacul franțuzesc, ca şi cum ar fi fost o specie de lapte, ceva mai sofisticată, îi pusese şi lui Chiril în vedere să bea numai „Martel", plătea el, important era să nu amestece, începea o noapte grea, trebuiau să rămînă cu mintea cît mai limpede, şi-i strecurase o sticlă de buzunar, turtită, de rezervă,

cumpărată de la bar, dacă s-o termina „din alea, ştii tu, pe care bătrînul Hemingway le ține în buzunarul de la spate”. Chiril vîrî sticla în buzunarul portmoneului, şi asta îi dădu deodată senzația că poartă asupra lui o armă, în pragul unei răfuieli. Doamne frumoase, gătite, parfumate cu parfumuri care nu se găseau în comerțul interior, coborîră de sus vesele, ca de revelion. Chiril trase pe nări, cunoscător, miresmele plăcute, reflexele fidele şi condiționate ale atîtor ceasuri de desfătări. Doi poeți cunoscuți apărură în salon discutînd amical. Chiril ştia că se duşmăneau de moarte. Rămase dezamăgit ca în fața a doi atleți alergători care se decid să treacă braț la braț, înfrățiți, linia de sosire, trăgînd chiulul publicului, împărțit între unul şi altul, şi care a răguşit încurajîndu-i cu pasiune. Cavadia avea perfectă dreptate: era într-adevăr „Casa uitării.” „Cyrano”, pus pe chef, vorbea franțuzeşte în salonul de zi cu paznicul de noapte, singurul care îl mai asculta în astfel de momente, cinstit cu băutură, şi care rîdea la frazele graseiate ale gasconului, strigînd din cînd în cînd în semn de înțelegere *„(egalité, fransé, iu iu!”,* – amîndoi făcuseră războiul de la Mărăşeşti. Cavadia se dusese să-i prezinte omagiile. Bătrînul țipă din senin: *„A bas les aristos!* Nu vorbesc, dom’le! Nu discut! *Vive le petit peuple!”* şi începuse să cînte *„Ah, ça ira, ça ira, ça ira…”* marşul pîrliților fără izmene.

Cîntînd, se ridicase în picioare, bătînd măsura cu mîna stîngă al cărei deget mic era legat cu o batistă ordinară, cadrilată. Nodul grosolan, făcut cu exagerare, colțurile batistei care fîlfîiau în tact, ca scufia unui arlechin, dădură marşului sanchilot un patos grotesc… Cu un an şi ceva în urmă (Cavadia cunoştea povestea) luînd masa la restaurantul Casei, Cyrano scosese deodată un urlet care îi înghețase pe toți. „M-a muşcat!” striga – „m-a muşcat!!” – arătînd acuzator scrumiera ieftină şi urîtă de pe masă, a cărei margine se termina într-un fel de cap de vulpe întinsă la pîndă. De atunci, la petreceri, îşi bandaja degetul, în amintirea întîmplării. Rana aceasta a lui abstractă, de om care iubea numai frumosul, doar intimii Mogoşoaiei

o cunoşteau… Alți invitați apăreau în salonul de onoare. Chiril recunoscu actori mari pe care nu-i văzuse decît pe scenă. Era şi idolul său, faimos prin vijelia vocii sale bubuitoare spunînd *Scrisoarea a treia…* „care vine, vine, vine, calcă totul în picioare…" Actrițe superbe, fermecător de simple şi de familiare cu toți şi care discutau cu soțiile scriitorilor rețete de bucătărie. Cînd auzi că una din ele, pe care o văzuse în Julieta, mînca zece sarmale reci la cinci dimineața şi că făcea cea mai bună mămăligă, Chiril avu vertijul ce-l capeți cînd ți se deschide sub picioare o trapă şi cazi deodată în mijlocul realității, despre care aveai o cu totul altă părere. Dar surpriza numărul unu fusese apariția unui iluzionist cunoscut, pe care el îl ştia de la circ şi care în glumă şi la iuțeală, umblînd din grup în grup, făcu să dispară ceasuri, broşe, stilouri, restituite pe rînd cu eleganță, surîsuri şi cu țipete, şi speriate şi încîntate, din partea păgubaşilor. Nu trecu mult şi afară se auzi scrîşnetul produs pe prundişul înghețat al peronului de pneurile *Zimului* greu, ministerial, care îl aducea pe Take Bunghez. Dramaturgul nu ştia ce-l aşteaptă. Se hotărîse o încoronare în cinstea premierei, o dramă istorică, avînd şi aluzii moderne, cît fusese posibil. La un semnal, doi confrați mergînd în genunchii ascunşi sub şalvari largi şi făcînd pe piticii ca-n teatrul elisabetan, după care murea Bunghez, trebuiau să apară ca nişte heralzi cu o pancartă de hîrtie pictată cu fel de fel de blazoane şi himere, anunțînd rar, solemn: *Încoronarea lui Take Bunghez,* exact ca-ntr-o dramă de pe timpuri. Ar fi urmat aşezarea prapriu-zisă pe cap a coroanei, piticii urcîndu-se fiecare pe o scară dublă, crăcănată, de-o parte şi alta şi ținând chivăra croită din carton şi dată cu bronz. Bunghez mai mult ca sigur că şi-ar fi pus-o singur pe creştet, nemaiexistînd nimeni deasupra, în aplauzele tuturor. Normal ar „fi fost să se țină şi discursuri. Totul era pregătit. Cina începu într-o veselie de carnaval. Şi totul decurse potrivit regiei stabilite. Piticii sosiră cu pancarta, se aduse şi scara dublă, heralzii urcară scoțînd limba şi făcînd spre public grimase, cu coroana în mînă, pe care se băteau, gata-gata s-o

sfîşie. Bunghez aştepta în picioare, nemişcat, cu ochii lui verzi-gălbui jucînd ca o flăcăruie pe o comoară nebună, şi, fie că fusese prevenit, fie că intuise pe loc totul, cu instinctul său de om de teatru, nu contrarie cu nimic ceremonia. Zvîrlind de pe scară cu amîndouă mîinile deodată piticii, el îşi aşeză într-adevăr singur coroana pe cap, rînjind teribil, ca orice tiran, spre supuşii săi morţi de groază, apoi cu o blîndeţe nemaipomenită şi plină de efect, zise: „Luaţi, mîncaţi, şi mai ales beţi, aceasta este drama mea!" Cavadia bătu din palme primul. Bunghez rămăsese în picioare cu paharul întins. Atît avusese de spus. Atunci se văzu că, de încordare, braţul în care ţinea paharul, plin-ochi, îi tremura; cîteva picături se prelinseră pe dinafară pînă la piciorul cupei. Lumea crezu că mai urma ceva. Dramaturgul, frînînd brusc, toţi avură mişcarea călătorilor dintr-un vehicul oprit pe neaşteptate, proiectaţi brutal în gol în virtutea inerţiei. Un autor de schiţe din viaţa sătească, şiret, productiv şi puhav, îşi regăsi primul echilibrul. Venerîndu-l pe sărbătorit, căruia îi zicea „Năşicule", ca un frate rămas la ţară pe altul mai mare ajuns departe la oraş, el se apropie cu paharul în mînă şi îl pupă îndesat pe obraz pe dramaturg. Îmbrăţişîndu-se ca la nuntă cu paharele în mîini, ei îşi vărsară reciproc pe spinare cîţiva stropi de vin. Bunghez cultiva cu bună ştiinţă autorii mediocri din alt strat social, spre a străluci el şi mai tare, prin contrast. Dar asta o mai făcea poate şi din tactica, necesară, a apropierii de clasă, aşa cum un moşier tînăr şi modern, cu idei avansate, pune mîna pe coarnele plugului, arînd din cînd în cînd cot la cot cu zilierii… Victoraş Căldăruş, aghiotantul sărbătoritului, sări îndată, gelos, şi Take trebui să se aplece, şi se aplecă mai mult chiar decît trebuia, ţinînd cu o mînă coroana de carton să nu-i cadă de pe cap şi primind cu haz sărutul acelui pitic serafic şi decorativ, un înger bucălat cu buze mici, roşii, dar care nu crescuse destul. Alţii şi alţii prezentară în chipuri diferite felicitările şi omagiile cuvenite. În acest timp se striga: „Trăiască Bunghez!" sau: „Bunghez, eşti mare!", după gradele de amiciţie. Cavadia se asocia şi el din toată inima acestui cor

zgomotos, făcîndu-i din cînd în cînd semn lui Chiril să mai toarne din sticla de coniac de contrabandă pitită jos, între ei, lîngă stinghia mesei. Era un ospăț aproape esoteric, cu reguli, convenții, un ritual ce-i scăpa lui Chiril, şi la care el nimerise din întîmplare. Tot ce înțelegea din euforia colegială la care asista, ocolit de îmbrățişări şi săruturi, stînd acolo la masă „ca o pupăză”, era ce-i spusese o dată Georgeoiu, directorul: „Ăştia, cum se despart, se bîrfesc, la minut, se foarfecă unul pe altul ca femeile; dar se foarfecă frumos, cu farmec, n-am ce zice, asta-i şi uneşte de fapt: talentul, harul lor minunat. Fără ei, viața n-ar mai fi viață, totul e nu cumva vreunul s-o ia prea înainte…” Era una din nostimadele lui Georgeoiu. Chiril avea o însemnare mai veche de care, prin contrast, ar fi putut să-şi aducă aminte în acele momente. Culmea! Nici maiorul Ion (Ionel: t*empi passati,* nu mai mergea cu gradul) Roadevin, în vara lui ’65, n-o scosese în evidență, el care se delectase cu atîtea pasaje „juste şi percutante”, caracterizarea sa, răsfoind maldărul de fotocopii ca pozele unui bătrîn album de familie. Ciudățenia acestei însemnări stătea în faptul că era încadrată de alte două note mai scurte, care trimiteau spre ea o lumină piezişă. Aşa *ieşise.* Afară doar dacă nu ne gîndim că subconştientul îşi ia el cîteodată pe cont propriu sarcina de a face unele legături cu de la sine putere, fără ştirea noastră, dar asupra noastră. Prima observație, în susul paginii (datele nu mai contau) se referea la o apariție care stîrnise mare vîlvă în oraş:… *Cred că a sosit un circ străin, ceva în genul ăsta. Altfel nu-mi explic. Cîrduri de pitici îmbrăcați corect, eleganță ostentativă, tocuri foarte înalte, pantaloni la dungă strînşi pe glezne, pălării cu pene reduse la scară, circulă pe străzi. Perechi conjugale printre ei, în miniatură. Intră în magazine triumfători, fac cumpărături enorme de la raionul copii. Lumea se ține scai după ei. Aerul lor prosper, înfipt, orgolios…* A doua, urmînd imediat, fără vreo legătură sau tranziție, purta mențiunea didactică „Explicarea lui Iuda”. *El se apropie de învățătorul său şi îl sărută, nu atît, sau nu numai pentru că vrea să-l*

indice: Mecanismul acestui gest trebuie să fie mai complicat, ținînd cont de întreaga experiență psihologică a omenirii, pe al cărei obraz nu de puține ori a fost depus sărutul trădător. Iuda e un sentimental repede cîştigat de partea cauzelor mici, aducătoare de confort, de profituri. Totuşi, el își dă seama de mîrşăvia lui, lipindu-şi buzele de obrazul celuilalt, întîrziind puțin în acest gest cu o tresărire a conştiinței, care ştie fascinația călăului față de victimă, cerîndu-i iertare acesteia şi iubind-o cu o ură mascată. Sărutul nu indică doar pe cel ce va fi prins, el e poate şi o ultimă încercare de absolvire – asta a fost, nu se putea altfel. Multă moliciune a inimii (gata oricînd să se schimbe în adorație sau calcul, după împrejurări) în acest sărut, deviat şi el de la rostul său sincer. Iuda e cel mai agil, mai duios, afectuos şi sentimental dintre toți apostolii. Învățătorul lui ştie acest lucru. El acceptă sărutul, şi resemnat, dar şi mirat: 30 de arginți?… Numai atît?… În tablourile celebre cu Cina, Iuda e arătat cu naivitate, smolit la față, crispat, antipatic. Nu. El e atrăgător, plin de farmec, simpatic, descurcăreț, întreprinzător, agitat, versatil…

A treia, intitulată „O viziune a celulei vii la microscop”:

Luptă pe viață şi pe moarte, Ring de box. Imperialism infinitezimal înspăimîntător. Nişte momîi mari, protoplasmatice, care îşi fac loc cu o brutalitate duioasă, dar sfîşiind în trecere totul. Momîile mai mici, regrupîndu-se timid. Pe urmă vine o momîie şi mai mare care o face bucăți cu aceeaşi lene duioasă pe prima şi aşa mai departe. N-am dormit toată noaptea. Legea internă a celulei imită galaxiile? Atunci cum rămîne cu „Cerul înstelat de deasupra şi conştiința din noi”?!… În fața acestei necontenite agresiuni ce pare o condiție a supraviețuirii şi care ne-a creat… Tatăl nostru devorator carele eşti în natură…

În toiul petrecerii avură loc cîteva minuni bine regizate. Astfel, din brațul tronului de lemn pe care şedea Bunghez țîşni un jet de vin ca-n pivnița lui Faust de la *Auerbach Keller.* Pe urmă se descoperise mațul prevăzut cu o pompă de cauciuc de frizerie, care împroşca în

părţi lichidul, stropindu-i pe adoratorii mai puţin însemnaţi. Un păun bolnav, căruia i se dăduse lovitura de graţie cu o armă cu aer comprimat, fu adus fript pe tavă, cu penele înfipte în trupul bine rumenit. Portarul albanez care-i întâmpinase pe Cavadia şi pe Chiril şi pe care-l cunoştea toată lumea, un om blînd şi respectuos, apăru în pragul salonului şi dădu corect bună seara în trei limbi de circulaţie universală. Un mare povestitor, plin de farmec şi de superstiţii, care scria şi basme pentru copii, în care credea cu toată convingerea, văzuse o fantomă la W.C. şi, cu glasul pierit, cu ochii căscaţi, se bîlbîi mult timp îngrozit pînă să anunţe evenimentul, care stîrni o explozie de rîs. Nu era de glumit. Altul se jură că, nu cu mult înainte, zărise afară, pe una din ferestrele ce dădeau în parc şi spre cavoul celor doi fraţi înmormîntaţi alături, un ins cu faţa fosforescentă şi cu dinţi de cal, care zgrepţăna în geam, făcîndu-i semne să vină la el, dar că tăcuse, să nu sperie doamnele. Toată lumea recunoscu laborioasa activitate drăcească a iluzionistului, care, într-adevăr, nu se mai vedea printre convivi. „Cine are curaj să vină acum cu mine la cavou?” provocă Zecheru, care se ameţise, întreg salonul. Cavadia îi şoptise, ridicîndu-se, lui Chiril : „Hai afară, la aer, mă-năbuş”. Zecheru crezînd că se ivise un client, strigase ca la o licitaţie: „Merge Cavadia! Adjudecat! Facem o slujbă pentru împăcarea sufletelor. Mergem, părinţele?” îl luă el de umăr, cu o mimică şi afectuoasă şi protectoare. Bunghez, din capul mesei, îi eliberă zicînd ca un Cezar birocrat: „Plecaţi, aflaţi, raportaţi!” însoţind fiecare predicat cu o mişcare a mîinii lui frumoase, în vreme ce Spuderca, la celălalt capăt al mesei, cînta zbierînd, atîrnat de gîtul lui Căldăruş, care era regăţean: „Pe Murăş şi peeee Tîîîîrnaaaaaavăăăăă…” Zecheru, care avea cameră sus, dădu fuga să se îmbrace. Chiril şi Cavadia îşi luară paltoanele de la vestiar. Romancierul, revenind în haina lui de piele îmblănită, le arătă sticla de coniac neîncepută şi o lanternă mică de buzunar, pentru expediţia lor. Tustrei ieşiră prin uşa din dos, pe lîngă bucătărie ca să scurteze drumul, „Cyrano” continua să bea cu paznicul

de interior, într-o cămăruță, alături, vorbind cu el pe franțuzeşte şi ascultat cu mare respect. Temperatura coborîse mult sub zero. Noaptea era şi mai senină. O sferă de cleştar perfect lucrată. Şi iarăşi se dovedi că gerul îl iubesc cel mai tare stelele, care pîlpîiau pătimaş, gata să se rupă, să cadă asupra lumii cuprinse de somnul iernii, – lacrimi titanice, incandescente, desprinse de pe atotştiutoarea lor boltă cerească. Luminînd calea, Zecheru destupă sticla, oferind băutură. Cavadia se întoarse spre Chiril, care înțelese, vîrî mîna în buzunarul de la spate scoțînd flaconul de „Martel", care îi dăduse la început senzația aceea că poartă o armă – începuseră cu „Martel", o țineau pe „Marcel". Băură în tăcere, învăluiți de căldura alcoolului şi de aburii respirațiilor, ca la o vînătoare de noapte. „Fantomele sînt propriile noastre proiecții, fiecare cu fantoma lui… vreau să zic cu fantoma pe care o merită", explică Zecheru între înghițituri, ca şi cum vreunul din ei ar fi crezut într-adevăr în apariții supranaturale. „Uite, noi trei, de exemplu – şi se uită la Chiril, înglobîndu-l şi pe el în numărătoare, – noi trei putem fi nişte fantome foarte reuşite… Eu n-am alte pretenții, eu țin să apar cît mai des în visele femeilor… ha-ha-ha,… sucub, incub, chestii medievale… ştiți că una, ieri, mi-a şoptit *te-am visat?* Şi ştiți ce dulce, ce… nu dureros de dulce… Eminescu n-a sesizat… dulce de tenebros! aş zice eu, mai curînd, aşa sună mai veridic, e să auzi din gura unei femei: *te visez, derbedeule!"* Ajunseseră la cavou. Stelele luminau bine. Totuşi, Zecheru urcă treptele exterioare spre platforma de sus brăzdînd locul cu fasciculele precise ale lanternei electrice. Cavadia îl urmă. Chiril, de jos, se gîndea la unul şi altul: doi inamici pe viață, imposibil de împăcat. Zecheru se aplecă cu lanterna în mînă şi rîcîi una din cele două plăci funerare, aşezate una lîngă alta, ale celor doi frați aviatori doborîți în război, încercînd să înlăture crusta de gheață depusă. Cavadia făcu un semn şi Chiril urcă. Cu mănuşa lui neagră şi jupuită, Sergiu Zecheru reuşise să dea la iveală ce voise, – textul. El silabisi gîfîind de efort şi plimbînd puțin cîte puțin lanterna dintr-o parte într-alta în ritmul

lecturii: *Cine va căuta să-şi scape viaţa, o va pierde, şi cine o va pierde, o va ciştiga… Luca 17 III…* Chiril se uită spre puzderia fantastică a stelelor şi se înfioră. Ce căutau ele acolo?… ce căuta el aici?… Zecheru spuse brutal: „Eu, o tîmpenie ca asta n-am mai auzit! Filozofie de sclavi, de rataţi şi de eşuaţi. Auzi, cică cine o pierde, o va cîştiga! He-he-he! Hi-hi-hi! Mare şmecher, Luca ăsta!… Hai, părinţele, îl bătu el drăgăstos pe spinare pe Cavadia, care încă mai stătea aplecat, hai să ţinem slujba!” şi ducînd sticla la gură, bău, apoi în grabă vărsă coniac peste aviatori scuturînd peste ei sticla de cîteva ori. Cavadia coborî primul treptele. Dînd ocol cavoului, împinse portiţa de fier care şedea întredeschisă, blocată de buruieni uscate şi intră fără nici un cuvînt înăuntru, însoţit de ceilalţi doi. El îşi încrucişă mîinile şi începu imediat: *Si iniquitates, de profundis clamavi ad te Domine. Domine, exaudi vocem meam… Si iniquitates observaveris Domine…*

Zecheru îl întrerupse – latineasca lui Cavadia îl punea în inferioritate: „Domnule, spuse el iritat, sîntem ortodocşi, ce naiba! Ţinem o slujbă ortodoxă, ori nu?…” Cavadia se opri cu mîinile încrucişate, cu capul în jos. Era ciudată, la el, docilitatea nemaipomenită de care dădea dovadă acum, în faţa lui Zecheru. El se gîndi puţin, îşi drese glasul şi reîncepu cu zel, popeşte, pe sărite: *Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul carele ai călcat moartea şi pe diavolul ai surpat, odihneşte sufletul răposatului robului tău… Că el te va izbăvi din cursa vînătorilor şi de cuvîntul turburător. Cu spatele său îţi va purta umbră şi sub aripile lui vei nădăjdui… Preste aspidă şi vasilisc vei încăleca, şi vei călca preste leu şi balaur. Acum toată mărirea cea vicleană a deşertăciunii se desface; fiindcă lutul s-a înnegrit, vasul s-a stricat… Căci ce este viaţa noastră? Floare şi fum şi rouă de dimineaţă cu adevărat…* „Foarte frumos, domnule! exclamă Zecheru. E o poezie minunată. De unde-ai scos-o? Eu mă duc la înmormîntări, dar aşa ceva n-am auzit. «Floare, fum şi rouă de dimineaţă!» Excelent! Superb! Păi poetuţii noştri ar trebui să mai

răsfoiască şi ei din cînd în cînd evanghelia, aşa, de frumusețea limbii… Formidabil, auzi: *Că el te va izbăvi din* c*ursa vînătorilor şi de cuvîntul turburător!”* repetă întorcîndu-se puțin într-o parte, descheindu-se la pantaloni, şi, înainte de a termina fraza, începu să urineze pe peretele cavoului.

— Porcule, urlă Cavadia, ieşi afară!

Zecheru rîdea cu neruşinare.

— Sîntem între bărbați, e voie… sau?… Ia să te văd, episcopățele, ai şi tu ce trebuie să aibă un bărbat?… Ai ori nu? Spune!… — îl somă batjocoritor.

Cavadia respira repede în întunericul cavoului luminat numai de energia palidă a fețelor şi gesticulațiilor, cum luminează pămîntul în nopțile fără lună, stelele, gratuit, fără a avea cîtuşi de puțin acest rol.

— Zecherule, îşi regăsi în fine Cavadia glasul lui ferm, tu eşti cea mai mare lepră din cîte am cunoscut eu, şi eu am cunoscut destule. Ştii ce eşti tu?… Şi aici zise vorba mare a episcopului: o băşină-n iarbă!

Romancierul îl apucă de gulerul paltonului.

— Bişbirică! scrîişni el din dinți, ți-ai cam luat nasul la purtare, cum îți permiți? Episcopățele, îl scutură cu violență, criticuțule, impotentule, ştii ce vorbeşte lumea despre tine?…

Cavadia, care era cu mult mai scund, îl cîrpi de jos, de pe loc, cu o violență neaşteptată, dezechilibrîndu-şi adversarul care se lipi amețit cîteva secunde de peretele lateral al lăcaşului de veci. Amîndoi gîfîiau cu putere, încercînd să se vadă. Chiril se gîndi o clipă, speră că visa, şi aştepta să se trezească. Atunci îl auzi pe Zecheru răcnind şi spărgînd în acelaşi timp cu toată forța sticla de coniac, de perete. Coniacul îi stropise pe tustrei; prin ploaia lui scurtă, romancierul năvăli cu ciotul de sticlă în mînă, tăios, şi care sclipi în lumina slabă şi îndepărtată a unui felinar, era singurul lucru care putea să prindă şi să arunce un reflex pe tăietura proaspătă a sticlei. Era ca o bătaie de cîrciumă, cu fețe desfigurate de arma improvizată, mai îngrozitoare decît lama

cinstită a unui cuțit. Chiril îl salvase pe Cavadia. Dezarmarea fusese lașă, însă era singura posibilă. Sărind dintr-o parte, îi imobilizase brațele lui Zecheru, strîngîndu-l cu toată disperarea, în timp ce țipa la Cavadia să fugă, şi el fugi într-qdevăr, zbierînd „Rîndaşule!”, „Asasinule!”, pe aleea cu stejari bătrîni. Din strîngerea deznădăjduită şi hotărîtă a lui Chiril, Zecheru se trezi. Ciotul sticlei căzu din mîini, spărgîndu-se a doua oară de lespezi în mii de țăndări. „Îl omor! gemea Zecheru. De ce nu m-ai lăsat, păduche? De ce?... Să-i scoț afară mațele lui estetice... De ce te băgaşi, ai? Ce te bagi tu? Cine eşti tu? Țucălarul lui Cavadia? Iezuitul ăla? Nenorocitul ăla care nu-i în stare să..., şi care se răzbună pe noi?... Mi-a spus una... cică el are... stai că mor de rîs... cică are... ar avea... în sfîrşit... nu se ştie, o virguliță... un semn de tipar, un asterisc, şi ăla neclar, şters, abia se vede... Eu merg mai departe şi zic: o e-ra-tă!” Zecheru rîdea bătîndu-se cu pumnii în piept de un triumf al lui plin de cuvinte confuze, de ultragii îmbătătoare, exultînd de victorie. Din acest rîs agresiv, el începu deodată să icnească, şi elimină gîlgiind cu un horcăit de om ce se îneacă mizeria organică, ultragiul, jignirea, veninul... Chiril îl lăsă pradă acestei lupte fără adversar. Fugi pe aleea de stejari la capătul căreia licărea în ger felinarul. În jur nu se afla nimeni. Cavadia intrase parcă în pămînt. Geamurile palatului ardeau. Un transatlantic, nemişcat, blocat de aisberguri. Încoronarea lui Take Bunghez trecuse probabil de apogeu. Păunii cocoțați în salcîmul bătrîn şi chel dormeau în lumina zodiacală, stăpîni trufaşi peste nimic. La fiecare pas, Chiril se oprea înşelat de scîrțîitul zăpezii. Pe urmă îl văzu pe Zecheru apărînd la capătul aleii, ieşind din parcul încotoşmănat de omăt, şi abia mai mergînd. Pe unde trecea el, fie că păşea pe prundişul înghețat, fie pe muşchiul moale al marginii de pădure, dezvelit de viscol, mersul nu i se auzea. Chiril îl însoți cu privirea pînă ce umbra celuilalt se prelinse pe sub arcadele pline de cuiburi friabile, părăsite. Poarta grea de metal cu motive florentine se deschise şi pe ea ieşi cineva care ar fi putut fi Cavadia. Zecheru trecu

pe lîngă el fără să-l vadă. Nici celălalt nu dădu vreun semn de recunoaştere, astfel că, de la distanţă, lui Chiril i se păru că cei doi nici nu se percepuseră unul pe altul, ca doi roboţi cu sisteme de semnalizare complet diferite.

Apropiindu-se, nepotul episcopului arăta mai masiv parcă. La vestiar luase la întîmplare haina de blană a cuiva, iar pe cap îşi pusese o căciulă ţuguiată; tot ce se poate ca Zecheru tocmai din pricina asta să nu-l fi recunoscut. Cavadia avea chef să meargă pe lac. Poarta de la intrare fusese trîntită cu un zăngănit răsunător. Paznicul dinăuntru ieşise alarmat pe terasă. Era tot cel care, la începutul serii, ascultîndu-l pe „Cyrano” care îi vorbea despre războiul de la Mărăşeşti, striga entuziasmat: *egalité, fransé, iu, iu…*

În drum spre lac, Chiril tăcea jenat. Incidentul acela penibil stricase toată atmosfera. Cavadia ghici şi spuse, păşind pe debarcaderul care se făcuse una cu platoşa groasă a gheţii:

— Nu te mai gîndi la dobitocul ăla! Nu merită. Specia lui Zecheru! Mîrlani!… Parveniţi! Ştii care e deviza lor?… şi bătu furios cu piciorul în lacul îngheţat: *Fără milă şi fără recunoştinţă!*

Cavadia se descărca de o ură neagră, căreia îi dădea în sfîrşit drumul fără nici o reţinere. Chiril găsi că exagera, dar se feri să i-o spună, cum tăcea şi cînd prietenul său reacţiona invers, arătîndu-se indiferent înaintea unor fapte şi împrejurări cu mult mai urîte. El ascultă pînă la capăt pomelnicul de înjurături, pe pontonul îmbrăţişat de gheţuri. A, da, eu înţeleg răul, pufnea Cavadia înfofolit în blana de împrumut, – iar Chiril abia acum observă că ea se încheia de-a-ndoaselea şi că era o „nutria” de damă, luată la nimereală de la vestiarul plin pînă la refuz, însă nu zise nimic, era ca la un carnaval unde totul se amestecă şi se încurcă în tensiunea petrecerii… dar şi răul ăsta, cum să-ţi spun… vorbea nepotul arhiereului nedîndu-şi seama că era un mascat, fără voie,… răul, dacă n-ai încotro şi trebuie făcut, trebuie făcut şi el cu stil, nu aşa, să profanezi cavourile… crezi… crezi… — se sufoca literalmente – … crezi că un tip ca

Zecheru mai poate să stea de vorbă cu un om simplu, pe stradă, aşa, de la om la om?… El, care s-a născut în mizerie, şi care ar trebui să fie generos, să aibă un pic de înțelegere! Aiurea!… Onoruri, numai onoruri! Pînă unde dracu'?… Asta vine de la onoare, parcă?… Urît mai face onoarea cînd o declini!…

Chiril amuțise. Furia scotea flăcări din Cavadia. Uite, îşi aduse el aminte, Zecheru „propăşeşte". Mîine-poimîine îl vezi şef, şi să vezi tu ce-o să facă el cînd o să ajungă şef, ehei! — şi pe tine te-au exclus, fiind în sinea ta un un om sincer şi cinstit! Cum vine asta! A devenit aproape o regulă: lichelele avansează! Chiril se simți prost, ca atunci cînd cineva, dintr-un motiv sau altul, te idealizează, creînd o imagine în care nu te recunoşti. Cavadia se simțea singur, din ce în ce mai singur, şi avea nevoie de un aliat. Un aliat docil, aparent însă docil şi aparent blînd, cum era Chiril, forțat să fie prefăcut, înțelegînd totdeauna mai mult decît lăsa să se vadă, mai mult şi decît ar fi putut accepta un prieten, presupunînd că el ar fi fost cu adevărat sincer şi ar fi spus totul fără menajamente. Contractul era neclar şi oneros, avînd multe puncte superficial definite. Un om care se strecoară abil, cunoscînd la perfecție jocul, va avea mereu o superioritate, o sîcîitoare condescendență față de altul a cărui vocație e să-şi îngrămădească singur în conştiință obstacole… „Cine îşi va pierde viața, o va cîştiga!". Suna, oricum, frumos. Putea fi o mîngîiere. Chiril îşi făcu vînt şi îşi dădu drumul pe gheața lucioasă în care bătea lumina interzisă a stelelor. Cavadia îl urmă călcînd cu prudență pe suprafața şlefuită de ger. Era un frig polar. Înaintaşul se opri, scoase din buzunar „arma", flaconul de „Martel" aproape plin, – băură unul după altul. Gheața trosni crăpîndu-se melodios pe linii invizibile, cu un cloncănit înfundat. Cavadia se sperie. Chiril se aplecă cercetînd masa întunecată de sub picioarele lor, plină de pete străvezii în luminiscența slabă a cerului, şi îşi asigură prietenul:

— Nu, nu te teme, e trainică, nu cedează! Ca să-l convingă tropăi pe loc uşor, de probă. Gheața răspunse imediat cu un clinchet scurt,

repetat, repercutîndu-se cu o armonie abstractă în toate părțile, pe mari suprafețe şi în direcții derutante.

Cavadia stătea nemişcat; nu îndrăznea să facă un pas. Chiril se agită, sări, tropăi din nou, alergă roată în jur, încercînd gheața, ascultînd-o atent. Pîrîiturile răsunătoare şi lungi de la început se transformară cu încetul într-un geamăt surd, adînc, somnoros, care încetă şi el, ca sunetul unui animal greu, trezit cîteva momente şi care adoarme la loc.

Cavadia îşi recăpătase curajul. Sticla de „Martel" se goli repede. Se plimbau pe gheață ca pe bulevard. Cînd să dea cotul, ajungînd în dreptul şandramalei de scînduri care vara adăpostea motorul pompei de udat grădinile de legume de pe malul celălalt, Chiril îi mărturisi dintr-o dată toată tărăşenia cu jurnalul pierdut. Brummer, pe cheiul Dîmboviței, atunci, noaptea, cînd îi spusese, îl făcuse „tîmpit" fără multă vorbă şi din prima clipă. Cavadia nu reacționase în nici un fel. Parcă s-ar fi aşteptat la una ca asta.

— Şi ce-ai scris tu acolo? întrebă calm. Şi-l mai întrebă pe rînd: la ce oră pierduse caietul, cine mai era de față, cum arăta, dacă se iscălise, dacă scrisese cu creion sau cu cerneală, amănunte care-l nedumereau pe Chiril ; dacă toată „chestia asta" avea vreo dedicație, dacă însemnările erau datate, dacă purtau vreun titlu… Cînd auzi: „Echipa cu care trecem prin lume", Cavadia ieşi din calmul lui:

— Cum „Echipa cu care trecem prin lume"? făcu alarmat. Ce vrei să spui? Comitetul Central?…

— Nu, rîse Chiril – toți, toată lumea care trăieşte acum, ce cunosc eu, mă rog, prostiile mele, lumea într-un cuvînt, începînd cu tramvaiul 26, să zicem.

— Atunci se schimbă socoteala. Ai scris şi despre mine?

Chiril negă, laş.

— Domnule, luă un ton în glumă distant Cavadia, după oarecare timp de gîndire, cred că ai făcut o prostie. S-ar putea să fi făcut chiar o mare prostie. Nu vreau să te speriu, dar chestiunea trebuie privită

drept în faţă. Depinde ce păreri ai avut tu acolo… Ai criticat regimul? Te referi la persoane sus-puse? Chiril negă iarăşi, dar mai mult ca să se autoliniştească. Era gata să regrete mărturisirea. Obiectivată, ea scăpa de sub controlul conştiinţei care se străduia să aştearnă peste realitate un abur amăgitor. Lucrurile, spuse, căpătară deodată alte proporţii, probabil cele adevărate. Asta se văzuse, înainte, pe chipul speriat al lui Brummer; asta se vedea acum pe faţa albă, netedă, extrem de atentă a lui Cavadia, răsărind din blana femeiască de castor şi de sub căciula miţoasă, barbară, de împrumut, contrastînd cu înfăţişarea lui delicată. Şi fiindcă tot se dăduse jos din tren în plin mers şi încă se mai rostogolea pe cîmpul gol plin de buruieni, scaieţi, mărăcini sub impulsul vitezei, Chiril lansă în spaţiul acesta necunoscut şi „Motto"-ul, ce scria pe prima filă a caietului, cu o caligrafie îngroşată, visătoare şi care putea da o idee, un înţeles, ceva, o dimensiune, cît de cît, spuselor pe care nu mai avea cum să le retragă: *Un exclu pensif pour la patrie* – bătrînul Hugo –, un prigonit, un paria meditînd la soarta patriei lui; un ins forţat să-şi ia adio, să plece în surghiun, trezindu-se deodată cu avantajul, copleşitorul avantaj de a-şi contempla de pe insula izgonirii propria-i ţară, ca niciodată, imaginea ei întreagă, ţinînd cont de distanţă şi abia întrevăzută prin ceaţa mării învăluind locul iubit în fantasme şi în legende. Chiril aruncase în joc Riga legendelor seculare, pe vigurosul moşneag al Comunei!…

Cavadia primise în mîini un blid foarte fierbinte. Cu îndemânarea şi experienţa lui, el reuşi să-l ţină fără să se frigă. El putea fi, răsfoind în ordine alfabetică almanahul divinităţilor – succesul lui Brummer – *Xipe,* tînărul zeu veşnic reînnoit al primăverii şi pietrelor preţioase, vărul aztec al lui Bachus, ieşind învingător din toate probele şi încercările, mereu tras de ureche de ursuzul *Tezcatlipoca,* stăpînul tenebrelor, dar cîştigîndu-l de fiece dată cu un vesel, diplomatic al lui cîntec de mierlă. *Xipe,* ginerele cloştii imense *Cihuacoatl,* clocind ouăle bolţii cereşti scînteind peste gheaţă, arbitrînd cu acelaşi instinct diplomatic sigur conflictul dintre cele de sus şi cele de jos, mijlocind

între ele o înțelegere şubredă, schimbătoare…

Cavadia stărui, ceru amănunte în plus, ca să-şi facă o idee şi mai clară. Era, la urma urmelor, un „jurnal politic?”… Chiril exprima cumva punctul de vedere al unuia care judecă *politic* realitatea, sau *moral?* Chiril nu înțelegea această despărțire: primul termen i se părea că decurge neapărat din al doilea, şi invers.

Naivitate! Candoare! Necunoaştere crasă a trecutului istoric!… Cum, el a făcut confuzia asta? Judecase în absolut ceea ce este relativ prin natura lucrurilor…? Bine, dar tu eşti, repet, un naiv, dacă îți închipui că între una şi alta trebuie să fie din capul locului un acord ideal, acolo unde nu poate fi vorba decît de un paralelism care cere timp, ca să se apropie, cu lungi şi atente ajustări, de un punct convenabil. Am spus convenabil! Dar asta, în raport cu anevoiosul drum parcurs pînă la el, poate fi şi este o victorie. O, e uşor, e foarte uşor să faci pe apostolul sincerității, loialității şi liniei drepte de conduită!… Întîi că un om care răspunde de soarta tuturor trebuie să se ridice deasupra sentimentelor curente, – ce dracu, vrei să-ți dau exemple?! se irită brusc Cavadia, avînd grijă să nu facă o mişcare greşită pe gheață. Un sentiment necontrolat poate să compromită un scop revoluționar, care ne interesează în fond pe toți. Strategia e pură şi sfîntă. Tactica, slujitoarea ei, poate păcătui, conced. Aşa a fost. De cînd lumea. *Rectus ordo!* Credința*,* mai întîi, în scopul final, pe urmă rațiunea, cîrcotaşă, paralizată de scrupule, neavînd clară imaginea ansamblului… Cred că ai observat că pînă acum nici n-am pomenit de autorul *Principelui* pe care proştii înflăcărați l-au pus de mult la stîlpul infamiei. Un om politic riscă s-o facă lată, să calce în străchini, susținînd cu un ceas mai devreme – ceas care poate fi fatal, bagă bine de seamă! — ceea ce nu-i posibil de zis, ori de făcut, ori de explicat, mă rog, decît după trecerea acelui ceas.

(După congresul al nouălea al partidului, cînd noaptea confesiunii pe lacul înghețat intrase de mult în mica istorie a „Palatului uitării”, împresurat de atîtea poveşti nescrise, iar lacul, în ritmul

anotimpurilor, se umplea de lişiţe şi de nuferi sau rămînea iarăşi pustiu, Cavadia se referea la o scenă la care el asistase în 1945: Lucreţiu Pătrăşcanu vorbindu-le studenţilor la „Casa studenţească”, lăsîndu-se întrerupt de ei, fără să se supere, şovăind, rîzînd şi dînd dreptate pe loc – în acele vremi tulburi – cînd observaţia se dovedea dreaptă; un pic, acest om, zicea prietenul lui Chiril, rămăsese între ei, între cei de cealaltă parte – partea care pune întrebări – răspunsurile lui neavînd o siguranţă impresionantă, parcă niţel încurcate, parcă jenate de un adevăr absolut, imposibil totuşi de formulat. Dar mai ales graba lui tinerească, aerul familiar, mesajul lui prematur, lipsa frapantă de calcul în căutarea drumului viabil de afirmare şi de izbîndă… Apoi, mai zicea Cavadia, un om politic trebuie să ţină şi la un anumit ritual al puterii, începînd cu felul de a se purta între oameni. Lui Lenin, urmaşul său îi reproşa că venea la şedinţe înaintea celorlalţi, specificînd că pentru un conducător de mase, un aer mai retras şi o anumită întîrziere a apariţiei sale mult dorite ar fi adăugat un mister, trebuincios prestigiului. Erau mici amănunte pline de urmări grele şi care se dădeau pe faţă în epoca aceea însetată de dezvăluiri.)

Chiril asculta fără să-l întrerupă, la nivelul anului 1957. Toate acestea, propriu-zis, nu-l priveau. Cavadia mergea mult mai departe (sau mult mai încoace, în altă privinţă) decît mersese de fapt prietenul său. Semăna oarecum cu un avocat uituc care a încurcat procesele şi care pledează pentru un client achitat cu o zi în urmă, sau căruia încă nu i-a venit rîndul.

— Tu crezi în cuvinte, ai, aşa, pentru cuvinte, un fel de naivitate, crezi în conţinutul lor, îl certa Cavadia, încovoiat de ger. Cum zicea Kant?… „Naivitatea este o purtare… *ein Betragen* – tu parcă spuneai odată…

— Prin care nu bagi de seamă că vei fi judecat de alţii”, completă Chiril, obiectiv, ca şi cum ar fi fost vorba de altcineva, şi făcîndu-şi vînt, se lăsă să alunece cîţiva metri pe gheaţă.

— Exact! exlamă Cavadia, care rămăsese în urmă. Confunzi realitatea cu un anumit sistem al tău de cuvinte, înălțătoare, nu zic. Dar… care înălțime?!… *Echipa cu care trecem prin lume,* spui… hm! făcu ajungîndu-l din urmă. Îmi închipui cam ce-ai scris tu acolo. Sper… sper pentru tine, să nu se întîmple nimic, să-l fi găsit un om milos, ori măcar indiferent. Eşti nebun! Cred că ai înnebunit – fiindcă, de înnebunit, înnebuneşti, dă-mi voie să ți-o spun, şi cînd nu mai poți să vezi fața reală a lucrurilor. Nu pretind să fii un luptător; nici nu eşti; dar cel puțin să înțelegi necesitatea. Tu ştii ce este ea, necesitatea?

Chiril scutură flaconul de „Martel" în lumina săracă a stelelor. Văzînd că e gol, se aplecă şi-l depuse grijuliu pe gheață în picioare, ca pe o statuetă de preț.

Cind se ridică, auzi definiția succintă şi clară:

— Un amestec de forță şi răceală!

Exact ce-i lipsea lui, exceptînd mica ipocrizie…

— Chiril – avertiză Cavadia – trebuie să te hotărăşti. Pînă nu e prea tîrziu, şi cred că nu e, niciodată nu e – prea tîrziu, vreau să spun, – o cale de a ieşi din orice încurcătură există totdeauna pentru un om inteligent care înțelege lucrurile. Libertatea este necesitatea înțeleasă…

„Dar asta nu înseamnă totdeauna că ea e şi acceptată; să nu uităm, Marx a spus, nu eu!" se pomeni Chiril cu vorbele „dialecticianului din popor", Axente, fostul strungar de mecanică fină. Ele se adăugară prompt, de la sine, primei părți a enunțului, ca-n jocurile de intuiție pentru copii, cînd mai lipseşte doar un singur element al figurii recompuse, după ce le-ai căutat răbdător şi le-ai pus la locul lor, încet-încet, pe toate. Curios: această remarcă ar fi stat mai bine în gura unui intelectual atît de subtil, cum era Cavadia, care îşi implora prietenul:

— Vreau să te ajut… Ai încredere în mine… Trebuie să alegi! Un om inteligent n-are încotro. Trebuie să fii rău; succesul, legea

succesului e răul, ca să reuşeşti trebuie să fii detestat.

— Nu suport să fiu detestat, spusese Chiril.

— Asta ține de amorul tău propriu, e o slăbiciune, nu o virtute, gîndeşte-te bine, – bunătatea te pierde, ai du ales între una şi alta. Un om care pierde e un om care iese din joc…

— Posibil, admise Chiril, dar nu m-aş împăca cu gîndul că un om mă urăşte fiindcă i-am făcut cu tot dinadinsul un rău, şi-aşa sînt un tip infect şi sufăr destul pentru răul pe care-l fac fără voie.

— Chiril, insistă Cavadia apropiindu-şi mult fata zbîrcită de ger, ascunsă în gulerul blănii, trebuie să alegi – şi asta ca bătrînul Goethe, între necunoaştere şi cunoaştere. În paradis, te asigur, intră toți tîmpiții: plictiseală, nimeni nu gîndeşte, de talent nu mai vorbesc, de asta se ocupă corpul administrativ al grădinii, regulamente, lecții de catehism, admiteri, înscrieri la ordinar, apeluri din cînd în cînd, rugi sau imnuri de slavă la ore precise, cam atît. Asta-i viață, te întreb? Tu vrei s-ajungi în provincia asta nenorocită a universului?

— N-aş zice că am ales paradisul, îi atrase atenția Chiril.

— Pe cînd infernul – nu-l luă în seamă Cavadia – dispute, viață, viață, *guleai,* vorba lui Ivan Turbincă, contraziceri, talent cu carul, piedici, tumbe, salturi mortale, cuțite înfipte în spate, bătăi fără nici un regulament, pahare cu vitriol cînd ți-e sete în loc de sirop, joc în dublă partidă, monumental, captivant, trişerii magistrale, un as de cupă măsluit în loc de inimă, foarte vizibil, şi uşor de înlocuit şi în care poți trage oricînd, pe orice timp şi de la orişice distanță. A cunoaşte înseamnă a fi rău, ți-am mai spus. Dar nu ca Zecheru, care e un biet diletant. Tu ştii ce este un „Thug"?… Asta vreau eu să fii: un „Thug"! Zi după mine: *Thug*. Încearcă să vezi cum îți merge… *T*… un *haş* hîrîitor, din piept… u… şi un gî cît mai gutural. Repetă: *Thug*!

— *Thug!* pronunță Chiril, ascultător.

— Mai tare şi mai cu convingere!

— *Thug!* încercă el a doua oară. Cuvîntul nu avea absolut nici o rezonanță deosebită. Se putea confunda cu orice zgomot casnic sau

din natură.

Trecuseră de şandramaua motorului de pe malul celălalt, care vara uda legumele gospodăriei colective. Departe, în dreptul unui mic golf mascat de peretele compact al trestiilor uscate, înțelenite, şi de sălcii bătrîne, gheața întunecată începea să prindă viață, ardea probabil un foc: Chiril se opri şi arătă locul. Cavadia vedea prost, şi el trebui să-i dirijeze privirea. Era, eu siguranță, un braconier; pescuia la copcă, potrivit obiceiului, cu găleata de motorină alături amestecată cu tărîțe, bibanii silurici adorau lumina, iar omul se mai şi încălzea…

Se îndreptară spre partea aceea îndepărtată a lacului, în timp ce Cavadia explica ce era de fapt un „Thug” respectabil, din secta indiană sacră a sugrumătorilor binecuvîntați. Cum, la începutul lumii, după hinduşi, existau două puteri, una creatoare, alta distrugătoare, natural, ca-n toate cosmogoniile primitive, amîndouă născute din una şi aceeaşi ființă supremă. Într-o zi, puterea creatoare constată că, tot fabricînd forme, a luat-o cu mult înaintea celei nimicitoare – poftim, exclamă Cavadia, o problemă foarte modernă! şi atunci, ca să se refacă echilibrul, factorul pozitiv o pune pe consoarta lui, pe Bhowanee, căreia i se mai zice şi Kali, să se ocupe puțin de treaba asta. Ea face un om de lut, un Golem, după cum vezi obsesia e răspîndită pe toată planeta, numai că aici se lucrează cu alt scop, şi-i dă viață, strînge un grup fanatic de haidamaci, îi aşază în bănci şi le predă lecția, le dă pe mînă creația ei şi îi învață cum s-o distrugă, cum şi cînd să se apropie de ea, unde să atace, îi antrenează bine, le dă şi note, cu premianți, ca la un examen în bună regulă, oferindu-le o meserie sfîntă şi venerată, care se va numi chiar aşa: „arta thugismului”. Eşti atent?… Chiril privea fermecat focul. Era ce bănuise, un braconier. Cizmele de cauciuc bătute de flăcări aveau reflexele sătule ale smoalei topite deasupra gheții aurii în jurul lor, centrul răspîndind lumina unei naşteri divine. Şi Kali le dădea „thugi- lor” drumul în lume după ce toate aceste exerciții erau făcute, zicîndu-le: „Mergeți, creşteți şi distrugeți!”, ca un corectiv adus în sfîrşit nesocotitului „înmulțiți-vă”,

înzestrîndu-i, spunea Cavadia, cu o iscusinţă şi cu o viclenie ce nu se pot compara cu ce poate să-i treacă prin cap unui om normal, oricît de inventiv ar fi el. În schimb Kali le dădea voie „thugilor” să-şi despoaie victimele de bunuri, drepturi sau titluri. Foarte importante erau categoriile sectei, fiecare avîndu-şi rolul ei. De pildă, „Sotha”. Cei ce făceau parte din tagma aceasta ademeneau călătorii în locuri singuratice spre a fi sugrumaţi mai lesne şi fără riscuri prea mari. Cei din categoria „Lugha”, groparii, săpau dinainte gropile – în care nu cădeau niciodată ei înşişi! preciza Cavadia – pentru ca totul să se facă repede, în deplină ordine şi nelăsîndu-se nici o urmă. Pe urmă mai erau băgătorii de seamă, cei din tagma numită „Shumshea”, ajutoarele călăilor propriu-zişi, care ţineau tira, abătînd atenţia victimei în momentul în care executorul se pregătea să-i arunce de gît laţul. Tînărul „Thug”, novicele, cel ce ardea de nerăbdare să pătrundă în această castă sacră, trebuia mai întîi să treacă printr-un ceremonial foarte riguros, înainte de a primi investitura. El trebuia să postească zece zile la rînd, privit fix de ai săi, concentrîndu-se, aşezat pe un giulgiu alb ca neaua şi bînd numai lapte. Eu sînt un „Thug”, de exemplu, zise firesc Cavadia. Numai că eu nu sugrum. Asta s-o facă Zecheru. Eu tai cu ascuţişul unei idei, care îmi vine. Nici nu se vede, *et puis c'est propre.* Sper că ai dedus, dacă n-ai observat pînă acum, că eu sînt un „Thug”. Am călcat legea, vorbind, Kali însă mă va ierta fiindcă ea ştie că am făcut-o din amiciţie şi fiindcă vreau să îţi propun şi ţie să fii un „Thug”. Zi după mine: „O, Kali, o, Bhowanee, Mumă a Lumii”. Chiril tăcea. „Protectoarea şi patroana ordinului nostru”. Hai, îl îndemnă Cavadia, curaj!… şi, fiindcă prietenul său continua să tacă, termină de unul singur, ridicîndu-şi spre cerul înstelat braţele, cît îl lăsa blana greoaie de împrumut:

„Dacă expediţia noastră este pe placul tău, ajută-ne!”…

Cavadia delira în blana de damă care se încheia invers. Martelul băut îşi făcea efectul. O euforie livrescă. El se dezmetici însă, trezit parcă de înseşi grozăviile debitate şi zise împăciuitor, ca după

încheierea unei demonstrații: Aici vorbeşte un scelerat, am glumit, sper că ți-ai dat seama – clasica scuză cînd ia cuvîntul Tartuffe. Ce discutaseră trebuia să rămînă între ei. Avantajul lui Cavadia, şi el menționă acest lucru, în treacăt, era că nimeni nu i-ar fi dat crezare lui Chiril, presupunînd că s-ar fi comis vreo indiscreție. Asta, *faptul că nu ar fi fost crezut,* îi reaminti condiția lui de paria survenită după excludere. La fel îl tratase şi Georgeoiu, care de fapt îi voia binele, atunci, la editură, cînd avuseseră discuția aceea înainte de plecarea la Jurilofca.

Apropiindu-se de focul ce ardea pe gheață, cei doi prieteni văzură fața pescarului luminată de flăcările mocnind în găleată. Era un țigan tînăr, răbdător. Cavadia îl cunoştea. Pescuia şi vara, pe un cauciuc uzat de tractor, vînzînd peşte cu ghiotura pescarilor amatori cărora nu le cădea mai nimic.

Chiril se aplecă asupra copcii care lucea străvezie, inegal ruptă, cu taina dezvelită a apei dedesubt. Țiganul ținea în ea un fir drept, tropăind mărunt pe loc şi fredonînd o sîrbă a lui veselă, scuturînd din cînd în cînd firul cu plumb, să provoace lumea de jos, sau ca să nu înghețe. La copcă se putea vedea că gheața era groasă. Trecuse de zece centimetri. Doi bibani cu aripi zbîrlite de monştri uitați de evoluția speciilor, țepeni ca scoşi de la frigorifer, zăceau între cizmele de cauciuc ale țiganului.

Firul se agită cu putere. Țiganul strigă „hait”, mai mult de spectacol, şi trase.

O ştiucă lunguiață ieşi lunecînd repede pe gaura copcii la lumina găleții cu motorină, iar Cavadia țipă, nu se ştie dacă de frică sau de plăcere.

Capitolul XIV

SĂRBĂTORILE DE IARNĂ SE APROPIAU. TIMPUL, SPRE acel sfîrşit de an copleşit de zăpezi grele, păru deodată că se grăbeşte, şi Chiril împreună cu el. De cîteva ori, reluînd zi de zi lucrul la editură, ieşi dinadins în calea Norei Vasilescu, pe care de obicei o evita ca pe o *Ananke* – Ananghia, despletită, cu sacoşa ei enormă unde încăpea totul şi de unde nu se revărsa nimic, nimic din mitologicul sac generos sau corn al bogățiilor rîvnite de oameni. Într-o zi, pe culoar, ea îl bătu în treacăt peste obraz cu palma ei aspră ce mirosea a ceapă, într-o mîngîiere şi tandră şi plină de un reproş matern: „Ah! Cine-mi eşti, cine-mi eşti, craiule, ştiu tot, ştiu tot!” – astfel încît în ziua aceea Chiril se arătă foarte bine dispus, fiindcă un rău mai mic, în lipsa altuia mai mare, bănuit, poate lua provizoriu chipul fericirii însăşi. O căuta pe tovarăşa Vasilescu, se făcea văzut de ea, să vadă în ochii ei măcar vreunul din semnalele trimise de obiectul ce gravita misterios în jurul lui în ultima vreme: nesiguranța, vina, autosuspectarea născută din absența blîndeții, remuşcarea, cine ştie, ori poate luciditatea, împovărătoare, simțul critic prea ascuțit, în care te tai singur, arma nefericită a candorii; cîte puțin din toate acestea, la care s-ar fi putut adăuga şi ce zicea Brummer: imaginația, micul infern personal al imaginației fiecăruia, croit pe măsura fiecăruia. Dar şi despre Brummer se putea spune, tot atît de bine, că şi cu el se grăbea timpul. Marile prietenii, întemeiate mai mult pe rigoarea ideilor decît

pe afecte, apropie destinele, corectîndu-le parcă, obligîndu-le să intre pe unul şi acelaşi făgaş. Bătrînul căzuse rău bolnav. Sfaturile, povețele lui părinteşti, verva lui păstrată şi după boala fulgerătoare ce-l țintuise pe patul de spital – doctorii vorbeau de o formă de cancer galopantă, iar anticarul ştia, aflase acest lucru teribil, răzvrătirea celulelor atît de barbară, de haotică şi de incompatibilă cu gîndirea sa ordonată şi limpede – se refereau acum la un ținut inaccesibil ce nu ne priveşte decît atunci cînd îi trecem pragul, fie şi cu un pas numai, şi căruia îi dăm un credit neputincios, fiind atît de abstract…

Chiril îl vizitase pe Brummer la spital într-una din zilele senine, însorite, ale acelei ierni bucolice coborînd parcă din textele clasice ale anticăriei lui, fortul lui fabulos cucerit la senectute, o oază, de fapt, în plin deşert, bîntuită de mirajul lecturilor… Fusese ultima vizită. Despre cea de a doua, făcută în primele zile următoare anului nou, se putea susține că avusese un rol pur simbolic, bătrînul nemaifiind conştient, pradă vertiginoaselor dezordini ale celulelor făcîndu-şi de cap cu o totală lipsă de logică, în cîteva zile el îşi şi dădu obştescul sfîrşit, petrecut prin nămeții lui ianuarie de cîțiva clienți şi cunoscuți – printre care şi de Bunghez, ceea ce fusese o veritabilă surpriză –, Praxiteea lipsea. Abia pe urmă Chiril avea să afle că fusese din nou reținută pentru cercetări. Cu două zile înainte, cazul lui Roricã se complicase. Chiril suferise după moartea lui Brummer ca după un al doilea tată. Hary fusese de fapt unul, spiritual, tatăl ales cu toată claritatea, care, după bătrînul anticar, era sau trebuie să fie însuşirea de bază a omenirii. El nu-şi pierduse nici umorul, iar Chiril învățase, sau cel puțin aflase cu acest prilej, că moartea poate fi luată şi în glumă; un fel de victorie, revanşă mică, totuşi victorie, oricît de măruntă, totuşi revanşă, împotriva dispariției fizice. „Ei, ce crezi tu, băiete, că mă aşteaptă pe mine dincolo, vorbea el stins şi atît de slăbit încît puteai să juri că aşa arăta el la nouă-zece ani, cu darul morții de a derula îndărăt cu o repeziciune de necrezut vîrstele, ca o revizie finală a întregului

înaintea pornirii. Tu crezi că acolo-i repaus? – zîmbea, cu fața întinerită şi de efectul morfinei – aşa crezi tu că acolo-i repaus? pace? vreme senină? – tehnica lui Socrate-iudeu adresîndu-şi singur întrebări ironice, care erau de fapt răspunsuri gata date…

— Ei nu, şoptea el cu capul întors copilăreşte pe pernă, să-l vadă mai bine pe Chiril aşezat la o oarecare distanță pe un scaun fără spetează în rezerva luminată de soarele orbitor al iernii bogate de afară. Ei, nu, repetă el, aproape vesel, te înşeli. Munca, marea agitație abia de aici înainte înşepe, şi cuvîntul îl rosti fără să vrea, comic, moldoveneşte… Nu… făcu semn cu mîna descărnată scoasă o clipă din aşternut, să nu crezi… moartea *nu poate* să fie senină… ceva senin, nu… nu… îmi pare rău că nu pot să-ți dau un comunicat *după*, mă înțelegi… adică eu să-ți transmit ție… uite, dragă Chiril, cum stau lucrurile… cum e… adică… Dacă mă visezi cumva… pe mine… să ştii că… dar n-are rost. Ar fi bine să mă visezi din cînd în cînd măcar tu… să stăm de vorbă în vis… te asigur că nu te voi plictisi… voi fi… succint… am să-ți spun mai mult glume, cum e dincolo…, trebuie să fie interesant… activitate mare… intrigi… şi muncă, muncă, muncă… muncile lui Hercule… ce zic eu Hercule… nu se compară… descompunerea vreau să zic, lucrul… în sine… munca la care eşti supus în continuare… Nu, nu, surîsul morților e doar… o mască… aşa… de politețe… un surîs de politețe… să nu ştiți voi care rămîneți ce teribil e acolo… unde voi vă puneți atîtea speranțe… şi paradisul… ho-ho-ho”, Brummer rîdea atît de stins, că rîsul său păru, i se păru lui Chiril chițcăitul unui şoricel rătăcit sub pat. Măcar atîta lucru trebuia să ştie Chiril de la un bătrîn ca Brummer, care văzuse şi ştia atîtea… măcar acest testament putea să-i lase: totul în viață, ca şi în moarte, se bazează pe cădere, pe principiul căderii, cazi cînd te naşti, cazi cînd mori, şi cînd te gîndeşti sau iubeşti „cazi din cauza gravitației universale, asta de cînd lui Newton i-a căzut mărul în cap…” Cazi şi cu spațiul şi cu timpul, iar Chiril să nu se teamă; cu moartea, tocmai din cauza

acestor căderi neîncetate, te obişnuieşti treptat, cu vîrsta, totul e atît de bine aranjat… Organismul secretă el singur şi împrăştie cu timpul resemnarea ca pe un leac necesar, un vaccin contra spaimei de moarte; te resemnezi cu vremea, şi te îngrozeşte cît eşti tînăr şi ai forța de a minți şi de a te minți, ți se pare ceva extrem de natural, dispariția fizică, trecerea; pînă şi psihologia se modifică îmbătrînind, şi ce nu accepți azi nici cu gândul, accepți mîine în modul cel mai natural, ca şi cum pe nesimțite ai fi devenit altul, dar ştii?… complet altul!… Cît eşti tînăr, mereu ți-e frică să nu se închidă după tine o poartă, să nu mai fii cumva ne-liber, să nu mai ai viața în față, ca şi cum ea trebuie să fie mereu în față şi nu noi… Ştii ce zice Freud ăsta, care analizează întreg rahatul omenirii, mă scuzi… care ghiceşte-n rahat… — şi scoțîndu-şi iarăşi din aşternut ce se mai putea spune că era încă un braț, îi făcu semn lui Chiril să se apropie; obosise, vorbea din ce în ce mai greu. Chiril trăsese încet mai aproape scaunul bătut în spate de soarele larg primit de ferestrele generoase. Freud ăsta, – Chiril trebuia să ştie – care avea în multe privințe dreptate, greşea într-o chestiune capitală, cel puțin asta era părerea lui Brummer. El pretinde că omenirea trăieşte obsedată de „complexul de închidere a porții”, şi anticarul silabisi cu grijă cuvîntul ca pe marca unei abracadabrante maşini de ficțiune: TORSCHLUSSKOMPLEX… Toți oamenii nerezonabili la bătrînețe se grăbesc să trăiască din plin ca nişte elevi învoiți de la internat şi care ştiu că la o anumită oră poarta internatului se va închide. De unde – spusese Brummer – ieşea o precipitare absolut comică şi complet lipsită de demnitate… *Dignitas*! — slăbiciunea iui. Nu se închidea nici o poartă! Brummer depunea mărturie pe patul de moarte. Din contră, se deschidea în modul cel mai naiv cu putință, ca-n toate credințele populare. *Poarta se deschidea;* nebunii doar, şi toți neîmpăcații o vedeau închizîndu-se, şi mai teribil decît acțiunea inversă, iluzorie, era însuşi faptul că ea realmente se dădea la o parte, speriind, dacă sufletul tău nu era pregătit, mai mult prin ceea ce lăsa ea să se vadă

decît prin ce te amăgeai că ascunde… Brummer încheie în limba copilăriei lui sîrguincioase, germana umanistă a Europei cu balade cavalereşti: *Der Tod ist der schwerste Schwerpunkt*, moartea e cel mai greu sau mai grav punct-grav al existenţei noastre, închizînd fără a şti, ori ştiind prea bine, paranteza discuţiei lor ciudate de pe malul drept al Dîmboviţei; apoi aţipise, şoptind ca-n vis, ca din altă lume: „Dragă băiete… să mă scuzi… îţi cer scuze că mor…” Infirmiera apăruse. Chiril îşi amintea că de fapt acestea fuseseră ultimele vorbe ale anticarului, pe care el le auzise cu urechile lui, zece zile înainte ca Hary să-şi fi închis pentru totdeauna ochii de iepure veşnic înroşiţi de nisipul deşertului străbătut, şi totuşi atît de glumeţi…

Georgeoiu îl liniştise şi el pe Chiril întîlnindu-l într-una din zilele cînd el o pîndea pe Nora Vasilescu să deducă ceva de pe faţa ei. Pe un ton conspirativ, se referise la lucrul pe care îl ştiau numai ei doi, din toată editura: „Văzuşi? A trecut! A fost o falsă alarmă, o referinţă cum se cer atîtea, vezi-ţi de treabă…”

Era un Crăciun frumos. Galeria se troienise pe jumătate de o zăpadă fină, viscolită. Focul ardea cu putere în sobă. Un cămin călduros iarna face, cum spunea soba de faianţă, cît tot aurul lumii. Am cântat „O, ce veste minunată” în faţa bradului împodobit de Naşa Primavera, şi atunci Chiril îşi adusese aminte de Izot şi-i trimisese o telegramă la Jurilofca, o urare neobişnuită pentru un copil de cinci ani şi pe care Chiril o concepea cu toată seriozitatea: „Noroc! Fericire! Drum frumos în viaţă! Al tău prieten, Chiril. La revedere, la vară!”. Era de presupus efectul acestei telegrame, citită cu glas tare la Jurilofca şi în româneasca lui plină de haz de popa Calist, şeful intrepid al „comandoului de babe”. A doua zi, Chiril trimisese pe aceeaşi adresă o trusă de pescuit completă, ace, ancore, linguri, fir de nailon şi tot ce-i mai trebuia unui pescar bine înarmat. Graba

timpului adusă de sărbători îl împingea să facă daruri în dreapta şi-n stînga din economiile lui de salariat modest. Naşei Primavera îi cumpără o vază mică de flori japoneză de la Consignația, Octaviei, un colier dublu de sticlă de Boemia, lui Aurică, o cravată de mătase bleu cu picățele albe. Lui Axente, venit în vizită la Aurică în preajma pomului de iarnă, o ediție nouă a lui „Robinson Crusoe”, ceea ce era o aluzie şi delicată şi glumeață. Dar Galeriei? Nu se putea spune că volumele vechi cumpărate în „Pasaj” legate într-o pînză înflorată cu mănunchiuri heraldice de crini ale *Memoriilor* lui Saint-Simon, nu erau şi ele un dar simbolic, mai ales că ce avusese comandorul în biblioteca lui era incomplet şi cu enervante goluri în istoria aceea picantă ca un roman şi tot atît de palpitantă ca fascicolele din lada din pod a bunicului cu „Voevodul codrilor” şi colecția sa de ziare din preajma primului război mondial. Chiril nu-l uitase nici pe imemorialul maior de roşiori şi nici pe Rosemarie. Lui îi făcuse cadou o tabacheră de lemn; pisicii, un şoarece mic de bîlci, de catifea gri cu două mărgele roşii drept ochi. Luisa, în febra cumpărăturilor, reieşi că primise o dantelă fină de Bruxelles pentru bluzele ei de mătase cu jabou, nu se ştie de unde o procurase Chiril. Coana moaşă, o pereche de papuci de casă, moi, de piele, buni pentru bătăturile ei seculare. În schimb, el primise o stofă de palton „englezească”, asta îl copleşise, şi o arăta tuturor, aiurit, tot ce purtase el pînă atunci fusese „pe puncte”, în ce priveşte calitatea, chiar şi după ce perioada propriu-zisă a metrajelor cumpărate pe cartelă trecuse. Cu două-trei zile înaintea anului nou, trecînd pe „Victoriei”, el intră în magazinul *Armonia,* a doua oară în viața lui, după discul cumpărat de Cavadia de ziua Praxiteei pe la mijlocul lui decembrie. Ora închiderii se apropia, în magazin era puțină lume. Chiril privea rafturile colorate cu produsele artei în care el era complet afon. Această stîngăcie de intrus nu scăpă fetei, aceleiaşi fete melancolice, slăbuță, înaltă, uscată, cu aerul ei de gravitate visătoare, cu dinți puternici, mărindu-i melancolia prin contrast, şi trăgînd parcă după ea un balaur în lesă,

unul nevăzut, sau doar presupus, ca domnițele bizantine. Ea căută în raft fără să întrebe şi cu aceleaşi mişcări sigure, precise, avînd ceva din precizia somnambulică, ce nu trebuie trezită, şi totuşi nu lipsită de un răsfăț interior, îngîndurat, numai de ea ştiut şi de cine ar fi avut ochi buni să vadă, să desluşească mesajul unei feminități evidente mai mult prin ce căuta să reprime. Placa pică din mîinile ei cu degetele descărnate şi unghii de femeie castă, fidelă, direct pe axul picupului, la fel ca rîndul trecut, atrasă ca de un magnet. Chiril mai mult deduse, decît recunoscu primele acorduri ale „Simfoniei în stil clasic" a rusului Prokofiev. El înțelese libertatea aceasta a fetei față de toți şi față de ei înşişi, precum şi momentul ales, în magazinul golit, şi care oricum se afla pe închidere. Ascultînd cu capul în jos, Chiril măsură rafinamentul acestei fete tinere, strania ei frumusețe şi distincție, cum numai periferia bucureşteană o dă uneori, continuitatea unui anume farmec feminin trecînd peste toate convulsiile istoriei şi care o făcea pe această vînzătoare simplă de magazin să semene, în spirit, cu tot ce reprezenta, ca epocă, Praxiteea. Ascultă astfel pînă la capăt. Toată lumea plecase. Rămăseseră numai ei singuri şi responsabilul, un bătrîn chel privindu-i rezemat de contoarul casieriței care îşi făcea absorbită socotelile. Chiril cumpără placa, făcînd o propunere care nu-i şedea în fire: „Vă aştept, vă însoțesc", îi spuse pe un ton sigur vînzătoarei, fără a-i cere îngăduința, sau a presupune măcar că ea ar fi putut să se supere, şi o însoți, schimbînd două tramvaie, pînă în Dămăroaia, în partea diametral opusă *Dristorului.* În tramvai tăcuseră tot timpul, nici numele nu şi-l ştiau, dar era ca şi cum asta nu ar fi avut absolut nici o importanță. În piața Chibrit se dădură jos. Erau zile frumoase de iarnă, zile greoaie de omăt, generos răsplătite de soare. Chiril văzu o librărie deschisă, şi la fel de tăcuți, ca o pereche ce de mult nu mai are ce-şi spune, intrară înăuntru. Chiril ceru „cea mai mare păpuşă", pe care o aveau, şi indică una de pe raftul cel mai de sus, librarul trebui să recurgă la scară. Lumea se strînse în jurul acelei perechi care făcea o cumpărătură atît de extravagantă – „aşa e

cînd n-ai copii”, spuse o bătrînă prost îmbrăcată, şi ea avea perfectă dreptate. Chiril refuză cutia de carton urîtă şi, cu păpuşa în braţe, însoţit de comentariile înveselite ale celor din jur, ieşi împreună cu fata care-l însoţea şi care nu avea încă un nume, dar căreia cel mai bine i-ar fi stat să tragă după ea de o funie subţire de mătase un monstru imaginar, ca-n icoanele vechi ale Orientului. Se urcară în cel de-al doilea tramvai care lunecă pe sub podul Constanţei spre mahalaua aceea cu nume de femeie dată dracului, a Dămăroaiei, de mult intrată în ironiile celor din centru. Lumea tramvaiului şase, singurul rival posibil al lui două'şase şi ca lungime a cursei şi ca observaţii filozofice, îi felicită cu bună dispoziţia populară de sărbători pentru păpuşa aceea purtată în braţe, la vedere, ca un copil într-adevăr, şi cu urări zgomotoase de nuntă şi de botez. Ea rîdea cu lacrimi şi la un moment dat, de rîs, se apucă cu amîndouă braţele de braţul lui Chiril, de cel în care nu ţinea păpuşa, şoptindu-i, rugîndu-l să se dea jos, murea de rîs; şi-apoi cîţiva, gata abţiguiţi de ţuica fiartă sau de cinzeci's de drojdie băute pe Calea Griviţei, începură să facă glume fără perdea. Coborîră în colţul celălalt al parcului din dreptul cvartalului „înfrăţirea dintre popoare”. Parcul îi primi orbindu-i cu reflexele zăpezii imaculate, aşternută din belşug în poenile lui pustii. Era cald, plăcut, pe aleile bătătorite nu se vedea nimeni. Trîmbe de fum drepte, înalte, ieşeau pe coşurile căsuţelor din preajmă, nevăzute, dar ele erau acolo, sobele ardeau înăuntrul lor, în pacea acelor căminuri mici, liniştite, de viaţă mărginaşă, patriarhală în care mare lucru nu se întîmpla… Chiril îşi scoase paltonul; ea ţinu în acest timp în braţe păpuşa care, răsturnată, produse un sunet, un scîncet mecanic, mişcîndu-şi în cap ochii nefiresc de rotunzi. De ajuns pentru ca fata, căreia doar numele îi mai lipsea, să strîngă trupul de celuloid la piept cu frenezia un pic brutală, în joacă, totdeauna, a instinctului matern. Ea privea acel mic idol de serie cu adoraţia ochilor ei mari, negri şi gravi strălucind de roua emoţiei şi a căror bucurie nu reuşea să se reverse pe faţa palidă, suptă, luminînd doar

interiorul orbitelor; o feminitate calmă şi puternică prin reţinere, madona şi pruncul, una din miliardele de ipostaze… Chiril întinse paltonul pe prima bancă înzăpezită de care dădură şi se aşezară la soare ca-n toiul verii.

— Mă numesc Chiril Merişor – se recomandă el în sfîrşit, cu braţele încrucişate la piept, cu ochii aproape închişi de reverberaţia zăpezii – am douăzeci şi nouă de ani şi pînă acum am fost de multe ori un om rău… Caut un drum şi nu-l găsesc. Vrei să încercăm să-l găsim împreună?

Păpuşa şedea între ei, independentă, pe bancă, în rochiţa de vară. Braţele de celuloid se nimeriseră să stea întinse înainte, paralel, simulînd gestul unei întîmpinări naive şi drăgălaşe.

— Eu sînt Lucreţia, răspunse ea în acelaşi fel, privind în aceeaşi direcţie povara scînteietoare a iernii. Lucreţia, adăugă, de la *Armonia…* — şi rîse pentru prima dată cu glasul liber al unui clopoţel anunţînd recreaţia.

Dar el… el era un om trist şi ciudat. De ce?… şi mîngîiase părul artificial al păpuşii, zbîrlindu-l.

Un nor acoperi încet soarele. Atunci îşi dădură seama că în lipsa soarelui vremea era foarte reoe şi se ridicară. Pe bancă zăpada se tasase căpătînd forma acelui popas atît de scurt. Ea luă păpuşa, o scutură de zăpadă, îi netezi fusta, părul răvăşit şi i-o întinse lui. El o primi, o studie un moment şi i-o restitui, i-o dărui spontan, fără nici un cuvînt, împreună cu „Simfonia în stil clasic". Totul, probabil cu farmecul dezarmat de care numai femeile, ştiind ce e durabil în speţa umană, ştiu să se lase cucerite.

Această fugitivă după-amiază de iarnă ocupă un loc important în biografia lui Chiril. Ea ar fi putut însemna o nouă perioadă a existenţei lui. O nouă încercare de redobîndire a unei seninătăţi pe care o îngăduie numai iubirea castă.

În noaptea ce urmă, el avu unul din visele care rezumă uneori viaţa noastră, anticipînd evenimentele pe baza acelui „orologiu

intern”, timpul fiecăruia din noi, de neconfundat cu altul, ca amprentele vocii sau mîinii. *Galeria* studiase puțin problema. Visul, „marele exutor” al existenței, caracteristic animalelor cu sînge cald. Ideea tulburătoare că el nu apare la reptile – şi nu fără motiv! Reptilele nu visează spre a nu-şi complica existența. Visul ca emanație a experienței afective, redus la formula de perpetuum mobile al vieții: *curajul ieşind din frică, şi frica din însuşi curajul cunoaşterii!…* Visul receptînd, deghizînd în somn această dinamică nelinişte a existenței cu sânge cald, anume în somnul ce cuprinde a treia parte a vieții, ceva mai puțin decît oceanele în raport cu uscatul, efemer. „Locus coeruleus”, responsabilul visului, supranumit „Gardianul personalității”, dă mult de gîndit asupra mult discutatului nostru liber-arbitru. Apoi această cheie a materiei vii aruncată în profunzimea noastră, cu denumirea ei de tratat de magie medievală (atît de învecinată poeziei), şi care ar declanşa visul… *Nucleus reticularis pontis caudalis.* Secretul visului ar fi în zori, cînd el se îngînă cu realitatea, ca ziua cu noaptea, cînd dimineața se confundă paradoxal cu seara. Moment de visări prodigioase! O accelerare fantastică a visului înainte ca ochii să se deschidă la realitate, ca şi cum în pragul retrezirii, visul s-ar intensifica anume, vrînd să ia locul realității, să concureze cu ea şi renunțînd apoi, ca şi cum, iarăşi, visul şi-ar da el însuşi seama că totul e prea devreme şi că jocurile anticipate nu sînt totuşi făcute…

Chiril visă în acea noapte că plecase cu o cursă aeriană care se prăbuşise. Pilotul era o femeie care, în loc de manşă, ținea în mînă un trapez la care făcea exerciții. El se cunoaşte cu toți pasagerii. Vede sfărîmiturile aparatului arzînd. Deci este clar că a murit cu toți ceilalți şi cu femeia-pilot, lucrînd la trapez ca o acrobată. A doua zi de dimineață, la ora şapte, el se îndreptă din nou spre aeroport şi acolo îi vede pe toți pasagerii aceia cunoscuți, recunoaşte şi aparatul şi femeia-pilot circulînd prin hol în costumul ei de acrobată cu solzi sclipitori, şi refuză, refuză să mai urce în avion, despre care ştie sigur

că se va prăbuşi. El trişează murdar, în cel mai murdar mod, ne-urcîndu-se în aparat şi fără să le atragă celorlalţi în vreun fel atenţia că merg spre moarte. Dar chiar să fi vrut, ei ar fi înţeles? Şi fiindcă n-ar fi putut înţelege, nici nu le spune, – amăgire uşoară, el ştie că asta *poate* să fie o motivare lejeră a laşităţii. Avionul a rulat pe teren, a luat înălţimea cuvenită unui zbor fără riscuri, şi el, Chiril privindu-l îşi spune: am trişat, şi probabil că de aici inainte eu nu voi trăi, pentru că trişez, şi, trăi, nu poţi, trişînd, – şi fac asta pentru că vreau să scap de ceva şi *mă fac* că am scăpat, subconştientul meu îmi oferă această falsă soluţie de salvare. Îşi spune toate acestea şi pleacă, iar afară vede un convoi mortuar cu fanfară în frunte, una din înmormîntările sindicaliste cu fanfara întreprinderii, şi, culmea! pe catafalcul carului funebru stă întins tocmai el cu fruntea sfărîmată, cineva din spectatori spune: e şoferul întreprinderii, săracu', a avut un accident de circulaţie, îl duc la groapă, muzicanţii fanfarei sînt îmbrăcaţi cu toţii în salopete noi, nepurtate, Chiril îi recunoaşte, ei sînt membrii comisiei; toţi suflă în alămuri, iar în fruntea lor păşeşte, curios, Tase, şeful secţiei de traduceri, cu un clarinet ascuns într-o pungă de nailon, să nu înghită probabil praful stîrnit de convoi. În urma alaiului vine şchiopătînd furios un moşnegel îmbrăcat într-un frac verde cu gambetă pe cap, tot încercînd să vîre nişte cărţi de joc în buzunarul unei salopete nou-nouţe şi zbierînd isteric: „Nu-ncape!… Ah! Nu-ncapeee!! Eu mor dacă pe mine nu mă citeşte tot ppppoppppoгuuuuul!!!!" Ariel în persoană. Chiril îi face semn să tacă, ce naiba, în faţă are un mort.

Pe la mijlocul lui ianuarie, cînd anul 1958 intra sever în drepturile lui, după veselia sărbătorilor încheiate, într-o dimineaţă, Nora Vasilescu îl chemă pe Chiril la cadre şi îi înmînă o invitaţie sosită pe adresa editurii. În aceeaşi după-amiază, el se prezentă la adresa indicată, cu nerăbdarea şi punctualitatea potrivite acelor

convocări. El sosi în fața clădirii solide, împrejmuită de copaci bătrîni, de pe o stradă lungă şi liniştită ca un bulevard de provincie, chiar cu vreo zece minute înaintea orei fixate. Se mai plimbă puțin, – orice sosire, fie şi cu un minut mai devreme, face o proastă impresie, or regula aceasta se cuvenea păstrată, indiferent de împrejurări. O mare curiozitate îl stăpînea; în sfîrşit, neliniştea lui avea să înfrunte însăşi sursa care o provoca, şi el nu se mai îndoia că, mergînd de-a lungul acelei străzi lungi şi liniştite ca un bulevard provincial, mergea emoționat spre descoperirea acelei surse necunoscute… Pentru un om, vinovat ori nu, important e să ştie, să afle, să dea o dată ochi cu acel ceva ce-i inspiră teamă, îngrijorare, nesiguranță. Un sentiment tonic şi amețitor de eliberare, premergător unei expediții în locuri necercetate încă, şi în care în curînd va pătrunde raza dreaptă, imposibil de frînt, a cunoaşterii omeneşti. Exact la ora 17, el sună la poarta înaltă de fier şi, după puțin timp, i se deschise. Aspectul interior al clădirii era ca al unui sanatoriu bine îngrijit unde liniştea contează mai întîi, politețea tăcută şi o mare înțelegere pentru natura umană expusă atîtor lovituri. În încăperea în care fu introdus fără nici o vorbă, Chiril rămase singur aproape zece minute, timp berechet ca s-o studieze în cele mai mici amănunte. Mobilă de cancelarie strict necesară, o masă de brad în mijloc, pe care se afla un teanc de coli albe, un toc şi o călimară şcolărească; patru scaune, două în colțuri, două față-n față, la masă, cu partea unde te aşezi vîrîtă sub ea, spetezele lipindu-se de margini; scrumiere mari, un dulăpior cu un reşou deasupra şi cîteva căni şi ceşti desperecheate, de cafea sau ceai, un aparat de radio „Pioner”, o hartă automobilistică prinsă în trei pioneze; una căzuse probabil, acolo colțul hărții atîrna, iar Chiril observă că fîlfîia din cauza aerului cald poate, întrucît dedesubt se afla caloriferul, scund, lung, ocupînd aproape jumătate din întinderea peretelui. Era foarte cald. Un aer uscat de calorifer. Parchetul, neacoperit de nimic, scîrțîia. În cîteva locuri, plimbîndu-se, Chiril simți sub talpă porțiuni întregi hî-

ţinîndu-se; într-un loc, două din plăcile de lemn, umflate, se înălţaseră, cabrîndu-se cap în cap. El încercă să le aplaneze, apăsîndu-le cu vîrful pantofului; în acel moment uşa se deschise şi intrară doi inşi. Şi unul şi altul aveau înfăţişarea unor funcţionari de vîrstă mijlocie, hîrşîiţi de muncile de birou. După feţele lor pămîntii, trase, încercănate, făceau impresia că nu văzuseră de săptămîni de zile lumina sănătoasă şi optimistă a soarelui. Amîndoi erau îmbrăcaţi aproape la fel, cu acea uzură a costumelor, tipică vieţii sedentare. Hainele, descheiate de atîta căldură, lăsau să se vadă curelele pantalonilor, jupuite, avînd găuri în plus, făcute probabil cu un cui, fiindcă nu semănau cu celelalte. Şi cureaua lui arăta la fel. Luisa îl certase odată pe chestia asta, de mult ar fi trebuit să-şi cumpere una nouă. Ceea ce, în cazul celor doi însemna fie că centurile lor de piele fuseseră prea mari, de la bun început, în raport cu circumferinţa pîntecului lor, fie că ei slăbiseră între timp de atîta muncă; văzînd însă figurile lor prematur îmbătrînite, puteai să crezi că ipoteza a doua era cea valabilă. Această întîlnire se desfăşură în limitele unei politeţi de cancelarie. Pragul neliniştii fusese trecut, mai ales după remarca celui ce părea ceva mai în vîrstă şi care fuma cu ţigara înfiptă într-un ţigaret de lemn de vişin, pe care-l ţinea, cînd nu-l ducea la gură, cu amîndouă mîinile deodată, fumul ieşind parcă din degetele împreunate – remarcă făcută din capul locului: invitatul să n-aibă nici o teamă, dacă ar fi fost vorba de altceva, ar fi fost desigur chemat în alt loc. Chiril simţi pe şira spinării un fel de furnică umblînd aferată cu cea mai mare viteză. Ce părere are el despre ideologia clasei muncitoare? Să ocupe loc la masă şi să scrie, adăugînd punct cu punct şi motivele care-l determinaseră să intre în partid, precum şi cele ale excluderii, întrucît, din referinţele luate, reieşea şi această situaţie, ce trebuia explicată. Chiril se apucă să scrie, şi nu-i fu greu; cu atîtea autobiografii întocmite, peniţa aluneca uşor, înţelegătoare. Cîtva timp, cei doi îl lăsară singur să conceapă ce avea el de trecut pe hîrtie, apoi reveniră, aşteptînd în tăcere să termine. Cerneala din

tocul rezervor se isprăvi tocmai atunci. Înmuind stiloul direct în călimara aproape secată, în clipa, dar chiar în clipa în care el trebuia să pună concluzia, pauza neprevăzută, trecerea de la o cerneală la alta, schimbă cursul ştiut al acelei declaraţii de fidelitate, şi Chiril termină într-un mod neaşteptat şi pentru el: „Ideologia marxist-leninistă, – şi cît timp aşternu febril rîndurile ce urmează, nu mai simţi prezenţa celor doi şi nici nu-şi mai dădu fizic seama că ei se aflau acolo, la acel capăt al neliniştii lui – cea mai înaintată din lume si care îşi propune să elibereze omul de servituţile sale, mai are de luptat cu dezlănţuirea instinctelor, care nu se supun uşor ideilor ei clare, bine intenţionate. Astfel încît, din cauza condiţiilor materiale precare, mediul propice al acestor instincte ce zac în noi, precum şi din cauza lipsei de educaţie, ştiinţă, cultură, şi a unei conştiinţe morale, nepregătită, decurgînd din toate acestea, în jurul celei mai avansate ideologii din istoria omenirii se poate produce o aglomerare imprevizibilă de porniri josnice, şi moştenite şi aparţinîndu-ne strict nouă, aşa cum şi în raza de soare înspre noi îndreptată plutesc atîtea impurităţi. Marele rău nu ar fi atît ele, aceste impurităţi, cît faptul de a nu le recunoaşte şi de a ne crede curaţi şi într-un deplin şi real acord cu principiile noastre, cu mult înainte ca acest lucru spre care năzuim să fie posibil. A nu ne da seama de contradicţiile inerente dintre practică şi principii în procesul de perfecţionare a societăţii înseamnă a submina baza ideologiei noastre şi a deveni fără voinţa noastră propriii noştri duşmani, cu timpul.” Autobiografia înghiţise un număr de coli mai mare ca niciodată. Cînd isprăvi, cei doi se ridicară simultan ca şi cum ar fi fost legaţi unul de altul. Cel cu ţigaretul de lemn de vişin luă hîrtiile, le bătu la capete, aranjîndu-le cu o vizibilă manie a ordinii. Chiril se ridicase în picioare. Celălalt, care nu fuma şi care părea ceva mai tînăr, îi făcu semn să se aşeze. Mai avea de făcut o scurtă dare de seamă asupra întîlnirilor la care fusese de faţă în casa domnului Rorică Viteşteanu, sau – şi cel de al doilea funcţionar rosti fără pic de umor denumirea: „Vizuina cu

hoți”. Chiril nu avea ce să spună. Obiectă că întîlnirile acelea nu depăşeau cadrul unor vizite banale. Chiar şi-aşa, trebuia să treacă pe hîrtie vizitele făcute în ultimele şase luni. Cine venise acolo… ce spusese… Chiril refuză. Nu merita. Nu era la mijloc nimic care să justifice o astfel de dare de seamă. Cei doi nu insistară. Încă un ceas şi ceva vorbiră despre literatură, despre criminalistică, tema unor mari romane clasice, despre judecători şi detectivi celebri, despre nuvelele lui Edgar Allan Poe, uimindu-i pe cei doi cu observațiile, cu cunoştințele sale într-o materie în care cei doi păreau că descoperă o lume necunoscută, deşi aceasta făcea parte din profesia lor. „Aveți un dar deosebit de a sesiza situațiile şi de a pune în lumină unele aspecte ale realității”, îl complimentă la urmă cel cu țigaretul de vişin. Amîndoi dădeau semne de nerăbdare. Era trecut de opt, Chiril îi ținuse peste program. Într-un fel se putea spune chiar că el rămăsese ultimul. Exact ca o gazdă ce nu îndură să se despartă de nişte musafiri binevoitori, dar care stau ca pe ghimpi. A doua zi, la aceeaşi oră, se prezentă iarăşi, potrivit dorinței exprimate de cei doi la plecare. Lucrurile decurseră în acelaşi fel. Pe Chiril îl miră faptul că trebui să mai scrie încă o dată tot ce scrisese cu o zi înainte. Probabil însă că aşa era obiceiul. Se supuse, repetînd frază cu frază totul. Această întîlnire fu cu mult mai scurtă şi în ea nu mai încăpu nimic din conversația aceea uimitoare ce-i făcuse pe cei doi să întîrzie peste program, răpindu-le timpul pe care seara de obicei după o zi grea de lucru fiece om îl consacră familiei sale. A treia zi, la aceeaşi oră, Chiril se pomeni întîmpinat în aceeaşi încăpere de altcineva, un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu figură de intelectual. Un moment avu impresia că-l mai văzuse. Sub braț, el ținea un caiet gros; *caietul*… Era un om înalt, blond, un blond încărunțit, buclat, cu ochi albaştri, liniştiți, inteligenți, şi care păreau că nu clipesc niciodată. Aceasta îl făcea să semene cu un şoim treaz, neadormit, în pupilele căruia te vezi reflectat. Chiril înțelese că soarta lui depindea de acest om.

Luară loc la aceeaşi masă. Noul interlocutor puse mai întîi ibricul să fiarbă pe reşoul de pe dulăpior. Intre cafea şi ceai, la invitația făcută, Chiril preferă ce intra în obişnuința gazdei, ceaiul tare, negru, fără zahăr, doar cu puțină lămîie, dar lămîie nu avea, şi se scuză pentru această lipsă. El îl scruta atent pe Chiril, ascultîndu-l, şi ce spunea şi ce discutau ei împreună aproape că nu conta pe lîngă prilejul pe care îl avea acum celălalt de a cerceta în voie fizionomia oaspetelui său. Defectul lui Chiril de a sta, cînd nu vorbea, cu gura puțin căscată, mărea impresia de derută, de surpriză continuă. Aici era punctul lui slab, în această mirare a lui, unde lucra şi o teamă nelămurită. Interlocutorul punea întrebări peste întrebări. Chiril se simțea întrecut în putința de a răspunde corect şi precis, dar mai ales schimbarea direcției acestor întrebări îl zăpăcea... Era o ştiință ca oricare alta, bazată pe reguli şi legi. Numai că ea era făcută pentru a explora conştiințele. De exemplu, învăluirea întrebării esențiale în zeci de alte întrebări lăturalnice, inutile, sau utile în măsura în care ele reuşeau să acopere intenția adevărată, cînd întrebarea-cheie cădea aproape în treacăt, ca un lucru cu totul secundar, vocea scăzând parcă indiferentă, nedînd nici o însemnătate conținutului real al cuvintelor. Chiril simțea, începuse de pe acum să simtă ce-l interesa pe interlocutorul său. Dacă se întîlnise cu ziaristul italian, fiul iubitului din tinerețe al Praxiteei... Dacă nu-i vorbise, nu-i împărtăşise observațiile lui din caietul acela, sau dacă nu cumva nu-i dăduse chiar o copie, pe care tipul s-o scoată din țară, cine ştie în ce scopuri. Asta, fără ca interlocutorul să fi spus ceva, concret, mai mult prin aluzii concentrice, ca cercurile cele mai îndepărtate în raport cu piatra căzută undeva departe în mijlocul apei. În acest timp, interlocutorul aprindea țigări, bea ceaiul servit de celălalt, care între timp dispăruse, sau frîngea scobitorile de pe masă în particule aproape cu neputință de rupt mai departe, dar pe care el se căznea în timpul conversației să le fracționeze în continuare cu vîrful degetelor sale lungi, subțiri, îngălbenite de nicotină, ceea ce la un moment dat, din cauza micimii

aşchiilor, devenea imposibil. Pe colțul mesei, se afla o pată veche de sos, pe care cineva presărase sare. Scrumiera se umpluse de mucuri. Era una din împrejurările în care Chiril înțelegea patima fumatului şi cînd îi părea rău că nu avea şi el acest nărav. O țigară aprinsă la timp era un ritual şi asta stimula probabil gîndirea, umplînd şi golurile ei cu mişcări tacticoase. Nu mai văzuse însă fumător stingîndu-şi țigara cum o stingea cel din fața lui. De obicei, asupra acestui act de stingere, mai mult decît la aprindere, se concentrează mai ales atenția celuilalt, care nu e fumător. Chiril se surprinsese deseori contemplînd acest gest, şi atenția aceasta a lui, el o observase şi la alți nefumători ca el. Unii, de exemplu, sting țigara turtindu-i mucul în scrumieră cu o insistență ce nu se poate să nu-ți pîrlească puțin degetele. Interlocutorul însă proceda altfel. El apropia jăratecul final de marginea tăioasă a scrumierei ieftine de sticlă, retezînd, decapitînd încet mucul, cu grijă, cu mişcări fine, repetate, pisînd şi scrumul, absorbit de operația aceasta extrem de aplicată şi de meticuloasă, încît ce mai rămînea la urmă era doar filtrul galben, rece, cu o scobitură neagră înăuntru, locul din care jarul căzuse. Era un lucru foarte gingaş acest stins, această meditativă stingere a țigării. Dar felul cum stingea interlocutorul țigara nu se potrivea deloc cu modul cum rupea el scobitorile, deşi şi aici intra o oarecare delicatețe. Chiril făcea toate aceste considerații în timpul dialogului, cu însuşirea aceea a lui de a susține o discuție „în dublă partidă”, gîndind asupra a ceea ce gîndea celălalt sau el însuşi, simultan cu vorbirea. El bănuise de pildă că adevărata fire a celui din fața sa se ascundea de fapt în felul cum se înverşuna el asupra resturilor de scobitori. Libertatea aceasta a lui de gîndire în timpul interogatoriului, fiindcă, oricît s-ar fi mascat acest lucru, era un interogatoriu în regulă, îl uimea, acum, întîia oară. Ştia, auzise, citise – „nimic nu-i poate răpi omului libertatea lui de gîndire” –, dar asta fusese pînă atunci o frază aproape teatrală, care nu-l privea, căreia îi dădea credit, dar care nu-l privea anume pe el, şi iată, acum, constata ce însemna acest lucru şi teribil şi minunat. *Sălbatic este cel*

ce fuge! Cine spusese asta? Ale cui erau aceste cuvinte, care îi răsăriseră în minte pe cînd răspundea metodic acelor întrebări metodice şi care începuseră parcă să nu se mai refere la el, el fiind de fapt un altul, unul pe care nimeni nu l-ar fi putut sili să se mişte în spaţiu şi în timp altfel decît îi comanda o neaşteptată forţă lăuntrică. Dar, mai ales, el, păcătosul, care se părăsea atît de uşor pe sine, cum spunea Cavadia, şi care era şi laş, şi moale, şi gata de compromis, de unde găsise el deodată tăria asta de a-şi brava soarta, şi de ce? pentru ce?; şi, iarăşi, unde zăcuse pînă atunci puterea aceasta de a fi credincios, şi chiar orgoliul, orgoliul de a rămîne în picioare salutînd cu apa pînă la gură drapelul imaginar al corăbiei care de mult nu se mai afla pe linia normală de plutire?… *Sălbatic este cel ce fuge!* Şi el, care pînă atunci fugise; chiar şi fuga lui la Jurilofca nu fusese altceva decît o capcană. Bine, dar asta o spusese Lionardo! Singuraticul, omul renaşterii şi mecanismului desăvîrşit al gîndirii umane. Lionardo pe care comandorul, pălmuit, profesorul de rezistenţa materialelor, îl cita pe *Galeria* umbroasă, *l*acomă de pasiuni şi de poveşti încurcate: *din două slăbiciuni poate să rezulte o forţă…* Interlocutorul îl privea cu ceaşca de ceai ciobită, dusă la gură. Chiril vorbea, nouă zecimi cufundat în sinea lui, lăsîndu-i realităţii doar una, o singură zecime de existenţă, în timp ce celălalt îl privea altfel acum, deoarece şi gura şi nasul, care pot întregi expresia unei priviri, erau ascunse de peretele alb al ceştii de ceai mult răsturnate peste figură, ca pentru a sorbi ce rămăsese, ultimele picături. Privirea aceasta redusă numai la globurile ochilor atenţi, foarte atenţi, căutînd să vadă ceea ce, fizic, este imposibil de văzut, şi pe care ceaşca o despărţi de ceea ce poate fi omenesc pe o faţă umană, fie şi cînd ea nu-ţi acordă nici o încredere, sau are pe ea zugrăvite duşmănia, cruzimea, mînia, dispreţul, îl nelinişti pe Chiril. Debitul său verbal spori; era de presupus că celălalt ştia acum că îşi atinsese scopul. Tocmai această febrilitate ar fi putut constitui dovada că în conştiinţa celui observat avea loc o alarmă, bine motivată, dovada că aici ceva nu era în ordine. „Azi nu mă priveşti în ochi,

băiete, nu-mi place, ceva în capul tău, sînt sigur că urzeşti tu!”… Cel mai greu de luptat era să lupți cu această suspiciune ce părea adusă de vînturi înalte asemeni unui praf înălțat de pe gigantice întinderi nelocuite ale planetei. Şi ceea ce trebuia să se producă se produse. Neavînd nimic de ascuns, Chiril părea că ascunde totul. O agitație lăuntrică, rea şi stupidă, pusese stăpînire pe el. Această panică putea să fie o probă a culpabilității. Ceva, în fine… dovada unei crime comise măcar în gînd… Fapt curios! Această agitație, nelinişte, panică, nesiguranță, ieşind din ce spunea Brummer, bietul Brummer, din propria noastră imaginație, din conştiința tulbure a unui păcat ancestral, sfîrşiră prin a-l îndîrji pe Chiril. Cine îi cunoştea firea s-ar fi mirat. Dar nimeni nu se cunoaşte pe sine destul decît atunci, poate, cînd e prea tîrziu, şi poate tocmai fiindcă totul a devenit „prea tîrziu”. Aici comandorul ar fi zis: Ce pare trainic la prima vedere, cedează cînd nici nu te aştepți; ce pare fragil, rezistă, prin însumarea, absorbirea agresiunii celuilalt element, ceva ca-n luptele japoneze, în care forța adversarului e deviată, întoarsă, folosită împotriva lui însuşi la momentul oportun.

Acest „moment” de risipire a panicii şi neliniştii fusese, în mod ciudat, chiar *motto*-ul caietului, trecut pe prima filă, cu o continuare mai jos şi pe care interlocutorul îl citi, aşa cum fusese scris, în limba franceză. Chiril nu era mulțumit de nici una din traducerile încercate. Toate sunau greoi, cerînd mai multe cuvinte, pentru un lucru atît de simplu şi de concis: *„Un exclu pensif pour la patrie”,* iar dedesubt un V şi Hugo. Era ca şi cum însuşi bătrînul comunard i-ar fi făcut un semn de liniştire din celălalt secol, al său, strîngîndu-şi buzele în mijlocul bărbii hirsute.

Un exclu pensif pour la patrie… repetă absorbit interlocutorul, pipăind cu grijă cuvintele, rostindu-le cu uşurință, nazalizînd, cu o vădită slăbiciune pentru limba lui Molière. Un surghiunit – traduse el – gîndindu-se, meditînd la patria lui…

Chiril avu din nou dovada imposibilității unei traduceri scurte,

concise, a *motto*-ului său. Îndeosebi acest „pensif", ce suna parcă şi melancolic şi înăbuşit; vibrația unui fulg uşor deplasînd o cîtime infinitezimală de aer, şi care nu era gerunziul greoi „gîndindu-se"… Interlocutorul îşi dăduse el însuşi seama, şi adăugase „meditînd", dar meditația aici era prea mult, ori prea puțin, în orice caz nu conținea acea mică nuanță a îndoielii, pe care celălalt o sesizase, fiindcă acum, tot încercînd să ajungă la sensul adevărat, încerca o altă variantă:

— Un surghiunit care stă pe gînduri, preocupat de soarta patriei sale…

Chiril se strîmbă fără să vrea. Erau aici enorm de multe cuvinte, deşi înțelesul, ce-i drept, se făcea ceva mai limpede. Şi-apoi „surghiunit" nu putea avea sensul pe care îi avea acel „exclu" care se potrivea, care mergea, în mod fericit şi în limba română.

O, dacă totul s-ar fi mărginit la această dificultate filologică!…

— Dar cine stă pe gînduri înseamnă că se îndoieşte, ridică din caiet privirea interlocutorul, plimbînd-o insistent pe fața lui Chiril.

— Asta a spus-o Hugo – se dezvinovăți el – după distrugerea Comunei şi exilul în insula…

— Ştiu, ştiu, îl întrerupse celălalt, însă dumneata îți însuşeşti vorbele lui Victor Hugo şi le aplici la realitatea curentă. Aluzia dumitale este clară!… Sau nu? Ai ceva de zis?… Spune!

Mica dezbatere filologică de mai înainte fusese cîntarea unui cintezoi zglobiu, legănîndu-se pe ramura cea mai de sus a unui copac şi făcîndu-se auzită pe neaşteptate chiar în minutul declanşării unui atac, din multele şi absurdele războaie omeneşti.

— Bun! făcu interlocutorul mulțumit de tăcerea celuilalt – să mergem mai departe, să vedem ce scrie aici mai jos, şi se concentră asupra caietului, aprinzînd încă o țigară cu filtru. El trase fumul în piept, îl eliberă cu plăcere, şi citi cu aceeaşi uşurință:

— *„… „Donc ils…"* Aşadar ei…

— Comunarzii împuşcați, explică la iuțeală Chiril, subiectul nereieşind din text.

— Se înțelege şi-aşa, cunoaştem şi noi istoria, îşi înălță privirea din caiet interlocutorul, luînd în glumă un aer ofensat.

— *Donc ils ne tiennent pas à la vie: elle est faite de façon qu'il leur est égal de s'en aller…* Deci, sau aşadar, ei. Comunarzii puşi la stîlpul execuției, nu încă împuşcați, preciză el, cum ai spus adineauri, puşi la stîlp, fiindcă dacă ar fi morți, n-ar mai gîndi… aşadar ei nu țin la viață: ea este astfel făcută, încît le e egal dacă se duc, pe lumea ailaltă, desigur, mă rog, dacă părăsesc viața, corect?!…

Era cît se poate de corect şi Chiril aprobă uşor. Ceaiul clocotea pe reşou.

— Deci, spuse aruncînd o privire spre ibric interlocutorul, cei care luptă pentru progresul omenirii, preferă, după dumneata, lumea ailaltă. Chiril se gîndi fulgerător la Reta Muşon din America ei, şi la naivitatea cu care spusese, cu ani în urmă: „Progresul este lumea de dincolo". Nu era acelaşi lucru, dar semăna.

— Hugo n-a spus asta, protestă el politicos, cu gîndul departe în urmă.

— Întîi şi întîi că pe noi nu ne interesează acum Hugo, care a avut meritul lui la vremea lui – admise interlocutorul. Pe noi ne interesează, ca şi în primul citat, faptul că dumneata ți-ai însuşit, în acest caiet dubios, cuvintele lui Hugo, încercînd să le aplici la realitatea de azi. Este?…

— Ar fi o lipsă totală de bun-simț din partea mea să-mi însuşesc vorbele lui Victor Hugo… Ar fi o prezumție… O lipsă de respect… nemaivorbind de faptul că sînt două epoci complet diferite, şi prin urmare… — Chiril se înfunda într-o retorică fără speranță.

— Dar ți le-ai însuşit, e clar, spuse cel din fața lui sprijinindu-şi pumnul pe masă şi răsucindu-l în loc de cîteva ori, un tic pe care Chiril avea să-l mai vadă repetîndu-se în timpul discuției. Nu sînt tîmpit, nu? făcu el fixîndu-l cu un zâmbet. Sîntem amîndoi oameni inteligenți, nu putem să ne păcălim unul pe altul, cel puțin în chestiile astea evidente. Crezi că eu n-am îndoieli? Că n-am şi eu

îndoieli? Te înşeli. Am. Un intelectual are îndoieli, asta e meseria lui. Cunoşti definiția aia… stai puțin… cum era?… şi ducând mâna la frunte, căută un timp… A! da, îşi aduse aminte cu vioiciune: „numesc intelectual o funcție fără întrebuințare”, definiția burgheză a intelectualului rupt de mase, bineînțeles. Cunoşti definiția asta, foarte spirituală, ce-i drept?…

Nu, Chiril n-o cunoştea, dar remarcă faptul că avea înainte un interlocutor avizat, care se ridică, se duse la reşou, apa scăzuse probabil în ibric, fiindcă mai turnă în el apă de la chiuveta de alături şi îl puse iarăşi pe foc.

— Aşa că un intelectual, reluă interlocutorul revenind la loc, se mai îndoieşte şi el din cînd în cînd, reminiscențele culturii burgheze nu dispar uşor, dar nea Costică care trage la şaibă n-are timp de aşa ceva, de îndoieli adică, şi noi cu toți Costicii aceştia trebuie să facem treabă, să facem o societate nouă, optimistă şi robustă, şi iată căt vine domnul Chiril Merişor cu un caiet, cu acest caiet, plin de îndoieli şi de observații ostile, – şi interlocutorul i-l arată, ridicîndu-l, îi arătă coperta de caiet de şcoală, şi Chiril observă că această copertă era şi mai roasă decît fusese înainte şi că, în general, jurnalul său suferise acea degradare fizică ce o provoacă trecerea prin mai multe mîini şi o lectură asiduă.

— *Dubito ergo cogito, cogito ergo sum!…* — agită interlocutorul caietul voluminos, reuşind să-l țină de un colț. Ştim, ştim şi noi ce zicea marele Descartes. De ce n-ai ales un motto progresist, un motto care să exprime încrederea în om?… Din Gorki, să zicem, „Omul, ce măreț sună!” Sau, de ce nu?, „Omul e cel mai măreț capital”… Sau din Marx? Vezi?… De ce ai ales tocmai cuvintele lui Victor Hugo referitoare la înfrîngerea Comunei, cu tot pesimismul care decurge de aici?…

Chiril tăcea. Trebuia să dea un răspuns, dar tăcea, speriat.

— Vrei să spun eu de ce?… Interlocutorul îl privea stăruitor. Apa din ibric dădea iar în clocot, un sunet casnic de bucătărie.

— Ei, îl încurajă cel din fața lui, poți să spui, obiectiv, de ce?… — şi fiindcă cel întrebat părea că încremenise de tot, spuse el însuşi de ce: Fiindcă de fapt, în sufletul dumitale, dumneata eşti un reacționar!

Chiril se pomenise săltat de pe scaun de o forță nevăzută. El se ridicase, şi înainte chiar de a-i fi lui însuşi clare cele două cuvinte ce-i veniră pe buze, ca şi cum ele ar fi fost comandate de nişte centri nervoşi ai ființei, cu mult mai vechi decît creierul propriu-zis, astfel încît totul semăna mai mult cu una din interjecțiile pe care organismul omenesc le scoate în momentele sale de atac sau de apărare, decisive pentru întreaga existență, țipă:

— Nu permit!… Nu permit!… Nu permit!… Rămăsese în picioare, tremurînd ca de un delir, palid de moarte, cu respirația tăiată. Frica, se ştie, este resortul vertiginos al curajului nebunesc.

Interlocutorul îl privea de jos, uluit. Totuşi, omul din fața lui se bucura de un regim special. Nu i-o spusese încă; purtarea lui însă, această furie ce părea a unui ins ce ştia să se stăpînească pînă la un punct, unde totul sărea în aer, ca o maşinărie prevăzută cu un sistem de autodistrugere, îndreptățea se pare recomandările primite, deşi în astfel de cazuri se proceda mult mai expeditiv. El îi făcu semn lui Chiril să se aşeze, se sculă de pe scaun, se duse iar la ibric, turnă apa clocotită peste strecurătoare, împărțind-o în două căni mari de astă dată, mai mari decît ceaşca băută mai înainte, şi aşa, cu ele în mîini, fără farfurioare, le aduse şi le aşeză direct pe masa de lemn care avea pe ea întipărite o mulțime de rotocoale paralele de la alte căni de ceai, aşezate, ca şi cele aduse, față în față. Interlocutorul făcu toate acest mişcări fără să scoată o vorbă, ca o gazdă prevenitoare.

— S-o luăm uşor, spuse el punînd cănile pe masă, să nu ne enervăm, dumneata eşti prea… emotiv; nu pari, dar eşti – şi rîse, privindu-l în ochi cercetător. Nici reacționar nu eşti, poftim! fac şi concesia asta; am glumit, am vrut să văd cum… reacționezi; nu, cu dumneata lucrurile sînt mai complicate. Nu-ți ascund nici faptul că sînt la curent cu împrejurările în care ai fost exclus din partid în 1950.

Cred că şi atunci ai avut o reacţie de felul celei de adineauri… — şi rîse din nou, scuturînd din cap, aducîndu-şi aminte, *nu permit*, n*u permit, nu permit* – îmi închipui, îmi închipui ce-a fost. Bun, acum închipuie-ţi că în locul meu ar fi fost altul, care nu se încurcă în chestii abstracte, îţi spun asta nu ca să mă laud că eu aş fi mai deştept, dar ca să-ţi solicit puţină bunăvoinţă să lămurim cazul dumitale. Nu intrăm acum în amănunte, de ce ai scris dumneata caietul ăsta, cine l-a mai citit, sau dacă te-ai gîndit vreodată să-l încredirițezi cuiva, cumva; întîi şi întîi, eu, cel puţin, vreau să mă ocup de poziţia dumitale ideologică foarte… foarte încurcată, după cum reiese din *asta* – şi puse palma peste caiet. De ce… de ce ai scris dumneata caietul ăsta? Ce-ţi veni?… Te rog să bei ceaiul, îl invită, mie îmi place să-l beau fierbinte, şi, luînd cana, bău ţuguindu-şi mult buzele, să nu se ardă. Te rog să-mi spui şi mie, sînt foarte curios să ştiu, ce te-a îndemnat pe dumneata să treci pe hîrtie toate aceste..., reflecţii, să le zicem, şi, punînd iarăşi mîna pe caiet, îl răsfoi ca pe o carte, şi atunci se văzură colţurile paginilor răsucite, înnegrite, răsfoite şi răsfoite de atîtea mîini.

Chiril nu ştiu ce să răspundă. Aceeaşi întrebare i-o puseseră, fiecare în felul lui, şi Brummer şi Cavadia. Putea să admită că făcuse o prostie, din moment ce toţi spuneau acelaşi lucru. „Un periscop!” îi spusese anticarului, recurgînd la o metaforă vană, iar imaginea aceasta, acum chiar aşa i se şi păru, lipsită de orice legătură cu realitatea adevărată – sistemul lui optic de unghiuri refăcînd tot ce nu se vedea din adîncuri… Pe cînd realitatea, aceasta era, care se afla în faţa lui: masa cu rotocoalele cănilor de ceai imprimate pe lemnul tocit parcă de interogatorii, spre care el mersese pas cu pas, împins de o inexplicabilă dorinţă de a ajunge pînă la acest impas. Cavadia, desigur, explica: „o dorinţă obscură de autodistrugere” – dar pe cine anume din el încerca el să distrugă? în sfîrşit, se putea spune că ajunsese acolo unde nu mai încăpeau nici un fel de speculaţii, cel mult curiozitatea interlocutorului, care voia să ştie de ce făcuse el ce

făcuse. Măcar aici, între unul şi altul, între cel ce voia să afle şi cel ce trebuia să spună, exista o apropiere legată de rostul acelor însemnări – întrebare pe care Chiril şi-o punea el însuşi acum, contemplînd caietul mort de pe masă, şi umflat parcă, zbîrlit, sub penajul rigid, înfățişarea lui plină de patosul cinegetic al unei sălbăticiuni vînate.

Interlocutorul era amabil. El luă totul de la capăt, cu aceeaşi metodică stăruință:

— Aşadar patria… viitorul patriei, îl pune pe Victor Hugo, în speță pe dumneata, pe gînduri…, te îndoieşti deci de viitorul nostru…

Chiril dăduse din mînă, ca la auzul unei enormități, – trăgînd de acest fir, interlocutorul deşirase totul. În loc să răspundă, el întrebă:

— Cunoaşteți scrisoarea adresată de Hugo ziaristului comunard Miroteau, condamnat de altfel şi el la moarte, ulterior, asemeni celor trei femei din popor pentru care Hugo intervenise?…

— Nu văd legătura, spuse interlocutorul mai sorbind o gură de ceai şi punînd cana cu grijă la loc.

— „Cer viața pentru aceste trei biete femei, Svetens, Marchais şi Papavoine, recunoscînd cu mintea mea proastă că este un fapt dovedit că ele au purtat eşarfe roşii şi că Papavoine este un nume oribil…”

— Aşa scrie Hugo? se minună interlocutorul – a intervenit el pentru trei femei? Şi avocatul?…

— Miroteau?

— El!…

— V-am spus – şi Chiril mimă acțiunea ghilotinei, trecîndu-şi o palmă peste gît.

Interlocutorul rîse mai mult de gestul spontan al celui din fața sa.

— Vrei să spui că Hugo a fost întîi şi întîi un om de inimă, bun şi democrat, înțeleg, – recunoscu el – şi că prin urmare îndoielile lui aveau în vedere binele poporului. De acord. În privința asta totu-i în regulă. Nu pe Hugo îl bănuim noi. Nu de el e vorba, repet – dar la noi puterea aparține de un deceniu şi ceva poporului, şi faptul că dumneata te referi la cuvintele lui *tocmai acum,* dă de gîndit, şi a da

de gîndit e puțin zis… De altfel, intenția pe care ai avut-o dumneata alegîndu-ți această… cum să-i spun eu… deviză, un exclus pus pe gînduri, gîndindu-se, îndoindu-se, de fapt, de viitorul patriei lui, e clară şi prin contextul altor două fraze, între care dumneata ai şovăit, neştiind probabil care e cea mai potrivită, şi pe care le-ai şters, dar nu atît încît să nu se vadă totuşi, şi în locul cărora ai pus motto-ul pe care l-ai pus. Îmi dai voie?… şi deschizînd caietul citi pe prima pagină, ceva mai jos şi cu oarecare dificultate, rîndurile şterse: „Nimic nu mutilează mai mult omul decît răbdarea şi supunerea oarbă în fața condițiilor exterioare”. Maxim Gorki! făcu interlocutorul cu reproş strîngînd din buze. Tocmai el, care spunea „Omul, ce mîndru sună acest cuvînt!”. Una la mînă, zise el, şi, după o pauză, în care descifră concentrat conținutul frazei a doua, citi rar: „Nu fiindcă lucrurile sînt dificile nu îndrăznim noi, ci fiindcă noi nu îndrăznim, ele sînt dificile…” Bine, exclamă el, ca şi cum abia acum, în prezența lui Chiril, sesizase adevăratul înțeles al frazei, dar asta nici nu e aşa de rău… „Fiindcă noi nu îndrăznim, – repetă – lucrurile sînt dificile”… Corect! Corect!! Seneca, zici? Va să zică şi pe vremea lor… a strămoşilor noştri, romanii… Ăsta şi-a tăiat parcă vinele?… Hm! făcu interlocutorul de-a dreptul amuzat, cu ochii pierduți în caiet… Acum, depinde şi de îndrăzneală, ce fel de îndrăzneală, în folosul cui… — reluă după oarecare gîndire. Fiindcă a îndrăzni aşa, în vînt, nu?!… ce crezi? şi îşi aținti din nou privirile asupra stăpînului acelor însemnări care îi dădeau atît de furcă. — Bun, să lăsăm asta, să discutăm concret. În definitiv ce este patria asta de care tot vorbirăm? Dă-mi, aşa, o definiție, să ne lămurim; poate că nu vorbim despre unul şi acelaşi lucru. Spune-mi, ce-i după dumneata patria? Tot ce-ți cer eu e să te gîndeşti bine înainte de a răspunde, ca să fim clari, mă înțelegi? clari…

Chiril se gîndi într-adevăr multe secunde. Ceaiul lui aproape se răcise, şi nici interlocutorul nu-şi mai adusese aminte să-l îndemne să-l bea, încurcat în chichițele dialogului lor.

— Patria?… făcu Chiril, la fel ca un şcolar nesigur, încercînd să mai tragă de timp, la tablă – lîngă tabla nemiloasă… Patria, spuse el scurt, sîntem noi – şi-l privi pe interlocutor drept în faţă cu un efort de atenţie. Acesta se aştepta la o formulare mai lungă, probabil, fiindcă aici el avu reacţia tipică celui care, sigur că mai are de coborît o treaptă, face un pas greşit în gol, dezechilibrîndu-se.

— Cum? se miră el. Noi?… Care noi? Noi doi? şi se arătă pe sine, pe sine şi pe Chiril, cu una şi aceeaşi mişcare a mîinii.

Chiril mai întîi aprobă muteşte, din cap, apoi adăugă cu toată degajarea:

— Poate să înceapă şi cu noi doi, eventual, dacă îngăduiţi, nu atît cu persoana noastră fizică, deşi şi ea contează, dar cu ce discutăm în acest moment la această masă, şi rostind „masă”, el se uită efectiv la masa aceea care îi separa, ca un martor necuvîntător.

Interlocutorul nu părea mulţumit. Chiril îşi dădu seama şi aduse lămuririle necesare:

— Patria, desigur, spuse el, e teritoriul fizic şi spiritual al unei comunităţi de oameni, al unui popor, conştiinţa de sine, bazată pe o limbă comună, pe o tradiţie şi istorie comună a acestui popor, care, în momentele lui importante, de fericire sau de nefericire, reacţionează ca o singură fiinţă; în rest, această fiinţă poate să nu-şi dea seama că alcătuieşte un întreg organic, aşa cum nici noi, ca indivizi, nu ne dăm totdeauna seama că existăm cu adevărat… se poate vorbi de o somnolenţă a acestei fiinţe, ca şi despre somnolenţa unui individ, care nu-şi dă seama, aş zice chiar nu are motive de a şti că trăieşte, o ducem aşa, ca s-o ducem… pînă cînd… pînă cînd ni se întîmplă ceva extraordinar, şi atunci şi fiinţa aceea, poporul, bineînţeles, ca şi individul presupus, are deodată convingerea că există la un loc şi într-un anumit timp al său, imposibil de confundat. Războaiele şi revoluţiile sînt de obicei momentele acestei cîştigări a conştiinţei de sine, care, în fine, dau un conţinut concret acelei patrii…

— Şi patria aceasta sînt *chiar toţi?…* Interlocutorul întrebase

moale, dar ochii lui albaştri se făcuseră cenuşii ca oţelul.

Chiril nu pricepuse. Celălalt reveni, vrînd să ştie dacă în ea încăpeau aşa, cu toţii, laolaltă, şi exploataţii şi exploatatorii…

Un timp, cel întrebat rămase mut, cu umerii strînşi, ezitînd.

— Chiar toţi?… îi băgăm în acelaşi sac pe toţi?… Răspunsul se găsea în întrebare. Chiril însă îl căută alături, şi spre surprinderea celuilalt spuse:

— Bineînţeles că toţi. N-avem încotro. Ce se distruge e clasa exploatatoare, exploatarea în sine, ca sistem, nu oamenii, cel puţin în principiu…

— Va să zică patria e, cum spui dumneata, toată *Echipa,* nu?… *Echipa* cu care trecem prin lume, cam ăsta ar fi înţelesul. Sau greşesc?… Şi oamenii ăştia, care sînt duşmanii clasei muncitoare, exploatatorii, moşierii, burghezii, şi care au şi ei rolul lor în echipă, sau care l-au avut, mă rog, trebuiesc cruţaţi, după cît înţeleg eu?

— În ce sens?

— Păi în care altul?… zîmbi interlocutorul, şi ridicîndu-se de pe scaun, începu să măsoare încăperea, în sus şi în jos, făcînd să scîrţîie parchetul uscat, neîngrijit.

— Legea… suflă Chiril … noi trebuie să respectăm legea. Nu mai spun că o victorie dobîndită prin forţă numai, şi nu şi prin superioritatea inteligenţei şi prin vibraţia unui anumit suflet mai larg, nu rezistă de obicei mult… Noi vrem să realizăm o civilizaţie durabilă.

— Care „noi”? zîmbi interlocutorul. Noi doi cumva? Sau *patria* aşa cum o înţelegi dumneata?… Dar încă nu mi-ai dat definiţia completă. Să revenim: ce e, la urma urmei, *patria asta?…* nu, nu subiectiv vorbind, obiectiv, ştiinţific…

Chiril reflectă. Amorţise stînd pe scaun.

— Permiteţi să mă ridic? spuse brusc şi fără să vrea îşi aminti absurd de ţiganul lui Andreev întrebîndu-l vesel pe judecător în instanţă: „Permiteţi să fluier?” ca să arate cum îşi chema el ceata lui de

tîlhari.

— Vai de mine, poftim, poftim, făcu interlocutorul! deschizîndu-şi binevoitor brațele, apoi, ducîndu-şi amîndouă mîinile la ochi, stătu astfel cu ei acoperiți, apăsîndu-şi uşor pleoapele cu vîrful degetelor.

Chiril se plimbă, ferindu-se de zona în care parchetul uzat scîrțîia mai tare, şi cînd ajunse din nou în dreptul mesei, vorbi pe tonul cel mai degajat, cu altă voce, mai sigură, ceea ce îl făcu pe celălalt să tresară uşor, – puțină mişcare la momentul potrivit îi aduce probabil aminte oricărui ins la ananghie că el face parte totuşi din acea rasă de ființe libere în cuget, stăpîne pe această minunată însuşire, fie şi interioară numai:

— Patria… patria, repetă, stînd în picioare, sprijinit de speteaza scaunului. Aria geografică, nu?… Durata istorică… O limbă comună… Comunitatea de obiceiuri… Un anumit cadru social şi politic… Toate acestea le cunoaştem cu toții. De obicei, cînd spunem „patrie", ne gîndim la viața şi la persoana noastră întîi, sau a cunoscuților noştri. Mii de ani de exercitare a instinctului proprietății ne fac încă să zicem „a noastră", *patria noastră*, cînd de fapt noi aparținem patriei, care continuă şi după dispariția noastră; sîntem ai patriei, care rămîne, orice ar fi, şi care ne însumează pe toți. Ca marxişti, noi şi spunem că această viziune a întregului contează, …comunitatea muncitoare ce face istoria, civilizația după un stil, după un specific al ei, deşi… deşi… dacă-mi dați voie…

— Cum să nu, cum să nu, se apără cel de pe scaun, şi apucînd pachetul de țigări, rămase cu el în mînă, atent.

— Deşi, voiam să zic, o primejdie există în această viziune a ansamblului, şi anume aceea de a uita la un moment dat că el e totuşi alcătuit dintr-un anumit număr de oameni, care nu sînt numai o sumă aritmetică…

— Bineînțeles, bineînțeles, admise interlocutorul. Ei, şi?…

— Or, riscul e ca omul să fie privit ca ceva abstract, dacă nu

sesizăm legătura dialectică dintre individ şi grupul în care el trăieşte. Aşa încît o eroare posibilă stă ascunsă poate în ignorarea teoretică a faptului că omul e ceva foarte concret şi… da, complex, cu toate că şi asta e o vorbă tot atît de abstractă. Eu, de exemplu, n-am să vă uit pe dumneavoastră şi n-am să vă mai confund cu altul, din motive pe care mi-e greu acum să le spun, nefiindu-mi clare încă, dar față de dumneavoastră, aşa cum sînteți, nimeni în trecut n-a mai fost şi nu va mai fi nici în viitor. Vă dați seama ce-nseamnă să fii unic în univers, care, după cum ştiți, are destule resurse…

Interlocutorul zîmbea enigmatic. El dădu drumul aerului pe care îl ținuse în piept peste limita normală a unei respirații, lăsă capul în jos, găsi chibritul, făcu să lunece din pachet o țigară, şi-o aprinse cu oarecare întîrziere, apoi, slobozind fumul cu un ochi închis, parodie cu aerul unuia ce se descurcă în mai multe limbi:

— *E che dice la patria?…*

— Depinde cui i se adresează, răspunse Chiril.

— Bun, zise el, neluînd în seamă răspunsul. Omul, va să zică… Dar nu spunem noi oare că omul e cel mai prețios capital? Şi-atunci?

— Vedeți?! exclamă Chiril, şi se aşeză pe scaun.

Interlocutorul nu înțelese.

— Ați spus: *capital,* şi Chiril îşi dădu instantaneu seama că îl imitase fără să vrea pe Axente, cu chichițele lui…

— Cel mai prețios capital! preciză celălalt, ridicînd mîna ca şi cum ar fi spus „Prezent!”

— Nu contează. Capitalu-i capital, chiar şi luat ca metaforă…

— Continuă, continuă…

— Nu luptăm noi împotriva capitalului? întrebă pieziş Chiril, şi cine ar fi dat peste ei în acea clipă, martor al acelei clipe numai, repezi şi trecătoare, ar fi putut avea foarte bine iluzia că el, Chiril, punea întrebările şi, invers, celălalt trebuia să răspundă.

— Tot nu pricep, răspunse efectiv celălalt, dînd din umeri şi, intoxicat de atît tutun, stinse țigara, cum avea obiceiul, decapitîndu-i

cu gingăşie mucul de marginea tăioasă a scrumierei şi pisînd scrumul cu multă sîrguință.

— O ideologie ca a noastră… dacă-mi dați voie, – se aventură Chiril, dînd ascultare orbeşte curajului cățărat pe umăr ca un corb bătrîn ursuz, preocupat doar de mesajul său învățat pe de rost şi din care el însuşi mare lucru nu înțelegea, făcînd însă conştiincios acest oficiu de asistent,… — dacă există, există numai fiindcă este opusă capitalului, pe care noi îl combatem ca pe cauza principală a răului în lume. Vrem să înlocuim cu altceva capitalul, şi noi zicem: *Omul e un capital,* căzînd în aceeaşi groapă.

— *Nu zicem noi,* îi atrase apăsat atenția interlocutorul.

— Indiferent cine ar zice…

— Nu-i chiar aşa de indiferent, să băgăm bine de seamă!

Chiril îşi aduse aminte deodată şi tăcu. Restul îl rumegă în cap cu inerția unui alergător la zece mii care nu poate să se oprească înainte de a mai face măcar un sfert de tur de stadion: mentalități vechi stăruind în limbaj, ca acest „capital”, din care se scoate ceva, avantajul, profitul, devenind acum o calitate pur poetică, o metaforă retorică, încă o etichetă aplicată acestui om, care nu mai ştie nici el sigur ce e; afară doar dacă expresia nu se folosea cumva în glumă, ca o revanşă asupra capitalului însuşi, omul urmînd a-l înlocui, dar omul nu poate fi înlocuit de nimic, fiind totdeauna ceva egal numai cu sine însuşi şi, mai ales, ceva greu de socotit…

Interlocutorul schimbă vorba:

— Dar ia să vedem, ia să vedem noi acum ce scriem noi aici, – spuse el, copilărindu-se într-un mod ce nu-l prindea. E al dumitale? întrebă şi-i arătă caietul. Nu există nici un dubiu, nu-i aşa? Acest jurnal *vă aparține.* Era întîia oară cînd folosea recele, distantul plural al politeții.

Chiril încuviință cu un nod în gît… Important, ar fi zis dînd din mîini Hary Brummer, continuîndu-şi dizertațiile pe una din aleile lumii de dincolo, referindu-se la acel al său „păcat originar devenit

politică de stat”, teroarea ghilotinei reînteţind flacăra mustrării de cuget creştine, – important, ar fi zis el plin de vervă, e să te simţi vinovat, chiar şi cînd n-ai vreun motiv, restul decurge de la sine. Acea simplă încuviinţare a lui Chiril dădu caietului de şcoală ceva din tic-tacul alarmant al unei maşinării infernale pusă în mişcare. Lucrul acela care îl frămînta şi la care se gîndise tot timpul din urmă se afla, numit, recunoscut, înaintea lui: o parte ruptă din el, o meditaţie asupra existenţei, luînd corp, independentă de propria sa existenţă, cum se nasc organismele grăbite ale naturii, direct, prin diviziune, smulgîndu-se unul din altul, fără nici o gestaţie, progenituri gata înarmate, a căror primă grijă e să-şi devore mai întîi, în numele devenirii, părinţii. În cea mai mică fracţiune de secundă, printr-una din acele bizare asocieri ale minţii biciuite de primejdie, aşa cum delirul setei ne face să vedem izvoare ţîşnind din stînci, iar foamea, cuptoare de pîini proaspete, Chiril se văzu în parcul orbitor de reverberaţia zăpezii cu naiva lui păpuşă de celuloid în braţe.

— Poftim, citeşte, îi întinse interlocutorul caietul umflat, înfoiat de lecturi laborioase, deschis cam pe la mijloc şi care avea tendinţa să se închidă singur. Citeşte, îl încurajă el, văzînd că celălalt ezita, – citeşte puţin… asta… aici… pasajul ăsta, îi arătă cu degetul, să vezi şi dumneata cum sună, – sau i-ai mai citit cuiva?…

Chiril negă, şi nu minţea. El luă caietul în mîini contemplîndu-l, încă nehotărît să facă ce i se ceruse cu amabilitatea în spatele căreia nu se mai află de obicei nici o alternativă.

— Hai, citeşte, îl îndemnă blînd interlocutorul. Citeşte, şi pe urmă discutăm, concret, pe viu, cu exemplul în faţă. Nu te sfii. Curaj, dă-i drumul… uite, de aici… de aici… şi îi arătă încă o dată pasajul.

Chiril îşi luă inima în dinţi şi începu să citească…

Greşeală capitală! Cortina! Cortina! Aprindeţi proiectoarele, să se vadă toată lumea la faţă! — strigă în acest moment al naraţiei, peste şapte ani, ca un regizor foarte exigent, enervat de jocul actorilor, maiorul Roadevin, explicînd sălii revenită la realitate, şi Galeriei

desigur, ce era fals în interpretare. O singură scăpare avea eroul, atît de naiv… Vocea. Nimeni nu-i cunoştea vocea, nu-l auzise împărtăşind cu glas tare acele gînduri, păreri, presupuneri, încredințate unui viitor receptiv. El citi, şi vocea, imprimată, ar fi putut, în lipsa oricărei dovezi, să fi răsunat de exemplu între pereții acelei ridicule, la urma urmei, „Vizuini cu hoți", măturată de vigurosul val al istoriei…

— „Cel mai sincer comunist pe care-l cunosc eu este A. El e în stare ca un brav şi pur ostaş al lui Cromwell să meargă ras în cap şi desculț pe rugul de flăcări cel mai înalt…"

Chiril se opri, simțind că i se face rău, la fel ca-n seara din decembrie cînd îi dusese lui Axente crapul de la Jurilofca… El ceru, şi i se dădu, un pahar cu apă.

Interlocutorul îi făcu semn să continue.

Chiril citi mai departe cu voce nesigură:

„Ce cere A. la urma urmei?… Curaj, simplitate, modestie, virtuțile tipic revoluționare. Şefii să nu-şi uite originea de clasă şi să nu se ascundă după fraze. Muncitorii şi țăranii să ia din cînd în cînd la refec cadrele moleşite de rutină… Obiectele de lux, fetişurile existenței egoiste, arta sofisticată, sau cealaltă, grosolană, care crede că oamenii sînt idioți, vorbăria fără conținut, – perdea separatoare între unii şi alții… Un adevărat comunist, cînd e vorba de luat o hotărîre importantă, care angajează linia partidului, trebuie să-şi spună deschis părerea, fără teama de a fi destituit, exclus, pus la stîlpul infamiei ori, eventual, lichidat…"

— Cine este acest A.?

Chiril părea că nu înțelesese întrebarea.

Interlocutorul repetă ce voia să afle.

Chiril tăcea, încremenit, cu caietul în mîini.

— Nimeni, bîigui el în cele din urmă, recăpătîndu-şi vocea. O ficțiune… un personaj imaginar., de altfel, este prima literă din alfabet… A, pur şi simplu A…

— Inițialele astea ar fi bine să le traducem în clar, să risipim de la bun început orice mister – îi atrase atenția cu o surîzătoare bunăvoință omul din partea cealaltă a mesei. De exemplu… de exemplu – ezită el răsfoind concentrat caietul – avem aici un nume trecut în clar, singurul, se pare… da, singurul din tot jurnalul şi care se bucură de această favoare. E o notă inspirată, – şi netezind apăsat cu palma caietul deschis la pagina aleasă, i-l dădu să citească.

Chiril văzu imediat sus, în stînga pagini: Gr. *Merfu,* — caligrafiat, subliniat cu o linie dreaptă ca un titlu. Claritatea acestui nume, printre inițialele folosite în rest îl miră acum şi pe el. N-o făcuse dinadins. Aşa se nimerise. Deşi… nu s-ar fi putut spune că era o simplă nimereală. Probabil, Merfu însuşi, *ideea de Merfu,* felul cum rămăsese el tăcut, jos, pe scaun, în vacarmul întregei săli vociferând ridicată în picioare, nu suporta nici un ascunziş, nici una din semiumbrele în care alții, simți, ori presupui numai, că cer şi trebuie să-i învălui… Totuşi, ce scrisese el, fără gînd rău, despre alții, în caietul său intim, împins doar de dorința de a înțelege şi de a se înțelege pe sine, în mijlocul celorlalți, într-un moment cînd istoria solicita la maximum acest examen, îl apăsă deodată, cu toată povara răspunderii ce singur şi-o luase.

Chiril citi, abătut:

— „Azi am fost dat afară din partid. N-am simțit nimic. Anestezia lucrează încă… Dar voi simți mîine, poimîine, mai tîrziu, cine ştie. E un fel de durere care, simt, îşi ia un elan al ei; parcă s-ar da îndărăt cîțiva paşi, ca să capete intensitatea cuvenită. De fapt, sala m-a exclus, ceea ce pare şi mai rău… Nu pot să-l uit pe Merfu…"

— Grigore Merfu? — îl auzi el întrebînd, ca de la celălalt capăt al lumii, pe interlocutor.

— Tovarăşul Grigore Merfu, directorul… insistă el, şi rosti numele unei importante întreprinderi din capitală.

Nu era, de fapt, o întrebare; fusese o simplă subliniere, – Chiril încuviință, ştia, aflase…

— Îl cunosc personal pe tovarăşul Grigore Merfu, e un om extraordinar, mai spuse celălalt, în pauza ivită. Păcat că nu pot să-i transmit ce-ai scris dumneata, în clar, aici, despre dînsul, – cred că i-ar face multă plăcere. Dar, continuați…

— „… Merfu, în atmosfera încinsă a sălii, mă întreabă dacă susțin mai departe ce-am spus despre R.M.”

— Reta Muşon, preciză celălalt în grabă.

Chiril îl privi o clipă, apoi reluă lectura:

— „Dacă retractez ce-am spus? Asta nu pot s-o fac, şi aş fi bucuros dacă aş afla vreodată că nici lui Merfu, în sinea sa, nu i-ar fi plăcut dacă aş fi retras ceva zis doar cu puțin timp înainte. Acest Spuderca!… Dacă aş fi retractat repede, aş fi fost un fel de Spuderca!!…”

— Două semne de exclamare! făcu interlocutorul ca un ecou.

Chiril înălță ochii, surprins. Gura lui puțin căscată spori impresia de dezorientare.

— Ați pus aici două semne de exclamare, – îl linişti celălalt, – probă că erați foarte indignat…

Chiril se uită în caiet. Chiar aşa era! Omul din fața lui avea o memorie fenomenală.

— „Merfu, deci, mi-a oferit, generos, o şansă. Aceea de a da înapoi. O şansă, tristă, desigur, dar şansă totuşi. M-am uitat în ochii lui. Ce curios, eu care sînt un laş în fond, m-am uitat în ochii lui Merfu ca un om înarmat cu un caracter puternic. Merfu pot să spun că m-a silit să-l privesc cum l-am privit şi cum, poate, pînă atunci, nu mai privisem pe nimeni în viață. Pumnii săi de fost mecanic de locomotivă şedeau paralel pe masă, independenți de el, şi aceşti pumni ai lui, solid sprijiniți, depărtați unul de altul, ar fi putut vorbi cam în acest fel: «Măi băiete, măi, ce-i cu tine? de ce te înfunzi tu singur?!

— Foarte frumos, poftim! exclamă sincer interlocutorul foindu-se pe scaun.

— „Zece secunde de tăcere – continuă Chiril fără să se oprească, asemeni unui autor vanitos căruia nu-i prea place să fie întrerupt –

zece secunde grele, în care ne uităm aşa unul la altul în tăcerea deplină a sălii. Apoi cade şi întrebarea aceea lung rumegată a lui Merfu: *Ce este comunismul.* Tac întîi, fiindcă orice definiție, de la sine, limitează subiectul, şi fiindcă acele zece secunde interminabile ale noastre m-au făcut să uit cuvintele… Merfu încearcă să mă ajute. E clar că el a încercat să mă ajute, – şi acesta e cel de al doilea moment al lui de bunăvoință, după şansa cealaltă, oferită şi refuzată. Merfu dă definiția pe care o ştie el. Eu spun, şi aici, într-adevăr, pot să spun că m-am trezit în sfîrşit, regăsind cuvintele… Desigur, desigur, aprob ce-a spus Merfu, dar el, comunismul adică, mai este, şi nu se ştie dacă nu întîi şî întîi, omul scăpat de orice fel de servituți, chiar şi de obsesia chinuitoare a propriei sale libertăți…

— Asta e! îl întrerupse brusc interlocutorul. Vedeți? – adăugă el mustrător, – asta e: „chiar şi de obsesia chinuitoare a propriei sale libertăți.” Ce vrea să zică asta? Reiese că noi am vrea să scăpăm de libertate, parcă aşa ar veni…

— De obsesia libertății! preciză Chiril, febril, ca şi cum şi-ar fi continuat lectura. Adică să avem această libertate, cucerită, realizată în folosul întregului popor, şi nu doar conştiința lipsei ei, care a chinuit secole masele muncitoare.

— Mă rog, admise interlocutorul, se poate interpreta în fel şi chip. Formularea nu este dintre cele mai limpezi. Dar masele… această clasă muncitoare la care vă referiți… — citiți, citiți, scrieți şi despre asta ceva mai jos…

Chiril citi, antrenat:

— „La A. (era cît p-aci să zică Axente), ca bun şi fidel reprezentant al clasei muncitoare, – din cîți inşi am putut eu să cunosc, direct – îl adaug acum pe Merfu. Poate că îl idealizez. Poate că îi atribui mai mult decît are el de fapt. Un om însă, pe care îl prețuieşti, trebuie să-l idealizezi puțin pe linia propriului său caracter, chiar dacă acest caracter, din cauze obiective, nu a putut să ajungă la deplina sa înflorire. Un singur ins… doi inşi nu pot fi,

desigur, clasa muncitoare, după cum, cred eu, nu au fost nici cei nouă membri ai comisiei, luați la un loc…”

— Dar verificarea a fost ea necesară?

Asta nu scria în caiet. Chiril răspunse obiectiv cu vorbele lui din 1958:

— Da, în principiu, ea a fost necesară. Nu pot să neg, acest lucru. Verificarea din ’50 a fost, în intenția ei, un lucru necesar, o operație al cărei scop era întărirea avangărzii clasei muncitoare, înainte de a păşi spre socializarea țării. Era de presupus că se vor face unele nedreptăți, care s-au şi făcut de fapt, nu mă refer la mine, puteți să mă credeți… Dar, cum să vă spun eu…

— Bine, înțeleg! Mai departe. Mai aveți acolo o frază… Merfu…

— „… Dar cînd un singur ins, pe care ai apucat să-l cunoşti într-o împrejurare sau alta, are calitățile cele mai bune, tipice clasei muncitoare, poți să spui că el o reprezintă, într-adevăr, în întregimea ei. Atunci se poate afirma că el întruchipează această clasă mai bine decît zece, o sută, o mie, sau zece mii de inşi, a căror conştiință nu s-a eliberat încă de tot ceea ce vrem noi să ne eliberăm…”

— Bun, făcu interlocutorul, cu ochii în jos. Ați marcat un punct, mai zise şi se gîndi un moment. Să trecem acum la ceva mai… epic. Luînd caietul din mîinile lui Chiril, îl răsfoi iarăşi, apoi i-l restitui, indicînd locul cu grijă – „chestia asta cu domnul V. – să reintrăm în mister!” – glumi.

Chiril recunoscu imediat pasajul în care era vorba de un fost coleg de liceu, o figură… El parcurse repede cu ochii pagina plină de ştersături, apoi citi, docil:

— „V. este arestat în 1948 fiindcă a spus nu ştiu ce la o coadă. Hainele şi tot ce este de prisos într-o detenție severă sînt trimise acasă prin colet poştal. Maică-sa crede că a murit, deşi n-a primit nici o înştiințare. Îi face parastas, familia în doliu. La zece ani de la absolvirea liceului colegii păstrează pentru el un moment de reculegere. Maică-sa vrea să afle totuşi cum a murit, în ce loc se află

mormîntul. Trimite cerere la minister. Hîrtia circulă plină de apostile, ajunge în fine la comandantul închisorii, care îl cheamă pe V. Îi spune că i-a venit o petiție; întreabă din partea cui ar fi putut să-i vină. E căsătorit, are şi o fetiță, şade de trei ani în închisoare, şi răspunde: SIGURĂ E DOAR MAMA! Comandantul îl ține la distanță, să nu vadă scrisul. V. distinge însă caligrafia de semi-analfabetă a maică-si (femeie săracă, lucrează cu acu', zice el). „Nu se poate ", spune comandantul, care vede în acțiunea mamei ceva prea inteligent (ea bombardase literalmente ministerul cu colile ei de hîrtie scrise în stilul ei de neştiutoare de carte), nu se poate să fie cererea unei femei simple, logica, îndrăzneala expunerii. Este invitat să ia loc şi i se pune în față o carte poştală. I se dictează cuvînt cu cuvînt. „Dragă mamă…" V. Se execută. Scrie sus în centrul c.p. Pe urmă, se răzgândeşte şi adaugă puțin mai jos: „şi scumpa mea soție şi fetiță". Urmează o comedioară: „Aflați că sînt sănătos" dictează celălalt. „Nu sînt sănătos" spune V. ridicîndu-se cu respect de pe scaun. „Cum nu eşti sănătos?" spune comandantul. „Nu sînt!" dă din umeri V. „Picioarele, reumatismul, inima…" „Bine" – se învoieşte comandantul. Scrie „Aflați că sînt sănătos, dar am reumatism la picioare şi nu prea stau bine cu inima". „E o contradicție!" sare din nou de pe scaun V. „Auzi ce-a zis el, contradicție!" pufneşte celălalt. „Scrie cum îți spus, nici o silabă mai mult." V. scrie. Cere puloverul, izmene lungi, bocanci. E trimis înapoi în celulă. Peste trei zile comandantul îl cheamă din nou, îl pune să repete ce-a scris pe o altă c.p. – probabil că între timp se consultase să vadă dacă e permis să i se trimită efectele cerute – şi prima scrisoare fusese doar o ciornă de probă. Soseşte pachetul. Este chemat, – „na-ți efectele!" „Nu le primesc" spune V. – şi asta, avea să explice el după ce ieşise, pentru că îi era frică de ceilalți în mijlocul cărora se afla, să nu creadă ei că… Deci nu refuză pachetul din solidaritate, îl refuză de frică. Ofițerii superiori din minister comentează cazul, şi, între ei, o laudă pe mama lui V. – peste principiile politico-ideologice, – şi care în simplitatea ei

găsise soluția cea mai bună pentru salvarea fiului său. Regimul se îmbunătățeşte. Încep să le sosească pachete şi celorlalți deținuți, datorită lui V., şi, abia cînd toți ceilalți apar mai îmbrăcați, acceptă şi V. pachetul trimis de maică-sa care declanşase această operație. O mamă aproape analfabetă, care „lucra cu acu' ".

La întâlnirea următoare cu foştii săi colegi de liceu, V., apariția lui, după ce cu doi ani înainte fusese păstrat în memoria lui minutul de reculegere, face senzație. El întinde urechea spre fiecare, ducîndu-şi mâna pâlnie la ureche într-un mod caraghios, – ceea ce îi face pe foştii săi colegi să strige, crezând că e surd. Nu mai vede atît de bine, nici în liceu nu vedea, purta ochelari cu multe dioptrii, în schimb aude formidabil. Simț dezvoltat de regimul de recluziune, cînd imaginea era înlocuită de sunet. Întinde urechea spre fiecare coleg, – vorbeşte ceva, spune el, zi ceva să te aud, să-mi dau seama cine eşti. Un inventar minuțios şi extrem de nuanțat al vocilor. Acolo îşi amintise de toate vocile colegilor săi. Trăieşte în continuare cu auzul. Pândind orice sunet. Cînd stă în aceeaşi odaie cu alții care lucrează, – el *ascultă.* Atenția lui se materializează, se transmite în jur. O stare de alarmă pe care ceilalți încep s-o simtă la un moment dat ca pe un zgomot…"

— V.? făcu interlocutorul, înălțînd cercetător capul. Ce era totuşi dezagreabil în figura lui de bărbat frumos era tîmpla rasă prea sus, dezvelind osul şi lăsînd să se vadă pulsația craniului. El nu insistă asupra inițialei. Toate acestea trebuiau trecute metodic pe hîrtie, la urmă. Cerîndu-i iarăşi caietul cu acelaşi gest al mâinii, căută altă pagină. Răsfoi mult pînă s-o găsească. Țigara aprinsă căzuse din scrumieră şi ardea singură pe masă, pârlind lemnul. Chiril nu îndrăzni s-o pună la loc. În sfîrşit, găsise ce căuta. Trecerea asta a caietului de la unul la altul putea să semene cu lectura pasionată şi puțin zăpăcită a doi inşi supralicitând ce le-a plăcut mai mult dintr-o carte.

Chiril se execută prompt de astă dată:

— „S. în dispută cu N. care exclamă în pauza unei şedinţe: «Marx!… Marx!… Marx! m-ai înnebunit cu Marx ăsta. Să-l văd eu pe Marx al tău asudînd la plug ca taică-meu, opintindu-se în coarnele plugului din zori pînă la apusul soarelui, – să-l văd!» S., care e un om ponderat de obicei, sare şi el: «Să-l văd eu pe taică-tău citind zece mii de volume, să-l văd!» N. are o reacţie total imprevizibilă, de unde reiese că e un mare talent. «Domnule, exclamă el înveselit, ai dreptate, eşti formidabil. Ehehehe, zece mii de volume!!!…» “

Chiril ridică ochii. Interlocutorul zîmbea.

— Mai departe, îi ceru el.

— „Zgîrie puţin pielea unui scriitor român şi vei da de cîmp şi de obsesia muncilor agricole… O parte a sălii unde reîncepe şedinţa se reflectă în cele două oglinzi paralele foarte înalte, stil „Restauraţie”. S., care a participat la atîtea adunări, abia acum, după înfruntarea cu N., vede contrastul dintre edificiul acela de mare burghezie românească, parvenită, orice s-ar zice, şi cei din sală. S. are, în acest moment, „un vertij al istoriei.” Şi asta numai fiindcă s-a ciocnit adineauri cu N. Sala asta „de epocă frumoasă” i se pare o superbă, uriaşă cochilie marină părăsită, la care natura a lucrat milioane şi milioane de ani şi în care, prin forţa implacabilă a evoluţiei, ar fi intrat cu depline drepturi dobîndite un animal încă tînăr şi neexperimentat, încă lipsit de învelişul protector, de suprastructura unui adăpost al lui. Perdelele cad majestuoase; lambriurile, clanţele, broaştele, mînerele uşilor, tapiseria, toate acele accesorii de lux ce par gratuite şi pe care nimeni nu le va mai produce vreodată… S. urmăreşte şedinţa fără să-şi mai poată lua ochii de la şedinţa din oglinzi în care toţi par a călători undeva îmbrăcaţi pentru cine ştie ce destinaţie, atenţi, cu fizionomiile uşor modificate, plutind într-un element magic. El spune că fascinantă în virtualitatea sălii repetate e însăşi dedublarea simbolică în care S. (onestul S.) vede dedublarea caracterelor, uimitoarea refracţie psihologică produsă de „medii” aberante ca: ambiţia, ura, lăcomia, parvenitismul… Clar vorbind:

ideea cea mai pură se refractă „moral” (imitînd legile lumii fizice), străbătînd aceste medii pasionale şi căpătînd direcţii imprevizibile, efecte înşelătoare. Individul, şi tot ce susţine el, *nu există* acolo unde pare să fie, după cum nuiaua cufundată pe jumătate în apă execută, prin refracţia trecerii bruşte dintr-un mediu în altul, o mişcare falsă, iar dacă vrei să întinzi mîna, să te convingi dacă sub apă ea continuă să existe, ea există aparent în *alt loc*, decît acolo unde este de fapt şi în mod real, în raport cu ochiul păcălit. Pe urmă, spune S., vine inteligenţa cu riscurile ei şi stabileşte adevărul exact. Numai că pînă se lămuresc lucrurile, cîte grozăvii, cîte jertfe pentru un biet unghi de refracţie confundat cu direcţia justă!…”

Chiril tuşi. I se uscase gîtlejul. Bău din pahar restul de apă.

— Ceva mai jos, mai e ceva, îşi aduse aminte gînditor interlocutorul, care avea, se vede, o memorie prodigioasă. „Fanatismele…” – îl ajută el.

Chiril citi silitor, după ce îşi drese glasul:

— „Fanatismele se aplică trecutului şi viitorului. Prezentul este practic şi raţional, din cauza necesităţii imediate, – nu are încotro… S’a sfârşit.”

Acest *S’a sfârşit,* scris în ortografia veche, nu avea nici o legătură cu ce citise mai înainte. Era o notă aşternută în grabă şi nedezvoltată, sunîndu-i şi lui acum în urechi ca un oracol în încăperea goală şi pentru care celălalt arătase un deosebit interes. Oboseala, poate, epuizarea nervoasă şi însuşi faptul că însemnarea era făcută în vechea ortografie… atît de desuetă, „s’a *sfârşit”, cu* apostrof şi acel â din a gata intrat în legendă îl ameţiră o clipă dîndu-i senzaţia că totul se referea la o cu totul altă persoană, complet străină de el.

Interlocutorul mai avea o ultimă dorinţă: „Povestea căpitanului Elizar”. El cunoştea cazul, îl studiase, şi interpretarea dată în caiet era complet inedită…

Chiril răsfoi singur caietul, găsi ce trebuia, se ridică în picioare, avea cîrcei, făcu în jur vreo cîţiva paşi, reveni la loc, se aşeză şi citi

povestea căpitanului Elizar…

«V.H. a ieşit din detenția lui. Nu-l cunosc. Ce ştiu, ştiu de la P.C., care nici el nu-l cunoaşte personal; a auzit de la F.L. (pe care iarăşi nu-l cunosc). Căpitanul activ de artilerie Elizar, ardelean din Țara Bîrsei, este închis după război, în ’48, nu se ştie precis de ce – ceva în legătură cu nişte relații ce trebuia să le dea despre nişte foşti camarazi de arme…

Orgoliul acestui căpitan de artilerie provenit dintr-un neam de mocani, conştiința lui că făcuse parte dintr-o armată regulată, cu tradiții de onoare, în rîndurile căreia el fusese într-o zi înălțat în mod solemn la gradul de căpitan, care presupune oarecare ştiință, artileria cerînd calcul, luciditate, armă grea pentru care el avea un veritabil cult, – pînă şi inamicul, „prizonierul inamic” (îi explicase el lui O.) voia neapărat, cînd ajungea îndărăt în spatele frontului, escortat, să vadă tunurile, unde sînt tunurile româneşti care băteau cu atîta precizie, obuz cu obuz, „întrucît, preciza tot Elizar, şnapanii de la partea sedentară şi toți învîrtiții erau zgîrciți cu muniția, şi nu ne da mîna să greşim. Fapt e că ofițerul anchetator începuse să-l vadă pe Elizar cu alți ochi; nu era admirație, propriu-zis, nici simpatie, nici compasiune măcar; era cîte puțin din toate acestea, fără ca acest puțin să poată fi recunoscut în mod clar, ca un sentiment bine definit, cum se întîmplă în viața normală. Era un interes mai vechi şi mai înrădăcinat, o relație pe care nici legea morală din noi n-o recunoaşte pe față. Milă, ar fi ceva cu totul superficial, în sensul strict de a aşterne un strat uşor, inteligibil şi nobil, peste un fond biologic needucat, rebel moralei general admise. Prietenie, începutul unei prietenii, ar fi fost de asemeni ceva exclus, avînd în vedere situația, cadrul politic şi convingerile respectivilor, opuşi diametral unul altuia, deşi din astfel de diferențe pot ieşi uneori amiciții. Totuşi, în acest caz, nu putea fi vorba numai de o diferență, ci de cu totul altceva, de principiul lui Luther, „da, Luther, cine nu-i cu noi este împotriva noastră”, deci îți este inamic, şi încă unul care, printr-un

mijloc sau altul, trebuie lichidat. Fapt e că, de la un timp, ofițerul, care voia să obțină de la Elizar numele unor camarazi de-ai săi – asta se pare că era toată afacerea, cel puțin după relatările filierei V.H. - F.L. - P.C. — şi despre care artileristul avea cele mai bune păreri, necrezîndu-i capabili de vreo crimă, în orice caz de o faptă mîrşavă (iar ofițerul nu-i spunea, nu vrea să-i explice despre ce era concret vorba, nu încercase niciodată să producă în vreun fel dovada vinovăției lor posibile) se izbea de argumentul lui tenace că el nu poate să pîrască nişte oameni de care e profund convins că sînt cinstiți, decît dacă i s-ar fi adus o probă, evidentă, o dovadă materială, nu o mărturie mincinoasă, nesprijinită pe un fapt real, cunoscut de el – asta, presupunînd că el, Elizar, ar fi ştiut, cunoscut, cu adevărat, cîte ceva din împrejurările şi amănuntele ce îl interesau atît de mult pe cel din fața sa în legătură cu presupusa primejdie pentru societate, pe care o reprezentau foştii lui camarazi de arme. „Nu ştiu dată tu mă înțelegi”, – spunea Elizar, fiindcă de la o vreme începuseră să se tutuiască, ceea ce din partea anchetatorului era normal, asta intra în litera regulamentului, nu însă şi din partea cealaltă, şi, fapt demn de reținut, comentat ulterior de artilerist, omul care îi punea întrebările admisese acest lucru, sau poate nici nu-şi dăduse seama, nici nu sesizase cînd avusese loc trecerea aceea ce-i pusese pe amîndoi în relația aceea atît de greu de definit. „Nu ştiu dacă tu *mă* înțelegi, se căznea artileristul să explice, dar dacă vom pîrî uşor, oricînd şi oricum, numai de frică, sau spre a ne asigura existența materială; dacă răul nu-l vom combate pe baza acelor îndemnuri sfinte ale conştiinței noastre – care, te rog, notează, ne-ar putea obliga să ne arătăm întîi şi întîi pe noi înşine, şi singuri, cu degetul, ca pe nişte ticăloşi şi nemernici ce trebuie pedepsiți – acuzațiile pornite din sentimente josnice, oricum contrare idealului unei societăți mai bune în numele căreia mă țineți aici închis, ne-ar degrada pe toți. Şi nu-i vorba de gradul *tău* de locotenent sau de gradul meu vechi de căpitan, sper că m-ai înțeles…»

— Mulțumesc, suficient, ajunge! spuse sec interlocutorul şi, sculîndu-se de pe scaun, începu să se plimbe preocupat. — Dumneavoastră sînteți ori un mare zăpăcit, ori un om periculos, spuse el încet, după ce medită un timp, mergînd atît de încet, încît în locul în care se opri cu mîinile la spate, parchetul dislocat scoase un trosnet puternic de buturugă arzînd în sobă. Cuvinte rostite şi cu un fel de regret parcă, de constatare mîhnită, cel puțin aşa i se păru lui Chiril, care din cauza aceasta nici nu mai protestă, părăsit de forța aceea ce-l ridicase de pe scaun nu cu mult înainte, făcîndu-l să țipe „Nu permit, nu permit, nu permit…"

— Puteți să-mi spuneți… vru să mai întrebe ceva, uitîndu-se în jos, legănîndu-se ritmic pe vîrful tălpilor, dar se răzgîndi; nu mai întrebă nimic, se apropie de masă, luă caietul, se îndreptă spre uşă, şi cînd să iasă, Chiril, rămas în picioare, îl opri:

— Tovarăşe…

Interlocutorul, ajuns în cadrul uşii, se întoarse cu fața spre el.

— Nu sîntem tovarăşi, spuse pe acelaşi ton meditativ, distrat parcă. *Domnule…* dacă aveți ceva de zis…

— Domnule, spuse Chiril, şovăind.

— Ei? făcu celălalt, aşteptînd răbdător.

— Domnule, repetă Chiril. Sînt un om slab… vreau să vă spun că eu ştiu că sînt un om slab. Nu ştiu ce se va întîmpla cu mine… Dar țin să vă declar…

— Nu se va întîmpla nimic, îl întrerupse celălalt liniştit, la noapte vei dormi acasă, în patul dumitale, ca toți cetățenii. Mai treci mîine şi mai vorbim, dacă o să fie nevoie şi poimîine, şi răspoimîine, avem toată răbdarea. Te previn însă: nici mîine, nici poimîine, nici eventual răspoimîine, dacă nu înțelegi să ne ajuți, nu voi mai avea plăcerea să stau eu de vorbă cu dumneata… Cred că ai băgat de seamă că nu te-am întrebat nimic în legătură cu banda de reacționari a lui Rorică Viteşteanu, nici cu ziaristul italian care a cules informații, pe care dumneata l-ai cunoscut, ai stat de vorbă cu el,… pe urmă şi *asta*, şi-i

arătă caietul de sub braţ, înţelegi dumneata cum vine de se leagă… Anticipez, dacă ţii să ştii: va trebui să pui pe hîrtie – lăsînd la o parte iniţialele alea, care sînt un fleac – tot ce s-a uneltit la… şi strînse dispreţuitor din buze, la vizuina aia de bandiţi… Tot! Pricepi? Pe puncte, zile şi ore. Absolut totul!

— N-a fost nimic…

— Ba da, Viteşteanu a mărturisit. A spus că erai şi dumneata de faţă. Şi că ai citit… le-ai citit din *asta,* şi luînd în mînă caietul, îl agită deasupra capului.

— N-am citit! strigă Chiril. Acea vehemenţă, acea putere de mai înainte, nedepinzînd propriu-zis de el, urcînd din partea trupului omenesc ce pare a nu mai fi legată de creier, de ce ştim noi, sau am învăţat, de toată experienţa noastră conştientă, şi care probabil este rezerva noastră de voinţă, de viaţă, de tărie ascunsă, nebănuită, zăcînd neştiută în noi, pînă în clipele noastre supreme, reapăru.

— E un fals… ştiţi foarte bine că e un fals, – tremura de furie, lăsîndu-se să cadă din ce în ce mai adînc în prăpastia fierbinte, confuză, a acestei furii ce-l uluise pe interlocutor. Nu ştiu nimic – zbiera – n-am nici o legătură… Eu?… Eu le-am citit?… Eu am… Păi Viteşteanu poate să spună orice… orice… Vă bazaţi pe mărturia lui, care e o zdreanţă… o căzătură. Nu ştiu ce-a făcut el, treaba lui. Dar eu… dar pe mine… pe mine, care… — şi se prăbuşi.

Puţin timp după aceea, Chiril Merişor a fost implicat în procesul lui Rorică Viteşteanu. Caietul lui, dacă n-ar fi fost pierdut, urma, după mărturiile multora din vizitatorii „Vizuinii cu hoţi”, să fie scos din ţară de ziaristul italian cu ocazia uneia din călătoriile lui de rutină, şi publicat în Italia. Singură Praxiteea negase cu tărie acest lucru. Habar n-avea de caietul incriminat. Brummer?… Dacă Brummer ar mai fi trăit, ar fi putut el să mai facă ceva?… Aurică, Octavia şi bărbatul ei asistaseră la procesul public. Bunthe fusese şi el,

reîntors pentru o lună de la Jurilofca, şi Axente, care, exceptînd-o pe Octavia, părea cel mai tulburat. Se remarcă absența lui Cavadia, care avea oroare de orice fel de încurcături. Marea surpriză a lui Aurică fusese prezența la proces a procurorului Avram Pandelescu. Era poate o coincidență, dar el, după cum spunea Aurică, tăcuse doar şi privise tot timpul: ce spusese şi Izot cu vreo două luni în urmă.

Dar care era oare acea perturbație magnetică în stare să facă, dintr-un teoretician al coloanei vertebrale drept ținută, şi evidențiată ca un monument greu clădit de-a lungul istoriei, de întreg neamul omenesc, un Pilat din Pont, ca şi pe alții de altfel în epoca dată?… Pandelescu însă avea totuşi un merit. El spusese în ziua aceea la Jurilofca: cine îşi uită trecutul, îl va retrăi. Din tot ce vorbise el atunci, frumos şi cu simțire, aceste cuvinte înțelepte ale bătrînului Goethe, Galeria le reținuse cu grijă. Nu numai rîzînd ne despărțim de trecut; dar şi explicîndu-l cu gravitatea de care sîntem capabili. Or asta înseamnă să-l ții minte cît e posibil. O lege şi a inteligenței, nu a moralei numai, e să nu repeți greşeala de care singur şi cu bună credință, şi la timp, mai ales la timp, ți-ai dat tu însuți seama, punînd în față binele.

Epilog

PÎNĂ LA STAȚIA TERMINUS A TRAMVAIULUI, PESTE maidanul întins plin de grămezile de gunoi ale oraşului şi de săpăturile cărămidăriilor, nu mai era nimic, decît povestea, pe care într-un anumit fel Aurică putea să spună că o ducea în brațe: bocceaua urîtă, învelită în hîrtie de saci de ciment, cu sfoara înnădită din mai multe bucăți legate în cruce, cu mesajul înăuntru, între haine, un pachet de *Naționale* gol, pe care scria un singur cuvînt: *Indestructibil.* Era, şi spre ea mergea acum, ideea oamenilor de totdeauna de a se strînge laolaltă într-un loc înghesuit, anume ales, unde legile, uneori, crezînd că apără, lovesc cel mai bine. La asta însă, cum începe oraşul, el avea să se gândească mai tîrziu, ajungînld la răscrucea celor două şosele, în dreptul unei pompe de benzină, unde un motociclist cu mustață neagră, țepoasă, cu dantura completă de aur şi cu cizme *birger* îşi făcea plinul.

Acest lucru, oraşul, se vedea clar acum, prima dată, în timp ce el înainta cu bocceaua, mutând-o de pe un umăr pe altul, cînd n-o ținea sub unul din brațe, ceea ce făcea să-şi întindă mult cotul în stînga sau dreapta, sau în amîndouă brațele deodată, ca şi cum ar fi fost vorba de o povară căreia nu-i găsise centrul de greutate. Şi totuşi, pe maidanul acela pustiu, foarte bine ar fi putut să pască bizoni, din care se fac fluiere, arme, arcuri, juguri, corturi şi bărci. Bivolii aceia de preerie, din care mai tîrziu s-au făcut şi bocanci, cînd vânătorii s-au schimbat, fiindcă şi ei, vânătorii, văd în vânatul ce-l urmăresc altceva, cu timpul, cînd timpul se schimbă şi apare altă utilitate.

Oricum, aceştia din urmă nu mai chiuiau, călărind, cu un braț înălțat deasupra capului şi nici în victima desprinsă de turmă nu mai vedeau forma dorinței lor imediate şi îndreptățite totuşi pentru

supraviețuire, – jug sau armă sau cort sub care este atît de plăcut să auzi ploaia…

Tipograful nu se dusese acasă, şi nici nu trecuse mai întîi pe la Octavia, după cum s-ar fi cuvenit, – i-ar fi venit greu să se ducă la ea direct, cu bocceaua. El se îndreptă spre strada Gabroveni, unde îl aştepta Bunthe care dorea şi trebuia să plece în Dobrogea, la serviciul lui. Aurică sună, cavaleristul deschise, îi luă bocceaua din mînă şi o aşeză pe patul scurt de campanie. Bunthe făcu apoi ce trebuia făcut: scoase o sticlă de băutură, basamac, pe etichetă era imprimat un spic de grîu, galben, zbîrlit. Băură în tăcere. Totdeauna fuseseră împreună în clipele mari ale vieților lor, aşa se nimerise. Asta-i făcea să se caute, asta îi şi lega de fapt: scânteierea de gheață a nordului îndepărtat. Puteai să crezi că ei, într-un fel, erau doi bancheri de anvergură care îşi începuseră cariera ca văcsuitori de ghete, stăpânind acelaşi colț de stradă şi care, din când în când, la adînci bătrâneți, între două mari lovituri de bursă, se întâlnesc, pe furiş, îşi pun şorțurile de piele în față, îşi scot de sub pat cutiile cu oglinzi şi bătînd cu peria în banc, se invită, făcîndu-şi unul altuia pantofii. „Am adus hainele băiatului”, spuse Aurică dînd trist din cap, repetînd bătrîneşte ceea ce şi aşa era mai mult decît evident. Totuşi, Bunthe se ridică, se apropie de pat, desfăcu hîrtia sacului, puse mîna, pipăi puloverul cărămiziu, cămaşa albă, puțin îngălbenită de mucezeala beciului, izmenele lungi, pentru iarnă. Bunthe văzu şi biletul, pachetul de *Naționale* netezit, cu urme de clei. Îl luă, îl citi. „Ce-i asta, *Indestructibil”?* se interesă mirat. „Aşa a scris el”, explică tipograful de la masă, fără să se întoarcă. „A fost ultimul lui cuvînt?” „Ultimul” zise Aurică, bînd. „Cum vine asta, nu pricep…” „Asta e, aşa a scris el – se enervă tipograful, ceva care nu poate fi distrus, adică, ce dracu’, nu mai ştii româneşte?!”… „Şi crezi că nu înnebunise înainte să…” „Chiril ???” făcu mustrător Aurică, şi de astă dată se întoarse de la masă, privindu-l pe fostul cavalerist. „Nu zic, dar sînt unii care țin cît țin, se scuză Bunthe şi p-ormă într-o zi, cînd nici nu te aştepți… asta vreau să spun eu. Dar cu izmenele

alea…” – şopti Bunthe cutremurîndu-se. Aurică explodă: „Păi şi ţie dacă îţi vine într-o zi să te spînzuri, te mai uiţi naibii cu ce te spînzuri, ai? te mai uiţi? te spînzuri cu ce-ţi pică la îndemînă, ai fi vrut să ceară la direcţia aia un ştreang, nu? daţi-mi vă rog cu respect o funie, o frînghie ceva că vreau să mă spînzur?…” Bunthe tăcu, Tipograful se ridicase furios în picioare şi-l privea cu ochii rătăciţi. În tăcerea aceasta deschise uşa Axente, fără să-i prevină, intrînd direct, ca la el acasă. „Chiril s-a spînzurat”, îl anunţă Bunthe. „Spînzurat?… Cum aşa… singur, cu mîna lui?” şi fostul strungar se dădu cîţiva paşi îndărăt, îngrozit, Bunthe se duse la pat, desfăcu iar bocceaua, luă pachetul gol de *Naţionale* şi i-l întinse lui Axente – „Citeşte ce-a scris el înainte de…, poftim, citeşte” – şi fostul strungar citi, reciti, mai citi încă o dată, se uită la ei, şi murmură cuvîntul cu o stupefacţie totală: „De ce? îngăimă el… de ce?…” „De scîrbă, zise încet Aurică, de scîrbă, sufletul lui nobil şi cinstit n-a suportat…”

Băură toată noaptea. Chiar şi Axente, care era oprit de medic, şi care bea de obicei doar sucuri şi borviz. În zori ieşiră tustrei afară şi o luară în jos pe Lipscani. Aurică şi Bunthe îşi puseseră faimoşii lor ochelari de nucă, în amintirea scînteietoarelor zile ale Iacuţiei. Ştiam cum se vede prin ei, tipograful îi arătase, şi prin ei se uitase într-o zi şi Chiril. Era ca şi cum nu tu ai fi purtat acei ochelari improvizaţi, ci toată existenţa s-ar fi uitat la tine ca printr-o mască a ei.

Era o dimineaţă călduţă de sfîrşit de februarie, cu ceaţă, se simţea ceva din ce ar fi putut fi o primăvară.

— Vezi ceva, Aurică? întreba Bunthe, uitîndu-sa în jur cu ochelarii aceia pe vîrful nasului, ţinîndu-i să nu cadă.

— Nimic! făcea tipograful clătinîndu-se, căutînd un reazem în Axente care mergea între ei, ameţit, dar ţinîndu-se drept.

— Lipseşte… ah!… lipseşte lumina… — zbieră Bunthe – dumnezeiasca lumină a extremului nord îngheţat…

— Dă-mi şi mie să văd, se rugă Axente ca un copil, dă-mi-i…

— Nu, strigă Bunthe, lui să nu-i dai, să vadă cu ochii lui…

— Las' că-i fac şi lui o pereche, o nucă… aşa… o spargi în două, miezul l-arunci, nu-l mănînci, asta-i regula… îţi fac, Axente, tată, îţi fac, şi lăsîndu-se pe umărul lui, începu să plîngă cu sughiţuri.

Doi trecători îi văzură; unul spuse:

— Ia te uită la ăştia, parc-au scăpat de la balamuc…

Bunthe luă ofensa pe cont propriu şi se hotărî să ridice el de jos mănuşa. Înălţînd capul şi întorcîndu-se după ei, să-i prindă bine în bătaia paralelă a găurilor fine de ac practicate în cojile nucii ce-i acopereau ochii, el le ţinu acest discurs:

— Nu, cetăţeni!… Greşiţi!… Eroare!… Noi sîntem… sau am fost… sau vom fi! dracu'ştie… caraula de noapte a luminăţiei sale Alexandru Moruzi Vodă, care a spus… fiţi atenţi! ce-a spus el: «… De aceea, *Noi* poruncim că de azi încolo caraula de noapte să înceteze a mai striga: *Te văd, te văd,* şi mai bine pe tiptil a vedea, fără a se da de gol că vede şi nu vede pe nimeni!»… Noi sîntem prin urmare… sau am fost… sau vom fi… sau vom dormi, cine ştie, avînd în vedere şi faptul că… sîntem… foarte obosiţi… Somn uşor, cetăţeni!

Dăduseră în piaţa Sfîntu Gheorghe…

Peste şapte ani, într-o noapte călduţă de martie a anului 1965, cei doi vechi prieteni treceau prin aceeaşi piaţă, complet trezi, Bunthe, restabilit de mult în Bucureşti, cu sănătatea şubrezită, se cuminţise. Istoria făcea în acel timp o lungă mişcare de expiraţie, înainte de a trage aer proaspăt în plămînii ei uriaşi. Era unu noaptea. O noapte senină cu lună. Aurică, petrecut de fostul cavalerist, aştepta, în dreptul statuii lui Brîncoveanu, autobuzul H în drum spre casă. Piaţa era goală. Tramvaiul cinci cîrmise cu zgomot în dreptul kilometrului zero sădit la picioarele Voievodului decapitat şi o luase zdrăngănind îndărăt pe linia lui. În liniştea pieţei, un clinchet vesel se auzi, ritmic, uşor, un sunet al Spaniei, ca de castaniete, şi care creştea… În piaţă, dinspre *Banca Chrisoveloni apă*ruse un ins mergînd singur şi ţanţoş pe mijlocul străzii. Această izolare a lui şi mai ales linia dreaptă pe care mergea, de capul lui, neînsoţit de nimeni, profilat în perspectiva

lungă a bulevardului, pustiu şi el, părea că umple întreg spaţiul. Era un bărbat, un militar, atît cît îngădui să se vadă de departe lumina lunii, şi el călca rar şi drept, în cadenţă, un mers egal, măsurat, înfipt, clinchetul acela treaz, vioi, crescînd pe măsură ce avansa spre interiorul pieţii, îl scoteau fără îndoială pintenii. „Hai s-o vedem şi pe-asta, ce-i cu ăsta – propuse Aurică, autobuzul tot nu venea – beat nu pare, nici nebun, baluri mascate nu se mai ţin, şi văd că e în uniformă, trebuie să fie ceva serios".

Ofiţerul înainta în acelaşi ritm, nepărăsind linia care tăia în două strada, înaintînd ca la paradă. În mîna dreaptă ţinea ceva, la care se uita din cînd în cînd, întorcînd capul. Ai fi zis că în urmă cu un sfert de oră avusese loc o mare paradă nocturnă care se terminase, şi ăsta nu ştia, nu aflase, se rătăcise şi mergea înainte aşa, trăgînd cu ochiul să ţină alinierea…

Ofiţerul pătrundea acum în aceeaşi cadenţă în spaţiul cel mai larg al pieţei bătută puternic de lună, de unde se socotesc toţi kilometrii ţării, începînd cu acel kilometru fantomă, kilometrul zero, iar pintenii treceau peste el zornăind în razele lunii.

Pe trotuarul celălalt se mai opriseră cîţiva trecători întîrziaţi, privind militarul ce păşea singur prin mijlocul străzii, fără a se grăbi cîtuşi de puţin, întinzînd picior după picior, ca un compas bine reglat, profund concentrat în deplasarea lui studiată, ca şi cum el ar fi descoperit prima dată acest lucru, mersul, asta ar fi fost invenţia lui, şi acum o proba, profitînd de ora pustie a nopţii.

Tipograful făcu cîţiva paşi înainte atras de vedenia care trecea prin dreptul lor. Bunthe se luă după prietenul său care se apropiase de ofiţer, însoţindu-l paralel, cum fac copiii cînd văd o defilare, şi asta i se păruse o neghiobie, oricum, o lipsă de discreţie stupidă, orice-ar fi fost. Voia să-l strige, să-l facă să se întoarcă, să nu iasă un bucluc, cine ştie, şi-atunci îl auzise pe Aurică strigînd: „Don' Pandelescu… don' locotenent Pandelescu… tovarăşu' căpitan, mă iertaţi, tovarăşuuuu…"

Ofițerul schiță o mişcare a capului de om agasat, tulburat din lucrul său, fără a-şi schimba deloc pasul, mergînd la fel de precis, şi dînd impresia – Bunthe văzuse perfect scena – că nimeni şi nimic de pe lume nu l-ar fi putut abate de la ce-şi pusese el în gînd să facă. Tipograful se ținea scai de el… „Sînt sergentul-cartograf Aurică, nu vă mai aduceți aminte?… ne-am văzut şi atunci, la Jurilofca şi la proces… ştiți care… don'căpitan… tovarăşu'căpitan… sînt eu, Aurică, am împărțit pîinea neagră şi amară… ziceați că să mai apucăm noi o dată o seară în Bucureşti…, uite că o apucăm… tovarăşuu… am băut apă din gamela aia care puțea a gaz… nu'ş cine turnase cu ea gaz în lampă, nu țineți minte?… tovarăşuu… stați puțin… tovarăşuuuu!…"

Bunthe se apropiase şi văzuse. Nu era Pandelescu. „Lasă-l, îi spuse el tipografului, nu-i Pandelescu. M-ai omorît cu Pandelescu ăsta al tău. Peste tot îl vezi pe Pandelescu. Pandelescu e om bătrîn acum, şi-uite la ăsta, e mai tînăr" – şi arătă spre ofițerul ce se îndepărta imperturbabil, ridicînd brațul şi aducîndu-l la ochi în lumina lunii, din minut în minut, ca şi cum ar fi avut o întîlnire importantă şi voia să ştie, nerăbdător, cît este ceasul. Aurică se oprise în loc. Ar fi jurat, după mers, că era el, Avram Pandelescu. Parcă numai Pandelescu al lui mergea aşa, îl cicălea Bunthe, mai erau şi alții.

Cavadia nu scăpase ocazia. A doua zi, ca delegat al presei, el fusese de față la funeraliile marelui bărbat politic decedat, al cărui ultim drum, singuraticul ofițer văzut de Aurică şi Bunthe cu o noapte în urmă în piața Sfîntu Gheorghe, îl măsurase cu cronometrul în mînă, secundă cu secundă, pas cu pas, defunctul s-ajungă la locul său de veci exact cînd trebuia. Cavadia avusese cinstea de a fi prezent şi la ceremonia de doliu de la Palatul Republicii, cînd un grup de maşini opriseră în trombă şi cineva țipase spre fotografii care se şi repeziseră să eternizeze momentul: „Nu stricați pelicula, facem repetiție!" Stătuse nemişcat lîngă sabia trasă din teacă a unui ofițer superior, o sabie de Toledo fină de pe vremea lui Carol al II-lea, pe care se vedea

scris un nume scrijelit cu un cui pe lama înflorată, o iscălitură de om naiv care nu a învățat prea bine să scrie şi să citească.

Cortegiul funebru străbătuse cu o încetineală de melc traseul lung, calculat, la vale, în jos, pe lîngă Turnul Bărăției, balcanic şi fanariot. Camionul nou, în rodaj, trăgînd afetul pe care se afla sicriul de bronz cu rămăşițele pămînteşti ale defunctului, fumul negru fîlfîind, ieşind repede şi tăcut pe țeava de eşapament, învăluind uşor remorca ilustră, mirosul de benzină arsă al alaiului, toate acestea fuseseră ceva nou. Nu mai era nici zmirnă şi nici tămîie. Era un nor de gaze; ofranda industrializării.

Bunicul nu lipsise nici el din mulțimea imensă a privitorilor înghesuiți pe trotuare. El povestea ceva confuz despre marile înmormîntări de altădată… Suverani, miniştri, premieri de stat duşi la groapă de soldați călări, săltînd în şa, cu căşti de aur pe cap şi panaşe, o desfăşurare de balet, un număr fastuos de revistă montată cu fantezie, ca şi cum şi moartea ar fi fost separeul unui mare varieteu unde se destupă sticle de şampanie din care țâşnesc jerbe de țărînă. Pe cînd cortegiul acesta înainta posomorît şi perfect în mecanicitatea sa severă…

În vara aceluiaşi an, Galeria primi cîteva vizite. Întîi pe aceea, ştiută, a maiorului Ion Roadevin, cumnatul lui Georgeoiu. Nu se ştie dacă din inițiativă proprie, sau trimis de acesta din urmă. El adusese şi fotocopiile jurnalului lui Chiril, fără să explice gestul, încredințîndu-le Galeriei ca pe o tîrzie şi inutilă, de fapt, repunere în drepturi. Culmea e, a spus acest om simpatic, modest în aparență, grăsuț, maturizat, ale cărui tîmple de blond uşor încărunțit se potriveau cu gradul, dobîndit la timpul său, nici prea devreme, nici prea tîrziu, şi care transpira, într-adevăr mereu, aşa cum îl ştia şi episcopul, – culmea e, a zis răsfoind fotocopiile ca pe nişte poze de familie format mare, că ele pot fi şi publicate. Era foarte cald. Piepții

cămăşii lui de vară se umeziseră. O cămaşă maro, „culoarea castanei căzută pe asfalt” ar fi zis Chiril.

„Istoria, a spus musafirul, ce vreți, istoria!” el, care nu trăgea niciodată în mistreții solitari. Avea pe fața lui cam bucălată expresia unui om sincer afectat de rolul ingrat, dar curajos, îmi imaginam, al demersului său, „Păcat! oftă el cu o uşurință ce trebuia probabil să-i ascundă emoția, – păcat, n-ar fi trebuit să facă ce-a făcut, eh!” – şi îşi întinsese pe jumătate brațele în umbra Galeriei ciuruită de raze, cît permiteau frunzele. El era convins că răbdarea e una din marile virtuți ale omului. Că ea este o formă, o componentă a luptei. Să ştii să rabzi, de foame şi sete, ca marii exploratori în deserturi sau ghețuri. Să rabzi şi să lupți şi să învingi, chiar şi răpus, de orice, în afară de tine însuți, dacă nu în numele neamului omenesc, măcar al unei ființe iubite, al unui prieten… Nu era de ajuns să ştii pentru ce trăieşti; trebuia să ştii, pentru aceasta, să şi lupți cu propria ta slăbiciune, dacă nu cu adversitățile obiective. „Vina e împărțită, spusese bunul cumnat al lui Georgeoiu. Cunosc sentimentele, ştiu, de morți nimic decît bine, e uriaşul, teribilul, incomparabilul lor avantaj. Dar, lăsînd tristețea de-o parte: e sinuciderea o soluție? Ştiu, sîntem în afara experienței, dar să facem un efort de înțelegere, totuşi. Să ne închipuim, după exploratori, că şi marii descoperitori, indiferent ce-au descoperit ei, sau martirii, indiferent în ce-au crezut ei, şi-ar fi pus capăt zilelor într-un moment de restrişte ce li s-ar fi părut imposibil de depăşit, asta cu un ceas înainte ca ei să fi comunicat omenirii extraordinara cucerire a minții lor. Soarta ia cîteodată înfățişarea neprevăzută a unui caterpilar. În fața căruia nu mai ai ce face, chiar şi luptînd, dar înainte de a te face una cu pămîntul acea dihanie de netezit drumul, mai zici, scrîşnind, cu un ultim efort: acest caterpilar e un caterpilar idiot, se va găsi cineva să-l oprească la timp din mersul lui necontrolat..

Cred că m-am gîndit, fără însă să şi spun: nu toți sînt descoperitori, nu toți sînt martiri. Asta m-a făcut să-mi reamintesc de fraza

franţuzului pe care Cavadia o rostea glumeţ în crizele de conversaţie: „Şi el muri din cauza vieţii care a refuzat să meargă mai departe."

Era prima dată, şi asta în prezenţa unui om pe care abia acum îl vedeam în carne şi oase, că aceste cuvinte redeveneau ce erau ele de fapt, o întorsătură de condei, plină de efect, însă nu şi de adevăr. Viaţa nu refuză nimic. Şansele pe care ea le oferă sînt practic nesfîrşite, nelimitate. Depinde însă de om. De ideea pe care el şi-o face despre sine, oricare ar fi împrejurările. Era invers, aşadar: omul numai, dîndu-se dinainte bătut, refuză ceva, el şi nu viaţa, a cărei sălbatică, triumfătoare trăsătură e de a merge totdeauna mai departe. Maiorul mai vorbi cu acest prilej şi de o statistică a sinucigaşilor care şi-au ratat gestul şi de procentul zdrobitor al celor ce regretă de obicei tentativa de autodistrugere (deşi pe pachetul de *Naţionale,* cel din urmă mesaj semnala: *Indestructibil,* dar acest amănunt oaspetele fie că nu-l ştia, fie că-l trecuse cu vederea). Puteai să zici despre un sinucigaş care a dat greş: un re-născut la modul cel mai concret, cu un chef de viaţă înteţit de ideea asta absurdă, inacceptabilă, că *totul ar fi putut continua fără el,* şi că în acest tot, strălucitor ca niciodată, care e viaţa de zi cu zi, acum el mai avea ceva de spus sau de făcut… Presupunînd că el, Chiril, ar fi dat greş, sau, şi mai bine, s-ar fi răzgîndit în ultima secundă… Cumnatul lui Georgeoiu lăsase aici o pauză lungă, copleşit de propria lui ipoteză. „A fost un caz nefericit, unul tipic de pierderea lucidităţii, aşa a fost probabil să fie, încheie el, a lipsit undeva o verigă a viitorului sau logicii, fiindcă acest băiat credea în viitor şi în logică, lucru cu atît mai ciudat; o verigă extrem de fină, sau picătura, exact picătura necesară de energie pentru ca gîndirea să bată, întreagă şi neumbrită pînă la ultimele consecinţe salvatoare… nu-mi dau seama *ce,* şi mai ales *d*e ce, dar ceva e sigur că a lipsit." Maiorul spunea esenţialul, care, se ştie, fiindcă se referă la toţi şi nu, concret, la fiecare individ în parte, pare aspru, un numitor comun sever în imparţialitatea lui. „Regretabil şi trist pentru noi – mai spusese musafirul – că un asemenea băiat capabil n-a rezistat

unei încercări. A fost un om de caracter, pînă ce nu a intervenit acea fisură fatală… Cine e A.?… Nici azi nu se ştie. Dovadă de tărie, totuşi, pînă la ruperea neaşteptată a acelei verigi tainice… Nu, aşa ceva nu va mai fi posibil", spusese la plecare, apăsat de ideile pe care moartea acestui om le provoca, le stîrnea, le gonea ca vîntul tulpinile uscate peste cîmpia nemărginită; nu precizase ce nu trebuia să mai fie posibil, lăsîndu-mi libertatea grea de a alege ce se cuvenea, – o dramă, poate, un caz ca acesta, şi în afara salutului şi înclinării lui sub bolta viței urzind desenul ei complicat de lumini şi umbre, acestea au fost ultimele cuvinte rostite…

În urma acestei vizite, reieşise că în afacerea în care intrase la apă Chiril, Spuderca, – cine şi-ar fi închipuit – jucase un rol principal. După cîte aflase maiorul Roadevin, Chiril dezvăluise treptat inițialele însemnărilor sale, cu excepția uneia singure, a lui A., fiindcă întrebarea stăruise mult timp: *Cine era A.,* ale cărui păreri fuseseră considerate deosebit de grave. Gestul lui funest s-ar fi putut explica poate şi prin răspunderea față de consecințele acelor dezvăluiri. Era ce-i lipsea Galeriei; această lungă şi tristă, şi plină de umor, uneori, convorbire avută cu aducătorul benevol al fotocopiilor…

A doua vizită, la fel de neaşteptată, a fost a Luisei Gronțan, remăritată, femeie ajunsă la vîrstă rezonabilă, cînd pasiunile te lasă şi începi să vezi lumea cu alți ochi. Venise cu un buchet de flori, şi mărturisise: maică-sa, coana moaşă, care era credincioasă, o trimisese, ea văzuse în calendarul ei ortodox, *9 iulie, ziua sfinților mucenici Pangratie, Chiril, Prov şi Andrei.* Eram chiar în *nouă iulie.* Numai că se făcuse o confuzie: adevărata onomastică a lui Chiril era la *nouă iunie,* ziua cînd se şi născuse, de fapt, a sfîntului Chiril al Alexandriei şi a sfintelor maici Tecla, Marta şi Maria… Dar asta nu mai conta. Era perioada împăcărilor şi pomenirii morților din şapte în şapte ani.

Cavadia tocmai se întorsese din Italia, unde îi apăruse o carte de artă. El venise direct de la Roma, la volanul unei maşini de sport,

roşie, decapotabilă, cu două locuri, achiziționată din drepturile lui de autor şi a cărei apariție în mahalaua *Dristorului* stîrnise mare vîlvă. La Trieste, înainte de a trece granița în Iugoslavia, se oprise în dreptul unei dughene cu mărunțişuri turistice, cumpărînd mici cadouri cu ultimii bani, printre care un breloc de chei şi o cutiuță muzicală ce reuşea să imite o piesă scurtă de Mozart, daruri destinate Galeriei. Fusese o întoarcere euforică. Prima dată conducea, la drum lung, un automobil. Părăsind dugheana, ținută de doi bătrînei şi care se afla la nici o sută de metri de frontieră, el îşi luase rămas bun, strigînd nebuneşte din prag: „Arrivederci signori, cominciamo la vita nostra bravissima!” Cîtva timp, după ce pornise, îi văzu prin oglinda retrovizoare pe stăpînii dughenei ieşiți afară să-l petreacă şi care clătinau din cap, uimiți.

Puteai să zici despre Cavadia: un Fortinbras într-un *Alfa Romeo* străbătînd triumfal fundalul scenei înainte de căderea cortinei.

Era o vară secetoasă, seacă, fierbinte. Termometrele Galeriei indicau temperaturi incredibile. Pe *Dristorului* apăruseră paparudele. Într-o zi, pe la prînz, la poartă bătu o fetişcană desculță, despuiată, cu brîul de frunze păgîn şi rîsetul sfidător al roabelor stăpîne. Naşa Primavera, care ținea la obiceiurile locului, îi strigă să intre şi azvîrli peste ea o găleată de apă. I-am făcut semn să-mi aducă furtunul şi să-l înşurubeze la robinetul cişmelei. Fiica Indiei țipa împroşcată, tropăind pe loc un dans al ei vechi, iute, vesel. Frunzele viței sălbatice tresăriră… Copilăria însă era departe. Naşa Primavera aplauda cu însuflețirea ei ştiută…

Apoi, ca un făcut, în cîteva zile se porniră nişte averse grozave. Rațele domestice îşi ridicau întărîtate în ploaie aripile țepene, nefăcute să le poarte pe sus şi măcăind cu violența lor grotescă.

Pe urmă, praful, murdăria se duseră.

Totul redeveni curat. Totul lucea iarăşi, ca după potop, cînd lumea

trage dedesubt o linie şi începe o viață nouă.

Cuvîntul editorului

PRIMELE SĂPTĂMÎNI ALE ANULUI 1976 AVEAU să fie marcate de un eveniment literar ale cărui dimensiuni nu le bănuiau nici cei care citiseră manuscrisul cărții şi avuseseră certitudinea întîlnirii cu o operă de excepție: romanul Galeria cu viță sălbatică *de Constantin Țoiu. Anunțat de autor cu discreția care îl caracterizează, aşteptat în editură de mai mulți ani, romanul a reprezentat pentru toți cei ce l-au citit evidența întîlnirii cu opera ieşită din comun, cu opera care reprezintă nu un moment într-o carieră literară, ci un eveniment în evoluția unei literaturi. Entuziasmul nostru de atunci, ne întrebam nu o dată, va fi oare validat de critică şi de public? O întrebare justificată şi de poziția singulară a autorului cărții în lumea literară şi de discordanțele care survin, mai ales în cazul operelor ce ies din comun, între critică şi gustul public.*

Am avut încrederea întîlnirii cu o carte mare, cu o carte menită nu numai să se înscrie la capitolul succese, *ci care avea să propună* o *perspectivă nouă asupra prozei române contemporane. La început, simpatia publicului a operat parcă instinctiv, bănuind doar virtualitățile unei cărți din ceea ce se ştia despre autorul ei. Atunci, în seara „lansării”, am spus că* Galeria cu viță sălbatică *nu va fi doar una din primele cărți apărute în anul 1976, ci* prima *carte a anului şi, în acea atmosferă de spontană simpatie față de un autor al cărui nume era cunoscut, dar a cărui carte fundamentală atunci pornea spre cititor, am simțit că entuziasmul nostru, al primilor lectori, avea să fie validat.*

Mai repede decît credeam, poate chiar cu un pas înaintea criticii,

care de data aceasta a fost unanimă, în sensul profund pozitiv al cuvîntului, publicul şi-a însuşit o carte în care simțea că se întîlnesc filoanele prozei româneşti dintre cele două războaie mondiale şi o noutate esențială. Era o continuitate nu de ordinul subordonării, ci al saltului pe care o literatură trebuia *să-l facă față de înaintaşi precum Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu şi G. Călinescu, în sensul afirmării unui nou destin al intelectualului, al realizării unei imagini sociale prin interferența unor drumuri individuale, ce se uneau într-o imagine a unei perioade istorice care a dus la atîtea radicale transformări ale ideii de om. Intelectualitatea romanului nu ținea nici de mediul, nici de profesiunea eroului, ci de acea perspectivă asupra unor oameni care se confruntă cu revoluția, cu tot ce are înălțător, şi cu erorile ei. Noutatea venea nu numai din ceea ce obişnuit numim curaj, ci din adîncul unei meditații asupra omului, din gravitatea cu care istoria era privită, din sensurile morale ale cărții, care avea să se înscrie nu numai, ca un moment în evoluția prozei române, ci şi ca unul din acele repere ale unei literaturi.*

Şi mai departe… Mai departe sau mai bine zis dincolo de seara în care Galeria cu viță sălbatică *şi-a luat drumul către cititori, dumneavoastră ştiți ce s-a intîmplat. Critica şi publicul, într-un consens rar întîlnit, au transformat un succes într-o permanență, un moment într-un eveniment, o carte într-o operă de referință.*

Iată ce a făcut ca „Biblioteca de proză română contemporană" să înceapă cu această carte. Rîndurile noastre nu au vrut să justifice opțiunea editorială, deoarece Galeria cu viță sălbatică *s-a impus ca una din realitățile obiective ale literaturii române, ci să amintească, doar, circumstanțele apariției acestui roman fundamental în evoluția prozei noastre, despre care cîteva extrase din interviurile autorului vor vorbi acum în mod elocvent.*

VALERIU RÂPEANU

1978

„Fac parte din generația care avea douăzeci de ani la 23 August 1944… Romanul de conştiință al epocii îl va da tocmai această generație, şi nu alta”…

Luceafărul, iunie 1970

Raportați un roman scris acum un sfert de secol la cele de azi care se epuizează într-o săptămînă, şi veți măsura imensa distanță morală şi estetică străbătută, deşi intre unele şi altele n-au trecut decît 25 de ani, adică vîrsta unui tînăr care abia începe să înțeleagă…

Cum am ajuns să scriu acest roman? Mult timp l-am visat, la propriu. Adică dormeam, visam că l-am scris şi cînd. Mă trezeam, mă simțeam ca orice ins care doreşte ceva irealizabil şi de care subconştientul său se milostiveşte făcîndu-l să trăiască acel lucru măcar în somn. Acest roman, pe care l-am rumegat zece ani, scriindu-l de fapt în trei, este rodul unei duble răbdări: al răbdării mele cu mine şi al aceleia pe care timpul social o are cu noi toți.

Într-un fel, evoluția romanului românesc din ultimii ani seamănă cu situația unui menaj tînăr. Mai întîi acest menaj îşi cumpără euforic în noua casă lucrurile care încîntă ochiul, – perdele frumoase, obiecte de preț şi tot ce poate crea o ambianță veselă, optimistă, plăcută, deşi uşoară. Pe urmă în acest menaj plin de entuziasmul tinereții, apar problemele mari – copiii să zicem, o viziune a existenței mai gravă, mai plină de răspundere… Mobilurile vieții se schimbă neîncetat. Se fac mai grave, exact ca ale literaturii. La multe fraze, înainte de a pune punct, mă gîndeam: dar dacă acum mor şi fraza asta va fi ultima?… Fără să vreau, îndeplineam dezideratul exprimat de nu mai ştiu care scriitor clasic, – scrie astfel încît ultimul cuvînt aşternut pe hîrtie să ți se pară că e ultimul pe care îl exprimi în scurta ta existență! Totodată, aveam ambiția să fiu înțeles şi de cititorii anului 2073, să spunem. M-am gîndit scriind la acei cititori minunați. Dacă cititorii anului 2073 mă vor citi fără dicționar şi mai ales fără să rîdă, asta ar fi o mare

victorie. Şi nu atît a mea, cît a limbii, literaturii şi epocii noastre…

(România liberă, august 1976)

Înainte de a scrie o carte, mă gîndesc cu spaimă că ea ar putea să fie o carte proastă sau convențională. Asta îmi dă un fel de tristețe anticipată că eu aş putea să fiu autorul unui astfel de rebut literar. Curios, acest lucru mă mobilizează. Precauțiile se înmulțesc. Frica de a scrie prost mă obligă să mă suspectez continuu că aş putea să pățesc o asemenea ruşine. Tot supraveghindu-mă, ajung într-un fel de stare care nu se poate numi chiar inspirație (aceasta există, dar e aşa de rară, fiind de fapt suma unui efort îndelung şi foarte bine organizat) – mai curînd o stare de veghe, ca pe front, cînd orice clipă de neatenție poate să-ți fie fatală. Ascult multă muzică. Construcția propriu-zisă merge cu armonia subconştientă a muzicii care face să se nască pe nesimțite o anumită rigoare…

Literatura poate să determine schimbări. Lucrul însă devine perceptibil numai pe mari perioade de timp, în care se pot consuma fizic multe generații. Cine crede că o carte are o influență imediată, se înşală. Ea poate avea efecte mari asupra cîte unui ins. Au fost desigur multe îndoctrinări, multe revelații, multe mutații de caracter produse de lectura unei cărți. Au fost chiar şi generații care au trăit sub semnul unei anumite cărți. Se pot cita destule. Dar acea determinare pe scară întinsă în existența unui popor sau a unei națiuni, literatura o realizează pe mari curgeri de timp şi mai ales cînd din creația diversă a unor cărți, sprijinindu-se între ele, ia ființă acel fond de aur, a cărui forță a modelat toate generațiile, încît ele nu pot fi imaginate (chiar şi limba pe care o vorbesc), nu pot fi imaginate în lipsa acelor cărți fundamentale. Încercați să scoateți din literatura iugoslavă pe marii poeți ai primei jumătăți de secol sau pe marii prozatori, terminînd cu Andrić… Sau, noi românii – lipsiți de Eminescu, Caragiale, Arghezi, Sadoveanu, Blaga… Fără ei nu am mai vorbi cum vorbim azi, nu am

mai putea scrie cum scriem azi şi nu am mai crede în valorile în care continuăm să credem azi... Această determinare are ceva din creşterea şi dezvoltarea unui organism. Insesizabilă în timp, ea decide asupra timpului însuşi şi asupra acelor care se află, care trăiesc şi speră şi realizează ceva şi mor în interiorul acestui timp, transformat încet şi de literatură printre ceilalți factori activi de formare ai unei națiuni…

(Cotidianul *Delo,* Zagreb, septembrie 1977)

N-aş putea să aleg ceva anume spectaculos din experiența mea, o întîmplare pe care să o pot numi fundamentală. Am trecut prin multe. Cunosc foamea. Cunosc războiul. Cunosc fața omului cînd minte. Cunosc aceeaşi față spunînd adevărul. Cunosc sentimentele de bază ale caracterului omenesc, – iubirea, ura şi tot ce se situează între ele. Cunosc ravagiile ambiției, nesprijinită de valoare, acționînd din sălbatica sete de putere şi de dominație asupra membrilor cîte unui grup social. Am studiat, vai, prostia, comportamentul ei în societate. Am studiat ipocrizia înfăşurată în principii. Ştiu ce înseamnă bucuria de a fi simplu şi de a descoperi că exişti alături de nişte oameni de treabă. Ştiu cum arată figura unui om onest, care a fost nedreptățit, cunosc aerul său de imensă stupefacție, uluire, – cum arată fața umană cînd i se întîmplă, secunda cînd i se întîmplă un accident năprasnic. Am văzut oameni doborîți mişeleşte, oameni reabilitați, renăscuți parcă, oameni care s-au prăbuşit sub propria lor neputință de a învinge o piedică interioară sau exterioară… Văzînd şi cunoscînd toate acestea, precum şi o sumedenie de alte întîmplări, pe care un romancier de obicei le reține, ca pe o avere a sa de preț, incalculabilă, de investit în singura bancă posibilă şi cu sens a vieții sale, – literatura – am tras şi eu cîteva concluzii… Mărturisesc doar una: răul, în om şi în societate, e o chestiune de organizare şubredă a

inteligenței, – oricît de briant ar fi de pildă un cinic. Pînă la urmă, cunoaşterea solidă, dar mai ales simțul moral din om, înving – asta se întîmpla cîteodată mai greu, dar se întîmplă categoric… Scriitorii buni sînt solidari cu bunul simț şi cu acest marş îndărătnic al oamenilor de rînd spre mai bine. Aceasta, pentru că marea istorie lor le aparține, acestor „oameni de rînd”, – marea istorie alcătuită din fapte de muncă şi din jertfe trecute de obicei de istorici cu vederea, aşa cum nu sesizăm nici cantitatea de săruri, necesare vieții, dintr-un banal pahar cu apă băut. Lor le aparține istoria, pentru că această istorie a lor, insesizabilă, este țesută nu din pasiuni devoratoare, nu din jocul brutal al forțelor oarbe… Aceasta este, dacă se poate numi astfel, experiența fundamentală a vieții mele de pînă acum…

(*Convorbiri literare,* octombrie 1976)

— „Galeria” mea s-a născut observînd epoca. S-a scris mai puțin despre faptul că eroina principală a romanului meu este „Echipa trecătoare prin lume”. Memoria este o altă eroină…

(*Orizont,* decembrie 1976)

„Păcatul originar devenit politică de stat”

Critica s-a învîrtit în jurul acestei formulări fără s-o comenteze, din timiditate poate. Prin ea înțeleg orice fel de dogmatism absolut care se foloseşte de spaima ancestrală şi primitivă din om (vecină cu ceea ce fanatismul religiei a întreținut cu bună ştiință în conştiința umană) pentru a o domina şi subjuga, un fel de extaz (profitabil) născut din frică. Interesant este faptul că marii politicieni dogmatici ai omenirii au fost şi nițel teologi. Generațiile tinere nu prea înțeleg aceste cuvinte. Formularea mea a devenit, cu timpul, aproape

esoterică, şi esoteric devine totdeauna, în orice doctrină, ceea ce se înstrăinează de firescul uman. Sînt cuvinte pe care ar fi putut să le scrie mulți scriitori români de talent.

Valoric, de poziția cărții mele răspunde, fireşte, critica. Verdictul final însă îl dă publicul care este timpul înşirat pe generații. Eu nu pot să zic nimic, şi dați-mi voie să mă abțin. Ce pot să fac eu, cel mult, e să mă situez printre confrați, printre prozatori. Încep prin a spune că, fără ei, nici nu aş fi existat, iar cartea mea ar fi fost mai rău scrisă sau poate că n-ar fi fost scrisă deloc. Scriu *contra* lor, scriind de fapt pentru ei şi pentru evoluția prozei noastre. Primii care înțeleg acest lucru sînt înşişi ei, confrații mei, de la care cîştig tocmai diferențiindu-mă de ei, tot astfel cum şi ei – sînt sigur – se diferențiează, scrîşnind frumos şi salutar, de felul meu de a privi lucrurile. Fără D. R. Popescu şi fără lumea fascinantă a ciclului său epic, m-aş simți – scriind – mai sărac. Fără farmecul şi arta de a spune a lui Fănuş Neagu, m-aş plictisi în singurătate. Fără Buzura, literatura mea, ca problematică ar fi mai superficială. Eugen Barbu pictează somptuos epoca *Princepelui,* puțini scriitori cunosc ca el limba română. Bănulescu, stăpînul Dicomesiei, îmi retrezeşte fiorul cîmpiei, dacă mi se întîmplă să-l uit. La Bălăiță, mă încîntă savoarea scrisului. Marin Preda e Marin Preda. Ca oameni, noi putem să ne detestăm cordial, uneori, se-ntîmplă; dar cînd rămînem singuri, la masa de scris, valoarea celuilalt sună ca o alarmă, şi lupta, necesară, începe…

(Luceafărul, septembrie 1977)

Argument

CE POATE SĂ SPUNĂ UN AUTOR DESPRE O CARTE care s-a desprins de mult de el şi care circulă şi se recomandă singură?… Un dialog pe această cale cu opiniile criticii nu ar sta bine nici unui scriitor cît de cît serios. Un cuvînt explicativ care să încerce să zică ce nu a reuşit cartea ar fi şi penibil şi inutil…

Prilejul oferit de editură de a împărtăşi totuşi cîte ceva cititorilor în cadrul acestei colecţii speciale, am înţeles că nu trebuia pierdut. Vîlva produsă de publicarea romanului meu, la timpul dat, ca şi întrebările puse în jurul lui ar fi încă un argument în sprijinul notelor de faţă.

Au fost voci care la apariţia „Galeriei" au exclamat „incredibil!", referindu-se probabil la atacarea directă a unor lucruri ce de multă vreme erau considerate tabuuri. Nu găsesc însă că acesta este un merit important. Nu cred că în literatură curajul nud de a numi ce pare mai greu de numit ajunge spre a deveni şi artist. Rămîne *cum* spui. Şi cei mediocri susţin adevărul, dar el nu aparţine celor mediocri.

S-a mai zis că această carte se citeşte greu; că abia la o a doua lectură se fac înţelese multe lucruri care la prima citire scăpaseră. S-a exprimat în legătură cu densitatea textului şi ipoteza unei duble ţesături, factură stilistică pe care amabilii şi pătrunzătorii mei cititori o puneau mai curînd pe seama densităţii epocii, – fiindcă stilul nu-i

numai omul, el e şi epoca…

Chibzuind ce-aş putea să adaug la sfîrşitul acestei reeditări şi refuzînd dinainte ideea de a scrie azi, cu starea mea de acum, ca autor, un articol despre propria-mi carte, mi-am dat seama că cel mai nimerit ar fi să recurg la unele însemnări anterioare apariției romanului (cu o excepție!). Sînt note spontane, cîteva eşantioane, probe, aşa cum au fost ele schițate în febra acumulărilor, lucrînd la o variantă sau alta. Sînt însemnări de lucru ce nu vor să complinească ceva, de mult constituit. Ele nu lămuresc nimic şi nici nu luminează ficțiunea care rămîne o realitate arsă, – căci nu-i oare ea (ficțiunea) cenuşa întîmplărilor noastre?…

Ce urmează sînt doar goluri, absențe, surplusul comprimat prin constrîngerile compoziției. Schele, scări ajutătoare în măsura în care tehnica preaplinului dezgroşat, treptat redus spre rigoarea formei căutate, le-a socotit utile.

A reduce ceva pînă la ireductibil, condensarea în sine a energiei: singurul început posibil de viață sau artă…

Dar ce refuzăm şi chiar şi ce uităm rămîne în noi, orice am face, condiționîndu-ne din umbra experiențelor depăşite.

Textele următoare nu au o cronologie lineară şi nu sînt aşezate după vreun criteriu riguros. Ele se mărginesc doar să sugereze prin salturile lor, poate derutante, cîte ceva din munca întortocheată a acestui roman. Cititorul va judeca.

Mențiunile în ani precumpănesc, întrucît astfel au fost ele notate de la bun început.

Datele în luni şi zile apar foarte rar, după un criteriu pe care nici autorul, oricît de îndatorat, n-ar putea azi să şi-l explice.

Note răzlețe

Octombrie 1970. Romanul ca mărturisire… Conştiința autorului, – confesoare… Eroii în diverse grade – subordonați ideii de confruntare cu… (?) ceva care-i întrece, în orice caz, la care ei se pot referi ca față de un punct fix… Romanul… Ceva finit dar care sugerează infinitul… Ideea că proza este o finitudine în care se cuprinde o infinitudine (întîmplări, stări)… Conştiința, urechea imensă, ceva care receptează, care te face să-i spui, să-i mărturiseşti… Răul provoacă nevoia de a te confesa… Motor al mişcării. El are mai multă substanță, e mai colorat, mai captivant. Tendința oricui de a se descărca de rău. Foarte important: *confesionalele* (catedrala San Marco-Veneția). Cabine de lemn (nuc?) împărțite în două gherete separate de un perete subțire cu o sită în mijloc cam la înălțimea unui om care stă aşezat. O sită ca o răsuflătoare de beci. Perdeaua grea care se trage peste cele două uşițe batante ale cabinei duble ca-n localurile din filmele Far West. Vibrațiile vocii trec prin sită spre urechea celuilalt care ascultă, înregistrează. Nu voi afla cum. Tentat să intru, să văd. Ceva mă opreşte. Respectul… Fața vorbitorului rămîne ascunsă. Cel ce se mărturiseşte, – anonim în principiu. Dar ei se văd la intrare. Capete plecate. Ceva îşi spun, la vedere. Şoapte. Secret profesional. Nici şoaptele dinăuntru din cele două carcere alăturate nu se aud. Asta se face în şoaptă. Nimeni n-ar face indiscreția să tragă cu urechea… decît prin cine ştie ce tub port-voce ingenios vreun inchizitor de pe vremuri, supraveghetor al conştiințelor. Întîmplări, păcate,

crime, remuşcări trec prin sita puţin ovală din peretele despărţitor. Cel ce primeşte confesiunea ascultă trîntit pe o rînă în colţul lui – nu-ncape, gras – îi văd vîrful pantofului negru ieşind din sutană pe sub perdeaua trasă neglijent… Canoane, pedepse, probabil… Misterul dialogului ascuns. *French*, *English*… Cabine după naţionalităţi, turişti sînt destui, plăcuţele de email albe cu litere negre aplicate de pe cabine indică în ce limbă poate avea loc dialogul… *French, English, Deutsch*, spaniolă…

Iar tentat să intru, să simulez… Nu poţi experimenta orice. De ex. moartea. Nici datele unei mărturisiri, – adică nu poţi să le falsifici, să te joci cu ele. Se poate, bineînţeles, dar nu aici în faţă cu absolutul care este existenţa ta irepetabilă… cît ai sau cît ţi-a rămas (din absolut). Sufletul care vrea să se descarce şi care încarcă la rîndul lui sufletul celui care primeşte declaraţiile… Tehnica (laică) a eliberării de răspunderi… Se transferă asupra altuia. Mijlocitor (Isac). Pînă unde poate să meargă cineva cu evacuarea conştiinţei? Baroc… Cabine baroce… precis că de nuc… nucul e cel mai greu ca rezonanţă. Puţini care se mărturisesc. Dau tîrcoale. Sînt singurul care are aerul că aşteaptă la rînd… dacă m-aş decide… Cum ai aştepta impacientat la o cabină de telefon ocupată, – aşa ar fi arătat cabinele de telefon de la începutul secolului trecut, grele, monumentale, dacă s-ar fi inventat… Patrafirul ordotox. Cu totul altfel… La vedere şi în genunchi.

Septembrie 1969. Toţi se mărturisesc înaintea Galeriei prin perdeaua viţei sălbatice, vara, este ca un confesional, – patrafirul la noi se pune pe cap, ascuns e cel ce vorbeşte despre sine. Patrafirul, semnul separaţiei de cotidian şi al discreţiei absolute. La catolici, invers, mascat de perdea este cel ce primeşte (ca Isac) – el întinde urechea spre celălalt. Isac îi spovedeşte, civil, pe toţi. Numai pe el nimeni,

– poate doar cititorul, el e marele lui confesor…

Se revizuieşte nota din septembrie 1969. *Octombrie 1970:* Mai interesant la San Marco. Trebuia să ajung la Veneția ca să aflu… Acolo s-a instituționalizat… citadinizat… de mult actul mărturisirii. Deosebire de cultură. Două culturi față în față. Logica şi Natura. Aristotel (apusul), Platon (orientul, mai uman). Metoda iezuită a recunoaşterii greşelilor, cu aristotelismul ei strict rațional, fără simțul naturii, şi fizice şi omeneşti, cu chichițele, cazuistica logică mai mult decît de conştiință… reservatio mentalis… restrictio mentalis… Din contră, abisul conştiinței la Dostoievski – opusă occidentului – nimic nu se poate aranja logic, nici o tocmeală posibilă. Conştiința administrativă la iezuiți… se substituie conştiinței naturale pure din interese lumeşti, politice, de prozelitism… De fapt, la ortodocşi, adevăratul dialog e cu propria ta conştiință, în tăcere. Patrafirul e doar un ceremonial. Stai sub el încovoiat, nu vezi decît întunericul… nădragii… cum am văzut eu în copilărie de Paşti galoşii lucioşi ai popii… Păcate mici, omeneşti, ai jurat strîmb, ai mîncat carne în zi de post etc. etc., o sută, o mie de mătănii şi gata, restul te priveşte, cînd ajungi acasă… Romanul e şi el o instituție (antinaturală?) cu legi formale. Merge mai bine cu ce-am văzut la San Marco. Formal. Apropiat de ideea veche a Galeriei confesoare despărțită de lume de grilajul crengilor de viță sălbatică… vite vergine… vitis hederacea… confruntată la San Marco cu impunătoarele cabine receptoare de păcate. Aici, unde se simte totuşi bizantinismul… orientul… atenție mozaicul roman cu scene teribile de gladiatori în luptă cu fiare, pe care calcă turiştii cu ochii pe sus… Dar Galeria! Cum trebuie ea să fie… Aerul ei patriarhal liniştit, mereu în aşteptare… Parmalîcul, duşumeaua frecate des cu leşie de italianca Primavera. Chiril absorbit de cazul lui scuipă pe jos semințe de bărăgan, aşa s-a învățat (la *Cursul scurt?*) a se vedea… la meciurile de fotbal… coji risipite pe jos ca-ntr-o sală de

cinema de cartier… Atenție amănuntul să nu fie apăsat pitoresc, cum e pe la noi obiceiul… Isac, infirmul, *Le grand Bouc,* Goya, Natura, Țapul în sine imobilizat – sexualitate refuzată întoarsă în gîndir*e, d*e unde acuitatea… Ce nu te satisface îți dă mereu această acuitate a inteligenței, destul ca să înțelegi progresul omenesc. El întinde urechea printre crengi, ascultă ce spun ceilalți care se mişcă, vin şi-i spun totul… Duhovnic sau țap… (Va zice Chiril, – alternativa) Cişmeaua… Furtunul de stropit… Galeria din copilărie, cu paraliticul de 16 ani, şeful nemişcat al cetei noastre, foarte deştept, ca unii infirmi, rînjet de animal şi tiran pe deasupra. Infirmitatea avînd un avantaj… I se iartă multe în compensație… compasiunea… Mila permite, naşte tirania. Ei se lasă tiranizați de… (Isac) pentru că el nu se mişcă şi e cum e. Îşi poate permite orice. Cum trimitea jetul de urină în sus peste marginea galeriei. Performanță neruşinată… rînjind spre noi care ne uitam la arcul tulbure al lichidului ca de bou descriind… Ideea că un astfel de ins bătut de soartă îşi poate permite orice. Avantaj! Ceilalți acceptă… înțeleg. Într-o vară, el spune: „Mă (şi-mi zice pe nume), ia să-mi duci tu mie cartea asta poştală la cutie. Şi stă şi scrie pe marginea galeriei printre frunze c.p. Alerg, o duc la cutie. N-am curiozitatea să văd cui trimite el c.p. Eram un sol… un crainic executînd ordinul. Legătură cu San Marco. Se conectează. Aproape patruzeci de ani.

Amintire-pilot.

■

1967. Personajul nemişcat condensează sau precipită timpul. Episoade amestecate, trecutul devine prezent, prezentul trecut. De unde densitatea… ca la stelele pitice unde timpul „se solidifică”.

■

1967. Ordinatorul şi memoria. „Computerul oferea prea multe informații”… Avea memoria supraîncărcată. El nu are facultatea omenească de a uita prea plinul – păstrînd

totul în creier, se încurcă (un articol de specialitate)… Condiția lui Isac, care, nemişcîndu-se, neevoluînd, fizic, cu toate arderile ce te fac să uiți… şi care… Isac (ca Ordinatorul inuman) păstrează totul în memorie. Asta e de fapt osînda lui. El nu poate să uite fiindcă a înmagazinat în cap esențe de întîmplări şi nu experiențe directe, un soi de literatură brută. Neparticipînd niciodată direct la întîmplări, el devine prizonierul acestui surogat de realitate care este întîmplarea povestită. Nu uiți uşor decît ce ai trăit efectiv. Acesta ar fi mecanismul. Din contră, teoriile… Tocmai fiindcă nu intră în acest soi de mecanism mîntuitor… Tot ce îți povestesc ție „martorii oculari” este, prin forța narației subiective, un fel de literatură gata să se înjghebe, o a doua realitate trecută prin rețeaua irepetabilă a unei memorii individuale… sau conştiință… Romanul făcut pe ideea asta… El *povestind* acel fel de literatură brută… o antiexistență… Fiindcă realitatea întreagă fiind vîrtej… mişcare continuă… n-o putem prinde niciodată (grecii). Înaintăm luminînd în jur exact cît cuprinde ca arie conul de lumină al inteligenței noastre. Acest contact este singurul adevărat. Ce auzi şi ce ți se povesteşte, şcoala, educația, filmele, cărțile, conversațiile, sporovăiala… sînt acest soi involuntar de infra-literatură. Trăim prin poveşti, atît timp cît nu ne decidem să trecem de-a dreptul la faptă. Repovestim nişte poveşti.

1968. Destinul viața moartea eroului nelămurite, lăsate să plutească în vag, în planul doi sau trei… Impresie de legendă. Împrejurările, întîmplările destinului său s-ar fi petrecut cine ştie cînd, – ceva ca incaşii, un timp a cărui obiectivitate nu mai este posibilă. Cum mai poate fi obiectivă o legendă, ea care a ieşit din timp şi din spațiu? Numai timpul şi spațiul, sau ceea ce ne închipuim noi că sînt, mai cer această condiție imposibilă, sau greu de realizat – obiectivitatea.

■

1968. Isac un fel de povestitor care nu participă la ce povesteşte, dar care cunoaşte raţiunea poveştilor şi are şi el povestea lui, dar asta este filtrată prin inteligenţă. Obsesia neavînd un teren divers de manifestare, un cîmp social larg (dată fiind boala sa) nu e vizibilă. În orice caz punctele ei de impact au loc în conştiinţă, fără urmări în relaţiile cu indivizii din jur.

■

1958.... Se sufoca, ochii îi ieşiseră din orbite.

Sala tăcea îngheţată. Din prezidiu se ridică T. fără a cuceri vreo înălţime. Mic cum era, în picioare nu părea mai înalt decît fusese stînd jos. El zise... (sens: *acela* nu-şi dă seama ce spune...).

Acela reacţionează violent, crezînd că se apără.

— Nu, nu cred că-ţi dai seama, reia T. blînd, încercînd să tempereze violenţa celuilalt, s-o înfăşoare într-o blajinătate dezarmantă, ca animalele care simulează nemişcarea. Era tactica lui, înainte de a deveni el însuşi violent, după ce adversarul, surprins de tonul neaşteptat de calm, s-ar fi demobilizat singur, chiar în momentul cel mai primejdios al atacului cu atîta viclenie pregătit...

■

1968. Furia contestaţiei care afirmă sau întăreşte faptul contestat. Axente: El constată presiunea credinţei intrată de mult în tradiţie. Obişnuinţele create – tradiţia – sînt greu de uitat. Revoluţia nu le poate şterge imediat... El îl invocă pe Engels care îi critică pe cei care combat pe Dumnezeu într-un spirit fanatic şi partizan. Asta întăreşte şi mai mult existenţa divină, o implică, prin furia contestaţiei. Axente crede că dispariţia religiei în felul în care e practicată azi cel puţin va fi un proces foarte lung, de înlocuire... în orice caz nu prin existenţa unor inşi care nu duc o viaţă morală riguroasă...

■

Aprilie 1972. Chiril : planul realității curgătoare, active. Isac: planul istoric al realităților mai mult deduse, comentate. Intercalarea acțiunilor. Poate fi folosită ideea: capitole cu soț, unul, capitole fără soț, celălalt, dacă asta nu devine ceva formal… artificial, atenție!

Chiril despre Isac (alter ego?)… Legătura, substituirea simbolică, fără a se preciza, – copilul înecat în gîrla din bărăgan, lipsa de şansă a acestuia transferată mai tîrziu şi în mod subconştient asupra lui Chiril … Găzarul lung de bărăgan care barează trecerea lui I. ca o linie neagră subliniind laşitatea lui, împărțindu-i viața în două… Numărătoarea… Pariul… Cine stă mai mult la fundul apei. Copilul înecat duce numărătoarea pînă dincolo de limita asfixiei, la fel ca şi Chiril cîndva în viitor care în felul său acceptă şi el o numărătoare tragică stînd sub valul evenimentelor mai mult decît poate să reziste… Isac va începe să vorbească despre C. ca despre o legendă… un Icar mic, invizibil, cu o experiență a sa „lipsită de bun-simț" (în raport cu rutina) căzînd abia luat în seamă în planul cel mai îndepărtat al existenței sociale…

Naratorul să se confunde cînd cu Chiril cînd cu Isac… I. deține secretul lui C. Din cînd în cînd ia asupră-şi povestirea. De ex. trecerea de la persoana a III-a la a I-a de la un anumit moment… necesar… dar astfel încît schimbarea să pară necesară… Isac ia pe cont propriu povestea de la un punct fiindcă lui i s-au confesat aproape toți – (are şi el acest avantaj). De ex.: observațiile pe care C. le face asupra altora să treacă de la registrul pers. III la registrul pers. I care este Isac. Ca la *o*rgă.

5 mai 1972. Dacă iese, *aceasta* ar trebui să fie revanşa onestității, – cu prețul ştiut. Una din zilele în care C. se prezintă în fața Galeriei. O vreme violentă încărcată de fulgere şi de electricitate. Încă nu plouă. Frunzele fîşiie

zăpăcite de vînt – vara, iulie… Scăpărările acelei zile, reflexele ei de ură şi de energie, tensiunea din aer… plăcută, stimulatoare pînă nu apare C. El intră iritat cu o tensiune insuportabilă în ochi. Ceva rătăcit. Cît lipsise, se frecase de existență ca de o fiară, şi acum venea cu mirosul acestei fiare pe el… se frecase de blana electrizată a fiarei luptîndu-se cu ea fără şansă… ceva din blana ei aspră zbîrlită i se vede în priviri. Furtuna care se pregăteşte ca un adaos fizic.

■

Iulie 1971. Prea real față de ceilalți care *se* prefac că trăiesc – (față de rutina lor).

■

1968. Axente. Sînt oameni care aruncă asupra ta o lumină clară. Te vezi deodată cum eşti. O descoperire a propriului tău caracter. Perspicacitatea lor se îndreaptă asupră-ți… Capeți în ochii tăi proporția ta adevărată… Axente avea acest dar (pentru unii) de a te face să te vezi altfel decît te credeai (impresia lui Chiril).

1971.Axente în vizită (adus de C.) la bătrînii foşti… (*le repaire des voyous). Cum* se poartă cu el. Interesul lor agitat ca față de un specimen nemaivăzut. Vor să-l cîştige… simpatie… Foarte serioşi ei îl roagă să le explice cum va fi în comunism. Le vorbeşte ca unor copii orfani… Toți îl ascultă cu o imensă uimire prefăcută şi cu politețea dezarmantă a clasei. Va fi multă cultură şi toată lumea va citi pe rupte… romane, enciclopedii, poezii, tratate de astronomie… vor discuta în for ca în antichitatea luminoasă… Noaptea totul va fi luminat de proiectoare… spectacole în aer liber… se vor citi poezii… un revelion neîntrerupt… (păstrat în rezervă, dacă încarcă, renunță!)…

■

1971… Şi mai ales, dacă apuci să termini, termină în forță!

■

1971. În toată cartea: un infrasunet care coboară din ce în ce mai jos… abia perceput… preparînd drama…

■

1969. Trei fire ale narației pe care Isac le ține strîns în mînă. (Trei măşti?…)

■

1969. Amestec între naratorul obiectiv şi cel imaginar… Mişcare de imersiune şi de ieşire la suprafață… Cum înoată la Vama-veche delfinii… (Ca şi impresia că ei cos ape).

■

1969. Tot ce povesteşte el este discontinuu din cauza lipsei de mişcare. „Ahile, imobil, făcînd paşi mari" (încremenit în spațiu, cu paşii întinşi larg, în raport cu Broasca vicleană divizînd durata…)… E cum ai trăi demontînd mereu ceva cu încăpățînare, care ceva e făcut să fie un întreg şi să aibă înțeles numai ca întreg, – în care (întreg) stă şi secretul… (existenței)…

■

*1958. Despre mincinoşi… Cin*e minte mai bine şi mai uşor, cine minte fără a fi repede descoperit? Cei ce mint mereu? Cei ce mint mai rar?… K. spune că cei ce mint mai rar, pentru că *au un loc viran* unde pot s-o întoarcă mai uşor, pe cînd ceilalți sînt înghesuiți în propriile lor minciuni. Apoi: cei ce mint mai rar, neavînd conştiința încărcată, o fac mai firesc. De studiat.

■

1973. Herb. Mrc. Contradicție între caracterul social al forțelor de producție şi organizarea practic…. Ideea că producția societății moderne e îndreptată spre destrucție… Eros sublimat. Transformat în ură. Sau: orice revoluție trebuie să înceapă cu educarea conştiinței (Marx: întîi baza materială!) Sau: societatea de consum încurajează

libidoul… Chiril, cît poate, *refuză*… Slab, – nu poate merge pînă la cap… Nu rezistă tentației erotice… Femeile = societatea de consum!) Nu poate fi ascet. „Marele refuz”: omul unidimensional al societății ind. moderne a pierdut puterea de negație… posibilitatea „marelui refuz” (pe care se întemeiază orice nouă eră…)… „Este vorba, prin urmare, de a demasca falsa conştiință unidimensională ce vede în tehnica manipulată un de inevitabil al productivității, uşurarea poverii vieții. Clasa muncitoare, tinerii, artiştii se vor lăsa ei oare integrați în această societate?”…

Un personaj: – Şi dacă modelul economiei capitaliste care, ascuțind pericolul, face viața mai plăcută şi mai uşoară, e chiar modelul biologic al speciei? Vreau să spun chiar un exemplu de viață mutat în organizarea ei socială?… Fiindcă tot ne referim mereu la viață…

Chiril : – Omul e antinatură. Omul caută o Himeră… Ideal… Spiritul nu se complace în confortul imediat… el se opune… vezi marii inițiați… Şi fără ei, nu?…. Unde am fi ajuns?… (prea discursiv, – atenție).

Personajul: – Înțeleg… Şi eu aş putea să combat societatea de consum. Am fost acolo. Am văzut. Habar n-au ce-i aşteaptă. Răceala lor. Interesele meschine la tot pasul. Imposibilitatea de a fi gratuit în ceva… Mormanele de obiecte. Totuşi, ştii de ce nu-i combat?… Aş fi neonest. Întîi să ne apropiem de ei ca grad de civilizație materială, şi p-ormă. Nu pot să combat sincer, ceea ce un întreg popor îşi doreşte (la noi) – să consume şi el, săracul, mai mult.

— Ai dreptate, zise Chiril, ai dreptate, uite, eu la asta nu m-am gîndit… Chestia cu vulpea şi cu strugurii acri… Dar avantajul nostru nu este neglijabil. Noi ştim totdeauna ce urmează.

■

1873. Termină în forță (f. imp.) nu gîfîind…

■

1968. Colonelul (eventual Bunicul) – *Strada Gloriei nr. 1…*

(1954)… Pîinile, aranjate, pe sferturi, pe jumătate… Ultimul la rînd era Colonelul… Ce fusese de mirare era faptul că ceilalți nici nu-l băgaseră în seamă cînd sosise, afară doar dacă el nu venise tiptil şi se aşezase la coadă cu toată discreția posibilă în aşa fel încît cei dinaintea lui să n-aibă cum să-l observe… — fiindcă altfel!… Dar nu!… Martorul (milițianul sectorist) susținea că el îl văzuse personal mai întîi săpînd în grădina de alături, – *săpa normal!* — aşa spusese – apoi Colonelul a ieşit pe portiță zdrăngănind din pinteni, a traversat în acel loc strada Gloriei, impunător, spre chioşcul de pîine în uniforma sa de gală de strigoi de pe vremea lui Ferdinand I: pantaloni cu vipuşcă roşie, veston kaki bine strîns în talie, decorații, eghileți, cizme strălucitoare în ciuda vechimii evidente,… cu pinteni de argint însă, bine frecați, care sunau, aşa că ăilalți n-aveau cum să nu-l audă apropiindu-se de coadă… sau laşi, fricoşi, speriați cum erau, se făcuseră că nu-l văd, întrucît atîtea se întîmplau sau puteau să se întîmple. Doar milițianul de serviciu, văzîndu-l la coadă, s-a apropiat şi – fapt memorabil – salutîndu-l el mai întîi a întrebat: *Dumneata*?! (atît). Colonelul s-a prezentat răspicat şi mai ales foarte tinereşte față de cei 80 şi ceva de ani… şi abia atunci *coada* îl ia în seamă, ca şi cum simpla intervenție a milițianului ar fi avut darul să-l reintroducă pe Colonel în realitate… (în realitatea lor)…

Dus la miliție cu alai… toți cu pîini, sferturi, jumătăți. Căpitanul de miliție… stinge țigara în scrumieră… o turteşte şi turtind încruntat mucul, – ghiceşte adevărul…. Sau inferiorul care se aplecase la urechea lui la un moment dat îi dăduse explicația)… că acest Strigoi de paradă n-are cartelă de îmbrăcăminte… că uniforma a devenit între timp unicul său costum, că a mai fost văzut astfel, serile – numai serile – şi probabil că ceva se întîmplase dacă s-a aventurat în plină zi… Degeaba se laudă el că s-a îmbrăcat azi aşa fiindcă sărbătoreşte nu ştiu ce atac victorios de la Mărăşeşti în viile lui Negroponte…

■

1968. Centrul de pîine… Pîinea este adusă într-o căruță trasă de un cal costeliv. În căruță, ca un cosciug foarte încăpător, o ladă paralelipipedică vopsită în verde, căptuşită cu tablă zincată. Cînd a fost dat la o parte capacul, aburi de pîine caldă au ieşit în aerul rece. Căruța o conduce un bătrîn mic, slab, cu față de asiatic, lîngă el o fetiță de 5—6 ani foarte serioasă, cu ochelari mari, zbanghie…

■

„Surîsul mască”… Un surîs care întîrzie mai mult pe fața unui ins decît motivul lăuntric sincer ce ar fi în stare să-l producă…

■

1959. La Ploieşti, la mahala, în timp ce merge cu…. (?) – femeia albă, leneşă cu păr negru lung despletit pe umeri apărînd căscînd somnoroasă dimineața, vara, în tindă, între muşcatele roşii… Ieşise în capotul ei înflorat dintr-una din odăile casei mici, joase, întunecoase, cu geamuri ca de bordei, acoperiş de carton şi un cocoş de tinichea rupt, pe acoperiş – apariție care îl va urmări mult timp.

■

1970… Suplinea (compensa) lipsa de caracter prin puternice strîngeri de mînă.

■

1958. Cinema Volga. Intrau la cinema diminețile. El trîntea scaunul rabatabil care pocnea în sala pustie. Spunea aşezîndu-se: *Plongeons dans la solitude.*

1971. Praxiteea lui Cavadia:

— Privilegiile, dragul meu,… ah! ele se plătesc scump totdeauna. Ține bine minte acest lucru!

■

1958. Cu ochii măriți de groază ca de plăcere…

Frica măreşte lucrurile. Speranța le îndulceşte conturul.

■

1969. Aurică Tipograful (opus lui Bunthe, crai bătrîn) – Fidelitatea față de nevasta ta cu care vei îmbătrâni devine cu timpul, cu vîrstă, o fidelitate față de tine însuți şi față de ceva care nu se va mai întoarce…

■

1969. Urletul unei gale de box noaptea rostogolindu-se peste oraş (stadionul Republicii)…

■

1970. Privire de javră despre care nu ştii dacă se gudură sau e gata să te muşte…

■

1956. Doi intelectuali de modă veche. Vorbind, el îşi învîrte (explicînd) pumnii din încheieturi, rotocoale prin aer, sfîrşitul frazei îl punctează desfăcîndu-şi pumnii şi aruncîndu-şi spre interlocutor degetele. Gesturi de epocă. Debitul gîndirii şi vorbelor, curgător – vorbesc articulat de mult… de secole…

De schițat caracterul unui intelectual aristocrat, care făcînd închisoare şi trimis, după, la Paris, chemat de rude „preferă să rămînă în țară. Orgoliul clasei. Ține să arate că cei mai ataşați de pămîntul acesta sînt totuşi ei, foştii… Mîndrie. Un caracter pozitiv, exemplar. Pus față în față cu un comunist deştept de origine muncitorească. Se înțeleg (suspectîndu-se) dar se înțeleg.

■

1970. Atenție – în legătură cu cei doi gemeni monozigoți:

— Diferențele mici nasc conflictele mari…

(dialectica acumulărilor invizibile).

■

1970. Sincopa muzicală – aplicată în narație – un fapt tare care se repercutează asupra unui fapt slab întărindu-l. Dîndu-i viață, un înțeles pe care, singur, nu l-ar avea.

■

1970… Cu fața acoperită de o umilință plină de ură…

■

1976. Rigor mortis… (la fascinația pe care o produc morții pe catafalc).

■

1972. Somnul ca operă de artă (?)… sau „singura afacere privată” – Hitler… (a se vedea).

■

1972. Initium… începutul oricărei înțelepciuni… Timor Domine…

■

1972. Organizarea durerii prin ritualuri spre a o face mai suportabilă… parastase… pomeni.

■

1967. Demnitatea, consolarea înfrînților (Hm!)

■

1972. Cu glasul întinerit brusc de durere.

■

1972. O fetiță de familie bună (Zambila) hrănită de mică numai cu porumbei pasați (făcuți terci).

■

1966. Senilitatea. O bătrînețe aglomerată de lucruri,

insensibilitatea progresivă, întoarcerea la o stare primară în care nu mai rămîne nici o urmă de educație.

1966. Nimic nu durează mai puțin decît ceea ce continuă…

1966. Cu rînjetul său dulce, enigmatic, dus parcă pe gînduri…

1966. Progresul nostru adevărat ar fi să rămînem pe loc (un conservator).

1967. Țigănci florărese la colțuri vorbind în noiembrie despre iarnă: „Las' că vine ea acuş, zăpada" (spre clienții care ezită să cumpere flori).

1967. Convorbire în Piața Sf. Gheorghe (kilometrul 0):

— Ar trebui să schimbăm treaba, nu merge…
— Cine?
— Cum cine?…
— Cine să schimbe, noi?
— A, nu, cum noi, ăia!…
— Şi ce dracu să pună în loc?
— Asta e, că n-ai ce pune. Tot aşa-i mai bine.
— Dar tu spuneai că nu merge…
— Spuneam, ei şi ce?!…
— Păi dacă nu merge,… nu-i mai bine să schimbăm?
— A, nu, ce naiba să pui în loc?… Lasă, tot aşa… (dispar).

1972. Demnitatea, consolarea înfrînților (idem).

■

1968. Demistificarea… Deziluzia curajoasă… A primi să fii deziluzionat… A privi fățiș existența, singura care nu se iluzionează. A pune în paranteză sistemul de fraze liniştitor. Față-n față cu acel lucru direct… viața… Ceva tonic de trist şi de înălțător totuşi. Singura sursă a nobleții…

■

1968. „Secolul XX, secolul sîrmei ghimpate!" (Karin)

■

(?). Şi oamenii mediocri susțin adevărul, dar adevărul nu aparține oamenilor mediocri…

■

1968. Jaguar mîncat de şacali.

■

1969. Voroneț. Covorul Timpului de pe peretele de vest pe care arhanghelii îl strîng înainte de judecata de apoi cînd începe domnia Atemporalului. Ideea că timpul este dus în spinare de generații… ceva ca o bandă rulantă… şi care continuă şi după ce susținătorii (ca nişte bile de rulmenți) cad… Timpul fiind preluat mai departe în cîrcă de alții (legendă Maya…) O va susține Comandorul!

■

1969. Nu-i place noaptea fiindcă rămîne treaz, are insomnii şi are impresia că el trebuie să răspundă pentru toți. Veghează.

■

1969. O văicăreală agresivă (la caracterele mici).

■

1969. Păgînătatea. Seara… luna răsare, broaştele încep să

cînte pe lac ca la comandă, în timp ce termocentrala de cartier răsuflă zgomotos descărcîndu-şi la unşpe fix presiunea. Senzaţie confuză că redevenim păgîni, după stratul destul de subţire al creştinismului, ce înseamnă 2 000 de ani?... Ceva ca o erecţie fără obiect, un prea plin al energiei acumulată prin lipsa de contact real cu Natura şi care se vrea în fine cheltuită. Marele Pan a murit?... Nu, el se trezeşte... (Broaştele şi Te*rmocentral*a, c*a senzaţie sub*iectivă).

■

1971. Un copil luminos (Dobrogea). Clipea rar şi atunci cu repeziciunea unei păsări (şoim). Pleoapele coborau cu un declic fulgerător, lăsînd după aceea ochiul şi mai curat, (ca spălat).

■

1971. Senzaţia de eliberare cînd oamenii se întorc de la o înmormîntare, sau cînd petrec pe cineva care a stat mult timp în vizită: o veselie uşoară şi-o bună dispoziţie care te reconfortează după o lungă făţărnicie, crispare...

(Morţii care fug de cei vii cu o viteză de necrezut.)

■

1971.... Ceva mai încolo, spre 50 de ani, nu-ţi mai vine să stai de vorbă cu orice fel de oameni, spuse A.

I. aprobă cu însufleţire aceste cuvinte, care aveau să rămînă între ei mult timp ca un prim început de complicitate...

■

1971. „Realitatea nu iartă nici cea mai mică eroare teoretică” (de reţinut).

Un glumeţ: Dar nici teoria, – ajunsă la putere, – păcatele, slăbiciunile realităţii...

■

1967. Tragedia lui M. că nu mai e şef. Funcția, postul care începe să se substituie omului în sine. Reacțiile ridicole ale lui M. – imensa lui tristețe că nu mai e „vice". Puterea administrativă compensând goluri de inteligență sau caracter. Se sacrifică tot ce formează personalitatea unui om. Gravă corupere a firii omeneşti… Consecințele…

■

1967. Acuitatea intuiției la infirmi. Văd totul mărit, – sesizează legăturile obscene şi obscure…

■

1967. — E un adevărat viciu al celor slabi să ia partea celor puternici (să țină cu ei).

■

1958. Societatea alarmîndu-se ca un organism…

Societățile structurate în ansamblul lor de legi nu permit instinctiv afirmarea adevărului nou fiindcă adevărul nou le-ar pune în primejdie. Din cauza aceasta, adevărul nou este amînat, transferat în viitor, din etapă în etapă, ca ceva ori periculos, ori ruşinos (exact cum un individ nu îndrăzneşte să-şi dea pe față fondul de instincte şi se complică, minte, devine tot mai ipocrit ca să facă față…).

■

1972. O țigancă tînără stînd singură lîngă taraba ei cu flori cu o reverie îndurerată (batic negru pe cap, îi murise cineva)… Cu o reverie îndurerată… Avea să moară peste o săptămînă.

■

1972. Trei bujori de un roşu întunecat care se scutură într-o cameră cu un fîşîit greu, căzînd pe podea, cu o patimă țigănească… Frunzele ascuțite, grase, păgîne…

Sunetul bujorilor desfoliindu-se în luna mai într-o cameră confortabilă, cu storurile lăsate…

C. Tresare în pat:

— Ce-i? Parcă umblă cineva…

— Nu, nu, – bujorii…

■

1970.Procurorul. Cu aerul lui prăfuit, cărunt, ca scos-dintr-un insectar…

■

1956. Teatrul Atelier la Bucureşti. Stilul vorbirii. Isabela are o fericire agresivă (şi fericirea este agresivă) şi o candoare plină de cruzime. Robert şi Barbara pleacă. Această Isabelă, reprezentînd binele, meschin şi calculat, triumfă.

Dezgust şi tristeţe.

Am mers pînă la rampă şi am aplaudat cu insistenţă actorii francezi pentru dicţia lor precisă şi vocile, stilul expunerii lor mai ales care (asta a devenit curată obsesie în ultimul timp) la noi nu se mai simte… (din cauza istoriei vitrege, admit!) deşi avem atîta simţ estetic…

■

6 febr. 1958. În momentele de oboseală şi de uzură nervoasă… Timpul care funcţionează regulat de la naştere la moarte… gîndul că funcţionează tot timp*ul, fără pa*uze, fără o încetare măcar pentru două-trei luni… Ideea că nu putem să ne suspendăm temporar, după voinţa noastră, cum ai opri o pendulă care bate prea tare în apartament şi care te enervează, nu te lasă să dormi, cînd eşti surescitat (în viaţa de afară, ar fi de asemeni motive) şi că, dimpotrivă, trebuie să suporţi pînă la capăt, pînă la sfîrşitul cantităţii de nisip prescrise, introdusă dinainte în clepsidră, sau dacă e vorba de un ceas mecanic, şi mai bine, o fi mai sugestiv, pînă la desfăşurarea completă a resortului… Astfel devii mereu străin de tine, faţă de ceea ce devii întruna, fără să ţi

se fi cerut părerea.

Ai somnul! iată o suspendare, şopteşte demonul interior.

Somnul e făcut pentru o şi mai puternică prezență a timpului, a doua zi, răspund moale şi plictisit…

■

6 ianuarie 1957. Bobotează. Singurătatea – o baie de oțel brusc răcit, din care ies efecte destul de groteşti. Înțepeneşti ca o idee despre lume ce nu mai are valoare…

Iarnă, lipsuri, cozi. O foarte plăcută stare de asediu, pretinde C. Mizeria exaltă, totuşi. Ca incendiile, inundațiile, obscenitățile, orgiile… Limita vieții, la care ajungi în mizerie produce un reviriment, ea vitalizează individul. Starea asta de lipsuri în care fiecare lucru îşi regăseşte valoarea uitată şi în care instinctul acumulării se alarmează (furia achizitivă), dă bici existenței (şi preț) gîndindu-te că ai putea foarte uşor s-o pierzi. Totul seamănă şi cu exaltarea adusă de schimbările bruşte ale unei revoluții.

Aici C., cu memoria lui de caşalot înghițind absolut totul, citează pe din afară cuvintele „acestui reacționar cu păr verde” care e Baudelaire:

„În orice schimbare există ceva infam şi plăcut în acelaşi timp, ceva ce ține de infidelitate şi de agitația unei mutări: aceasta *e destul* (C. Face aici o pauză şi mă priveşte în ochi) ca să explice Revoluția Franceză”. (Punct de vedere tipic pentru C.)

■

1958. La seminarul de partid. Intervenția activistului bătrîn volubil, fost soc. dem.; păr alb, foarte înalt, slab, nas lung, cartilaginos, cîrmit într-o parte şi care prindea lumina becului puternic făcîndu-l să lucească în acel punct avansat al figurii, mult distanțat de restul… Dinți de cal. Gingii roşii, vizibile. Vorbind ține țigaretul înainte cu amîndouă mîinile, țigara arzînd singură în pauzele mari cînd n-o duce închizînd de deliciu ochii spre buze. Impresie

de activist „demodat”… Dialectică impecabilă intrată în rutină, dar care dă senzația că nu mai corespunde de mult cu viața şi că se exercită în gol, ca un aparat lăsat în priză, după ce fusese util un timp. Cînd termină prelegerea, iese cu salturi neaşteptat de vioaie față de statura sa înaltă şi față de vîrstă sa mai ales, – iese surîzînd mulțumit, face plecăciuni, – un *prestidigitator.* (La excluderea din partid eventual.)

Iunie 1958. Visul cu focul. Pe un munte. Aruncam apă şi totul la atingerea apei începea să ardă, să ia foc. Aveam şi pe haine flăcări. Totul crepita. Copacul putred în care se azvîrle George Vraca. El cade. Se prăbuşeşte. O avalanşă de lemn putred. Mă atinge şi pe mine dar scap. Mii de oameni asfixiați de lemnul putred rostogolit, de această lavă, avalanşă vegetală.

La mahala, miros puternic de tei şi de latrine înfundate după ploi abundente… Mergem pe stradă cu acest miros grețos în nări, dulce şi fetid, – e mirosul existenței, spune B. O baltă mică de apă în adîncitura unei lespezi a trotuarului, apa în scobitura aceasta e foarte curată, spălată, lespedea are dedesubt tonuri trandafirii; apa lucind în acest căuş de piatră lîngă cei doi care vorbesc. Puritatea viziunii în raport cu mirosul, cu olfacția… (Puritate sălbatică).

1961. „Continuă, continuă”, îl îndeamnă din fotoliu privindu-l cu intensitatea extatică a unui conspirator din secolul trecut, cînd marile idei nu cunoscuseră încă impactul realității. V. s-a ridicat, probabil din respect, şi cu un zîmbet anticipator, a citit:

… Cei mai mulți se slujesc de experiența altora. Deşi

folositoare, mărturisesc însă că aceste însemnări sînt prea puțin plăcute. Descrierea popoarelor, felurimea războaielor, morțile strălucite ale generalilor încătuşează şi reînnoiesc atenția cititorilor. Eu însă trebuie să înşir acele prietenii mincinoase, învinuiri după învinuiri, pieirea oamenilor nevinovați şi aceleaşi pricini ale pierzaniilor încît ți se face lehamite de toate acestea, fiind mereu aceleaşi şi aceleaşi. Apoi scriitorii vechi îşi făceau puțini duşmani. Nimănui nu-i mai pasă dacă un istoric laudă, de pildă, mai mult armata cartagineză decît pe cea romană. Urmaşii multora din cei ce au fost pedepsiți sau înfierați sub domnia lui Tiberiu, trăiesc încă; şi chiar de li s-au stins familiile, se găsesc mulți care din asemănarea moravurilor să-şi ia asupra lor critica faptelor rele ale altora. Chiar şi gloria şi virtutea trezesc duşmani, ca şi cura aceste însuşiri, cînd sînt prea apropiate de noi în timp, ar condamna faptele prezente care nu sînt pe măsura lor. Mă întorc însă acum la povestirea mea… (Tacit).

■

1973. Autopedepsirea din cauza lipsei de iertare şi de înțelegere a celor din jur. Ideea că atunci cînd nu există înțelegere şi iertare o posibilă vină naşte autopedepsirea în conştiință, nevoia de a te pedepsi singur, nefiind absolvit de ceilalți. C. va cunoaşte acest resort al autopedepsirii şi chiar şi L. pînă la un punct. Lipsa iertării provoacă masochismul ca pedeapsă continuă aplicată asupra ta însuți…

■

1973. F. imp. Termină în forță, prefă-te că abia începi…

■

1973. Confesiune, spovedanie a lui Chiril față de Isac. Ideea că cel ce se spovedeşte ajunge să-l urască pe cel care primeşte confesiunea. După ce se eliberează. Scopul

spovedaniei acesta fiind, igiena morală a individului. Spoveditul resimte ura. Secretul nu-i mai aparține...

■

14 octombrie 1977, Barcelona. Catedrala Santa Lucia. (Limosnas Santo Cristo de Lepanto). Ce ar fi trebuit să aflu la Veneția, cu şapte ani în urmă, aflu, tîrziu, şi fără nici un folos în oraşul de unde a pornit Columb. De fapt, *aflu* nu-i bine spus, – fiind vorba de un simplu cuvînt. Un cuvînt există sau nu; îl întîlneşti sau nu. Nu-i o idee pe care s-o poți deduce (din altă idee). Un cuvînt este ca o ființă; o cunoşti sau n-o cunoşti... Şi iată că la Barcelona, la Santa Lucia, pe o cabină de aceeaşi formă ca la San Marco (pe care însă numai scrie, internațional... ca la o uriaşă centrală telefonică... *French*, *English... Deutsch...)* într-una din capelele întunecoase în care ard pîlpîind repede sute de luminări de spermanțet..., în timp ce o femeie bătrînă se ridică de pe bancă cu zgomot şi îşi aruncă dramatic brațele spre Madona pictată naiv... văd în dreapta mea, căutînd pe față reacțiile celorlalți... scris deasupra unei cabine pe acelaşi tip de placă de email ca la Veneția... un singur cuvînt pentru toate limbile pămîntului, destul spre a fi înțeles de toți: *Penitenciaro*... loc de spus greşelile, de făcut penitențele... Exact ce mi-ar fi trebuit mie (cuvîntul) în urmă cu şapte ani, şi care soseşte după atîta timp, consumat ca o ştafetă întârziată, anunțînd un eveniment care de mult a intrat în istorie... Fonetizez visător, îndulcind: *Penitensiaro*. Mă joc puțin cu acest... Inventar... Poem umanist... istoria unui penitent. Ar fi fost un bun titlu.

■

Iunie 1958. Despre sofişti şi acuzatorii din for. Platon. Gorgias...

Retorica... la ce serveşte, dacă nu a te acuza mai întîi tu pe tine însuți înaintea altuia, a acuza apoi pe cei apropiați

şi pe amicii tăi… trebuie să fii primul care depui mărturie contra ta însuţi şi contra prietenilor tăi…

1958. Pan ca zeu al cuvîntului… Platon (Cratylos)

Pan, fiul lui Hermes – spune Socrate – are o dublă natură… Numele său vine de la ceea ce limbajul încearcă să exprime… cînd vrea să indice orice lucru… *pan*; natura sa dublă se explică prin aceea că discursul poate fi veridic sau mincinos… Partea adevărată a discursului, şlefuită şi divină (*polie*), locuieşte cu zeii; partea mincinoasă, zbîrlită, analoagă cu natura ţapului, locuieşte jos, printre oameni… Poveştile… ca şi minciunile aici îşi află locul, în viaţa tragică… *tragikón*… (experienţa, practica).

1972. Millikan, fizician modern (La Chiril, găsirea unui sprijin moral):

Mişcarea fără suport care îşi creează singură un suport. „Şi ea îl creează în astfel de condiţii de singurătate… şi în lipsa oricărui lucru… încît ai putea zice că asişti la crearea materiei plecînd de la însăşi puterea ei de radiaţie…” (rayonnement) (conştiinţa activă).

Duminică, 5 *ian. 1969.* Start la roman, primele două pagini…

Referinţe critice

… Faţă de oportunismul celui care cade mereu, şi cu orice preţ, în picioare, Chiril joacă aici rolul celui care apără valorile individului, ale acelui om „în totalitatea lui concretă”, de care vorbeşte Marx, şi pe care o revoluţie ce-şi propune ca scop fundamental eliberarea socială deplină nu are dreptul de a-l ignora. În caietul lui, Chiril revine de cîteva ori la ideea că omul, individul, nu este o piesă oarecare pe tabla de şah a unei istorii oarbe, că istoria însăşi există doar prin om şi pentru om.

În acest punct esenţial al confruntării dintre Galerie şi Chiril se separă oportunismul triumfător, chiar dacă provizoriu, de umanismul real, fie el şi tragic. Cavadia pare a ieşi, cu filosofia lui detestabilă, învingător, în timp ce Chiril, anchetat pentru ce scrisese în caiet şi care se sinucide, pare a ieşi înfrînt. În realitate ideea romanului lui Constantin Ţoiu este aceea că exemplul lui Chiril îi confirmă în cele din urmă noţiunea de umanism. Chiril moare pentru o idee pe care se fondează în definitiv singura revoluţie autentică posibilă. Pe pachetul de ţigări ce rămîne împreună cu puţinele lucruri ale lui Chiril, tînărul scrisese: indestructibil. Omul poate muri, dar nu poate fi învins. Sfîrşitul lui Chiril este doar o abdicare fizică: incomparabil mai demnă decît abdicarea morală a lui Cavadia însuşi.

Romanul e plin pînă la saturaţie de evenimentele istoriei

în care eroul principal a trăit şi a murit. Construcția e sinuoasă, cu episoade secundare numeroase, explicabile, cel puțin pînă la un punct, de poziția de expectativă obligată a lui Chiril. Naratorul, din unghiul căruia sînt relatate evenimentele, este de obicei Chiril ; alteori, Isac. Galeria reprezintă depozitul de întîmplări sau, cum spune metaforic Constantin Țoiu, „maşina de cusut" care coase cap la cap petecele de istorie concretă.

Nicolae Manolescu, *România literară* nr. 8/1976.

Chiril Merişor e un retractil, dar şi un intransigent, din specia personajelor lui Camil Petrescu, a lui George Demetru Ladima din *Patul lui Procust* sau Gelu Ruscanu din *Jocul ielelor.* Ca şi acesta din urmă, Merişor are halucinații, e bîntuit de himere, i se pare că întîlneşte în drumul său un general care apare, dispare şi apare din nou cînd certitudinea realității lui era pe punctul de a se spulbera. Altă viziune seamănă cu confuziile dintre vis şi realitate din prozele lui Ion Vinea. [...]

Galeria cu viță sălbatică, altfel spus galeria umană din romanul lui Constantin Țoiu, este bogată, deşi uneori numai schițată, prea puțin desfăşurată epic. [...]

Reversul lui Chiril Merişor e Puiu Cavadia, nepot de episcop, căsătorit cîteva luni cu o balerină care l-a părăsit pentru un doctor, oportunistul cinic şi laş, fugind de situațiile încurcate şi căzînd totdeauna în picioare, cel ce consideră pe prietenul său retras pe o poziție „contemplator umanistă", cînd adevăratul neangajat e el, la fel cu Isac, infirmul din fotoliul pe rotile, punct de recepție în galeria cu viță sălbatică unde se strîng şi se discută evenimentele şi atitudinile. [...]

Galeria cu viță sălbatică aşează pe Constantin Țoiu în rîndul primilor romancieri români de astăzi.

Alexandru Piru, *Ramuri,* 15 martie 1976.

C. Țoiu urmează lecția realismului contemporan, înțelegînd că rolul prozatorului e de a afla în planul creației justificări, explicații, cauze şi resorturi ale timpului, – agentul modelator al existențelor. E vorba de un efort de cunoaştere. E un „vreau să ştiu”, rostit în numele contemporanilor prezenți şi ei la dezbatere şi la rederularea faptelor, oameni adesea implicați în răsturnările provocate de revoluție: martori, făptaşi sau victime (uneori). Ipostazele sînt, în fond, ale marii literaturi, ale tragediei (eroarea şi neînțelegerea legilor inexorabile ale istoriei; evaluarea greşită a dialecticii evenimentelor şi a raporturilor statuate între oamenii aceleiaşi comunități). […]

Romanul unui moralist este această carte scrisă cu un remarcabil simț al proporțiilor, al echilibrului, al demonstrației şi ordonării elementelor. Spirite reflexive, – în special Chiril Merişor, destin împins la moarte, necapitulînd în fața injustiției – personajele trăiesc starea meditației, a aforismului şi a concluziilor, diagnosticînd, încercînd să explice reacții, imprevizibile modificări de atitudini, psihologii ieşite din seria unor mecanisme cunoscute şi controlabile. Alături de Chiril Merişor, Cavadia („psiholog rece şi nemilos”; „… căutînd peste tot traume”) colaborează la „cercetarea” cazurilor de conştiință, a ființelor intrate în grave crize morale, derutate sau dereglate de circumstanțe în sine dramatice. Moralistul judecă, sancționează, dar mai cu seamă aspiră la condiția unui observator ce doreşte să explice neapărat cum au fost posibile anume fenomene, ce abateri le-au generat. Ar fi de observat, prin urmare, că romanul preferă examenul lucid, propriu moralistului, apelează la contemplarea fenomenului cu o patimă a adevărului şi a

înțelegerii conceptelor istoriei. Putere, libertate, necesitate şi acord al conştiințelor, natura reală a fenomenelor (esență şi aparență) şi, în contextul acestor categorii, istoria unui destin: omul şi conştiința lui. [...] Ispita meditației (Axente) şi confruntărilor, elaborarea unei structuri narative (asociere de roman clasic şi de povestire cu amplificări şi cu note de muzică a straturilor narative), ordonate pe principiul cronicii patetice a istoricului, fac din *Galeria cu viță sălbatică* o carte esențială pentru proza românească de azi.

Ion Vlad, *Tribuna,* nr. 13/1976.

Poate tocmai aici să stea marea forță a romanului, calitatea lui de modelator al conştiințelor, în acel patos al adevărului şi justiției pe care îl conține şi pe care îl şi exprimă printr-o reverberație de lirism, mai greu de identificat cu mijloacele analizei critice, poate, dar copleşitor în procesul acelui subtil transfer de conținuturi pe care îl presupune orice lectură. În acest sens, fără teama de a greşi, putem spune despre romanul lui Constantin Țoiu că poartă cu sine şi răspîndeşte o mai mare cantitate de tensiune lirică decît multe din volumele de versuri care ne trec prin mînă...

În al doilea rînd, am putea găsi la originea acelui adevărat şoc emoțional pe care cartea ni-l procură perfecta şi niciodată dezlegata acoperire între fabulă şi semnificație: cum s-a observat, *Galeria cu viță sălbatică* este ceea ce se numeşte o cronică de epocă; peste ani, i se va putea spune roman istoric. Cantitatea de materie concretă, eveniment, tipologie, atmosferă, este impresionantă şi de cea mai bună calitate, tocmai în sensul valorii de document. Dar nu mai puțin afirmată rămîne structura ei de parabolă, în sensul succesiunii sau mai bine zis al ordonării arhitectonice a simbolurilor. Iar dacă aspectul figurat al cărții ne solicită şi

ne fascinează, cîştigîndu-ne, pînă la urmă, la un adevărat joc intelectual, o competiție pentru descoperirea altor şi altor lanțuri metaforice sau simbolice, nu rămîne mai prejos şi nici lipsită de consecințe în plan axiologic realitatea perfectei altoiri a simbolului pe suportul evenimentului concret.

Mircea Tomuş, *Transilvania,* nr. 4/1976.

Romanul cîştigă mult în echilibru datorită ritmului ceremonios în care curg frazele, ca şi datorită nuanțărilor subtile care păstrează evenimentul epic în marginea poeziei. Fără îndoială, existau cîteva capcane în calea prozatorului – începînd cu vocația lirică adesea înfrînată, continuînd cu tentația irezistibilă a meditației eseistice şi sfîrşind cu seducția tehnicii de construcție – care ar fi putut foarte uşor înclina romanul înspre schematism sau verbozitate; modul, însă, în care Constantin Țoiu a reuşit să mențină în cumpănă aceste cîteva elemente greu de disciplinat – întrucît fiecare în parte reprezintă o fascinație unică – îl dovedeşte pe acesta ca un prozator de o mare complexitate şi stăpînind cu siguranță dimensiunile proiectului.

Al. Cistelecan, *Familia,* nr. 7/1976.

Roman-eseu, *Galeria cu viță sălbatică* se înscrie printre cele mai interesante şi lucide meditații asupra istoriei postbelice înțeleasă nu ca succesiune de evenimente ci ca un proces de nuanțare a modelului social, ca o istorie apocrifă a oamenilor şi nu a instituțiilor lor, spre o tot mai netă distincție dintre bunuri şi oameni. Conflictul subteran al cărții este acela dintre două viziuni asupra căilor şi mijloacelor, între voluntarism şi umanism, între „prezumția

de inocență” şi „prezumția de vinovăție”, ca să folosim termenii propuşi de Brummer, cu care naratorul se simte la nivel intelectual. (...)

Romanul e scris în buna tradiție a prozei româneşti intelectuale pe linia Camil Petrescu, fără să ocolească pateticul, dovedind inteligență constructivă şi o excepțională luciditate analitică atingînd virtuozitatea sofiştilor, nu rece totuşi ci participativă, implicată. Lectura incitantă, se încheie cu părerea de rău că într-un spațiu dat nu se poate scrie, descrie, analiza toată substanța ideologică, estetică, etică, poetică a acestei frumoase pledoarii pentru umanismul veritabil, concentrată într-un roman de reală autenticitate epică.

Dan Culcer, *Vatra,* 20 august 1976.

Din toate romanele-dezbatere pe tema restituirii drepturilor, *Galeria cu viță sălbatică* dispune, hotărît, de perspectivele cele mai largi; mai precis, dialogul, monologul indirect, stilul elevat al comentariului fac din acest roman una din cărțile reprezentative ale momentului.

Constantin Ciopraga, *România literară,* 19 mai 1977.

Marea varietate a naturii umane, cu care facem cunoştință, dăruieşte culoare cărții lui Constantin Țoiu, străină de orice simplificare maniheistă. Spunînd aceasta, se cuvine subliniat încă un lucru: autorul are ochi de pictor format şi combină savant culorile, realizînd cîteva tablouri memorabile. Aşa e chiar „galeria cu viță sălbatică” înecată în verdeața ei întunecată, misterioasă, care ascunde o viață foşgăitoare între pereții albi, văruiți. Greu se uită nunta țigănească, pictată în roşu aprins, „animal”, cum ar zice

Bacovia, şi negru sclipitor de cărbune.

La fel rămîne fixată în memorie imaginea pieței traversate imperturbabil de generalul „statmajorist”, sub rafalele vijeliei care smulge rogojinile menite să acopere un spectacol fără pereche: o statuie dărîmată cu pickhamerele. […]

Galeria cu viță sălbatică e un roman în care talentul şi respectul adevărului şi-au dat mîna, lucrînd cinstit împreună, pînă la capăt.

Ov. S. Crohmălniceanu, *Flacăra,* 16 iunie 1977.

Noutatea, farmecul (extraordinarul său farmec) romanul lui Constantin Țoiu le datorează mai presus de toate perspectivei lui narative, o perspectivă care nu se confundă cu aceea a protagonistului (adică a lui Chiril Merişor) ci – de fapt – este o perspectivă a „Galeriei”, o perspectivă într-un anumit sens colectivă, întrucît „Galeriei” îi aparțin deopotrivă Chiril Merişor, dar şi Hary Brummer ori Puiu Cavadia, ca să nu mai vorbim de Isac Sumbasacu (punctul fix, centrul imobil al Galeriei). Fiecare dintre aceştia reprezintă, într-un fel sau altul, un *martor* calificat al vremurilor, al epocii, al istoriei pe care o străbat, dar toate aceste mărturii se subordonează totuşi Galeriei, ca instanță colectivă. […] Avem de-a face cu martori calificați, cu martori, adică, ce au harul nu atît de a dobîndi informație, ci mai curînd pe acela de a o transforma, de a o fixa într-un „text”. Galeria are să ne apară, pe această latură, ca un spațiu în care viața şi experiența epocii sînt chemate să se convertească în povestire şi în anecdotă, în sentință sau în aforism, sînt chemate aşadar să îmbrace o formă verbală, mai precis: o formă verbală invariabilă, aceea de text.

Liviu Petrescu, *România literară,* 15 aprilie 1979.

■

Galeria, ca loc de întîlnire al povestitorilor, descinde din tradiția acelui Han al Ancuței şi a fierăriei lui Iocan*:* spațiu al povestirii la Sadoveanu, al interpretării faptelor la Marin Preda, Galeria lui Constantin Țoiu se constituie ca punct de întîlnire al narațiunii faptelor cu interpretarea lor. Punctul de vedere al Galeriei lui Constantin Țoiu se constituie ca punct de întîlnire al narațiunii faptelor cu interpretarea lor. Punctul de vedere al Galeriei, suprema instanță a judecării evenimentelor, produce ceea ce un personaj numeşte *efect de perspectivă;* situată în afara spațiului evenimențial, în care îl trimite pe Chiril, reprezentantul generației. Galeria reprezintă, în discurs, confesionalul personajului şi vocea comentariului obiectiv. Galeria generațiilor se organizează, funcțional, pe dimensiunile timpului uman: ea este *memoria* trecutului, *instanța* prezentului şi *martorul* viitorului.

Ioan Holban, *Convorbiri literare,* nr. 8/1979.

LECTOR BOGDAN BĂDULESCU
TEHNOREDACTOR GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1984 BUN DE TIPAR 23.03.1984
COLI TIPAR 29
TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 40 121 LA
COMBINATUL POLIGRAFIC CASA SCÎNTEII
BUCUREŞTI
REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA

Editura Eminescu

Lei 21,50